CENTRAL LIBRARY

TYPICAL SELECTIONS FROM ORIYA LITERATURE

BY THE SAME AUTHOR

I. The History of the Bengali Language. (Published by the University of Calcutta, 1920.) Price Rs. 5.

Opinion.

Writes Dr. L. D. Barnett in the J. R. A. S., 1923 :

Mr. Mazumdar's work on account of its learning, vigorous style, and bold deviation from currently accepted doctrine deserves a fuller notice than can be accorded to it here. Opening with a stout denial of Sir G. Grierson's theory of the origin of the Aryan Vernaculars, he maintains their derivation from the Vedic Language and explains their variations as due to the influence of non-Aryan speech, mainly Dravidian ; in particular, Bengali, Oriya and Assamese are in his opinion all primarily evolved from one and the same Eastern Māgadhī Prakrit, and the first two have been influenced in a secondary degree by Dravidian speech. . . . . To us the most attractive chapters are ii-iv, on the names of Vaṅga and Bāṅglā, the geography of ancient Bāṅglā with the connected regions, Gauda, Rāḍha and Vaṅga, vi, on Bengali phonology, and vii-ix, a fine study of accent in Sanskrit and Bengali and of the Bengali metrical system, which is of special value as the author himself has won high distinction as a poet in his native language. On the whole, it may be said that the book is most stimulating and suggestive, and that it presents a remarkable mass of interesting facts relating to modern Bengali. (p. 443).

II. Orissa in the Making. (An Early History of Orissa). Rs. 4-8. Published by the University of Calcutta.

CENTRAL LIBRARY

UNDER THE PATRONAGE OF
MAHARAJA SIR BIR MITRODAYA SING DEO DHARMA-NIDHI, JNANAGUNAKARA, K.C.I.E.
Ruling Chief of Sonepur State.

TYPICAL SELECTIONS
FROM
ORIYA LITERATURE

CALCUTTA UNIVERSITY
Sec. No. 08C E.4
Book No. 270.
LIBRARY

EDITED BY
B. C. MAZUMDAR
Advocate, Calcutta High Court
Lecturer in Anthropology, Comparative Philology and Indian Vernaculars in the University of Calcutta

VOL. III

PRINTED AT THE UTKAL SAHITYA PRESS, CUTTACK, AND
PUBLISHED BY THE UNIVERSITY OF CALCUTTA
1925

CENTRAL LIBRARY

BCU 1604

GS 2295

CENTRAL LIBRARY

CALCUTTA UNIVERSITY
Acc. No.....
Book No.....
LIBRARY

PREFACE

The third volume of the Oriya Sāhitya Parichaya which was designed to constitute the final volume of the work is now published. The English title of the work fully indicates that in the three volumes of the work typical selections from the writings of various authors of various times have been set out in a classified order. Moreover, in the introductory essays which are eight in number, a brief history of Oriya literature as well as of the Oriya language has been given, the chronology of the early-time writers has been fixed, and some critical reflections have been made in respect of some noted writers. In some of those essays the editor has presented many new facts and has formulated some new propositions relating to the origin of Orissa and its language relying entirely upon his personal research. Appreciation by some scholars of the value of the original propositions of the editor has been a matter of great delight and encouragement.

It bears repetition time and again that the scheme of bringing out typical selections from the vernacular literature of various provinces of India originated with Sir Ashutosh Mookerjee who was for three decades to the time of his death in May, 1924, the life and guiding spirit of the Calcutta University. About a couple of years ago when the second volume of this work was published, this great man expressed his intention to write a few words relating to the work of the editor as might be published in the form of a foreword in the third volume. The editor mentions this fact to record his feelings of gratitude towards the great man who has passed away.

Maharaja Sir B. M. Sing Deo, Dharmanidhi, Jnanagunakar, K.C.I.E., the Ruling Chief of Sonepur State in Orissa whose patronage all the volumes of the Typical Selections from Oriya Literature thankfully acknowledge by bearing his name at the top of all the volumes, is, besides being a patriotic patron of literature, a writer of Oriya prose and poetry himself, as some selections from his writings in the third volume will show. The Calcutta University has thanked him repeatedly for the generous help he has extended in defraying a part of the cost of the publication of this work.

The editor is very much indebted to his assistant Pandit Binayak Misra for the substantial help he has given in the matter of editing the Typical Selections from Oriya Literature from start to finis.

The editor leaves it to the people of Orissa to consider what service the late Sir Asutosh Mookerjee has rendered to their country by initiating and actively prosecuting the publication of the Typical Selections from Oriya Literature.

EDITOR

CONTENTS

Introductory Essays

		Page
VII.	Oriya old and modern	xi
VIII.	Modern literature of Orissa	xx

Text

Section VI—Prose writings of all Times

A 13th century Stone Inscription	3
A 15th century Copper Plate Record	3
A page from the annals of Ghumsur House	4
Asoka by Rai Bahadur Madhusudan Rao	6
Chhamān Ātgunṭh by Fakirmohan Senapati	11
A scene from Vivāsinī by Ram Sankar Rai	14
On Upendra Bhanja by Viswanath Kar	18
Bai Mahanti Panji by Gopalchandra Praharaj	23
Sātkosiā by Sasibhusan Rai	29
Purāṇa by Jalandhar Dev	33
A chapter of the Bhagnakaṅkaṇ by Maharaja Sir B. M. Sing Deo	38

Section VIII—Early poems of Modern Time

Radhanath Rai :

Meghadūta	43
Veṇī Saṁhāra	47
Bhārateśvarī	63
Chandrabhāgā	67
Nandīkeśvarī	76
Uṣā	80
Pārvatī	81
Chilikā	99
Mahāyātrā	124
Tulasī Stabak	160

	PAGE
Śmaśāna	168
Duryodhanaṁka raktanadī santaran	172
Madhusudan Rao :	
Stava	179
Śrīrāma vanavāsa	181
Śobhā	185
Dhvani	188
Padma	192
Karṇa badha	195
Stotra	210
Bhāratī	212
Śmaśāna	214
Śarat Prabhāta	216
Sīta Vanavāsa	218
Nisītha Chintā	223
Ākāśa Prati	225
Jīvana Chintā	229
Ayodhyā (Return to)	234
Nītiratnamālā	246
Dṛṣṭāntamālā	249
Nava-vasanta-bhāvanā	251
Sṛṣṭi Amritamaya	256
Āśā	259
Bhārati-bhāvanā	263
Ṛṣi Prāṇe Devāvataraṇa	267
Hṛdayasangīta	273
Bichchhede	274
Janā	275
Utkala Saṅgīta	277
Himāchale	281
Lilāchala	286
A scene from Uttararāmacharita	289
Fakirmohan Senapati :	
Selections from Bauddhāvatāra ...	295-353
Ten short poems	353-393
Late Raja Sir Sudhal Deo of Bamra :	
Chitrotpalā	395

Govinda Rath :

PAGE

Hariā Tānti 407

Nandakisor Bal :

Grāma Chātśālā 417
Varṣā Cit 420
Damrā Kān 421
Ho-re Bāiā-ho 423
Atripta Prem 425
Śārmmiṣṭhā 427
Sītā Vanavās 435

Gaṅgadhar Meher :

A Scene from the Indumatī 437
A Passage from the Kīchakavadha 440
Varṣā Chitra 442
Pieces from the Tapasvinī ... 446-465

Chintamani Mahanti :

Āvāhan 467
Lagān Varṣā 468
Agirā Punei 470
Ke tumhe, etc. 472

Mrityunjaya Rath :

One piece 475

Nilkantha Das :

Rāmchaṇḍi ṭhāre rāti 479

Kisorimohan Das :

Dharmma-matavād 485

Late Raja S. Tribhuvana Deo of Bamra :

Vaidik Prakriti 491

Raja Harichandan Jagadev of Surangi

Khala 499
Dāridrya 500

Kuntalkumari Sabat

Tārā Prati 503

Maharaja Sir B. M. Sing Deo PAGE

Śarat 515
Naiśa Līl 516
Sandhyā 517
Chitrotpalā 518
Satyam 519

INTRODUCTION

VII

ORIYA—OLD AND MODERN

The text of the Bhubaneshwar Stone Inscriptions with which the 3rd Volume of the Typical Selections from Oriya Literature begins, preserves for us the genuine Oriya language of the 12th and 13th centuries A.D. It is singularly striking that the language of Orissa to-day does not differ in any essential particular from the language which this text discloses. The doubling of 'l' of the past tense forming suffix 'lā' as is met with in the text in 'Kallā,' 'Haillā,' etc., shows how a heavy stress was used to be put upon the final syllables by some speakers in the manner in which it is done to-day in the district of Ganjam and how the scribe represented the uttered sound in his writing. There is one very good reason to suspect the provincial peculiarity of Ganjam-accent in this case, for the last word of the text which is 'vartti-vāka' (spelt as 'vrativāka') has exactly the same grammatical signification which it has to-day in the district of Ganjam. It is not 'vartti-vāka' but 'varttiva' which is idiomatic in other places outside Ganjam to signify 'will endure.' The term 'ghetallā' to signify 'taken' is not a wholly obsolete word; the use of it in the form 'ghetilā' (taken) is still in use in the southern part of the district of Puri as well as in some native States in the neighbourhood of the district of Puri. The word 'aṅka' in the phrase 'aṅka-kalā' is highly interesting. To put a property in the possession of another in lieu of debt is what the phrase signifies. It is in this very sense the word 'aṅka' in its slightly modified form āk is in use in the Sambalpur Tract. 'Hātharai' for modern 'hātare' as well as for 'hātaru' is no doubt an archaic form but this very text discloses that the modern forms just alluded to with suffixes 'e' and 'u' were not also unknown in the 13th century A.D.

The peculiarity of spelling in 'uttreśvara' 'vratamāna,' and 'vrativāka' for 'uttareśvara,' 'varttamāna,' and 'varttivāka' respectively is far from archaic; this peculiarity is noticeable in the Oriya

literature of all times and even to-day the common people resort to this peculiarity in spelling such words: for instance, we meet with 'bhratakhaṇḍa' for 'bhāratakhaṇḍa' in literary Oriya, and the common people usually write to-day 'grajaua' for 'garjjana.' Though not met with in this text under consideration, the peculiarity of another form may be noticed here: one 'r' is at times put upon as a 'reph' upon 'n' both in pronunciation and in formal writing, in the sea-board tracts of Orissa, when the 'n' is doubled. For instance 'anna' is written and pronounced as 'arna.' It may be asserted unhesitatingly that the Anglo-Indian form 'Jaggarnaut' for 'Jaggannāth' owes its origin to the European attempt at faithful representation of the common people's pronunciation of the word. It may be noted that 'vāṭi' as a measure of land has been in force in Eastern Orissa since such a remote time as the age of this text. The weight 'māṇha' mentioned in the text has not also fallen utterly into disuse in Orissa.

The wrong spelling 'Kittivāsa' for 'Kṛttivāsa' shows very unmistakably that the pronunciation 'ru' for the vowel 'ṛ' did not prevail in Orissa even in the 13th century when the Gangas who were speakers of a Dravidian speech fairly established their rule in Orissa. It may be mentioned in this connexion that the epigraphic records of the Kosala Guptas and of the early Bhanja Rulers show in some wrong spelling of words that the northern pronunciation 'ri' of the vowel 'ṛ' prevailed throughout Orissa from the 9th century onward.

This Oriya text published in this volume is a translation of the text which is in Tamil language and in Tamil script. Some other epigraphic records of the time of the Ganga Rulers also reveal to us that Tamil was the speech of the Gangas and the Tamil script was used by them in their documents though the royal seat of these rulers was in the Telugu-speaking country. This fact explains partly why the Telugu literature could not exercise any influence upon Oriya during the long period of three centuries covered by the time of the Ganga Rulers. It is easy of comprehension that the Gangas who in their zeal to keep up the language of the home of their remote forefathers utterly disregarded Telugu which was the language of all people who surrounded them at Mukhalingam, did not care either to encourage Telugu literature or to pay any serious attention to the language of the people of their dependency of Orissa. Oriya has nothing to regret for it, as this state of things made the people of

Orissa to resort to their own resources to develop an altogether new form of literature even though in the matter of language Oriya bore and still bears an intimate relation with Bengali. The Oriya literary forms and ideals are wholly different from Bengali forms and ideals.

The next point of importance is the script of this text. A good many records of Ganga time including the stone inscriptions under review prove unmistakably that the very Bengali script which is now in use in Bengal, was in use in Eastern Orissa at least to the middle of the 14th century A.D. It is noticeable no doubt that many letters in the records referred to were fairly on their way to take their provincial shape. How it was possible for the Bengali letters to take altogether the shape which they have assumed to-day in Orissa can be very easily explained by illustrative diagrams. The only Oriya letter which differs wholly from its corresponding Bengali letter, is the vowel 'ɼ'; 'k' agrees only seemingly with Nagri by differing from Bengali. Again, it is an undeniable fact that the script which is met with in the records of the Kosala Guptas and of the early Bhanjas is exactly the script which was in use in Bengal in those days. The readers are referred to the author's recently published work "Orissa in the Making" in which the relation that subsisted between Orissa and Bengal in early times has been set out.

It has been unfortunate that the Oriya scholars have not as yet directed their attention to study their language by carefully comparing all the provincial dialects of the language. Uneducated common people of one province may be excused for showing their contempt for the speech of the people of other provinces, but for educated people, say, of the district of Cuttack, to be indifferent to the Provincial Oriya of either the Sambalpur Tract or of the district of Ganjam is an unpardonable offence. To my utter surprise I once heard some educated gentlemen of Eastern Orissa to utter that the speech of the people of Orissa of the provinces other than their own was *incorrect and ridiculous*. Exactly similar notions were entertained a few decades ago by the people of Central Bengal, and for want of scientific education in linguistics many otherwise educated Bengalis of that locality used to say many similar foolish things regarding the *correctness or respectability* of forms of the speech of the outlying districts of Bengal. It is now too late in the day to do so.

Because of wrong notions relating to the origin and character of our vernacular languages, we get nothing but worthless works on grammar for use in schools in Bengal as well as in Orissa. The Government of Bihar and Orissa has made provisions to maintain Research Scholars and it is hoped that these Research Scholars will study all the dialectic variations of Oriya as a necessary step towards writing a history of the language. To write comprehensively on the philology of Oriya at the present stage is absolutely impossible for want of proper material.

However, we proceed to take some facts in to consideration as presented by the literature of the country. The copperplate charter of Purusottama Deva of the 15th century A.D. edited by Sir Edward A. Gait and published in the Journal of Bihar and Orissa Research Society is of philological interest. The text of this charter appears in this volume (p. 4.) as a sample of Oriya prose of early days. The form 'delum' for modern 'delŭ' is interesting though it is easy to see that there is hardly any difference between the full-bodied nasal expressed with 'm' and the half nasal represented by a sign ; but that actually in pronunciation 'm' was once the final in such cases is interesting to learn. This suffix 'um' as a variant of 'ām' was developed in Bengali in that district of Bengal which is conterminous with Eastern Orissa ; very likely a class of traders who once lived principally on the sea-coast of the districts of Midnapore and Balasore were instrumental in introducing the form 'um' in some parts of the Rāḍha country, for principally in the domestic circle of this class of traders this suffix 'um' and its decayed form 'nu' are freely used in Western Bengal in the place of 'ām.'

'Kală,' 'dekhilă,' 'delă,' etc., are the past forms in the 1st person plural, which are in use in the Sambalpur Tract. That these forms do fully agree with Bengali 'dekhilām,' 'dilām,' etc., need hardly be pointed out.

It is bound to be interesting to examine and analyse some other words and grammatical forms of earlier days which only seemingly appear to be at variance with the vocabule and paradigms of modern Oriya. In selecting words and forms mainly from the writings of Balaram Das, the readers may be reminded that he flourished towards the end of the 15th century in the time of the Solar king Purusottama Deva. Before taking up specific instances for examination it should be duly noted that in addition to some really obsolete

grammatical forms occurring in old-time writings, their corresponding modern forms are met with. May be, this has been due to modernization of old texts by the copyists, but use of some double forms is not unknown even to-day. For instance the infinitive with 'ṇ' suffix (as 'kariṇa—by doing) is nowhere in the mouth of the people throughout the length and breadth of Orissa, and yet this form is fully alive in literature by the side of the real infinitive in use which is 'kari'—the decayed or contracted form of Prākṛt 'karia.'

The suffix 'anta' in 'āmhanta' and 'tumhanta' (pronounced as 'āmbhanta,' etc.) to signify nominative and objective plural is certainly a real obsolete form and in no part of Orissa it can be noticed to survive. As in old Bengali, so also in old Oriya, the forms 'Karasi,' 'desi,' etc., in second person singular imperative are often met with.

Referring to the old case-ending 'ena' as occurs in such forms as 'māgantena,' 'toharena,' 'viraha-bharena,' etc., a wrong notion prevails relating to close connection between Oriya and Sanskrit. It is not possible to discuss here that this suffix indicating instrumental singular in Sanskrit did never come into use in the Prākṛt from which Bengali and Oriya have descended; it has been shown in the "History of Bengali Language" by the editor of the following pages that it is an emphasis indicating 'na' which is identical with Sanskrit 'nu' which has been added to the words in snch cases. Careful readers will not fail to notice that this 'na' or 'ena' has not been used by the old poets to indicate instrumental case alone; that it has been used also to indicate ablative and locative, cannot but be admitted. It may be mentioned in this connexion that Balaram Das and other old poets did not take up this 'ena' suffix alone to indicate either instrumental or ablative or locative case; the full-fledged case-denoting suffixes as are now in use, were in full use in old days and only occasionally the particle under discussion was used in the manner mentioned above. To use it became a fashion, and even Bhim Bhoi who died by the end of the 19th century indulged in the use of it.

The infinitive 'te' as occurs in 'dekhite,' 'chalite,' etc., in the writings of Balaram Das for modern 'dekhibāku,' 'chālibāku,' etc., was genuine Oriya, and was not borrowed from Bengali on account of the influence of Chaitanya as is wrongly supposed by some. Leaving aside the survival of its use in the District of Balasore the use

of it in some cases in the far away district of Sambalpur should be noted. 'Mu dekhte āsili' (I came by seeing), 'mu karte gali' (I went on doing), etc., are common expressions in the Sambalpur Tract. The use of such infinitive forms as 'kahaṇā,' 'tiāraṇ,' 'bichāraṇ,' etc., was perhaps due to extensive foreign influence in Orissa at the settlement of the people of North-western India. The rare use of the forms 'ubhari' for' 'ubhāhoi' and 'ubhāla' as the past participle of 'ubhā' cannot but be regarded as archaic. The particle 'i' to indicate emphasis as in Bengali, which is derived from 'hi' of Prākṛt was very commonly used in the time of Balaram Das; we may note that along with 'i' as in 'Hoilaī,' 'purakuī,' etc. the original form 'hi' as in 'ethukahi' is met with.

Regarding the use by the old writers of the feminine forms 'mahātmāni,' 'vasundhari,' etc., it has to be remarked that the old-time writers used the genuine Oriya forms and did not care to use such false forms as are in use in modern literature by following artificially the rule of Sanskrit Grammar; 'rāksasī' is a ridiculous literary form while the speakers of Oriya all over the country use the term 'rākṣasunī.' The villagers disregard the Sanskrit 'ini' or 'ī' in such cases and use the feminine forming suffix 'uni' according to the real unwritten grammar of their speech. Such words as were in literary use in ancient time as 'banasta' and 'cherestā' are in use among the people though the literary men of to-day have banished them in their false sense of literary dignity. Such old forms as 'tanayi' for 'tanaya' and 'dehi' for 'deha' are now really unknown. The use however of 'siṣi' for 'siṣya,' 'grāhiya' for 'grāhya' and 'daini' for 'daina' is strictly in accordance with the method of pronunciation still followed by many in the Garjat States of Orissa. The word 'daini' is commonly used now all throughout the land, and the use of it in poetry is not uncommon; 'mu kali daini tu ta na śunilu manā' is a line of a song which is sufficiently modern. It may be noted as a phonetic peculiarity that the initial letter conjoined with 'āī,' influences the final with 'a' and the final takes 'i' in the speech; for instance 'sāīnya' becomes 'saini' and 'chāīta' becomes 'chaiti.'

It has been already noticed that such a spelling of words of old time as 'nagra' for 'nagara,' 'prākarma' for 'parākrama' has always been current. It is noticeable that the word 'prākarma' as derived from 'parākrama' has assumed a new meaning; having

confounded the form 'prākarma' with 'prāktana' on the one side and with 'karma' on the other, the word is used to denote the lot one has been doomed to. This is perhaps an example of what the philologists call contamination. The word 'gosāmani' is another example in point: 'gosā' in Dravidian signifies 'harem,' but it has now been confounded with 'gosvāmī' and 'svāminī.'

The provincial peculiarities noticeable in the Sambalpur Tract cannot be dealt with here, beyond giving a few examples to draw the attention of the Oriya scholars. 'Achhi' is no doubt the 3rd person present singular of verb 'to be' all throughout the land, but the people, high and low alike in the Sambalpur Tract use the form 'achhe' (wholly similar to Bengali) in their common parlance; for instance 'Is he in the house' in the interrogative will stand as 'se ghare acche kāy.'

Relating to case-forming suffixes it may first be noticed that the old-time 'tha' (as in 'tat-tha,' there) which survives in Bengali in the form of 'te' as a locative forming suffix, is met with in the Sambalpur dialect in such an expression as 'se hātī-*thi* basichhi' (he has taken his seat on the elephant); it should be remembered that the suffix 're' which is in use in Oriya is fully in use in the Sambalpur area. It may be noticed next that the dative-forming suffix 'ku' assumes at times the form 'ke' (as in Bengali) in the colloquial speech of the people of Sambalpur. 'Tāṅke kaha' for 'tāhāṅku kaha' is also in use in the Ganjam District. It may also be noticed here that for 'kāhiki' (why) the form 'kene' agreeing with Bengali, is in use in Ganjam.

In the following song composed in the Sambalpur dialect some such abbreviations as 'kentā' for 'kemanta,' 'karsi' for 'karuachhi' (or rather 'karibi') only occur, but the speech does not differ from what is called to-day the literary language.

A song in Sambalpur dialect:

"Dūtī, muita kentā karsi go. 1.
Disu thāisi kāliā ṭar ṭar, pindhu thāisi haldiā jar jar,
Dhob phar phar te, Ja-an vāgir te, beke ulhāi thāisi go. 2.
Yibā belke yamnā jale, basi thāisi kadam tale,
Mote anāi kāliā ṭorā, kāi kāi kaṭhā kaisi go. 3.
Kāi kāi mantar āisi tāyke, mūṣa ḍaisā heisi *ghāyke*,
Yete thāisi kṣīr launī, chorāi kari khāisi go. 4."

The origin of the word 'ghāya' signifying 'once' is met with in the Ramayana of Balaram Das in the form 'ghānti' though the word is unknown now outside the Sambalpur Tract. A list of old-time words is given below and the readers will see that they all exist in Oriya to-day in one part of the country or another.

A List of Some Old-time Words.

(1) Akhaḍe (without any cause).

(2) Achābhūā (from 'atyadbhuta'; was in use in Bengali as well).

(3) Āḍachiā (a sycophant; in Eastern Bengal 'Āḍōchā'—to discuss, exists).

(4) Uguāī (to jump up)

(5) Ulāg (a royal insignia, and to bow; 'mu ulgi heusi'—I bow, in use in Sambalpur and in this sense the word is in use in Assam).

(6) Ehne (like this).

(7) Kaebār (one whose occupation is to praise).

(8) Khaḍiāli (haughtiness).

(9) Garuhaṁsī (a conceited man).

(10) Galgājai (gal and garj).

(11) Gulughunchā (to crawl on all fours).

(12) Jhinghāsilā (from jighāṁsā).

(13) Jui (to signify fire, is also in use in Assam and elsewhere; it is however the fire of the funeral pyre in Eastern Orissa).

(14) Talaya (tal and laya joined together).

(15) Tule (in company of).

(16) Thora-hasta (from Sthūla-hasta; the trunk of an elephant).

(17) Doharā (Homa-ire).

(18) Dhāḍi (to attack, from Prākṛt 'dhāṭi' of the same meaning).

(19) Dhatikā (soon or quickly).

(20) Nāna (a lord or a child).

(21) Parimuṇḍā (humiliating supplication to gods).

(22) Pāeḷā (the cloth that is spread on the ground to be trodden by an image of god).

(23) Bāluta (a boy).

(24) Vīradhū (heroism).

(25) Vekāṭhuā ('Vekā' to sell and ṭhuā; signifying occupation).

(26) Muhās (affection).

(27) Moḍhā (a sort of dunce).

(28) Jenā (a son of a king).
(29) kāi (made it to verb from 'rāva' to sound).
(30) Reha (from 'rekhā').
(31) Lambahatā (a servant of the king).
(32) Lechhana (to abandon).
(33) Linchā (a servant of the king).
(34) Heṭha (downcast; now in use in Bengli, but not in Oriya).

A systematic collection in a classified order of various provincial vocabule and paradigms should be attempted by referring them as far as practicable to actual provincial literary use. It is encouraging that some students studying for their M.A. Examination in the Oriya Vernacular have directed their attention to this important matter. The speech of the aboriginal tribes who abound in Orissa should be very carefully studied, for a sufficiently large number of words of 'Kui' and 'Mundari' origin are in use in the Oriya Language. 'Kerā' (a collection), māhāliā (for nothing), jur (river), ḍebri (left side), kuliā (fox), litā (ripe), āmrā (to reach), are some examples of such words. It is also necessary to notice in the interest of the ancient history of the country, how many important geographical names have been Tamil in origin. Linguistic research in Oriya is an interesting and onerous work.

How, in the early days of its history, Orissa was intimately connected with Bengal has been mentioned several times; it has also been stated before that linguistic agreement of Oriya with Bengali and Assamese is due to the origin of all those speech from one and the same Prākṛt Language. One fact, however, deserves a mention here which points to a cultural union of Orissa with Bengal in early times. Orissa retains in her popular tradition (as it is done in Bengal) the mythical names of *Khanā* and *Dāk* (called Dāk Rushi in Orissa) as the authors of some popular proverbs and homely adages. Subhaṁkara is held both in Orissa and Bengal to have been the progenitor of a system of arithmetic which is taught in all primary schools. It is of great interest to note that most of the symbols for many fractional numbers are alike in physical form in Orissa and Bengal. A comprehensive thesis on the subject should be taken up for execution by some research scholars connected with the Indian Vernaculars in the Post-Graduate Department of the Calcutta University.

CENTRAL LIBRARY

VIII

MODERN LITERATURE OF ORISSA

Oriya among the Northern Indian Vernaculars is exceptionally fortunate in possessing very genuine samples of the early-time speech, which could not possibly be tampered with in subsequent times, in that the samples we obtain of old-time language (pp. 3-5) are in Stone Inscriptions and Copper-plate Charters. The third piece of selection (pp. 5-6) from Gumsur Records of the 18th century does not also appear to have undergone any change in the hands of subsequent copyists. Again, the work 'Keśava-koili,' inserted in the first volume of these selections may be asserted to have fully retained its old-time language, since the 'Artha-koili' which is a commentary on it repeats in the 16th century all the words of the original text. The samples of old-time Oriya prose (pp. 3-6) distinctly show that the language was not artificially Sanskritized in those days.

The prose of the 19th century has been generally very Sanskritic but the selection published at page 8 which is an essay on 'Asoka' by late Madhusudan Rāo will show that in spite of the use of a large number of Sanskrit words, this piece which is the earliest of its kind, is an example of good Oriya composition in an elegant style. The 'Prabandhamālā,' from which this piece has been taken is the earliest prose work of modern time which was published for use in schools at the instance of the Education Department of the Government.

Fakirmohan Senāpati may be unhesitatingly accorded the honour of having first written in simple idiomatic Oriya unencumbered with Sanskritic forms. The selection from his prose writings (pp. 13-15) is from his well-executed "Chhamān-Āṭguṇṭh" which is replete with enjoyable humour from start to finis. The racy style of this work shows how forcible the pure Oriya language is in the hand of a master. The writers coming after Fakirmohan in date present a good variety of prose style promising a brilliant future for the Oriya literature. Of these writers Rāmśaṅkar Rāya and Maharaja Sir B. M. Sing Deo have been laid under contribution for samples of easy prose of poetic style appearing in fiction literature; a selection from the writings of

Gopālchandra Praharāj shows how Fakirmohan Senāpati is being successfully followed in later literature; Viśvanāth Kar and Jalandhar Deb furnish us with samples of lucid composition in their essays written in criticism of literature. The piece selected from the writings of Śaśībhūṣaṇ Rāya shows that though Sanskritic style is still persisting, the Oriya prose is steadily asserting its own position in literature.

With the writings of three eminent authors—Rādhānāth Rāya, Madhusūdan Rāo, and Fakirmohan Senāpati, the modern period of Oriya literature begins. It will be a dereliction of duty if the name of Gaurīśaṁkar Rāya be not mentioned along with these names. As Gaurīśaṁkar was the editor of a newspaper dealing with politics and did not care to write any book, no selection could be made from his writings. It should, however, be remembered that the writings of Gaurīśaṅkar Rāya and of his friends in the sixties of the last century were instrumental in those days in popularising the modern prose in Orissa.

The three eminent writers mentioned above as the originators of the modern literature are held very deservingly in high honour in Orissa. Despite the position of honour they occupy in the memory of the people, their literary productions have not yet become popular in the true sense of the term. Not to the mass alone, but even to a very large number of the high class people the songs of the mediaeval period continue to be most interesting and entertaining; men and women who do not properly understand the meaning of the old-time songs, anyhow surmise the purport of them and listen to them with rapt attention when they are sung by the dancing boys as well as by other men and women with whom singing is the vocation in life. When in the early seventies of the last century the writings of the above-named three men of letters were being published, the readers in general expressed their positive dislike for them. So late as in 1885 a gentleman of position and culture told the editor of this work frankly that he did not consider the writings of Rādhānāth Rāya to be poetry at all, since there was no 'chāturī' in his composition; by chāturī this gentleman meant the verbal jugglery with which Upendra's writings abound.

It was by virtue of their position in the executive branch of the Education Department that Rādhānāth Rāya and Madhusūdan Rāo could make some people read their books, in the early part of their literary career. Proper text-books for vernacular schools of modern

GS 2295

type were wanting and these two gentlemen principally supplied that want; thus they created readers of their works as well as of the works of other modern time writers. As elsewhere, so in Orissa, the authors who have been educated in English and who have obtained their ideal mainly from the European literature have been the eminent writers in the modern vernacular. The people, therefore, cannot be accused of being slow in their appreciation of modern literature which is altogether of a new type.

Rādhānāth Rāya in his youthful days commenced his literary career as a Bengali writer. His work "Lekhāvalī" composed in imitation of immortal Madhusūdan Dutt's 'Vīrāṅganā Kāvya' was much appreciated in Bengal at its publication. He also published some other works in Bengali but turned to Oriya literature with whole-hearted devotion, by about 1878, at the suggestion of the eminent Bengalee author Bhūdev Mookerjee.

Rādhānāth Rāya has been the founder of a new school of poetry in Orissa and his influence is distinctly visible in the writings of many modern writers. He has been the creator of a new style which is quite vigorous, and his language all throughout shows that he is a master of good diction. His romantic stories of various lengths, which form the bulk of his poetical works, are his characteristic productions. It has to be admitted that impassioned expressions are not met with in his well-chiselled verses; the poet aimed at creating romantic situations by introducing such stories of love as do not usually excite human interest. Scenes of natural beauty with which Orissa abounds have been described with considerable power, and in these descriptions mostly that his composition shows freshness and vigour. At times his narration of a story is merely a peg upon which some sights of natural beauty have been hung. In his half-finished "Mahāyātrā" which was intended as an epic, glowing incidents of life have not been depicted; for want of such material the poet has lengthened his poem by some allegorical stories which teem with didactic lines. All his stories are affiliated to some historical or mythical incidents but he has not been faithful either to history or to mythology. Even in speaking of historical Yayāti the poet has drawn wholly upon his imagination to give wrong notions to the readers relating to historical facts. The poet took delight in the play of his imagination and in describing the external nature, and in those matters his success has been great.

Some imitators of Rādhānāth in the field of poetry have presented nothing but a collection of names of birds and flowers in the name of describing the external nature, and have only written down patriotic words relating to Orissa in the name of old-time history.

It is noticeable in the old-time political literature of Orissa that the early poets never imitated the literary forms and ideals of other provinces and created a literature wholly peculiar to Orissa. In the matter of metre as well a perfect freedom is noticeable in the early writers; the poets adopted successively the indigenous tunes of the country, and thus from the time of Kesava Koili to the days of Upendra Bhanja the Oriya metrical system grew very freely. Since the time of the successors of Upendra Bhanja nothing but imitation of old forms has been the practice. Newness in the matter of metre there is none in Rādhānāth's composition; his introduction of blank verse has been in imitation of Madhusudan Dutt of Bengal, and as to his other metres they are the old tunes of the days of Upendra Bhanja.

It is to give the readers a general idea of the character of modern poetry in Orissa that some critical remarks have been offered in connection with the writings of Rādhānāth Rāya who is the most eminent of the modern Oriya writers. The editor refrains for many reasons from writing a critical note on the poetic productions of Madhusudan Rāo. In some of his sonnets and lyrical effusions Madhusudan sought to break with the past, but in the main he adhered to the time-honoured metrical system of Orissa. It may simply be mentioned without recording a general criticism that when Madhusudan published in Bengali a translation of his lyrical piece entitled "Ṛṣi Prāṇe Devāvataraṇa," the Bengali poet Rabindranath spoke of it in words of high praise in his then extant magazine "Sādhanā."

Fakirmohan has translated in very simple Oriya the epics "Rāmāyaṇa" and "Mahābhārata" but they have not as yet been fully published. His other poems are good productions but cannot be said to be noted for special merit. His success in the field of prose has been very great indeed as has been noted in a previous paragraph.

Of the living writers the editor is inclined to name Nanda Kiśor Bal first, as he has struck some new notes in the poetry of

his country. His sweet and homely expressions in some of his poems are worth noticing. As of good pieces only, selections have been made in the following pages, no special remark need be made about the writings of other authors; they will all show how the Oriya literature in verse is progressing.

Oriya literature is steadily making for simplicity and the sooner it acquires freedom in all directions including the use of metre, the better for its future. Introduction in schools of the system of *reciting poetry* with natural accent and feeling expressions by discarding the method of *singing* poetical pieces, will help the growth of verses in natural form. The modern culture which Orissa has been receiving is sure to enlarge the vision of the writers and it is strongly and reasonably expected that a brighter future awaits the literature of Orissa.

CENTRAL LIBRARY

Typical Selections from Oriya Literature

Section VI.

PROSE WRITINGS OF ALL TIMES.

ଓଡିଆ ସାହିତ୍ୟ-ପରିଚୟ

A Stone Inscription of Bhubaneswar 13th century A. D.

(The text in the original is in Bengali character)

ଓଁ ସ୍ୱସ୍ତି ଶ ଶ୍ୱର ନରନାର ସିଂହ ଦେବଶ ପ୍ରବ୍ରଧମାନେ ଶ୍ୱରେ ଗଜେ ସମ୍ବ୍ ୦୧୬ ଶାହ୍ର କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଲ ୭ ଉଷ୍ଟବାରେ ଶ ଭାର୍ତ୍ତାବାସ ଖେଡ଼ଂ ସୀଥେଶ୍ୱର ମଠର ବଡ଼ ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କର ଆଶକାମାର୍ଥ ପୂଜଟେ ॥

ବାଘମଗ୍ର ବାରବାଙ୍କୀ ଭୂମୀ ଏକାଦଶ ଗ୍ରଦ୍ର ଖ୍ରଷା ଦେବା ଭୂମୀସମଂଥେ ଉପଗ୍ରଳ ମାହାମୁନୀ ଦୂଗ୍ଗା ଉଃ ଅଂଗପଙ୍କେର ବାକଷ୍ଟା ଏ ମାଡ଼ଶଡଦେଡ଼ ୧୫୦ ଉତ୍ତ୍ରେଶ୍ୱର ନାସ୍ତକଙ୍କର ଉଦ ଘେଉଷ୍ଟା ଏ ମାଡ଼ ଦଷଧାନ୍ୟ ଘୈଁଶୀ ନାଁସେକ ଉପଗ୍ରଳ ମାହାମୁନୀ ଏ ଦୁଇଧାନ୍ୟ ସୁନା ଦୂଗ୍ଗା ଉଃ ଉତ୍ତ୍ରେଶ୍ୱର ନାଏକଙ୍କେ ଦେଇ ଅଙ୍କ କଷ୍ଟା ଏକ ଉତ୍ତ୍ରୀ ଧାନସୁନା ମୂଲକଳନ୍ତର କରନ୍ତେ ମାଡ଼ଶଡେକ ଅଶୀ ୧୮୦ ଉପଗ୍ରଳ ସୁନୀ ସୀବ ପ୍ରାପ୍ତେ ଉପ ଉତ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନାପତୀ ଦୋଇଷ୍ଟା ଏ ଉପଉତ୍ତବର୍ତ୍ତୀଙ୍କର ଦୂଗ୍ଗାଉଃ ଅଗ୍ଧ୍ୟଙ୍କର ଗ୍ରଶୀ ଦୂଗ୍ଗାଉଃ ଅଗ୍ଧ୍ୟେ ସୁଣୀ ଏକଗ୍ରଶୀ ବୋଷ୍ଟା ଘୈଁଉପଶ୍ଚ ଦୋଇଷ୍ଟା ଏ ବାଘମଗ୍ରଭୂମୀ ବାରବାଙ୍କୀ ଫଲ ଲୋଗ୍ୟ ଅଶୀଅଷଡକେ ଶ୍ୱାଙ୍କର୍ତ୍ତେ ଉପଉତ୍ତବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ଦାଥଗଇ ଦୂଗ୍ଗାଉଃ ଅଗ୍ଧ୍ୟେ ଘାଣୀ କଷ୍ଟା ଏ ଶ ଶ୍ୱର ନରନାରସିଂହ ଦେବଙ୍କର ଅଭ୍ରଶ କାମାଥେ ଏକାଦଶ ଗ୍ରଦ୍ର ରକ୍ଷା କରିବା ଏ ରକ୍ଷା ଗ୍ରେଡ଼ ଦେଶ ଘାଣୀ ବେସ କାଶୀ ଦେସ ଏ ଗୀନୀ ଦେଶେ ଜନ୍ମୀଷ୍ଟା ଦୋଇ ଯଠାମଠେ ଦୀକ୍ଷା କଷ୍ଟା ଅଗ୍ଧ୍ୟବନ୍ତ ଦୋଇଷ୍ଟା ଉପଘାଙ୍କା ଖ୍ରଷା ଜେତେ କାଳ ଉଦ୍ରମୁକ୍ୟ ବ୍ରତ ଏତେଡ କାଳ କରସ ବ୍ରତୀବାଢ ୦୧୬

A Copper Plate Record of the 15th century A. D.

ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କ ଶାସନପତ୍ର

ସ୍ୱର ଶ ଗଜପଉ ଗୌଡ଼େଶ୍ୱର ନବକୋଟୀ-କର୍ଣ୍ଣଟ କଳ ବର୍ଗେଶ୍ୱର ଶ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ମହାସ୍ତାଙ୍କର ଯୋଡେଶ୍ୱର ଭଟ୍ଟଙ୍କୁ ଦାନ ଶାସନ ପଟ୍ଟା । ୨୫ ଅଙ୍କ ମେଷ ଦ ୧୦ ନ ଅ । ଘୋମବାର ଗ୍ରହଣକାଳେ ଗଙ୍ଗାଗର୍ଭେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର

ଶାସନ ଭୂମି ଖେଦଣ ଅଞ୍ଚଳରେ ବା ୧୫୦୮ ଶ୍ରୀ ଦାନ ଦେଲୁ । ଏ ଭୂମି ସାବହ୍ ତନ୍ତାର୍କେ ପୁତ୍ର ପୌତ୍ରାଦ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଭୋଗ କରୁଚନ୍ତ । ଜଳାଗମ ନଷେଧ ସହିତ ଭୂମି ଦେଲୁ ।

A Page from the Annals of Ghun sur House
18th century A. D.

ଘୁମୁସର ରାଜବଂଶାବଳୀ

(1)ଏହାଙ୍କୁ ମାର ଏହାଙ୍କ ଭାଇ ଗୋପୀନାଥ ରଖ * (2)ଗ୍ରସ୍ତ କଲେ ୧୫୫୮ ଶକାବ୍ଦ ଶରଦ ବ ୬ ର୍ଷ । ୧୫୫୧ ଶକାବ୍ଦରେ ଗୋପୀନାଥପୁର ଶାସନ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ବଡ଼ ଧନଞ୍ଜୟ ରଖେ ୧ ଗୋବିନ ରଖ ପାଃରଜା ୨ ବଳଭଦ୍ର ଛେଃର୍ ଂ ଜଥ ରଖ ସାନ୍ତୁଙ୍ଗିଦାରେ ଂ ଏ ଗ୍ରହସ୍ଥ ତାଙ୍କର ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଉତରୁ ବଡ଼ ପୁତ୍ର ଧନଞ୍ଜୟ ରଖ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ଏ ରାଜତ୍ୱ କଲେ ଓ ରାଜତ୍ୱ କରିବାରେ ଖାଠୀଏ ଦଳାର ଃକା ଲଗାଇ ଜଗନ୍ନ ଗୋଃଏ ଜମ୍ବାର କରିଥିଲେ । ଖଃ ଦୋଳୀ (3)ବାଙ୍କିମ୍ବା ରତନ ଜଡିତ କରି ଜମ୍ବାର କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ବଶେଷ ମହାଦେଇ (4)ନାଚୁଣୀ କରିଥିଲେ । ଏ ବଡ଼ ଖ୍ୟାତି । ଏ ମାଇପି ଭୁଚମର୍ଦ୍ଦନ ଦ୍ୱିଅନ୍ତୁ । ଏ ଘଡ଼ ଦୁଇଘଡ ଥାଏ ସରୁଚକୁଳ ଦୁଧ (5)ଯୋଗଖା କରନ୍ତୁ । ଏ ରଜା ଧନଞ୍ଜୟପୁର ଶାସନ ୧୫୭୮ ଶକାବ୍ଦରେ କଲେ । ଏହିପର ସଶମାନଙ୍କୁ କରି ରାଜତ୍ୱ କରିବାରେ ଏ ରାଜତ୍ୱ କଲେ ୧୬୬୫ ଶକାବ୍ଦ ଶାରଦ ବ ୭୫ ର୍ଷ । ଏଥିରୁ ୧୬୧୭ ଶକାବ୍ଦ ଶରଦ ଯେଖକେଶି କାହାକୁ ଦେବାର ନ ଥିଲା । ୧୬୧୭ ଶକାବ୍ଦ ଶରଦ ମୁଚଲାଇ ନବାବ ଅଧିବାରେ ଏବବର୍ଷକୁ ୫ ୫୦୦୦ ଟଙ୍କା ପାଣ୍ଠ ଦସାର ଃକା ଲେଖାଏ ଯେଖକେଶି ମୂଲ କଲେ । ସେ ଦନଠାରୁ ଯେଖକେଶି ଦେବାର ଚଳି । ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଗ୍ରାମ୍ବଘର ନାଇ ବଡ଼ ଗଙ୍ଗାଧର ପାଃରୁମାରେ । କୁଡ଼ୁ ମୂଳାର ନାଙ୍କ ଦରଶରଣ ରଖେ । ଏହାଙ୍କ ପଦ ଦନ୍ତାକାଙ୍କ ବଡ଼ଜେନା । ଧଗ୍ରକୋଃ ଘର ନାଇ ବଶ୍ୱନାଥ ମଙ୍ଗରାଜ । ବଡ଼ମା ତାଡ଼ୁଦେଇ ପାଃମହାଦେଇଙ୍କ ପୁଅ । ନୀଳକଣ୍ଠ ରଖେ । ୧ । ବନମ ରଖେ । ୨ । ପ୍ରତାପ ରଖେ । ଂ । ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ଘର ନାଇ ଗଦାଧର ରଖେ । ୧ । ଶାନ୍ତୁଙ୍ଗିଦାରେ । ୬ । ଖଲକୋଃ ଘର ନାଇ । ଗିରଧର ରଖେ । ୧ । ସଦାଶିବ ରଖେ । ୨ । ବାଉର

---

(1) Refering to Banmali Bhunj.
(2) ଗ=ଜ in some other words as well.
(3) A sort of Royal seat now not in use.
(4) ନାଚୁଣୀ—dancing girl=conenbine. (5) eating.

ଉତ୍ତେ । ଂ । ଉମରବରେ । ୧ । ଗାଡ଼ିତ ଘର ନାଇ । ଅର୍ଦ୍ଧ ନ ଉତ୍ତେ । ୨ । ଏରୂପେ ତେର ପୁଅ ନାଉଣୀ ପୁଅ ପାଞ୍ଚଗୋଟ । ଏରୂପ ଆଠର ପୁଅ । ଏହାଙ୍କ ଗଳଦ୍ଦେଶ ଏ ଗ୍ରମ୍ଭଶରକୁ ଅଶତ୍ତ୍ୟା ଗୋପନୀସ୍ଥ ବେଶରେ ଆସିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଦେଇରୁ ଗଜା ମହାପୁରୁଷ ବୋଲ ଜାଣି ତାଙ୍କଠାରେ ଭକ୍ତି କଲେ । ତାଙ୍କୁ ପଚ୍ଛରେ ଆମ୍ଭ ଘରାରୁ ଗ୍ରମ୍ଭଶରରେ କସ୍ପେ ଗଜବ୍ଦ କରିବ । ପଚ୍ଛରାରୁ ଉହଁ ଉ ସେ କହିଲେ । ତୁମ୍ଭ ପୁଅମାନଙ୍କୁ ଗଜବ୍ଦ ନାହିଁ । ଉହଁ ଘରାରୁ ଗୋବନ ଉଚ୍ଚ ଥାଃରଜାଙ୍କ ପୁଅ । ରଘୁନାଥ ଦଖିଣରମ୍ପେ । ଘନ ଉତ୍ତେ । ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଶଙ୍ଖନନେ । ଚଦ୍ଦ ଉମରବରେ । ଶାମସ୍ଥନର ବଧାରେ । ମଲ୍ଲୁନ ଉତ୍ତେ * ଗ୍ରଥିତାମେ । ଏରୂପେ ତାଙ୍କର ଚ୍ଚପୁଅଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ । ଏହାଙ୍କୁ ଦେଖି କୋଇଲେ କାହାଠାରେ ଗଜଚଉ ନାହିଁ । ଧନସ୍ପା ଘରାରୁ ଗୋବନ ଉଚ୍ଚ ଥାଃରଜାଙ୍କ ପୁଅ ଧନସ୍ପା ହେବ । ଏପର ସେ କହିବାରୁ ତାହା ମନରେ ରଖିଥିଲେ । ଧନଞ୍ଜସ୍ପ ଉଚ୍ଚ ଗଜଭୋଗ ଇଚ୍ଛାରେ ରହ ଗୁଇ ଗୋବନ ଉଚ୍ଚ ଥାଃରଜାଙ୍କୁ ମୁଲୁକ ବେଲ୍ଲାର ସମର୍ପଣ କରଥାଣ୍ଡ । ଏ ସମସ୍ଥରେ ଶୁଣିଗି ମହାଦେଇ ହାଡ଼ୁଦେଇଙ୍କଠାରେ ରଜାଙ୍କର ବଡ଼ ସ୍ନେହ ଥାଏ । ସେ ମହାଦେଇ ପୁଅ ନୀଲକଣ୍ଠ ଉଚ୍ଚଙ୍କୁ ପାଢ଼ୀ ଦେବ ବୋଇ କହୁଥାଣ୍ଡ । ଗଙ୍ଗାଧର ପାଃକୁମାରଙ୍କଠାରେ ଗୋବନ ଉଚ୍ଚ ଥାଃ ରଜାଙ୍କର ଚ୍ଚପୁଅ ପ୍ରୀତ କରଥାଣ୍ଡ । ହାଡ଼ୁଦେଇ ବାହା ଶୁଣି ରଜାଙ୍କଠାରେ ବମନ କର (1)ଖର କହିଲେ । ଗୋବନ ଉଚ୍ଚ ଥାଃରଜାଙ୍କୁ ଚ୍ଚପୁଅ ସମେତରେ ଗଜ୍ୟରୁ ଅନ୍ତର କରାଇ ଦେଲେ । ସେ ଗୋବନ ଉଚ୍ଚ ଥାଃରଜା ପାଞ୍ଚ ପୁଅଙ୍କୁ ଘେନ (2) ଓଡଶ୍ୟା ବାହାର ଗଲେ । ଘନ ଉତ୍ତେ ଧରକୋଃ ଜମିଦାର ସ୍ଥଳରେ ରହିଲେ । ଏ ଘରାରୁ ରଜା ବହୁତକାଳ ଜାଇବାରୁ ହାଡ଼ୁଦେଇ ବଖ୍ଖରଲେ । ଏତ ବହୁତକାଳ ଗଜବ୍ଦ କଲେ ପୁଅ ମୋର ରଜା ହୋଇ ନ ପାରିଲା । ଏମନ୍ତ ଦୁର୍ବୀଜ୍ଞର କର ଉଚ୍ଚାନାନ ହାତେ ଦୁଧ ସରୁଉଲୁଲୀ ଖାଇବାରେ ଘଥିରେ ବଖ ଦଆଇଲେ ପୁଅ ନୀଲକଣ୍ଠ ଉଚ୍ଚଙ୍କୁ ବାପଙ୍କୁ ଏ ସମସ୍ଥରେ ଅପାସ୍ଥ ବଖ୍ଖର କର କୋଇ କହୁ ଦେଲେ । ନୀଲକଣ୍ଠ ଉଚ୍ଚ ତାହା ଜାଣି ବାପଙ୍କୁ ମାଇଲେ । ବଡ଼ଗଇ ପାଃକୁମାରଙ୍କୁ ଗଜପାଡ଼ୀ ବାଜ୍ଜବ ଅଘ ବୋଇବାରୁ ସେ ଉସ୍ଥରୁ କଦାଃ କଇ ରହୁ ଘରୁ ନ ବାହାରଲେ । ତାଙ୍କ କଦାଃ ଚର ତାଙ୍କୁ ଧଇ ଜାଣି ପକାଇଲେ । ତାହାଙ୍କ ପୁଅ ସତ୍ତ୍ରଜସ୍ପ ଉଚ୍ଚ ପାଞ୍ଚେର ଚର ପଳାଇଥିଲେ । ଦନ୍ତା ଦସ୍ପା ବୋଇ ବାଲେଇ ଜାଣ୍ଡ ବଚ୍ଚବାରୁ ଜାଣ୍ଡ ବାଘିବାରେ ପଡ଼ବାରୁ ବେଢ଼ୀକର ଜାଣୀ ପକାଇଲେ । ଏ ସତ୍ତ୍ରଜସ୍ପ ଉଚ୍ଚଙ୍କ ଜ୍ଞର୍ଯ୍ୟା ଗର୍ଭ ହୋଇଥିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ନେଇ ବନ କର ରଖି ନୀଲକଣ୍ଠ ଉଚ୍ଚ ଗଜତ୍ୱ କଲେ ୧୬୨୫ ଶକାବ୍ଦ ସରତ ବ ୨ ର୍ଷ । ଏ ଉତରେ ଧରକୋଃରେ ଥିବା ଘନ ଉତ୍ତ ଶୁଣିଲେ ତାହା ପୁରୁଷ ମାର ନୀଲକଣ୍ଠ ଉତ୍ତେ ରଖା ହେଲେ ବୋଇ । ସେ ଖବର ଶୁଣି ଘନ ଉତ୍ତେ କରଡ଼ାମାଳକୁ ଶୁଦ୍ଧ କର କରଡ଼ାମାଳରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ । ସେଠାରେ

* Unintelligible.
(1) lie. (2) Puri District.

ରହି କରଡ଼ାମାକୁଆ ଲୋକଙ୍କୁ ପଠାଇଥାଏ ବାହା ପଡ଼ୁଥିବା ରାଜାଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟା ମଣ୍ଡା ଦେଇଙ୍କୁ ଅଣିବା ପାଇଁ ପଙ୍ଖାଡଲରେ କୁଲଡ଼ ଗଡ଼ଠାରୁ ବେଗରେ ପେନଗଲେ । ତାଙ୍କୁ ନେଇ ବାରବାରେ ରଖାଯଲେ । ସେଠାରେ ତାଙ୍କର ଭଣଜା ବୋଇବାର ପୁଅ ବୋଃଏ କନ୍ଧ ଡେରେ ସେ ପୁଅଙ୍କୁ ଘନ ରଞ୍ଜେ ପେନ ଗୁଜବଣ ପୁଅ ଏ ବୋ ଇସମସ୍ତ ମାଳ ଲଙ୍କଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ତାକୁ ଆଏର୍ ଜର ଲଣକର ଡଗଜର ପେନ ନୀଳକଣ୍ଠ ରଞ୍ଜଙ୍କ ଉପରେ (1)ଫେରୁର ଲଗାଇଲେ । ଓଡ଼ଶାରେ ବାହା ଘନ ରଞ୍ଜଙ୍କ ବାପେ ଗୋବନ ରଞ୍ଜ ଥାଃରଜା ଏ ଦଗରୁ ଲଣକର ଥର ନୁଆଁ ଭଡ଼ ଜନିଦାଗଲ୍ଲ ଆଏର୍ ଜର ଅମାଉଡଙ୍କୁ ଆଏର୍ ଜର ବଶେଖ ନଣକର ଥର ଏ ଦଗରୁ ପେର ଦେଲେ । ଏପର ଦୁଇ ଆଡ଼ରୁ ପେର ଦେଲି ନୀଳକଣ୍ଠ ରଞ୍ଜ ରହି ନ ପାର ଗାଜ୍ୟ ଛଡ଼ ବାହାର ଗଲେ । ସେ ବାହାରିବାରୁ ରଣରଞ୍ଜଙ୍କୁ ଗୁଜିଥାନୀରେ ବସାଇ ଗୋବନ ରଞ୍ଜ ଥାଃରଜା ବେଲ୍ଲଚକ ଡୋଇଥିଲେ । ଏ ୧୬୨୫ ଶକାବ ଶରକ ବ ର୍ଷ

ଅଶୋକ

(By Madhusudan Rao.)

ପୃଥ୍ୱୀର ଇତିହାସରେ ସକାର୍ତ୍ତିତ ଯେଉଁ ନରପତିମାନେ ସ୍ୱୀୟ ଦେବୋପମ ସ୍ୱଭାର୍ଯ୍ୟଲ ଚରିତ୍ରର ଏବ ଲୋକୋତ୍ତର ଲୋକହିତକର ଜୀବନର ଶୁଭ୍ରାଲୋକଦ୍ୱାରା ନକ୍ଷିଳଙ୍ଗଥାରର ମୁଖ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କର ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ବୌଦ୍ଧନୃପତି ପୁଣ୍ୟଶ୍ଲୋକ ମହାରାଜ ଅଶୋକ ଜଣେ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ ଗଣ୍ୟ ଥିଲେ । ହିଂସାପ୍ରଣୋଦିତ ଜରବାରର ଜସ୍ମ ଜସ୍ମ ନୁହେ, ଧର୍ମର ଅର୍ଥାତ୍ ଅହିଂସା, ଦୟା ଓ ପରହିତର ଜସ୍ମ ଏକା ଜସ୍ମ ଅଟେ, ଏହି ମହୋଦାର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ନୀତି ତାହାଙ୍କର ସାରତସାମ୍ରାଜ୍ୟଶାସନର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଥିଲା । ସାରତବର୍ଷରେ ତାହାଙ୍କର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ବା ପରବର୍ତ୍ତୀ କୌଣସି ସମ୍ରାଟ ତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବସୁଳତର-ପ୍ରଭାବ-ବସ୍ତାର ବା ଗଭୀର କାର୍ତ୍ତିସ୍ଥାପନ କରି ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ଜୁବନବଖ୍ୟାତ ବକ୍ରମାଦତ୍ୟ ଏବ ଆକବରଙ୍କର ଯଶୋମହିମା ସ୍ୱୀକାର ଦେଲେହେଁ, ଅଶୋକଙ୍କର ଯଶଃପ୍ରଭା ଅପେକ୍ଷା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତର ନୁହେ । ନକ୍ଷିଳ ଅବନୀମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟରେ ଉଦାରତ୍ୱଦ୍ୱାରା ଏବ ବଶୁବାନ୍ଧବାଲୋଚନୀତିଦ୍ୱାରା ବଶ୍ୱରେ ତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠତର ଜୁଯଇ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ନାହାନ୍ତି, କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ତାହାଙ୍କର ଶାସନପ୍ରଭାବ ସମସ୍ତ ସାରତ ଅତିକ୍ରମ କରି ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମରେ କାବୁଲ, ଗାନ୍ଧାର, ପିରଆ, ମିଶର, ପ୍ରୀସ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଦକ୍ଷିଣରେ ସିଂହଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

---

(1) assault (obsolete)

ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂ ଦଶ୍ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀର ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡରଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସେନାନୀ ସେଲଉକସ୍ ନୀକାଟର ମୌର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ରାଟ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କର ସହିତ ସଖ୍ୟତା ସ୍ଥାପନ କରି ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ସ୍ୱୀକାରପୂର୍ବକ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସମ୍ବନ୍ଧସୂତ୍ରରେ ଥିବାର ଦେଖି ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ୱୀୟ କନ୍ୟା ସମ୍ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ, ସେହି ମହାତ୍ମା ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଅଶୋକଙ୍କର ପିତାମହ ଥିଲେ ଏବଂ ପିତୃଗୌରବବର୍ଦ୍ଧନ ମହାତ୍ମା ବିନ୍ଦୁସାର ଅଶୋକଙ୍କର ଜନକ ଥିଲେ ।

"ଅଶୋକ-ଅବଦାନ" ନାମକ ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥର ବିବରଣ ଅନୁସାରେ ପାଟଳିପୁତ୍ରର ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜ୍ୟୋତିଷାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନିକଟରୁ ସ୍ୱରତ୍ରାଣୀନାମ୍ନୀ ନିଜ ଦୁହିତାର ଭାବି-ରାଜ-ମହିଷୀତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭବିଷ୍ୟଦ୍ବାଣୀ ଶ୍ରବଣ କରି, ସେହି ବାଣୀକୁ ଫଳବତୀ କରିବା ଆଶାରେ ଉକ୍ତ କନ୍ୟାକୁ ମହାତ୍ମା ବିନ୍ଦୁସାରଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ବିନ୍ଦୁସାର କନ୍ୟାର ଅସାମାନ୍ୟ ରୂପଲାବଣ୍ୟ ଏବଂ ଧୀମତ୍ତା ଦର୍ଶନ କରି ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କର ପାଣିଗ୍ରହଣ କଲେ । ଅଶୋକ ସେହି କନ୍ୟାଙ୍କର ସନ୍ତାନ । କଥିତ ଅଛି ଯେ ଅଶୋକ କଦାକାର ଥିଲେ ଏବଂ ବୈଶୋର ଓ ଯୌବନରେ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରକୃତି ନିତାନ୍ତ ଉଗ୍ର ଓ କୋପନ ଥିବାରୁ ସେ ଚଣ୍ଡାଶୋକ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ସେହି ହେତୁରୁ ନିଜ ପିତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବିରାଗଭାଜନ ହୋଇଥିଲେ । ଅଶୋକଙ୍କର କନିଷ୍ଠାନ୍ ଏବଂ ଏକମାତ୍ର ସହୋଦରଙ୍କର ନାମ ବିତ-ଶୋକ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ବୈମାତ୍ରେୟ ଅଗ୍ରଜ ଭ୍ରାତାଙ୍କର ନାମ ସୁସୀମ ଥିଲା ।

ସୁସୀମଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଅଶୋକଙ୍କର ବୈରଭାବ ଥିବାରୁ, ବିନ୍ଦୁସାର ଉଭୟଙ୍କୁ ପୃଥକ୍ ରଖିବା ଆଶୟରେ ଅଶୋକଙ୍କୁ ଗଜ୍ୟର ବାସବ୍ୟପ୍ରାନ୍ତସ୍ଥିତ ତକ୍ଷଶିଳା ନଗରରେ ଉପୁଥିବା ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ ନିମନ୍ତ୍ତ ସେଠାକୁ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ଅଶୋକ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ସୁକୌଶଳରେ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରି ପିତାଙ୍କର ଏବଂ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରିଙ୍କର ଅନୁରାଗ ଆକର୍ଷଣ କଲେ । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ସୁସୀମ ରାଜଧାନୀ ପାଟଳିପୁତ୍ରି ନଗରରେ ନାନାପ୍ରକାର ଉପଦ୍ରବ କରନ୍ତେ, ବିନ୍ଦୁସାର ଅମାତ୍ୟଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ତାହାଙ୍କୁ ତକ୍ଷଶିଳାର ଶାସନ ନିମନ୍ତ୍ତ ସେଠାକୁ ପ୍ରେରଣ କଲେ ଏବଂ ଅଶୋକଙ୍କୁ ରାଜଧାନୀକୁ ଆଣିଲେ । କଥିତ ଯେ ସୁସୀମଙ୍କର ଅନୁପସ୍ଥିତି ସମୟରେ ବିନ୍ଦୁସାରଙ୍କର ଜରାକାଳ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ସେ ସୁସୀମଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଶୋକଙ୍କ ହସ୍ତରେ ରାଜ୍ୟଭାର ଅର୍ପଣ କରି ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ । ସୁସୀମ ଅବନ୍ତୀରୁ ତକ୍ଷଶିଳାକୁ ସର୍ପୈନ୍ୟେ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ ରାଜ୍ୟାଧିକାର ନିମନ୍ତ୍ତ ରାଜଧାନୀ ଆକ୍ରମଣ କଲେ, କିନ୍ତୁ ଅଶୋକ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ରାଧାଗୁପ୍ତଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟରେ ସୁସୀମଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ ଏବଂ ନିହତ କଲେ । ଉକ୍ତ ଅବଦାନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲିଖିତ ଅଛି ଯେ ଅଶୋକ ଆପଣାର ରାଜତ୍ୱକୁ ଅସପତ୍ନ ଏବଂ ନିଷ୍କଣ୍ଟକ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରାଜ୍ୟଲିପ୍ସୁ ସମସ୍ତ ରାଜକୀୟମାନଙ୍କୁ ବଧ କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ତଦାନୀନ୍ତନ ନୃଶଂସପ୍ରକୃତିର ପ୍ରମାଣସ୍ୱରୂପ ଅଦ୍ଭୁତ ଗୋହଏ ନରକ ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଗଣ ଦତ୍ୟାକାର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଏକଦା କଉଣସି ଅଜଣା ରାଜୋଦ୍ୟାନସ୍ଥ ଗୋହଏ

ଅଶୋକଙ୍କର ଶାସନାନ୍ତତ ଭାଗ ପକାଇବାର ଶୁଣି ସେ ସେହି କାମିନୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ଅଗ୍ନିରେ ଦଗ୍ଧ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତଣ୍ଡରକ ନାମକ ଜଣେ ଅତତାୟିଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ସେହି ନିଷ୍ଠୁର ଆଦେଶ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା । ଏଥି-ଉତ୍ତାରେ ସମୁଦ୍ରନାମା ଜଣେ ବୌଦ୍ଧଯତିର ଅସାମାନ୍ୟ ପ୍ରଭାବଦ୍ୱାରା ସେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ସେହି ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ନିଜ ରାଜଧାନୀରେ ନରାଧମସ୍ୱରୂପ ରହିଲେ । ଅଶୋକ ବାସ୍ତବରେ ଯେପରି ନୃଶଂସରାଜ ଥିଲେ ତଦ୍ୱା ବୌଦ୍ଧରାଜନ୍ତ୍ରକାର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ମାହାତ୍ମ୍ୟବୃଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଅଶୋକଙ୍କର ପୂର୍ବଚରିତକୁ ଯେପରି କୁତ୍ସିତ-ବର୍ଣ୍ଣରେ ଚିତ୍ରିତ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ସମ୍ଭବତଃ ବୌଦ୍ଧରାଜନ୍ତ୍ରକାରଙ୍କର ଚିତ୍ର ଅତିରଞ୍ଜିତ ଅଟେ । ଅନ୍ତତଃ ତାହାଙ୍କର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଶୋକ ନିଜେ ସ୍ୱପ୍ରଚାରିତ ଶୈଳଖୋଦିତ ଅନୁଶାସନ-ମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ବିବରଣ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ଉଚ୍ଚିତ ବିବରଣର ବିରୋଧୀ ଅଟେ । ପ୍ରୋତ୍ତ ଶୈଳଲିପିଦ୍ୱାରା ସେ ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ପ୍ରଥମଭାଗରେ କଳିଙ୍ଗରାଜ୍ୟର ବିଜୟ ନିମନ୍ତେ ସେ ଯେଉଁ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ, ସେଥିରେ ଅସଂଖ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ହତ୍ୟାରୂପ ହିଂସା-ପ୍ରଣୋଦିତ ନରସଂହାର ଏବଂ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କର ଅଶେଷବିଧ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦର୍ଶନ କରି ସେ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଗଭୀର ଅନୁତାପ ଓ ନିର୍ବେଦ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେହି ସମୟରୁ ଅହିଂସା ପରମଧର୍ମ, ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଏହି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ନୀତି ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ କାଳକ୍ରମେ ସେହି ଧର୍ମକୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଅଶୋକ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ଉପଗୁପ୍ତନାମା ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୌଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଠାରୁ ନାନାବିଧ ସଦୁପଦେଶ ଲାଭ କରି ଏକାନ୍ତ ଧର୍ମନିଷ୍ଠ ହେଲେ ଏବଂ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଗୌରବବର୍ଦ୍ଧନାର୍ଥ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ସ୍ତୂପ ନିର୍ମାଣ ଏବଂ ମଠାଦି ସ୍ଥାପନ କରାଇ ସ୍ୱୀୟ ଅସାଧାରଣ ଧର୍ମାନୁରାଗ ନିମନ୍ତେ ପୂର୍ବତନ ଚଣ୍ଡାଶୋକ ନାମର ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଧର୍ମାଶୋକ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ ଶୈଳଲିପିମାନଙ୍କରେ ସେ ଆପଣାକୁ ପିୟଦର୍ଶୀ ବା ପ୍ରିୟଦର୍ଶୀ ନାମରେ ଅଭିହିତ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । କିଥିତ ଅଛି ସେ ଅଶୋକଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ୮୪୦୦୦ ସ୍ତୂପ ନିର୍ମିତ ଏବଂ ୮୪୦୦୦ ଅନୁଶାସନ ବା ଧର୍ମଦେଶ ଖୋଦିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଅଶୋକଙ୍କର ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୁନାଲ ଓ ମହେନ୍ଦ୍ର ଏବଂ କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘମିତ୍ରା ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଧର୍ମାନୁରାଗ ନିମନ୍ତେ ବିଶେଷରୂପେ ପ୍ରଶଂସିତ । ମହେନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ସଂଘମିତ୍ରା ଉଜ୍ଜୈୟିନୀ ରାଜକୀୟ ଭୋଗବାସନା ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ସିଂହଳଦ୍ୱୀପକୁ ଗମନ କରି ତତ୍ରତ୍ୟ ରାଜା, ରାଣୀ ଏବଂ ଅନେକ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିଥିଲେ । ବହୁଗୁଣାଧାର ଏକାନ୍ତ ପିତୃଭକ୍ତ କୁନାଲ ପିତାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟ ଥିଲେ । ଅଶୋକ ଏକଦା ତକ୍ଷଶିଳାରେ ସଂଘଟିତ ବିଦ୍ରୋହଦମନାର୍ଥ କୁନାଲଙ୍କୁ ସେଠାକୁ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ । କୁନାଲ ତକ୍ଷଶିଳାରେ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରି ବିଦ୍ରୋହୀଦଳଭୁକ୍ତ

କୁଞ୍ଜରକର୍ଣ୍ଣକୁ ସାମ୍ପୃତ କଲେ । ଏଥିମଧ୍ୟରେ ଅଶୋକ ସ୍ୱପ୍ନରେ କୁନାଳଙ୍କ ମୁଖ ବଶ୍ୟ ଓ ବକର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଇଥିବାର ଦେଖି ଏବ ଜ୍ୟୋତିଷମାନଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱପ୍ନବୃତ୍ତାନ୍ତ କୁନାଳଙ୍କର ପ୍ରାଣଦାନ ଅଥବା ଦର୍ଶନଶକ୍ତିର ହରଣ ସୂଚକ ହେଉଅଛି ବୋଲି ଶୁଣି ନରାନ୍ତ ଦୁର୍ମନାୟମାନ ହୋଇ କିଛିକାଳ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରୁ ହରତ ହେଲେ । ଏହି ଅବସରରେ କୁନାଳଙ୍କର ଚତୁରଙ୍ଗକାରିଣୀ ତାହାଙ୍କର ବମାତା ତିଷ୍ୟରକ୍ଷିତା କୁଳଳ କୌଶଳଦ୍ୱାରା ମହାରାଜଙ୍କର ମୋହର ଦସ୍ତଖତ କରି ଉକ୍ତ ମୋହରଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କିତ ଖଣ୍ଡିତ ଆଦେଶପତ୍ର ଲେଖାଇ ପୂର୍ବୋକ୍ତ କୁଞ୍ଜରକର୍ଣ୍ଣ ନକଟଙ୍କୁ ଏହି ଆଜ୍ଞା ପ୍ରେରଣ କଲେ ଯେ ସେ ପତ୍ର-ପ୍ରାପ୍ତି ମାତ୍ରକେ କୁନାଳଙ୍କର ନେତ୍ରଦ୍ୱୟ ଉତ୍ପାଟନ କରାଇବ । ଆଦେଶପତ୍ର ଯଥାସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ଏବ କୁନାଳ ପିତାର ଆଜ୍ଞା ଅବିଶ୍ୱାସ ସମ୍ୟକ୍ ଅବଗତ ହେଲାକ୍ଷଣ କଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ କୁଞ୍ଜରକର୍ଣ୍ଣ ନକଟଙ୍କୁ ଯାଇ ଆଦେଶଲିପି ପାଠ କଲେ ଏବ ସେଥିରେ ଅଶୋକଙ୍କର ନାମର ମୋହର ଅଛି କାରେ ଦେଖି କହିଲେ, "କୁଞ୍ଜରକର୍ଣ୍ଣ ! ଏହାର ଗୁରାଦେଶ ପାଳନ କର, ନଚେତ ଏହି ଅସିଦ୍ୱାରା ତୁମର ଶିରଚ୍ଛେଦନ କରିବ ।" କୁଞ୍ଜରକର୍ଣ୍ଣ ଅଗତ୍ୟା ଜଣେ ଜଲ୍ଲାଦଦ୍ୱାରା ସେହି ନିଷ୍ଠୁର ଆଦେଶକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରାଇଲେ । ଏଣୁ ତାହାରେ ଅନ୍ଧୀଭୂତ କୁନାଳ ସପତ୍ନୀକ ଅଢ଼ କ୍ରୋଶରେ ବହୁକାଳ ଭ୍ରମଣ କରି ପାଟଳିପୁତ୍ର ନଗରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅର୍ଦ୍ଧଗୃହ ସମୟରେ ରାଜପ୍ରାସାଦର ଅନତିଦୂରରେ ବୀଣାବାଦନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅଶୋକ ସେହି ଅମୃତମୟ ଧ୍ୱନି ଶୁଣି ଦବ୍ୟାନନ୍ଦରସରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ବାଦକକୁ ଆଣି ଦେଖିଲେ ଯେ ସେ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରାଣାଧିକ ତନୟ କୁନାଳ । କୁନାଳକୁ ଅନ୍ଧ ଅମ୍ବୁବେଣୀଧାରୀ ଦେଖି ସେ ଏକାନ୍ତ ଖିନ୍ନ ଓ ବର୍ମ୍ମିତ ହୋଇ କାରଣ ପଚାରିଲେ, କିନ୍ତୁ ସେ କୌଣସି ଉତ୍ତର କଲେ ନାହିଁ । ପରେ ଅନୁସନ୍ଧାନଦ୍ୱାରା ତଥ୍ୟ ବୁଝି ପାର ନିଜର ମହୀଷୀ ତିଷ୍ୟରକ୍ଷିତାର ଶିରଚ୍ଛେଦନ ନମିତ୍ତ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ, କିନ୍ତୁ କୁନାଳ ଦମ୍ପାବତାର ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ପବନ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ପିତାଙ୍କର କୋପ ଶାନ୍ତ କଲେ ।

ଅଶୋକଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ସହୋଦର ବିତଶୋକ ଏକସମୟରେ କଠୋର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମଦ୍ୱେଷୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ପ୍ରରୋଚନାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ୱେଷୀ ହୋଇଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ପରେ ଅନ୍ଧଜଙ୍କ ଧର୍ମଗୁରୁ ଉପଗୁପ୍ତଙ୍କ ନକଟରେ ଶରଣାପନ୍ନ ହୋଇ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ।

କଠୋର ଲିପିପ୍ରୀତି ପ୍ରାଚ୍ୟପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଅସାମାନ୍ୟ ଅଧ୍ୟବସାୟ ସହକାରେ ଅଶୋକଙ୍କର ଅନୁଶାସନଗୁଡ଼ିକ ପାଠ କରି ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ସେହି ଲିପିଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ କେତେକ ଖଣ୍ଡଶୈଳଲେଖରେ, କେତେକ ଗୁମ୍ଫାମାନଙ୍କରେ ଏବ କେତେକ ସମୁଚ୍ଚସ୍ତମ୍ଭମାନଙ୍କରେ ଖୋଦିତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଶୈଳାଙ୍କିତ ଘୋଷଣାଗୁଡ଼ିକ ତାହାଙ୍କର ରାଜତ୍ୱର ଦ୍ୱାଦଶ ଏବ ତତ୍ରୟୋଦଶ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଏବ ସ୍ତମ୍ଭଲିଖିତ ଘୋଷଣାଗୁଡ଼ିକ ସପ୍ତବିଂଶ ଓ ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଖୋଦିତ ହୋଇ-

ଥିଲା । ଅଶୋକ ସପ୍ତତ୍ରିଂଶଦ୍‌ବର୍ଷ, ଅର୍ଥାତ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୬୫ ଅବ୍ଦରୁ ୨୨୨ ଅବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ସମ୍ଭୋଗ କରି ଅବଶେଷରେ ଧର୍ମପ୍ରଚାରାର୍ଥ ସପାଦଲକ୍ଷ ଥର ବୌଦ୍ଧସଙ୍ଘଙ୍କୁ ଦାନ କରି ଏବଂ ନଳେ ଅକ୍ଷୁବ୍ଧଚିତ୍ତ ଗ୍ରହଣ କରି ନଶ୍ୱର ଦେହ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।

ଭାରତର ବହୁ ଅଂଶରେ ପାଷାଣୋତ୍ କୌଳଦେହରେ କୌଳଲିଖିତ ଅନୁଶାସନ-ସମୂହ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛି । ପ୍ରଥମତଃ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଦୟାନଦୀତୀରସ୍ଥ ଧଉଳଗିରି, ଦ୍ୱିତୀୟତଃ କଳାନକାଶ୍ରିତ ଜୌଗଡ଼ା ପର୍ବତ, ତୃତୀୟତଃ ଗୁଜରାଟସ୍ଥିତ ଗିର୍ଣ୍ଣାର ପର୍ବତ, ଚତୁର୍ଥତଃ ଯମୁନାତଟସ୍ଥ ହିମାଳୟସନ୍ନିହିତବର୍ତ୍ତୀ ଖାଲସିଗିରି ଏବଂ ପଞ୍ଚମତଃ ସିନ୍ଧୁନଦୀତୀରବର୍ତ୍ତୀ ଅଟକନଗରନିକଟସ୍ଥ କପର୍ଦ୍ଦିଗିରି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶୈଳରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଗୋଟି ଅନୁଶାସନ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରଥମ ଅନୁଶାସନରେ ଜୀବବଧ ନିଷେଧ; ଦ୍ୱିତୀୟରେ ରୁଗ୍ଣ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ପଶୁମାନଙ୍କ ଚିକିତ୍ସା ଓ ସେବା ନିମନ୍ତ୍ର ଅଯୋଜନ; ତୃତୀୟରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ମାହାତ୍ମ୍ୟ କୀର୍ତ୍ତନ ନିମନ୍ତ୍ର ପ୍ରତି ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷରେ ମହୋତ୍ସବର ଅନୁଷ୍ଠାନବଧ; ଚତୁର୍ଥରେ ନିଜର ପୁତ୍ର ଓ ପୌତ୍ର ଏବଂ ବଶଧରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଧର୍ମନିଷ୍ଠା ଏବଂ ଧର୍ମପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତ୍ର ଉପଦେଶ; ପଞ୍ଚମରେ ଧନଦରିଦ୍ରନିର୍ବିଶେଷରେ ସକଳ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱଦେଶରେ ଏବଂ ବଦେଶରେ ଧର୍ମପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତ୍ର ଧର୍ମମହାମାତ୍ର ବା ପରିବ୍ରାଜକ ଧର୍ମାଚାର୍ଯ୍ୟ-ମାନଙ୍କର ନିଯୁକ୍ତି; ଷଷ୍ଠରେ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରେ ରାଜା ରାଣୀ ଏହୁ ଉଚ୍ଚତ୍ରାବ ଉପଲବ୍ଧ କରି ପ୍ରଜାଙ୍କର ଦୁଃଖ ହ୍ରାସ ଓ ସୁଖ ବୃଦ୍ଧି ନିମନ୍ତ୍ର ଆପଣାର ସମସ୍ତ ଜୀବନକୁ ସର୍ବଦା ବିନିଯୋଗ କରିବାର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ; ସପ୍ତମରେ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ବଦ୍ୱେଷ ପରିବର୍ଜନପୂର୍ବକ ସାର୍ବଜନୀନମୈତ୍ରୀବ୍ରତ ସାଧନର ଅପ୍ରତାପ୍; ଅଷ୍ଟମରେ ମୃଗୟାଦି ରାଜକ୍ରୀଡ଼ନର ଅନୌଚିତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଏବଂ ଦାନ, ସେବା ଓ ସତ୍‌ପ୍ରସଙ୍ଗର ପ୍ରଶଂସା; ନବମରେ ସକଳପ୍ରକାର ଦାନ ମଧ୍ୟରେ ଧର୍ମଦାନର ଅର୍ଥାତ୍ ଧର୍ମନୀତି ବସ୍ତାର ନିମନ୍ତ୍ର ଅନୁରକ୍ତ ସହୃଦୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ପ୍ରଖ୍ୟାପନ; ଦଶମରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସର୍ବମ୍ମନୁରାଗଦର୍ଶନରେ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ; ଏକାଦଶରେ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ମୈତ୍ରୀଭାବର ସାଧନକୁ ପରମପୁରୁଷାର୍ଥ ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦନ; ଦ୍ୱାଦଶରେ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଏବଂ ଗୃହସ୍ଥ ଉଭୟ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ସମର୍ପଣ ଏବଂ ବହୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ନିନ୍ଦାର ଅଯୌକ୍ତିକତା ପ୍ରଦର୍ଶନ; ତ୍ରୟୋଦଶରେ କଳିଙ୍ଗଯୁଦ୍ଧର ନୃଶଂସତା ବର୍ଣ୍ଣନ, ନିଜର ଅନୁତାପ ଏବଂ ନବଦୀକ୍ଷାଗ୍ରହଣର ଉଲ୍ଲେଖ, ଭାରତର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରେ ଚୋଳ ପାଣ୍ଡ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଦେଶରେ ଏବଂ ଆଣ୍ଟିଓକସ ପ୍ରଭୃତି ଯବନ ନୃପତିମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଚାରର ସୁଫଳଦର୍ଶନରେ ମହୋଲ୍ଲାସ ପ୍ରକାଶ; ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶରେ ନିଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ବିପୁଳ ବିସ୍ତୃତି ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଧର୍ମପ୍ରଚାରାର୍ଥ ଅଧିକତର ସହୃ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାର୍ଥ ସଙ୍କଳ୍ପର ଉଲ୍ଲେଖ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ।

ସ୍ତମ୍ଭମାନଙ୍କରେ ଖୋଦିତ ଲିପି ଗୟା ନିକଟସ୍ଥ ନାଗାର୍ଜୁନ ପର୍ବତରେ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ନିକଟସ୍ଥ ଖଣ୍ଡଗିରିରେ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ରାମଗଡ଼ରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ

ଦେଖାଯାଏ । କେଉଁ ସ୍ତମ୍ଭ। କେଉଁ ଶିଳା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାନଙ୍କ ଉପକାରାର୍ଥ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ, ସେଥିର ବିବରଣ ସେମାନଙ୍କରେ ଖୋଦିତ ହୋଇଅଛି ।

ସ୍ତମ୍ଭଖୋଦିତ ଲିପି ଦିଲ୍ଲୀରେ, ଏଲାହାବାଦରେ, ତିବ୍ବତ କିମ୍ବା ତାମ୍ରଶାସନରେ ଏବ ବୁଦ୍ଧଲିସ୍ରିତ ଗାନ୍ଧୀ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଧୌଲୀସ୍ଥିତ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଅନୁଶାସନବର୍ ସ୍ତମ୍ଭାନୁଶାସନଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ନାନା ଧର୍ମୋପଦେଶରେ ଏବ ଅଶୋକଙ୍କର ଅନୁଷ୍ଠିତ ପ୍ରଜାହିତକର କାର୍ଯ୍ୟର ବିବରଣରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଏହି ଅନୁଶାସନଲିପି କଥା ଶୁଣି କାହାର ହୃଦୟ ବିସ୍ମୟାପନ୍ନ ନ ହେବ ? ଏ ଗମ୍ଭୀର ଧର୍ମାନୁରାଗ ! ଧର୍ମପ୍ରଚାରାର୍ଥ ଏ ଅତୁଳ୍ୟ ବ୍ୟାକୁଳତା ! କେବଳ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନୁହେଁ, ଜନ୍ତୁ ଜୀବନମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଏ ଅନୁପମ ଦୟା ! ଏ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଉଦାରତା ! ଏ ଅନ୍ତଃସ୍ଥ ପ୍ରଜାବାତ୍ସଲ୍ୟ ଓ ଅମାୟିକ ଲୋକ-ହିତୈଷଣା ! ଧନ୍ୟ ଅଶୋକ ! ଧନ୍ୟ ଦେବାନାଂ ପ୍ରିୟ ପ୍ରିୟଦର୍ଶୀ ! ଧନ୍ୟ ତୁମର ଦୟା ! ଧନ୍ୟ ତୁମର ଜୀବନ ।

ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ

(By Fakirmohan Senapati)

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ଜଣେ ମଧୁସଲର ଜମିଦାର, ମଧ୍ୟ ମହାଜନ—ଜଗତ ଝଙ୍କା କାରବାରଠାରୁ ଥାନର ମହାଜନୀ ବେଶି । ଶୁଣା ଯାଏ, ଅଢ଼େ ସର୍ଗେ ୪ କୋଣ ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କାହାର କାରବାର ଚଳେ ନାହିଁ । ଲୋକଙ୍କ ବଡ଼ ଧାର୍ମିକ; ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ୬୫୫। ଏକାଦଶୀ, ୫୦୫। ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ସେ ଖଡ଼ ପଡ଼ନ୍ତା, ଏ କଥା ଆମ୍ଭେମାନେ କହିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ଏକାଦଶୀ ଦିନ ଭୁଲଘାଟର ଜଳ ମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ । ସେ ଦିନ ଉପର ଓଳି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଜଗା ଭଣ୍ଡାରୀ କଥା କହିଁ କହିଁ କହି ପକାଇଥିଲା. ପ୍ରତି ଏକାଦଶୀ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟବେଳେ ଦ୍ୱାଦଶୀ ପାରଣା ସକାଶେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଶୋଇଲଘରେ ଘରେ ଦୁଧ, ଦଶୁ ଖଇ, ନବାତ, ପାଚଲା କଦଳ ରଖା ଯାଇଥାଏ । ସେ (ଜାଗ) ଦ୍ୱାଦଶୀ ଦିନ ବଡ଼ ସଖାରେ ଭୃତ୍ୟ ବାସନ ମାଜେ । ଏ କଥା ଶୁଣି ଜଣକେତେ ମୁହଁ ଗୁଡ଼ାଗୁଡ଼ି ହୋଇ ମୁରକ ମୁରକ ହସିଥିଲେ । ଜଣେ କହି ପକାଇଲା, ଭୂତ ପାଣି ପିଇଲେ ମହା ଦବଙ୍କ ବାପ ବି ଜାଣି ପାରବେ ନାହିଁ । ଏ କଥାର ଅର୍ଥ ଯଦି ବୁଝା ଯାଇ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁମାନ କରିନେଲୁଁ, ଏହା ଜନ୍ତୁଙ୍କର କଥା । ସେ କଥା ଛଡ଼, ଜଗନ୍ନ ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଓକିଲତି କରି ପାରୁଁ, ଜାଣ

ଶୂନ୍ୟ ହେବା କାର୍ଯ୍ୟରୁ। ଯେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ବ୍ୟାଗ୍‌ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛୁ, ଏଥିର ସତ୍ୟତା ପାଖୀ କାହିଁ ? ଶୁଣିବା କଥା ବା ଅନୁମାନ କଥା ପ୍ରମାଣରୂପେ ଗଣନା କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜିଦ୍‌ଧରି ନାରୁଜ । ଅଦାଲତର ଦାବିମାନଙ୍କର ତ ଏହି ଗତି । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଦେଖ — ବଜ୍ଜାତଶାସ୍ତ୍ର କହେ, ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ ସବୁ ବାସ୍ତାକାଇ ହୋଇ ଉଡ଼ଯାଏ । ଦୁଧ ତ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ, ଛନିଦାର ଘର ଦୁଧ ବୋଲ ବଜ୍ଜାତ-ବଧ୍ୟ ହେବ ପରା ! ପୁଣି ସେ ଘରେ ମୂଷା ଥିଲେ, ଛୁଚୁନ୍ଦର ଥିଲେ, ଛୁଞ୍ଚା ଥିଲେ; ଛଇପୋକ, ମଶା, ମାଛି ଅବା କେଉଁ ଘରେ ନ ଥାନ୍ତି ? ସେଇଥାଇଁ ଜଗତର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ଧାଉଁଅଛନ୍ତି ? ବଶେଷରେ ସେମାନେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପର ଦରଦରି ବଲାସ ଗନ୍ଧ ମାଦାପ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଶୁଣି ନାଦାନ୍ତି । ଏଥିକୁ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଧର୍ମନିଷ୍ଠା ପ୍ରତି ସନ୍ଦେହ କରିବା ମହାପାପ ବୋଲି ବଗ୍‌ର କରୁଁ । ଅଦ୍ଭୁତ ମଧ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନଜର ରଖିବା ସମୟରେ ପ୍ରମାଣ ଅଦାଲତରେ ବଗ୍‌ରକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବଶେଷ ବଧ ଅଛି । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଜୁଖୁନା ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ— ମାଛ ଶୁକୁଆ କଥା ଛଡ଼ ! ଦ୍ୱାଦଶୀ ଦିନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ କରାଇ ଉହାଁ ଉତ୍ତାରେ ପାରଣା କରନ୍ତି । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଲୋକ । ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣଭୋଜନରୂପ ମହତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟରେ କେବେ ବଘ୍ନ ପଡ଼ି ପାରେ, ଏଥି ସକାଶେ ଜଣେ କେରୁଣ୍ଡୁ ମାଣେ ଓ ଜଣେ ଗୁଡଆକୁ ମାଣେ ଏପର ଦୁଇ ମାଣ ଚିନି ଖଣ୍ଡି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଦ୍ୱାଦଶୀ ଦିନ ଭୋର କେରୁଣ୍ଡ ଦୁଇ ନଉଛ ଉଡ଼ା ଓ ଗୁଡଆ କୋଡ଼ଏ ପଳ ଗୁଡ଼ ଦାଖଲ କରଯାଏ । ଗୋବଦନପୁର ଶାସନ ୬୭ ଘର ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମସ୍ତେ ନମ୍ବରିବ ହୋଇ ଆସନ୍ତି । ବେଳ ୭ ଘଡ଼ି ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଭୋଜନ ହୋଇଯାଏ । ମଙ୍ଗରାଜେ ସ୍ୱୟଂ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ପରବେଷଣୀ କରନ୍ତି । ଥରେ ଘରରେ ଉଡ଼ା ଗୁଡ଼ ଲଗାଇ ଦେଇ ମଙ୍ଗରାଜେ ଦୁଇ ପାହ କରି ଡାକ ଯୋଡ଼ କରନ୍ତି, ଗୋସାଇଁମାନେ କହନ୍ତି, ଆଉ କଛି ଲୋଡ଼ା ତ ନାହିଁ, ଛେରା ଜଳପାନ, ଛେରା ଗୁଡ଼ ଅଛି । ମାତ୍ର ମୁଁ ଜାଣେ, ଆପଣମାନଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ବଡ଼, ଯେଣ ସାନ; ଆପଣମାନଙ୍କ ଯେଣକୁ ବଡ ପଡ଼ିଲିଣି । ଏଥି ଉତ୍ତାରେ କୌଣସି ଯେଣଢକଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଳପାନ ମାଗି ବସିଲେ ସାଆନ୍ତେ ଉନାଅଳଆ ପାଣି ସାତ ପୁଣା ଉଡ଼ା ଏହ ପତ୍ରକୁ ଟୋପାଡ଼ ଦଅନ୍ତି । ତହିଁ ଉତ୍ତାରେ ଗୋସାଇଁମାନେ ପଣ୍ଡି ଦେଲା ପୂର୍ଣ୍ଣି ଦେଲା କହି ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ଡାକୁଟ ମାଇ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ପଡ଼ ଛଡ଼ନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣଭୋଜନ ଉତ୍ତାରେ ସେଇ ଏକ ନଉଛ ଉଡ଼ା ଓ ଅଧାଅଧି ଗୁଡ଼ ବଚ ପଡ଼େ, ତାହା ଭକ୍ତି ପୂର୍ବକ ମଙ୍ଗରାଜେ ସେବା କରନ୍ତି । ପାଠକ, ଆପଣ ପଚାରିବେ, ନଉଛ ଉଡ଼ାରେ ସତେଇଣ ଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଯେଣ ହୁଏ ପୂରଇ ? ହଇ ବୋଲ ଭାଇ, ହଇ ବୋଲ ! ଏସବୁ କଥାର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଗଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆଉ ଲେଖା ଚଳିବ ନାହିଁ । ଯିଶୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଦୁଇ ଶହ ବୁହଳେ ବାରଶତ ଲୋକ ଖୁଆଇଲେ, ପୁଣି ଝୁଡ଼ା ପାଚୁଆ ବଚ ପଡ଼ଲ । କାମ୍ୟକ ବନରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦୁର୍ବାସାଙ୍କ ବାରହଜାର ଶିଷ୍ୟଙ୍କର ଯେଣ ହଣ୍ଡି ଶାଗରେ ପୂରାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ବସ୍ତୁମହିମା ପ୍ରତି ଯଦି ଆପଣଙ୍କର ବଶ୍ୱାସ ନ ଥାଏ, ତେବେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗରାଜଚରିତ ପଢିବା ନିମନ୍ତେ ଅନୁରୋଧ କରିବାକୁ ସାହସ କରି ପାରୁଁ ନାହିଁ । ଏପର ଶୁଣା ଅଛି,

ତାଙ୍କର ମାତୃଶ୍ରାଦ୍ଧ ବାଦ ଶ୍ୟାମ ସଙ୍ଗେ ସବରକୁ ଯାଇଥିଲେ—ଯାଯ ଛୁଆ ଉତେ ନାହିଁ—ସେ ବୁଢ଼ୀଙ୍କରେ ପଡ଼ ପିଅଜିନିଶା ଚୋବ ଖାଇଥିବା ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଘରକଣରେ ଅଳମା ରହିଲା ନାହିଁ । ଅଳଯାଏ ବୁଢ଼ ବଡି ଉହ ଥାଆନ୍ତା, ମଙ୍ଗଗଜେ ଖୁବ କମ ଖରଚରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ୟାମଙ୍କ ଦେଢ଼ବାହ ଟିଟ୍ଟୁଚ ଲଖାଗଜରୁ ୧୫ ମାଣ ଚଉଁ ମାଡ଼ ନେଇ ଖଲାସ କରଦେଲେ । ମଙ୍ଗଗଜେ ବଚନ ଶ୍ୟାମକୁ ଡ଼ାକ ମୁରବଯଣିଆ କରି କହିଲେ, ଦେଖ ଶ୍ୟାମ, ବଣିକ ଚୁମିଆର ରତ, ମୁଁ ଅଲ ବୋଲ ମୋ ମୁଲକାରେ ଯାଞ୍ଚଳଣ ଟୋକେ ଝେଡ ନେଲେ ସିନା, ନୋହଲେ ତୁ ଏକାବେଳକେ ବରସ୍ତାନ ବୋଲ ଯାଇଥାନ୍ତୁ—ତୋ ପାଚ ପୁରୁଶ ଅହନରକରେ ପଡ଼ଥାନ୍ତେ । ଅଉ ମୁଁ ବୋଲ ସିନା ତୋର ଚଉଁ ମାଣ ୫ ଝଙ୍କାରେ ନେଇ, ଅଉ କେହ ଦୁଇ ଝଙ୍କାରେ ଛଁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ତୁ ତ ଜାଇ, ତଣ ତୋତେ ଫୋପାଡ଼ ଦେବ ? ତେଲେ କଥଦ ଅଫଦ ବେଲକୁ ମୁଁ—ଭଲ ବେଳେ କେହ ନୁହେଁ ! ଏହୁ ସେ ବଚ ଜ୍ଞମା କାହୁଡ଼ର ଫୌଜଦାରୀ ଏକଦମରେ ତୋତେ ଖତା ଦେବାକୁ କହଇ, ଘରେ ବୁଚିଲୁ, ଦେଖା ଦେଲୁ ନାହିଁ ।

ବାପ୍ ! ବାପ୍ ! ଯେଉଁ ମନୁକମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କୁ କ୍ରୁଶରେ ଚଢ଼ାଇଲେ, ପରମା ସତ୍ତ ସୀତାଙ୍କୁ ବଣକୁ ପଠାଇଲେ, ସେମାନଙ୍କ ବଶଧରମାନେ ଯେ ଦଇବାଶର ଭୂଯକାଶ୍ଚ ପରେ୍ଯକାଶ୍ଚ ମଙ୍ଗଗ୍ରଜଙ୍କ ଅଖ୍ୟାତ ରଟନା କରିବେ, ଏଥା କଛୁ କରତ ନୁହେଁ ! ମନୁକମାନେ ଯେଉଁ କଥା କହ ଗଇବେ, ଆମ୍ମାନଙ୍କୁ ନାଗ୍ଦର ଦାଲତରେ ସେ କଥା ବୋଲବାକୁ ଦେଇଅଛୁ । ସେମାନେ କହନ୍ତୁ, ମଙ୍ଗଗ୍ରଜେ ଗଇଚୋଣ ମଧରେ କାହାର ଗୋଖୋଜରୁ ଖୋକେ ଜମି ରଖିଲେ ନାହିଁ । ବାଳା ଅଲା ଗ୍ରାଇ, ଓର ଖୋଜ ଖୋଜ ଏତେଦନେ ପାଇଲେ । ଶ୍ୟାମ ପିଅଜ ଖାଇ ଶ୍ରୀକ୍ଷ୍ଣ ଭୋଜନ କଗ୍ରଇଲ୍ଲ, ମଙ୍ଗଗ୍ରଜଙ୍କ ଘର ମାଇକନ୍ଥାମାନେ ସେ ଚଖାକୁ ପଠାଇ ଦାଙ୍କରୁ ପିଅଜ କଣି ଅଣନ୍ତୁ ? କଥା ଛଳରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ମାରଗଲୁଁ, ଚଖା ପିଅଜ କଣି ଅଣିଲ୍ଲ । ଖାଇବାର ପ୍ରମାଣ କାହିଁ ? "ପଲାଣ୍ଡୁର୍ଜଗ୍ଧରଷ୍ଟେବ" ମନୁରେ ଖାଇବାକୁ ସିନା ମନା, କଣିରେ ପଢ଼ଚ ଚେବ, ଏ କଥ କାହିଁ ? ମାତ୍ର ଭଦ୍ରଲୋକ ଘର ମହଲାମାନଙ୍କ ଦୋଖାଦୋଖ ସମାଲୋଚନାକାଣ୍ଡ ମନୁକମାନଙ୍କ କଥାର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାରାଜ ।

ବିବାସିନୀ

(By Ramsankar Ray.)

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ—ମନ୍ତ୍ରଣା

ଆଜି ପୌଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ଜଗାଇର ଆକାଶ-ମାର୍ଗର ପ୍ରାୟ ଷଷ୍ଠାଂଶ ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରି ଧୀରଭାବରେ ଶୀତଚରଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ସଞ୍ଚାର କରୁଅଛନ୍ତି । ବେଶୀ ଶୀତକାଳ ଯୋଗୁଁ ସ୍ୱାଭାବିକ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାମୟୀ ପ୍ରକୃତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ ଯେଉଁ ଜାଡ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରିଅଛି, ତହିଁରେ ତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିକ ଗମ୍ଭୀରମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ରହିବାର କଥା, ମାତ୍ର ତହିଁରେ ଶୀତାଂଶୁଙ୍କ ସୁଶୀତଳ କରଜାଳ ନିପତିତ ହୋଇ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଜନ୍ମାଇଥିବାରୁ ଶୋଭାର ବଢ଼ନ୍ତି ହୋଇଅଛି ।

ଦୂର ଗଗନ ବନ ଭେଦି ଅକାଶମାର୍ଗରେ ମେଘମାଳ ଦେଖା ଯାଇଥିବା ହେରୁ ଶୀତ ଯାଦା ଛଡ଼ି ଯାଇଥିଲା, ଆଜି ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଉତ୍ସବୋଗୁଁ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କ ଅମରଖେଳ-ବିଳାସମାରୋହଦର୍ଶନାର୍ଥ ମେଘମାଳ ଯେଉ ଯାଇଥିବା ହେରୁ ପୁଣି ଶୀତ ଦେଖା ଦେଲା ଏବ ଦକ୍ଷିଣଦେଶରୁ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିବା ଅନିଳରୁ ଉତ୍ତାପଜନକ ପୁନଃବାର ପରାଜିତ ହୋଇ ମନ ମନ କନ୍ଦୁଥିବାରୁ ସେ ଶୀତ ଦକ୍ଷିଣ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଅତିକ୍ରମ ହେଉଅଛି । ଜଳାଳର ଦୂର ଗଗନ, ମେଘମାଳା ଯୋଗେ, ଆପଣାର କ୍ଷମତା ବିସ୍ତାର କରି ପାରୁନ ଥିବାଯୋଗୁଁ ଯେଉଁ ମନୋଦୁଃଖରେ ମଳିନ ହୋଇ ରହି ଥିଲେ ଅଳ ମେଘମାଳା ବାହାରୁ ଅପସୃତ ହୋଇଥିବା ଦେଖି ଜୁହ୍ନ-ପାଖର ଅଳ୍ପାଦରେ ଚଦଗଦ ହୋଇ ଜୁହ୍ନ-ଜାଲି ପୃଥ୍ୱୀକ ଅଙ୍କନ କରି ଥିଲେ ସ୍ୱତ୍ୱା ନଜ ଜୁହ୍ନ-ଜାଲରେ ବାହାରୁ ଭେଦ କରି ତତ୍ତ୍ୱତଳରୁ ଅଧୁକ ଶୋଭାରେ ଅବଗାହିତ କରାଇଅଛନ୍ତି । ଅହା ! କ ମଧୁରଭାବ ! ସତେ କ ପ୍ରକୃତି ହତୀ ସ୍ନାନ କରି ଶୀତଯୋଗେ ଧବଳ-ବସନାବୃତା ହୋଇ ସ୍ନିଗ୍ଧଗମ୍ଭୀରଭାବରେ ସୁଧାକରଙ୍କ ସୁଧାକ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ସେବନ କରୁଅଛନ୍ତି ! ସତେ ତ ଚନ୍ଦ୍ରଦେବ ଆପଣାର ସୁଧାକର ନାମର ସାର୍ଥକତା ଦେଖି ସ୍ନିଗ୍ଧଭାବେ ଉତ୍ଫୁଲ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବରେ ଶୀତକାଳରେ ବେଳେ ବେଳେ ଅତ୍ୟନ୍ତନୀୟରୂପେ ଏପର ରମଣୀୟ ସମସ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମନରେ ଅଦ୍ଭୁତପୂର୍ବ ଭାବ ଜନ୍ମାଇ ଦଏ, ଆଉ ଅନୁଭବ ସେ ଭାବ ହୃଦୟରେ ଅନୁଧାବନ କରୁ କରୁ ସେ ବମ୍ଭୁତ ହୁଅନ୍ତି, ତାହା ତତ୍ତ୍ୱ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ନୁହେ ।

ପାଠକେ ! ଏହେ ରମଣୀୟ ସମୟରେ ସୁନ୍ଦରପ୍ରବାହିନୀ ଜଲଜ୍ଞାଖିଣୀ ଗମ୍ଭୀରବାହିନୀ ମହାନଦୀର ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ଜଳକେଳିସ୍ଥା ପଠାରୁ ଆସନ୍ତୁ । ପଠାଟି ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରକୃତିର ଏକ ଅଂଶ, ସୁତରାଂ ତାହା ସେ ସେହିପର ଶୋଭାରେ ସ୍ନିଗ୍ଧଗମ୍ଭୀରଭାବ ଧାରଣ କରିଅଛୁ ବୋଲିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ମାତ୍ର । ପଠାଟିରେ ଜନମାନବଙ୍କର ବାସ ନାହିଁ ।

କେବଳ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଡଣ୍ଡିବଦା ଏବ ଠାବେ ଠାବେ ବଡ଼ବାଇ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କରେ ଆବୃତ ହୋଇ ଅରଣ୍ୟମୟ ଏବ ଭୟାବହ ହୋଇଅଛୁ । ପ୍ରସ୍ତରମୟ ଗୋଟ୍ଟ ସମାଧ ପଶ୍ଚିମାଂଶରେ ଗୋଲ୍ଲ ପାଉଅଛୁ ଏବ ତନ୍ନିକଟରେ ମହାଦ୍ଭାରମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ସ୍ଥାନଟି ପାବନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏଛଡ଼ା ଅଉ କଛୁ ନାହିଁ ।

ଦେବାଳୟ ଶୁଣି ପାଠକେ ମନେ କରୁଥିବେ, ନଗାନଥବର୍ତ୍ତିତୀ ପଠାରେ ଦେବାଳୟ ଥିବାସ୍ଥଳେ ଅବଶ୍ୟ କଣେ ଦେଲେ ସେବକ ବମା ଅଥର ଦେଉ ସେଠାରେ ବାସ କରୁଥିବେ; କନ୍ତୁ ସେ ଆଶା ପୂଥ୍ୱାଇ ସମସ୍ତ ଆଶାପ୍ରାପ୍ତ ଅଳକ ଯାତ୍ର । ନଈକାର ଆଶା ମାୟାଦ୍ଭାରରୂପେ ଛଳନା କରି ସେଥର ଲୋକରେ ଶିଖା ଦେବା କାରଣ ସମାଧିରୂପ ଧାରଣ କରଚ ପଠାଞ୍ଚକ ଅଥଳତର ଗମ୍ଭୀର କରଥାଛୁ, ସେଉପର ଲୋକାଳୟଦ୍ୱାନ ପଠାସ୍ତିତ ଦେବାଳୟରେ ମହାଦ୍ଭାରମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ଲୋକରେ ମାୟାମୟ ଅନନ୍ତ ଓ ଫଫାରରେ ଜାର୍ତ୍ତିପ୍ରବହ ସାର ବୋଲ ଶିଖା ଦେଉଅଛନ୍ତି । ସେବକ ସେଠାରେ କେହ ନାହିଁ । ଯାହାଙ୍କ ଭକ୍ତି ଜନ୍ମିଲା, ସେ ବନାକେବେ ଅଥ ମହାଦ୍ଭାରଙ୍କୁ ଉପାସନା ବା ପୂଜା କଲେ ଅଥବା ସାଧନାଦ୍ୱାରା ଭକ୍ତ ସେଇଠାରେ ଚିତ୍ତା ହେଲେ । ସେତବ ଗଲାରୁ ମହାଦ୍ଭାରଦେବ ଅର୍ଚ୍ଚନାଙ୍କର ପୂଜାକଦ୍ଧାନ ହୋଇ ପଡ଼ ରହିଲେ । ଚେହ୍ନପର ଅନନ୍ତ ଫଫାରରେ ଅନନ୍ତ ଖେଳା ! ମହାଦ୍ଭାର ବର୍ତ୍ତିଯୋଗେ ଲୋକରେ ପୂଜା ପାଉ-ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବନାଶ ନାହିଁ, ଜାର୍ତ୍ତି ସାବାର ନାହିଁ ତାବାଲ ସିନା ବନାଶ ହୁଏ । ଜାର୍ତ୍ତି ଥଲେ ଆଜ ନ ହେଲେ କାଲ ପୂଜା ପାଇବେ, ମାତ୍ର ମରଣ ନାହିଁ ଏ କଥା ନିଷ୍ପ୍ର । ତେଣୁ କବିବାଣୀ କହିଅଛନ୍ତି, "ଜାର୍ତ୍ତିର୍ଯସ୍ୟ ସ ଜୀବତି" ।

ପାଠକେ ! ମନେ କରୁଥିବେ, ଏଭଳି ପଠାକୁ ଶୀତଋତୁର ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଯାଇବାର କ ପ୍ରୟୋଜନ । ବସନ୍ତ ବା ଗ୍ରୀଷ୍ମ କାଳରେ ବାସୁସେବନ ବା ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ଜନିତ ଏ ସ୍ଥାନ ପ୍ରଶସ୍ତ ଅଟେ । ସେ ଋତୁମାନଙ୍କରେ ସେତେବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ପ୍ରଭାବରେ ସ୍ଥାନଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜୀବ ଧାରଣ କରି ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସେଠାକୁ ଯାଇ ଆଶ୍ରମ ଉପଭୋଗ ଅଥବା ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ କରବାକୁ ଡାକୁଥିବ, ତେତେବେଳେ ଅବା ସେଠାକୁ ଗଲେ କଛୁ ଲାଭ ଅଛୁ, ମାତ୍ର ଉତ୍ତକୁ ଶୀତକାଳର ଶୀତରେ ନଦୀ ମଧ୍ୟଗତା ଶୀତ-ବାସୁପୀଡିତା ପଠାକୁ ଯାଇ କ ଲାଭ ଅଛୁ ?

ତାତା ସତ । ସେଥର ଲାଭ କଛୁ ନାହିଁ; କାଳାମୟ ଜୀବଜଗତ୍ତାଙ୍କ ଜୀବ-ସଂସାରରେ ସବୁ ପ୍ରକାର ଲାଭ ଜଡ଼ିଅଛୁ । ପଠା ଉଭୁଦିଗସ୍ଥ ନଦୀତଦର ସ୍ଥଗଖ୍ୟର ପଛତ ବାଇ ଉନ୍ନ-ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେ ପ୍ରତ୍ୟୁଷ ହୋଇ ଚକ୍ ଚକ୍ ଦଶୁଥିବ । ଆମ୍ଭେ ତାତା ଦେଖିବାକୁ ଡାକୁ ନାହିଁ ବମା ପଠାସ୍ତିତ ଗନ୍ଧପଡ଼ ଋତୁପ୍ରବ ଅନୁଧାବନ କରି ଗମ୍ଭୀରତ୍ୱରେ ସୁଧାକରଙ୍କ କରଣ-ସୁଧା ସେବନ କରୁଅଛନ୍ତି ତାତା ସୁବା ଦେଖିବାକୁ ଡାକୁ ନାହିଁ । ଅଥବା ବେଳେ ବେଳେ ଶୃଗାଳାବ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ବିକଟ ନିନାଦ ବ ତାତା ସ୍ଥାନଟିର

ମଣ୍ଡଳମାନଙ୍କର ଭାବୟୁକ୍ତ ନାରକତାରୁ କର୍କଶତ୍ୱରେ ବଗ୍ନ କରୁଅଛୁ ତାହା ମଧ୍ୟ ଶୁଣିବାକୁ ଭଲ ନାହିଁ ।

ଭାରତର ଏ ଉଚ୍ଚ ଶୀତ ସମୟରେ ପ୍ରକାଣ୍ଡମୂର୍ତ୍ତି ଦୁଇଜଣ ଲୋକ ମହାସାଗରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପବିଷ୍ଟ ହୋଇ ମହାନଦୀପରିବ୍ୟାପ୍ତ ପ୍ରଗାଢ଼ ଶୀତକୁ ନ ମାନି କ ମନ୍ତ୍ରଣା କରୁଅଛନ୍ତି ଶୁଣନ୍ତୁ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ — କ ମନ୍ତ୍ରଣା ?

କ ମନ୍ତ୍ରଣା ? ଏ ମନ୍ତ୍ରଣାରେ କ ଏହିମାନେ ଏକା ଫଳପ୍ରଦ ଅଛନ୍ତି କ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କଣ ଅଛି ? ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଅତି ସହଜ—ମନ୍ତ୍ରଣା ଗୁରୁତର । ଏ ମନ୍ତ୍ରଣାରେ ଜଗତର ସର୍ବନାଶ ହେବ ଏବଂ ଏହି ମନ୍ତ୍ରଣାରେ ଏ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଗୋଟ ପ୍ରାୟ ୫୦ ଜଣ ଲୋକ ଲିପ୍ତ ଅଛନ୍ତି ।

ଯେ ଦୁଇଜଣଙ୍କର କଥା ଉପରେ ଉଲ୍ଲେଖ କଲୁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ବାଦାବଲୀନ୍, ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ବଲୀସ୍ୱାର ସିଂହ ହୋଇ ପରିଚିତ । ତାଙ୍କ ତଳର ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ପରି ଏମାନେ ମହାସାର ଉପାସକ—ଦୈତ୍ୟ ଭକାଇତ ।

ଲୋକ ଦୁହିଙ୍କି ଦେଖିଲେ ଯେପରି ସିଂହବ୍ୟାଘ୍ରାଦି ଦେଖି ମନରେ ଭୟ ଜାତ ହୁଏ ସେହିପରି ଏମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟଗତରୁ ମନରେ ଅବିଶ୍ୱାସ ନ ଜନ୍ମିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗାଢ଼ ଅନ୍ଧକାରରେ ଦୃଢ଼ମୂଳ ଜାତ ହେଉଥିବ । ସୁଦୀର୍ଘ ଶରୀର, ପ୍ରଶସ୍ତ ବକ୍ଷ, ସୁଦୃଢ଼ ଜାନୁ, ପ୍ରସ୍ତରପ୍ରାୟ କଠିନ ସ୍ନାୟୁକାନ୍ତି, ଭକଟାକାର ହସ୍ତପଦାଦି ଖଣ୍ଡ, ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋହିତ ଚକ୍ଷୁ, ଉନ୍ନତ-ଭ୍ରୂ ଏବଂ ଗମ୍ଭୀର-କଠିନ-ଲଲାଟ-ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକ ଦେଖି କାହା ମନରେ ଭୟ ନ ହେବ ? ଏମାନେ ବଡ଼େ ବଲୀୟାନ୍ ଯେ ବଡ଼ ବଡ଼ ପଥରଘରମାନ କାନ୍ଥ ପିଟି ଦୋହଲାଇ ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ସୁରା ମାଂସ ପ୍ରଧାନ ଭୋଜନ । ଆପଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ରନ୍ଧନପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ତାହାକୁ ଏମାନେ ଗ୍ରାହ୍ୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ—ଯାଇଲେ ସମସ୍ତରେ କଞ୍ଚା ମାଂସ ଖାଇବାଇ ଥିବେ । ସିଂହବ୍ୟାଘ୍ରାଦି ହିଂସ୍ରକ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ପରି ଏମାନଙ୍କର ବୃତ୍ତି—ମନୁଷ୍ୟ ଅବସ୍ଥବ ଯାହା ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି ଦେଉଛ !

ଏଭଳ ଲୋକଙ୍କ ଭେଳ କଥା, ଯାଠକେ, ଉହାଁର ଅବା ଅନ୍ୟ ପରିଚୟ କ ଦେବୁ ? ଏଭଳ ଶୀତଋତୁରେ କୌଣସି କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ ନ କରି ବସ୍ତ୍ରବିହୀନ ହୋଇ ଯାହା ବସିଅଛନ୍ତି ଉହାଁରୁ ଅପଣମାନେ ଜାଣି ପାରିବେ—ଅମ୍ବର ବୋଲିବା ଅଧିକ ।

ବାଦାବଲୀନ୍ କହିଲେ, "ମହାସାରଙ୍କ ଛମୁରେ ବସି କହୁଛ ଆଜ ଯେବେ ମୁଁ ଏକାକେ କାମ ଉଠାଇ ନ ନେବ ତେବେ ଏ ମୁଣ୍ଡ କାଟି ପକାଇବ ।" ଏହା କହି ମୁହଁରେ କରମର୍ଦ୍ଦନ କରି କାନ୍ଥ ପିଟି ବିକଟ ଅଟ୍ଟହାସ ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

ବଳୀସ୍ୱାର ଫଣି ଗମ୍ଭୀରସ୍ୱରରେ ଶୁଣୁଥିଲେ । ବାହାବଳୀନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଏ ଦର୍ପ ଶୁଣି ଅସ୍ତ ହୋଇ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ରକା ଫିଟାଇ କହିଥିଲେ, ଜାନୁରେ ହାତ ମାରି କହିଲେ, "ବାହାବଳୀନ୍ଦ୍ର ! ଆମ୍ଭେ କ ଭୁଜଙ୍ଗ ଶଙ୍ଖଙ୍କର ଜଗେ ମାତ୍ର ନୋହୁଁ ? ବାହାବଳୀନ୍ଦ୍ର ଯେବେ ଏକ ଧକାରେ ଏକ ଅଣ୍ଡେ ପାତେରୁ ଗୁଙ୍କି ବାଃ ଗଲଖ କରି ଦେବେ, ବଳୀସ୍ୱାର ଫଣି ଅନ୍ୟ ଅଣ୍ଡେ ଏକ ଲୁଦା ମାରି ପାତେରୁ ଡେଇଁ ଯିବେ । ବାହାବଳୀନ୍ଦ୍ର ! ଆମ୍ଭେ ବହେଁ ଆଉ କେଉଁ ଶତ୍ରୁ ଏଡ଼େ ବଳୀସ୍ୱାନ୍ ଅଛୁ ଯେ କଣିଯିବ ?"

ଏହା ଶୁଣି ବାହାବଳୀନ୍ଦ୍ର ବଡ଼ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ । କହିଲେ—"ଆଗ ବଳୀସ୍ୱାର ଫଣିହେ, ପଛା ଲଢ଼େଇବା । ଗୀତ କ ଆମର କଛୁ କରି ପାରେ ?" ଏହା କହି ମହାବୀରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ହାତ ଘଷି ଧୂଳ କପାଳରେ ଲଗାଇ ଏକ ଲମ୍ଫରେ ତଳେ ଆସି ଠିଆ ହେଲେ । ବଳୀସ୍ୱାର ଫଣି ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ଅନୁକରଣ କରି ତଳେ ଆସି ଠିଆ ହେଲେ । କଛୁକ୍ଷଣ ଉରସ୍ପରଙ୍କର ପଟାଲଢ଼େଇ ଓ ମାଲଖେଲା ହୋଇ ପୁଣି ଆସି ଉଭୟେ ପୂର୍ବନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଉପବେଶନ କଲେ ।

ବଳୀସ୍ୱାର ଫଣି ପଚାରିଲେ, "ବାହାବଳୀନ୍ଦ୍ର ! ତୁମ୍ଭେ ନଳେ ଯାଇ ଦେଖି ଆସିଛ ତ ?" ବାହାବଳୀନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ତର କଲେ, "ମୁଁ ନଳେ ଯାଇ ଦେଖି ଆସିଛି । ଏଇଠି ଶିକାର, ତୁମ୍ଭେ ଦେଖିବ, ଆମେ ପଶୁ କେବେ ଖାଇ ନାହୁଁ । ଯେଉଁଠି ଗଛରେ ଅନେକ ତଡ଼େଇ ଥିଲେ ବାଣୁଆ ବନ୍ଧୁକର ଏକ ଶବ୍ଦରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ତଡ଼େଇ ଲାଭ କରେ, ସେଉଁଠି ଆମର ଏଥରଜର ଶିକାରରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଭୋଗ ମିଳିବ ।"

ବଳୀସ୍ୱାର ଫଣି କଛୁକ୍ଷଣ ନୀରବ ଥାଇ କହିଲେ, "ତା ହେଲେ ତ ଅତି ଭଲ କଥା—ଏତା ଯାଗାକେ ସବୁ ଭଲ ଜନସ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ପାଇଲେ ତନ୍ତୁଁ ବଳ ଆଉ ଆନନ୍ଦର ବିଷୟ କ ଅଛି ?"

ବାହାବଳୀନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ତର କଲେ, "ବଳୀସ୍ୱାର ଫଣିହେ ! ଏତେ ଯାଉଚ ଯେ ଶେଷେ ତହିଁରୁ ଛଅଣ ନେଲେ ବି ବାଁକି ଯାହା ରହିବ ତାହା ବ୍ରାହ୍ମଣବୈଷ୍ଣବଙ୍କୁ ଦାନ କରି ସରିବା ସରିବ ନାହିଁ ।"

ଏହା ଶୁଣି ବଳୀସ୍ୱାର ଫଣିହେ ବିକଟ ହାସ୍ୟ କରି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିକ କମ୍ପାଇ ଦେଲେ ଏବ ତହିଁସଙ୍ଗେ ବାହାବଳୀନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ହାସ୍ୟ ମିଳିତ ହୋଇ ଆହୁରି ଭୟାନକ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ଏହି ସମୟରେ ଦୂରରୁ ନୌକା ବାହୁ ଅସିବାର ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲା । ବାହାବଳୀନ୍ଦ୍ରେ ସେ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ହଠାତ୍ ଉଠି "ଜୟ ମହାବୀରଙ୍କ ଜୟ" ଶବ୍ଦ କରି ବାହାରକୁ ଆସିଲେ । ବଳୀସ୍ୱାର ଫଣି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅନୁକରଣ କରି ବାହାରକୁ ଗଲେ ଆସିଲେ । ତନ୍ତୁଁ ଉଭୟେ ଧରାଧର ହୋଇ ଲମ୍ଫ ପ୍ରଦାନ କରୁ କରୁ ଯେଉଁ ଆଡ଼ୁ ସେ ଶବ୍ଦ ଶୁଣା ଗଲା ସେହି ଆଡ଼କୁ ଅସି ଘଟାର ଶେଷ ସୀମାରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲେ ।

କବି ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ

(By Viswanath Kar.)

ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ସୁକବି ହେଉନ୍ତୁ ବା ଭୁକବି ହେଉନ୍ତୁ, ତାଙ୍କର ଲେଖାର ଧାରଣ ସାର୍ଥକ ହୋଇଅଛି—ତାଙ୍କ ହେତୁରୁ ଅଳ୍ପ ଅନେକ କୃତବିଦ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଜନ୍ମ ହୋଇଅଛି । ସ୍ୱଜନସ୍ୱାର୍ଥ ତ୍ୟାଗ କରି ବାଗ୍ଦେବୀଙ୍କ ଚରଣସେବାରେ ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ସେ ସେଉଁ ସାଧୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ଅଳ୍ପ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଶିକ୍ଷିତ-ସମ୍ପ୍ରତି ଉତ୍କଳୀୟ ଶିକ୍ଷିତମଣ୍ଡଳୀର ଅନୁକରଣୀୟ । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଜିକାଲିକୁ ଯେଉଁ ଭୁମୁଳ ଆନ୍ଦୋଳନ ଉପସ୍ଥିତ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ଏହା କୌଣସି ନବଯୁଗର ଆରମ୍ଭ । ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଣାଳୀ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ନୂତନ ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । କାବ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର କୌଣସି ପ୍ରଧାନ ବିଭାଗ—ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ତାହାର ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା ଏକାନ୍ତ ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଜନ୍ମ ହାତ ପ୍ରତିବାଦ ଦୃଢ଼ତା ଓ ସ୍ୱରୂଚିର ସୀମା ଲଙ୍ଘନ କରି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆକ୍ରମଣରେ ପରିଣତ ହେଲେ, ସେଥିରୁ ସୁଫଳର ଆଶା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ତିରୋହିତ ହୁଏ । ସ୍ୱାଧୀନ-ଭାବରେ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାର ଅଧିକାର ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଛି, ସେ ମତ ଗ୍ରହଣ ବା ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାର ଅଧିକାର ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣଙ୍କର ଅଛି । ଅଯଥାର ମତ ବଳାଏ ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ନ କରି ସତ୍ୟର ଜୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ସରଳ ଓ ଶୁଦ୍ଧ ଯୁକ୍ତିମାର୍ଗ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ପ୍ରକୃତ ମହତ୍ତ୍ୱର ପରିଚୟିକ । ପରଲୋକଗତ କବି ଏବଂ ମାତୃଭାଷା ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଲଙ୍ଘନୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି । ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କେହି ଶତ୍ରୁ ବା ମିତ୍ର ନାହିଁ । ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ଅପେକ୍ଷା ସାହିତ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଧିକ ପ୍ରିୟ ।

ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ କବିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ, ସାଳବେଗ ଦାସ, ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ବଳଦେବ ରଥ ଏ ତିନି ଜଣ ଉଚ୍ଚ ଆସନ ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ଏମାନେ ସେ ସମ୍ମାନର ଯୋଗ୍ୟ । ଆହୁରି ଅନେକେ ଅନେକ କବିତା ଲେଖିଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କ ସମାନ ଆସନ ଆଉ କେହି ପାଇ ପାରି ନାହିଁ । ଏ ତିନି ଜଣଙ୍କୁ ତୁଳନା କରିବାର ସ୍ଥାନ ଏ ନୁହେଁ । କେବଳ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମତ ଏଠାରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବୁ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନ୍ୟାଯ୍ୟ ଅଧିକାର ବା ଉଚିତ ପ୍ରାପ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବା ଯେପରି ଗର୍ହିତ, କାହାରିକୁ ଅଯଥାର୍ଥ ପ୍ରଶଂସା ବା ସମ୍ମାନ ଦେବା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଗର୍ହିତ । ଏକପକ୍ଷରେ ଜନ୍ମକଥା, ଅପର ପକ୍ଷରେ ସ୍ତାବକତା । ଉଭୟ ପରିତାଜ୍ୟ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ କୌଣସି କଥା ଅଛି, "ଅନ୍ଧ ଝୁଲଣା, ଓଲଟଣା ମେଲଣା, କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ରାମଚରଣ, ଘୁନ୍ଧୁଘୋର୍ଦ୍ଦନ ତନନ" ଏସବୁ ଆଉ କେଉଁଠାରେ

ନାହିଁ । ସେହିପରି ସେବେ ସେହି କଥା ଯେ, "ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ପରି କବି ଆଉ କାହିଁ ନାହିଁ," ବଙ୍ଗ ସହୃଦୟୀ ବାଲିୟାନେ ତାଙ୍କୁ ତାସ୍ୟରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେବେ । ଭଞ୍ଜଙ୍କର ସ୍ତାବକ ପ୍ରାଚୀନ ଗାଁଠିଆନଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣାଯାଏ, "ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ବୋଲେ ଝେବ ଦୁଇ ବାଦାଇ, ଥରୁତଳେ କବିପଣେ ନ ଗଣଇ କାହାକୁ" ଇତ୍ୟାଦି । ଏ ସମସ୍ତ ତାସ୍ୟାସ୍ପଦ କଥା ଭଞ୍ଜଙ୍କ ମୁଖନିଃସୃତ ବୋଇ କଦାଚ ବିଶ୍ୱାସ କରି ଯାଇ ନ ପାରେ । କେତେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେବେଳେ ଭଞ୍ଜଙ୍କ କାବ୍ୟ ଆଲୋଚନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲୁଁ, ସେତେବେଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଅନୁଚିତ ଧାରଣା ଜନ୍ମିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଭ୍ରମ ଦୂର ହୋଇଅଛୁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଉଚିତ ପ୍ରାପ୍ୟ ଦେବାକୁ ଶିଖା କରିଅଛୁଁ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀର କବି ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ । ଏକ ଶ୍ରେଣୀର କବି ଆପଣାର ଦେଶ ଓ ସମୟର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ କାବ୍ୟ ପ୍ରଣୟନ କରନ୍ତି—ସୁତରାଂ ସେମାନଙ୍କ କାବ୍ୟ ସବୁ ଦେଶ ବା ସବୁ ସମୟର ଉପଯୋଗୀ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ରୁଚିର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କ କବିତା ପ୍ରତି ଜନ-ସାଧାରଣଙ୍କର ଅନାସ୍ଥା ଜନ୍ମେ । ଅନ୍ୟ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର କବି ଦେଶକାଳର ସୀମା ଅତିକ୍ରମ କରି ବିଶ୍ୱମୋହିନୀ କଳ୍ପନା ବଳରେ ମହାରସମୟୀ କବିତା ରଚନା କରି ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟଜାତିର ହୃଦୟରେ ଉଚ୍ଚ ଆସନ ଲାଭ କରନ୍ତି । କୌଣସି ଦେଶ ବା କୌଣସି କାଳ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ ହ୍ରାସ କରି ପାରେ ନାହିଁ—ତାହା ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର କବିମାନେ ପ୍ରକୃତ "ମହାକବି" ଅଖ୍ୟାର ଯୋଗ୍ୟ । ଏମାନେ କେବଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟପ୍ରକାଶକ ନୁହନ୍ତି—ମାନବସମାଜର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ । ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର କବିମାନଙ୍କ ଲେଖାରେ ଯେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ଭାବ ଅଦୌ ନ ଥାଏ, ଏପରି ନୁହେ—ମାତ୍ର ତାହାର ପରିମାଣ ଅତି ଅଳপ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭଞ୍ଜଙ୍କର "ଦେଶକାଳାତୀତ" କବି ନୁହନ୍ତି, ସେ "ଦେଶକାଳ"ର କବି ।

ଉଦ୍ଧିଖିତ ମତର ସପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବକ୍ତବ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଯାଇ ପାରେ । ୧ମ, ଭଞ୍ଜଙ୍କ କବିତାକୁ ଭାଷାନ୍ତର କଲେ ତାହାର ସମ୍ୟକ୍ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷିତ ହେବ ନାହିଁ । ପୃଥିବୀର ମହାକବିମାନଙ୍କ କବିତାମାନ ନାନା ଭାଷାରେ ଅନୂଦିତ ହୋଇ ନିଜ ନିଜ ମହତ୍ତ୍ୱ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଭଞ୍ଜଙ୍କ କବିତା ବିଶେଷ ଭାବରେ ଏ ପରୀକ୍ଷାର ଅନୁପଯୋଗୀ । ଅସ୍ତୁ, ଭଞ୍ଜଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ସାରସଙ୍କଳନ କଲେ ତାହାର କାବ୍ୟତ୍ୱର କଛୁମାତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ ରହେ ନାହିଁ । ମହାକବିମାନଙ୍କ କାବ୍ୟର ଉପାଖ୍ୟାନ ମାତ୍ର ସଙ୍କଳିତ ହୋଇ ପାଠକସମାଜର ମନ ପ୍ରାଣ ବିମୋହିତ କରୁଅଛି ଏବଂ ଜଗତକୁ ଅମୂଲ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି । ସୁତରାଂ ରଘୁବଂଶ, କୁମାରସମ୍ଭବ, ଶକୁନ୍ତଳା, ଉତ୍ତରଚରିତ ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁ ହିସାବରେ ସାହିତ୍ୟ, ଭଞ୍ଜକାବ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ସେହି ହିସାବରେ ଆଲୋଚନା କଲେ ସେମାନଙ୍କର ମର୍ଯ୍ୟାଦାରକ୍ଷା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ପଡ଼େ । ଫଳ କଥା, ସେଥିରେ କଳ୍ପନାବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଅଧିକ ନାହିଁ ।

ରଙ୍କଙ୍କ ଶକ୍ତି, ସାମର୍ଥ୍ୟ ଓ ଶ୍ରମ ପ୍ରଧାନତଃ ରଚନାପ୍ରଣାଳୀରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହୋଇଅଛୁ । ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ବାହାଦୁରୀ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଛୁ । ସତ୍ୟ କଥା କହିବାକୁ ଗଲେ, ଏପରି ଶବ୍ଦପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ କେତେ ଜଣଙ୍କର ଅଛୁ କହିଯାଇ ନ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ରଚନାରେ ନାନାପ୍ରକାର କଠିନ ଘଉର ସମାବେଶ ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କ ରଚନାପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ମଧୁରତା ହରାଇ ନଡାନ୍ତ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ ହୋଇ ପଡିଅଛୁ । 'ଅବଙ୍ଗ', 'ସବଙ୍ଗ', 'ତିରଙ୍ଗ', 'ସଶ୍ଲେଷ୍ଟକ', 'ଅଶ୍ଲେଷ୍ଟକ', 'ଦତ୍ତାକ୍ଷର','ଦତ୍ତଚ୍ୟୁତାକ୍ଷର'; 'କ' ଜସ୍ମ, 'ବ' ଜସ୍ମ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦକସରତ୍—ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ପରାକାଷ୍ଠକ ମାତ୍ର; ପ୍ରକୃତ କବିତ୍ୱ ସଙ୍ଗେ ଏମାନଙ୍କର କେଣି କଛୁ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହି ସବୁ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଜସ୍ମ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟଧିକ ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରଯୋଜନ କରିବ, ସେ କବିତାର ପ୍ରାଣ ସେ ଲାଭ କରି ତାହା ପ୍ରତି ସମୁଚିତ ଦୃଷ୍ଟି କାହିଁ ରକ୍ଷା ପାରିବ ? କବିମାନେ ଛନ୍ଦାଦର ଅନୁରୋଧରେ ପ୍ରଲବଶେଷରେ ବ୍ୟାକରଣ ଜସ୍ମ ଲଘନ କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏଭଳି ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ କାରଣରୁ ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଲଘନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେ ଯାହାହେଉ ଏ ସମସ୍ତ ଗଉ ଜରୁରିରେ କଥା କହିବା ଏକ ମଲ୍ଲ ଉପରେ ଖଣ୍ଡା ମାରିବା ସମାନ କଥା । ଯେହେତୁ ଅଧୁନିକ କୌଣସି ଲେଖକ ସେ ସବୁ ଅବଲମ୍ବନ କରୁ ନାହାନ୍ତି ବା କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି ।

ଅଦରପ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉତ୍କଳର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶବର୍ତ୍ତୀ କବିମାନଙ୍କ ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରି ସମସ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ଗୁରୁମାନଙ୍କୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଅନେକ ଦୂର ଗଲି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ ମହାକବିମାନେ ଅଶ୍ଲୀଳତା ଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି ବା ସେମାନେ ସେ ସମସ୍ତ ବିଷୟକୁ ପବିତ୍ର ଭାବରେ ଦେଖିଥିଲେ; ସୁତରାଂ ଉହାଃ ଅଦରପ ବା ଅଶ୍ଲୀଳତା ଦୂଷଣୀୟ ନୁହେ, ଏହା ଅଦୌ ପ୍ରଶସ୍ତ ଯୁକ୍ତି ନୁହେ । ବିଷୟକୁ ଅମୃତ ଜ୍ଞାନ କଲେ ତାହାର ନାରସ୍ୟକତାର ଉତରଦାୟିତ୍ୱ ହୁଏ ନାହିଁ । ନାରୀର ରୂପବର୍ଣ୍ଣନା ବା ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷର ପ୍ରେମବର୍ଣ୍ଣନା ହେଲେ ଯେ ଅଶ୍ଲୀଳ ଓ ଅପାଠ୍ୟ ହେଲା, ତାହା ନୁହେ । ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଲଜ୍ଜାର ସୀମା ଅଛୁ, ସେ ସୀମା ଲଘନ କଲେ ଦୂଷଣୀୟ ହେଲା । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମନୁଷ୍ୟ କଳ୍ପନା ଯେତେଦୂର ଯାଇ ପାରେ, ତତ କବି ସେତେ ଦୂର ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାତାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯାହା ଥାଉ, ଉତ୍କଳୀୟ ବର୍ଣ୍ଣନାଗତକ ସେ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଉତ୍ତେଜକ, ଏହା କେହି ଅସ୍ୱୀକାର କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତ ଗଠିତଚରିତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ତାହା ହାନିକର ନ ହୋଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ସେପରି ବ୍ୟକ୍ତି ସଚରାଚର କେତେ ଜଣ ମିଳନ୍ତି ? ସହସ୍ରପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟାରେ ନବୋଧ କଲେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦଗା ଦିଏ, ତାହାକୁ ଏପରି ଉନ୍ମୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଛାଡ ଦେଲେ କେତେବେଳେ ଯେ ଏ ପ୍ରମାଦ ଘଟିବ, ତାହା କିଏ କହି ପାରେ ?

ଉତ୍କଳ କାବ୍ୟ ଆଲୋଚନାରେ ଯେତେ ସମସ୍ତ ଓ ଶ୍ରମ ଆବଶ୍ୟକ, ସେଥିରେ ତଦନୁରୂପ ଫଳଲାଭର ଆଶା ଅଛୁ କି ନାହିଁ, ତାହା ପରୀକ୍ଷା ନ କଲେ କୁହା ଯିବ

BCU 1604

ନାହିଁ । ପ୍ରଚଳିତ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସର ଅଧୀନ ହୋଇ କୌଣସି କଥା କହିଦେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଯୁଗ ଓ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଯୁଗ ଏକା ନୁହେଁ । ଏ ଯୁଗର ମଞ୍ଚରେ ପଣ୍ଡିତ କେତେ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଏତେ ତ୍ୟାଗସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଜଣା ନାହିଁ ।

କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ, ଭଞ୍ଜଙ୍କ କବିତା ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ନ ହେବ କାହିଁକି ? ସେମାନଙ୍କର ଯୁକ୍ତି ଏହି ଯେ, ଆଦରସ ଥ୍ରଲେଟ୍ଟଁ ଯେତେବେଳେ ଶକୁନ୍ତଳା ପ୍ରଭୃତି ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ହୋଇଅଛି, ସେତେବେଳେ ଭଞ୍ଜଙ୍କ କବିତାର ଅପରାଧ କଣ ? ସେମାନଙ୍କ ଯୁକ୍ତିର ଉତ୍ତର ଆମ୍ଭେମାନେ ଉପରେ ଦେଇଅଛୁଁ । ଏଠାରେ ଏତଦ ବକ୍ତବ୍ୟ ଯେ, କେବଳ ଦୁଇଥରେ ସମାନ ଦୋଷ ଅଛି, ଏକଥା କହିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଗୁଣ ବିଷୟରେ ଦୁହେଁ ସମାନ କି ନା, ଏକଥା ତୁଳନା କରି ଦେଖାଇ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ସେ ତୁଳନାର ଭାର ଉକ୍ତ ମତସମର୍ଥନକାରୀମାନଙ୍କ ଉପରେ; ଆମ୍ଭେମାନେ ଏତଦ ମାତ୍ର କହିବୁଁ ଯେ, ଶକୁନ୍ତଳା ପ୍ରଭୃତିର ଦୋଷଗୁଣ—

"ନମନ୍ତ୍ୟଗଚ୍ଛନୋଃ ଚରଣେଷ୍ୱିବାମ୍ଭଃ"

ପୁଣି ଭଞ୍ଜ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳୀୟ କବିମାନଙ୍କ କବିତାକୁ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ଯେ ହୋଇ ନାହିଁ ଏମନ୍ତ ନୁହେଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଶୁଣିଅଛୁଁ, କୌଣସି କୌଣସି ବଙ୍ଗ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରାଚୀନ କବିତା-ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରୁ ବିରଳ ଅଂଶମାନ ସଙ୍ଗତ କରି ଶୀଘ୍ର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରି ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଭଞ୍ଜଙ୍କ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ନର୍ମାଲସ୍କୁଲର ପଦ୍ୟସାହିତ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା; ମାତ୍ର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଅପରାଧରେ ପୁଣି ତାହା ରହିତ ହେଲା । ଏତେବେଳେ ସୁଦ୍ଧା ଯେବେ କେହି ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରୁ ପାଠୋପଯୋଗୀ ଅଂଶମାନ ସଙ୍ଗତ କରି କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି, ସୁଖର କଥା ।

ତେବେ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ରଚନାପ୍ରଣାଳୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ରୁଚି ଅନୁସାରେ ଦୋଷଯୁକ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ଅନେକ କଥା ଅଛି । ଉଚ୍ଚସ୍ତରୀୟ ବଳିଷ୍ଠ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର କବିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏ କଥା ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବୁଁ ଯେ, ଅବସରକ୍ରମେ ସେ ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଆଲୋଚନା କରିବା ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାନୁରାଗୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଶେଷ ହେବ ନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ବିବାଦ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୁଇ ଚାରି କଥା କହି ଏ ପ୍ରବନ୍ଧର ଉପସଂହାର କରିବୁଁ । ଗଦ୍ୟନାରସ୍ପଣ ବାବୁ ଓ ଗୋଲକଧନା ଉତ୍କଳଙ୍କ ଲେଖାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ସନ୍ଦାନୁ ରୁଚି ଅଛି । କାରଣ ଉଭୟେ ଯୁକ୍ତିପଥାବଲମ୍ବୀ । କେବଳ ମଧ୍ୟରେ ସେଉଁମାନେ ବଦ୍ଧମୂଳ ବିଷଜର୍ଜରିତ ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ନିକ୍ଷେପ କରି

GS 2295

ବାଦର ମାଡ଼ା ବଢ଼ାଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପ୍ରଶଂସା କରି ନ ପାରୁଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଳ୍ପ କିଛି ନ କହି ସେମାନଙ୍କୁ ଏଥିରୁ ଖାଲ୍ ଦେବାକୁ ବଙ୍ଗଭାଷାରେ ଅନୁରୋଧ କରୁଅଛୁଁ । ଦୁଇଜଣ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଭାବର ସଂଖ୍ୟା ନାହିଁ । ତେବେ ଏପରି ଅସାର ବିଷୟରେ ଶକ୍ତି ଓ ସମୟର ଅପବ୍ୟୟ କାହିଁକ ?

ରାମନାରାୟଣ ବାବୁଙ୍କ ସମାଲୋଚନା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଶେଷ କିଛି ବକ୍ତବ୍ୟ ନାହିଁ । ତେବେ ଯେ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ଦୋଷଗୁଡ଼ିକ ସେତେ ଭଲ ଭଲ କରି ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି, ସେପରି କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ନ ଥିଲା । ଯେଉଁମାନେ ଅନ୍ଧ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରିବାପାଇଁ କମର ବାନ୍ଧିଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ଉକ୍ତ ଦୋଷମାନଙ୍କୁ ଗୁଣ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି କି ନାହିଁ, ସନ୍ଦେହ ବିଷୟ । ଅନ୍ୟତଃ ପ୍ରକାଶ୍ୟରୂପରେ ସାହିତ୍ୟରେ କେହି ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ଗୁରୁପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଲେଖକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେହି କେହି ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଗୁରୁସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ବସିଲେଣି । ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାବ୍ୟାଜ ସ୍ୱାଭାବିକ ଓ ବିକୃତ ଅଂଶମାନଙ୍କୁ ସାଦୃଶ୍ୟରେ ଓ ବିକୃତରେ କରି ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । କେହି ଥରେ ଧୀରତ୍ୱରେ ପରୀକ୍ଷା ଚଳାଇବାକୁ ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ଭଞ୍ଜଙ୍କ କବିତାରେ ଯେଉଁ ମହତ୍ତ୍ୱ, ସରଳତ୍ୱରେ ସେଉଁ ଦେଖାଇଦଅ, ଏପରି କପଟଯୁକ୍ତିରେ କଣ ହେବ ? ଏଦ୍ୱାରା କେବଳ ଆପଣାର ଅସାରତା ଓ ଅଯଦାର୍ଥତା ପ୍ରତିପାଦିତ ହେଉଅଛି । ଆଧୁନିକ ସମାଲୋଚନାର କଠୋର ପରୀକ୍ଷାରେ ପକାଇଲେ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱ କେତେ ଯାଇପଡ଼ିବ ? ରାମନାରାୟଣ ବାବୁ କେବଳ ଆଧୁନିକ ଲେଖକମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି, ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱପ୍ନଭଙ୍ଗକବିମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ତାଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟରେ ଦୋଷାରୋପ କରିବା ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । ପୁଣି ରାମନାରାୟଣ ବାବୁ ପ୍ରବନ୍ଧର ଉପସଂହାରକାଳରେ କଣ କହିବେ, ଜଣା ନାହିଁ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେ ଦୋଷଭାଗ ପ୍ରତି ବେଶି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଗୁଣ ଯେ ଅଦୌ ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି, ତାହା ନୁହେ । ତେବେ ତୁଳନାରେ ସେ ଅଂଶ ଅତି ଅଳ୍প । ତାଙ୍କ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ଦୋଷଗୁଡ଼ିକ କଣ ଦୋଷ ନୁହେ ? ସେ ତ କେବଳ ଅଶ୍ଳୀଳତା ଦୋଷ ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି ? କାବ୍ୟଗତ ଅନେକ ଦୋଷ ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି । ସବୁଗୁଡ଼ିକ ଆଲୋଚନା କରି ତାଙ୍କର ଭ୍ରମ ଦେଖାଇଦେବା ଉଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ । ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଭଞ୍ଜଙ୍କ କବିତା "ଅତି ଝୁଲଣା, ଓଲଟଣା ମେଲଣା" ପରି ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନାନା ଭାଷାରେ ନାନା କାବ୍ୟ ପାଠ କଲେ, ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏ ଭ୍ରାନ୍ତି ଦୂର ହେଲା ନାହିଁ !

ବାଇମହାନ୍ତ ପାଞ୍ଜି

(By Gopal Chandra Praharaj.)

ପଞ୍ଚମବର୍ତ୍ତା

'ଧୋବଧାଉଚଅ ଗେର କରନ୍ତୁ, ରଙ୍କୁଣୀ ଦେଖିଲେ ମାର ଗୋଡ଼ାନ୍ତୁ', 'ଗରବର ମାଇପ ସମସ୍ତଙ୍କର ଝାପଗ୍', ଏ ପ୍ରବାଦଗୁଡ଼ିକ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ। ଶାଙ୍କରକ ଲଘ ମାଇନା (ଶବ୍ଦବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ) ନମନ୍ତେ ଯେପର ଡାକ୍ତରଖାନା ଅଛୁ, ମାନସିକ ପ୍ରବୃତ୍ତିଗଡ଼ିକ ମାଇନା କରିବା ନମନ୍ତେ ସରକାରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଡାକ୍ତରଖାନା ବସାଇବାର କ୍ଷମତା ଥିଲେ ଆଉ ଉବନା ଥିଲା କଣ ? ଯେଦନ ଅମ ଗ୍ରାମର ଗ୍ରନ୍ଥି ମଲକ ଯେଃକବଳରେ ଅନ୍ଧାର ଘରେ ନଡଅଃଏ ଡୋର ଖାଇଥିଲା ବୋଇ ଉନ ମାସ ମାସୁରରେ ପଣା ଯେଇଲା ଓ କଡା ବାଡ଼େଇଲା, କନ୍ତୁ ଗଦା ଗଦା ଃକା ସୁନା କଏ କେଉଁଅଡ଼େ ଧନ ଦୁଇଘରେ କୋହ ନେଇ ଯାଇଅଛୁ, କେହ ସ୍ୱଦ୍ଧା ପଗ୍ଧରବାକୁ ନାହିଁ। ତେବେ ପ୍ରଭେଦ ନାହିଁ କଣ ? ମଲକ ବଡଗ୍ରର ପରଧାନ ଖଣ୍ଡେ ଚର୍ ବୌଘୀନ, ବାହ୍ମାନଙ୍କ ପରଧାନ ଇସ୍ତିରକଗ୍ ଫୁଲ୍ଦାର କମିକ ଓ ଗିଲ୍ କୁଆ ସିମିଇଆ ଚଦର; ମଲକପୁଅର ଯେଃ ଜଲଲ୍ ବୋଇ ଗେର କଲ. ବଡ଼ଲୋକ-ମାନେ ଲୈବ ଓ ସଉକରେ ଗେର କରନ୍ତୁ । ତା ନ ତେଲେ କ 'ଯାଂମ୍ବଂ ଶାସ୍ତ୍ର ଦଦୌ ତନ୍ତ୍ରାଂ ଶାତାମ୍ବଂ ଯତ୍ ଶରଲଂ ପପ୍ରୋଃଃ।' ମହାକାର ଅଲେକ୍ଜାଣ୍ଡରଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ରତ୍ନଖଚିତ ସ୍ୱଜମୁକୁଟ, ଗେର ଗୋଡ଼ରେ ଲୁତା ବେଡ଼ୀ, ପ୍ରଭେଦ ମଧ୍ୟରେ ଏତକ। ଏହା ପ୍ରଭେଦ କ ଅଭେଦ, ତାହାର ନଶ୍ଚତ୍ତି ଅପଣମାନଙ୍କ ଉପରେ। ତେବେ ଗୋଟିଏ କଥା—କଏ କଣ ସୁଖରେ ଗରବ ହୁଏ ? ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଭଗବାନ୍ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିଲେ; ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଉତ୍ତର କରିଥିଲେ କ 'ମଲରେ ଏକା କଥା, କାର୍ଯ୍ୟରେ ତେବେ ଯାହା ପ୍ରଭେଦ।' ଏ ତ ଗୁରୁ ଗୋଳମାଳିଆ । ତେବେ କଣ ନା, ରଜା ଗୁରୁଲ ଗେବେଇଲେ 'ବାତ ପିତ୍ତ ନାଶନଂ', ଗରବ ଗୁରୁଲ ଗେବେଇଲେ 'ବକଲାଃଃଏ'। ପାଠକ ଅବଧାନ ! ଜଗତ୍ରରେ ବୁଝି ଯାଇଥିବେ, ସବୁବେଳେ ସାପ ମାରି ପର ଗଲାରେ ପକାଇ ଦେଲେ ଉତ୍ତର କଥର ? ଜଣେ ଜମିଦାର ଗୋଟିଏ ଯୋଗ୍ୟ ବୁଝୁଥିଲେ. ଗମା କଣ୍ଡଗ ଜମିଦାରଙ୍କ ଉଆସ ପଛଆଡ଼ କଲରେ ଶବ୍ଦ କରୁ କରୁ ଯଦେ ଦାଇକା ଗାଇ ଦେଇଥିଲ ବୋଲ ଡାକୁ ପାଃଃକା ଚୋରମାନେ କଲେ, କନ୍ତୁ ଗମା କଣ୍ଡଗର ସାଆନ୍ତବାପା, ଗରୁଗୋସେଇଁ, ଓସ୍ତାଚର ଓସ୍ତାଦ୍ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ନଥର ଉତରେ ଜଡ୍ୟ ଗ୍ରାସ ଲଗାଇଅଛନ୍ତି, ଏପର କ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଶଅଙ୍କରେ ଘାରୁଡ଼ି ଲଗିବାର ମଧ୍ୟ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ । ବୁଝୁଛ କଏ ବା ବୁଝାଉଛ କଏ ! ଗମା କରଣ ଗରବ, ତା ଘରେ ଧନ ନାହିଁ, ତାପାଇଁ ଓକାଲ ମୁକ୍ତାର ନାହାନ୍ତି, ତାପାଇଁ ଅଇନ ଦଫା ନାହିଁ, ସ୍ୟାରସ ନାହିଁ, ଅଛି କେବଳ ଧର୍ମ; କନ୍ତୁ ସେ ଏକପ୍ରକାର ଉଳଙ୍ଗିବ, ଏ କାଳରେ

ନୁହେଁ, କେବେ ହେବ ବା ହୋଇ ପାରେ ! ଧନ୍ୟ ସଂସାର ! କବେକ ଅଛ କାହାର ? କବେକକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ନ ଦଏ କଏ ? ସରକାରଙ୍କର ପ୍ରଜାକାରତେ ଦୁଃଖ ନାହିଁ, ତେଜୀ ନଡିଆଗଛକୁ ଲଗି ନ ପାରଲେ ଲଗିର ତ ଦୋଷ ନାହିଁ । ଆପଣ ମୁରୁକ ମୁରୁକ ହସି ମଲେ ମନେ କରୁଛନ୍ତି, 'ତେବେ କଣ ତେଜୀ ନଡିଆଗଛର ଦୋଷ ?' ଫଳ କଥା, ଧନୀ ଦରିଦ୍ର, ଶିକ୍ଷିତ ଅଶିକ୍ଷିତ, ସଭ୍ୟ ଅସଭ୍ୟ, ବୃଦ୍ଧ ବାଳକ ପ୍ରଭେଦ ଖୁବ କମ । ଶିକ୍ଷିତ କହୁଛନ୍ତି ଯୁକ୍ତି ସଙ୍ଗତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତୁ, ଘଡ଼ରର ମହାକାଳପଲକୁ ରଙ୍ଗଃଦଃଦ ଗ୍ରେଯାରେ ଘୋଡ଼ାଇ ପକାନ୍ତୁ; ଅଶିକ୍ଷିତ ମୂର୍ଖ ସାଦା ମନକୁ ଆମେ ଜାଲୁ ଲୁଗଇ ରଖି ପାରେ ନାହିଁ । ପ୍ରଭେଦଟା କଣ ଖୁବ ବେଶି ? ଆପଣ ସଭ୍ୟ, ଆପଣ ବଡ଼ଲୋକ, ଆପଣ ରଙ୍ଗଚଙ୍ଗିଆ ସାହନ୍ ବୋଲି, ପଡ଼ ଚେନ ପିନ୍ଧ ବାସନା ତୁପ୍ତ କଲେ, ବନ୍ଦୁ ଅସଭ୍ୟର ସେହ ବାସନା 'ଚଡାଲୁଟା' ଓ ଅଠିଲ ମାଳ'ରେ ତୁପ୍ତ ହେଉଛି । ସେ ହେଉଛେଲକୁ ହେଉଛି ଦାସ୍ୟାଖ୍ୟଦ, ଆପଣ ହେଲେ ପୂଜ୍ୟ । ସେ ଜଙ୍ଗ ବାନ୍ଧଲା, ଆପଣ ଆଲବର୍ଟ ପିରେଡ଼ କାଟିଲେ, ପ୍ରଭେଦ ଏଇକା । ଏ ପ୍ରଭେଦକୁ ବଡ଼ କହନ୍ତୁ କି ଛୋଟ କହନ୍ତୁ, ଆପଣ ଜାଣନ୍ତୁ । ବାତାରର ଆଦର୍ ଜାଏଦା ହବ ଛତ ଦଅନ୍ତୁ, କଥାଟା ଧୀରେ ଧୀରେ ସମୁଝ ପାରିବେ । ଫାଙ୍କି ଦେଲେ ଅବଶ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ନାସ୍ତର । ଏଥିରେ ସାଖୀ ଜବାନବନ୍ଦୀ, ଜେରା, ଜବାବ ସୁଆଲ, କିଛୁ ଦରକାର ନାହିଁ । ଚକ୍ଷୁଥିଲେ କି ଆପଣଙ୍କ ମୁହଁରେ ଏତେ ଭାରଟ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖା ଦଅନ୍ତା ? ହାତକଡ଼ ପକାଇ ଗ୍ରେପ୍ତାରକୁ ପହରାବାଲାମାନେ ଜେଲଖାନାକୁ ନେଲାବେଳେ କି ଟୋ ଟୋ କରି ହସି ହାତୁଲି କରନ୍ତେ ? କହନ୍ତେ, 'ଗଲା ଯା !' ଜଣେ ପ୍ରଧାନ କହ କହୁ-ଥିଲେ, 'ଖୁବ କମ ଥରେ ଲେଖାଏ ଜେଲଖାନା ନ ଯାନ୍ତା, ଏପରି ଲୋକ ଦୁନିଆରେ ଅଉ ଅଛି !' ଏ ଜେଲଖାନାରେ ତ ଦଶେ ଓଳଏ ବନ୍ଦୀ, ଅସଲ ଜେଲଖାନାରେ ଘଣ୍ଟାପେଲା, ଜଡାଦାଉଆ, ଚେକିଲୁଟା ଚରଜୀବନ ଲଗିଛି, ଲଗିଥିବ । ଏ କଥା ବୁଝେ କଏ ? ମନୁଷ୍ୟପ୍ରକୃତିର ନବଳରୁ ଥରେ ଦବ୍ୟଚକ୍ଷୁରେ ବୁଝିଲେ ଥନ୍ତା ତାମସା, ଦମ ଫେଟିଯୁକ, ହାତୁଲି ହାପସ୍ତ ରହନ୍ତା କାହିଁ ? ଆଇନ ବଳବାନର ବଳ, ନବଳର ଗଡ଼ ! 'ଯଁରିଯଥ୍ଥେନ ପଯ୍ଯପଯ୍ଯାନଂ' ଏ କଛି ନୂଆ କଥା ନୁହେଁ, 'ଯୁଗାଲୁ ଯୁଗ ଏହ୍ୟତେ, ପରମାନନ ଏ ଜଗତେ ।' ଲୁଆ ଯୋଖଙ୍ଗପାଣି କଲ ଚମ୍ପଟ, ଦଂଗ କରତ୍ତା ମଲା ! ଜଜ ଜଜ ଅନୁଭବରୁ ଗୋଟଏ ଗୋଟଏ ପଏନା ଉଲା ମିଳାଇ ଜବେକଦ୍ୱାରା ବୁଝି ନଅନ୍ତୁ, କଥାଟା ସେ ନଦାଉ ମିଛ ନୁହେଁ । 'ପ୍ରମାଣ' ମାନେ କଣ ? ସେ ଗ୍ରେପ୍ତର କରିବ, ସେ କଏଦ ହେବ । ଏଥିର ଅର୍ଥ କଣ ? ଏହାର ଅର୍ଥ :—ସେ ଗ୍ରେପ୍ତର କରିବାର ଅଦାଲତରେ ପ୍ରମାଣିତ ହେବ, ସେ [ଗ୍ରେପ୍ତର ନ କରୁ ପରକେ] ଦଣ୍ଡ ପାଇବ । ସାଖୀ ମେଳ ହେଲେ ଅସଲ କଥାକୁ ପଗ୍ଲେଇ କଏ ? ସେଥିପାଇଁ କହନ୍ତୁ, 'କହୁ ଜାଣିଲେ ବାରହାତ କାକୁଡରେ ତେର ହାତ ମଞ୍ଜି ।' 'ଉନ ମୁହଁରେ ଛେଳ ଲୁଚୁଛି' ନ ହୋଇ ସିନା କେଉଁଅଡ଼େ ? ଆପଣଙ୍କ ଛାମରେ ବା ପଡ଼ାରେ ସିନା ଗଧୂ ମଲଢ କି ଘୁମ ମଲଢ ନାହିଁ, ତେବେ ଘୁମ ଉଉଇ, ମଧୁ ଲୋଭ ତ ଥିବେ । ତ

ଏବେ କେବଳ ଆପଣଙ୍କ ଉଣ୍ଡୁ ଦୋଷରୁ । ଆପଣଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ନାହିଁ ବୋଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କଥାରୁ ଯେ ବାର ବାର ଦୁଃଖ ପିବ, ଏ କଥା କେଉଁ ଦୁଶାବରେ କହିବେ ? ଆମ୍ଭେମାନେ ଗରୁ ଖାଇ ବଣିଜ ଶିଖିଛୁ କଣ ମିଛରେ ? ଯେଉଁ ଲୋକ ବହୁତ ଦେଖେ, ବହୁତ ଶୁଣେ, ସେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଜ୍ଞାନୀଳ ହୁଏ ବାହିନ ? ତହିଁର କାରଣ ମାନବ-ପ୍ରକୃତିର ନଙ୍ଗଳତା-ଉପଲବ୍ଧି । ଉତ୍ତର 'ଯଥା ଖରଶ୍ଚନ୍ଦନଭାରବାହୀ ।' ବୁଝିଥାଅ, ଶୁଣିଥାଅ । କଏ ସିନା ତୁମ ଆଗରେ ଭୂତ ଥାଇ ଥୋଉ ଦେବ, ତୁମେ ନ ଖାଇଲେ କେହି ଟି ଗିଳେଇ ଦେବ ନାହିଁ । ଗିଳେଇ ତେଲେ ସେ ତପା ଧଗ ବଜା ! ଆତ୍ମରକ୍ଷା ସେ ପ୍ରଥମ ନୀତି । ପଭ୍ୟ କଏ, ଅପଭ୍ୟ କଏ ? କାର୍ଯ୍ୟତଃ କଛ ନାହିଁ । ତୁମେ ଆଗେ ମିଳ ମିଶି ଯାବା ମୁଣ୍ଡରେ ଶିରପା ଦେବା, ସେହି ସିନା ପଭ୍ୟ, ଯାହାକୁ ଗଞ୍ଜଣି ବାଡରେ ବାଡ଼େଇବା, ସେହି ସିନା ଅପଭ୍ୟ ! ଥରେ ଭଲ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀ ରଖି ଭଲ ଭଲ କଥା ଦୁଇଥର କାଇ ନୀତି ଦେଖ, ସେବେ ମନୁଷ୍ୟ ତୋଉଥିବ ତେବେ ଗୋଟେ ଲୋକ, ଅସଭ୍ୟ, ଅଶିକ୍ଷିତଙ୍କଠାରୁ ଅନେକ କଥା ଶିଖି କରି ଆପଣା ଘରେ ଗାଇଥିବ । 'ଶୀରଚ୍ଛଂ ଦୁଷ୍କୁଳାଦପି' ଲେଖିଲା ବେଳେ କଣ ଗ୍ରନ୍ଥକାରଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିରୁ ହେଉ ମତଭ୍ରମ ହୋଇଥିଲା ? ନ ହୁଏ ଯାଉଲେ ନାଗର ! ତୁମଘାଇଁ ସବୁ ବେଳେ ଦ୍ୱାର ଖୋଲା ନ ଥିବ । 'ବସିଲେ ବସ', ନଉତେ 'ବେଲହୁଁ ଖସ ।' ଲୋକେ କହନ୍ତୁ ପଛ 'ଦୂରେ ଚରନ୍ତୁ, ମୂଲେ ଚରନ୍ତୁ, ମଝିମଝିଆ ଚୁନ ମରନ୍ତୁ ।' ମୂଲକୁ ତ ଘର ଜଲଦ ଛଡି ପକାଉଅଛ । କନ୍ୟା ଦୁଇ ବୋଇ ଯାହାକୁ ମନେ କରୁଛ, ସେମାନେ ଅଧିକାଂଶ ମଝି-ମଝିଆ । ଯାହାର ଯେଉଁ ଘଣ୍ଟାକ ଯାଇ, ସେ ଘଣ୍ଟାକ ସେ ରଳା । ସୋକିନାନେ (ନାଥ) ଘର ଘର ବୁଲି 'ଧନ୍ନ, ଜନ, ଗୋପ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବର୍ଦ୍ଧତ ରହେ; ବାବାକା କଲ୍ୟ ଜାଗରି ରହେ' ଦେଉଥାନ୍ତି, କନ୍ୟା କଯିଲାସ କନ୍ଦରରେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରଙ୍କଠାରେ ଶିବଗୌରି ବନି ସେମାନଙ୍କର ପଦରେ ଜଳିବା ପାଇ ପଡ଼ିଯାଏ । କାଇ ସିନା ନାଥଙ୍କୁ ମୁଠାଏ ଉଜ ଦେବାକୁ କେତେ ଜାଇ ବାହାଇ କରୁଥିଲ, ଆଜି ଆଉ ଜୁହାର ନ ହୋଇ ପିବ କେଉଁ ଆଡ଼େ ? ଦନ ପିବ ଗଇ ଅସିବ, ସୁଖ ପିବ ଦୁଃଖ ଅସିବ, 'ବାଘ ଘରେ ମିରଗର ନାଚ' ଏ ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ । ତୁମେ କଛ ଅମର ଲତ୍ତୁ ଖାଇ ନାହିଁ । ମୁଁ କଛ କୋଳ ଖାଇ କୋଉଠି ଯୋଉ ନାହିଁ । 'କପାସିଆ ଜମାସିଆ' 'ଗୁଳର ଡାଲଗଇ ଗଇ', 'ଓଉବ ଗୁଳର ଯାଏଗା' ଏଗୁଡ଼ିକର ମର୍ମ ତୁଲଗଲେ ଅପେ ଦଃଦଃ । ଦାଣ୍ଡ ଲୋକ ଅଜ ତାକୁ ଗୁହିଁ ହସୁଛନ୍ତି, କାଲ ତୁମକୁ ଗୁହିଁ ହସିବେ । ବଡ଼ ଲୋକ ନ କରନ୍ତି କଣ ? 'ପରୋପଦେଶେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟଂ' ନାହିଁ କାହାର ? ପାଠକ ଅବଧାନ ! ଯୋଖାକ ଭଲଃ ଛକ ଓଲଃଇ ଘୋଲଃଇ ଦେଖି ନେଉଥିବେ, ଉପର ଖୋଳଃ ପରଶମ କରି ନ ଛଡ଼ାଇଲେ ଘଡଘର ବସୁଃ ବୁଝିବା କଷ୍ଟ । ଖୋଳଃ ଛଡ଼ାଇବା ଏକା ମନୁଷ୍ୟର । ଉଇଘର ଦୋଇ ଗୋଃଏ ଗପ୍ପ ଲେଖିବା ମହାଦୋଷ । ତୁମ ଗପ୍ପରେ ଅଜ କଥାଃ ଖଲମ ହୋଇଗଲା ବୋଇ ଯାହା ମନରେ ଗେସ କରି ବସିଛ, ସେ କଛ ନୁହେ । କହନ୍ତି ପଛ 'ମଛି ବଇଡ଼ା ଥାଇ ବୋଇଲେ ତୋ ବନ କାଳ ଅସୁଛ ।' ଉପରକୁ ଉପର ଯାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଗୋଡ଼ ଜଖମ ଥିଲେ

ଅବଶ୍ୟ ଗୋଟାଏ ବେଳେ ପାହାଡରେ ଝଗଡ଼ି ପିବ । ଗୋଡ଼ ଖଳ୍ଦ ଥିଲେ ବଙ୍ଗା ପାହାଡ ଝପି ଜଇ ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ଡେଇଁ ଗୁଦ ପିବ । ପାହାଡ କେବଳ ଅବଲମ୍ବନ ମାତ୍ର । ପଙ୍କ୍ଷାର ସ୍ଥାନ ଅଲଗା । ଖାଲି ଗପ୍ପ ଲେଖିବାର ଖମତା ଥିଲେ ଚଇବ ନାହିଁ । ଉପରୀ ଜାଇ କଉ, କୋରଣ୍ଡି ଜଲ୍ଲମ କଣ୍ଡ, ଜଲ୍ଲମ ଖତମ କର ଦଖଲ ଦେଇଦେବା ଖମତା ଥିଲେ ହୁଏ । ତା ନ ବେଳେ ଘର ଯୋଥିଗତ ବଦ୍ୟା, ଘରଦସ୍ତ ଥଉ । ସେଥିରେ ଅଘେ କେତେ ଯାଏ କେତେ ? ସେ ପହିଁଚ ଉପଯୁକ୍ତ, ତାପାଇଁ ଜୋର୍ ମଗ୍ଗା ଆଗରୁ ଧଗ୍ବଦ୍ବା ! ତୁମର ଆମର ବଗ୍ଗର କେତେ ? ବଥାତା ଏ ସବୁ କଥା ତୁମ ଆମ ଉପରେ ଛଡ଼ ଦେଇ ଜନ୍ତିନ୍ତୁ ତୋଇ ବସିଥିଲେ ତ ରଖା ଥାନ୍ତା ? ତୁମପାଇଁ ବେଳ ଅଛୁ, ମୋପାଇଁ ଅଛୁ ନଈବଡ଼ି । ତୁମପାଇଁ ଅଛୁ ମାର୍ବୋମ୍ବ (Chubbs) ତାଲା, ମୋର ଅଛୁ ଧଡ଼ାଲଗା ତାଡ଼ । ତୁମପାଇଁ ଅଛୁ ଝାଲରଲଗା ଯଙ୍ଗା, ମୋର ଅଛୁ ନଈ କୂଳଆ ସଲ୍ସଲଆ ପବନ । ତୁମପାଇଁ ଅଛୁ Vinum Galici, ମୋର ଅଛୁ Aqua pura । ତୁମପାଇଁ ଅଛୁ ରସ୍ପୁ, ବଙ୍କଳା, ଆସବ, ପ୍ରାସ, ଘୃତ, ତୈଳ, ଭୁଣ୍ଡି, ରସାସ୍ବନ, ମୋପାଇଁ ମୂଳମୂଳବା ଖଣ୍ଡା; ତୁମପାଇଁ ଦଳାର ଦଳାର ତାବନ ଗଡ଼ଗଡ଼ାଇଛନ୍ତୁ, ମୋର ଅଛୁ ମନର ଶାନ୍ତ, ଚରୁପ୍ରସାଦ, ହୃଦସ୍ଥର ସନ୍ତୋଷ, ଇଶ୍ବରଭଶ୍ବାସ । ନାହିଁ କେବଳ ଉକଡଳଆ ବଲୋର ଝାଡ଼ – ତୁଣ୍ଡା ବଗ୍ଗରେ ଜସ୍ମଲାଭ । ସେ ଜସ୍ମଲାଭକୁ ସେ ବଡ଼ କର ଗଣେ, ସେ ଗଣ୍ଠାର୍, ତା ଆଖିରୁ ପଡଖୁ କାଢ଼ି ଦଅ ତା । ମୁଣ୍ଡରେ ଖଗ୍ଗ ପଡୁ ପଛକେ, ଆଖିରେ ନେଇ ଚଖମା ଥାଉ, ଆଖିତ ଅନ୍ଧାରୁଆ ଦଶୁଥାଉ । ଯାହା ମନ ସେତେ, ତାହା ପ୍ରଭୁ ସେତେ । 'ଦଉ ବୌଲ ଉଦ ଗୋବନ ବୋଲ, ଉସିଲା ପଥର ବୁଡଲା ଶୋଲ ।' ସବୁ କଥାରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପେନ୍ସିଲ୍ ଧଇ ଅଙ୍କ କଷି ବସିଲେ ଚଇବ କାହିଁ ? ପଣତଆ, ଜଡ଼ାଗଣ୍ଠା, ଶୋଧ, ଓଡ଼ାଙ୍କ, ମେଲଙ୍କ ଏଗୁଡାକ ଶିଖ, କେତେ ପରଶ୍ରମରୁ ଖଲାସ ପାଇବ । ଉପଯୁକ୍ତ ହୁଅ, ଖମତା ପାଇବ । ରଖୁ ଥାଇ ପାଉଲ ପଛକେ ଦେବ, ଅଳ୍ପ ଦେବାକୁ ବଲ ଲଗୁ ନାହିଁ । ଦେଲ୍ଲ ପଗ୍ଗ ଗୋଟାଏ ମାତ ଗବପାଇଁ ଧଗ୍ଗଧଇ ତୋଇ ହଉ ସଇଥିଲେ ! ଉମିଉ କେତେ ଉତ୍କଦପା, ପଲଙ୍କଶୁଆ, ଘୋଡ଼ାଚଢ଼ା ଚେଇ ଅଛନ୍ତୁ । ଝଟ ଏ ଠିକଣା ଲଗେଇଲେ ଧଗ୍ଗ 'ନ ପଡ଼ ପିବେ କାହିଁ ? ଏଥାକୁ ଚଦନ୍ତୁ ବାଉଲପ୍ରଭୁ; କଏ କଣ ଉଚ୍ଚା କଇ ତାସ୍ପା ହୁଏ ? ଭଗବାନ୍ କହୁ-ଅଛନ୍ତୁ ଗୀତାରେ—'ତତ୍ବଦର୍ଶିନସ୍ତତ୍ତ୍ୱେ ମାଂ ଜନାଃ ସ୍ମୃତ୍ଉନୋଽର୍ଜୁନ । ଅର୍ତ୍ତୋ ଜିଜ୍ଞାସୁ ରଥାର୍ଥୀ ଜ୍ଞାନୀ ଚ ଭରତର୍ଷଭ ।' ଜ୍ଞାନୀ କଏ ? ଉତ୍ତରଶାସନର ବାଲ୍ଲଦସ୍ତି ଯାଉଲ କହେ, 'ଜ୍ଞାନୀ ମୁଁ ।' ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ କହୁଥିଲେ, "ଯେ ଜାଣେ 'ମୁଁ କିଛୁ ଜାଣେ ନାହିଁ' ସେହି ଏକା ଜ୍ଞାନୀ ।" ଆଉ ସମସ୍ତେ କୁତ୍ତୁଡପଦିଗ୍ଗ । ଗୋଇ କରିବାକୁ ମନ ହୁଏ କାହାର ? ମନ ନ ହୁଏ କେବଳ ମୁଣ୍ଡିଉରୁଡ଼ାକର । ଅସ୍ମୁରତା ନାହିଁ କାହାର ? ନାହିଁ କେବଳ ଦାମ୍ଭିକର । 'ଉରୁଡ଼' ଏ ଉନ ଅଖରରେ ଡିଲୋକ ଜସ୍ମ । ତାରପ କରଁ ଗଡ଼ାଏ ଏଣୁ ତେଣୁ କହୁ ପାଟ୍ଟଜୋରରେ ସିନା ପରର ପାଟ୍ଟ ବନ କରି ଦେବ, ଭିନ୍ନ ଘରକଥାବେଳେ କେଉଁଆଡେ ପିବ ? 'ଆପଣା ସୁନା ତ ଦେଣ୍ଡି, ପର ସଙ୍ଗେ କଥାଁ ବାଳ ଧଗ୍ଗଧଇ' 'ଗୋଦଗ୍ଗ ଲୋ ଆପଣା ଗୋଡ଼ରୁ ଗ୍ବାଁ' ।

ଜୁଡ଼ୁଡ଼ରେ ଜନ୍ମ ହେଉଥିଲେ ଚଳୁ ନ ଥାନ୍ତା । ମହାପୁରୁଷମାନେ କଣ କେଉଁ ? ସବୁ କଥା ଏଡ଼େ ସହଜରେ ଖତମ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ ଜନ୍ମବ୍ୟାପୀ ସାଧନା, କଠୋର ତପସ୍ୟା, ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା ପରିଶ୍ରମ ଓ ଈଶ୍ୱରପ୍ରେମର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଥାନ୍ତା କାହିଁ ? ଦାଣ୍ଡଗେରକୁ ସିନା ବାଡ଼ ବୁଜିବ, ଘରଗେରକୁ କ ଉପାୟ ? ଖୋକଥାଉଆ ହେଲେ ସିନା ଲୋକେ ବାବୁ ବୋଇ ଡାକିବେ, ଆପଣା ମନକୁ ଆପେ ଯେପରି ବାବୁ କୋଇ ଡାକିବ, ସେ ଉପାୟ କର । ଏ କଥା କଛୁ ମୁହଁରେ ନାହିଁ । ଶିକାରବେଳେ କୁକୁର ହଗି ବସିଲେ ଉଠବଣ୍ଟିକ ? ପଖାଳରେ କଣ ସମସ୍ତେ ପାଣି ଦଉ ପାଣ୍ଡ ? ଫେଲ୍ ହୁଅନ୍ତୁ ଅନେକ । ଫେଲ୍‌ରେ ଫେଲ୍ ଅଛୁ । ସେ ୧ ନମ୍ବରଘାଇଁ ଫେଲ୍ ସେ ଫେଲ୍, ସେ ଶୂନ୍ୟ ପାଇଥାଏ ସେ ମଧ୍ୟ ଫେଲ୍ । ପାଣ୍ଡରେ ମଧ୍ୟ ପାଣ୍ଡ ଅଛୁ । ଆପେ କେତେ କଷ୍ଟରେ ନଈ ପାର ହେଲ, ସେ କଥା ଭୁଲଗଲଣି । ଏଣିକ ସେ ପାଣି କଉ ନ ପାରଲା, ତାର ଅଭାବ ଅସୁବିଧାକୁ ହକଟ ନକର କଲ ନାହିଁ; ସେ ହେଲା ନାଲାଏକ, ଗଣ୍ଡା, ଔଣ୍ଡ । ତୁମେ ହେଲ ସରସ । ସେଥିପାଇଁ କହନ୍ତୁ, 'ଆଟ ମାଣିଆ କ ? ମାଣିଆ ହାତରେ ଝକାଝୋକର, (ମାଣିଆ) ମଣିଷ ହଉଛ କ !' ଆଜିରେ କଛୁ ଶୁଖୁଆକଥା ନଈ ନାହିଁ । ଗୁହ୍ଲି କଉ ଦେଖ, ପଖାଳଦନ ଖୁବ୍ ବଲ ପିଲାର ଶରୀର ଅସୁସ୍ଥ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଫେଲ୍ । ଏଥିରୁ କଣ ବୁଝିଲ ? ଅଦୃଷ୍ଟ ମାନେ କଣ ? ଯାହା ଦେଖା ନାହିଁ, ତାହା ଅଦୃଷ୍ଟ । ତୁମର ଯାହା ଅଦୃଷ୍ଟ, ତାହା ମୋର ଦୃଷ୍ଟ; ମୋର ଅଦୃଷ୍ଟ, ତୁମର ଦୃଷ୍ଟ । ସେଥିପାଇଁ କହନ୍ତୁ, ଯେଉଁ ଅଦୃଷ୍ଟ ଯାହାର : ଅଦୃଷ୍ଟରେ ମଧ୍ୟ କାହାର ହାତ ନାହିଁ । ହାତ ନ ଥିଲେ ତ ଘାନ୍ତୁନା ଅଛୁ । ଅଦୃଷ୍ଟର ଅନ୍ୟ ନାମ ବିଧିବିଧାନ । ଅଦୃଷ୍ଟକାଦ୍ଦ ନୁହେ କ ? ମୁହଁରେ ନ ହେଉ, ଫଳତଃ ସମସ୍ତେ । ମାନନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ, କିନ୍ତୁ ହକଟ ତୁଦମ୍ବର ଦମ୍ଭ ଗୁହ୍ଲ, ଦୁଡ଼ ବଶ୍ୟତା ଗୁହ୍ଲ, ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରେମ ଗୁହ୍ଲ । ପ୍ରେମ ନ ଥିଲେ ସଂସାର ଶୁଖିଲା । ଆପଣାକୁ ଆପେ ଆଗେ ହଉ । ପର ନ ହଉଲେ କଛୁ ହଉନା ନାହିଁ । ଯୋଷ୍ଠ ବାଇଗଣ ବାଡ଼ ବାଇଗଣ ଏକ କଲେ ସାର ସମତା ରକ୍ଷା ହେବ । ନଚେତ୍ 'ଦଦରୁ ଜଙ୍ଗା, ମଝି ନଈରେ ଦେବ ଦଗା ।' ଏସବୁ କଥା ବୁଝିବା କଥା, ବୁଝାଇବା କଥା ନୁହେ । ଦାଉଡ଼ା ହାତ ଗୋଡ଼ ହଲାଇ ମନ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପରି । ସମସ୍ତେ ନାଝୁଆ । ନାଝୁଆ ତ ସହଜେ ନାରୁହନ୍ତୁ । ଦେଖଣାହାରୀ ମଧ୍ୟ ନାଝୁଆ । କଥାଟା କଣ ନା, ଯାହାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅସଭ୍ୟ କହୁଁ, ସେମାନଙ୍କ ପରିଧାନ ବଲ୍ଲଲ । ସଭ୍ୟଙ୍କର ପରିଧାନ ଗୁଡ଼ାଏ, କରକଟା କମିଜ । ହକଟ ଅସ୍ତ୍ର କର ଦେଖିଲେ ହିଁ ମୁଣ୍ଡ ଏକା ସମାନ; ପିଲାଙ୍କର ଦାନ୍ତ ନାହିଁ, ବୁଢ଼ାଙ୍କର ଦାନ୍ତ ନାହିଁ; ବଦ୍ଧରଙ୍କର ବଧି ନିଷେଧ ନାହିଁ, 'ନଷ୍ଟେ ମୃତେ ପ୍ରବ୍ରଜିତେ କ୍ଲୀବେ ଚ ପତିତେ ପତୌ । ବଧିଃ କୋ ନିଷେଧଃ ।' ବଣୁଆଙ୍କ ପରିଧାନ ବଲ୍ଲଲ, ଗୃହିଙ୍କର ମଧ୍ୟ ତାହା; ଜଗନ୍ନାଥ ଦେଉଳରେ ପ୍ରସୁତ ଖାଦ୍ୟ ବନ୍ଦି, ହୋଟଲରେ ଦେଖ ତାହା; ଜାବଳ ପୁଅ ଯାହା, ନିକେତ ତାହା; ପାଉଁ ପଅର ନାଚ ଯାହା, ବଲ ନାଚ ମଧ୍ୟ ତାହା; ଅଶିକ୍ଷିତ ଅସଭ୍ୟଙ୍କର ସ୍ୱୀଗ୍ଧାଧୀନତା, ଖୁବ ସଭ୍ୟସମାଜରେ ଦେଖ ସେହ କଥା; ଯେଉଁଠାରେ ମସାଲ ନାହିଁ, ସେଠାରେ ଯେଉଁ ଅନ୍ଧାର, ମସାଲର ଠିକ ତଳେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଅନ୍ଧାର;

ଅସିଲ ବେଳେ ମୋର ଏକା, ଯିଲ ବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଏକା; ଅସଭ୍ୟ ଲୋକର ଜୁଆଖେଳ ଓ ସଭ୍ୟ ଲୋକର ଜାଦନବଜା, ଲାଟାଳବଜା, ନଆଁବଜା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦଟା କଣ ବେଶି ? ସବୁ କଥାରେ ଭେତରର ପ୍ରଭେଦ ଖୁବ କମ । ଯାହା ପ୍ରଭେଦ ବାହାରେ, ଭୁମ ଆମ ଏକଚରଣା ବଗୁଚରେ । ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି, ଆକାଶ ପାତାଳ ପ୍ରଭେଦ; କନ୍ତୁ ଆକାଶରୁ ପାତାଳକୁ ଖସିବାକୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ସମ୍ବା ଲଗେ ନାହିଁ । ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଦେବତା, ଅନ୍ୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ରାକ୍ଷସ । 'ଯତ୍ଦଦ୍ରେ ବଷ୍ଟମିବ ପରଣାମେଽମୃତୋପମଂ' ସେହି ସୁଖ ପଦବାଚ୍ୟ ଓ ସେବ୍ୟ । ଅନ୍ୟ ସବୁ କେବଳ ମସାଲ ପାଖ ଅବାର ପର୍ଦ୍ଦା । ମସ୍ତ୍ରମ ପାଗଳ କହୁଥିଲା—'ଇଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ସବୁ ଖୋଇ । ତାଙ୍କଠାରୁ ଭୁମର କଣ ବେଶି ବୁଦ୍ଧି ! ଭୁମକୁ ଅଣାଏ ପଇସା ମିଳିଲା, ଦଲଦାର ମିଆଁ ଦୋକାନରୁ ଖଣ୍ଡେ କୋଲପ କିଣି ନେଇ ନଷ୍ଟିନ୍ଦ ଦୋଇ ବସିଲ । ତାଙ୍କୁ କଣ ଅଣାଏ ପଇସା ମିଳୁନା ନାହିଁ ? ଭୁମେ ଘର ମୁଦିକୁ ଗୁହାଁଥାଅ, ଗୁବଃ ଦଳଲେ ଉପରକୁ ଗୁହିଁ ଆଁ କର ବସିଥିବ । କନ୍ତୁ ମୋ ଗୁବ ନକବା ଗୁବ ନୁଟେ । ଭୁମ ଗୁବ ଭୁମ ଅଙ୍ଗାରେ, ମୋ ଗୁବ ମୋ ଘରେ ।'

ଶେଷ କଥା :—ଭୁମେ ମନେ ମନେ କଥାଟା ଗେରେ ସଡଳ ଓ ସାଧାରଣ ବୋଲ ବଗୁରୁଛ, ଅସଲ କଥା ତାହା ନୁଟେ । ଭୁମେ ମୋର 'ଘଡ' ଝୁଲେଇ 'ଡଇନ୍ ଫିଃ' ଦୋଇ ବୁଲୁଛ, ମନେ ମନେ ବଗୁରୁଛ ଟକା ପାଖଟା ମନଅର୍ଡର କର ଦେଲେ ଆର ଶନବାର ଡାକରେ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଡାକ ଡାକବାଲା ଏକ ପୁଲନା ଦେଇ ଯିବ, ଟକେ ଥମ୍ବ କର ହୁଷାବ କର, କନ୍ଦୁବର୍ଷବ୍ୟାପୀ କଠୋର ପରଦର୍ଶନ, ପଗ୍ଗା, ପରଶ୍ଚମ, କେତେ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ, କେତେ ଜୀବନନାଶ, କେତେ ସାଧନା ପରେ ଏ ସଦ୍ଧଃ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ଧାରଣ କରିଅଛୁ ଓ ଏତେ ଅଳ୍ପ ବ୍ୟୟ ଓ ସମୟରେ ଭୁମ ହକଃରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ଏତେ ଲୋକଙ୍କୁ ବାଧା ନ ଦୋଇଥିଲେ ଭୁମେ ଅଳ୍ପ ବାବୁ ଦୋଇ ବୁଲି ନ ଥାନ୍ତ । ଜଣେ ଲେଖକ କହିଅଛନ୍ତି, 'ଗୋଟିଏ ବଡ଼ଲୋକର ଘର କେତେ ବଙ୍ଗା ଘରର ସମଷ୍ଟି ।' କନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ କହୁଁ, ଗୋଟିଏ 'ସଭ୍ୟ ବାବୁ' ସହସ୍ର ସହସ୍ର 'ଅସଭ୍ୟ' ମୂଲଅଙ୍କ ଅର୍କ (Essence) । "ମାରେ ସିଘାଦ୍ଦ ନାମ ସରଦାରଙ୍କା ।"

ନୋଃ—ବାଇ ମାଦାଣ୍ଡଙ୍କ ଃଘାରୁ ଯଥା ଦୃଷ୍ଟଂ ତଥା ଲିଖିତଂ । 'ଶୁବ ଅଶୁବ ପୂରାଇ ଗାଇବ, ଲେଖନକାର ଦୋଷ ନ ଧରିବ ।' ନତାନତ ନମନ୍ତେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାସ୍ଟି ନୋଟୁଁ । (ମୁହଁ ମୁହଁ ଦାସ୍ଟିଲ୍ଲଃ। ଏତେ ସଦଳରେ ଭୁତ ଯାଇଥିଲେ ଅବଶ୍ୟ କଥା ନ ଥିଲା ।) ପାଠକ ଅବଧାନ ! କ୍ଷମା କରିବେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବାଇ ମାଦାଣ୍ଡଙ୍କ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରତିଜ୍ଞାଗୁଡିକ ନକରିବାକୁ ବୁଝାଇବାଯାଇ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତୁ । କନ୍ତୁ ବୁଝିଲେ ତ ନା, ଆମ୍ଭେମାନେ ତେଲୁ ଲେଖନକାର, ସୁତରାଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦାସ୍ଟିଲ୍ଲଃ। ବଡ଼ ଜବର । ସବୁ କଥା ବୁଝାଇ ଉଦାହରଣ ଦେଇ ଲେଖିଲେ ଦଶଖଣ୍ଡର ଉପାନ୍ୟାସ ସରଯିବ, ଏଥି ନମନ୍ତେ ବାଇ ମାଦାଣ୍ଡଙ୍କ କଥାଗୁଡିକ ଦେଉଛୁରେ ଦେଉଛୁରେ ମାର ଦେଇ ବସିଲୁଁ । ମଧ୍ୟ ଶିକାକାରମାନଙ୍କ ଦାନାରେ ଖୁବ ଦେବା

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେ । ଆପଣ ଥରେ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ୍‌ କୋମ୍ପାନୀ ସାମନାକୁ ଗଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତ ଅବସ୍ଥା ଉତ୍ତମରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରିବେ । ସାମନାରେ ଜେଲ୍‌ଖାନା, ତାହାଣ ଡଉଫଟୁ ପାଗଳଖାନା, ବାଁ ଡଉଫ ଅଦାଲତ, ଖଣ୍ଡେଦୂର ଗଲେ ବୁଡ଼ଖାନା, ମଝିରେ ଡାକ୍ତରଖାନା, ନକଝରେ ଅଦାଲତ ଘୋଡ଼ଶାଳ, ନାଉଖାନା, ଗାଡ଼ିଖାନା, ଚାଉଳଖାନା ଇତ୍ୟାଦି । ଏତେ ଆଡ଼ରୁ ନଜର ରଖି କାମ କରିବା କଥା କଣ ମୁହଁରେ ପଡୁଛି ? 'ବଡ଼େଇ ବଏ ପରକୁ, ବୁଦ୍ଧି ନ ଆସଇ ଘରକୁ ।' ଟଙ୍କା ଗୋଡ଼ ଖସି ଗଲେ କଏ କେଉଁ ଆଡ଼େ ଗାଣ୍ଠୁଣା ପରି ଓଟାରି ନେବେ, ଠିକଣା ନାହିଁ । କଏ କହିବ କାଉରେ ମାର, କଏ କହିବ ଘୋଡ଼ରେ ମାର, କଏ କହିବ ମୁତ୍ତୁଁ ମାର । କଏ ଲଡ଼ୁ ଖୁଆଇ ମାରିବେ, କଏ ବଖ ଖୁଆଇ ମାରିବେ । ଆପଣମାନେ ଦମ୍ଭିବେ, ବଗ୍‌ରୁଥିବେ, 'ମୁଖରସ୍ତୁ ଦନିଆଁ ।' 'ଅଚ୍ଛା ଦେଲ୍ଲ, ଯା !' ଯୁଦ୍ଧରେ ଶତ୍ରୁ ଯଶ ବାଜାଦାରଙ୍କୁ ପହଲେ ଦାଣ । ଅଉ ତାରପ ଦେଲ୍ଲବେଳକୁ ଯେ ଅମ କଥା ଖୋଲ ବଏ । ଏଥିରେ କରୁଁ କଣ ? ତେବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବ କମ ଜନ୍ତୁ ନୋହୁଁ । ବାଜୁ ନ ବାଜୁ ଆମ୍ଭେମାନେ କ ଖାଇ ଖାଇ ଗଡ଼ ଦଅନ୍ତୁ ? ଘଟକୋ ନାସ୍ତି ମୂର୍ଖତ୍ୱଂ ଜପତୋ ନାସ୍ତି ଦୁର୍ଗତଃ । 'ମାନଲେ ଦେବତା ନ ମାନଲେ ପଥର ।' ଉଭ ଲେଖକକାରଯ୍ୟ କୈଫିୟତ୍‌ ।

ସାତକୋଶିଆରେ ଅନ୍ଧକାର ।

(By Shashibhusan Rai)

ସାତକୋଶିଆ ! ତୋତେ କେତେ ଥର ଦେଖିଅଛୁ, ମାତ୍ର ତୁ ଚିର-ନୂତନ, ସମସ୍ତ ଉଚ୍ଛଳରେ ତୋର ଥର ଲଳତ-ସ୍ନିଗ୍ଧ ଦୃଶ୍ୟ ଆଉ କେହି ଦେଖାଇବାକୁ ଷମ ନୁହନ୍ତି । ଆକାଶ-ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ତଳେ ଦୂରପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥିତ ବଶାଳ ତରଳ ପର୍ବତଶୃଙ୍ଗ, ମଧ୍ୟସ୍ଥିତା ନାଳ-ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣି । ମହାନଦୀର ସପ୍ତସ୍ରୋତବ୍ୟାପୀ ବ ବରଫ, ବ ସ୍ନିଗ୍ଧତା, ବ ମହାନ୍‌ ଚତୁ ପରମେଶ୍ୱରପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପବତ୍ର ନସ୍ତ୍ରମାନ୍ତ୍ରାରେ ତୁ ସଜାଇ ରଖିଅଛୁ ! ବାସ୍ତବରେ ତୁ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତାର ରଙ୍ଗଭୂମି, ସରଳତାର ଆକର, ପବତ୍ରତାର ଜନ୍ମଭୂମି, ନର୍ମ୍ମଲତାର ଆଧାର ଏବ ସୌନର୍ଯ୍ୟର କଲ୍ପବୃକ୍ଷ । ତୋତର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାରରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ତଳେ ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା-ସାପକ୍ଷର ଅଧିକାର କାହାର ନାହିଁ । ତୋତର ସୌନର୍ଯ୍ୟ କେବଳ ଅନୁତବଯୋଗ୍ୟ ।

ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦଶପଙ୍କାର ବଡ଼ମୂଳଠାରୁ ବରଦଲ ତମିରଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏବ ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦଶପଙ୍କାର ଘୋଡ଼ମୁଣ୍ଡାଠାରୁ ଆଠମଲ୍ଲିକର ବନକେଇ ଠାକୁରାଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନିଗ୍ଧ-ପରସର-ବଶିଷ୍ଟା ମହାନଦୀର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥିତ ବରଫ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରାଚୀର; ଉପରେ ନୀଳାକାଶ, ତଳେ ନୀଳ ଜଳରାଶି, ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଚଉଡରହ

ପର୍ବତମାଳା ! ପ୍ରକୃତି ଦେବୀଙ୍କ ଶୂନ୍ୟଗଢ଼ର ବସ୍ତୁଃ ଆକାଶ । ଏହି ପର୍ବତମାଳା ଉପରେ ବଗାଲ କଡକାଠ ଫକାଇ ଦେଲେ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଛତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକି ସମ୍ଭାବନା ? ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହିନ କଡକାଠ ଜଗତରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ନାହିଁ—ତେବେ ସାଲୁନାର ବକ୍ଷସ୍ଥ ଏଉଡ଼, ପ୍ରକୃତି ଦେବୀଙ୍କ ସ୍ଥଦର ଛତ ଅନନ୍ତ ନୀଳ ଆକାଶ; ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭଳ ଅଧ୍ୟବାର୍ଥମାନଙ୍କରହିଁ କଡକାଠର ପ୍ରଯୋଜନ ସିନା !

ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦଶପଞ୍ଚାର ଗୋଦାଳଭଳି ଏବଂ ବଡ଼ଦର ସୁନାକଣିଆ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ, ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦଶପଞ୍ଚାର ବାଇଗଣି ଏବଂ ଅଣ୍ଡାଳର ଝକରପଡ଼ା ଅଞ୍ଚଳର ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ ଦ୍ୱୟ ଦଇତ ସମ୍ଭାରରେ ସୁସଜ୍ଜିତ । ନୀଳ ଜଳଠାରୁ ନୀଳ ଆକାଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକୃତିଙ୍କର ବଗାଲ ନାଟକର ଗୋଡ଼ି ! ପ୍ରକାଣ୍ଡକାୟ ଶାଳବୃକ୍ଷରାଜ ପର୍ବତର ଅଇଳନ-ପାଶରେ ଅବଦ୍ଧ ହୋଇ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ପାଦବୃନ୍ଦିସମୂହ ଛତ୍ରାସମାକୃତି କରି ନୀରବରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅପରାପର ପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷ ଏବଂ ଗୁଳ୍ମରାଜି ଏହି ଶାଳ ଅରଣ୍ୟ ସହିତ ସଂସୃଷ୍ଟ, କେବଳ ସୁନାକୋଣିଆ ନକଟରେ କେତେକ ତାଳ ବୃକ୍ଷ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ତମାଳ ବୃକ୍ଷ ତ ନାହାନ୍ତି । ଫଳତଃ ପ୍ରାଚୀନ କବି-ରସନା-ନଃସୃତ "ଶାଳ-ତାଳ-ତମାଳ"ର ଦୃଶ୍ୟ ଉପଭୋଗ କରିବାର ସ୍ଥାନ ଏହା ସିନା ? ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ପୁଷ୍ପରାଜି ଯେଉଁ ଲତାଗୁଳ୍ମମାନ ମହାନନ୍ଦା ଜଳୋପରି ପ୍ରସାରିତ ଏବଂ ଏହି ହେତୁରୁ କବିଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା—

"ଜଳିନେ ଦଅନ୍ତି ବନଦ୍ରୁମାବଳୀ ଜଳଦେବତାଙ୍କୁ ଯହିଁ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ।"

ଏଠାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାର୍ଥକ । ଏଠାରେ ବଡଙ୍କର କଳଗୀତ, ସମୀରଣର ଅବ୍ୟାହତ ଗତି, ବୃକ୍ଷ ପତ୍ରର ମର୍ମରିତ ଶବ୍ଦ, କଦାମ୍ବୁଧର କୃତଜ୍ଞ ହୃଦମ୍ବୁର ଭକ୍ତି-ଉଚ୍ଛ୍ୱାସସ୍ୱରୂପ କବିଙ୍କର ସ୍ୱମଧୁର ଛାଖାରେ ମହାମାନସୀ ପ୍ରକୃତି ଦେବୀଙ୍କ ପରଜସ୍ର ପ୍ରଦାନରେ ସର୍ବଦା ବ୍ୟାପୃତ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ ଏବଂ ଏହି ଇଚ୍ଛା ଅବଳଲାକ୍ରମେ କବିଙ୍କୁ ସୀମାଗତ ରାଜ୍ୟକୁ ଘେନିଯାଏ ! ଦୂର ନଦାବକ୍ଷରୁ ମନେ ହୁଏ, ଅନନ୍ତ ଆକାଶର ଅନନ୍ତ ଅଙ୍କେପୃତା ଚଞ୍ଚଳାମୂଳା ସରଳ-ଫଳଗ୍ନ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀର ଅଙ୍ଗାତ ପଦଚ୍ଛାୟାରେ ମିଶି ଯାଇଅଛି !

ପର୍ବତ କାନ୍ଥ ଯେଉଁ ସାର୍ଗି ସୋନପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇଅଛି, ତାହା ଠିକ୍ ମହାନଦୀ ଧାରରେହିଁ ଅବସ୍ଥାପିତ । ଏକଅଡ଼େ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ ଅପାଦମସ୍ତକ ବୃକ୍ଷଲତାଗୁଳ୍ମ ଗହ୍ୱର ଅରଣ୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, ତଳେ ମହାନଦୀ ଗର୍ଭର ଅତଡ଼ା ! ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଏହି ଗହ୍ୱର ଅରଣ୍ୟ ଭେଦ କରି ନାଇଗଣୀ ଶ୍ରୁତିମଧୁର କଳନାଦରେ ଉପତ୍ୟକାର ଗହ୍ୱରଗର୍ଭରେ ନଯଉଚ ଦେଇଅଛୁ । ନାଇନ ବନବୁନିର ଅନ୍ତରାଳରୁ ଯୋନଗଣି ଉଦ୍ଗୀରଣ କରି କରି ନଈରର ଜମିଳ ସରଳ-ପ୍ରକାଶ ବଂଶଦଣ୍ଡ ନାମରେ ପରିଚ

ବୋଇ ମଞ୍ଚାର ଅବତାରଣା କରୁଅଛ; ବନ୍ୟ ସେହ ଅନାବିଳ ଅବସ୍ଥାକୁ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣରେ ଅଭିନୟ କରି ମଦାନଘରେ ପଦୁଅଛ । ପଦୁଡୋଳା ଗାଁ ନକଲସ୍ଥ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ତରୁମୂଳରେ ଶିକ୍ଷିତଜଣର ଫଟ୍ରିତ ଏବଂ ସମସ୍ତ ସମୟରେ ମୁକ୍ତସ୍ଥଳ ବୋଇ ନୂତ୍ୟ ଦର୍ଶନର ସୁବିଧା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଛ । 'ସପ୍ତକୋଶୀ'ର ଠିକ୍ ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଗଭର୍ଣ୍ମେଣ୍ଟଙ୍କ କୋଠର ଡାକ ବଙ୍ଗଳା ଏବଂ ବଙ୍ଗଳାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧମାଇଲ ବ୍ୟବଧାନରେ ସିଖା-ଉର୍ଣ୍ଣି-ଘାଲ ନଉଡ ପକ୍ଷୀ । ଏ ପଦ୍ଧତ ଏହ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନର୍ତ୍ତନ ପକ୍ଷୀ ! ଏଠାରେ ଈର୍ଷ୍ୟାପର ମାଦକତା ନାହିଁ, ଏଠାରେ ଉତ୍କାଣାର ଉତ୍ସର୍ଗତା ନାହିଁ, ଏଠାରେ ଦ୍ୱେଷ, ହିଂସା, କୁଟମ୍ବତା ପ୍ରଭୃତ ସଦାଘାତ ନାହିଁ, ଏଠାରେ ଅନ୍ତର୍ବିଦ୍ରୋହ, ପରପୀଡ଼ନ ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତ ସୁସନ୍ତାନମାନେ ପ୍ରକୃତଙ୍କ ମ୍ନେହାଲିଙ୍ଗନରେ ସଙ୍କଳ୍ପ ଅର୍ଦ୍ଧବ, ପଙ୍କତ ଉପତ୍ୟକାରେ ପରମାନନ୍ଦରେ ମୃଗୟା କରି ବୁଲନ୍ତୁ, ପର୍ଣ୍ଣକୁଟୀରରେ କାନନଯାପନ କରି ପ୍ରକୃତି-ପଦରେ ନମ୍ରତ ପ୍ରଣତ ଅବନତ କରଆନ୍ତୁ ! ଏହ ଦବ୍ୟ ପୁଷ୍ପାବରଣ-ଭୂଷିତ, ଶ୍ୟାମାଞ୍ଚଳସମ୍ପତ୍ତିତ, ନଦ୍ୟାନର୍ଝରସମାକୁଳ ଅନନ୍ତ ପ୍ରକୃତଙ୍କ ପୁଣ୍ୟାଙ୍କଯୋଡ଼ି ପଦ୍ଧତ ପର୍ଣ୍ଣଶାଳା ନକଟରେ ନଗରର ସୌଧାବଳୀର ମୋଦାଙ୍କିତ ନଶ୍ୱର ସୌନର୍ଦ୍ୟ କେତେ ତୁଚ୍ଛ ମଣାଣ !

କୋଠର ବଙ୍ଗଳାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ସୌନର୍ଦ୍ୟ-ସ୍ପୃଷ୍ଟଶତାର ପୃଷ୍ଠ ବଦାଗ ଅବଲୋକନ କଲ । ଉନ ଅଡ଼େ ପଦ୍ଧତଶ୍ରେଣୀ--ଏହ ପଦ୍ଧତଶ୍ରେଣୀ ବଦ୍ଧ ବୃଷରାଜ ସମାଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ, ହିଂସ୍ର-ଜନ୍ତୁ-ନନାବତ, ନବଡ଼ ଅରଣ୍ୟରେ ପୃଷ୍ଠ । ସମ୍ମୁଖରେ ମଦାନଘର ବାଇଗଣି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧାରଣ୍ୟଭୂଷିତ ଉତ୍ସୁକ ଭୂମିଖଣ୍ଡ । ଅସ୍ତମିତ ପ୍ରାପ୍ତ ତପନର ହରଣାସ୍ତ ରଶ୍ମିଜାଲ ପଦ୍ଧତର ଅନ୍ତରାଳରୁ ଦୂରସ୍ତ ଗିରଚୂଡ଼ା ଏବ ବୃକ୍ଷଧାର୍ଶ ଆଲୋକତ କରି ପ୍ରତ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପାପିୟାନ ଦେଉଥିଲ ଏବ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଦଗନ୍ତ କାକଳରେ ପ୍ରଦୋଷ ସୂଚତ ଦେଉଥିଲ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାର ଛସ୍ପାରେ ପ୍ରକୃତ ସମାଚ୍ଛନ୍ନ ହେଲ । ବୃକ୍ଷସମୂହରେ ଦଳବଦ୍ଧ ଖଦ୍ୟୋତ ପାପିକାର ସ୍ପନ୍ଦନ୍ୟୋତ ଏବ ଚତୁର୍ଦିଗସ୍ଥ ଝିଲ୍ଲୀଗଣ ସଥାକ୍ରମେ ନସ୍ତନ ଏବ କଣ୍ଠକୁ ଉପଚାର ଦେଉଥିଲ । ଚତୁର୍ଦିଗ ଉତ୍କଳର ନସ୍ତବ୍ଧ ଏବ ସମସ୍ତ ବନପ୍ରକୃତ ଯୋଗରେ ଏହ ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଅଧୀଶ୍ୱରଙ୍କ ଧ୍ୟାନରେ ସମାହିତରୁ । ସେହ ମୌନ, ଶାନ୍ତ, ସ୍ତବ୍ଧ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ବନପ୍ରକୃତଙ୍କ ଅନଙ୍କଳନୀୟ ସୌନର୍ଦ୍ୟ ସନର୍ଶନ କଲ ।

ଅନ୍ଧକାରର ଏକପ୍ରକାର ସୌନର୍ଦ୍ୟ ଅଛ, ଯାହା ଲିଖିତ ଏବ ଚିତ୍ରାଙ୍କିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାତ୍ରେହିଁ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରନ୍ତେ । ଅନ୍ଧକାରକୁ ମୁଁ ବାସ୍ତବିକ ଘୃଣା ପାଏଁ; ତାହିଁକ, ତାହା ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଅନ୍ଧକାର କୋଡ଼ରେ ବସିଗଲେ ମନେ ହୁଏ, ଫଟାର ଜ୍ୱାଳା ବମା ସଜ୍ଜା ଆଉ ଲୋଡିବାକୁ ତେବ ନାହିଁ ପରା ? ଅନ୍ଧକାରରେ ମୁଁ ନଜକୁ

ପ୍ରକୃତିଙ୍କଠାରେ ଚାଲି ଯାଇଁ ଏବଂ ରହସ୍ୟଭର ପଥ ସେଯର କଛୁ କଛୁ ଦେଖେଁ । ମୋଦର ମନେ ହୁଏ, ଏ ବଳରେ ଯାହାର କେହ ନାହାଁନ୍ତି, ଅନ୍ଧକାରହିଁ ତାହାର ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ । ହୃଦୟର ବ୍ୟାକୁଳତାରେ ଅନ୍ଧକାରରେ ହୃତଗଲେ ପୃଥିବୀର ଦୁଃଖ, କଷ୍ଟ, ଅଭାବ ଆଉ ସୁରଣା ହୁଏ ନାହିଁ । ଅନ୍ଧକାରର ଅନ୍ଧରୂପ କେତେ କାବ୍ୟର ଉତ୍ସର ସାଧନ କରିଅଛୁ, କେତେ ଅକବଙ୍କୁ କବି କରାଇଅଛୁ । ଏହି ସୌନର୍ଯ୍ୟର ଶବ୍ଦର ସ୍ପର୍ଶ ଆଲିଙ୍ଗ ପାଇ କେତେ ପ୍ରାଣ ସଂସାରରେ ଲୋକସୁଖର ମାୟା ବିସର୍ଜନ କରିଅଛୁ । ଅନ୍ଧକାରର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସେ ବୁଝିଅଛନ୍ତି, ସେ ନକ୍ଷତ୍ର କହୁବେ, ସଂସାର ଅଜ୍ଞତା ମଧ୍ୟରେ ତୃପ୍ତି ନାହିଁ । ଅନ୍ଧକାରରେ ବସି କେତେ ନଗ୍ନ ହୃଦୟ ନୂତନ ପ୍ରତିଜ୍ଞାର ବଳ ଲାଭ କରିଅଛୁ, ତାହାର ସଂଖ୍ୟା କିଏ କରୁବ ?

ମାନବର ପ୍ରକୃତିଭେଦରେ ପ୍ରକୃତିଙ୍କ ଯେଉ ଯେଉ ଚିତ୍ର ଲୋକର ଅନୁରାଗ ଆକର୍ଷଣ କରେ । ପ୍ରସନ୍ନତା, ଆଶା, ସୁଖପ୍ରବଣ ଯାହାଙ୍କର ଅଧିକ, ସେ ଆଲୋକରକୁ । ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ବିଷାଦ, ନଗ୍ନତା ଏବଂ ଅନୁସ୍ପିରେ ଗଠିତ, ସେ ନକ୍ଷତ୍ର ଅନ୍ଧକାରର ଉପାସକ । ଆଲୋକ—କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଉତ୍ସାହ; ଅନ୍ଧକାର ବିଶ୍ରାମ ଓ ଅନ୍ତଶ୍ଚେତନା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଲୋକର ଦୃଢ଼ଭିତ୍ତି ଉପରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଜୀବନର ବିଗତ ସୀମା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣପୂର୍ବକ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିରୂପଣ କରି ପାରୁଁ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ଧକାରରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏ ସମସ୍ତ ସାଂସାରିକ ଗଣନାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଥାଉଁ । ଅନ୍ଧକାରରେ ବାହ୍ୟଜଗତ୍ ଲୁପ୍ତପାଏ, କେବଳ ଚିନ୍ତାଜଗତ୍ ଥାଏ । ଏହି ଅନନ୍ତର ସୀମା ନାହିଁ, ଅନ୍ଧକାରର ମଧ୍ୟ ସୀମା ନାହିଁ । ଅନ୍ଧକାରରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅସୀମକୁ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ନ ପାରୁଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେ ନଗଣ୍ୟ ଅସହାୟ, ଏହି ଧାରଣା କ୍ରମେ କ୍ରମେ ହୃଦୟରେ ବଦ୍ଧମୂଳ ହୁଏ । ଅନ୍ଧକାରର ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ସୌନର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭାବରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରକୃତ ଉପକାର ହୁଏ ।

ଅନ୍ଧକାରରେ ଅନନ୍ତଙ୍କର ଅତି ସୁନର ଉପଲବ୍ଧି ହୁଏ । ସସୀମ ହୋଇ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ଚିମଗ୍ରହାଦତ ପ୍ରାକୃତିକ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଅସୀମ କଣ, ତାହା ବୁଝି ନେଉଁ । ସେତେବେଳେ ସ୍ଥାନ ଆଉ ଦୂରତ୍ୱକୁ ଅନୁଭବ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ମୁକ୍ତ ପରକାଳ ପ୍ରତି ଚିନ୍ତାଗୁରୁତ୍ୱ ଆକର୍ଷଣ କରେ । ଏକପ୍ରକାର ଅଜ୍ଞାତ ରସ୍ୟ ଏବଂ ଅତୁଳ ନସ୍ପତ ଜୀବନର ଉଚ୍ଚି ଉପରେ ସବଳରେ ଆଘାତ କରୁଥାଏ । ଯାହା ମନୁଷ୍ୟ କେବେହେଁ ଶିଖି ପାରିବ ନାହିଁ—ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିବେ ମନୁଷ୍ୟ ଚିରକାଳଙ୍କ ତୋରସିବ—ସେହି ମରଣାନ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱ ଭେଦ କରିବାକୁ ହୃଦୟ ବତ୍ରୋଳ ହୁଏ । ସେତେବେଳେ ଦେଶ ଓ କାଳର ସେ ଅଭେଦ୍ୟ ଶୃଙ୍ଖଳ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପୃଥିବୀରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଅଛୁ, ତାହା ଛିଣ୍ଡାଇ ଦେବା ପାଇଁ ନର୍ଭିକ ଉଦ୍ୟମ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ !

ପୁରାଣ

(SELECTION FROM JALANDHAR DEV'S MAHABHARAT CRITICISM)

ପୁରାଣ (ପୁରା-ନ) ପ୍ରାଚୀନ ଉପାଖ୍ୟାନ, ପୁରାବୃତ୍ତ, ପୁରାତନ କଥା (କାହାଣୀ) । ଏକ ହିସାବରେ ପୁରାଣ ବେଦଠାରୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ; କାରଣ ବେଦ-ରଚନା ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ଲୋକମୁଖରେ ତତ୍‌ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରାଚୀନ ଉପାଖ୍ୟାନମାନ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା ।

ମହାଭାରତ ପ୍ରଭୃତି ପୁରାଣ ଆଖ୍ୟା ପାଇଅଛନ୍ତି । ଏଥିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ କଣ ? ବୈଦିକ ଯୁଗର ବା ତତ୍‌ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗର ପାରମ୍ପର୍ଯ୍ୟାପଦଷ୍ଟ ପୁରାବୃତ୍ତ ପାଇଲ ଭାଷାରେ ପଞ୍ଚଲକ୍ଷଣାନ୍ୱିତ ବା ଦଶଲକ୍ଷଣାନ୍ୱିତ ବୋଇ ଲକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ଲେଖକର ସମସାମୟିକ ଘଟଣାର ବିବରଣକୁ ପୁରାଣ ବୋଲିବାର ଅଯୌକ୍ତିକ । ଲେଖକ ମହାଭାରତକୁ ପୁରାଣ ଆଖ୍ୟା ଦେଇଥିବାରୁ ସେ ତହିଁର ସମସାମୟିକ ଲୋକ ନୁହନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଯେମନ୍ତ ଲୋକମୁଖରେ ଅନେକ-ଗୁଡ଼ିଏ କାହାଣୀ ଅଛି, ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଲୋକମୁଖରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ କାହାଣୀ ଥିଲା; ସେ ସମସ୍ତ ସଗୃହୀତ ହୋଇ ପୁଣ୍ଡଖଲାଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି ଏବ ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥ-ମାନଙ୍କୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ପୁରାଣ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରୁଅଛୁଁ । ପୁରାକାଳରେ ଏକ ଦଳ ଲୋକ ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପୁରାବୃତ୍ତ ଶୁଣାଇବା । ଲୋମହର୍ଷଣ, ସୂତ, ମୌତ ପ୍ରଭୃତି ପୌରାଣିକଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏମାନେ ପଦ୍ୟରେ କଥାରେ ଲୋକଙ୍କୁ ପୁରାଣ ଶୁଣାନ୍ତି ।

ପଞ୍ଚଲକ୍ଷଣାନ୍ୱିତ ବା ଦଶଲକ୍ଷଣାନ୍ୱିତ ପୁରାଣସମୂହ ଯାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିଗତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେ ସମସ୍ତ ପୌରାଣିକ ଯୁଗରେ ଲକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ପୁସ୍ତକରେ ରଚକର ନାମ ନ ଥିବାରୁ କେଉଁ କବ କେଉଁ ପୁସ୍ତକର ରଚକ, ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ପୁରାଣରଚକମାନେ କବିଯଶଃପ୍ରାର୍ଥୀ ନ ଥିଲେ । ନିଜର ମତ ବିସ୍ତାରହିଁ ସେମାନଙ୍କର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । ଏଣୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କର ବ୍ୟାସରଚିତ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି !

ବ୍ୟାସ ଶବ୍ଦ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ନୁହେ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଯୁଗ-ଭେଦରେ ବେଦ ବିଭାଗ କରନ୍ତି, ସେ ବ୍ୟାସ । ଏ ହିସାବରେ ସ୍ୱୟଂ ବ୍ରହ୍ମା ବଶିଷ୍ଠ ପ୍ରଭୃତି ଅଠାରଣ ଜଣ ଅଙ୍କିତ ବ୍ୟାସ—ପୁଣି ଦ୍ୱାପରଖଣ୍ଡରେ ଦ୍ରୌଣି ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟାସ ଦେବେ । ଏହା ଛଡ଼ା ପୁଣି ବ୍ୟାସ ପଦର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥ ଅଛି । "ଯେଉଁ ବପ୍ର ବ୍ୟାସ୍ତ, ଷଷ୍ଟ୍ୟକ୍ଷରପଦସୁକ୍ତ, କଲସ୍ୱରସମାଯୁକ୍ତ, ରସଭାବସମନ୍ୱିତ, ସୁବୋଧ, ବେଦ-

ବ୍ରାହ୍ମଣର ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଫଗୁଗ୍ରାହ ପୁରାଣାଦି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ, ସେ ବ୍ୟାସ ।" ଏ ହିସାବରେ ସମସ୍ତ ପୁରାଣଲେଖକ ବ୍ୟାସ । ସ୍ତବ୍ଧ" ଭାଗବତ ଲେଖକ, ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣ ଲେଖକ, ଭବିଷ୍ୟତ୍ ପୁରାଣ ଲେଖକଗଣ ଭାଗବତରୁ, ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣରୁ, ଭବିଷ୍ୟତ୍ପୁରାଣ ପ୍ରଭୃତିରୁ ବ୍ୟାସଲେଖ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରିବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ?

ମହାଭାରତ ବଙ୍ଗସ୍ଥ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଏବଂ କେତେକ ଲୋକ ମୁଖରୁ ସଂଗୃହୀତ । ସେଉଁଗୁଡ଼ିକ, ଲୋକ ମୁଖରୁ ସଂଗୃହୀତ, ତାହା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣର ଉପାୟ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ସଂଗୃହୀତ ବଙ୍ଗସ୍ଥର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଆଲୋଡ଼ନ କରିବାକୁ ପଡିବ ।

ମହାଭାରତରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ଉପାଖ୍ୟାନ ଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକର ମୂଳ ବଙ୍ଗସ୍ଥ ସହିତ ଅତି ଅଳ୍ପ ସମ୍ପର୍କ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ବୋଧ ହୁଏ, କୁରୁ ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ବିବାଦ ଏବଂ ଯୁଦ୍ଧ ମହାଭାରତର ମୁଖ୍ୟ ବଙ୍ଗସ୍ଥ ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କୃଷ୍ଣ ଓ ବ୍ୟାସଙ୍କର ଅତ୍ୟଧିକ ପ୍ରଶଂସାରେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ।

ମହାଭାରତୋକ୍ତ କଣକେତେ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଆଲୋଚନା କର ଯେଉଁ ପ୍ରମାଣ ପାଇଅଛୁଁ, ତାହା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁଁ ।

ପ୍ରଥମରୁ ବ୍ୟାସ; କାରଣ ସେ ପଦ୍ମ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଏବଂ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଅଳା ଏବଂ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ପଣ୍ଡୁଙ୍କର ଜନକ, ପରାଶର ସତ୍ୟବତୀଙ୍କର ପୁତ୍ର ଏବଂ ମହାଭାରତର ରଚକ ଓ ବେଦବିଭାଗକର୍ତ୍ତା ଋଷି । ମହାଭାରତରୁ ବ୍ୟାସଙ୍କର ଏହି ପରିଚୟ ପାଇଅଛୁଁ । ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବ୍ୟାସଙ୍କର ସ୍ଥାନ କେଉଁଠାରେ, ଦେଖାଯାଉ । ତୈତ୍ତିରୀୟ ଆରଣ୍ୟକରେ ଲିଖିତ ଅଛି, ବ୍ୟାସ ପାରାଶର୍ଯ୍ୟ ବୈଶମ୍ପାୟନଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ; ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ତାହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ପରିଚୟ ମିଳେ ନାହିଁ । ମହାଭାରତର ପରାଶରପୁତ୍ର ବ୍ୟାସ ଏବଂ ତୈତ୍ତିରୀୟ ଆରଣ୍ୟକର ବ୍ୟାସ ପାରାଶର୍ଯ୍ୟ ଅଭିନ୍ନ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ । ବ୍ୟାସମାତା ସତ୍ୟବତୀଙ୍କର ନାମ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସତ୍ୟବତୀ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହା ରୂପକ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରିଯାଇ ପାରେ । ସେଉଁ ପରାଶର ଋଷିଙ୍କର ପୁତ୍ର ବ୍ୟାସ ତୈତ୍ତିରୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରଚନା ପୂର୍ବେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲେ, ସେ ପୁଣି ପୁରାଣଯୁଗରେ ମହାଭାରତ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ବୋଲିବା ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ । ପାଠକଗଣ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ଯେ, ବୈଦିକ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ଏକ ନୁହେଁ ଏବଂ ଏକ ସମୟର ଭାଷା ନୁହେଁ । ବୈଦିକ ଯୁଗର ଲୋକ ପୌରାଣିକ ସଂସ୍କୃତ ଲେଖିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ପୁଣି ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ ଆମ୍ଭମାନେ ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପାଇବା, ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖା କେଲେ କମ୍ବା ତହିଁକୁ ଜାଣିତ ଥିଲେ ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ମହାଭାରତର ବହୁତଳ ପୂର୍ବେ ବ୍ରାହ୍ମଣଗ୍ରନ୍ଥମାନ ରଚିତ ହୋଇଥିବା ସର୍ବବାଦସମ୍ମତ । ବ୍ରାହ୍ମଣଗ୍ରନ୍ଥରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ ଅଛି, ସେ ପୁରାଣ ରଚନା କେଲେ ନ ଥିଲେ, ଏହା ନିଶ୍ଚୟରେ

କହାଯାଇ ପାରେ । ସମ୍ଭବତଃ ବ୍ୟାସ ମହାଭାରତର ମୂଳ ଉପାଖ୍ୟାନର ଉଦ୍ଭାବନକର୍ତ୍ତା ଏବଂ ବସୁତଃ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଏବଂ ପଣ୍ଡୁଙ୍କର ଖ୍ୟାତିର ପ୍ରଥମ ସୂତ୍ରପାତକର୍ତ୍ତା; ଏଣୁ ବ୍ୟାସ ପରେ ମହାଭାରତରଚକ ଏବଂ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ପଣ୍ଡୁଙ୍କର ଜନକରୂପେ ପରିଗୃହୀତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ପାଣ୍ଡବ-ଗୁରୁ କଣ୍ଡଧାର, ଉପନିଷଦ୍-ଦୋହ୍ନା, ଗୋପାଲନନ୍ଦନ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ପରିଚୟ ପୁରାଣାଦରେ ଯଥେଷ୍ଟରୂପେ ପାଇଅଛୁଁ । ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ତାଙ୍କର ସ୍ଥାନ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିଯାଇ । ଆମ୍ଭେମାନେ ପୁରାଣରୁ ଜାଣୁ, କୃଷ୍ଣ ଯଦୁବଂଶୀୟ ବସୁଦେବଙ୍କ ନନ୍ଦନ । ବସୁଦେବ ଶବ୍ଦ ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଯଦୁବଂଶ ଗୋଟିଏ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ବଂଶ । ଭୁବଂଶବଂଶୀୟମାନଙ୍କ ସହ ଏମାନେ ମିଳିତ ହୋଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିବାର ବିବରଣ ଋଗ୍ବେଦରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କୃଷ୍ଣ ନାମ ମିଳେ—ଜଣେ କୃଷ୍ଣ ଋଗ୍ବେଦର ମନ୍ତ୍ରଦ୍ରଷ୍ଟା, ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ପରିଚୟ ନାହିଁ । ଅଭିରେସ୍ୱ ଆରଣ୍ୟକର ଜଣେ ଋଷିଙ୍କର ନାମ କୃଷ୍ଣ ଦାଇତ । ଜଣେ କୃଷ୍ଣ ଧୃତ ସାତ୍ୟଙ୍କ ସତ୍ୟଶ୍ରବଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ବୋଲି ଜୈମିନୀୟ ଉପନିଷଦରେ ଲିଖିତ ଅଛୁ । ଏହା ଛଡ଼ା ଜଣେ କୃଷ୍ଣଦତ୍ତ ଲୌହିତ୍ୟଙ୍କ ନାମ ମଧ୍ୟ ଅଛୁ । ଉପରୋକ୍ତ କୌଣସି କୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହିତ ମହାଭାରତର କୃଷ୍ଣଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ନ ଥିବା ପର ଜଣା ଯାଉଅଛୁ । ଉପରୋକ୍ତ କେତୋଟି କୃଷ୍ଣ ଛଡ଼ା ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଆଉ ଜଣେ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ନାମ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ, ତାହା ଦେବକୀପୁତ୍ର କୃଷ୍ଣ । ଏହି କୃଷ୍ଣ ଘୋର ଆଙ୍ଗିରସ ଋଷିଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ।

ତତ୍ରୈତତ୍ ଘୋର ଆଙ୍ଗିରସଃ
କୃଷ୍ଣାୟ ଦେବକୀପୁତ୍ରାୟୋ
କ୍ତ୍ୱୋବାଚାପିପାସ ଏବ ସ ବଭୂବ ।
× × × ଛା. ଉ. ୩।୧୭।୬

ମହାଭାରତର କୃଷ୍ଣ ମଧ୍ୟ ଦେବକୀଙ୍କର ପୁତ୍ର, ସୁତରାଂ ଉଭୟ ଉପନିଷଦର "କୃଷ୍ଣ ଦେବକୀପୁତ୍ର" ଏବଂ ମହାଭାରତର "ଦେବକୀପୁତ୍ର କୃଷ୍ଣ" ଅନାୟାସରେ ବୋଲିପାରି ପାରେ । ଏହି କୃଷ୍ଣଙ୍କର ତତ୍କାଳୀନ ଲୋକଙ୍କଠାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଖ୍ୟାତି ଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କୁ ନରଦେବରୂପେ ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ ଲୋକେ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲେ । କଳି ପୁରାଣ ଯୁଗରେ କୃଷ୍ଣ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ୍ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଦେବତା ହେଲେ ବା ନର ଦେବତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ କଶ୍ୟପ ପୁତ୍ର ହେବାକୁ ହେବ, ଏହା ଗୋଟିଏ ପୌରାଣିକ ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ । ଏଣୁ ବିବରଣ କହିଲେ, କୃଷ୍ଣପିତା ବସୁଦେବ କଶ୍ୟପ ଏବଂ କୃଷ୍ଣମାତା ଦେବକୀ ଅଦିତି । ପୁଣି ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ ଗାଇଲେ—

"କଶ୍ୟପୋ ବସୁଦେବଶ୍ଚ ଦେବମାତା ଚ ଦେବକୀ ।
ପୂର୍ବପୁଣ୍ୟପ୍ରଭାବେଣୈବ ସମ୍ପ୍ରାପ ଶାଶ୍ୱତଂ ସ୍ୱତଂ ।"

କୃଷ୍ଣ କଣ୍ଟୁତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ କାହିଁ, ତାହା ପରେ ଆଲୋଚିତ ହେବ ।

ବ୍ୟାସ ଓ କୃଷ୍ଣ ମହାଭାରତରେ ଦୁଇ ଜଣ ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି । ଏଥି ଦ୍ୱାରା କୁରୁ ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ବଂଶ ବିବରଣ ଆଲୋଚନା କରିଯାଇ ।

"ଭରତାତ୍ତାରତା କାର୍ତ୍ତି ଯେନେଦଂ ଭାରତଂ କୁଳଂ"

ଭରତଙ୍କର ନାମରୁ ଭାରତବର୍ଷ ଏବ ଭରତଙ୍କ ବଂଶଧରଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧର ନାମ ଭାରତଯୁଦ୍ଧ । ଭରତଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ଶାକୁନ୍ତଲେୟ ଓ ଦୌଷ୍ମନ୍ତି । ଭରତ ଶକୁନ୍ତଳା ଓ ଦୁଷ୍ମନ୍ତଙ୍କର ପୁତ୍ର । ଋଗ୍ବେଦରେ ଏହି ବଂଶର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

"ଶକୁନ୍ତଳା ନାଡ଼ପିତ୍ୟସ୍ତ୍ର ଭରତଂ ଦଧେ ପରଃ ସହସ୍ରାନଦ୍ରାସ୍ଥାବରେଧାନ୍ୟ ଅଦଗ୍ଧବ୍ୟବଭ୍ୟ ଯୁଧ୍ୟଙ୍ଗଂ ସଙ୍ଗମିତ ।" ଶ. ବ୍ରା. ୧୩।୫।୧୩

ଐତରେୟ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦରେ ମଧ୍ୟ ଭରତ ଦୌଷ୍ମନ୍ତିଙ୍କର ନାମ ମିଳେ ।

କୁରୁବଂଶ ମଧ୍ୟ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ବଂଶ । ଋଗ୍ବେଦରେ କୁରୁବଂଶର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଭରତବଂଶ ପରେ କୁରୁବଂଶ ନାମରେ ଅଗ୍ରହର ଦୋଇଥିବାର ପଣ୍ଡିତଗଣ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି । ମହାଭାରତପାଠରୁ ମଧ୍ୟ ତାହା ଜଣାଯାଏ ।

ପାଞ୍ଚାଳବଂଶ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ବଂଶ । ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କୁରୁ ପାଞ୍ଚାଳର ଯଥେଷ୍ଟ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏହା ଛଡ଼ା ଯଦୁ ଓ ପୁରୁବଂଶର ଉଲ୍ଲେଖ ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଁ । ମାତ୍ର ଦୁଃଖର କଥା, ପାଣ୍ଡବବଂଶର ନାମ କୌଣସିଠାରେ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ ।

ଯୁଦ୍ଧସ୍ଥଳର ନାମ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର । ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରର ନାମ ଅଛି । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୃଷଦ୍ୱତୀ, ସରସ୍ୱତୀ ଏବଂ ଅପୟା ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିବାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରର ଉତ୍ତରରେ ଖାଣ୍ଡବ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣରେ ତୁର୍ଘ୍ନ । ମହାଭାରତ ମତରେ ସମନ୍ତପଞ୍ଚକରେ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା, ଯେଉଁଠାରେ ପରଶୁରାମ ସ୍ୱପିତୃ ରୁଧିରଦ୍ୱାରା ପାଞ୍ଚଗୋଟି ହ୍ରଦ ନାମିତ କରି ପିତୃତର୍ପଣ କରିଥିଲେ । "ସମନ୍ତପଞ୍ଚକେ ପଞ୍ଚ ତ ନାର-ରୌଧିରାନ୍ ହ୍ରଦାନ୍ ।" ମାତ୍ର ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତରଚୟିତାଙ୍କର ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଖଡ଼ି ସୃରୁଖର ହ୍ରଦରେ ପିତୃତର୍ପଣ କରିବା ମନଃପୂତ ହେଲା ନାହିଁ । ଏଣୁ ତାଙ୍କ ଘୋଷରେ "ନବାନ୍ ହ୍ରଦାନ୍" ନାମିତ କରି ପିତୃତର୍ପଣ କଲେ । ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ କଥା ସତ, ନ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ କଥା ସତ, ପାଠକେ ବୁଝି ନେବେ । ତେବେ ସମନ୍ତପଞ୍ଚକର ନାମ ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ନାହିଁ ।

ହସ୍ତିନାପୁର କୁରୁ ଶ୍ରୁତଧାମା, ହସ୍ତୀ ନାମକ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବାରୁ ନାମ ହସ୍ତିନାପୁର । (୧୮୫୩୫୫) ମାତ୍ର ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏ ନଗରର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ନ ଥିବାରୁ ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥର ପରବର୍ତ୍ତୀ ନାମ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରିଯାଏ ।

ଜନମେଜୟ ସର୍ପଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ, ମହାଭାରତ ଶ୍ରବଣ କରିଥିଲେ । ଜନମେଜୟ କିଏ ଏବ କେଉଁ ଯୁଗର ଲୋକ ? ମହାଭାରତ ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ସୌତି

କହିଲେ ଯେ, ପାରିକ୍ଷିତ ଜନମେଜୟଙ୍କର ସର୍ପଯଜ୍ଞରେ ବୈଶମ୍ପାୟନ ମହାଭାରତ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଜାଣି ପାରିଲୁଁ ଯେ, ଜନମେଜୟ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କର ପୁତ୍ର । ମହାଭାରତ ଯୌଦ୍ଧ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ଜଣାଯାଇଛେ ଯେ, ଜନମେଜୟ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କର ପୁତ୍ର ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ଭାଇ ଜଣେ ଭ୍ରାତା ଥିଲେ, ନାମ—ଶ୍ରୁତସେନ, ଉଗ୍ରସେନ ଓ ଭୀମସେନ; ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ । ଏହି ତିନି ଭ୍ରାତାଙ୍କ ନାମ ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅଛି କି ନାହିଁ, ଏହା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପ୍ରମାଣ ପାଇଅଛୁଁ । ଅଥର୍ବ ବେଦରେ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ନାମ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏହା ଛଡ଼ା ଐତରେୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ନାମ ଦେଖାଯାଏ । ଜନମେଜୟ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କର ପୁତ୍ର ଏବଂ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ ବୋଲି ଶତପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ଲେଖା ଅଛି । ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ସାରଥୀର ନାମ ଆସନ୍ଦନ; ଜନମେଜୟଙ୍କ ସହୋଦରମାନଙ୍କର ନାମ ଉଗ୍ରସେନ, ଶ୍ରୁତସେନ ଓ ଭୀମସେନ; ଏମାନେ ଅଶ୍ୱମେଧ-ଯଜ୍ଞ କରି ପାପରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଥିଲେ ବୋଲି ଐତରେୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଶାଙ୍ଖ୍ୟାୟନ ଶ୍ରୌତସୂତ୍ରରେ ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରମାଣରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣି ପାରିଲୁଁ ଯେ, ଜନମେଜୟ ବୈଦିକ ଯୁଗର ଲୋକ । ବୈଶମ୍ପାୟନଙ୍କ ନାମ ଐତରେୟ ଆରଣ୍ୟକରେ ଦେଖାଯାଏ ।

ମହାଭାରତ ମତରେ ଶାନ୍ତନୁ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଏବଂ ପଣ୍ଡୁଙ୍କର ପିତାମହ । ପ୍ରଥମଙ୍କର ପୁତ୍ର ଦେବାପି ବାହ୍ଲିକ ଓ ଶାନ୍ତନୁ । "ଦେବାପିଃ ଖଲୁ ବାଲ ଏବାରଣ୍ୟଂ ଜଗାମ । ଶାନ୍ତନୁ ସ୍ତୁ ମହାଯାଜୋ ଜଜ୍ଞେ ।" ୧୦୫୩** ଋଗ୍ବେଦରେ (୧୦।୯୮ ସୂ) ଦେବାପି ଋଷ୍ଟିଷେଣର (ଋଷ୍ଟିଷେଣ ପୁତ୍ର ଦେବାପି) ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ନିରୁକ୍ତ ଅନୁସାରେ ଦେବାପି ଏକ ଶାନ୍ତନୁ ଦୁଇ ଜଣ କୁରୁବଂଶପୁତ୍ର । ଅନାବୃଷ୍ଟିସମୟେ ଶାନ୍ତନୁ ପୂଜା ଦେବାରୁ ରାଜ୍ୟରେ ବାର ବର୍ଷ ବୃଷ୍ଟି ହେଲା ନାହିଁ । ଏଣୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ କହିଲେ, ବଡ଼ ଭାଇଙ୍କ ରାଜ୍ୟଭୋଗ କରି ପୂଜା ଦେବାରୁ ଅନାବୃଷ୍ଟି ହେଲା । ତେଣୁ ଶାନ୍ତନୁ ରାଜ୍ୟ ତ୍ୟାଗ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ, ମାତ୍ର ଦେବାପି ରାଜ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ । କନ୍ତୁ ବୃଷ୍ଟି ହେବା ନମନ୍ତେ ଜଳେ ଯଜ୍ଞ କଲେ, ଏଣୁ ଜଳ ବୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଦେବାପି ଯଜ୍ଞ କରିଥିବାର ଋଗ୍ବେଦରୁ ମଧ୍ୟ ଜଣାଯାଏ । ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରମାଣ ହେଉଛେ ମହାଭାରତୋକ୍ତ ଶାନ୍ତନୁ ଏବଂ ବୈଦିକଗ୍ରନ୍ଥୋକ୍ତ ଶାନ୍ତନୁ ଅଭିନ୍ନ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ।

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ପଣ୍ଡୁଙ୍କର ବୈମାତାନନ୍ଦନ, ଏହା ମହାଭାରତର କଥା । ସୁତରାଂ ସେ ଜନ୍ମାନ୍ଧ । କଥକ ଫନ୍ଦାରେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ବୈଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । ମହାଭାରତର ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପନ୍ନ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ପରଚତ ହେଉଁଥିବାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଗ୍ରନ୍ଥ କୌଣ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବାର ଅନୁମାନ କରିପାରି ପାରେ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଜନମେଜୟ, ପରୀକ୍ଷିତ ଓ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ନାମ ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଅଛୁଁ; ମାତ୍ର ପଣ୍ଡୁ, ଅର୍ଜୁନ, ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କ ନାମ ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ନ

ମିଳିବାର କାରଣ କଣ ? ଏହି ଭଳି ଜଣଙ୍କ ନାମ କାହ୍ନେଇ, କମ୍ବା ଏମାନେ ବଖ୍ୟାତ ନାମା ନୁହନ୍ତି, କମ୍ବା ଅପ୍ରସିଦ୍ଧବଂଶୀୟ ଲୋକ । ପୁରାଣକର୍ତ୍ତା ଏମାନଙ୍କ ନାମକୁ ଭେଦକ ଯୁଗର ବଖ୍ୟାତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ବଂଶ ସହିତ ସଂଯୋଗ କରି ପୁରାଣର ଅଙ୍ଗବୃଦ୍ଧି କରିଅଛନ୍ତି । ପୁରାଣଲେଖକ ଏବ କାବ୍ୟଲେଖକମାନେ ସର୍ବଦା ଏହି ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରି ଅର୍ଦ୍ଧ ଇତିହାସର ଖୀଣାଲୋକକୁ ଆବୃତ କରି ରଖିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଆମ୍ଭେମାନେ ପୁରାଣାନ୍ଧକାରରେ ଦଉଡ଼ି ବୁଲୁଅଛୁଁ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ବା ବତ୍ସଗୀୟ କୌଣସି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ନାମ ଭେଦକ ଉତ୍ତରରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।

ମୂଳ ବୃତ୍ତାନ୍ତଟିର ଜଣକେତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଯାହା ପାଇଅଛୁଁ, ତାହା ଉପରେ ପ୍ରକାଶ କରିଗଲୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପକ୍ଷରେ ଏତିକି ଯଥେଷ୍ଟ ।

ଭଗ୍ନକଙ୍କଣ

A chapter from the novel Bhagnakankan.

(By Maharaj Sir B. M. Singh Deo K. C. I. E.)

ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ

"ମା ! ଏହି ରାଜଗଦ୍ଦି ଅପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କର ମନେ ଭୋଳି ପାରେ, କିନ୍ତୁ ରାଜ୍ୟ-ଶାସନ ଓ ପ୍ରଜାପାଳନରେ ଏହାର ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି ।" ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଏହି ଉକ୍ତି ଶୁଣି ରତ୍ନମଞ୍ଜୀ ବଗଡ଼ାଇବାରେ କହିଲେ, "ବାପା ! ଆଜି ରାଜନାଉ ସମୟରେ ମୋର ନାବାଳତ୍ୱ ଉପସ୍ଥିତ ।" ରାଣୀ ରତ୍ନମଞ୍ଜୀ ସ୍ନେହବଶରୁ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ବାପା ସମ୍ବୋଧନ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ମନ୍ତ୍ରୀ କହିଲେ, "ଅବସ୍ଥାଚକ୍ରରେ ମୋର କନ୍ୟା ପ୍ରବ୍ରଜ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରେ, ମୋର ତହିଁପାଇଁ ଦୁଃଖ ନାହିଁ; ମୋର ମା ରାଣୀ କରୁଣାମୟୀ ଜଗତ୍ପତିଙ୍କ ଭୋଳି ସଂସାରକ ପଥେ ପଥେ ବିତରଣ କଲେ ମୂଢ଼ ବ୍ୟକ୍ତି ଯନ୍ତ୍ର ଅନ୍ୟ କେହ ଦୁଃଖିତ ହେବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ରାଜସିଂହାସନ ଆପଣଙ୍କୁ ଯେଉଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ଭାର ଦେଇଅଛୁ, ବିନା କାରଣରେ ତାହା ପରିତ୍ୟାଗ କରିବେ ନାହିଁ । ଆପଣ ଯାହା ଶୁଣିଅଛନ୍ତି ତାହା ସତ୍ୟ ହୋଇପାରେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ; ମୁଁ କିଛି ପାରିଅଛୁ, ସେ ସମସ୍ତ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାର ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଅନ୍ତତଃ ଏକ ମାସ ସମୟ ଦେଉନ୍ତୁ; ତହିଁ ଉତ୍ତାରୁ ଆପଣମାନେ ଅବାଧରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବେ ।"

ରାଣୀ କହିଲେ, "ଶୂରପାଳ ରାଜା ରୁଦ୍ରଦେବଙ୍କୁ ଯାହା ଜଣାଇଅଛ, ତାହା ମୋର ରାଣୀ-ପଦବୀର ଓ ବବାଦ-ପ୍ରସ୍ତାବର ବିରୋଧୀ ହୋଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ସେ ଯଦି ମିଥ୍ୟା କଥା ରଟନା କରି ନାହିଁ, ତେବେ ତାହାକୁ ସମସ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି

ବନୀପାସ୍ ରଖିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଅଛି କାହିଁକ ? ମୁଁ କାରଣ ନ ଜାଣିଲେ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବି ନାହିଁ ।"

ମନ୍ତ୍ରୀ ଏ ଦୃଢ଼ତା ଦେଖି ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ ଓ କହିଲେ, "ସତ୍ୟ କଥା ପ୍ରମାଣିତ ହେବା ସମୟରେ ତାହାର ଉପସ୍ଥିତିର ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି । ସେ ଗୋପନରେ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନେଇ ବିଦ୍ରୋହ କରିବାର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରୁଥିଲା; ସେନାମାନେ ତାହା ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ଏ ରାଜସୈନ୍ୟ ଓ ପ୍ରଜାମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଖା ପାଇ ପୂଜା କରିବେ, ସେଥିପାଇଁ ଆପଣଙ୍କ ବନ୍ଧୁତ୍ୱର କଥା ଉଠିବା ମାତ୍ରଙ୍କେ ସୈନ୍ୟମାନେ ଶୂରପାଳଙ୍କୁ ବଧ କରିବାର ଅନୁମତିପାଇଁ ଗୋପନରେ ଅମ୍ବାଠାରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲେ । ସମସ୍ତ ଅବସ୍ଥା ବିଚାର କରି ସ୍ଥିର କରାଯାଇଛି ଯେ, ଏପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯିବ, ଯାହାରେ ଲୋକମାନେ ବୁଝି ପାରିବେ ନାହିଁ, ଯେ ଶୂରପାଳଙ୍କୁ ପଦଚ୍ୟୁତ କରା ହୋଇଅଛି, ଅଥଚ ତାହାକୁ ସମସ୍ତ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ ଓ ଅବଦ୍ଧ କରି ରଖାଯିବ । ବୃଦ୍ଧ ସ୍ଥବିର ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା ସ୍ୱୀକାର ହେଉ ।" ରାଣୀ ସଜଳନୟନରେ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ତାଲପତ୍ରର ଉପରିଭାଗରେ ସ୍ୱୀୟ ନାମମୁଦ୍ରା ଅଙ୍କିତ କଲେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅନୁଜ୍ଞାପତ୍ର ଦେଇ ରାଣୀ ରହସ୍ୟମୟୀ କହିଲେ, "ମୋର ନିଦାରୁଣ ଗୋପନୀୟ କଳ୍ପନା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ; ମୋ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ଧାରଣା, ଯେଉଁ ଭ୍ରାନ୍ତି ଓ କଳ୍ପନାପଲରେ ଉତ୍ପନ୍ନ, ସେ ଭ୍ରାନ୍ତି ଶୀଘ୍ରଚାଲି, ମିଥ୍ୟା କଳ୍ପନା ଆଉ ରହିବ ନାହିଁ ଓ ଲୋକମାନେ ଏହି ଅଳ୍ପାତଲୁଲଶୀଳା ବାଇଦାକୁ ଦୂରରେ ନିକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ଲୁବ୍ଧ ହେବେ ନାହିଁ ।" ମନ୍ତ୍ରୀ ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ, ଯେ ଉତ୍କର୍ଷକାଳ ପରିଶ୍ରମ କରି ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିବାକୁ ଉଦ୍ଯୋଗ କରିଅଛନ୍ତି, ଆଜି ତାହା ସଫଳ ହେବା ସମୟରେ ଯେ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଅଛି, ତାହା ଅମଙ୍ଗଳର ଚିହ୍ନ ନୁହେଁ; କିଛିଦିନ ପୂର୍ବେ ଏ କଥା ଉତ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲେ, ଗରୁଡର ବିପଦର ସମ୍ଭାବନା ଥିଲା । ସେ ଅଧିକ କିଛି ନ କହି ରାଣୀଙ୍କୁ ଏତଦ କହିଲେ, ତାହାଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥିତ ଏକ ମାସ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ରାଣୀ ଏ ବିଷୟ ସେଉଁ ତାହାଙ୍କ ସଖୀ ସଙ୍ଗରେ ମଧ୍ୟ କଥା ହେବେ ନାହିଁ । ରାଣୀ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ଯେ, ତାହାଙ୍କ ଶିରଶ୍ଛେଦ ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ନିରୂପିତ ସମୟରେ କାହିଁକି ଅପୁନାତାନ୍ତି । ମନ୍ତ୍ରୀ ଜଣାଇଲେ ଯେ, ସେ ଯେଉଁ ଦିନ ହେଲା ଗୋପନୀୟ ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅବଦ୍ଧ ଅଛନ୍ତି । ରାଣୀ ଏହି ଉତ୍ତର ଶୁଣି କୌଣସି କଥା ନ କହି ଚନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରିକରେ ମସ୍ତକ ଅନୋଳନ କଲେ । ମନ୍ତ୍ରୀ ସଯତ୍ନରେ ବିଦାୟ ନେଇ ମହଲାଭିତରୁ ନିଷ୍କ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ ଓ ରାଣୀ କଞ୍ଚୁକିଙ୍କ ଉତ୍ତରରୁ ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ଫୁଟ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ – ଯଜ୍ଞଶୀମାତାଙ୍କ ଯଜ୍ଞରେ ମିଥ୍ୟା ଓ ଛଳନା ଅସମ୍ଭବ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ ଗଲଯିବା ଉତ୍ତାରୁ ବାଇକା ରହସ୍ୟମୟୀ ଏକାବେଣୀ ପୁଷ୍ପବାଟିକାରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଏକମାସକାଳ ରାଜନୀତିର ଆବର୍ତ୍ତରେ ପଡ଼ି ରହିବାକୁ ହେବ,

ଜଗଲାକୁ ଗଧ ପରଲବ୍ଧକେ ସବୁ କଥା କହିବାକୁ ଅଧିକାର ରହିବ ନାହିଁ, ଏହା ଅତି କଠୋର ଉପଯୁକ୍ତାପାଧ ମନେ କରି ବାଳକା ରହସ୍ୟମୟୀ ଗୋଟିଏ ଲତା-ମଣ୍ଡପରେ ପ୍ରବେଶ କରି ସ୍ୱକ୍ରନ୍ଦନରେ ଜନ-ସ୍ରୋତ ଅବରୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସେହ ସ୍ରୋତଗୁଡ଼ିକ ସେ ସବୁଦା ମଧୁର ମନେ କରୁଥିଲେ, କନ୍ତୁ ଆଜି ସେଗୁଡ଼ିକର ଅବରୁଦ୍ଧରେ ଶାନ୍ତିଲାଭ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଲତା-ମଣ୍ଡପ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଗୋଟିଏ ଶୁଦ୍ଧ ବେଦିକା ଉପରେ ଯାଇ ବସିଲେ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-କାର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମିରେ ଅଙ୍ଗ ଢାଙ୍କି ଆକାଶଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ରହିଲେ । ହତ୍ୟା ଜୈନ ଶିଖାର ଅନନୁରୂପ କୋମଳତାରେ ମନ ଅଭିଭୂତ ହେଲା ଓ ଅଳ୍ପତ୍ୟାଗରେ ବାଳିକାର ପ୍ରାଣ କାଁଦି କରି ବାଷ୍ପାକୁଳ କଣ୍ଠରେ "ମା" "ମା" ଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଲା । ଏତ ମଧୁର ଧ୍ୱନି, ଏତ ମଧୁର ଶବ୍ଦ; ଅସ୍ତଗାମୀ ସୂର୍ଯ୍ୟକରଶତର ରକ୍ତଚନ୍ଦନଚର୍ଚ୍ଚିତ ମେଘମାଳା, ଯେଉଁର କ ତାହାର ଅଞ୍ଚଳପରି ପର୍ବତ-ଶିଖରେ ପ୍ରସାରିତ ରହିଅଛୁ; କଏ ସେ ମା, କେବେ ତାହାର ପରିଚୟ ପାଇ ନାହିଁ, ଜଣା ନାହିଁ, ପରିଚୟ ନାହିଁ, ତଥାପି ଅଜ୍ଞ ସେ ବାଳିକା, ପ୍ରାଣରେ ମାତୃଗର୍ଭ ଅନୁଭବ କରି ଶୂନ୍ୟଆଡ଼କୁ ଅନାଇ 'ମାଆ ମାଆ' ବୋଲି କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଦନରେ ସେ ଏତେ ସୁଖ, ଏତେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଏତେ ଶାନ୍ତି, ତାହା କେବେ ସେ ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ମାତା ପୂର୍ବେ କଠୋର ଉପଯୁକ୍ତାପାଧ ମନେ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ଏବେ ସହଜପାଧ ମନେ ହେଲା; ମନେ ହେଲା, ସେ ଅଟେ ମାତୃବେଷ୍ଟନରକ୍ଷିତା ଓ ତାହାର ଜୀବନର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅତି ସହଜ ଓ ସରଳ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଅଳ୍ପତ ପ୍ରାୟ ଦେଖି, ଗଣ୍ଠୀ ରହସ୍ୟମୟୀ ଉଦ୍ୟାନ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ ଓ ପ୍ରଧାନ୍ତଉତ୍ତରେ ଅପଣାର କକ୍ଷରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ।

CENTRAL LIBRARY

Section VII.

EARLY POETS OF MODERN TIME.

Selections from the writings

OF

Radhanath Ray.

(B. 1848; D. 1908.)

(୧)

ମେଘଦୂତ ।

ପୂର୍ବମେଘ

(ସ୍ୱପ୍ନ — ଇଲନ୍ଦଂସକେଦାର)

ଦକ୍ଷିଣଦେଶେ ଗ୍ରମଗିରି ଶୋଭନ,
ବସଇ ଶୁଭ୍ର ସହ୍ୟ ନଦୀ କାନନ
ଜନଇକନ୍ୟା ସ୍ନାନେ ପବିତ୍ର ଅଉ;
ପଣ୍ଡିଗଦଳ ସହିଁ ତରୁ ବ୍ରତଜ୍ଞ । ୬ ।
ତହିଁ କୁବେର ଶାପେ ଦୋଇ ପ୍ରେରତ,
ରହିଲା ଯକ୍ଷ ଦୁଃଖେ ଅତୁରଚିତ୍ତ,
ବତ୍ସର ଅନ୍ତେ ଦେବ ଶାପମୋଚନ,
ବତ୍ସର ଅନ୍ତେ କାନ୍ତା ସଙ୍ଗେ ମିଳନ । ୮ ।
ଗଣିଲା କେତେ କାଳ ସେ ଧରାଧରେ
ବାଲାବରଣ୍ଡା କାମୀ ଯକ୍ଷ କାତରେ,
କମେ ଶରତକାନ୍ତ ହେଲ ବଳସ୍ୱ,
ଖସିଲା ଶୀର୍ଣ୍ଣ କରୁଁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବଳସ୍ୱ । ୧୪ ।
ଆଷାଢ଼ ଆଦ୍ୟ ଦନେ ଶିଖରଣିର
ଘୋହଲ ଆସି ଘନଘାଲ ମୁଦର,
ଚାଁଡ଼ା ନମନ୍ତେ ବପ୍ରେ କଲ୍ପ ଯେସନ,
ତେସନେ ମନୋରମ ଦଶଇ ଘନ । ୧୬ ।
କେତକୀ ପ୍ରକାଶକ ଘନ ଦର୍ଶନେ
ଅଧୀର ଯକ୍ଷ ପୂର୍ବ ସୁଖ ସ୍ମରଣେ,
କେଗେ ବହିଲ ଶୋକଅଶ୍ରୁ ନୟନେ,
କହି ନୁହଇ କେତେ ପାଇଲ ମନେ । ୨୦ ।
ଅଙ୍ଗନା ସଙ୍ଗେ ନଧ ଥିଲ ଲୋକର
ଘନାଗମେ ଆକୁଳ ହୋଏ ଅନ୍ତର,
ପ୍ରାଣସଙ୍ଗିନୀ ସଙ୍ଗସୁଖ ବଳାଇ
ଅତୁର ଯକ୍ଷ, ତାର କଥା ତ ନାହିଁ । ୨୫ ।

ନଳ କୂଶଳ ବାର୍ତ୍ତା ମେଘ ହସ୍ତରେ
ପେଇବ ପ୍ରିୟା ପାଶେ ନଳ ନଗରେ,
ଯାଇ ବାରତା କାନ୍ଦା ଦୋଇବ ସ୍ଥିର,
ଅଶାପ୍ରଭା ଶୋଷିବ ତା ନେତ୍ରଜଳ । ୬୮ ।

ଏ ଭାବେ ପ୍ରାଣକାନ୍ତା ଦୁଃଖେ ଭଜଇ,
ଅର୍ଘ୍ୟସ୍ୱରୂପେ ଦେଲ ନୟନ ଜଳ,
ପୁଲକ କାମୁଚକୁ କୁଟଜ ଅଣି,
ତା ଅନ୍ତେ ପଙ୍କରେ ସ୍ୱାଗତ ବାଣୀ । ୬୯ ।

ଧୂମଜ୍ୟୋତିସଲିଲବାୟୁଗଠିତ
କାହିଁ କାମୁତ ? ସେକ୍ଷ କାବଜ୍ଞିତ !
ଜାନବବଦ୍ଧୁସ୍ୱ କାହିଁ ସନ୍ଦେଶ ?
ଯଖ ନ ଭଗ୍ନଇଲ ଏଥି ଭଶେଷ । ୭୦ ।

ଉଚ୍ଛୁଲୁଳ ଦୋଇ ଘନକୁ ଭାଖେ,
ସଜାବ ମଣି ହୃଦକଥା ପ୍ରକାଶେ,
ଅଙ୍ଗ ଘାରଇ ଯାର ଅନଙ୍ଗବାଣ
ତେତନ ଅଚେତନ ତାର ସମାନ । ୭୧ ।

ପୁଷର ଆବର୍ତ୍ତକ ଜଶେ ସମ୍ଭବ,
ଭଖ୍ୟାତ ଧରାତଳେ ଅଟ କାମୁଦ !
କାମଗ୍ଭଗ ସଚିବ ତୁମ୍ଭେ ଜନ୍ତର,
ଭରଦ୍ଧ ଜନଠାରେ କରୁଣା କର । ୭୨ ।

ଭପଳା ହୋଏ ଯେବେ ମୋତୋ କାମନା,
ଜଲଦ ! ତହିଁ ନ କରଇ ଭ୍ରକନା,
ଫଳବନ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥନା ଅଧନଠାରେ
ନଦନାସ୍ୱ ଅଟଇ ମୋତୋ ଭଗ୍ରରେ । ୭୩ ।

ତାପିତ ଜନଙ୍କର ଅଟ ଶରଣ,
ତେ ସାଉଦ ! ରଖ ମୋ ପ୍ରିୟା ଜୀବନ,
ଧନପତି ଶାପେ ମୁଁ କାତର ଅତ,
ମୋ ଭନା କାତର ସେ ଭରସୁବଙ୍ଗ । ୭୪ ।

ଯାଅ ମୋ ବାର୍ତ୍ତା ସେନ ହେ ସାରଧର !
ଅଲକା ନଗଯାଇ, * ସହିଁ ସୁନର
ଭହ୍ରବୁଦ୍ୟାନେ ଇନ୍ଦ୍ର ଶଶିଶେଖର,
ସେ ଶଶିକରେ ଧଳା ସୌଧନକର । ୭୬ ।

---

* ଅଲକା—କୁବେରପୁରୀ ।

ତୁମ୍ଭ ଦର୍ଶନେ ଯାନ୍ତ୍ରଦନ ଡାକୁଲ
ହୃଦସ୍ପ ବକଷର ଆଶାମୁକୁଲ,
ଧରଣୀ ବେଣୀ ବାମ କରକମଳେ
ଦେଖିବେ ଗଡ ତୋର ଅମର-ଗଲେ । ୬୦ ।

କେ ଜାଣେ ଏକାଳରେ କବେଶେ ଆଉ
ବନ୍ଦନାମନ ଖୋଦନ୍ତୁ ତୁଡ଼ାଉ
ଜାଣିନାରେ ଲଦଇ କବ ମୋ ବନା ?
ପରାଧୀନର ଘନ ! ଏ ଗଡ ସିନା ! ୬୫ ।

ଅନୁକୂଳ ସମୀର ଧୀରେ ବହଇ,
ବାମେ ଗୁଡଚ ମନୋହର କୁଜଇ,
ତୋତୋ ହୃଦସ୍ପ ତାର ଗଙ୍ଗ ହୃଦତ,
ଆକାଶ ଝଙ୍କାରଇ ଏଣୁ ତା ଗୀତ । ୬୮ ।

ତୋଡ଼ ଆଗମ ତାଲେ ଗାହା ଉଷୁରି,
ତୋତେ ସେବବେ ସେହୁ ବକଘଙ୍କଉ;
ଧବଳ ପୁଣ୍ଡଗଳମାଳ ପଗ୍ଦସ୍ପ
ବଶିବେ ଅଉଗ୍ମ ତୋ ଶ୍ୟାମକାସ୍ପ । ୭୨ ।

ନଷ୍ଟ ନାଗଗ୍ମ ମୋର ଥିବ ଜାବନେ,
କାସର ଗଣୁଥିବ ଉତ୍ସୁକ ମନେ,
ଅବଳାମନଃପଦ୍ମ ଆଶାମୃଣାଳେ
କଞ୍ଜେ ବନ୍ଦଇ ମୋର ବରବଳାଳେ । ୭୬ ।

ଶ୍ରୁତମଧୁର ତୋର ନାଦ ଗମ୍ଭୀର
(ବୁଝଇ ସେହୁ ଧଗ୍ଦେବାଶସ୍ତର
ନବ ଜଳଲୀଦଳ ଶ୍ୟାମଳ କାସେ)
ମିଳାଇବ ତୋ ସଙ୍ଗୀ ଅଣ୍ଡି ଆକାଶେ । ୮୦ ।

ଗଜନଂସେ ଶୁଣିଲେ ତୋର ଗର୍ଜ୍ଜନ,
ପାଲାମୁ ମାନସକୁ ସିବେ ବହନ,
ପାଥେସ୍ପରୂପେ ଦେଇ ମୃଦୁ ମୃଣାଳ
କୈଳାସପାଏ ସଙ୍ଗେ ସିବେ ମଗ୍ଦଳ । ୮୫ ।

ପ୍ରିସ୍ପସଖା ତୋହର ଏ ଧଗ୍ଦଧର,
ଦେବେ ଧରନ୍ତୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର-ଯସ୍ପର,
ବେଣୁ ଅଙ୍ଗୁ ଗିର ଅଉ ପବଙ୍ଗ,
ନିଜ ଭୁମ୍ପର ଗିର ନୋବେ ବନଙ୍ଗ । ୮୮ ।

ହୃଦୟେ ସଥାକାଳେ ଦେଲେ ନିଜର,
ପ୍ରେମଅଶ୍ରୁ ପ୍ରବାହ ବହେ ଝରଝର;
ଅମୃତ ! ଗିରିଠାରୁ ମାଗ ମେଲାଣି,
ବାଡର ଅଝଟ ମୁଁ, ରଖ ମୋ ବାଣୀ । ୯୬ ।

ତୁମ୍ଭ ଗମନଯୋଗ୍ୟ ମାର୍ଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ
କରଇ, ଅବଧାନ ଦେଉ ବିଶେଷ,
ଅସ୍ତଗଦେଶ ଯୁଣି କହିବ ଘରେ,
ଶୁଣି ହରଷ ଜାତ ହେବ ଅନ୍ତରେ । ୯୭ ।

କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇଲେ ଗିରିଶୃଙ୍ଗେ ରହିବ,
କ୍ଷୀଣ ହୋଇଲେ ନଦୀନୀର ସେବିବ,
ଏଣୁ ହୋଇବ ପନ୍ଥେ ତୁମ୍ଭ ଗମନ,
କଷ୍ଟ ନୋହିବ ମୋତେ। ବାଞ୍ଛାପୂରଣ । ୧୦୦ ।

ଘନ ! ଦେବପତ୍ନୀ ଏ ସ୍ଥାନ ତ୍ୟଜି
ବେଗେ ଗଗନେ ଉଠ ଧୀରେ ଗରଜି,
ଚକିତ ନୟନରେ ସିଦ୍ଧରମଣୀ
ଅନାଇବେ ତୁମ୍ଭକୁ ବସୁମ୍ଭ ମଣି । ୧୦୫ ।

ପରୀରେ ଛୁଇଁବେ "ଦେଖ ଗୋ ସଇ !
ଜ ଅବା ବାସୁ ଗିରିଶୃଙ୍ଗ ଧରଇ !"
ଅନମ୍ବରେ ଅମୃତ ! ଦଗଦାରଣେ
ଚକିତେ କରି-ଗଙ୍ଗ ତୁମ୍ଭ ଦର୍ଶନେ । ୧୦୮ ।

ଦଳୀକଣିଖାରୁ ହୋଇ ବାହାର
ସ୍ୱର୍ଗେନ୍ଦ୍ରଗୃହ-ଲତା ବଣେ ବାହାର,
ରତନକାନ୍ତି-ସ୍ରୋତ ସେଥେ ଉଛଳେ,
ତ ଘୋର ପାଉଁଅରୁ ତୋ ଉରସ୍ଥଳେ । ୧୧୦ ।

(୨)

ବେଣୀସଂହାର !

ପ୍ରଭାତିଲ ବଭ୍ରାବଗ୍ର, ବସିଲେ ଉଷ୍ଟ୍ରଳେ
ଯଜ୍ଞଜବରଣୀ ଉଷା ଉଦସ୍ତ ଅଚଳେ,
ନବୋଦତଦନମଣି ଅରକ୍ତକରଣ
କାଞ୍ଚନ ଶିଵରଚୂଡ଼ା ରୁମ୍ଭିଲ ବଦନ,
ଝର ଝର ଝରେ ନଶିଯତତ ଭୁଖାର;
ଦୂର ଦଳେ ରଣସଜ୍ଜା କଲେ ଯେ ଯାତାର,
ବାଜଲ ଭଵଧ ବାଦ୍ୟ, ମାତ ସାରସେ
ଆୟୁଧ ଅଗ୍ନାତ ସାରେ ଧାଇଁଲେ ସାହସେ;
ସାରମବେ କେହ ସାର କାର୍ମୁକ ଝଙ୍କାରେ,
କେ ଅବା ଅକ୍ଷାଳ ଅସି ସ୍ପଷଣ ହୁଙ୍କାରେ;
ଦୋଲେ ଝକ ଝକ ପୃଷ୍ଠେ ଫଲକ ବର୍ମ୍ମିଳ,
କେ ଅବା ଉନ୍ମଦ ଶୂନ୍ୟେ ଭୁଷଣ ଦିଶୂଳ;
ଭୁଖା ପ୍ରତିପକ୍ଷ ବଖ ଲଗି କେହ ସାର
ଧାଅନ୍ତେ କବଚେ କାଚ ବାଜଇ ତୂଣୀର;
ଗମ୍ଭୀର ସମରବାଦ୍ୟ, ଅଶ୍ୱର ଝନ୍‌ଝନ,
ଘିଡ଼ନାଦ ଶଙ୍ଖନାଦ ବ୍ୟାପଇ ଅବଶ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପାଣ୍ଡବଯୋଧେ ଆୟୁଧ ଭ୍ୱର
ଧର ନୋଧେ ମହାସୁବେ ଧାଇଁଲେ ସହର,
ଯେସନ ସ୍ପଷଣଗୋଷୀ ପହିମଅନ୍ଧଳ—
ଆଗାତେ ଫଗାଛେ ଧାଏଁ ତରଙ୍ଗ ଯେସନ,
ଆଗେ ଗିନ୍ଧ ଗାଲବଗେ ଉଛୁଳ ଉଛୁାସେ
ଦଲାଇ ଖେଲାଇ ଚୂଡ଼ା ଝେଇ ଆକାଶେ,
ଦମ୍ଭୋଳ ଅରବେ ପୁଣି ଗରଜ ଗମ୍ଭୀର
ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ଉଝେ ଲାଗି ପିଝେ ଉହିଁ ଗିର,
ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ମଲସ୍ଫୋଟର ତରଙ୍ଗେ ଅଖଣ୍ଡ
ଉଭର ଶିଖରଚୂଳ କରେ ଜଳଜଡ,
ତେସନ ମୁଖର ଝେଡ଼ ଭୈରବ ଆରବେ
ସଡ଼ିସୃଦର୍ଦ୍ଦଙ୍ଗ ଶୂରେ ଧାଇଁଲେ ଅଦବେ ।
ଦେବାକୃତ ଶୂରଜନ ସଙ୍ଗେ ସାର୍ଯ୍ୟପାଳୀ,
ତେକସ୍ୱୀ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଯେତେ ଦେବ ଅଂଶୁମାଳୀ ।

ଧର୍ମଙ୍କ ଛମୁରୁ ପାର୍ଥ ସେନାଣ ମେଲାଣି
କପିଧ୍ୱଜେ ବଳେ କଲେ ସଙ୍ଗେ ଚକ୍ରପାଣି ।
କଶୋକ ସାରଥି ପ୍ରଭୁ କଡ଼େ ସ୍ୱାମ କାର,
"ରଖ ରଥେ ସୁତ ! ବନ୍ଧୁ ଖରଶାଣ ଧାର,
ଅଳ୍ପ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଦେବେ ପୁତ୍ରପୌତ୍ରଗାନ,
ଅଳ୍ପ ବସୁନ୍ଧରା ଦେବ ଧର୍ମଙ୍କ ଅଧୀନ,
ଅଳ୍ପ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଗ୍ରାଜା ଗୋରକେ ବୁଡଳ,
କଯଃ ଯାଗାର ଅଳ୍ପ ଦେବ ପ୍ରକପଳ,
ସାକଡ ନ ମିଳେ ଅସି ପାର୍ଥ ସଦାରଥି,
ସସନ୍ଧ ମୋ ରଥ କେଗେ କର ତୁ ସାରଥି ।"
ଏ ସମସ୍ତେ ଉତ୍ତରେ ଶୁରଲା କୋଳାହଳ,
ଅବରେ ଅର୍ଜୁନ ବାଣ ଗଗନମଣ୍ଡଳ,
କପିଧ୍ୱଜ ଅସଚ୍ଛେଖା, ଦେବଦତ୍ତ ସ୍ୱନ
ଶୁରଲା, ଦଶିଲ ଦୂରେ ବାନରକେତନ ।
ଦୂର ବଳେ ମହାଗ୍ରୋଖେ ମିଳଲେ ସମରେ,
ଗନଗନ ଶରକୁଳ ଗୁଲଲ ଅମ୍ବରେ,
ଖଡ଼ଗେ ଖଡ଼ଗ ବାଜେ, ପଳକେ ପଳକ,
ଶୂଳେ ଶୂଳ, ଗଦ୍ଦେ ଗଦ୍ଦ, ସାପ୍ତକେ ସାପ୍ତକ,
ଆର୍ତ୍ତନାଦ ସିଂହନାଦ ଉଠଇ ଅମ୍ବରେ,
ଘାଉକ ଅଦ୍ଧଚ ପରେ ନାଦେ ଦମ୍ବରବେ,
ଗୋଃକ ଛଯଃ ଧୂକ ଗୋଃକେ ନଦସ୍ତୁଳ,
ଘର୍ଘର ଘୂରଇ ଚକ୍ର ଜୁଗାଇ ଅନଳ,
ଭୁଗ୍ଗ ବେଗ୍ଗ ଆଦ ବାଦ୍ୟ ବାଜେ ଅଗଣନ,
ଘନଘଃ। ଗୋରଧ୍ୱନ କଥଇ ଗ୍ଗଣ,
ପଡଲେ କଙ୍କାଃଗରେ ଲୁରୁ ତରୁରଙ୍ଗ
ଜସ୍ପେ ଲୁରୁଷ୍ଟରନ ଉଗେ ଦେଲେ ଉଗ୍ଗ,
ଦେଖିଗ ସୌବଳ କହେ ଗଳାଙ୍କ ଛମୁର,
"ଦେଖ ବାଏ ! ସୈନ୍ୟ ଷମ୍ବ କଲ୍ଲ ପାର୍ଥ ଶୂର;
ମୁଁ ଯାଇଁ କରନ୍ତ ଅଗେ ସ୍ୱାମଙ୍କୁ ସହାର,
ନୋହଲେ ଲୁରୁଙ୍କୁ ଅଳ୍ପ ନାହିଁ ସେ ନସ୍ତାର ।"
ମହାବଳ ସୌବଳ ଧାଇଁଲେ ସ୍ୱାମ ପ୍ରତ,
ସୁଜ୍ଞନ୍ତ କେଗସ୍ତ ପ୍ରାସ୍ପେ ଗେନ ସେନାପତ୍ତ,
ପ୍ରହାରନ ଶକ୍ତି ସ୍ୱାମ ସତ୍ତବଳ ମାଥେ,
ଦୁଃଶ୍ରୁତି ସେ ଶକ୍ତି ଶଲ ଗେଲ୍ଲ ବାମହାତେ,

ସେହ୍ନ ଶକ୍ତି ସେନ ପୁଣି ଶ୍ୟାମଙ୍କୁ ପ୍ରହାରେ,
ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇଣ ଶ୍ୟାମ ପଡ଼ଲେ ଧରାରେ,
ମୂର୍ଚ୍ଛାରଙ୍ଗେ ରଣରଙ୍ଗେ ମାଉଲେ ମାରୁତ,
ବାଗେ ଭୁରୁଭରଙ୍କୁ ସେ ପକାଉଲେ ଯୋଉ,
"କୋଥାରେ ବଳଲ ସାର ସୌବଳ ଶଙ୍ଖାର,
ସେହ୍ନଲ ସୌବଳ କଣ୍ଠମୂଳେ ଶ୍ୟାମ ଘାର,
ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇଣ ସାର ହେଲ ରଥଶାସ୍ତୀ,
କେଉଁଣ ସାରଥି ରଥ ନେଲ ବାହୁଡ଼ାଇ,
ଧନୁ ଏତ ଗଦା ନେଲେ ପବନଭୁମର,
ଗଦାଘାତେ ଅଶ୍ୱଙ୍କୁ କଲେ ସେ ଜର୍ଜ୍ଜର,
ଧୂମକେତୁ ଶ୍ୟାମ ପୁଚ୍ଛ ପଶ୍ଚାତ ବଦନ
ନଶୀଥେ ଆକାଶେ ଥାଇ ଦୃଶାଇ ଯେସନ
ଦୁର୍ଲିଙ୍ଗ ମଡ଼ଳ ରଙ୍ଗେ, ସ୍ପବଣ୍ଡମଣ୍ଡିତ
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅସ୍ତ୍ରୀ ଗଦା ଦୁଲାଇ ଭୂରତ
ବପକ୍ଷଙ୍କୁ ତେସନ ପ୍ରେରଇ ପ୍ରେବପୁର
ଭୁରୁଭୁଲଧୂମକେତୁ ଶ୍ୟାମ ମହାଶୂର;
ମାତଙ୍ଗେ ମାନ୍ଥନ୍ତ ପଡ଼େ, ଭୁରଙ୍ଗେ ଗ୍ରାସ୍ତ,
ପଡ଼ନ୍ତ ପଦାତ ରଙ୍ଗେ ଅସ୍ତୁତ ଅସ୍ତୁତ ।
ବେଗେ ଭୁରୁବଳେ ନେଲେ କଣ୍ଠଙ୍କ ଶରଣ,
କଣ୍ଠଙ୍କୁ କାତରେ କହେ ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,
"ଦେଖ ଅଙ୍ଗରାଜେ ! ବେଗେ ଆସେ ପାର୍ଥସାର,
ସ୍ପସ୍ପର ସବେ ସାର ଜର୍ଜ୍ଜିତ ସଙ୍ଗାର,
ଭୁଲାଗ୍ନି ମହାବାତେ ଉଡ଼ାଇ ଯେସନ,
ତେସନ ପଲାନ୍ତ ତ୍ରାସେ ଭୁରୁପୈନ୍ୟଗଣ;
ତୁମ୍ଭେ ସାତା ଥାଉଁ ସଖା ଘଟେ ଏ ଦୁର୍ଗତି !"
ଶୁଣିଣ ରୁଷିଲ ସାର କଣ୍ଠ ମହାମତି,
ଶଲ୍ୟଙ୍କୁ ଆଦେଶେ ସାଇ, "ବେଗେ ନଅ ରଥ,
ଆଜ ଜନ୍ତେଁ ପାର୍ଥକୁ କରବ ରଣେ ହତ ।"
ଅଶ୍ୱଙ୍କୁ ସାରଥି କଲେ ଛଟଣ ପ୍ରହାର,
ଗଲ୍ଲ ଗଜଧ୍ୱଜ ବେଗେ ନଖଡ଼ ଆକାର,
ହ୍ରେଷାରବେ ଦ୍ରୁତଗତି ଧାଇଁଲେ ଘୋଟକ,
ସର୍ପର ଘୁରଇ ଚକ୍ର ଭୂଗାର ପାବକ,
ମହାସାର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ ସାର ସୁର୍ଯ୍ୟକ ଭୁମର,
ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭତଳେ ନାହିଁ ପଦାନ୍ତର,

ଶତ୍ରୁନ ବଧିନେ ଯେହ୍ନେ ଅନଳ ଦୁର୍ବାର,
ତେସନେ ପାଣ୍ଡବବଳ କଲ୍ଲ ନାରଖାର,
ମସ୍ତକେ ଉତ୍ପଲ ଶୋଭେ ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣ ମୁକୁଟ,
ମେରୁ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଶୋଭେ ହେମକୂଟ;
ଗଜସ୍କନ୍ଧ ରଥେ ବଜେ ଶାରଙ୍ଗଗାଣ୍ଡୀବ,
ଟୋଦଣ୍ଡ ଝଙ୍କାରେ ମୁଦ୍ଧ କମ୍ପଇ ଅବନୀ;
ଶବଗୋ କୁଣ୍ଡଳ ଦୋଳେ, ଶରଦେ ଯେମନ୍ତ
ପ୍ରାଚୀମୂଳେ ଉଶାଅନ୍ତେ ଭାସ୍ୱ ପାସ୍ତି ମନ୍ତ,
ଯେବେ ମହୋଦଧି ଜଳେ ଦେହ ଅବଗାହ,
ଦସେ ପ୍ରାଚୀ ଶିରେ ଧଗ ଉଷାକୁ ଅନାଇ,
ସଦ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ସ୍ନାନେ ତନୁ ଦ୍ୱିଗୁଣ ଝଟକେ,
ଶିଗ୍ରେମଣିରୂପେ ଗ୍ରହେ ରଜନୀ ଅଲକେ,
ଦୈତ୍ୟଯୁଦ୍ଧେ ଉଗ୍ରତେଜା ଶିଖଣ୍ଡିବାହନ
ନାର୍ତ୍ତିକଗ୍ରୀଷ୍ମ ଦେବ କାର୍ତ୍ତିକ ଯେସନ,
କୌରବଗୌରବରବ ରବଙ୍କ ନନ୍ଦନ
କୁରୁଯୁଦ୍ଧେ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ତେସନ;
କଣ୍ଠି ଦେଖି କୁରୁବଳ କଲେ ସିଂହନାଦ,
ଆଉଗୋ ପାଣ୍ଡବବଳ ଗଣିଲେ ପ୍ରମାଦ,
କଣ୍ଠି ଦେଖି ଭୀମସେନ ଦେଲେ ଅଟ୍ଟହର,
କୋଗେଣ ବଜାଇ ଶାର ଖରତାଣ ଶର,
ଭୀମଙ୍କ ସଦାସ୍ତ ଦେଲେ ପାଣ୍ଡୁ ଯୋଧଗଣ,
ସତ୍ୟଦେବ, ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ଦ୍ରୁପଦନନ୍ଦନ,
ଶିଖଣ୍ଡି, ନକୁଳ ଆସି ମିଳଲେ ସତ୍ୱର,
ସମସ୍ତଙ୍କ ନଜାଇଲ୍ଲ କଣ୍ଠି ଏକେଶ୍ୱର, *
ଦେହ ଶରେ ନଭୁଲଲୁ କଲ୍ଲ ଅରୋଚନ,
କଟାକ୍ଷେ ଭେଦଲ୍ଲ ସହଦେବ ଶଲ୍ୟଗଣ,
ଗୃଧ୍ରବାଣେ ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ହୋଇଲେ ବିରଥ,
ଦେଲେ ପଠାଇଲ୍ଲ ପାଣ୍ଡୁ ସୈନ୍ୟ ଶତ ଶତ,
ଏକ ଶରେ ଭୀମର କାଟିଲ୍ଲ ଧନୁର୍ଗୁଣ,
ସୈନ୍ୟଲଙ୍ଗ ଦେଖି ଦୂରେ ଗର୍ଜ୍ଜିଲେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ,
ସଶସ୍ତ୍ରକ ଭଣେ ରତ ପାର୍ଥ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର,
ଏଣେ ଅରିକାଳୁ ଭଲେ ନାହିଁ ଅବସର,

---

* ସାହାଯ୍ୟନାରଯେଣ ।

ସଶସ୍ତ୍ର ସେନାଯଉ କୃପ ମହାଶୟ
ସୁଜନ୍ତୁ ଅର୍ଜୁନ ସଙ୍ଗେ ନର୍ତ୍ତ୍ୟ ଦୃଢ଼ସ୍ୱ,
ମହାଶ୍ୱେତେ ଜବେ ବାଣ ପାର୍ଥ ମହାଶୂର,
ଶତ ଶତ ଯଶସ୍ତ୍ର ଗଲେ ପ୍ରେତପୁର,
କୃପଙ୍କୁ ବଜଲେ ରଖେ ଗାଣ୍ଡିବର ଶରେ,
ଶୋଣିତ ଉଗାରେ କୃପ ପଡ଼ ରଥପରେ,
ଇନ୍ଦ୍ରାଗ୍ନେ ପୁଣ୍ଡ୍ରକାଶ ନେଲେ କପିଧ୍ୱଜ,
ସୁଜଇ ଦୁର୍ବର୍ଷ ସହ ଜ୍ଞାତ୍ୟରଆମ୍ଭନ,
କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ଗର୍ଜ୍ଜି ପାର୍ଥ ଜୀବମଣି,
ପକ୍ଷୀନ୍ଦ୍ର ଗରୁଡ଼ ଯେଉଁ ଦେଖି ଭକ୍ଷ୍ୟ ଫଣୀ,
କର୍ଣ୍ଣାର୍ଜ୍ଜୁନମ୍ବାରଣ ନାହିଁ ପରାନ୍ତର,
ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ କୁହୁଦଳେ ଦେଖନ୍ତୁ ଅମର,
କଳହ ସଙ୍ଗତେ ସୁଜେ ଦ୍ରୁପଦକୁମର,
ଦ୍ରବଚ୍ଛ ସୁଜନ୍ତୁ- ଯେଉଁ ମତ୍ତ କରବର,
ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ବଗିଖେ କଳହ ଦେଲେ ନାଶ,
ନକାଣି ଦେବାକୁ ଗଲେ ଶମନସକାଶ,
ମହୋଦଧିତରେ ରମ୍ୟ ପ୍ରାସାଦେ ସେ ଥିଲେ,
ରଣ-ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଗଏ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦେଇଲେ,
ସିନ୍ଧୁବାସୁ-ବଧୂଜତ ରମ୍ୟ ଦ୍ୱାରକନ,
ସୁରମ୍ୟ ରମଣୀ ଗତ ହଲେ ଆଗମନ,
ଆଣିଥିଲେ ସାଜସଜ ଦେଖାଇବା ଆଗେ,
କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ ପଡ଼ଲେ ସେ ଗୋପାଯୁଗଳସେ,
କର୍ଣ୍ଣ ସତ କୃତବର୍ମ୍ମା ସଙ୍ଗେ ସୁଜେ ସ୍ୱୟ,
ପ୍ରତାପେ ଅନନ୍ତ ସମ ରଣେ ଅପ୍ରତିମ,
କୃତବର୍ମ୍ମା ସଦାସ୍ତ୍ର ଡୋଇଲେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,
ଉଗ୍ରାସୁଧ ଦୁଃଶାସନ ସାର ବଗ୍ରେରନ,
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନବାରଇ ସ୍ୱୟ ଅବତଳେ,
ମତ୍ତ ମତଙ୍ଗଜ ଯେଉଁ ନଳବନେ ଖେଳେ,
ଗଦାଘାତେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ରଥ ଦେଲ ଚୂର୍ଣ୍ଣ,
ଶୋଣିତେ ସମରସ୍ଥଳୀ ହେଲ ସେ ପିଶୁନ,
ସାରଥି ସହତେ କୃତବର୍ମ୍ମା ରଥ ଦସ୍ୟୁ,
ଉଗ୍ରାସୁଧ ବଗ୍ରେରନ ଗଲେ ଯମାଳୟ,
ରଥୁ ଖସି ବେନ ଜାଇ ପଡଲେ ଧରାରେ,
ପୁଣି ଚ ଶାଳୁଳୀ ସେହେ ଯଦୁଇ କାନ୍ତାରେ,

ଚଡ଼ଚଡ଼ ଚଡ଼େ ଯେବେ ପଡ଼ଇ ଚଡ଼କ
ଉଥୁଲାଇ ବଣବାସିଚୁଦମ୍ବେ ଦମକ,
ପବନେ କବର ଗାଡ଼େ ବଜାଇ ଝଞ୍ଝନ,
ଇଷ୍ଟଦେବ ସୁର ଶୁରେ ମୁଦଲେ ନସ୍ତନ,
ବତ ପ୍ରିସ୍ଥ ବେନ୍ଧ ଏତ୍ତ ଥ୍ରଲେଃ ଗ୍ରଜାର,
ଦୁରନ୍ତ କୃତାନ୍ତ କଛ ନ କଲ ବଶ୍ଚର,
କୋମଳ ଶସ୍ଥନେ ଦୁହେଁ ନତ୍ୟ ଶୋଉଥିଲେ,
ହରୁଷେଡ଼େ ଏକେ ସଦାନନ୍ଦାର ବଳକେ !
ଗ୍ରାହୁଣୋକେ ଦୁଃଶାସନ ନେତ୍ରୁଁ ଜଳ ଝରେ,
ସଦାକ୍ରୋଧେ ଅଗ୍ନିସର ଢେଲେ ସେ ସମରେ,
ଦେଖି ଷେଡ଼େ ଖଡ୍ଗପାନ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁଃଶାସନ
ବଜ୍ରନାଦେ ଗଜି ଶ୍ରୀମ ଧାଇଁଲେ ତଷଣ ।
ଗୌତ୍ରରୂପୀ ସଦାଶୀର ଧାଇଁଲେ ସଗ୍ରେଷେ,
ବାଜଇ ହୁବୁରେ ଅସି ଖରୁ ଅସିକୋଷେ,
"ଏତେ ଦନେ" କହେ ଶ୍ରୀମ ଗର୍ଜିଣ ନର୍ଘାତେ,
"ଏତେ ଦନେ ଆରେ ଦୁଷ୍ଟ ! ପଡ଼ଲୁ ମୋ ହାତେ,
ଖଣ୍ଡଭୁଲଭୁଲାଙ୍ଗାର ଅଜେ ରେ ନବୋଧ !
ପୂର୍ବ ଋଣ ଅଜ ରେ କରନ୍ତ ପରଶୋଧ ।"
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଆସୁଘା ଗଦା ଆଖାଳ ଶ୍ରୀଷ୍ଟଗେ
ଧାଏଁ ଶ୍ରୀମ, ଧକଧକେ ଅନଳ ଲୋଚନେ,
ମାସେ ଦୁଃଶାସନ ଙ୍କର ବେଗେ ଖେପେ ଶର,
ନବାରେ ବୁଲଇ ଗଦା ଶ୍ରୀମ ଗଦାଧର;
ଦସ୍ତେ ବ୍ୟସ୍ତେ ଦୁଃଶାସନ ଅନ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ର ମାରେ,
ସେହିରୂପେ ବୃକୋଦର ସେ ଅସ୍ତ୍ର ନବାରେ,
ଗଦାଘାତେ ଦୁଃଶାସନ ରଥ ଶ୍ରୀମ ନାଶେ,
ଲଦ୍ଦା ଏଡ ଦୁଃଶାସନ ଫଲାଣ୍ଡୁ ଭଗ୍ନସେ,
ଅନ୍ତଗଣ୍ଡେ କପୋତବ୍ର ବେଷ୍ଟିଶ ସଜ୍ଜାଶ
ବଜ୍ରନଖ ଧାଏଁ ସେଉେ ବଜ୍ରକ ସମାନ,
ଉଭର ପକ୍ଷିଏ କରୁଥାଣ୍ଡ କୋଲାହଲ,
ଏଣେ ତେଣେ ନଇ ପ୍ରାଣ ଆଉଟେ ବକଳ,
କପୋତ ସଜ୍ଜାଣ ମୁଖ ଏଡ଼ାଇବା ଅଗେ
ଅଡଙ୍ଗେ ବନ୍ଧଧ ରଙ୍ଗେ ଉଡ଼ଇ ଆକାଶେ,
ଖଣେ ଉଠେ, ଖଣେ ପଡ଼େ, ଖଣେ ଉଲଟଇ,
ବନ୍ଧୁ ଦଳ ଯାଇ ପୁଣି ଖରେ ଲେଉଟଇ,

ଅନୁଗଣେ ବ୍ୟଗ୍ରନେତ୍ରେ ଅଛା ଲେଉଟାଏ,
ଲାଜନ ହକଳେ ମୁନ୍ତ ସଞ୍ଚାଳର ଗୃହେଁ,
ଦେଖନ୍ତେ ପଳାଏ ରଣେ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁଃଶାସନ,
କ୍ଷଣେ ଉହେ, କ୍ଷଣେ ଧାଏଁ, ଭୟେ ଉଚ୍ଚାଟନ,
ଆଲୁଲେ କୌରବବଳ କଲେ ହାହାକାର,
ଧାଏଁ ଶ୍ରୀମସେନ ବେଗେ ନଖନ୍ତ ଅଙ୍କାର,
ଦାନ୍ତନ-କଷ୍ଟକ-ଭୂଡ଼ା ଦୋଳଇ ମସ୍ତକେ,
ଦାନ୍ତନ କଣ୍ଟକ ଦେହେ ଉତ୍ପଳ ଝଟକେ,
କଟାଖେ ଧରଇ ଯାଇଁ ଦୁଃଶାସନ ବାଳ,
ଗର୍ଜଇ ହକମେ ମୁଖ କର ହକଟାଳ,
ଆଡକେଁ କମ୍ପଇ ମୁନ୍ତ ଦୁଃଶାସନ ଅଙ୍ଗ,
କେଶଗ୍ର କବଳେ ହେଲେ ପଡଲା ଭୂଇଁ,
କହେ ଦୁଃଶାସନ ଝାର ହନସ୍ତ ବଚନ,
"ଆହେ ଝାଇମଣି ! ରଖ ରଖ ଏ ଜୀବନ,
ପଳାପୁକ ଅଟଇ ମୁଁ, ନାରୀ ଆବର,
ଝାରଧର୍ମ୍ମ ଅବଦତ ନୁହଇ ଭୁମର ।"
କହେ ଶ୍ରୀମ ଶ୍ରୀମବାହୁ, "ଆରେ ରେ ପାମର !
ହପଦେ ପଡଣ ଏବେ ଧର୍ମ୍ମକୁ ସ୍ମରଲ,
କାହିଁ ଥିଲା ଧର୍ମ୍ମ ରେ କପଟପାଶା ବେଳେ ?
କୃଷ୍ଣାକୁ ହବସ୍ତ ଯେବେ କଲୁ ଅବଦେଲେ ।
ଅଧର୍ମ୍ମୀ ସହିତେ ଧର୍ମ୍ମ ନୁହେ ଯାଇବାର,
କପଟୀ ସହିତେ ଯୁକ୍ତ କପଟ ବେଭାର,
ମୃଗ ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ଧର୍ମ୍ମ ଆଚରେ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ,
ବେକ ସଙ୍ଗେ ଭୁଜଙ୍ଗମ, ଭୁଜଙ୍ଗେ ନକୁଳ,
କଷ୍ଟ ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ଧର୍ମ୍ମ ଆଚରେ କେଶଟି,
ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗେ ଶଠୁ ପଣେ ସେହ ଧର୍ମ୍ମ ଧଇ ।
ନୁହଇ ମୁଁ କାପୁରୁଷ, ଅସ୍ତ୍ର ନ ଧରିବ,
ହନା ଅସ୍ତ୍ରେ ପାମର ! ତୋ ପଣ୍ଡଣ ହରିବ,
ବାନ୍ଧ ଭୁ ସାହସ ହୁଦେ ଆରେ ଦୁଷ୍ଟପ୍ରୁ !
ଏ କାଳେ ସାହସ ତୋର ଲେଉଟା ଅଉଶପ୍ରୁ ।"
ଏତା ବୋଲି ଗଦା ଫିଙ୍ଗି ଦେଲା ବୃକୋଦର,
ନରଶ୍ରେ ସାହସ ଦୁଃଶା ବାଢଲା ମନର,
ମହାବଳେ ଶ୍ରୀମଙ୍କୁ ଯେ ଧରଲା ଆକଟି,
ବେନଭୁଜେ ଉତ ଧରେ ବୃକୋଦର କଟି,

ପଡିଲେ ଝୁଡିଲେ ସ୍ୱାମ ଗର୍ଜି ସ୍ୱନନାଦେ,
ମାଡ ବସି ଦୁଃଶାସନ ବୈରଶୋଧ ସାଧେ,
ଜର୍ଜୀଭେ ପ୍ରହାରେ ମୁଷ୍ଟି ସ୍ୱାମଙ୍କ ମସ୍ତକେ,
ଜରୁବଳ ସାଧୁବାଦ ଦେଲେ ସେ ପୁଲକେ ।
ଉଠି ପାଣ୍ଡୁବଳେ ପତଗଲ୍ଲ ହାହାକାର,
ଆଲୁଲ ନଳ୍ଲଲ ନେତ୍ର ବରଷେ ଆସାର,
ଆଲୁଳ ଅର୍ଜୁନନେତ୍ର ଝରେ ଅଶ୍ରୁଜଳ,
ବଳଲେ ପାଣ୍ଡବବଳ କାଉଲେ ସକଳ,
ଶଲ୍ୟେ ବାନରଧ୍ୱଜେ ଯୋଡ଼ୁ ଅଶ୍ରୁଗାର
କାନନ୍ତୁ ଗାରବେ ବସି ପ୍ରଭୁ ଯଦୁବୀର,
ଯେସନ ବରଷାଗମେ ମାନସରେବର
ଅଙ୍ଗଖ୍ୟ ସଲ୍ଲଲ ରବେ ଦୁଅଇ ମୁଖର,
ତେସନ ମୁଖର ଶ୍ରେତ୍ର ଦୁଃଖ କଲରବେ
ସୋଦର ବପଦ ଦେଖି କାଉଲେ ପାଣ୍ଡବେ,
ମହାବୀର ସଦ୍ଦେବ ବଦନ ସଦାସ,
ବୁଝେ ପୁଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଭୁ ଶଲବାସ,
"କହ ବୀର, କଥା ତୋର ବରଷ ବଦନ ?
ଅବ୍ଜ ବପଦେ ହର୍ଷ ନୁହଇ ଶୋଭନ ।"
ଶୁଣି ବାସୁଦେବ ବାଣୀ କହେ ମାଦ୍ରୀସୁତ,
"କାହିଁକ କାତର ଏତେ ଦେଇ ତୁ ଅଚ୍ୟୁତ ?
କ ଅବା ନ ଜାଣୁ ନାଥ ଜଗତର ସ୍ୱାମୀ,
ଜାଣୁ ଜାଣୁ କାନୁ ନାଥ, ଅନ୍ତୁ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ,
ବାଲ୍ୟେ ଲଘୁଥିଲେ ସ୍ୱାମ ଶତଶୃଙ୍ଗ ଶାପ,
ତହୁଁ ଆଦ୍ୟ ରଣେ ପାଇଛନ୍ତୁ ମନସ୍ତାପ,
ତୁ ନାଥ ସ୍ୱାମଙ୍କୁ ବେଗେ କରିଅ ଚେତନ,
ଶତଶୃଙ୍ଗ ଗିରିକୁ ସେ କରନ୍ତୁ ସ୍ମରଣ,
କାହିଁ ସ୍ୱାମ ରଣଜିତ, କାହିଁ ଦୁଃଶାସନ !
ଶାପ ଯୋଗୁଁ ଉତ୍ପଜଲ ଦୁର୍ମତି ଏସନ ।"
ପାଞ୍ଚଜନ୍ୟ ଶଙ୍ଖନାଦ କଲେ ନାରାୟଣ,
ନଜ ତେଜ ସ୍ୱାମଙ୍କୁ ସେ ଦେଲେ ସେହ୍ନକ୍ଷଣ,
"ଶତଶୃଙ୍ଗ," "ଶତଶୃଙ୍ଗ", ଘୋଷେ ଶଙ୍ଖବର,
ପଶିଲ ଶବଦ ଯାଇ ସ୍ୱାମଙ୍କ କର୍ତ୍ତର,
ଚେତନା ଲଭଣ ସୀର କଃଷେ ଉଠିଲ,
ଲେଉଟାଇ ଦୁଃଶାସୁ ସେ ମାଡଣ ବସିଲ,

ଉଗରଙ୍କୋ ସିଦ୍ଧ ସମ ଅଙ୍ଗେ ବାସୁଗଡ,
ମହାସର୍ପକନ୍ୟ ସେନ୍ଥ ବନ୍ଧନେ ଅଛୁତ,
ମହାବଳ, ତେଜେ ସାର ବେଳଶ୍ୱୀ ଅବର,
ଛଡ଼ଲ ସେ ବଗ୍ଧଃ ମୂର୍ତ୍ତି ମହାଭୟଙ୍କର,
ମହାଶବ୍ଦେ ଭୂତଳେ ପଡିଲା ଦୁଃଶାସନ,
ବକ୍ତ୍ରାଘାତେ ଶାଲତରୁ ପଡ଼ଇ ଯେସନ
ବନ୍ଧ୍ୟାତଳ ଭୁଜାଶୃଙ୍ଗେ, ଦୃରୁପାଶ୍ୱ ବଳ
ଆତଙ୍କେ ଅବଶ ଚମ୍ବୁ ବୁଜଲେ ସକଳ,
ପର୍ବତ ଆକାରେ ପଡିଅଛୁ ଦୁଃଶାସନ,
ବସିଅଛୁ ତା ଉପରେ ପବନନନ୍ଦନ,
ଭୀମଙ୍କର ହୁଙ୍କାରେ ଅଧରେ ଦନ୍ତ ଘୃଣି
ଭେରେକାର କରଣ ଗର୍ଜ୍ଜଇ କାଳରୂପୀ,
ଗଗନ ମାର୍ଗକୁ ଡୋକୁଅଛୁ ବକ୍ତ୍ରମୁଷ୍ଟି,
କଅବା ମନରଗିର ପଡ଼ୁଅଛୁ ଭୁଇଁ,
କାଳଚକ୍ର ପ୍ରାସ୍ପୃକ ଦୃଶ୍ୟଇ ବେନ ଭୋଳା,
ତରଙ୍ଗେ ଘୃଣଇ ଭୀମ ଦୁଃଶାସନ ଗଳା,
"ଆରେ ଆରେ ଦୁଃଶାସନ ଦୁରନ୍ତ କୌରବ !
ଏବେ ତୋ ଗରବ ରଙ୍ଗେ ହେଲା ଯଗ୍ଧବ !
ଶତ ପୁତ୍ର ଜାତ କଲା ତୋହର ଜନଗା,
ସମସ୍ତେ ମୋ ଅଗ୍ନାଘାତେ ଶୋଇବେ ଅବଶ,
ଧାତାର ଲେଖନ ଏହୁ କେ କରବ ଅନ ?
ଆରେ ଦୁଷ୍ଟ ! ଆଜ ତୋର ନାହିଁ ପରିତାଣ,
କାଲ ରେ ସମରେ ପଲାଇଲୁ ମୋ ଅଗରୁ,
ଆଜ ରେ ପାଇଲ ବେଃ ଦଇବଯୋଗରୁ,
ଆରେ ମୂର୍ଖ, ଆଜ ତୋତେ କରଣ ସଂହାର
କରବ ଦ୍ରୌପଦୀ ଚର-ଦୁଃଖ ଆଜ ପାର,
ଆରେ ଦୁଷ୍ଟ ! କେ ରକ୍ଷିବ ତୋତେ ରବତଳେ ?
ଦୁରନ୍ତ ପତଲୁ ହସ୍ତେ କୃତାନ୍ତ କବଳେ ।"
ଉଗ୍ରଃ ଗ୍ରହଁଲା ଭୀମ ବଗ୍ଧମୁରଉ,
ଉଗ୍ରଃ ଗ୍ରହଁଲା ଗ୍ରେଷେ ଅନ୍ତଗଷ ପ୍ରଭଃ
ଗର୍ଜ୍ଜିଗା କହଲା, "ଆଜେ ଆଜେ ସୁରଗଣ !
ଆଜେ ସୁରନାଥ ଇନ୍ଦ୍ର, ଶୈଳ-ବନ୍ଦାରଣ,
ପବନ, କପନ, ଯମ, କୁନ୍ଥା ଆଦକର
ନିଲ ଏ ସମରେ ଥାଇଁ କରେ ଶସ୍ତ୍ର ଧର,

ଆସ କେ ରକ୍ଷିବ ରଙ୍ଗ କୌରବ ଯାମର,
ଆସ ଆସ ବେଗ କର ବିଳମ୍ବ ନ କର।"
ଶ୍ରୀମର ଶ୍ରବଣ ବାଣୀ ଶୁଣି ସୁରଗଣେ
ହାସିଲେ ଦାନବ-ତ୍ରାସ ବାସବ ଆପଣେ।
ଅରଦର କମ୍ପିଲ ସ୍ୱଗର୍ଗ ଭବେତନ
ମଣିଚୂଡ଼, ଅରଦର କମ୍ପିଲ ଆସନ,
ମହାତ୍ରାସେ ଯେସନ ପ୍ରଳୟ ବଗମର—
—ଶ୍ରବଣ-ବଞ୍ଚାଶନାଦେ କମ୍ପେ ଅରଦର
ଭନସୁର, ଶ୍ରୀମସେନ ଭସ୍ମକର ନାଦ
ଶୁଣି ମନ୍ମର ଜାବେ ଗଣିଲେ ପ୍ରମାଦ।
ମହାରମ୍ଭେ ପାଣ୍ଡୁ-ଗଣ୍ଡ ଢେଲେ ଅଶ୍ରୁଜଳ,
ମହାରମ୍ଭେ ପାଣ୍ଡୁ-ଗଣ୍ଡ ଢେଲେ ଦେବଦଳ;
କେହୁ ଅଗ୍ରସର ଯନ୍ତୁଁ ନ ଢେଲେ ଉତ୍ସବେ,
ଦୁଃଶାସନ ଗୃହଁ ଶ୍ରୀମ କଢ଼ନ୍ତୁ ସଭାବେ,
ସେ ବକଃ ବାଦ୍ୟ ଦେଖି ଭରଲ ସଘାର!
ଗର୍ଜିଣ କଢ଼ନ୍ତୁ ଶ୍ରୀମ, "ଆରେ କୁଲାଙ୍ଗାର!
ଆରେ ଦୁଃଶାସନ, କେହୁ ରକ୍ଷି ନ ପାରଲେ।"
ପାତାଳପୁରକୁ ଶ୍ରୀମ ପୁଣି ସେ ଗୃହଁଲେ,
"ଅହେ ନାଗଲୋକ ହେ ଅନନ୍ତ ଧରାଧର!
ଧରଣୀ ଧାରଣ ତୁମ୍ଭେ କର ମସ୍ତକର,
ସପ୍ତଲୋକେ ଶେଷୁ ଅଃ ତୁମ୍ଭେ ନାଗେଶ୍ୱର,
ପାରଲେ ରଙ୍ଗ ହେ ଅସି କୌରବ ଯାମର।"
କାମରୂପୀ ବୃକୋଦର ଗୃହାଁନ୍ତେ କରାଳ,
ଅରଦର କମ୍ପିଲ ସେ ସବେ ପାତାଳ,
ନାଗଲୋକ ତ୍ରାସିଲେ ଶ୍ରୀମର ମୂର୍ତ୍ତି ଗୃହଁ,
ଆତଙ୍କେ ଅସ୍ଥିର ହେଲେ ନାଗଲୋକସଇଁ,
କେହୁ ନ ଅସିଲେ ଯନ୍ତୁଁ ଭୀମଙ୍କର କଉ,
ସରୋଷେ ଗୃହଁଲେ ଭୀମ ଭୁରୁଥାଃ ପ୍ରଉ,
ବୁରୁବଳ ପାଣ୍ଡୁବଳ ଢେଲେ ସମ୍ମୀବୁତ,
ଗମ୍ଭୀରେ ଅମ୍ବରେ ଯେଉଁ ହୁଙ୍କାରେ ଜାମୁବ,
ଗର୍ଜିଣ କଢ଼ଇ ଭୀମ ଭୀମପରାକ୍ରମ,
କୌରବ ସଦାରେ ଯେଉଁ କାଳାନ୍ତକ ଯମ,
ଦୁଇବଳ ଅନାଇ ଯେ ରହିଲେ ସ୍ତମ୍ଭିତେ,
ଭୈରବ ହୁଙ୍କାରେ ଅସ୍ଥି ଉପୁଡ଼ଲା ଚରେ।

"ଅରେ ଦୁର୍ମୋଧନ ଅରେ କୁରୁ ଦୁରାଚର !
ଅରେ କର୍ଣ୍ଣ ଅଦ୍ଭନସ୍ତ-ଚଙ୍ଗ-କର୍ଣ୍ଣଧାର !
ଅଦେ କୁରୁ ସେନାପତ୍ତି ମହାଧନୁର୍ଦ୍ଧର !
ତେ ପୌରବ ଦ୍ରୁତଜସ୍ତ୍ରୀ ତେ ଦ୍ରୋଣତ୍ରାନର !
ଅଦେ ମହାବୀର ! ବଡ଼ା କେମନ୍ତ ସହ୍ଯବ ?
ତୁମ୍ଭେ ଆଉଁ ଆଉଁ ଦୁଃଶାସନ ନାଶ ସିବ !
ବଡ଼ ପ୍ରିସ୍ଥ ଦୁଃଶାସନ ଅଟଇ ତୁମ୍ଭର !
ଆମି ରକ୍ଷା କର ବେଗେ ପ୍ରିସ୍ଥ ସହୋଦର !
ସମ୍ପଦକାଲରୁ ସଖା ସମସ୍ତେ ତ ଅଟଇ !
ବପଦକାଲରେ କେହ କଉ ନ ପଶିଲ !"
ପୁଣି କୁରୁମୋଧକୁ ସମ୍ବୋଧି ବୃକୋଦର
ସଦର୍ପେ କହଇ, "ଅଦେ ଅଦେ ଅଗ୍ଯଧର
ଶୂରେ ! ରଣ ଆମି ରଖ ଦୁଃଶାସନ କାବ !
ଏତେ ସଖା ଆଉଁ ଦୁଃଶାସନ ନାଶ ସିବ !
କୁରୁ ନୃପତ୍ତର ଧନ ଖଣ୍ଡାଇ ଖାଇଲ,
ବପଦକାଲରୁ କେହ ସାହା ନ ହୋଇଲ !"
କେହ ନ ଆସିଲେ ସହୁଁ ଗର୍ଜି ବୃକୋଦର
ଦୁଃଶାସନ ମୁଖ ଗ୍ଭହଁ କହିଁଲେ, "ବଙ୍ଗର !
ଆରେ ରେ ଦୁରନ୍ତ ! କେହ ନ ଆସିଲେ କଉ,
ସାର ଆଜ୍ଞାବଳେ ସାଜ୍ଞସେଗଙ୍କ ଦୁର୍ଗତ
କଲୁ ଦୁଷ୍ଟ ! କୋହ୍ଲା ସେ ଏତେବେଳେ ସାହା,
ରକ୍ଷି ନ ପାରଲା ତୋର ଶିର କୁରୁନାହା !"
ପୁଣି ସେ ଜ୍ଭହଁରୁ ସାର ନଳ ଆଣ୍ଠ ପ୍ରଉ,
"ଆମି ସାହା ହୁଅ ସାର ଅଛଇ ଶକଉ,
କେ ଆସିବ ବେଗେ ଆସ, ରଖ ଦୁଃଶାସନ,
ଦେଖାଅ ସାହାର ଯେତେ ଅଛୁ ସାରପଣ ।"
"ହେ ବଷ୍ଣବ ! ଧର ତୁମ୍ଭେ କୋଦଣ୍ଡ ଗାଣ୍ଡୀବ,
ସାଉଳେ ରଖ ହେ ସାର ଦୁଃଶାସନ କାବ,
ତିଭୁବନେ ମହାସାର ବୋଲଉ ଅର୍ଜୁନ !
ଅଛୁ ତୋର ଅଷସୂ ସେ ଶରପୂର୍ଣ୍ଣ ତୂଣ,
ଧ୍ୱଜେ ବଗଇ ତୋର ସାର ହନୁମାନ,
ସାରଥି ଅଟଣ୍ଡ ତୋର ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ,
ସାଣୁପତ ଅସ୍ତ୍ର ସିବ ଅଟଇ ତୋହର,
ତୁ ସାଉଳେ ରଖ ସାଉ ! କୌରବ ସାମର ।

ତହ ମୁଗର ! ସୁଦର୍ଶନଧାଡ଼ି ସଦୃଶାର !
ତୁ ଯାଉଲେ ରଖି ଦୁଷ୍ଟ ଦୁଃଶାସନ ଶିର ।"
ଏତ ଶୁଣି ପାର୍ଥ ଥିଲେ ଜରୁବୁଚ,
ବାସୁଦେବ ଶୁଣି ଗର୍ଜିଲେ ଆଦର,
ଜଳସ୍ୱ ଗାଣ୍ଡୀବେ ଟାର ଖଞ୍ଚିଲେ ସାପୁଜ,
ଧରଲେ କଙ୍କଟ-ଚର ବୁଢ଼ାଣୀନାପୁଜ,
ବୋଲନ୍ତି ଗାଣ୍ଡୀବୀ, "ପ୍ରଭୁ ! ନ କର ବାରଣ,
ଜହ୍ନେ ମୁଁ ରଖିବ- ସ୍ତ୍ରୀମକୋଦୁଁ ଦୁଃଶାସନ,
ସହ ମୁଁ ଯାଉଛ ସତ୍ୱ, ତୁମ୍ଭ ଜନାବାଣୀ
କେବେଁ ନ ସହିବ, ଏ ମୋ ପଣ ଜନଯାଣୀ !
ଜହ୍ନେଁ ଏ ନାରତେ ମୁଣ୍ଡ ଦାଣିବ ସ୍ତ୍ରୀମର,
ତୁମ୍ଭ ଜନା ଯେ କରେ ସେ ନୁହେ ମୋ ସୋଦର ।"
ସ୍ତୁତ ଗାଣ୍ଡୀବ ନେଲେ ପ୍ରଭୁ ଜନଯାଣି,
"ଗଡ଼ ଗଡ଼ ସ୍ତ୍ରୀମ ମୁଣ୍ଡ ନ ପଳାଅ ଦାଣି !
ବାହାଲୁ କରୁ ତୁ ଲୋପ ଆଦେ ଧନଞ୍ଜୟ !
ଯାର ଇଚ୍ଛାଦଳେ ଖଣେ ତୁଅଇ ପ୍ରଳୟ,
ତା ତେଜେ ତେଜସ୍ୱୀ ସ୍ତ୍ରୀମ ଅଃଇ ସମ୍ଭୃତ,
ଧଉଅଛୁ ମହାକାର ଗାଣ୍ଡୀରମୂରତ,
ନାହିଁ ବଦ୍ଧେ ସ୍ତ୍ରୀମଲୁ ଯେ ସମରେ ଜଣିବ,
ତୁ ପୁଣି ଦେଖାଇ ତାକୁ ଏ ଶର ଗାଣ୍ଡୀବ !
ଏ ରୂପେ ନାଶିଲ ମୁହିଁ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ,
ଏ ରୂପେ ନାଶଇ ମୁହିଁ ଧର୍ମର ଯେ ରିପୁ,
ଧର୍ମର ସତାସ୍ୱ ସଦା ଏ ମୂର୍ତ୍ତି ମୋଭର,
ଧର୍ମଦ୍ରୋହୀ ପାପୀ ପକ୍ଷେ ମହାଭୟଙ୍କର !"
ଏମନ୍ତ ବୋଲନ୍ତେ ସିନ୍ଧୁସୁତା-ପ୍ରାଣଧନ,
ନଷ୍ଟଲେ ବସିଲେ ରଥେ ନରନାରାୟଣ ।
ଗୃହଁ ସହଦେବ ପ୍ରଭୁ କହେ ସ୍ତ୍ରୀମସ୍ୱାର,
"ବେଗେ ବଜେ କର ବାହୁ ! ପାଣ୍ଡବଈଶ୍ୱର,
ପାଣ୍ଡବ-କୋପଙ୍କାଗ୍ନି ଆଣ ସାଙ୍କଯେଣ,
ଦୁଃଶାରକ୍ତଇପ୍ତହସ୍ତେ ବାନ୍ଧବ ତା କେଶୀ ।"
ଶୁଣି ସ୍ତ୍ରୀମସେନ-ବାଣୀ ମଣ୍ଡିଚୂଡ଼ାମଣି
ବେଗେ ବଜେ କଲେ ସହିଁ ପାଣ୍ଡବରମଣୀ,
ବସିଥିଲେ ସତୀ ପତି-ଆଗମନ ଆଶେ,
ମିଳଲେ ସ୍ୱରେନ୍ଦ୍ର ସାଇଁ ସଙ୍ଗଳ ସକାଶେ ।

ଦରହସିତ ବଦନ ଦେଖିଣ ତାଙ୍କର
ପଗ୍ଭରଣ୍ଡ ଦେଖି, କହ ବାରତା ଯୁଦ୍ଧର ।
ବୋଲେ ସଦ୍ଦେବ, "ଦେବ ! କଳେ କର ଉଥେ,
ଏହୁଣ୍ଡି ଗଲ ଶ୍ରୀସେନଙ୍କ ଅଗତେ,
ଶ୍ରୀସେନ ଠାକୁରଙ୍କ ଅଟେ ଏ ଆଦେଶ,
ବାନ୍ଧବେ ସେ ଅଳ୍ପ ଚୌର ଚରମୁକ୍ତ କେଶ,
ଏତେଦନେ କଞ୍ଚ ଦେବ ! ହେଲା ଅବସାନ,
କପଟପାଶାରେ ଦୁଷ୍ଟ ଜିଲା ଅପମାନ,
ଲଭିବ ଦ୍ରୌପଦ ଆଜ ତାର ପ୍ରତଫଳ,
ଦୁଃଶାସନ ରକ୍ତେ ଧଇ ହେବ ସେ ଶୀତଳ ।"
ଶୁଣିଣ ଦ୍ରୌପଦୀ ଦେହ ଅନ୍ତରେ ସନ୍ତାସ,
ବେଗେଣ ମିଳଲେ ଯାଇ ଶ୍ରୀସେନ ପାଶ,
ମହାମନ୍ତ୍ରୀ ପାଣ୍ଡବ-ସମ୍ରାଟ ପାଟରାଣୀ—
—ଦସ୍ତ ଧଇ ଶ୍ରୀସ ଆଗେ ବେକାଇଲେ ଆଣି ।
ପଡିଅଛୁ ଦୁଃଶାସନ ପବ୍ଭତଆକାରେ,
ବସିଣ ତହିରେ ଶ୍ରୀସ ନର୍ଦ୍ଦାଡେ ପ୍ରହାରେ,
କାଳରୂପୀ ଶ୍ରୀସେନ ଭୈରବ ମୂରତ
ଦେଖିଣ ତାହିଲେ ମନେ ପାଣ୍ଡବଯୁବତୀ,
ଆସନ୍ତେ ଦ୍ରୌପଦୀ କର ଧରଣ ମନ୍ତ୍ରୀର,
"ଆସ ଆସ ଦେବ ଗୋ !" ଡାକଇ ଶ୍ରୀସଙ୍କର,
"କୁରୁସଭାତଳେ ବସ୍ତ୍ର ଜିଲା ସେ ହରଣ,
ଚଉଦବଷ ଏହୁଣ୍ଡି ସେହୁ ଦୁଃଶାସନ !
ଭିଲ କରି ଦେଖ ମୋର ଭ୍ରାତାଙ୍କ ବଦନ,
ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ପୁରୁଷ ଗୋ ଅଟନ୍ତି ଏ ଜନ,
କେତେ କେତେ ଦଣ୍ଡ ତୋତେ ଦ୍ରୁପୁସଭାତଳେ
ଦେଇଥିଲେ ବଙ୍ଗମଣି ଦ୍ରୁପୁଆଜ୍ଞାବଳେ !"
ଦ୍ରୁପୁନେ ପଡତ କୁରୁ ଭ୍ରାତା ମୁଖ ଗୁହି,
ଜଳଦଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱନେ କହେ ଶ୍ରୀସ ବାଣୀ,
"ଅରେ ଦୁଃଶାସନ ! ତୋତେ ଛତଲ ଦଇବ,
ଜନସ୍ଥରେ ରକ୍ଷ ନ ପାରଲେ ତୋର ଜୀବ,
ଦ୍ୱିଜହୁଲଭୂଡାମଣି ଦ୍ରୁପଦଗ୍ଭଜନ
ଶତ ବର୍ଷି ଯେଣ କଲେ ଯଜ୍ଞ ଆୟୋଜନ,
ତୋମାନଳ ବଦାର ଉଠିଲେ ସେ ରମଣୀ,
ସାଥିଯେ ସେ ନାଇଲୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ଜାଣି,

ତୁ ଛର ପାମର ରେ ଥଇଲୁ ଗାର କୈଶ,
ଗରୁ ଆଗେ ଅପମାନ କଲୁ ରେ ଅଶେଷ,
ପାଣ୍ଡୁ-କୁଳ-ପାଞ୍ଚାଳୀ କୃଷ୍ଣା ପାଞ୍ଚସେଙ୍ଗ,
ଆକର୍ଷି ଟାଣିଲୁ ରେ ପାମର ! ତାର ବୋଗୀ,
କାଲେ କର୍ମବୃକ୍ଷ ଫଳେ ଘାଣ୍ଟର ଏ ଲେଖା,
ତୋତୋ କର୍ମଫଳ ଏବେ ଦନେ ଦେଲା ଦେଖା ।
ଦଶନଖେ ବଦାରବ ତୋର ବକ୍ଷସ୍ଥଳ,
ତେବେ ସେ ମୋଲଇ ହୁଅ ତୋଇବ ଶୀତଳ;
ଏବେ ଜଙ୍ଘଦେବକୁ ସ୍ମର ରେ ଖାର ଦୁଃଶା !
କରବ ସମ୍ଭ୍ରତ ଭୁପ୍ତ ମୋ ରୁଧରତୃଷା,
ପଡ଼ଇ କ ମନେ ତୋର ଆରେ ହତ୍ୟୁ ଜୁର !
ଦାସୀଯଗେ କୃଷ୍ଣାକୁ ଝିଙ୍କିଲୁ ଅନ୍ତଃପୁର
ଯେ କାଳେ, ସଦସା ସମ୍ଭା କମ୍ପିଲେ ବଜଲେ,
ଝଲଲ ହସ୍ତିନାଦର୍ଶ୍ୟଗ୍ରାଚ ଝଲଝଲେ,
ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳାରୁଡ଼େ ବସି ଗାବଲେ ଯେତକ,
ଆଚମ୍ବିତେ ନରୋଦେଗେ ଶୁଅଲ ଉଡ଼ାକ,
ଗାବଲେ ଶ୍ୱାଶଗ ଗାବେ ଗୋମାପୁ ଗର୍ଦ୍ଦଭ;
ସଭାସ୍ଥଲେ ଶୁଅଲ ସେ ଅସୃକ୍‌କର ରବ,
ଚକତ ହୋଇଲେ ସଙ୍କେ ଶ୍ୱାଶ୍ରୁ ଦ୍ରୋଣ ଆଦ,
ସସ୍ତି ସସ୍ତି ଉଚ୍ଚାଇଲେ ଗୃଧ୍ର କ୍ରବ୍ୟବାଦ୍ୟ,
ନସ୍ତଉ ଗୋଖଗା ସେହ ଜାଣି ନ ଜାଣିଲୁ,
ଅନ୍ଧତ୍ୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟମଦେ ଧର୍ମକୁ ପାତିଲୁ,
ଅଗଳ ବାଶ୍ୱଳେ ଦୃଢ଼ କରଣ ନର୍ଦ୍ଦଭ
ଉପହାସ-ରସିକ ତୁ ଖଲୁ ରେ କଙ୍କର !
ସେହ ଧର୍ମ ଅନ୍ତେ ଏବେ ତେଲାଣ୍ଟ ପ୍ରବାଳ,
ସେହ ଧର୍ମ ଏ ଭୁଜେ ଦେଉଛୁ ପ୍ରତଫଳ ।"
କହନ୍ତ ଦ୍ରୌପଦୀ, "ନାଥ ! ଦେଉଛୁ ସ୍ମରଣ,
ଅନ୍ତଃପୁରେ କୃଷ୍ଣା ସଙ୍ଗେ ଖଲ, ଏ ଦୁର୍ଜନ
ନରଦସ୍ୟୁ, ନରପେଶ, ନର୍ଦ୍ଦସ୍ପେ ଚଣ୍ଡାଳ
ବାମ କରେ କରଷି ଧରଣ ମୋର ବାଳ
ଅଣନ୍ତେ ତରଣ ନ ପଡ଼ଇ ଭୂମିତଳେ,
ପଦଘା ପ୍ରାଣତ ନାଥ ! କଲ ଅଶ୍ରୁଜଳେ,
କୁରୁସଭାତଳେ ଗୁରୁଜନଙ୍କ ଗ୍ରମୁର
ଅବଚ୍ଛଳେ କଦାପନ କଲ ମତେ ଜୁର;

ଅକ୍ଲୁରେ ଡାକଇ, ନାଥ ! କେହ୍ନ ନ ଶୁଣିଲେ
ସ୍ୱପ୍ନ ଦ୍ରୋଣ ଅବ କରି ବସିଣ ଯେ ଥିଲେ,
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏସ୍ତେ ବ୍ୟସ୍ତେ ଡାକଇ କହନ,
ଦସ୍ତା ନ ହଇଲେ ଶୁଣି ଅବଳା ରୋଦନ,
ଲଜ୍ଜାନିବାରଣକାନା ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ
ଧର୍ମର ସଦାସ୍ୱ ହୋଇ କଲେ ପରିତ୍ରାଣ ।
ସେକାଳେ କଳଳ ଯେତେ ହେଲ୍ଲ ଏ ହୃଦସ୍ୱ,
ଜାଣନ୍ତୁ କେବଳ ସେହ ପ୍ରଭୁ-ଦସ୍ତାମସ୍ୱ ।"
ଉରୁଣୀ-କରୁଣ-ବାଣୀ ଶୁଣିଲେ ମାରୁଇ,
ହେଲ୍ଲ ସେ ବଷମ-ସ୍ନେଷ-ଅନଳେ ଆହୁଇ,
ପୂର୍ବ ଦୃଶ୍ୟ ଅଯମାନ କଲେଳ ସ୍ମରଣ,
ବଷଦାନ, ସଭୁଗୃହ, ବନବାସନ,
ମହାକୋପେ ଗଉଛଲେ ପବନତନୁଜ,
ଆନ୍ଦୋଶେ ଧରଲେ ଦୁଃଶାସନ ବାମ ଭୁଜ,
କଞ୍ଚେ ଶିରେ ଘାତ ଖୃପି ଉପାଡ଼େ ସେ କର,
ଶବଦେ ଅବଶ ଉସ୍ପ କମ୍ପେ ଥରହର;
ଭୁଜ ଉପାଡ଼ନ୍ତେ ଶବ ଶୁରେ ରସ୍ପକର୍ଣ,
କ ଅବା ଉସ୍ପତ ପଡ଼େ ହମାଦ୍ରି ଶିଖର,
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବୈଷ୍ଣବ ତେଜେ ଗର୍ଜଇ ପାବନ,
କ ଅବା ଗଗନ୍ ଖସେ ସ୍ପର୍ଶଣ ଅଗନ,
ଅଷ୍ଟକୁଳାଚଳ କମ୍ପେ, କମ୍ପେ ଉଦୟର,
ଆଉଟେ କମ୍ପିଲ ନାଗ ନଇ ସ୍ୱଗସ୍ୱର,
ରବରଥେ ଶୂନ୍ୟପଥେ କମ୍ପିଲେ ଅରୁଣ,
କୂଳ-ପ୍ରକମ୍ପନ-ଦେବ କମ୍ପିଲେ ବରୁଣ,
କମ୍ପିଲ ସଘନେ ରମ୍ୟ ମୁକୁତାସଦନ
ଗାଳ ଅମ୍ବୁରାଶି ଉଲେ, କମ୍ପିଲ ଆସନ
ସ୍ୱରଙ୍ଗ ପ୍ରବାଳମସ୍ୱ ବେଦ ଜଳଗଣି;
ସ୍ୱଗିଲେ ଉରଙ୍ଗାବେଗ ଘାଣାଘାତେ ଘାଣୀ ।
ମହୁଖ-ମର୍ଦିଳ-ଉଣ୍ଡୀ-ପ୍ରଚଣ୍ଡ-ଘବଦ
ଘ୍ରାଣକ କଲ୍ଲ ସେ ଶବ ଦିଲୋକ ସ୍ତବଧ ।
ଶୋଣିତ-ପାଣ୍ଡଳ ଭୁଜ ସ୍ପର୍ଶ ଉପାଡଣ
ଗଗନାଲୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଲ ବେଗେ କୁଲଇଶ,
ଦଉଖେ ରୁଦ୍ଧର କନ୍ଦୁ ଅକାଶ ବସ୍ତାର,
ଅନ୍ତରାଖେ ଶୋଣପର୍ଶୀ ଭୁଜ ନେଲ୍ଲ ମାର ।

ପୁଣି ଦଶ ଦିନ ଧରି ଦିଘାତଳ ବଳେ,
ଏ ଦିନେ ଧର୍ମଙ୍କୁ ବସାଇଲୁ ସିଂହାସନେ !
ଦିଗ୍ବିଜୟୀ ଯିଙ୍କ ଦେଲ ଯେ ଦିନ ହୁଙ୍କାର,
ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ଶ୍ୟେନପକ୍ଷୀ ପୁଣି ନେଲ ମାର ।
କୃଷ୍ଣା କୃଷ୍ଣକେଶେ ରକ୍ତ ବର୍ଷଣ ପ୍ରଚୁର,
ବଦାଇଲ ବୃକୋଦର ଦୁଃଶାସନ ଉର,
ଦନ୍ତ କଡ଼ମତ ଶବ୍ଦ ପଡ଼େ ଅଚମ୍ବିତ
ବୃଷସ୍କନ୍ଧେ, ଯତ ଯେଉଁ ଯିଅଇ ଗୌଣିତ,
ତେସନେ ବଳନ-ଶବ୍ଦ ଶ୍ରୁତ ମହାବୀର
ରକ୍ତାକ୍ଷ, ଅଗ୍ନିଭ ବଖେ ଯିଅର ରୁଧିର,
ଦୂରେ ବୃଷଯଉ ରବେ ସଜାଏ ଅନାଉ,
ତେସନେ ସଜାଏ ଦୂରୁ ଗୃଦ୍ଧେ ହୁରୁସାଇଁ ।
ରକ୍ତହସ୍ତେ ଯାଜ୍ଞସେନୀ ମୁକ୍ତ ଲମ୍ବ କେଶ
ବାନ୍ଧଲା ଆନନେ ବାଯୁନନନ ସାରେଶ,
ଅସ୍ତଗିରିଶୃଙ୍ଗେ ଏବେ ପ୍ରବେଶ ତପନ,
ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶ ବଣେ ଲୋହିତ ବରଣ,
ଅସ୍ତଗାମୀ ରବିପ୍ରତି ଯତ ରଣସ୍ଥଳେ
ବଣଇ ମିଶିତ ଯେଉଁ ଯାଏଁ ଯାଏଁ ଚଳେ ।
ସନ୍ଧ୍ୟା ଛାଣି ଦୁଇବଳ ଗଲେ ନଜସ୍ଥାନ,
ମହାସ୍ତବ୍ଧେ ଏକ, ପୁଣି ମହାଶୋକେ ଆନ ।
ଦ୍ରୁପଦନନ୍ଦନ ସଙ୍ଗେ ସୁନର ସ୍ୟନନେ
କାନ୍ଦୁଡଲେ ଶ୍ରୀମବାହୁ ଶ୍ରୁତ ଦୁଷ୍ଟମନେ,
ଯମୁନା ନର୍ମଲ ନୀରେ ପଖାଳ ଶରୀର
ଚଲେ ସାନନେ ଯାଇଁ ପାଣ୍ଡବ ଶିବର ।

(୫)

ଭାରତଈଶ୍ୱରୀ ।

(ପୂର୍ବାଭାସ)

ସୁନୀଳ ସାଗରେ ରଚେ ଶ୍ୱେତ ଦ୍ୱୀପ,
ଅଜେୟ ଜଗତେ ନାମ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସ୍ଥା,
ପ୍ରାକାର ପାହାର ଗାଳ ପାରିବାର,
ଅଖିଳ ଅବଗ ମଧ୍ୟେ ମାନଗସ୍ଥା,
ଅଖିଳ ଅବଗ-ପଦ୍ମ ଫୁଲଗସ୍ଥା । ୫ ।

ଅଜେୟ ଜଗତେ ବ୍ରହ୍ମଣ-କେଶଙ୍ଗ,
ବ୍ୟାପିଛୁ ଯା ଯଶ ସବଂ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁର,
ଜଗତନୟନ ସୁଧାଂଶୁ ତପନ
କରଣର ଗତ ଯାଏ ଯେତେ ଦୂର,
ଦୁର୍ଜୟ ସବଂତ ଶ୍ୱେତଦ୍ୱୀପ ଶୂର । ୧୦ ।

ନରପେକ୍ଷ ଯେନ୍ତ ଶମନ ସମାନ,
ରୋଷେ ବୈଶ୍ୱାନର ପ୍ରାଏ ସବଂନାଶୀ,
ନ୍ୟାସ୍ପେ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ଡ, ପାଳନେ ଶ୍ରୀପତ୍ତ,
ଦସ୍ୟୁର ଆଧାର ଶ୍ୱେତଦ୍ୱୀପବାସୀ,
ଶକ୍ତି ସତ୍ତେ ଷମା ଗଣ ପରକାଶି । ୧୫ ।

ଖଣ୍ଡଣ ଯା ପଦେ ଗଲଅମୃତଭ
କୌଶ୍ତଭଦେ ଯେଉଁ ଦଳ କଣ୍ଠ-ଭାସ,
ବଜ୍ଞାନ କୌଶଳେ ଜଠି ନଉସ୍ତଳେ
ଚାରୁ ସଙ୍ଗେ ଯେନ୍ତ କରଣ୍ଡ ସମ୍ପାଷ,
ଚଉଚ ସଙ୍ଗେ ଯେ କରଣ୍ଡ ବଳାସ,
ମେରୁ ମହାଣ୍ଡିବ ଭୁଖାର ଭରସେ,
ନରଷମଣ୍ଡଳ ଆଗ୍ନେସ୍ଥ ଉତ୍ସଙ୍ଗେ,
ସାଗର ବକ୍ଷରେ ବୁଧର କଳରେ,
ସବଂତ ଶେତାଙ୍ଗେ ବଦରଣ୍ଡ ରଙ୍ଗେ,
ଉତ ଅବରତ ବଜ୍ଞାନ ପ୍ରସଙ୍ଗେ । ୨୦ ।

ସାଗର-କେଶରୀ ସ୍ଥାନ କେଶର
ଗରଜେ ଯେ କାଳେ ହୁଙ୍କାର ଅନଳ,
କମ୍ପେ ଦସ୍ମନ୍ତ, କମ୍ପେ ଅମୃପତି,
ଦୂରାଇ ଦଅଇ ସାଜଇ ଚତୁଳ,
ଅନୁକରେ ବଜ୍ରଧ୍ୱନ ଅବକଳ । ୫୦ ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଖି ପ୍ରିୟ ଶ୍ରକେତନ
ଅଟେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମନ, ସେ ଦ୍ୱୀପ ଈଶ୍ୱର
ପୂଜ୍ୟ ଭାଗ୍ୟଫଳେ, ପୂଜ୍ୟ ତପୋବଳେ,
ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଆଜ ଗଜଗଜେଶ୍ୱର
ମଣି କାଞ୍ଚନର ସଂଯୋଗ ଏପର । ୫୫ ।

ମାନବ ବାସନ୍ଥ-ପ୍ରଙ୍ଗଳ ମୋଚନ
କଲା ଯେଉଁ ଜାଇ, ସ୍ୱାଧୀନତା ଦାନ
ସାର ଶ୍ରତ୍ୟକ୍ରତ, ତାର ଅନୁଗତ
ଆଜ ଏ ସାବନ୍ତ ଗୁରୁତ ସନ୍ତାନ,
ଏ ଅଟେ ଗୁରୁତ ମଙ୍ଗଳନିଦାନ । ୫୦ ।

ଆଜ ଗୁରୁତର ବଦନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ନବ ବକଶିତ ଗୁରୁତ-କମଳ,
ଗୁରୁତ ଆକାଶେ ସୁଖେ ପରକାଶେ
ନବ ଅରୁଣନବ୍ୱ, ସୁବମଳ,
ଉପୁଜଇ ଆର୍ଯ୍ୟ ଦେହେ ନବବଳ । ୫୫ ।

ଉରୁପା * ଦଳନ ଦମ୍ଭୀ ନେପୋଲ୍ଲନ,
ଦୁର୍ଜୟ ଜଗତେ କାର୍ତ୍ତିକାର୍ଯ୍ୟ ଯଇ,
ସାର ଭୁଜବଳେ ନ୍ତ୍ରତଳେ ତଳେ
ନଳ ଶିର, ସେହ ବ୍ରହ୍ମନ-ଈଶ୍ୱର
ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଆଜ ଗଜଗଜେଶ୍ୱର । ୫୦ ।

ନବ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥେ ନବ ଗଜମୁତ୍ତେ
ଉପସ୍ଥିତ ଆଜ ଗୁଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳ,
ଗଜେନ୍ତ୍ର-ଉତ୍ତତ ଭୂଷଣେ ଭୂଷିତ,
ଯୋଗ୍ୟ ଉପହାର ଅର୍ପନ୍ତ ସକଳ,
ବନନ୍ତ ଈଶ୍ୱର ତରଣଯୁଗଳ । ୫୫ ।

---

* ଉରୁପା— ଉତ୍ତରେପ ।

ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଶୂର ସାରେନ୍ଦ୍ର ସିନ୍ଧିଆ,
ମହାରାଷ୍ଟ୍ରକୁଳ-ଗୌରବ-ଭାସ୍କର
ପ୍ରୌଢ଼ ହୁଲକାର, କଠୋର ଗୁଇକାର,
ଯବନ ନିଜାମ—ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟେଶ୍ୱର,
ଭୂଦେବପ୍ରବର ରବ-ବଶମ୍ବଦ । ୭୦ ।

କାବେରୀମେଖଳ ଶରଳାପତ୍ତନ,
ତୁଷାର-ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସ୍ୱରମ୍ୟ କାଶ୍ମୀର,
ଶିଖ ପଞ୍ଜାଲ, ଭୁଟାନ, ନେପାଳ,
ଏ ଆଦ ଯେତେକ ଦେଶ ଗଜପତି
ନତ ପଦେ ଆଜ ଭାରତେଶ୍ୱର । ୭୫ ।

ନବ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥେ ନୂତନ କେତନ
ଉଡ଼ଇ ଅମ୍ବରେ, ବାଦଭରଞ୍ଜନ
ଶୁଭଇ ଗମ୍ଭୀର, ଯେଉଁ ଯଦୁବର
ପାଞ୍ଚଜନ୍ୟ ନାଦ କରନ୍ତୁ ପବନ,
ଭକତେ ଶୁଣନ୍ତୁ ନୃପ ଅଗଣନ । ୭୦ ।

ଏ ନବ ଘୋଷଣା ପ୍ରଭଧ୍ୱନ ଚଳେ
ଗାଇବେ ସ୍ୱିଶଣ ତୁଷାରଗିରିଶୃଙ୍ଗ,
ବନ୍ଧ୍ୟ ଧରାଧରେ କନ୍ଦରେ କନ୍ଦରେ
ଉଠିବ ଏ ଧ୍ୱନ ଅମ୍ବରେ ସାଗର,
"ଜସ୍ତୁ ଉତ୍କୋରସ୍ତା ଗଜପତ୍ତେଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ" । ୭୫ ।

"ଜସ୍ତୁ ଉତ୍କୋରସ୍ତା ଗଜପତ୍ତେଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ"
ଉଚ୍ଛାସେ କଲ୍ଲୋଳେ ଗାଇବେ ସାଗର,
ଦେବ ଉଘରୁଳେ ଗାଳ ଭୂମିଭୁଳେ
ଗାଇବେ ଗମ୍ଭୀରେ ମଳପ୍ର ବୃଥର,
ଝର୍ଝର ଶବଦେ ଗାଇବେ ନର୍ଦ୍ଦର ।୮୦।

"ଜସ୍ତୁ ଉତ୍କୋରସ୍ତା ଗଜପତ୍ତେଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ"
ଏ ଘୋଷଣା ଆଜ ବ୍ୟାପଇ ଭୂତଳ,
ଗାଏ ମହାନନ୍ଦ, ଗାଏ ମନୋଦଧ,
ଗାଉନ୍ତୁ ହରଷେ ପ୍ରଜାତୀ ଅତଳ,
ଗାଉନ୍ତୁ ଦଶିଶେ ଭ୍ରଦ ଭୂମିଦଳ ।୮୫।

କାଞ୍ଚନ ବମାନେ ଗଗନେ ସଞ୍ଚର
କର ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି ସୁର-ବଦ୍ୟାଧର !
ଏକାମ୍ର କାନନେ ଲତା-ଦୋଳାସନେ
ଗାଅ ବନଦେବ ! କରେ ସ୍ୱାଗତ ଥର
"ଜୟ ଉତ୍ଳୋରସ୍ଥା ରାଜରାଜେଶ୍ୱରୀ" । ୯୦ ।

"ଜୟ ଉତ୍ଳୋରସ୍ଥା ରାଜରାଜେଶ୍ୱରୀ"
ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଛଳେ ଗାଇନ୍ତୁ ଦେଉଳ,
ଖଣ୍ଡଗିରି ଦଗ୍ଧ ହୃଦରେ ସଞ୍ଚର
କୃଷ୍ଣେ କୃଷ୍ଣେ ରବ ଉଠୁ ସମସ୍ତୁଳ,
ମଧୁପଗୁଞ୍ଜରେ ଢେଉ ସେ ପଡୁଳ । ୯୫ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାଙ୍କରେ ସାଗର ସୈକତେ
ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକେ ସୁଖେ କର ସେ ବିହାର,
ଜଳଦେବୀଗୁଳ ! ସବେଁ ଦୋଇ ଠୁଳ
କର ଏ ଘୋଷଣା ସଙ୍ଗୀତେ ପ୍ରସ୍ତର,
ତାଳେ ତାଳେ ଢେଉ ଲହଙ୍ଗପ୍ରହାର ।୧୦୦।

କଟ ଜ୍ଞାରତର ବାସନା ପୂରଣ
ପ୍ରଭୁ ନରଖନେ ଏ ଘଣା ଶାପଦେ,
ଜ୍ଞାରତ-ତପନ ପ୍ରସାର କରଣ
ପ୍ରକାଶୁ ଏ ମୃତ ଆର୍ଯ୍ୟଃ-ମନଃପଦ୍ମେ,
ଏକତା ବଳରୁ ଏ ଜ୍ଞାରତ ସଦ୍ମେ ।୧୦୫।

(୫)

ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ।

ରାଗ— ରାମକେଳି

ଅଘଷେକୋତ୍ସବ (୧) ଦର୍ଶନ ଆଗେ ଶ ଦ୍ୱାରୁଆରେ(୨)
ବଜେ ଆଜ ଦେବ-ଦେବୀଏ ପେଖା-ଘୁଳାସମ୍ଭାରେ ।
କେତକ-କାନନ-ସଙ୍କୁଳ ରମ୍ୟ ଶିଳାସ୍ଥଳ
ସ୍ରୋତ ଦରଚଣ୍ଡୀ(୩) ଅଗତ ଆଜ ଶୋଭିଲାଚଳ(୪) ।
ଭଗବତ ବାଣପୁରରୁ ଦ୍ରୁତଗତ ସ୍ୱଗଣେ,
ଶୋଲସ(୫) ଦେଖଇ ସ୍ୱମୁଖ ସାହୁଁ ହ୍ରଦ-ଦର୍ପଣେ ।
ପ୍ରଗ୍ରମଣ୍ଡଳରେ ମଣ୍ଡିତ ତନୁ କନକଗୋରା,
ଚୈଲଙ୍ଗୀ ବସନ ବୁଝଗେ ପୁଣି ବଶଇ ଡୋରା ।
ଉଲ୍ଲ ସେ ଭୁବନ-ଈଶ୍ୱରୀ(୬) ହେମଗିରିବାସିନୀ,
ଏକାମ୍ରକାନନ ଦେବତା ଜନଯୁଗ୍ମଶୋଭନା ।
ନରେନ୍ଦ୍ର(୭) ମଉଳ-ଚୁମ୍ବନ- ରେଣୁ-ଉଜ୍ଜ୍ୱଳଚରଣା,
ମୈନାକଶିଖର-ବାସିନୀ(୮) ରଣପୁରମଣ୍ଡନୀ ।
ନାଵକ-ଅଙ୍କିତ ଉଚ୍ଚିକା- ଦେଖା ବାଙ୍କି-ଈଶ୍ୱରୀ,
ମହାନଦୀକୂଳେ ସାଦାଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠାନ-ଶିଖରୀ,
ମଣ୍ଡନ୍ତୁ ଜଜଳମଣ୍ଡଳ ଯେତୁ ସଦା ସ୍ୱଦାଗେ
ସରଣ୍ଡା-ଦର୍ପଣ ଅଣୁଂଘା(୯) ଶତଦଳ ପଗ୍ଭଗେ ।
ବରୁଣୀ-(୧୦)-ଶଇଳ-ଶିଖରେ ପୁଣି ଯେତୁ ବସନ୍ତୁ,
ଧ୍ୟଅନ୍ତୁ ସାଦାଙ୍କ ଚରଣ ଝର-ଲଦଗ୍ଭଘନ୍ତୁ ।
ଏକାନ୍ତେ ସ୍ୱକାନ୍ତୁ-ତନୁଜା-(୧୧) ଗାର-ଶୈଳବଦାର
ସ୍ରୋତ ଦେଷାଦ୍ୱାର-(୧୨) ଚଣ୍ଡିକା ବଳେ ଶ ଦ୍ୱାରୁଆର ।

---

(୧) ପୌଷନାଷରେ ସ୍ନାଇଖେକ । (୨) ଦ୍ୱିତ ବଡ଼ଦେଉଳରେ ଶଂଦ୍ୱାର ।
(୩) ଚଲ୍ଲାଇଲର ନକଝୁ ଦରଚଣ୍ଡୀ । (୪) ପୁରୁଷୋତ୍ତମଷେତ୍ର ।
(୫) ବାଣପୁର ନକଝୁ ଚଲ୍ଲାଇଚଣ୍ଡୀ ପଙ୍କତ ।
(୬) ଭୁବନେଶ୍ୱରଷେତ୍ରର ଅଧୀଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା । (୭) ନରେନ୍ଦ୍ର ରଣପୁର ସ୍ୱଜାଙ୍କ ଉପାଧି ।
(୮) ମୈନାକଦୁର୍ଗ । (୯) ଅଣିମପାଦ୍ରଦ, ସଉଣ୍ଡୋଚିଛର ପାଦଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ।
(୧୦) ଖୋରଧାର ବରୁଣୀ ପଙ୍କତ ।
(୧୧) ସ୍ୱକାନ୍ତ ଋଷିଙ୍କ ତପଃପ୍ରଭାବରୁ ମହାନଦୀ ଜାତ ହୋଇଥିବାର କଲ୍ପନା ଅଛି ।
(୧୨) ଦେଷାଦ୍ୱାର—ଚମପନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ମହାନଦୀ ଗର୍ଭସ୍ଥୀ ସ୍ଥାନ ।

ଦାଃକଗର୍ବ କଃକ — ଉଶ୍ରୀ ନାଗଙ୍କବେଶେ,
ଅମଳ ଉଜ୍ଜଳକୁସୁମ ଶୋଭେ ଶ୍ୟାମଳ କେଶେ ।
ଫଳଃଭାରଶୀ ଝଙ୍କଡ଼- ଦେଖା ଶିଦ୍ଧଘାରକା (୧),
ଲଃଜ-ବଳଃ କାକଃ- ପୁର ମହାମଙ୍ଗଳା (୨) ।
ଚଇକା-ଲଦଙ୍ଗ-ମାଳକା, ଦେଦ ଗିର ଲ୍ୟୁଚିତ,
ଚଲ୍ଦଗେ ଗାଳ ଚଇକା- ବକ୍ଷ ଚଇଙ୍ଗାମ୍ବିତ,
ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକେ ଯହୁଁ ଜଣାଥେ ଜଲଦେଙ୍କା ପଙ୍ଗୀତ
ଶୁଣନ୍ତୁ ଚଳଚେ ନାଦକେ ଦୂରେ ବାହୁଁ ବୋଇତ,
କାଳୀଜଇ ଦେଙ୍କା (୩) ଅଗତ ଛତ ପେ ଗିରଚୁଡ଼ା,
ଦଶର ପରମ ମଙ୍ଗଳ ଶିରେ ତୈଲଙ୍ଗୀ କୁଡ଼ା ।
ମଦୋଦଧ ଫେନପୁଞ୍ଜରୁ ଜାତ ଯେତେ ଅପ୍ସରା,
ରମାଙ୍କର ବାଳାସଙ୍ଗିନୀ ଦିବ୍ୟ-ଶିଳ୍ପ-ସୁନ୍ଦରୀ ।
ସବତା, ବୋଣାର୍କ (୪) ଦେବତା ନବଗତବେଷ୍ଟିତ,
ମହାଚେଇଖମ୍ଭଚଉଦ ହିଂଦ୍ୱାରେ ଶୋଭତ ।
ଉଉ, ଉତପଉ ଘେଠାବେ ଅସି ମିଳଲେ ଶେଷେ,
ଅଣାଥଲେ ପୁଷ୍ପବୃଷଣ ଦିବ୍ୟ ସୁତା ଆଦେଶେ ।
ରୂପରଚନାରେ ଚରାଚ— ଶିଳ୍ପଶୀମା ଏ ବେନ,
ଅବଗାରେ ଅବା ରୂପମା କତ ଜ ଦେଇ ଘେନ ?
ପ୍ରତିଦାଙ୍ଗ ଜସ୍ୱ ବଜସ୍ୱ (୫) ଛତଦେଲେ ସରଣୀ,
ଯନ୍ତେ ଅସି ଆଗେ ପଶିଲେ ପୁର ସୁରରମଣୀ ।
ସ୍ୱାବେ ସବଂକୁ ଦେଖଙ୍କ ଗଉ ଅପ୍ରତିଭତ,
ସୁର୍ଯ୍ୟ ନ ଦିଶିଲେ ଏ କଥା, ହେଲେ ମର୍ମ-ଆହତ ।
ମହୋତ୍ସବ ସାର ପକଲେ ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାରେ(୬) ମିଳଲେ,
ସେଠା ପୁର ସିବା ମାନସେ ଜଳ ସାନେ ଚଢ଼ିଲେ ।
ବେଗେ ଚେବ ଦେଖା ସ୍ୱପୁରେ ଗଲେ ନ ପାନ୍ତୁ ଜଣ,
ଶିବ୍ୟ ଜାତ ଭସେତେ ଅପ୍ସରା ଗଲେ ଭରଙ୍ଗେ ମିଶି ।
ସିବାବେଳେ ଉବ କାମଙ୍କୁ ଚକାପ ଚକ୍ଷୁରେ ଗ୍ରହଁ
କହିଲେ, "ଛଡ଼ାଇ ଦେବଃ ତୋର ଏହ ଦଡ଼ାଇ,

---

(୧) କଃକ ଜଣାର ଝଙ୍କଡ଼ ପ୍ରଜାରେ । (୨) ପୁଷ୍ପ ଜଣା ଗୋପ ଆନାରେ ।
(୩)ଚଳ୍ଦା ମଣ୍ଡବର୍ତ୍ତୀ ପଦ୍ମଜନ୍ମେ କାଳୀଜଇ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଅଛ ।
(୪) ଜୋରଙ୍କ ଦେଉଳ ।(୫)ଜସ୍ୱ ବଜସ୍ୱ ପୁଷ୍ପ ବଡ଼ଦେଉଳର ଦ୍ୱାର ଜୋଇ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।
(୬) ପ୍ରବାଦ ଅଛ ଯେ ଦେବତାମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଅସି ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ରଥ ତୋଇ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ସ୍ଥାନକୁ ଯାନ୍ତ ।

ଶ୍ରୀଣ ଜନ ମନ ମଳାଇ ତୋର ବଡ଼େ ଗୁମାନ !
ତେଜସ୍ୱି-ଧର୍ଷଣ-ପ୍ରମାଦେ ଦହେ ଯିବ ତୋ ପ୍ରାଣ ।
ଦର-କୋଘାନଲେ ଥରେ ତୁ ଜଳିଥିଲ୍ ମଦନ,
ପୁଣି ଜଳିବାକୁ ଏ ଦେହେ ଯଗ ବଳୁଛ ଏନ ।
ଏଯାରେ ସାବଡ ଜଳଙ୍କ ତାର ଅଣ୍ଟୁ କଉଡା,
ନାଶ୍ଚ, ନାସ୍ତରଙ୍କ ନରଙ୍କ ତୁହ ଅଣ୍ଟୁ ଦେବତା ।
ଶ୍ରର ଫୁଲଧନୁ ଧଇ ତୁ ସ୍ୱରେ ବୋଲୁଚୁ ଶୂର,
ଲଜ୍ଜା ଯାଉ କାହିଁ ପାରେ ସେ ତେଲେ କଣି ଫିପୁର ।"
ଶୁଣି ପୂର୍ଯ୍ୟବାଣୀ କନ୍ଦର୍ପ ହସି ହସି ଭଣନ,
"ଜଗତେ କେ ଲର୍ଘି ପାରବ ଫୁଲଧନୁ ଶାସନ ?
ଯେଡ଼େ ଦମ୍ଭ କର ତେଲେ ମୁଁ ଦମ୍ଭ ହରିବ ଦନେ,
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରଭାବୁଲେ ତୁମ୍ଭକୁ ସାକ୍ଷୀ କରିବ ଦନେ ।
ତମୋଦମ୍ଭର ଜଗତେ ତୁମ୍ଭ କର ସର କେ ?
ଦମ୍ଭି-ଦମ୍ଭ-ହର ତେସନ ଫୁଲଶର ସର କେ ?
ଦାରୁବେଦଛମ ଭ୍ରମର ପରି କମଳ ତୋଳେ
ଯାପୋରେ ଅପଣା ବଳମ ପ୍ରେମ-ମୋହନ-ଢୋଲେ ।
ସୁକୁମାରପଣେ ନବଗା ତୁଲେ ତେ ଅଛ ଆନ ?
ତା ସଙ୍ଗେ ଛନ୍ଦଲ ତୁମ୍ଭକୁ ହିନା ଫୁଲଜମାଣ ?
ଯେ ଯେଡ଼େ ତେଜସ୍ୱୀ ତା ତେଜ ମୋତେ ଅଛଇ ଜଣା,
ଫୁଲଶର ଆଗେ ପଡଲେ ହବି ତୁଅଇ ବଣା ।"
ବଦା କହୁ ଦେବ କୁସୁମ- ଧନୁ ପ୍ରିୟା ସଙ୍ଗତେ
ଅନ୍ତଗଖେ କୁଚ ରହୁଲେ ମୀନକେତନ ଲଥେ ।
ପଉଖଣ୍ଡୀ ଦେବ ପାଇଲେ ପ୍ରଉଶୋଧ ଅଆଶ,
କେଲେଶରେ (୧)ଦବ୍ୟ ସୁଯୋଗ ଜାଣି ଶାଣିଲେ ବାଣ ।
ସ୍ୱମନ୍ୟୁ ନାମରେ ପରଣୁ- ଗ୍ରମ ଶିଷ୍ୟପ୍ରବର
ମହୋଦଧିତରେ ସମାଧି- ଯୋଗେ ଥିଲେ ଉତ୍ତର ।
ଭନ୍ତ୍ରାଗା ନାମେ ଦୁହିତା ସେହୁ ଗର୍ଭ ପ୍ରଭାବେ
ପାଗର ଅଣ୍ଟରୁ ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମି ଥିଲ ସେଠାବେ ।
ପାଉଲେକ ଅଉ ପଡନେ ସଉ କନ୍ୟାରତନ,
ସଥାକାଳେ ଅଙ୍ଗ ମଣିଲ ଅନବ ଯୌବନ ।
ନେତ୍ରଯୁଗେ ସୁଜା ପିଅନ୍ତୁ ସେଉଁ ରୂପ-ଅମୃତ,
ସେ ଅମୃତେ କଲ ଯୌବନ ବାଲା ତନୁ ଧନ୍ୟ ।

---

(୧) ପୁଷ୍ଟାବୁ ଗୁଇ ପାଞ୍ଚ କୋଣ ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ବେଲେଶ୍ୱର ନାମକ ସ୍ଥାନ ଅଛି ।

ଖୋଲା ସେ ଲଉଛି ଅଣ୍ଟା ଦବ୍ୟ ଖୋଲିକୁ ବଢ଼,
ପୁଣିଲା ଲାବଣ୍ୟ-ସରସେ ନବ କମଳକଳି ।
ସ୍ତନାବେ ସ୍ତବଣ୍ଡି, ଯୌବନ ଢେଲା ଯୋଗ୍ୟ ରସାଣ,
ରୂପାଣ୍ଟଲ(୧) ଢେଲା ରୂପସୀ ଶସ୍ତ୍ର ଅମୋଘ ବାଣ ।
ସଙ୍ଗେ ଶଲ୍ଲକୁଲା ଯେମନ୍ତ ରୂପରଙ୍ଗେ ଅଭୁଲା,
ଚନ୍ଦ୍ରାଗା ଢେଲା କଉରେ ଦବ୍ୟ ଖୋଲିପିଭୁଲା ।
ଅଲେ ଚନ୍ଦ୍ରାଗା ଜନଜ ପୁଣି ବାଳା ସମସ୍ତେ
ପ୍ରିସ୍ତ ସଙ୍ଗରେ ରମାଙ୍କ ଗାଳ କରୁଣାଳସ୍ତେ ।
ସଖୀ ଅନୁରୋଧେ ଉଦ୍ଦଗ୍ର ଦେଲେ କୋଠରୀରୁ
ଚନ୍ଦ୍ରାଗାଯାଇଁ ବାଧ୍ୟ ବଶ୍ୟ ବୃଷଣ ଗୁରୁ ।
କୁମୁଦହାସିନୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ- ମଦେ ସଦା ବଢ଼ଳ,
ପ୍ରମୋଦେ ଭ୍ରମଇ ପ୍ରମଦା ସଦା ବଳନ-ସ୍ଥଳ ।
ବଶ ପ୍ରାପ୍ତେ ପ୍ରେମପ୍ରସଙ୍ଗେ ସଦା ଅରୁଚି ଭାଗ,
ପୁରୁଷ କଥାହୁ ଡରେ ସେ କରେ ଦୂରୁ କୁହାର ।
କନ୍ଦ୍ରୁ ରୂପ ଥିଲେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ କେବେ ରସିକ ଖଡ଼େ ?
ମଧୁ ଥିଲେ ପୁଷ୍ପେ ଯତନେ ଖୋଜ ମଧୁପ ଜାଡ଼େ ।
ସେ ଅଟେ ଜଗତଜନର ମନ-ନୟନ-ଜାଗ,
ଅପ୍ରକଟ ହୋଇ ରହିବା ଯାଇଁ କାହିଁ ତା ଗୁଣ ?
ରୂପ ଆକର୍ଷଣ ପ୍ରବଳ ନରେ ଜବା ଅମରେ,
ଭୈମୀ ସ୍ୱୟମ୍ବରେ (୨) ପ୍ରମାଣ ହୋଇଅଛୁ ସଦ୍ୟରେ ।
ମଧୁର ପ୍ରଦୋଷ ସମୟ, ସ୍ତବ୍ଧ-କଉଶବୋଲା
କାଦମ୍ବିଙ୍କ ଖେଳେ ଜଗନେ ଧୀର ସମୀରଲୋଲା ।
ଘୋଟିଲ ଗଗନ ସ୍ତରେ ଦଶେ ଶତବରଣେ,
ଏତ ମନୋରଥ ହୁଇକେ ସେତେ ଅଶା-କାନନେ ।
କଇଁ ସାଇଲତା-ଶ୍ୟାମଳ କାଇସ୍ତ ପର ଛପ୍ପା
ଜବା ଅବସାନ ଦେଖିଣ ଜମେ ବସ୍ତ୍ରାରେ କାମ୍ପା ।
ବାରୁଣୀ-ଦର୍ପଣ ସମ୍ମୁଖେ ହୁଲେ ସରସଲଳ (୩)
ସ୍ତବଣ୍ଡି-ଲତରୁ ସୁଜଇ ଦହିଁ ମନ ଅନଳ ।
ଗାଳ ଘାଗ୍ରାର ଅଦୁରେ ଗାଏ ଅମର ଗୀତ,
ଅମର ଭରଙ୍ଗ ନର୍ତ୍ତନେ ଢେଲା ଦୁଏ ଧ୍ୱନିତ ।

---

(୧) ରୂପାସ୍ତ—ମଦନ । (୨) ଦମସ୍ତନ୍ତୀ ସ୍ୱୟମ୍ବର ।
(୩) ପୁଷ୍କର ଉତ୍ତରକୁ ସ୍ତର ପାଞ୍ଚ କୋଶ ଦୂରରେ ସରସ ନାମରେ ଛୋଟ ଏ ହ୍ରଦ ଅଛି ।

ଶୁଭି ଭାରତ-ସୈକତେ ଫେନରୂଡ଼ ଲଙ୍ଘି
ଲୁମେ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼(୧) ଚରଣ ସ୍ପର୍ଶେ ସ୍ପର୍ଶେ ସଞ୍ଚଉ ।
ନାନାଜାତି ପୁଷ୍ପପଗ୍ଭ ଧୀରେ ଦଳେ ସମୀର,
ଗୁଡ଼ୁକଙ୍କ ଘେନି କନ୍ଦୁକ- କ୍ରୀଡ଼ା କରେ ସମୀର ।
ଯୂଥ ଯୂଥ ଦୋଇ ଭ୍ରମଣ୍ଡ ନାନାରଙ୍ଗେ ହରଣ,
ତରଙ୍ଗ ଗୁହାଣୀ ଗୁହାଣ୍ଡ ଗୁରୁ ଗ୍ରୀବା ଦୋହଣ ।
କନ୍ଦୁକକ୍ରୀଡ଼ାରେ ସ୍ପନଗ୍ଭ ଆଜ ରତ ଏ ସ୍ଥଳେ,
ଉଠୁଛ ପଡ଼ୁଛ କନ୍ଦୁକ ଗୁରୁ କରଙ୍କମଳେ ।
କନ୍ଦୁକର ଗତ୍ତ କଲନ୍ତେ କ୍ରୀଡ଼ା-ଲୋଳ-ଲୋଚନ,
ତଳଭୂରୁ ଗୁରୁ-ନର୍ତ୍ତନ ଦଗେ କହ୍ନା ଶୋଭନ ।
ଲମ୍ବିତ ସୁଗୋଲ ନତ୍ତମ୍ — ବମ୍ବେ ହେମମେଖଲା,
ସ୍ତନାଙ୍କୁରେ ବ୍ୟସ୍ତେ ତଦାଲଇ ମୋତିମାଳା ତରଳା ।
ଶ୍ରବଣେ ଦୋଳଇ ଦୁଗୁଳ, ଦୋଳେ ଗାଲ ଅଲତ,
ଲାବଣ୍ୟଦର୍ପଣ ପଗ୍ଭପ୍ଟି ଝଲେ ଗଣ୍ଡ-ଯୁଗଳ ।
ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦୁ ଲଲାଟେ ପିନ୍ଧୁର- ବନ, ରମଇ ଆଖି,
ନୂତଇ ପଦ୍ମର, ରହୁଛ ସୁର ହୃଦସ୍ଥ ଲକ୍ଷ୍ମି ।
ଦଶନ-ଅଂଶୁକ ମିଶଇ ନାସାମଣି-ଅଂଶୁକେ,
ମୁଗମଦବନ୍ଦ ସ୍ପନର ଶୋଭେ ଗୁରୁ ଚରୁକେ ।
କାମ-କାଲକୂଟ-କାଳମା ଭୁରୁଯୁଗଳ ଧନୁ,
ପ୍ରବାଳଲତା ଜ ଅଧର, ଆହା, ରୁପସାଗରେ ।
ବଲାସ ଜଲୋଳ-ଲୋଚନ- ଭାଗ୍ୟ କନ୍ଦୁକ ସଙ୍ଗେ
ଉଦ୍ବେଗେ ଭ୍ରମଇ ରୌଦଗେ କହ୍ନା ମଥୁରରଙ୍ଗେ ।
ଉଚ୍ଚେ ଯୁବା-ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ଜବତ ପ୍ରଭ ଜଃାଶ-ଗରେ,
ଉଠେ ନବଶୋଭା-ତରଙ୍ଗ ପ୍ରଭ ଅଙ୍ଗଉଙ୍ଗୀରେ ।
ଅସମ୍ଭାଳେ ପିନ୍ଧ ଦୁନୁଲ ଭୂମି ଯାଏ ପରଶି,
ଘେଣେ ଅନାଉଛୁ ଲଲନା ଫୁଲ ଯାଏ ବରଷି ।
ଦୁକୂଳ କବଗ୍ଭ ସମ୍ଭାଳୁ- ଅଛୁ ଦଖିଣେଉରେ,
ଫିଙ୍ଗୁଛୁ ଧରୁଛୁ କନ୍ଦୁକ ବାମା ଦକ୍ଷିଣ କରେ ।
ଶୋଭୁ-ସଦନାଲୁ ମଦନ ଦେଖି ଢେଲେ ହରଷ,
ପ୍ରଭଫଳ ଦେବେ ରଦ୍ଧଙ୍କି ମନେ ହେଲା ସାହସ ।
ଅର୍କ ଚୋଣାର୍କରୁ ଏକାଳେ ଆସୁଥିଲେ ଆକାଶେ,
ନୟନ ଭାଙ୍କର ଦଇବେ ଗଲା ସ୍ପନଗ୍ଭ ପାଶେ ।

---

(୧) ଚଲେଶ୍ୱର ନାମକ ମହାଦେବ ।

ବାଳୁକ-ଅଧର କନୁକ ଜିଙ୍କି କର ପଡାଇ
ଗୁରୁ ଗୁରୁ ରଙ୍ଗେ ନଗ୍ନଇ ଦେଲ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଗୁହି ।
ଏହ କାଳେ ଦୂଷ୍ଟ ରବଙ୍କ ବାଳା ବଦ୍ଧବଦନେ
ପଡଲ, ଉଡଲ ହୃଦସ୍ଥ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଗଡଲ ଖଣେ ।
ଉତ୍ସ ଗୋତ୍ସ ଦେଖି ରବଙ୍କ ଉତ୍ସବଯନ୍ତ୍ର ଉଛଳେ,
ଅବସର ଏବେ ବୁଝିଲେ ମନୋଭବ କୌଶଳେ ।
ଫୁଲକାଣ୍ଡ ଫୁଲକୋଦଣ୍ଡ ଗ୍ରଗ୍ରେ ଅକଣ୍ଠି ଟାଣି
ସମ୍ବୋଦନବାଣ ରବଙ୍କ ଦେଲେ ହୃଦପ୍ରେ ତାଣି ।
ବପଗତେ ମୀନକେତନ ଖଣ୍ଡି ସେ ଫୁଲଶର
ବଗ୍ରଗେ ମୃଗାଙ୍ଗିରଙ୍କିଣୀ ଉନ୍ନ ଜଲେ ଜର୍ଜ୍ଜର ।
ଅନୁରାଗ ମନେ ଜପୁଜେ ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷମାଣେ,
ଓଲଟା ଯୋଉଲେ ସେ ବାଣ ପୁଣି ବଗ୍ରଗ ଆଗେ ।
ଫଳେ ଅନୁରାଗ, ବଗ୍ରଗ ଜଙ୍ଘପଡ଼େ ଭାଦାର,
ପରଣାମେ ଡେଣୁ ବଲ୍ୟ ମନୋଭବ ବକାର ।
ଲଘୁସ୍ପବାବେଗେ ମହୁର ବାଳା ସମ୍ମୀପେ ଗଲେ,
ସ୍ପର୍ଶିଲ ପ୍ରାପ୍ତେ ଲଜ୍ଜାର ଚରୁଦଳ ଉଜଳେ ।
ମେରୁଗିରିଭଙ୍କେ ଅମର- ଧୂଳା ପଥା ଶୋଘତ,
ଶୁଭ୍ର ଉପଳାଡ ଭେସନ ସ୍ୱଦ୍ଧଦେଗେ ଲମ୍ବିତ ।
ମହୁରଙ୍କୁ ଦେଖି ନକଟେ ନାସ୍ୟମୁକୁଟହାର
ବେଗେ ପଳାଇଲା ଇଲଲା ଲଜ୍ଜ ଉପ୍ରେ ଅଧୀର ।
ବଦ୍ୟୁତବରଣା ବଦ୍ୟୁତ- ବେଗେ ଧାଏଁ କେଲାରେ,
ଯେତେ ଦୂର ଯାଏ ରବଙ୍କ ମନ ତେତେ ଓଝାରେ ।
ଅଧୀରେ ସତସ୍ପଧାଖ ଧୀର ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇ,
ଧଳାଡ ସମ୍ମୋଧ କାଉର- ସ୍ୱରେ କହନ୍ତି ଘାଇ ।
"କାହିଁ ପଳାଉଛ ସୁନରି, ତୋଇ ଏତେ କାଉର ?
"ଉଉଣବଙ୍କର ଜନଲୁ କଥା ଏତେ ତୋ ଭଉ ?
"ଉଥଳାଅି ! ତୁ ତ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ମୋତେ ଦ୍ରାନ୍ତିଣ କର ?
"ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛୁ ବଲ୍ଲ ସିନା ତେଜ ମୋହର ।
"ବଲଚଷୁ ମୁହିଁ ଉଯନା, ଉର୍ବ୍ବାଶୀ ମୋ ନାମ,
"ପ୍ରତ୍ୟୁଷ ଯେତେ ଜଗତେ, ତାର ଅଟେ ମୁଁ ଧାମ ।
"ବଦ୍ଧା ମୋର ସ୍ନେହ-ବନ୍ଧନରେ ଏହ ଗୁରୁ ସ୍ତନନ,
"ଛାଡିଲେ ସେ ରତ୍ନ, ଉତ୍ସାତେ ସଙ୍ଗେ ତତ୍ତବେ ବାଧନ ।
"ବର୍ଷ ମାସ ଦନ ଲଭ୍ୟାଲ ମୁହଁ ଅଟେ ଅଧିପ,
"ଖଣ୍ଡେ ସଭୁ ସେବକ ପ୍ରାପ୍ତେ ମୋର ସମୀପ ।

"ଚନ୍ଦ୍ରକର ପ୍ରାପ୍ତେ ମୋ କର ଚନ୍ଦ୍ର ଅଛ ଫଣାର,
"ଚନ୍ଦ୍ର ନଦ ଶୋଣ୍ଡଚରଙ୍ଗ ଏବେ ଉଠେ ଅଯାର ।
"ଅଙ୍ଗଭ୍ୟ ଖନ୍ଦିପ୍ତ ବୃଷଭ ମୋର ବଶପମ୍ବତ,
"ଧୃତ କଲେ ବଶ ଏ ବଶେ କର ଲଭ ଅଭ୍ୟତ ।
"କୋଣାର୍କଖେତ୍ରରେ ମୋଦର ଏହ ଭୁଙ୍ଗ ମନ୍ଦର
"ଉଚ୍ଚଳ ଦେଖାଙ୍କ ମୁହଁ ପ୍ରାପ୍ତେ ଗଚ୍ଛେ ବୁଚର ।
"ସ୍ମରତରୁ-ଙ୍କୃତେ ମଙ୍ଗଳ ମୋର ମୈତ୍ରେପ୍ତ ବଚ୍ଚ*,
"ଭୁସ୍ତମସଙ୍ଗଦେ ବଗଙ୍କେ ସହଁ ଗଭୁଗଳନ ।
"ଗୋଳଗୁଳସ୍ତତା ଲଭଲ ମୋତେ ବଳ ଦ୍ୱାପରେ
"ମହାସ୍ପର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ ଭୁମର § ନର ଦର୍ଯ୍ୟଙ୍ଗ ନଗରେ ।
"ମନ୍ଦବଳେ ଭୁଲ୍ଲୀ ଆକର୍ଷି ମୋତେ ଆଣିଣ ଥିଲ,
"ଆଣିଲୁ ଲାବଣ୍ୟରତ୍ନ ତୁରେ ବାଜ୍ଞ ଭୁହ ଛଉଳା ।
"ଗଜଗ୍ରଜେଶଙ୍ଗ ସ୍ପଷମା- ଗଚ୍ଚେ ଭୁହ, ସୁନଉ,
"ଛପ୍ପାମପ୍ପୀ ଛପ୍ପା ନୁଚେ ତୋ ଦାସୀପଣକୁ ସଉ ।
"ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରେ ମୋ ରଥ ନଭ୍ୟ ମେରୁ ପଙ୍ଗତ,
"ଅଙ୍ଗଭ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ରଙ୍ଗ ଦେଖଇ ଦେଶଭୁଷାରେ ରତ ।
"ଦେଖି ନାହଁ କେବେ ଅମନ୍ତ ସନୋଦର ମାଧୁଗ,
"ଶୋତ୍ତ ଦେଖି ଶୋତ୍ତ ଭମଲା ଦୁଃଖେ ମରଚେ ଛୁଉ ।
"ନସ୍ତନ ନସେଙ୍ଗ-ବହନ କର ରଚରେ ଭଥ,
"ସାର୍ଥକ କଲୁ ଏ ଭଖତ ଭୁହ, ଲାବଣ୍ୟନଥ ।
"ଶତ୍ରୁ ମୁଁ ନୁହଇ ତୋହର କର ଯୋଡ ମାଗଉ,
"ସ୍ଥିର ହୁଅ, ମୁହଁ ତରଣେ ବଡ଼ ବ୍ୟଥା ଲାଗଉ ।
"ତତ୍ତ୍ୱଁ ବଳ ବ୍ୟଥା ଲାଗଇ ବାଳା, ହୃଦେ ମୋହଉ,
"ସ୍ତନୁମାଗ୍ର ଦୋଇ କଷଣ ଏଡ଼େ ଲଭଲୁ ଗୋଉ ।
"ମୁହଁ ମାଡ କାଳେ କଗ୍ଭ ବାଳା, ଘଉବୁ ଛୁଟି,
"ଭୁଶାଙ୍କୁର ସିବ କୋମଳ ଗୁରୁ ତରଣେ ଯୁଟ ।
"ସାଆଣ ମୁଖରୁ କପୋତ ଏନ୍ତରୁପେ ପଳାଏ,
"ଶାନଠାରୁ ଖୁରୁ ଶଶକ ପ୍ରାଣ ବଳଲେ ଧାଏଁ ।
"ଫିଦାଠାରୁ ଖରେ ପଳାଏ ମୃଗ ଏରୂପେ ସିନା,
"ଜଣା ବଙ୍କରଲୁ ଏ ଶଙ୍କା କଥା କରୁ ନଖାନା ?
"ରଖ ଏ ଜୀବନ ସେବକ- ପଦେ ବଉ, ସୁନଉ !
"ତୋହ ଦସ୍ୟା ବନା ଗଲଟ୍ଟ ନଷ୍ଟେଁ ସଉ, ସୁନଉ ।"

---

* ସ୍ମରତରୁ – ପୁରାଣ । + ମୈତ୍ରେପ୍ତ—କୋଣାର୍କସ୍ଥିତ ପବଟ୍ଟ ବନ । § ଭୁଲ୍ଲୀପ୍ତବ—କଣ୍ଠ ।

ଦୂଆ ଦେଲା ଏତେ ମିନତି, ଏତେ ଗଦ୍ଗଦ ବଚନ,
ପଲାଇଲା ଋଷିକୁମାର ବେଗେ ଦୋଇ ଛୁଟନ୍ତ ।
ବଗଦେ ଧାଇଁଛି ଲଳନା, ବଗେ ଲୋତ୍ଲୋଚନ,
ବେନ ଛାଡ ବେନ ହୃଦପ୍ଦ କରେ ବେଗ ଦାବ୍ଦନ ।
ମାସ୍ଥା ବସ୍ତରୂପେ ପଛାତେ ଅନୁସରନ୍ତ ଦଇ *,
ଡୋଇଲଗ୍ନ ଥୋପ ପେସନ ଅନୁସରେ ଶଫଗ୍ଗ ।
ପଲାପ୍ଦନେ ପୁଣି ସ୍ଦନଗ୍ଗ ବଗେ ସ୍ଦନରଭର,
ଅସମ୍ଭାଳ-ବେଶ-ବୃଖଣେ ଆହା ଵ ମନୋହର !
ଶାଣଶୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାପ୍ଦ ଅଙ୍ଗନା- ଅଙ୍ଗ ଗୁରୁ ବଲନ
ବସନ ଉଡ଼ାଇ ଦେଖାଏ ରଙ୍ଗେ ହିଙ୍କୁ ପବନ ।
ଭୂମି ଚରଣରୁ ଚଦ୍ଦର- ଗୁଳ୍ଫ ଦୋଳେ ଚରମେ,
ମଦନ-କେତନ ଉଡ଼ାଇ ଵହା ଗୋଲ୍ଫ-ଆଶମେ ।
ଵଚବାରୁ ଏହ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ କାହିଁ ?
ନ ଧଇଲେ ସେହ ବାଲାକୁ ତାଙ୍କ ଡାହ୍ନ ତ ନାହିଁ ।
ଦେମାଙ୍ଗ ବଲସାବସନ୍ତ ଦେଖି ସେତେ ସନ୍ଥାଣ
ଅନ୍ତଃଖେ ଧାଏଁ ସଲଖେ ଖଣପ୍ରତ୍ୟା ସମାନ ।
ଜାବନ ଵଳଲେ ସରପ୍ଦ ଖରେ ଧାଏଁ ଦୁବ୍ବଳ,
ଖରତରବେଗେ ଜାବଳା ଆଗେ ଧାଏଁ ପ୍ରବଳ ।
ମୁହୁ ଚଞ୍ଚୁ ମୁନ ସନ୍ଥାଣ ଯନ୍ଥଁ କରେ ବସ୍ତାର,
ମଣେ କରଗତ ପଲକେ ପଦ୍ମ ଦେଲ ଶୀକାର ।
ବଲଦାବସନ୍ତ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରାଣବପ୍ଦ ଅସ୍ଥିର,
ଖଣେ ଥୁତ ଖଣେ ମୁକତ ମଣେ ନଜ ଶସ୍ତାର ।
କାଞ୍ଚନ-ପୁଞ୍ଜରୁ ସନ୍ଥାଣ- ଚଞ୍ଚୁ ଖଣେ ଧରଣେ,
ଚଞ୍ଚଳେ ବଡ଼ାଇ ଶୀକାର ଖରେ ଉର୍ଯ୍ୟକେ ଖମେ ।
ଏହରୂପେ ଦଇ ଧାଅନ୍ତ ପ୍ରେମଲୋଳେ ଵଳଲ,
ଅବଳା ବାଳାରୁ ଏରୂପେ ସ୍ଥଉ ଦଅଇ ବଳ ।
ଦଉଣଲୋଭନା ଏରୂପେ ଧାଏଁ ଉତ୍ତରମୁଖେ,
ଉସୁଖୁଲୋଚନେ ଦଉଣେ ଦୂରୁ ଦେଖନ୍ତ ଦୁଃଖେ ।
ଅଇ ଦ୍ରୁତବେଗେ ଦଉତ ଅବଘାଦେ ଜତତ,
ଜାର୍ଦ୍ଧଘାପେ ଧଗ ଉଦଧ- କୂଳେ ଦେଲ ସ୍ଥଗିତ ।
କଣ୍ଠାଗତପ୍ରାଣ କାରୁଣ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରାପ୍ଦ ବସ୍ତାରୁ
ହାତ ଯୋଡ ନଜ ମାତାଙ୍କୁ କଦେ ଉଦ୍ଦେଶେ ଡାକ ।

---

* ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

"ଦୁଃଖ ଯେଉଁ ମୋର, ଜନନ, ତୁର ଏରୂପ ମୋର,
"ଈଶ୍ୱରଶ ହୋଇ ଦେଲ ଏ ମିନା ଦୂଷଣ ମୋର ।
"ଦେବ୍ୟ ରୂପ ତୋର, ତା ସଙ୍ଗେ ଅଛ ଦେବ୍ୟ ଶକ୍ତି,
"ଶକ୍ତି ଜ୍ଞାନ ରୂପ କେବଳ ମିନା ଲଭେ ଦୁର୍ଗତି ।
"ବୃତଧାଙ୍କି ମାତଃ, ବସୁଧେ, ଦ୍ୱିଧା ହୁଅ ଭୁ ଲବେ,
"ଶରଣ ସମ୍ଭାଳ, ଅଶସ୍ୱ ମୋତେ ଦଅ ଗରଭେ ।"
ଏମନ୍ତ କହନ୍ତେ ଉଠିଲା ଭୀମ ଘଙ୍ଘଡାକାର,
ଗାଳ ବାହୁ ଗାଳ ସାଗର କଲା କଲେ ବସ୍ତାର ।
ମହାଳଲରବେ ଉତ୍ତଲେ ନଭେ ଜଳ-ତରଙ୍ଗ,
ବେଳାମୁଖେ ମାତ ଆସିଲା ବଶ୍ୱଗାମୀ ତରଙ୍ଗ ।
ମିଶିଯାଏ ଯଥା ପ୍ରଭାତ ତାର୍ ରବକରଣେ,
ମିଶି ଯାଏ ଯଥା କାବାସ୍ୱା ଈଶ-ଅସ୍ୱା ତରଣେ,
ମିଶି ଯାଏ ଯଥା ରଘଲା ଗାଳ କଳଦ ଅଙ୍ଗେ,
ମିଶି ଗଲା ତଥା ଅବଳା ସେହ୍ନ ଗାଳ ତରଙ୍ଗେ ।
ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ହୋଇ ରହିଲେ ରବ ମହାବସୁସ୍ୱେ,
ଜସ୍ୱ ଏତେଦନେ ପଶିଲା ଜସ୍ୱଶୂନ୍ୟ ହୃଦସ୍ୱେ ।
ଘନଘୋଷ ପ୍ରାସ୍ୱେ ଏକାଳେ ହେଲା ଶବ ଭୈରବ,
ଚକତେ ଗ୍ରହଁଲେ ପଶ୍ଚିମେ ପ୍ରଭୁ ଅଲକାଦ୍ଭବ ।
ବୁମିସାତ ଦେବ ଦେଖିଲେ ନଳ ପ୍ରିସ୍ୱ ଦେଇଲ,
ଉଲ୍ଲଲଉବନେ ଦେଉଲେ ସାଦା ଥିଲ ଅଭୁଲ ।
ଧାନଯୋଗେ ଜାଣି ସୁମନ୍ୟୁ ପୂର୍ବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକଲାପ
କୋପାନଳେ ଜଳ ତପସ୍ୱୀ ଦେଲେ ଦାରୁଣ ଶାପ ।
ସେହ୍ନ ଶାପ ଯୋଗୁଁ ପଡଲ ତଳେ ଦେଉଳଗୃଜ,
ଦନୁଁ ଦେବଶିଲ୍ପୀଙ୍କ ଯା ଦେଖି ଲଭୁଥିଲେକ ଲାଜ ।
ବଷମ ଲୁସୁମକୋଦଣ୍ଡ ଦଣ୍ଡ ଲଇଣ ବଳେ
ବମନା ହୋଇଣ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ ଗଲେ ନଳ ମଣ୍ଡଳେ ।
କୋଣାର୍କଷେତ୍ରରୁ ଉଠିଲ ଅର୍କପୂଜା ବଧାନ,
ପଇଣତ ହେଲ ସେ ଦନୁ ମରୁରୂପେ ସେ ସ୍ଥାନ ।
ସେ ପୂଜ-ଗୌରବ-ସାକ୍ଷୀ ମଖଶାଳା ମାତର
ପ୍ରଭଧ୍ୱନ ଛଳେ ପାନ୍ଥକୁ ଏବେ ଦଏ ଉତ୍ତର ।

* ଦେବଶିଲ୍ପୀ—ବଶ୍ୱକର୍ମା ।

(୪)

ନନ୍ଦଚକ୍ରେଶ୍ୱରୀ ।

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

(ନଃବାଣୀ ବୃତ୍ତ)

କାଠଗୋଡ଼ ଘରେ ଶୋଇଛି ଶିବର,
କୋଳାହଳପୂର୍ଣ୍ଣ କାଠଗୋଡ଼ ଘର,
ଧାଡ଼ ଧାଡ଼ ଦୋଇ ମହାନଦ୍ଦା ଗାଏ
ଶୁଭ୍ର ଚାମ୍ବୁ ଶୋଭେ ଖଡ଼ଶୈଳ ପ୍ରାୟେ.
ଭ୍ରମର କେଉନ ମନ ସମ୍ମୀରଣେ,
ଝଙ୍କଝଙ୍କେ ଅଷ୍ଟ ପ୍ରଦୋଷ କରଣେ,
ବାଦଡ଼ ଶବଦେ କମ୍ପଇ ଅବଜା,
ନଦ୍ଦାଗର୍ବ ଭଙ୍ଗେ ଶତ ପ୍ରଭଧ୍ୱନ,
ଲାଖ ବନ୍ଧୁଇନ୍ଦ୍ର କାହିଁ ଗୋଧଦଳ,
ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଭୁଟେ ହର୍ଷକୋଳାହଳ,
କାହିଁ ଭଲ୍ଲବାର ଖେଳବାଡ଼କରେ
ବଜୁକ ପର୍ବସ୍ପେ ଝଲେ ଗୌରକରେ,
ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧେ କାହିଁ କମ୍ପେ ରଙ୍ଗସ୍ଥଲୀ,
ଭାଳ ଦେଉଛନ୍ତି ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀ,
କାହିଁ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଘେନ ଅଶ୍ୱବର
କଦମ୍ବେ ବୁଲାଇ ଦଅଇ ଚକ୍କର,
କାହିଁ ବସି ଅଷ୍ଟ ମାଳୁଛନ୍ତି ଲୋକେ,
କାହିଁ ଅବା ଗଲ୍ପ କରୁଛନ୍ତି ଥୋକେ,
ଅବଗାହୁଛନ୍ତି କଷ୍ଟ ଦଳେ ଦଳେ
ବଷମ ପର୍ବସ୍ପେ ବସି ସ୍ରୋତ କଳେ,
ଦାସେରକ * ଆଣ୍ଠା କର ଉରୁତଳ
ଗେବାଉଛ ଗୀତା ଝେଳ ଲମ୍ବଦଳ,

---

* ଦାସେରକ—ଛତ୍ରୀ ।

ଗାରବାଡ଼ା ଯେତେ ଗର୍ବଗ୍ରାସ କଲ
ସ୍ରମୁଛନ୍ତି ଦୁଇ ଦଳେ ଦଳେ ଚର,
ବଯଶି ବସିଛୁ କାଠଗୋଡ଼ ବନ୍ଧେ,
ବକା କଣା ଲାଳିଅଛୁ ନାନା ଛନେ,
ନଦୀଗପ୍ୟା ନଦୀବନ୍ଧ ନଦୀକୂଳ,
ସବୁଠାରେ ଲୋକେ ହୋଇଛନ୍ତି ଠୁଳ ।
ଭୁଶଦ୍ରା-ବସ୍ତା-ପ୍ରମୁଖ ଦୁର୍ଗଙ୍କ
କାଠଗୋଡ଼ଠାରୁ ସହଁ ଜନ୍ମ ଲଭି
ବସୁଛୁ ଦକ୍ଷିଣେ, ବଯଙ୍ଗତେ ତାର
ଗୋରଗଙ୍ଗାଙ୍କର ଶୋଭେ ଶ୍ୱଦ୍ଧାକାନ୍ତ,
ଶୂନ୍ୟ ଥଲ ଥଳ ପ୍ରଭୁତେ ଶିବର,
ଏବେ ବେଢ଼ିଅଛୁ ମନୁଷ୍ୟ-ପ୍ରାଚୀର ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ସର୍ଗ

(ନଝଟାଙ୍ଗୀ ବୃତ୍ତ)

ଦୁବଣ୍ଡ ଦଳାନ୍ତେ ଉପ୍ତ ଦେମଛବ
ଧୀରେ ଦେଖାଦ୍ୱାର (୧) ବିରଶୃଙ୍ଗେ ରବ.
ପାଚ କରକାଳେ ଝଲୁଛୁ ଭୁବନ,
ସୁଖସୁପ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତେ ଦରେ ଜନମନ,
ବାରୁଣୀଗଗନ ପାଇବ ସ୍ତବ୍ଧରେ,
ଗନ୍ଧବ୍ୱନଗଣ୍ଡା ଶୋଭାହୁ ଖଟ୍ଟାରେ,
ବାରୁଣୀ ଗ୍ରାଣୀ କ ପିଛ୍ନ ସ୍ପର୍ଶଭେଳ
ସଖୀ ସଙ୍ଗେ ଖେଡ଼ୁଛନ୍ତୁ ଫଗୁ ଖେଳ,
ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣବମାନ, ସ୍ପର୍ଶରଥ ଦୋଳା
ନବସ୍ତକେ କେତେ ଦୋଇଛନ୍ତୁ ତୋଳା,
ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣର ନଦେ ବଦେ ସ୍ପର୍ଶସ୍ରୋତ,
ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣ ଅଙ୍ଗାକେ ଚଳେ ସ୍ପର୍ଶପୋତ,
ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣ ମଞ୍ଚରେ ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣ ଆସନ,
ତହିଁ ବ ବସିଛୁ ଦେବବେଡ଼ରଣ,
ଦୂରେ ଦାଇଗ୍ରସି ମିଶିଛୁ ଗଗନେ,
ବଲ୍ଲସିତ ସନ୍ଧ୍ୟା କନକବରଣେ,
ସାରଙ୍ଗଗଡ଼ରୁ ଆଠଗଡ଼ଯାଏ
ଶୋଭେ ଶୈଳ ଗଳସ୍ରୋତୀର ପବ୍ୱସ୍ପେ,
ଠାବେ ଠାବେ ଭୁଙ୍ଗ ଗଳଶୃଙ୍ଗମାଳା
ଶୋଭେ ଯେଉଁ ଇନ୍ଦ୍ରଗାଲ ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳା,
ଉଚ୍ଚତାରେ ଦେଇ ସବଶୈଳେ ଲଢ଼ା
ଝଟକୁଛୁ ଶିଖର ନିଜ ସପ୍ତଶଯ୍ୟା, (୨)
ମଣ୍ଡିଛନ୍ତୁ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ଗ୍ରହଗଜ
କୌବଳାର୍ଜ୍ଜିତ୍ରାଙ୍କମଣ୍ଡିତ ନଗ୍ନଜ, (୩)
ଉତ୍ତରେ ବସ୍ତଜେ ଶୈଳ ସର୍ପେଶ୍ୱର, (୪)
ସର୍ପେଶ୍ୱର ଯାଇ ଧୂଅଁ ପବ୍ୱତ;

---

(୧) ଡମପଡ଼ା ଅନ୍ତର୍ଗତ ସ୍ଥାନ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପର୍ବତମାଳା । ନଝଟର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ । (୨) ସପ୍ତଶଯ୍ୟା ପର୍ବତ ଢେଙ୍କାନାଳର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ନଝଟର ପଶ୍ଚିମରେ ଯେଉଁ ପର୍ବତମାନ ଦୃଶ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସପ୍ତଶଯ୍ୟା ସର୍ବୋଚ୍ଚ । (୩) ନଗ୍ନଜର କୌଦ୍ଧଗାଣ୍ଡି ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ । (୪) ସର୍ପେଶ୍ୱର ପର୍ବତ ଆଠଗଡ଼ର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ନଗ୍ନଜର ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଆଠଗଡ଼ର ପ୍ରଧାନତମ ନଗ୍ନ ସର୍ପେଶ୍ୱର (ସାପୁଆ) ଏ ପର୍ବତ ତଳେ ମହାନଦୀରେ ମିଶିଅଛି ।

ଦନ୍ତଗାମୀ ସ୍ରୋତେ, ବସ୍ତ୍ର ଟେକିତେ
ସନ୍ଧ୍ୟାଗ୍ନି ଖେଳୁଅଛୁ ନାନାମତେ;
ସ୍ୱଚ୍ଛ ସ୍ରୋତଜଳେ ପାଦ ରହରୁତ
ଯତ, ସ୍ୱାଗମାଳା ଦଲୁଛ ଝଲୁଛ;
ଧୂମାକାରେ ଦୂରେ ପର୍ବତର ଶ୍ରେଣୀ
ମାତ ଆସୁଅଛୁ ଜଳ ସ୍ଥଳ ଗ୍ରାସି,
ଉଥାଙ୍କୀ ଗ୍ରାମର କାଠଘୋଡ ଗାରେ
ଥରେ କାନ୍ଦେ, ଥରେ ଅନାଇ ମିହରେ,
ପଞ୍ଚଆଦରୁ * ପକ୍ଷୀ ଦଳେ ଦଳେ
ଉଡ ଆସୁଛନ୍ତି ନଭେ କୋଳାହଳେ;
ଗଉଡ଼େ ମଧୁରେ ମୁରଲୀ ବଜାଇ
ଘଠାରୁ ଗୋଠକୁ ଆଣୁଛନ୍ତି ଗାଈ;
ଗୃହଁ ଗୃହଁ ରବ ଦେଲେ ଅସ୍ତମିତ,
ଧୂମାଶା ଦେଲା ଭୁକୁମେ ଛୁଇତ,
କେତେ ରୂପ ଧରୁଅଛୁ ଚକ୍ରବାଳ,
ଦେଖାଉଛୁ ନବ ନବ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ,
ରକ୍ତ, ପୀତ, ନୀଳେ ଚତ୍ର ଚତ୍ର ନବ
ଘଆଇଛୁ ନାନାବର୍ଣ୍ଣେ ବର୍ଣ୍ଣୋତ୍ସବ;
ତାଗ୍ନିଏ ଯୁଡ଼ି ଗୋଧୂଳ ଭୁନ୍ତଳେ
ଦେଖୁଅଛୁ ମୁଖ କାଠଘୋଡ ଜଳେ,
ପର୍ବତକନ୍ଦରୁ ବାହାର ଅନ୍ଧାର
ନମେ ଘର କରୁଅଛୁ ଏକାକାର,
ଉଦ୍‌ଦଗେ ଘୋଟ ଛନିର କାନ୍ଥମା
ଇଗଲା ଜଳ ସ୍ଥଳ ବ୍ୟୋମସୀମା;
ମାତ୍ର ବଡ଼ାନାସି ଗଡ଼େ ଉମିରର
ପ୍ରବେଶର ଆଜ ନାହିଁ ଅବସର,
ଯହିଁ ଦେଖ ତହିଁ ଉତ୍ରୋଦପ୍ପା ଜଳେ,
ଯହିଁ ଶୁଣ ତହିଁ ସଙ୍ଗୀତ ଉଥଲେ,
ଉଲ୍ଲାସେ ଗଡ଼ନ୍ତୁ ଗଡ଼ବାସିଜନେ
ନାନା ମନୋରାଜ୍ୟ ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପନେ ।

---

* ପଞ୍ଚଆ—ଏହା ସ୍ୱଜ୍ୟ କଟକରୁ ୯୦ କୋଶ ଦକ୍ଷିଣରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାର ପର୍ବତ ଏବଂ କାନନବେଷ୍ଟିତ ଦୃଶ୍ୟମାନ ଅତ ରମଣୀୟ । ଏହ ଦୃଶ୍ୟମାନଙ୍କରୁ ପଦ୍ମପଦ୍ମ, ପଦ୍ମପୁଷ୍ପ ଏବଂ ଗିରିଚୂଡା ପ୍ରଭୃତ କଟକରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଅମଦାନୀ ହୁଏ ।

(୬)

ଉଷା ।

ବୃତ୍ତ—ଖଣ୍ଡ କୁସୁମାମୋଦ ।

ଯତି ଲକ୍ଷଣ—ଛ ଅକ୍ଷର, ଛ ଅକ୍ଷର, ପାଞ୍ଚ ଅକ୍ଷର ।

ଶାଲ୍ମଳୀଶଈଳ * ଉନ ସ୍ଥାନେ ଉନ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଶୃଙ୍ଗେ,
ଲଘି ନାନା ବନ ଜନପଦ ନିମ୍ନେ ବଙ୍ଗସାଗରେ;
ଉତ୍ତରେ ବଲାଙ୍ଗୀ, ମଧ୍ୟେ ଗଙ୍ଗାଦ୍ୱାର, ଶୋଣ ଦକ୍ଷିଣେ
ଜଳବେଣୀ-ବର୍ଣ୍ଣେ ତୁରଙ୍ଗୀ-ନୟନ—ଗାଇନ୍ତା ଜଣେ;
ରଜ, ତମ, ସତ୍ତ୍ୱେ ମିଶିଲା ପଦ୍ମଯୋନି ବଲାଙ୍ଗୀ-ପଦେ
ଶୋଣ, ଗଙ୍ଗାଦ୍ୱାର ନିଶମ୍ଭୁ ଯେ ଯାହା ଗାଇପଦ୍ମବେ;
ତେମୁଡ଼ାଣୀ ନାମେ ଏହି ସ୍ଥାନ ଏବେ ବଦତ ଲୋକେ,
ଚଣ୍ଡୀରୂପେ କାମ୍ପା—ସଙ୍ଗେ ଭଙ୍ଗେ ସହିଁ କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତୁ ଚୋକେ;
ନର୍ଦ୍ଦପ୍ତେ ନରତେ ଶର-ଅସୁରଣେ କରନ୍ତୁ ରଙ୍ଗ
ବାର ବାର ଦୋଇ ସହିଁ ଉଚ୍ଚଭୂମି – ଉନ-ଉତ୍ତଙ୍ଗ;
ଉନ-ନଦୀ-ଜଳ ନଳ ପ୍ରଣ୍ୟ-ଭଙ୍ଗେ ବଲାଙ୍ଗୀ ବହ
ଯୋଜନାନ୍ତେ ଯାଇ ଜଳେ ମହାସିନ୍ଧୁ,— ଭଙ୍ଗେ ମିଶଇ;
ଥିଲେ ତାର ତଳେ ନୁରୁ † ନାମେ ଗଙ୍କା ମହାପ୍ରତାପୀ,
ଫୁକୁଥିଲେ ଯେହ୍ନ ନଦୀତଳେ ଶ୍ୟାମା § ପ୍ରତିମା ସ୍ଥାପି;
ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶେ ନଦୀ—ଗର୍ଭୁ ନରପତି ଲଭ ବସ୍ତୁତ
ଯଥାବଧି ଗଢ଼ି ବଲାଇବାପାଇଁ କଲେ ଆରମ୍ଭ;
ନଦୀତଳେ ଦବ୍ୟ—ଦେଉଳ ତୋଲାଇ ତହିଁ ସ୍ଥାପନା
ବଗଇ ନଗର– ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ-ରୂପେ କଲେ ଅର୍ଚ୍ଚନା,
ଦୋମ ମାଘ ଆଦ ଅନୁଷ୍ଠାନେ ଦ୍ୱିଜେ ଦେଲେ ଦୀକ୍ଷିତ,
ବଚ-ଲୋଡ଼େ ଗଲ— ବଲାଙ୍ଗୀ-ସଳଳ ଦେଲ ଲୋଡ଼ିତ,
ଦେଘାଙ୍କ ନଘୋରେ ନରବଳ ଦେଇ— ଥିଲା ଅର୍ପଣ,
ଉତର ପଶୁଙ୍କ କଥା ଅବା ଜଣ କରେ ଗଣନ ?
ଦେଘାଙ୍କ ପ୍ରସାଦେ ଗଙ୍ଗାଙ୍କର ଦେଲ ଜାଗ୍ୟ ଉଦୟ,
ଚର-ଶଶୁ ଭୁଲ ନତ କଲେ ଶିର ଦୋଇ ସଦୟ;

---

* ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ପର୍ବତମାଳା । ଶାଲ୍ମଳୀ ନାମ ଶିମୁଳଫୁଲ ଅଥବା ଶିମୁଳଫାଳତି । † ବାଲେଶ୍ୱର ନଗରର ଅଂଶବିଶେଷର ନାମ ନୁରୁପୁର ।
§ ମାଣିକଶ୍ୟାମ ନାମକ ବାଲେଶ୍ୱର ନଗର ଅଂଶବିଶେଷରେ ଜାକୀମଙ୍ଗଳ ଅଛି ।

(୭)

ପାର୍ବତୀ ।

ଗାଲାଉଛେ ଆଜ ଦୋଳ ମହୋତ୍ସବେ
ସର୍ବ ସଙ୍ଗେ ପୁରବାସୀ,
ବାଦ୍ୟର ଶବଦ ଦେଲେ ଯକାଉଛୁ
ଗିରି-କୋଳାହଳ ଗ୍ରାସି ।
ଶଙ୍ଖଶବ୍ଦ-ଶଇଳ ମୃଦୁଲେ ଗମ୍ଭୀର
ପାଗ୍ଭବାର-ବଂଶେ ବହୁ,
ଶାଖେଡ଼-ଲଲନା— କପୋଳେ ଅଲକ
କମ୍ପାଉଛୁ ରହୁ ରହୁ ।
ଉଡ଼ୁଛନ୍ତି ଗୌର— କରେ ପ୍ରଳାପଉ
ଗାଉ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ବର୍ଣ୍ଣେ,
ଉଡ଼ୁ ଉଡ଼ୁ ଅରେ ବସି ପଡ଼ୁଛନ୍ତି
କେଉେ ପୁଷ୍ପେ, କେଉେ ପର୍ଣ୍ଣେ ।
ଉରଉଆ ନଳ ପ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ନାଟ୍ୟ-
ତରଙ୍ଗେ ମଗ୍ନ ନାଟୁଆ,
ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରାଏ ଖଣ୍ଡଉଡ଼ା
ଦେଇ ବୁଲେ ବାଇଶୁଆ ।
ପ୍ରଭରୁ ପୁଷ୍ପିତ— କୁରଅନା ଗନ୍ଧେ
ବାସିତ ଉଦ୍ୟାନମାନ,
ଉଡ଼ୁଛନ୍ତି ଯୂଥେ— ଯୂଥେ ମଧୁକର
ଗୌରବେ ହୋଇ ଅଜ୍ଞାନ ।
ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣ ନଳଗ ପ୍ରାଏ ଗାଲାକାଶେ
ଦୋଳଇ ରଙ୍ଗ-ଶାଳୁଲୀ,
ନବୁଳ ଚଂଶୁକ— କୁସୁମ-ମଣ୍ଡନେ
ହିନ୍ଦୁଉଚ ବନସ୍ଥଳୀ ।
କରୁଛନ୍ତି ଗାକ୍ୟ ଧରାଧାମେ ଆଜ
ରଉ ସଙ୍ଗେ ରଉଯଉ,
କେଉଁଅଛୁ ନାଗ — କେଶର ବେନଙ୍କ
ଶିରେ ହେମ-ପୁଷ୍ପ-ଛତ୍ର ।

ବସ୍ତି-ଅନୁରୂପେ ବନ୍ଦୀ ବେନ୍ଦଙ୍କର
ଚଳପାଦପନ୍ତୁ ପିକ, (୧)
ପଥିକ-ମାନସେ ସ୍ୱତ ଆଣିବାକୁ
କେ ଜାଣା କେ ବା ଅଧିକ !
ଢାଳଇ ସ୍ୱରତ କୁମର ଶିଙ୍ଘାଣ
ରଜ ପରକର-ରବେ,
ପ୍ରବାଳ-ପତାକା ଧରଣ ଉନୁକ
ଉଲ୍ଲ ଦେଖ ଠାବେ ଠାବେ ।
ଦଶୁଅଛ ଯାହା ଶ୍ୟାମଳ ଚମ୍ପକ-
ପାଦପେ ହେମ-କଉକା,
ରଜା ରାଶୀଙ୍କର ଗାରୁଳନାପାଇଁ
ସେ ସିନା ପ୍ରସାପଯିଖା ।
ମଞ୍ଜିକା କୋରକ— ଶଙ୍ଖ ବଜାଉଛ
ଷଟ୍‌ପଦ ପୁଷ୍ପ-ଲକ୍ଷଣ,
ହେମଗୋଟ୍ଟ ପୁର୍ଯ୍ୟ— ମୁଖୀ ଧରଅଛ
ଶୁମୁରେ ସ୍ପର୍ଶି ଅଲଃ ।
ମନାନଳେ ନାନା ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ କରେ
ବଧୂର-ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ଘାତଙ୍କା
ପଦୁରାଗ-ପୁଷ୍ପ— କଙ୍କିଣୀ-ଧାରଣୀ
ଧାତଙ୍କା ରଜ-ନର୍ତ୍ତଙ୍କା ।
ରଜ-ଅଷ୍ଟାଗାର ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବେ
କବା ଜଳେ କବା ସ୍ଥଳେ,
ଅଶୋକ ନଥିଲୀ ବୃତେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ,
ସରଃ ଉତ୍ପଳ କମଳେ ।
କାଞ୍ଚନ - କୋରକ ହେଲେ କରୁଅଛ
ବରହୁର ଦମ୍ଭ ଚୂନା,
ଅବା ସେ ବରତ୍ର ବୁଝରେ ଲେହୁତ
ମଦନର ଏକମୁନା ।
ସ୍ତାବର ଜଙ୍ଗମ ମନ ଡୋଇଅଛ
ଅନଙ୍ଗର ଲୀଳାଗାର,
ସ୍ୱରୁଖେ ଦେଖନ୍ତୁ ନାଗ୍ନମସ୍ତ, ନାଗ
ସ୍ୱରୁଖମସ୍ତ ସଂସାର ।

---

(୧) ରତ କ୍ରୌଞ୍ଚୀ, ମଦନ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ।

ଅନ୍ୟ କଥା ଥାଉ, ସଉଜନୟନ
ଦୋଉଛୁ ଆଜ ଅଥୟ,
ଦେଖିଥିଲେ ମେତ୍ର ବ୍ରହ୍ମ-ମସ୍ତ ବଦ,
ଦେଖନ୍ତୁ ସେ ନାସ୍ତ-ମସ୍ତ ।
ଦଣ୍ଡଧର ପୁତ୍ର — କୋଦଣ୍ଡ ଶାସନ
ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କର ଶିରେ
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ପ୍ରାଣୀ ବଦରନ୍ତୁ ଆଜ
କବା ଘରେ କବା ଘରେ ।
ସମଗର୍ବ ଘାଣ୍ଟେ ଡଂସ ଡଂଗୀ ପବୁ-
ପର୍ବଗେ ଶଙ୍କର ବୋଳ
କରୁଛନ୍ତୁ କଳ — ନାବେ ପ୍ରେମାଲାପ
ଲବଙ୍ଗ-ଦୋଳାରେ ଦୋଳ ।
ଲଙ୍କାଅଗ୍ର ଲୁଙ୍କେ ବଦରନ୍ତୁ ମୃଗୀ
କୃଷ୍ଣସାର ପ୍ରେମରୋଳେ
ପ୍ରଭୁ ଲୋକନାଥ — ଅଧିଷ୍ଠିତ ଶୁଭ୍ର —
ବାଇ-ସ୍ତୁପାବଳୀ-ଖୋଲେ ।
କପୋତ — ଦମ୍ପତ୍ତି ପ୍ରେମ ବ ସମ୍ପତ୍ତି
ରହିଛନ୍ତୁ ଚାଲବନୁ
ଉଛାସେ କମ୍ପାଇ ବସନ୍ତ-ଉତ୍ସବ
ଗଲେ ନବ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ।
ଏବା ପରେ ପୁଣି ଦୋଳ ଉତ୍ସଙ୍ଗର
ଲାଗିଛୁ ଆଜ ଗଢ଼ିଲ,
ପଶୁବଶ୍ରୋଦକେ ସଙ୍କାଙ୍କ ରଞ୍ଜିତ
ବଦରନ୍ତୁ ଯୁବାଦଳ ।
ବାଲାତପ-ସ୍ପର୍ଶ ପ୍ରାଏ ସମସ୍ତଙ୍କି
ଶୋଭେ ପ୍ରତ ବଦଣ୍ଡିରେ,
ପ୍ରତ ଯବା ଦସ୍ତେ ଶୃଙ୍ଗଦୋଷମାନ
ପଇଘୁଣ୍ଡି ବଣ୍ଡିଗାରେ ।
ନବ ତରୁଣୀଙ୍କ ଅମଳ କପୋଳ
ଅରୁଣ ଗୁଲ୍ଲାଳଘାତେ,
ଶବଳତ ବର୍ଣ୍ଣ — ଗାରେ ପୀତ ତେଲ
ଦୋଳଇ ମୁଦୁଳ ବାତେ ।
ନାଉକେଳ ପୁଗ — ପ୍ରଲାଗ-ଶ୍ୟାମଳ
ଶାସନବୁ ଦଳେ ଦଳେ

ମଦନ-ଶତପ୍ରୀ ବିଳସୀମନ୍ତିନୀ
ଆସୁଛନ୍ତି ଗଲାଚଲେ ।
ବଳଗି ଆଣିଲା କମଳ କୋରକ
ପଦ୍ମ ଦଶେ ଝଟକ,
ଗୌରଦେହେ ଶୋଭେ ରଙ୍ଗଚେଳ, ଗଳ-
କେଶପାଶେ ଲୁରୁବକ ।
ଖର୍ଜ୍ଜୁର-କାନନ — ଅନ୍ଧାରତ ପଥେ
ଆସୁଛନ୍ତି ଛତ୍ରଦାଗ,
ଦିବ୍ୟ ମୁଖେ ଅବା ଆଗ୍ନେୟ ଶରଙ୍କ
ବହେ ଧାରୁଦ୍ଭବ-ଧାଗ ।
ଏହରୂପେ ଶ୍ୱର— ଦଗେ ଲଗିଅଛି
ମଦୋତ୍ସବ ରାଜପୁରେ,
ମାତ୍ର ଗଜେଶ୍ୱର ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଆଜ
ଛନ୍ତି ପୁରୁଁ ବହୁଦୂରେ ।
ଋଷିକୁଲ୍ୟାତାରୁ ସୁଦଣ୍ଡିତରଙ୍ଗ —
ଯାଏ ସଙ୍ଗ ଜନପଦ
ନାନା ଉପାପ୍ତନେ ପୂଜୁଛନ୍ତି ଆଜ
ସାର ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର ପଦ ।
ସୁଦଣ୍ଡିତରଙ୍ଗ — ଶୁଭ୍ର କୋଳେ କୋଳେ
ଚରନ୍ତି ସପ୍ତି-ସରସ୍ୱ
ଦେବାପାଇଁ ଗଜ — ମତ୍ତ କେଶୀଙ୍କର
ପଦ୍ମରେ ଶିଙ୍ଗା ବଳସ୍ୱ ।
ଗଜଗଣୀଙ୍କର ଚବସ୍ତ୍ରମଣ୍ଡନ
ଯାଇଁ ଖଣି ଅନ୍ଧକାରେ
ଖନକେ ଖୋଳନ୍ତି ମଣି ମଦାନଘ-
ବଷମ-ଶିଲା-ଶଯ୍ୟାରେ ।
କୌଶେୟ-ବସନେ ଆବରିବେ ଅଙ୍ଗ
ଗଲାଚଲେ ଗଜଘୋଷା,
ଶାଲୁଲୀ-ଶଇଲେ (୧) ସେଥିପାଇଁ କୋଷ-
କୃମି ଦେଉଛନ୍ତି ଘୋଷା ।
ବମ୍ୟାଧଙ୍କର ଚକ୍ଷକ ଅଙ୍ଗୁଚ-
କମ୍ପନେ ମଧୁ-ଝଙ୍କାର

---

(୧) ମସୁରଭନ୍ତର ପ୍ରଧାନ ପର୍ବତ, ଏହ ପର୍ବତର ନକଟବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶ କୃମି-କୋଷ ସକାଶେ ବଖ୍ୟାତ ।

ଉତ୍ସଳିତା ଅଣେ କେନ୍ଦୁଝରେ ଗଢ଼ା
ଦେଉଅଛୁ ଲୌହତାର । (୧)
ବ୍ରାହ୍ମୀ-ଘର-ଗିର— କନଗ-ବଦାଗ
ତନ୍ତ୍ରାବଳ-ଦନ୍ତେ ଗଢ଼ା
ମହୁଶୀଙ୍କ ଶେମ ସକାଶେ ଯଲଙ୍କ
ଯୋଗାଏ ଉସ୍ପେ ଲଦଡ଼ା ।
ଅଙ୍ଗଲଗିଯାଇଁ କନଯଷ୍ଟି-ଜାତ
ଦଇଦ୍ରା ଯୋଗାଏ ବୋଦ,
ଅନୁଗୁଳ ଶାଲ— ଖୀରେ ଦେଉଅଛୁ
ନଅରେ ଧୂପ ଆମୋଦ ।
ଗଳ-ମାଧବଙ୍କ (୨) ଅଧଖ୍ୟାନ ଗିଲ-
ଉଃ-ବାମି-କାଉଗର
ଗଢ଼ିଅଛୁ ଉସ୍ପେ ସ୍ଫଟଳ ତାମ୍ବୁଳ-
କରଙ୍କ ମହୁଶୀଙ୍କର ।
ଭୁଜଙ୍ଗ ଯୋଗାଏ ଭୃଶୀର ବ୍ୟଜନ,
କନକା ମୁକ୍ତା ପ୍ରବାଳ,
ମଦୋଦଧ ବଙ୍ଗେ ବହୁ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତରୁ
ଆଣନ୍ତୁ ଯା ଯୋତମାଲ ।
ଲନଭାଙ୍ଗୀଙ୍କର ଅଲତାମଣ୍ଡନ
ପାଇଁ ବନେ ଅହରହ
ଅଞ୍ଜନାର ଗୁମ୍ଫା— ମାଲଆ ପାଉଆ(୩)
କରନ୍ତୁ ଜରୁ ସଗ୍ରହ ।
ଯୋଗାଏ ଚନନ — ପେଣ୍ଡ ଗାଲଗିର,(୪)
ଲଲତଗିର ଚନନ, (୫)
କଟକ ଯୋଗାଏ ଅମଙ୍ଗ-ବାନ୍ଧିତ
ଖଣ୍ଡ, ରଜତ-ଭୂଷଣ ।
ଗୁରୁ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ପିଙ୍ଖୋଲରୁ(୬) ଆସି
ଉହ୍ଲରେ ଦୋଇ ଲମ୍ବିତ

---

(୧) ସେତାରର ତାର ନମନ୍ତେ କେନ୍ଦୁଝର ପ୍ରସିଦ୍ଧ । (୨) ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ଅନ୍ତର୍ଗତ କର୍ଣ୍ଣଘେରେ ଗଳମାଧବଙ୍କ ଦେଉଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଏଠାରେ ପିତ୍ତଳବାସନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । (୩) ଅରଣ୍ୟ ଜାତବଶେଷ । (୪) ଗାଲଗିର ପଥର ବାସନ ସକାଶେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । (୫) ଲଳତଗିରରେ ଅବା-ଏଁ ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ଚନନବୃକ୍ଷ ଦେଖାଯାଏ । (୬) ପିଙ୍ଖୋଲ ଉତ୍କଳ ମୃତକର୍ମ ସକାଶେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ଘନ-ଅବରୋଧେ ଶତ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ-
ଶୋଭା କରେ ସମୁଦିତ ।
କାମଣ୍ଡା-ମଣ୍ଡନ(୧) ପ୍ରପାତ-ଶୀକର-
ସ୍ନାତ ଘନବନସ୍ଥଳୀ
ଉତ୍ତ ଶ୍ୟାମା ଏବେ ସଦ୍ୟୋଽ ସଦନେ
କରୁଣେ କରେ କାକଳୀ ।
ମଣିଦ୍ରା-ଶୈଳେ(୨) ମଳୟମାରୁତ
ଗନ୍ଧବାହ-ମୁକ୍ତି ଅମ୍ବାଦ
ସୁଉ ଘନ-ସନ୍ଦେ ଶିଲ୍ପୀଜରେ ଜନ୍ମ
ଜନୁଛୁ ଶୁକ ବଂଶାଦ ।
ପିଞ୍ଜରେ ଘୁମାଇ ଘୁମାଇ ଶାଇକା
ପୁରୁଅଛୁ ଜନସ୍ଥାନ,
ସ୍ୱପ୍ନେ କରୁଅଛୁ ସପ୍ତନୋଶୀ ଗଣ୍ଡେ (୩)
କନ୍ୟ-ଚମ୍ପୁ-ରସପାନ ।
ମଳୟ ଉଦ୍ୟାନେ ସ୍ପର୍ଶି ଯନ୍ତ୍ର ପରେ
କସି ମସୂର ମସୂଣ୍ଡ
ମଳୟାଳ-ଶୈଳେ(୪) ମେଘାଗମ-ସୁଖ
ପୁରୁଇଣ୍ଡ ଝୁର ଝୁର ।
ଏ ଜଗତେ ଥାଉ ମହାଶ୍ୱଶାଙ୍କର
ମନେ ନାହିଁ ସୁଖ ଲେଶ,
ଏ କୌଶଳେ କଲା ଶୋକ-କାଳ ଏହୁ
ହୃତ୍ପଦ୍ମ-ବନେ ପ୍ରବେଶ ।
ଅସ୍ତଗଗେ ରହି ଭୁଙ୍ଗ ବାଇସ୍ତୁପ
ଶ୍ୟାମଳ ପୁରାଗ ବନ
ଲୋକନାଥ ପଥେ ବୁଡ଼ନ୍ତୁ ସାଗରେ
କମଳଗ-ପ୍ରାଣ-ଧନ,
ଭାସମାନ ରହ୍ନ — ଜଳ-ଜନ୍ତୁ ଦେଖି
ଏ ଭବ ଅସେ ଅନ୍ତରେ,

---

(୧) କାମଣ୍ଡା ଜସ୍ପର୍ଲଣ୍ଡୀର ସୁକୁଣ୍ଡାକବାଦ ପ୍ରଧାନପାଣ୍ଡ ପ୍ରପାତ । (୨) ଦଶପଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ମହାନଦ୍ୟା ଉତ୍ତରବର୍ତ୍ତୀ ଅତି ସୁରମ୍ୟ ପର୍ବତ । ପୂର୍ବେ ଏଠାରେ ଅନେକ ଋଷି ଶ୍ୱଶ୍ରାର କମ୍ବଦଲ୍ଲୀ ଅଛୁ । (୩) ମହାନଦୀର ସାତକୋଶିଆ ଗଣ୍ଡ । (୪) ଉଶପୁର ସୁଜଧାଗା ଉତ୍ତରବର୍ତ୍ତୀ ଉପାଳ ପର୍ବତ ।

ବରଣ୍ଡ-ରଚିତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ
ଗ୍ରାସଇ କଳା ସାଗରେ ।
କଳା ଜଳନଧି- ଶାସ୍ତ୍ରୀ ମଥରସ୍ତୁ-
ନାଉ-ଚାଳେ ଅରବନ,
ଅବା ବଡ଼ଲସ୍ତ୍ର— ରୂପୀ ବଳସ୍ତର
ଅନୁରୂପ ଲୁବୁବନ ।
ଦୁଇନ୍ତେ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ, ପ୍ରାଚୀମୂର୍ଦ୍ଧ୍ନ ଏବେ
ସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରବାଳ-ଘାଟଲା
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଉଠି ଇନୁ— ବରଣେ ସ୍ୱନଦ୍ଧା
ମଧ୍ୟାକାଶେ ମିଶିଗଲା ।
ଘଣ୍ଟଦ କାଦାଲି ଶଙ୍ଖ ପଖାଧ୍ୱନ
ଉଠିଲା ପ୍ରଭ ଦେଉଳେ,
ଦୀପାଲୋକ ଦେଖି ଚାଲେ କଣ୍ଟୁକା
ଭଟିଲା ପ୍ରସାଦରୁଲେ,
ଉହଁ କରି ବୃଦ୍ଧ ଦେଖିଲା ବୁଡଲେ
ଧଉଡ଼ୀ ଛବ ସ୍ୱନର,
ଦେଖିଲା ଉଦ୍‌ବେଳ ଢୋଳାବଳମସ୍ୱ
କୌମୁଦୀ-ଧୌତ ସାଗର ।
କର୍ପୂର-ଧବଳ ବାଇସ୍ତୁ ଧାବଳ
ଖୋଲେ ଶୋବେ ଉପବନ,
ଠାବେ ଠାବେ ଅବା ବସିଯାଇ ତଳେ
ଭମର ଢୋଇଛ ଘନ ।
ଶୀତଶେଷେ ପାଣ୍ଡୁ— କେଶ ଧରବର
ଅମଳ-ଶୁଭ୍ର ବସନା
ଚନ୍ଦ୍ରିକା-କୁସ୍ତମେ କରୁଛନ୍ତି କେଉ
ତରୁଦଗେ ବଗଙ୍ଗନା ।
ଦୂରେ ସମଗସ୍ତ ଦବ ବଳତର
ଆସ୍ତରଣ ପର ଦଶେ,
ବଗ୍‌ବଲସ୍ତେ ଗାଲ— ଚରୁ-ବ୍ରଜ ତାର
ଦାଢ଼େ ଅଙ୍କରେଖା ଜ ସେ ?
ବଗ୍‌ଜଳ ଗୁରୁ— ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ପ୍ରାଏ
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଢୋଇ ଲମ୍ବମାନ
ବରଲ ତରଲ — ତାରକା-ଗୁଞ୍ଜିତ
ସ୍ୱଚ୍ଛ ନଭ-ଖିଲ୍ଲନ ।

ସରଯାନ୍ଁ (୧) ଜଳ ସୁଖେ ଭାସି ଭାସି
ଚରଇ ଶଶି-ମସୃଣେ
ନଈର ଛାତ ଗାତ ଯାଉଛୁ ଝେଙ୍ଖୋଇ
ମୃଣାଳ-ଚଇକା-ମୁଖେ ।
ଢୋଲାଢୋଲ-ନୃତ୍ୟ— ବାଦ୍ୟ-ପରପୂର୍ଣ୍ଣ
ସାଥମାଲେ ଛାଡ଼ୁଛନ୍ତି
ଫଗୁଖେଳେ ରଙ୍ଗ— ଚରଣା ନଗରୀ
ହର୍ଷ-ତଳେ ଛରଛଡ ।
ଉତ୍ସବସ୍ୟ ଦୋଇ ବସିଣ କଞ୍ଚୁକା
ଦେଖୁଥିଛୁ ଚତୁଦ୍ଦଳେ
ମନୁଷ୍ୟ ଗହଳ ନୃତ୍ୟ ଫଗୁଖେଳ
ଜାର୍ତ୍ତନାଦ ମହାତଳେ ।
ଏହରୂପେ ଗଡ଼ ଦଶଘଡ଼ି ଅନ୍ତେ
ଉଷ୍ଣହୁଁ ଦୋଇ ଛରଡ
ଯେ ଯାହା ଭବନେ ନାଗରକେ ଯାଇ
ସୁଖେ ହେଲେ ନିଦ୍ରାଗତ ।
ଚନ୍ଦ୍ରମା ବୁଡଲେ ହରଚଣ୍ଡୀଙ୍କର (୨)
ନିର୍ଜ୍ଜନ-ଦୂର-ପ୍ରାନ୍ତରେ,
ଏକ ଏକ ଦୋଇ ପ୍ରଦୀପ ଆଲୋକ
ଜଳଗଲା ଘରେ ଘରେ ।
ଗାଢ଼ ଅନ୍ଧକାର ନଡେ ଜଳେ ସ୍ଥଳେ
ଚୌଦଗୁଁ ଆସିଲା ମାତ,
ପ୍ରଭୁ-ଦେଉରୁ କାହ୍ନନ-ନାଟକା
ସରିସା ଗଲା ତ ଛତ ?
ଝଙ୍କାର — ଝଙ୍କାର ମାତ ଚଲା ସେହ
ଘାରବତାରୁ ମୁଖର,
ହୁମ-ଛନୁ-କାହା ନଶାନ୍ତ-ସମାରେ
ଦେହ ଦେଲା ଜରଜର ।
ସୌଧରୁଲେ ବସି ସୁନ୍ଦର କଞ୍ଚୁକା
ଗାଉଥିଛୁ ହୃଦଗତେ —
"କେତେ କାଳ ମୁହଁ ସଙ୍କେତରୁ ଗୃହଁ
ଜଗନ୍ନାଥ ବହୁମତେ ?

---

(୧) ପୁଷ୍କର ନଳକବଳୀ ହ୍ରଦ । (୨) ପୁଷ୍କର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ୫ କୋଶ ଦୂରରେ ସାରସଙ୍କଳରେ ହରଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ଦେଉଳ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ।

ଦେଖ ଦର୍ଶ ଜଗି ବସି ଗୌଧଉଲେ
ଦୋରଗଲ ଅବସର,
ତଥାପି ବଳସ୍ୱ -- ଲଖୁ ଗଙ୍ଗେଶର
ପ୍ରଭ ନ ଦେଲେ ପ୍ରସର ।
ଅଧର୍ମରେ ମତ ଗଜାଙ୍କର ସଦା
ଅଧର୍ମରେ ସଦା ଗତି,
ବଶାଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଲଉ ନ ଭୁଞ୍ଜଲ
ଲୋଭ ପରଗାଜ୍ୟ ପ୍ରତି ।
ସ୍ୱଧର୍ମ ତାଙ୍କର ପରଗ୍ରାସ୍ତ ଗ୍ରାସ
ବଳେ ଛଳେ କଉଶଳେ,
ପ୍ରଦଳେ ଗ୍ରସଗ (୧) ଗତି ଆଉରଣ
ଦାଶଗ(୨) ଗତ ଦୁଇଳେ ।
ପୁଣ୍ୟଶ୍ଲୋକ ଗ୍ରେର— ଗଙ୍ଗର ଅଙ୍ଗଜ
ଦୋଇ ଦେଲେ ଏଡ଼େ ନୂର,
ମଦେ ମତ୍ତ ଦୋଇ ନତ୍ୟ ମଣନ୍ତୁ, ଯା
ସ୍ୱଭାବେ ଷଣ-ରଙ୍ଗୁର ।
କେହ୍ନ ରହ୍ନ ନାହିଁ ରହ୍ନଦ ନାହିଁଃ
ଭବ ରଙ୍ଗଭୂମିଚଳେ,
ସବେ ନଳ ନଳ ଅଭିନସ୍ୱ ପାଇ
ବାହୁଡବେ ଚାଲଦଲେ ।
ସ୍ମୃତ-ଗର୍ଥେ ଯାର ନାମ ଦୋଇଅଛୁ
ଅମର ବର୍ଣ୍ଣେ ଅଙ୍କିତ,
ପୁଣ୍ୟଶ୍ଲୋକ ଜର(୩) ନରପତ ହେଲେ
କାଳ-ଭୁଣ୍ଡେ କବଳିତ ।
କାହିଁ ଗଲେ ଇନ୍ଦ୍ର— ଦ୍ୟୁମ୍ନ ମହାପତ
ଭୂଳଳ-ଗୌରବ-ରବି
ଗଲାଚଳେ ସ୍ଥାପି ଏହ କୀର୍ତ୍ତି ଜଜ—
କଳିଙ୍ଗ—ପବତ ପବି ।
କାଳିଗର୍ଭେ ଦବେ ଲୀନ ହେଲେ କେତେ
ମହାପତ ମହାଯଶା,

---

(୧) ଗ୍ରସଗ —ରସନାସମ୍ଭୀସ୍ୱ । (୨) ଦାଶଗ—ଦଶନସମ୍ଭୀସ୍ୱ । ରସନା ଦଶନର ସଦ୍ଦା ଉପକାର କରେ । ମାତ୍ର ଦଶନର ଧର୍ମ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ ।
(୩) ଖଣ୍ଡଗିରରେ ଜର ଗଜାଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି ଅଛୁ ।

ଦେଉଅଛୁ ସାକ୍ଷ କାଣ୍ଡି ମୌଧ ଏବେ
ବ୍ୟାଘ୍ର ଭଲ୍ଲୁକର ବସା !
ଶୈବାଳ ପାଷାଣ— ବେଦରେ ସଜ୍ଜ
ଦୋଇଛୁ ଜାଲବରଣ,
ବୃନ୍ଦିଚନ୍ଦ୍ର-ଜାଲ ଦୋଇଅଛୁ ଏବେ
ଗବାକ୍ଷର ଆସ୍ତରଣ !
ସ୍ପର୍ଶିପାଯାଉଛେ ଇନ୍ଦ୍ରଧ୍ୱଜ ଯହିଁ
ଅଗୁରୁ ଧୂପର ଘଟା,
ଚମିରଲୁ ଚହିଁ ବଜନ୍ତ ବଜନେ
ପକ୍ଷବାତେ ଚମତ୍କା !
ଦୋବଲେ ଅଭୁଲ ଦୁର୍ଗ(୧) ଯେଉଁ ସାର
ବରୁଣା-ତରଙ୍ଗ-ଘରେ,
ବରୁଣା-ତରଙ୍ଗେ ବୁଦ୍‌ବୁଦ ପରାସ୍ତେ
ମିଶିଉଲେ କାଳଗାରେ !
ଏବେ ସେହୁ ଦୁର୍ଗ ଭଗ୍ନଶେଷ ନର୍ଦ୍ଦୋଷେ
ପାଷାଣ ଦୋଇ ସ୍ଥଳତ
ଦୂର ଜନପଦେ ସ୍ୱପ୍ନ ଜନେ କରେ
ନଶୀଥେ ସ୍ତବ ଭକତ ।
ମଦ୍ମ-ଅରତଂସ ଉତ୍କଳ କେଶଙ୍ଗ-
ରଜବଣ କାହିଁ ଗଲ ?
ବେଢିଛୁ ଉତ୍କଳ— ଜଲେଦରେ ସାର
ଅମଳ କୀର୍ତ୍ତି-ମେଖଳା ।
"ସେହ ବଣ କାହିଁ ?" ଏହ କଥା ଯେବେ
ଏକାସ୍ରେ ପୁଚ୍ଛିବ ସାଇ,
ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଛଳେ କାନନେ ଦେଉଳ
ପ୍ରତିବାଣୀ ଦେବ "କାହିଁ ?"
ଚରଦନ ସାଇଁ କାହାର ନୁହନ୍ତ
କର୍ମଭୂମି ବସୁନ୍ଧରା,
ସାଧୁଇନ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗ ଭୁଲିଦଲେ ଭିବେ
ଚିରସ୍ଥାୟୀ ଦେବେ ସର୍ଗ !
ନଳ ନଦୀରତା ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର କେବେ
ଦୂରଲେ ନାହିଁ ସ୍ୱପନେ,

---

(୧) ତରୁବାର ଗଡ଼ ।

ଭୟ-ଧର୍ମ୍ମବଶେ ଅନୁଶଶ ରତ
କେବଳ ଘର-ଗୀଡ଼ନେ,
ଦଗ୍‌ବଳସ୍ଫୁ-ବ୍ୟାଜେ କେତେ ବୁଧାଲକୁ
କଲେ ଗ୍ରଜା ରଣେ ହତ,
ଥୋକେ ଗ୍ରଜ୍ୟ ଖ୍ଷତ ଦୂରେ ପଲାଇଲେ
ଥୋକେ ଦେଲେ ପଦାନତ,
ଗଙ୍ଗୋଶ୍ୱର ଦମ୍ଭ — ଭରେ ଥରଥର
କମ୍ପର ଅଳ ଉଛଳି,
କେତେକାଳ ଧର୍ମ୍ମ ସହୁବ ଅଗଉ,
ଜନେ ଦେବ ପ୍ରଭପଳ !
ବୃଥା ଦମ୍ଭେ ମାତ ଦଗ୍‌ଜିତ୍ୱୀ ସାର
ଭ୍ରମୁଥାନ୍ତୁ ଦେଶେ ଦେଶେ,
ଜେତା ବଳଭଲୁ କଲ୍ଲଳ କୃତାନ୍ତ
ଯେଷଦବ ନବିଶେଷେ !
ଉତ୍ତନ୍ତୁ ଦାମ୍ଭିକେ ହସ୍ତେ ରକ୍ଷିବାକୁ
ସମସ୍ତଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ-ଡୋର,
ନଜ ଭାଗ୍ୟ-ଡୋର କାଳହସ୍ତେ ଏହା
ପକାନ୍ତୁ ଦେଲେ ଘାପୋଛ !
ଅଜ୍ଞାନେ କଳ୍ପନା — ଭୃଦ୍ୟାନେ ଦାମ୍ଭିକ
ଗର୍ବେ ଅଶାଲୁଖମାନ,
ତା ଦେଖି ଅଲକ୍ଷେ ଘାଏ ଘାଏ ଥାଇ
ହସୁଥାଇ ଜନୁଗଣ !
ଜୁର କାଳଭନ୍ତ ଘୁରୁଛ ମସ୍ତକେ
ଜାଣି ଲୋକେ ତୋନ୍ତୁ ବଶା,
କଥାଇଁ ଲୋଡ଼ନ୍ତୁ ରଣଭୂମିରୂପ
କୃତାନ୍ତ-ରଙ୍ଗ-ଅଗଣା ?
ଅଗ୍ରେ ବାଟ୍ୟା ଦେଖି ଜଳେ ଜଳ-ଦସ୍ୟୁ
ଆକ୍ରମେ ଦଣିଜ-ତରୀ,
ଦଗ୍‌ଜିତ୍ୱ-ବ୍ୟାଜେ ସେହରୂପେ ଘର-
ଗ୍ରଜ୍ୟ ଆକ୍ରମେ ମସ୍ତଙ୍କ,
ଦସ୍ୟୁ ବଣିକକୁ ମାରେ ବାଟ୍ୟା ଯଥା
ବୁଡ଼ାଇ ଜଳଧି ଜଳେ,
କାଳ ସେହରୂପେ ଜେତା ବଳଭଲୁ
ଘୁରଇ ନଜ କବଳେ !

ଏ ଜଳସାଗରେ ସଂସାରୀ କାଳ-
ବାତ୍ୟା କେତେ ଅନୁରତ,
ଏହା ଜାଣି ଲୋକେ କେଉଁ ଘର ଆଗେ
କଲଟେ ଦୁଅନ୍ତ ଗତ ?
ଗଳ କଳ୍ପତରୁ କଇ ପ୍ରାପ୍ତେ ମହା-
ଦମ୍ଭେ କରୁଥାନ୍ତୁ ଲାଲା,
ମନେ ନାହିଁ ଜନେ କାଳ-ପକ୍ଷିଗ୍ରାସ
ଉପରୁ ମାରିବ ଚଲ !
ନାନା ଦୁର୍ନିମିତ୍ତ ଜଉ ଜଉ ଦେଖି
ମନେ ଲାଗେ ବଡ଼ ଭୟ,
ଅସ୍ତ୍ରାନ-ମଣ୍ଡପେ ଉଡ଼ି ଆସି ଗୃଧ୍ର
ବସୁଛୁ ଥରକୁ ଥର,
ପ୍ରଭୁ ଗଢ଼େ କେତେ ଉଲ୍ଲାସିଣ୍ଡ ନଙ୍କେ-
ମଣ୍ଡକୁ ଘଉଛୁ ଖସି,
ଆଜ ଗଢ଼େ ପୁଣି ଯେତକ ଗଢ଼ଲ
ତନ୍ତ୍ରଶାଳାରୁଲେ ବସି,
ଜଶାନ୍ତେ ନଥରେ ଶୁଭୁଛୁ ଶବଦ
ଅବଳା ରୋଦନ ଉଚ୍ଚ,
କାନ୍ଥଁ ଆସୁଅଛୁ ସେ ବଳଲ ଧ୍ୱନି
କେହୁ ନ ଯାଉଲେ ଜଳ,
ଅଲକ୍ଷଣ ଦେଖି ପୁରବାସିଙ୍କର
ହୃଦସ୍ପ ସଦା ସଜସ୍ପ,
ଏତେଦନେ ଅବା ଗୃଜାଙ୍କର ଦେଲ
ଧୂଳ ଉପୋବଳ ଷସ୍ପ,
ଉହ୍ମପ୍ତଗପଉ — ସଙ୍ଗେ ଅକାରଣେ
ଲୁଣ୍ଠଗେ କଉ ରଆଇ
କେ ଜାଣେ କ ଭାଗ୍ୟ ଉଳଲେ ସମର—
ରଙ୍ଗଭୂମେ ନର-ସାଇଁ ?
ଭବିତବ୍ୟ ସାହା ଅବଶ୍ୟ ଘଟିବ,
କିଏ ତା କଉବ ଆନ ?
କିଏ ଅବା ଏହୁ କ୍ୟୋଉଷ୍ଟଚ-ଗଉ
ଗ୍ରେଖବାକୁ ବଳବାନ ?
ସାତ ଚଢ଼ା ଦେଇ ଉଗୁଳୁ ଭୁଲାର
ବଗ୍ଗଳେ ନଙ୍ଗେମଣ୍ଡଳେ,

ଏହି ଦଣ୍ଡେ ଧାତା ତାହାଣ୍ଡ ଅବା
ନରଭାଗ୍ୟ ମଣ୍ଡାଚଳେ ।
କାହା ଭାଗ୍ୟ ଗରୁ, କାହା ଭାଗ୍ୟ ଲଘୁ
ଦେବ ଏ କାଳ-ସମରେ—
ଅଛି ଏକା ସେହ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଠାକୁର
ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ-ଗୋଚରେ,
ସେହି ସାଇଁ ବିନା ଶାବସ୍ତେ ରଖିବ
ଅଳେଖ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ କଣ୍ଟ,
ଯା ବେଦ ନ ପାଇ ଭାବ ଭାବ ବଣା
ହୁଅନ୍ତି ଶିବ ବରଣ୍ଟ ।"
ଏହିରୂପେ ଭାବି ଉତ୍ତରଶା-ମୂଳେ
ପୁଣ୍ୟ ଶ୍ରବଣାର ତଳେ
ସଦ୍ୟପା କଣ୍ଟକା ଲ୍ୟୋଇପୁଞ୍ଜ ଦେଇ
ନରେଖିଲା ହୃତ୍ପଦଳ,
କମେ କମେ ଶିଖା ବଢ଼ନ୍ତେ ଜାଣିଲା
ଅନନ୍ତ ନୁହେ ସେ ଆନ,
ଆନନ୍ଦେ ଗଦ୍ଗଦ ହୋଇ ବୁଦ୍ଧ କହେ,
"ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଭଗବାନ !
ଜାଗତ ହେ ଜଗି— ଶିଖା ତୋଳେ, ତୁ ଯା
ଆଣିଲୁ ଶୁଭ ସନ୍ଦେଶ
ଭୂଜଳ ମାର୍ଗରେ ଅଯୁତ କନକ
ଗିରି ନଦୀ ବନଦେଶ ।
ଆଦ୍ୟ ଅବର୍ଗ୍ଗବ ଅଗ୍ନି ଦେବଙ୍କର
ହୋଇଥିବ ମେଘାସନେ, (୧)
ଇଶ୍ରରେଖା ତହିଁ ଧାଇଁ ଅସିଥିବ
ଯଲକେ ଗନ୍ଧମାଦନେ,(୨)
ଦଣ୍ଡଦେଶ(୩) ଅଧି— ସ୍ଥିତ ସେହ ଶୈଳେ
ସାଲଜାସ୍ଥ କଣ୍ଟ ଗଦା
ଅନଳ ଲଗାଇ ହୋଇଥିବେ ନତ୍
ସଙ୍ଗୀତେ ବୁମ୍ଫା(୪) ପ୍ରମଦା,
ବମ୍ଭିତ ହେବାକୁ ସେହ ଇବ ଆଦ୍ୟ
ବୈତରଣୀ ଯୁତ ଜଳେ

---

(୧) ମସୁରବଣର ଉଚ୍ଚତମ ପର୍ବତ । (୨) କେନ୍ଦୁଝରର ଉଚ୍ଚତମ ପର୍ବତ ।
(୩) କେନ୍ଦୁଝରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା । (୪) ଅରଣ୍ୟ ଅଦମ ଜାତିବିଶେଷ ।

ଉଲ୍ଲାସେ ଜୁଅଙ୍କେ(୧) ବଇ ଜାଇଥିବେ,
ଗୋଦାବା-ଶୈଳ-ଶିଖରେ,
"ଜୟ ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର" ବୋଲି ଖଣେ ଖଣେ
ଉଲ୍ଲାସେ ମାରି ଲୁହାଣ
ଗଡ଼ଘାଟ ବସି ଶିଖରେ ଜୁଅଙ୍କେ
କରୁଥିବେ ଗଙ୍ଗୁନାଣ,
ଖଣ୍ଡାଧାର(୨) ଚଣ୍ଡ — ପ୍ରପାତ ଶବଦେ
ଝଙ୍କାରିବ ଗର୍ବି ଯାର,
ଅଝଟ ଯେ ସ୍ଥଳୀ ବୈତରଣୀଙ୍କର
ଜର୍ଜ୍ଜନ-ଘୁଡ଼କାଗାର,
ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ଗାଲ — ଶୃଙ୍ଗମାନ ନବେ
ଝେଟଇନ୍ତି ଚିର ଯହିଁ,
ଯାର ଭୁଙ୍ଗ-ଚଣ୍ଡେ ବନଝଉ-ଘଣ୍ଟେ
ଚାରିପୁଣ୍ଡ ଘଞ୍ଚରଇ,
ସେହ ସ୍ଥଳୀ ଛତ ମହାରଣ୍ୟମସ୍ତ
ଉପତ୍ୟକା ଲଙ୍ଘି ପଥେ
ମନୋରଥ-ଗତ୍ତ ଆସିଥିବ ଚଣ୍ଡି
ମାଳ୍ୟଗିରି ପରତତେ, (୩)
ଶିଳିଲା-ଦୁର୍ଗମ ଅତ୍ରଂକଷ ସେହ
ଶିଖରଚୂଳେ ଛଦଇ
ଜାଇଥିବେ ଶୁଷ୍କ — ଧନୁଜ୍ଞର-ଭୁଶେ
ଅଜଲ ଗଣ୍ଡ-ସ୍ତନଙ୍କ,(୪)
ଫୁକୁଥିବ ତହିଁ କନରେ କନରେ
ସଘନେ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ
ମର୍ଦ୍ଦଳର ତାଳେ ପହଁରମଣ୍ଡନା-
ଗଣ୍ଡବାଳା-ଦଳୀଖଳ,
ବାଲଝାନୁ ପର କୃଶାନୁ ଝରିବ
ଏ ଅନ୍ତେ ବାର ଅରଣ୍ୟେ,(୫)
ପ୍ରଖାଲଇ ତଳ — ବାଳଜ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ
ପାଦ ଯାର କଳକଳେ,

---

(୧) ଅରଣ୍ୟ ଜାଇବଗେଷ । (୨) କେନ୍ଦୁଝର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜଳପ୍ରପାତ ।
(୩) ଲଦଡ଼ାର ଏବ ଓଡ଼ଶାର ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତ । (୪) ଗଣ୍ଡ— ଅଦମ ଜାଇବଗେଷ ।
(୫) ତାଳଚେର ଅନ୍ତର୍ଗତ ପର୍ବତ ।

ହଗୁଲା(୧) ପାଠରୁ ଜାତି ଅନିଶ୍ଚିତା
ଅଙ୍ଗାର ସଙ୍ଗେ ମିଶିତ
ଖଦିର-ଇନ୍ଧନ — ଜାତ ବୈଶ୍ୟାନରେ
ଶିର ଦେବ ସୁରକ୍ଷିତ,
ରଥାଙ୍ଗଦମ୍ପତ୍ତି ମାନସେ ଖଣିକ
ସୁଖ-ଭ୍ରମ ଉତ୍ପାଦାଇ
ଅଭ୍ରଗର୍ଭ-ଗିରି କପିଳାସେ(୨) ରହି
ଭଜୁ ଅନିଶ୍ୱର ଧାଇଁ,
ଖଞ୍ଜକ-ପାବନ ପଶ୍ୱ ସେ ଶୈଳେ
ଶୋଭେ କଳନାଦ ଝର,
ଭକ୍ତାଶୋକ-କୁଞ୍ଜେ ଜଗଜନ୍ତୁ ସାର
ମେଖଳେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର, (୩)
ନଶୀଥେ ଓଙ୍କାର କନ୍ଦରୀ ସହିତ
ଗାଆନ୍ତି ମହତ୍ତ୍ୱସ୍ତବ,
ଉଚ୍ଚଶୃଙ୍ଗେ ଶୃଗନ୍ତି ହରଣୀ ସୁସ୍ଥ
ଚୋରି ସେ ସଙ୍ଗୀତ ରବ,
ଯୋଗିଜନେ ଭଜୁ ବହି ଜାନଶ୍ରବେ
ଜଳସ୍ୱ ସଙ୍କେତ ପାଇଁ,
ତା ଦେଖି ହରଣେ ଦାବାନଳ ଭ୍ରମେ
ଗୌଦଗେ ଯିବେ ପଳାଇ,
ତଳେ ମହାରଣ୍ୟେ କୃଷ୍ଣ-ଖେଚ-ସଙ୍ଗେ
କୃଷିରକ୍ଷୀ କୃଷୀବଳ—
ନେତ୍ରେ ଜନ୍ମାଇବ ଚମକ ତପଳା-
ସମ୍ବିତ କ୍ୟୋତ ତପଳ,
ଏ ଅନ୍ତେ ଜାଣବେ ଗ୍ରଥସ୍ତିତ-ପ୍ରଦ
ଅନଳଶିଖା ଉତ୍ପଲା
ଝର ଉପଜିତ— ଧାଏ ସପ୍ତଶଯ୍ୟା-
ଶିଖର-ଶୃଙ୍ଗେ ତଅଁଳା, (୪)
ଉନ୍ନତ ଇନ୍ଧନ— ଜଳା ବସ୍ତ୍ରବସ୍ତ୍ର-
ଶୃଙ୍ଖଳ-ମାଳା ଆକାଶେ

---

(୧) ହଗୁଲା ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଏହାକୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲାମୁଖୀ ବୋଲିଯାଏ ପାରେ । (୨) କପିଳାସରେ କୃଷ୍ଣାଭ୍ର ମିଳେ । (୩) କପିଳାସପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମହାଦେବ । (୪) ସପ୍ତଶଯ୍ୟା ପର୍ବତ ତେଳକାନାଳର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ତଅଁଳା— ଅଣ୍ଡେଶ୍ୱ ଜାତିବଶେଷ ।

ଦେଖି ଝର ଝର ଜଳାଶୀ ବହଇ
ଦୂରେ ପଳାଇବେ ବାଘେ,
ବନଗଉ ଭାଲେ ସଖେ ସପ୍ତ ଗିରି-
ନଦୀ-ବଦାଗୀ ବହଇ।
ବାଘେ ମାଡ଼ ଦିଅନ୍ତ ପଳାଇବେ ଶୃଗି
ସେ ଅନଳ ଚହଚହ।
ଏ ପରେ ଶରଣ୍ଡା(୧)— ମୁଣ୍ଡେ ପରଚଣ୍ଡେ
ଉଠିବ ବଢି ମସୁଖ
ଅଂଶୁଧା-ପରଘେ(୨) ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଉଚ୍ଚଳ
କମଳଗା ସ୍ଥାନମୁଖ
ମହାନଦୀ ନାଲ— ସଲଲ-ଦର୍ପଣେ
ଚଦନ୍ତେ ଦୋଇ ବମ୍ବିତ
ଦଶଶ୍ରବ ଉଣ୍ଡି ଧୂମକେତୁ-ପ୍ରଭ
ପ୍ରାଏ ଘର୍ମ ପ୍ରସାଉତ,
ତଣ୍ଡିଯଠା-ଶୃଙ୍ଗ ମହର୍ଷୀଏ ଦୁହୁଁ
ଗୃହିଥିବେ ଏକଧାନେ,
ଦେବ୍ରଏ ଦର୍ଶେ ଯକାଇବେ ଦୂର
ଚଣ୍ଡିକା-ଶୈଳ-ସୋପାନେ, (୩)
ତହୁଁ ବଢି ଝର ଯାଇ ମହାରଣ୍ୟେ
ବ୍ରହ୍ମିର ମହା ପବ୍ବତେ (୪)
ଶୋଷିବ ଅତଳ ପାପସ୍ତମ୍ଭ ପ୍ରାଏ
ନାଲ-ପାତ୍ରବାର-ପଥେ,
ଶବର-ସ୍ୱବାଏ ସେ ବଢିରେ ଦମ୍ଭ
କରଣ ବନ୍ୟ ଶିକାର
ଶୀତେ ମଦ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସୁଖେ ତପ୍ତ ମାଂସ
କରୁଣଥିବେ ଆହାର,
ଦାଣ୍ଡକେଶ୍ୱର (*) ତପ୍ତ ପ୍ରସ୍ରବଣ
ଉଷ୍ଣ ବାମ୍ପେତର ବହେ

---

(୧) ବାଙ୍କି ଅନ୍ତର୍ଗତ ମହାନଦୀର ଉତ୍ତରତୀରବର୍ତ୍ତୀ ପବ୍ବତ । (୨) ଶରଣ୍ଡା ପବ୍ବତର ପାଦଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । (୩) ଚଣ୍ଡିକା—ବାଙ୍କିର ରାଜଧାନୀ । ଏଠାରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦୈଲୋପରି ଚଣ୍ଡିକା ଦେବୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । (୪) ବାଙ୍କିର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ପବ୍ବତ । (*) ଖୋର୍ଦ୍ଧାରୁ * ନୋଶ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଉଷ୍ଣପ୍ରସ୍ରବଣ । ଦାଣ୍ଡକେଶ୍ୱର ମହାଦେବ ଏଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।

ରଶ୍ମି-ରେଖା ସଦା— ଖରେ ଆସିଥିବ
ବରୁଣୀ ଶିଖର-ଶିଖେ, (୧)
ଲତା-ଦୋଳା-ଗେଗେ ବନଦେବତାଙ୍କ
କେଳ-ପାଦ-ରୂପେ ଖଞ୍ଜ
ବହି ଯାଇଛବେ ବରୁବସ୍ତ ଦେଖି-
ଅଧଖୁଡ଼ା-ଶୈଳ-କନ୍ଥ,
ଦସ୍ତାଙ୍ଗରେ ତରୁ— ସ୍ଥାନ ଝଙ୍କ ଯହିଁ
ନଦାଘେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳେ
ମାର୍ତ୍ତଣ-ମୟୂଖେ ଗାଳି ମଜ୍ଜାରକା
ସଦା ଖେଳେ ତନ୍ଦ୍ରାଳେ,
ବରଷା ରୁତେ ମୁଖର ସେ ଝଙ୍କ-
ରୁନି ଅଭ୍ରନ୍ତି ପଥେ
ଆସିଥାଇ ରଶ୍ମି ଗୁଲୁଚ୍ଛାଧର
ବଦ୍ୟନାଥ ପରବତେ,(୨)
ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ବତ— ଶୃଙ୍ଗାର-ରଚନା
କାଳେ ସେ ଶୈଳେ ସେବତେ
ଆନନେ ଅନଳ ଜାଇଲେ ଦେଉଳ-
ବଙ୍ଗଝ— ଗିରି-ମସ୍ତକେ,
ସ୍ୱୟମ୍ଭୁ-ଶୃଙ୍ଗର— ନାରକେଳଘୁଣ୍ଡି
ଲଭି ନାନା ଜନପଦ
ଶଙ୍ଖ-ଶ୍ୱେତ(୩) ଆଣ୍ଡୁ— ଅଛୁ ରଶ୍ମି ରେଖା
ଏ ବାରତା ସୁଖପ୍ରଦ ।
ଜଳ ଉଠିଲାଣି ବଉଶିଖା ପୁଣି
ସଘନେ କମ୍ପି ଅନଳେ
ସୁନାଲ ଚଲକା— ତରଙ୍ଗ-ଭାଙ୍ଗତ
ତାରାଦେବୀଙ୍କ ଶଇଳେ । (୪)
ବଇସ୍ୱ-ସଙ୍କେତ ଏହ ବଉଶିଖା
ଏଥିରେ ନାହିଁ ସଂଶୟ,

---

(୧) ବରୁଣୀ ପର୍ବତ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ନଗରର ନଇଋର୍ତ୍ତୀ । ଏହ ପର୍ବତର ମେଖଳାରେ ବରୁଣୀଦେବୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । (୨) ତେଲଙ୍ଗ ନଇଋର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ପର୍ବତ । ଏହ ପର୍ବତର ଶିଖରଦେଶରେ ବଦ୍ୟନାଥଙ୍କ ଦେଉଳ ବଗଛତ । (୩) ଶଙ୍ଖଶ୍ୱେତ— ଶଙ୍ଖଶ୍ୱେତ । (୪) ଚଲକା ଗରଦର୍ତ୍ତୀ ଗୋନ୍ଦ ପର୍ବତର ପାଦଦେଶରେ ତାରାଦେବୀଙ୍କ ଦେଉଳ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଖରେ ନରପତି ପରକାଶୁଁ ଏବେ
ବାହୁତବେ ବଳାଇପୁ ।
ଅଲକ୍ଷଣ ଦେଖି ମହାଭୀତ ଜୀବ
ଦୋଇଥିଲ ଲୋକ ମନେ,
ଏହ ଉର୍ଦ୍ଧି ଦୂର ଜଲ ସେ ଭୀଉର
ଶଶେତ୍ତେ ଅଗି ସ୍ୱଶଣେ,
ଗଜାଙ୍କ ଭୁଗଲେ ଗଜ୍ୟର ଭୁଗଲ
ଗଜା ଗଜ୍ୟ-କଣ୍ଡିଧାର,
ଗଜ-ଘଣ୍ଟା ବନ୍ଦୁ ଗଙ୍ଗୁ-ଘଣ୍ଟ ଶବେ
ଦୁଅଇଁ ନାରଖାର ।
ଜାଲାଚଲଘାଇଁ ପ୍ରସାଦେ ନରେଶ
ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର ସବଳପୀ,
ଯଦାନତ ଅଳ ଦେବଗଜଳର
ସମସ୍ତ ଉଚ୍ଛଳ ମଣ୍ଡା,
ଏ ସବାଦ ମୁହିଁ ନବେଦଇ ଯାଇଁ
ମହାଦେଖାଙ୍କ ଛମୁରେ,
ଦୋଲୋତ୍ସବ ସହ ବଳସ୍ନ-ଉତ୍ସବ
ମିଶିବ କାଇ ଏ ପୁରେ ।”

---

(୮)

ତିଳିତା ।

ଉଜ୍ଜଳ-କମଳା-ଜଳାଶ-ପାର୍ଶ୍ୱିକା,
ମଙ୍ଗଳ-ମାଳଗା ଗାଳାମ୍ବୁ ଚଇକା,
ଉଜ୍ଜଳର ଭୁହ ଗୁରୁ ଅଳଙ୍କାର,
ଉଜ୍ଜଳ-ଭୁବନେ ଶୋଭାର ଭଣ୍ଡାର,
ସ୍ୱଚ୍ଛବେ ଜାତକ-ମାନସ-ଭୃଙ୍ଗାସୀ
ଦଗନ୍ତ-ବସ୍ତ୍ରାଞ୍ଚା ତୋର ବାଣଗ୍ରଣି,
ପ୍ରସନ୍ନବଦନା ଉତ୍ତୁଳବଇଣୀ,
ମୁଖଶ୍ରୀ ଦେଖନ୍ତୁ ମହଁ ଦଗଙ୍ଗନା,
ଗାଳ ଅଙ୍ଗ ତୋର ଶତ ଅନୁରୂଳେ
ନାଶି, ନଳବନ, ଶୈଳ, ଦ୍ୱୀପମାଳେ,
ଦଖିଣେ ମିଶଛୁ ତୋର ଗର୍ବେ ଅହି
ସୌରକଗ୍ରେଭାସୀ ଗାଳ ରମ୍ଭାନାସି, (୧)
ବମାନ-ଆକାରେ ଜ୍ୱଳେ ଶତ ଶତ
ଗାଲୋରପେ ତୋର ଶୈଳ ମାରକତ,
ପକ୍ଷଚ୍ଛେଦ-ଶନ୍ନ-ଉପ୍ୟେ ବ ଗଇଲେ
ଲୁଚ ରହଥିଲେ ତୋଦର ପଲଲେ ?
ସନ୍ଧିସ୍ଥ ଲଣଣ ଉଗଉଙ୍ଗାଙ୍କର (୨)
ତୋଳଇନ୍ତୁ ଗୁଳ୍ମ-ଜଙ୍ଗଲ ଶୈଖର ?
ଦେଉଳଉପ୍ପଣୀ କାଲୀଜପ୍ପୀ ଗିରି, (୩)
ମାରକତ-ସେତୁ ପ୍ରାପ୍ୟେ ପାଇ ଶିଖା,
ଶେତାଙ୍ଗ ଚଡ଼ାଇଗହା (୪) ସମ୍ମୁଖତ,
ଗାର ଭେଦ କବା ଭୁତେ ଅଗ୍ରବତ ?
ତରଙ୍ଗବେଷ୍ଟିତ କାଙ୍କଣଶୈଖରୀ, (୫)
ଆଦ୍ୟପଲେ ଯାର ଭଗ୍ନ-ଧୂର୍ତ୍ତ କଇ

---

(୧) ରମ୍ଭା ଗଣ୍ଡାମ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ସ୍ତନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ପର୍ବତ । (୨) ଚଇକାଟରସ୍ଥ ବାଣପୁରରେ ଶ୍ରୀ ଉଗବତୀ ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅଛୁ । (୩) କାଲୀଜପ୍ପୀ—ଚଇକାମଧସ୍ଥିତ ପର୍ବତ । ଏହୁ ପର୍ବତଶୃଙ୍ଗରେ ପାରବୃଦ ସ୍ତନାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କାଲୀଜପ୍ପୀ ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅଛୁ । (୪) ଚଇକାଟାଗ୍ରେସ୍ଥିତ ଶେତବର୍ଣ୍ଣ ଶୈଳ । (୫) ଚଇକାମଧସ୍ଥିତ ସ୍ତନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ପର୍ବତ । ଏଠାରେ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ କାଙ୍କଣ ପଲ ଲାଭ ହୁଏ ।

ବର୍ଷେ ବର୍ଷେ ହୃଦବତାଙ୍କ ଧୀରରେ
ଆଦରେ ପ୍ରେରନ୍ତୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରୋଷଘରେ;
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଘର ବେଦଛ ଚିକତ,
ଶାରଦ-ଆକାଶେ ଯେହେ ଶୁସ୍ଥାପଥ,
ତାସ୍ୱପୁଞ୍ଜ ଯଥା ଶୋଭେ ଦରତାଳୀ,
ପ୍ରଜନ ତେସନ ଶୁଭ୍ର-ଶୁକ୍ଲି-ଶାଳୀ,
ଗ୍ୱରୁ ଘର ତୋର ଘୋଗ୍ୱର ଅଶ୍ରମ,
ଶୈଳ, ଝଙ୍କ, ବନେ ମଧୁର ବଷମ;
ଚଇଖୋଲ, ନାଡ଼ି, କାନ୍ତାର, କଦଗ୍ୱ,
ସୁରମ୍ୟ ତଟ୍ଟଗା ଜନମନୋଦଗ୍ୱ,
ବକଟ ଫକଟ, ଭୁଙ୍ଗ ଶୈଳସାନୁ,
ଗଉପଥେ ଯାତା ପରଶନ୍ତୁ ଘାନୁ,
ଜଲଗଣ୍ଡ ଯାର ଗଙ୍ଗାର ଦବର
ଫଣିପତି-ଫଣା-ମଣିରେ ଘ୍ୱର,
ବଳ୍ମ ଦୁର୍ଗ, ଜଗଜର୍ଜର ଦେଉଳ
ଶୈବାଳ-ଅରଣ୍ୟ-ଲତା-ଗୁଳ୍ମାକୁଳ,
ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ତୋର ଦବରଙ୍ଗୁରତା
ପ୍ରତଥ୍ନ ଛଳେ କହେ ସହୁ କଥା,
ହରଙ୍ଗ ହରକୀ ଚର-କ୍ରୀଡ଼ା-ସ୍ଥଳ
ନବଦୁବାଦଳ-ଶ୍ୟାମଳ ଶାଦ୍ୱଳ,
ବଶାଳି ପ୍ରଜନ ମନୋମୋଦକଷ୍ଟ,
ମଞ୍ଚଚକା ଘାଇ ଚର ସଦରଙ୍ଗ,
ଦ୍ୱୀପମାଳା ଶପ୍ୟେ ଦରତାସ୍ଥମାନ,
ଏମାନ ତୋଦର ଘୋଗ୍ୱ-ଉଘାଦାନ;
ଏତେ ଛବ ଯେଣୁଁ ଏକାଧାରେ ଠଲ,
ଛବଳ-ଉଛଳେ ତୋ ଛବ ଅତୁଳ ।
ବନ୍ଦୁବନ ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ଅବରତେ
ଦେଖିଲଇଁ ନାନାସ୍ଥାନ ଭୂଗ୍ୱରତେ;
ବ ଭୂବ୍ୱଖଣ୍ଡ ବ ଦକ୍ଷିଣାଧଥ
ଭ୍ରମିଲ ମୁଁ ଘାଗ୍ୟବଶେ ଜନ୍ମବତ;
ଘ୍ୱରତର ଉନ୍ନ-ଘୀମନ୍ତ-ଅତଲ
ଦେଖିଲି ହୁମାଦ୍ରି ହୁମ-ଉର୍ଦ୍ଧସ୍ଥଲ,
ଘାବେ କୋଟି କୋଟି ଶିଖରଘମାଜ,
ସଦ୍ଦୋଚ୍ଚେ ଶୋବନ୍ତ ଶୁଭ୍ର ଶୈଳଘାଜ,

ଶୁକୋପର ଶୃଙ୍ଗ ଶୃଙ୍ଗ ତଦୁପର
ଗାଲ ବ୍ୟୋମପଟ୍ଟେ ଚଢ଼ ଦେଲା ପର,
ଗାଦାର-ମୁକୁଟେ ମସ୍ତକ ମଣ୍ଡିତ,
ସ୍ତବେ ଶୋଭେ ଶୁଭ୍ର ଗଙ୍ଗା-ଉପବୀତ,
ନସ୍ତବ୍ଧ ଗରବ ସେ ମହାଦ୍ରିକନେ
ସନାତନ ଶ୍ୱେତ-ତୁଷାର-ଆସନେ
ବ୍ୟୋମକେଶ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିଲ ଉମଜ,
ପଡ଼ିଲା ସେ ରୂପେ ଚରଣତଳି ଅଜ,
ମନେ ମନେ କହୁ ନମିଲ ଗରବେ—
"ନମୋ ଦେବାସ୍ତନେ ଶ୍ରୀ ଗୌରୀଗୁରବେ !"
ଗଳସ୍ତାନେ ଭ୍ରମି ଶ୍ରମ ମରୁସ୍ଥଳୀ
ଦେଖିଲ ଶ୍ୱାପଣ ରୁଷଶୈଳାବଳୀ,
ଗାଇ-ତରୁ-ପ୍ରାନ, ବଦ୍ଧ ଜ କର୍କଶ,
ଜଗିଲ ସେସନ କାଳ ସର୍ବଂକଷ,
ଚଣ୍ଡାଂଶୁଚରଣେ ଖର ଅଭିଶପ୍ତ,
ଦଗ୍ଧଶାପ୍ତି-ଭୋଗି-ଶାପେ ବଷମସ୍ତ,
ଜପ୍ତବାସୁ ଯହିଁ ପ୍ରଚଣ୍ଡେ ପଞ୍ଜର
ଘାନ୍ତ-ଆସୁ ଜଳ ପ୍ରଭାପଦେ ଦର,
ଶସ୍ପାଦାନେ ଦକ୍ଷ ଯହିଁ ଜାଗପେଣୀ,
ଗାରଦାନେ ପୁଣି ମଙ୍ଗଚକା-ବେଣୀ,
ତୃଷାତୁର ରୋଗୀ ଗୃହେ ଯଥା ବସି
ଦୂରେ କମଳଗା-ଦରଭ-ସରସୀ,
ସେହୁ ରୁଷ-ଦୃଶ୍ୟେ ସ୍ନିଗ୍ଧ-ଜଳ ତୋର
ନେତ୍ରାଉଷ୍ଣ ସ୍ନିଗ୍ଧ କରୁଥିଲ ମୋର;
ଭ୍ରମିଲ ଶ୍ୱାପଣ ବନ୍ଧ୍ୟାଦ୍ରିକାନ୍ତାର,
ଧୂଆଁଧାରେ* ଯହିଁ ତୋର ଶତଧାର
ଭୈରବ ଆରବେ ରେକା ଦେଇ ଲମ୍ଫ
ଜନମାଏ ଜନ-ମାନସେ ପ୍ରକମ୍ପ,
ଶୁଭ୍ର ସ୍ୱଚ୍ଛ ପଦ୍ମ-ପ୍ରପାତ-ସ୍ୱରଗା
ଦରକଣ୍ଠାଭ୍ରଷ୍ଟା ଯଥା ଜି ପଥଗା,
ଶୀତର ଜଳଦେ ବଳାବସୁକର
ସ୍ତବେ ଯହିଁ ଶବ୍ଦରୂପ ମନୋହର,

---

* ନର୍ମଦାପ୍ରପାତର ନାମ ଧୂଆଁଧାର ।

ଶୁଣିଲ ଶବଗେ ସେ ଭୈରବ ରବ,
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଦେଖିଲ ସେ ଜଳର ତାଣ୍ଡବ;
ବ୍ୟୋମ ଦକ୍ଷିଣାପଥେ ଭୂପତ୍ୟକା,
ଝିଙ୍କାରତ ଅଷ୍ଟଙ୍କା ଦଣ୍ଡକା,
ଗାର୍ଥାଶ୍ରମ, ଗିରି, ତଟିନୀ, କାନନ—
ମହାରଣ୍ୟମାଳେ ଶତ-କଲେବର,
ଦୂଷଣ-ତ୍ରିଶିରା-ଖର-ଅଧ୍ୟୁଷିତ
ଜନସ୍ଥାନ ଘୋର ଶ୍ମଶାନ ସଦୃଶ,
ଧାଗ୍ରାଙ୍କା, ଶ୍ୟେନଙ୍କା, ଚାତ୍ରଦ୍ରୁମ —
ପର୍ଜନ୍ୟ ଗର୍ଜ୍ଜନେ କମ୍ପିଲେ ଦିଗନ୍ତ,
ଯହିଁ ମେଘାଲୋକେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଅନ୍ତର,
ମୈଥିଲୀଘାତକ କେବଳଶଧର,
ଗାଏ ନୃତ୍ୟକାଗ୍ୟ, ଗାଲବଘ୍ନ-କେକା
ଅଦ୍ୟାପି ସୂଚଇ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚମରେଖା;
ଶ୍ୱାପଣ କାନନ ମଧ୍ୟେ ବସି ତହିଁ —
ଗମ୍ଭୀର ଶବଦେ ଗୋଦାବଙ୍କ ଯହିଁ
ହୃଦରେ ପଡ଼ୁଛି ଉଗୁ ଦେବେ ଝଉ,
ତହିଁ କ ଲୋ ଗୋଟେ ନ ଥିଲ ସ୍ୱମଉ ?
ବାତ୍ୟା-ଆନୋଳରୁ ମହାଦ୍ୟୁତିକର
ଭ୍ରମିଲ ଶ୍ୱାପଣ-ଗଜ୍ୟେ ଦରୁଣର,
ଯହିଁ ଭଜବାଲେ ଆସ୍ପୃଷ୍ଟନପ୍ରବ
ଗାଲାର୍ଣ୍ଣବ-ଦେବେ ଲଗ୍ନ ଗାଲନଭଃ,
ଭୂମି ପରେ ଭୂମି, ଭୂମି ତଦୁପରେ
ଘୋଡ ଗ୍ରାସିବାକୁ ଆସୁଥାଇ ଖରେ,
ସ୍ତବ୍ଧଗ୍ରବେ ଏହ ମହାଦୃଶ୍ୟମାନ
ଦେଖିଲ ଘୋରତେ ଭ୍ରମି ନାନାସ୍ଥାନ,
ଶ୍ୱାପଣ, ଭଲ୍ଲଃ, ଭକଃ, ଉଦାର
ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଦେଲ ଭସ୍ମୁ ଅଘାର,
ଚତ୍ତ୍ୱାର ଗଲ ନଜ ପଥ ଦ୍ରୁତ,
ସତ୍ତ୍ୱ ଗଲ ସେହ ମହାଭବେ ଚୃତ,
ଖଇ ସୌରକରେ ତାରକା ଯେସନ
ଅସ୍ମିତାଂ ଭସ୍ମୁସ୍ପେ ଦେଲ ଭମଗନ;

---

* ଅସ୍ମିତା—ମୁଁ ଅଛ ଏହ ଜ୍ଞାନ। (*Self—Consciousness*)

ଗୁରୁ ପ୍ରାସ୍ପେ ତାଙ୍କ ଦୂରୁଁ କର ଜ୍ଞାତ
ସଖୀ ପ୍ରାସ୍ପେ ତୋତେ ପୁରୁଖଲ ନତ;
ଉତର ଜନର ଅବସାଦକର
ଯୋଗୀ ଋଷିଙ୍କି ସେ ସ୍ଥାନ ମନୋହର,
ରହକରେ ମୁଦ କମଳ ଲଦଇ,
ଝାଉଁଳ ପଡ଼ନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ପୁଷ୍ପ ତହିଁ;
ସେହି ପୁଷ୍ପ ପୁଣି ସ୍ନିଗ୍ଧ-ଶଯିକରେ
ପିଅନ୍ତୁ ପୀସୂଷ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ-ଅନ୍ତରେ;
ତୋ ଇନ୍ଦ ଦର୍ଶନେ ସେହିରୂପେ ମନ
ଲଭେ ସୁମଧୁର ଶାନ୍ତ ଆସ୍ୱାଦନ,
ବଗଟ ନୋହ ତୁ ଯେଣୁ ସୁହୃତ,
ସ୍ତବ୍ଧ ନୋହ ମନ ହୁଅଇ ଉତ୍ସବ;
ଅବସାଦେ ଅବା ଆସ୍ପହସ୍ତ ଉତରେ
ହୁଡ଼େ ନାହିଁ ମନ ତୋର ରମ୍ୟଗତରେ,
ସ୍ନିଗ୍ଧ ରୂପ ତୋର ଚତ୍ତ-ଉଲ୍ଲାସକ
ସୁମଧୁର ଦ୍ୱୈତ-ଭ୍ରବର ଦ୍ୟୋତକ ।
ସଙ୍ଗୀତ ତୋହର ଚରସହଚର,
ଗାଲବଙ୍ଗ ତୋର ସଙ୍ଗୀତେ ମୁଖର,
ଭ୍ରସମାନ ସ୍ୱେତ-ପ୍ରାସାଦ ଆକାରେ
ଗାଆନ୍ତୁ ବହଙ୍ଗେ ତରଙ୍ଗ-ଦୋଳାରେ,
ଗାଲତର କର ଉସ୍ପାରେ ତୋ ଅଙ୍ଗ
ଉଦ୍ଧେ ମେଘାକାରେ ଭ୍ରଡ଼ନ୍ତୁ ବହଙ୍ଗ,
ପକ୍ଷ ଝାଡ ଶୂନ୍ୟ ସ୍ଥିରଲକ୍ଷ୍ୟ ତୋଇ
ତଳ-ମସ୍ୟେ ତଲ୍ଲ ମାରନ୍ତୁ ଗାଙ୍ଗୋଇ;
କଲା, ଗାଳ, ପୀତ, ଦରତ, ଲୋହତ
ବହଙ୍ଗମେ ଉର୍ମି କାହିଁ ବମଣ୍ଡିତ,
ଜଳଦେବୀ-ଜଳ-ଚକିଣୀ-ନିକ୍ୱଣ
ପ୍ରାସ୍ପ ଶୁଭୁଥାଇ ଶତ୍ରଳନ୍ୟନ,
ସୁଥେ ସୁଥେ ମସ୍ୟ ନଳ ଶୁଭ୍ରକାନ୍ତ
ଗାଲ-ଗାରେ ତେଇଁ ଉଲ୍ଲାସେ ଦେଖନ୍ତୁ,
ଖଡ଼ାର ମୁକୁତା-ଶୁକ୍ତି-କର୍ଣ୍ଣ-ଛଟା
ଶତ୍ରାବୃତ ବସୁ ପ୍ରକଟେ ବେକଟା; *

---

* ଏହି ମସ୍ୟ ନମରେ ଚଲକା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ବଷଦଶ୍ଚ-ଶଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ତ ବହୁ ପୁଚ
ଶଙ୍କା ଉତ୍ସୁକାଏ ବକଃ ସାହୁତ,
ଶିଶୁମାର ଖେଳେ ତରଙ୍ଗେ ଓଲଟ,
ଉଠି ବୁଡ଼ଇ ନ ପଡ଼ି ନେତ୍ରେ ପଶି,
କଲାମୁଣ୍ଡ ଜଳେ ଇଃକେ ଦେଖାଇ
ବୁଲଇ ମଂଗର ଏଣେ ତେଣେ ଧାଇଁ,
କୋଃ କୋଃ ଜୀବେ ଲବଣ୍ଡ ଜାବକା
ତୋ ଦେଚ୍ଚ ଏରୂପେ ବଉର, ଚଲକା,
କୋଃ କୋଃ ଜୀବେ ଯୋଗାଇ ଆହାର,
ନ ପରଇ ତୋର ଅକ୍ଷସ୍ୱ ଭଣ୍ଡାର !
ବ ଅଣ୍ଟିତ, ବଦା ଅଗନ୍ତୁକରସ୍ୱ
ନର୍ବିଶେଷେ ସଙ୍କେ ପୂରଣ୍ଡ ଆଶସ୍ୱ,
ଏହୁ ଯେ ତୋ ଜଳ-ବଶ୍ଚ ଚାରବତ
କର ବଦରଣ୍ଡ ହଂସ ଅଗଣିତ,
କେବଣ ଦେଖୁଁ ଏ ବର୍ଷେ ବର୍ଷେ ଆସି
ଜୀଡ଼ଣ୍ଡ ତୋ ଅଙ୍ଗେ ନାନାରଙ୍ଗେ ଭାସି ?
କଜ୍ଜଳିତ-ବାଉ-କଜ୍ଜଳଦାଇକ,
କାସାରେ କୁମୁଦ-ଦାମ-ପ୍ରକାଶକ,
ଦକ୍ଷିଣାଶା ବଧୂ-ଅବତଂସ-ମୋଉ
ମତୋଲ୍ଲଳ ଭୂମ୍-ଘମୁଇବ ଜ୍ୟୋତ
ଉଇଁଲେ ଆକାଶେ, ଆମି ଦଲେ ଦଲେ
ଘୂଲଣ୍ଡ ଜଳ ଏ ଜଳ କୋଲାହଲେ,
ଏମାନେ ବ ସଦ୍ଦରର ଶରତର,
ଶରତ ସଙ୍ଗରେ ଦୁଅନ୍ତ ଅନ୍ତର ?
ଉତ୍ପଲ-ଶରତ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ପରଜନ
ପ୍ରାପ୍ତ ଦେଶେ ଦେଶେ କରନ୍ତ ଭ୍ରମଣ;
ଶଶାଙ୍କଧବଳା ବଣା ଜ୍ୟୋତଖୁଜ୍ଜ,
କାଶହାସମୟୀ ସ୍ୱଚ୍ଛ ସ୍ରୋତସ୍ୱଜ୍ଜ,
ମାଲତୀ-ବଶଦ ଜବଡ଼-ଜଲୁଜ୍ଜ,
କୁମୁଦ-ଧବଳ ସଗ୍ଗେବରପୁଞ୍ଜ,
କଇ ସ୍ଥିରତର ଶରତପ୍ରସାଦ
ଏ ସଜ୍ଜଦର ଏ ଅଃଣ୍ଡଦାସ୍ୱାଦ;
ନଜେ ଶୁଭ୍ର ଶୁଭ୍ରେ, କରଣ୍ଡ ବହାର,
ଶୁଭ୍ରମସ୍ୱ ସଦା ଏହାଙ୍କ ସଘାର,

ଶୁଭ୍ର ଶରତର ଜହ୍ନ-ବୈଜୟନ୍ତୀ
ପ୍ରାସ୍ପେ ପଣ୍ଡୁ କାନ୍ତ ନଭେ ବଦଉନ୍ତୁ ।
କମଳା-ଜଲାଶ-ଭୂମି ଚୋର ଘର,
ଫଳ ମୂଳ ଶସ୍ୟେ ସଦା ସୁରୁଚର,
ନାଗକେଲ, ଫୁଗ, ପନସ, ରସାଳ,
ମୁରୁହନ, ଚମ୍ପା, କେଶର, ବମାଳ,
ଅଶୋକ ବସନ୍ତ-ବଲବା-ବକାଶୀ,
କଦମ୍ବ ଜଲଦ-ଭମ୍ବର-ବଲାସୀ,
ମଦାଶିବପ୍ରିୟ ପବନ ଶୀତଳ,
ସଦା ଚଲଦଳ ପବନ ପିଘୁଳ,
ସ୍ୱଗଣ ଶାଲୁଳୀ, ସୁବଶାଳବାସୁ,
ଶ୍ୟେନ ଶ୍ୟେଗ ସହ୍ନ ଉଡନ୍ତୁ ବୁଲାସୁ;
ଗ୍ରାମଦେବତାଙ୍କ ମଣ୍ଡପ-ବତାନ
ନିନ୍ଦୁତ ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛେ ଗୋଡବାଣ;
ଶିବାଲୟୁ ଉପକଣ୍ଠେ ଜନଅର
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚଷକ-ଧର ମଧୁପଇ,
କର୍ଣ୍ଣପୂରରୂପେ ପୁଷ୍ପ ଘାର ଦୋଳେ
ପଙ୍କି-ବଲାପିଙ୍ଗ-ଅମଳ-କପୋଳେ;
ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ-କଙ୍କଣ-ଧାଗ୍ର ଭୁଙ୍ଗ ଡାଳ
ସଗୋବର ଗରେ ଶୋବେ ମାଳ-ମାଳ,
ମଦାନନେ ଘାଇ ବାବୁଡାସ୍ଫାଶପେ
ବାପ୍ପା ବାସ୍ପାବଧୂ ବସନ୍ତ ନର୍ଭପେ,
ମୂଳେ କାଳରୂପୀ ସ୍ଲାଖଣ ଭୁଜଙ୍ଗ —
ଭ୍ରୁକୁଟ ନ ମଣି କରୁଥାନ୍ତୁ ରଙ୍ଗ,
ଡାଳଁ ବଲମିତ ସ୍ପର୍ଣ୍ଣଦର୍ଣ୍ଣ ଦୋଳେ
ଦୋଳାନ୍ତୁ ଶାବକରୂଳେ ସ୍ନେହଗ୍ରୋକେ.
ଯଦାର୍ଣ୍ଣିତ କାବେ ଛସ୍ପାସ୍ତ୍ରଦାସ୍ପିକ,
ଦକ୍ଷ ସହ୍ନ, ପରକଷ୍ଟସହାରକ,
ବଃନ୍ଦ୍ରମ, ଯାର ଯୋଗ୍ୟ ସୁଡବଡ
ବୁ-ଖଣ୍ଡି ଓଦଳ ସ୍ତମ୍ବେ ପରଶତ,
ମଇକଡ ପଣ୍ଡେ, ପଦୁରାଗଫଳେ
ଯା ବଉଦ ରାମପୀମାନ୍ତୁ ଭୁକଳେ,
ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଖଇ ସହ୍ନ କଲଗିର
ତଲପାବସନ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ଗଣ୍ଡୁଚର,

ଏ ଆଦ ପାଦପମାନେ ଅନ୍ଧାରିତ
ଘାର-ପଙ୍କି ତୋର ସ୍ନିଗ୍ଧ ସ୍ଥଳତଳ;
ବୃଉରେ ସ୍ପର୍ଶିତ ଦେତଙ୍କାକ ପହଁ
ସମୀରଣ ତୋର ନରତେ ସେବଇ;
କେତେ ଥର ଦେଖିଅଛୁ ଏହମାନ,
ମାନ ପ୍ରତ ଥର ଦଶେ ଅନ ଅନ !
ଦୃଷ୍ଟିପୂର୍ବ ତୋଇ ଅପୂର୍ବ ପ୍ରତୀତ
ସୁନରପଣର ଚରନ୍ତନ ଘାତ;
ସ୍ମରରେ ସ୍ଥିର ଅବସାଦ ନାହିଁ,
ଯେତେ ଦେଖିଲେହେଁ ନୂଆ ଦଶୁଆଇ ।
ତୋ ପଶ୍ଚିମଘାର ଶୋଭାର ଜଳସ୍ଥ,
ଦେଖି ନ ରହିବ ଲଖି କା ହୃଦସ୍ଥ ?
ଶ୍ୟାମଳରୁ କ୍ରମେ ଘାଲ, ଘାଲତର
ଘୋଘାନସ୍ତରୁପେ ଦଶେ ଶୈଲସ୍ତର;
ଅଭ୍ରଳିହ ଭୁଙ୍ଗ ପ୍ରଘାତୀ-ଘାତେଦ୍ଧା
ଶୋବେ ଶୋଭାମସ୍ଥ ବୁଥର ଘ୍ଲେର,(୧)
କ୍ରମନମ୍ର ତୋଇ ଘାଳ ଜଳଗ୍ରଣି
ବେଦଅଛୁ ଘାର ସ୍ଥଶ୍ୟାମଳ ନାମି,
ତୋଗ୍ ତୋଗ୍ ତୋଇ ଘରଣିଛୁ ଶିଙ୍ଗ
ଠାବେ ଠାବେ ଘାର ମାର୍ଗ ଗଇରକ;
ସ୍ଥଶ୍ୟାମଳ ଗୁଲୁ-ଜଟିଳ ଜଟିଆ (୨)
ଙ୍ଗରୁଁ ଘରେ ଘାଇ ତୋଇଅଛୁ ଠିଆ,
ଉନ ଅଡ଼ୁ ଯାହୁ ତଳିଁ ଘରୀଦଳ
ପ୍ରସ୍ତରଣ୍ଡ ନଳ କୀଳହୁ ତେବଳ,
ତୁଃବନେ ଯାର ଘ୍ଲେଳ ଅନ୍ଧାରୁଆ
ଜଳଦେଘାଙ୍କର ତେଳଯୋଗ୍ୟ ଗୁହା,
ପାଖାଣବେଦରେ (୩) ମଣ୍ଡିତ ତୋରଣ,
ଶଇବାଳ ସ୍ତରେ ଘଉ ସ୍ଥତନ୍ତ୍ରଣ,
ବସି ଯହିଁ ହୃଦବାସିଙ୍କ ଅମଘ
ସ୍ଥନ୍ତ ମୁ ଭ୍ରାପଳେ ବାନ୍ଧନ୍ତ ଜବଙ୍ଗ.

---

(୧) ସ୍ଥନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରାଚୀସ୍ଥରୁତ ବଣାଳ ପବତ । ଚଲତାକୂଳରେ ଏହାର ଅବସ୍ଥିତ ଅତ ସ୍ଥନର । (୨) ସ୍ଥନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ପବତ । (୩) ପାଖାଣବେଘ — Ferns.

ବୃକ୍ଷସ୍ଥାନ, ଶିଳାରୁକ୍ଷ-କଳେବର
ମହେଶ୍ୱରଙ୍କର (୧) ଯାମଳ ବୃଷର,
ବହଇ ଘାଇସ୍ୱା ପ୍ରସନ୍ନସଲିଳା, (୨)
ଉଭୟଦେଶେ ଯାର ଶୈଳ ଘଷଣିଳା;
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲକାନ୍ତ ବଶାଳ ଶୋଲଗ.(୩)
ଦେଖି ମୋ ମନକୁ ଅସଇ ବଯର,
ଉର୍ଦ୍ଧେ ଉଠନ୍ତ ଚ ବେଦଶ ଅବନ୍ତ
ମସୃଣରଚତ ଯାନେ ବୈସ୍ତେଚନ ?
ଅପଗଳତାର ଗାଳମାଡମ୍ବର
ଦୂରେ ଗିରଗଳ ଗଳେ ମନୋହର,
କଣ୍ଠମୁଣ୍ଡାକୃତ ଗିର ଖଣ୍ଡାଦଶା. (୪)
କାନ୍ତାରେ ଦୁଅନ୍ତ ଯାନ୍ତେ ଯହିଁ ବଣା,
ମଧ୍ୟଭେ ଅବାର ଜଣଇ ଅଲବ୍ଧ,
କନସୀମନ୍ତୁଗା-ବଞ୍ଚମ୍ବର ବଦ୍ଧ;
ଗାରଦ୍ଧ-ନବଡ଼ ଜାଚକବଣିଆ,
ଅଭ୍ରଙ୍କଖଣିଜ ଗିର ଗଢ଼ଣିଆ, (୫)
ପଣାଧରକୃତ ମୈନାକଶିଖର (୬)
ଯା ଶିରେ ବସନ୍ତ ରଣପ୍ରେଷ୍ଟା;
କାରୁଣୀବଦନେ ଏ ଗିରଘଣ୍ଟଳୀ
ଶୋରେ ଯେଉଁ ମୃଗମଦ-ପଡ଼ାବଳୀ;
ପୂଜ୍ୟ ଜାରୁଁ ତୋର ଆଗ୍ରେହ ଭରଣୀ
ଆସୁଥିବାବେଳେ, ଏ ଜାର-ଅବନ୍ତ
ଏହ ଦୃଶ୍ୟାବଳୀ ନଜ ଚତୁଘଣ୍ଟ
ଦର୍ଶକ-ନସ୍ତନେ ନମଶଃ ପ୍ରକଟଃ,

---

(୧) ସ୍ୱନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ପରଖରମଲଗ୍ନ ପୋତବ ପର୍ବତ । ମହାଦେବ ସିଂହେଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ନାମିତ । (୨) ବାଣପୁରର ନକଟବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ବତ । ଏହାର ପାଦଦେଶରେ ଘାଇସ୍ୱା ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ । (୩) ଓଡ଼ଶା ମଧ୍ୟରେ ଏପର ସୁନ୍ଦର ପର୍ବତ ବରଳ । ବାସ୍ତବ ଏହା ଗୋଟଏ ବୃହତ ଗାଲଟାନ୍ତମଣିଗଠିତ ବମାନ ପ୍ରାସ୍ ବୋଧ ହୁଏ । (୪) ମୋଗଲବନ୍ଦର ସନ୍ନିକଟ ପର୍ବତ । ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅନେକ କନଘଣ୍ଟି ଅଛୁ । (୫) ରଣପୁର ଅନ୍ତର୍ଗତ ସ୍ୱନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦୈଳ । ଏହାର ଶୃଙ୍ଗ ଗଢ଼ଣି ପର ଦଶେ । (୬) ରଣପୁର ରାଜଧାନୀର ନକଟବର୍ତ୍ତୀ ବଶାଳ ପର୍ବତ । ବୃହତ ସର୍ପାକୃତ ଏହ ପର୍ବତ ଚାତ୍ରରେ ରଣପୁରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦର ବହୁ ଦୂରରୁ ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ।

କୁଦେନକା ବେଦ ଯେବେ ଶୈଳଲୁଝ
କମେ ଦେଉଥାଣ୍ଡ ନବେ ପଇଁ ଝ;
ଜଳୋଦ୍ଭବ ଜନ୍ତୁମାଳର ଗୁମ୍ଫ
ପାପ୍ପେ ଦଶୁଥାଇ ଦ୍ୱୀପଶୈଳବୃନ୍ଦ,
ଯେତେ ଦେଉଥାଇ ଉଗ୍ର ଅଟ୍ଟହର,
ଅଲ୍ଲଗା ଦଶଣ୍ଡ ଲଗ୍ନ ପରାହ୍ନର,
ସୁଖ୍ର ଦେଉଥାଏ କମେ କମେ ଖୀଚ,
ଏକ ଜଣ୍ଡ ନାନା ବଣ୍ଡେ ବଇସିତ,
ପଲକେ ପଲକେ ଦୁଅର ପ୍ରକାଶ
ଛପ୍ପା ଆଲୋକର ଅଯୁକ୍ତ ବିଳାସ,
ସାପ୍ତଂଜନ-ଘନ ଖେଳଇ ଗଗନେ
ପୂର୍ବ୍ୟାସ୍ତର ଝିନୁଜାଇକ ବରଣେ,
ଠାବେ ଠାବେ ଅଭ୍ରଖଣ୍ଡ ସ୍ପର୍ଶକାଣ୍ଡ
ଶିର ଦୋଳ ଶୈଳ-ଶିଖୁଁ ଝାଙ୍କୁଥାଣ୍ଡ,
ଶୋଭାଗଣି ଯୁଝ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ, ସ୍ଥଳେ,
ଜନ୍ତୁ ତୋ ତରଳବକ୍ଷେ ପ୍ରତିଫଳେ;
ଆହା, ଏ ଶୋଭାର କାହିଁ ପକ୍ଷାନ୍ତର ?
ଏଳେ ଏବ ସ୍ୱର୍ଗେ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଅଗୋଚର;
ଘାସୋରବ ଦେଖି କଡ. କେଉଁ ଜନ
ଏ ଶୋକ-ଘାସୋଗ୍ର ଅଶ୍ମଗର୍ଭବନ ?
ଭୀରଙ୍ଗ-ଭକତ କେଉଁ ରୂପଘାତୀ
ଦୁସ୍ତ ଦେବ ଏତା ଥରେ ମାତ୍ର ଧାଏଁ ?
ବରନବଷପ୍ର ନୁହଇ ଏ ଛନ୍ଦ,
ହୃଦ ସେ କେବଳ ଘାରେ ଅନୁଭବ ।
ନାନା ଘର୍ଥଳନ ଅସି ଦବାନଳି
ଯୁଚ କରେ ତୋର ଅଙ୍ଗ ଉହୁଁ ମିଣି,
ସର୍ବ-ଦେବ-ଦେବୀ ସ୍ଥାନେ ପବନିତ
ଗଲାରଲଘାଦେ ବଦ୍ଦେ ଯେ ପଣ୍ଡତ,(୧)
ପ୍ରୟାଗ-ଅରଣ୍ୟ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଦରଘଣ,
ଜେଇଥ୍ରେଷ୍ଠ-ଉଗ୍ର-ପ୍ରଭାବେ ପାବନ, (୨)

---

(୧) ଅଠରନଲା ନଦୀ । (୨) ଜୟନ୍ତୀ ଅଛ ଯେ ଉଗ୍ର ମୁନି ଏହ ନଦୀ-କୂଳରେ ତପସ୍ୟା କରିଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ଜୟନ୍ତୀ ହୋଇଅଛୁ । ଏହ ନଦୀତୀରରେ ଅନେକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚାହୁଆଣ-ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଏହାର ଉତ୍ସ ଗର ଯୁବାଗଦନାଙ୍କଣ୍ଡି ।

ଗାର୍ଗୀ, ସ୍ୱର୍ଗର ସୁଗମ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀ,
ମନୋଦର ସାର ଗାଳ ଗରବେଣୀ
ସ୍ନାନ-କାଳେ ବ୍ରିଜଭୂମାଙ୍ଗନତପ୍ତ—
ମୁଖେ ଦଶେ ଦେବତାମରଘମସ୍ତ,
ମନ୍ତ୍ର-ଭରଅନା-ଭୁଜ-ବଡାଇଣୀ,
ସାଖୀ ଗୋପୀନାଥ-ହୃଦସ୍ୱାଇଣୀ,
ବ୍ରିଜକନ୍ୟା ଲଖୁ-ସ୍ନାନେ ସୁଖ୍ୟଗ୍ର
ସୌଗନ୍ଧକ ଗନ୍ଧେ ଗ୍ରବୁ ଉତ୍ତରଗ୍ର; (୧)
ଦସ୍ୱା-ଙ୍କର ଧୀର ମୁନ୍ଦ୍ର ଦଧୀଚ -
ଅଉଷ୍ଟେକଯଜେ ଯୁଚ ସାର ଙ୍କଚୀ, (୨)
ଉବଚଲେ ଭଲ୍ଲ-ଦସ୍ୱା ମୂର୍ତ୍ତିମଙ୍ଗ,
ଧଲ୍ଲୀଦର୍ପଣ ଦସ୍ୱା-ସ୍ରୋତସ୍ୱଙ୍ଗ;
ଭୁବନେଶ୍ୱଙ୍କ କେଳ-ଉପବନ,
ବଶଲସ୍ୱ-ଚାମ୍ର ଏକାମ୍ର-କାନନ—
ଦ୍ରୁମଗ୍ରଳ-ଗୁମ୍ଫା-ଅନ୍ତରେ ସାତାର
ମୃଦୁ କଲନାଦେ ବହେ ସ୍ୱଚ୍ଛଧାର, (୩)
ନଦୀ-ମନାକଳୀ ଅମନଗମିଗ,
ରଶସ୍ପୁର-ଗ୍ରାମ୍ଭ-ଜନ-ବଡାଇଣୀ;
ଏ ଆଦ ବନ୍ଧଥ ପ୍ରଖ୍ୟଗାର୍ଥ ସଙ୍ଗ
ଲଇ ପରସ୍ପୁଷ୍ପ ଡୋର ଗଲ ଅଙ୍ଗ,
ନଳେ ଜର୍ଥେଶର ପର୍ବ-ଜର୍ଥାଶସ୍ୱ
ଡୋ ସଙ୍ଗେ କରନ୍ତୁ ଘର-ବନମସ୍ୱ;

---

(୧) ଏହ ନଦୀ ସ୍ରୋତସ୍ୱଙ୍ଗ ନ ହେଲେହେଁ ଏହ ଅଞ୍ଚଳର ଗୋଟ୍ଟଏ ପ୍ରଧାନ ପସ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ଅଟେ । ସତ୍ୟବାଦାନବାସୀ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତର ଲଖୁନାମ୍ନୀ ଗୋଟ୍ଟଏ ପରମସୁନଦ୍ଧ କନ୍ୟା ଥିଲା । ସ୍ୱସ୍ୱଂ ଗୋପୀନାଥ ଏହ ସୁନଦ୍ଧର ପ୍ରେମରେ ଅସକ୍ତ ହୋଇଥିବାର କମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅବଧ ପ୍ରଚଳତ ଅଛ । ଗ୍ରନ୍ଥକାଙ୍କ ସ୍ୱବର୍ତ୍ତପ୍ରତମା ଗଠନାଽସ୍ୱ ଦନଠାରୁ ଲଖୁ ପୀଡ଼ତା ହେଲା ଏବ ସେଇଁ ଦନ ସେହ ପ୍ରତମାର ଜାବନ୍ୟାସ ହେଲା, ସେହ ଦନ ଲଖୁର ପ୍ରାଣ ବସ୍ପୋଗ ହେଲା । ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଅନେକ ଜ୍ଞାଅନା ଗଲ୍ପ ଅଛ । (୨) ଦଧୀଚ ମୁନ ଦସ୍ୱା କୂଳରେ ତପସ୍ୟା କରଥିବାରୁ ନଦୀର ନାମ ପ୍ରଥମେ ଦଧ୍ୱଦ୍ରା ହୋଇଥିଲା । ଦଧ୍ୱଦ୍ରାର ଅପଭ୍ରଂଶ "ଦହୁଆ" ଏବ "ଦହୁଅ"ର ଅପଭ୍ରଂଶ "ଦସ୍ୱା" ହୋଇଅଛ । ଝଇଦାଗଳକ ଧଲ୍ଲୀ ପର୍ବତ ଦସ୍ୱାତୀରରେ ଅବସ୍ଥତ । (୩) ଉତ୍ତରତ ନଦୀ—ଦସ୍ୱାର ଗୋଟ୍ଟଏ ଉପନଦୀ ।

ପଛଡ଼ ସୁନର, ସୁନର ପାବନ,
ତୋଠାରେ ତୋଇଛୁ ଏତା ସଘଃନ;
ତେଣୁ ସିନା ତୋର ଜାରବ୍ବୀଘାବଳୀ
ଦେବଦେବୀଙ୍କର ପ୍ରିସ୍ଥ-ବାସସ୍ଥଳୀ
ତେଣୁ ସିନା ଭାଗ୍ତ, ଚଣ୍ଡୀ, ବଗବତ୍ତ (୧)
ସର୍ଗରେ ତୋ ଜାରେ ବହୁଳେ ବସଉ,
ତେଣୁ ନାଗେଶ୍ୱର-ନକୁଞ୍ଜ-ବଲାସୀ (୨)
ପ୍ରଭୁ ଚଣ୍ଡେଶ୍ୱର ତୋ ଜରନବାସୀ ।
ତୋ ଦର୍ଶନେ ଛୁଟ୍, ମନୁଷ୍ୟର ଚତ
ଦେଶେ କାଳେ ଦ୍ରବ ଦୂର-ବ୍ୟାପାରତ,
ଅଜାତର ଭୁହ ସାଖୀ ପୁରାତନ,
ଦେଖିଲୁ ନରର ଉତ୍ଥାନ ପତନ,
କେତେ ଗ୍ରନ୍ଥାନ ତୋ ଜାରେ ଉତ୍ତିତ
ତୋଇ ତହିଁ ପ୍ରଶି ହେଲେ ଅସ୍ତମିତ,
ଧୋଇଅଛୁ ତୋର ଗାଲ ଉମିମାଳ
ଏବେ ତାଙ୍କ କାଳ-ଚର୍ବିତ କଙ୍କାଳ;
କେତେ ଗ୍ରନ୍ଥା, କେତେ ଦର୍ଶ୍ଚିଜସ୍ପୀ ଙ୍କର
ଆଲୋଡଲେ ତୋର ସ୍ନିଗ୍ଧ-ଶୀଳ ନୀର,
ତୋ ଅକାଶ ପୂର ଜସ୍ପ-ବାଦ୍ୟ-ରୋଳେ,
ଉଡ଼ାଇ ବାନା ତୋ ପବନ-ହିଲ୍ଲୋଳେ,
ସଦମ୍ବେ ବାହୁଳେ ତୋର ବଙ୍ଗେ ଭଙ୍ଗ
ଅକ୍ଷପ୍ଟ ସଶର ଆଶା ବଙ୍ଗେ ଧର,
ଅଉଯାନେ ତାଙ୍କ ଭଗ୍ନ-ମେରୁଦଣ୍ଡେ
ଯେ ରେଖା ପଡଲ୍ଲ ତୋର ଗାଲରଣ୍ଡେ,
ସେହ ରେଖା ପ୍ରାପ୍ତେ ତାଙ୍କ ଯଶମାନ
ଜାତ ମାତ୍ରେ ସିନା ହେଲ୍ଲ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
ବୃଥା ବାଣି, ଆହା, ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପଥା
କେତେ ବନଘାଇଁ କଲେ କେତେ କଥା !

---

(୧) ଚଲକାଜରସ୍ଥ ପଙ୍କଜ ତଳେ ତାଗ୍ତ ଦେବୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଶାଖେଶ୍ୱରୁ ୭କୋଶ ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ବାଲୁକାସ୍ତୂପ ଉପରେ ଚରଚଣ୍ଡୀ ଦେବୀଙ୍କର ଦେଉଳ ଅବସ୍ଥିତ । ଦେବୀଙ୍କ ବାହୁର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ । (୨) ଏହ ମନ୍ଦର ସ୍ଥଳ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଏକ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦରର ଚତୁର୍ଥସ୍ଥାନୀୟ ଅଟେ । ଏଠାରେ ଅସଙ୍ଖ୍ୟ ନାଗେଶ୍ୱର ବୃକ୍ଷ ଦେଖାଯାଏ ।

ସଗରଙ୍କ ବୋଇ ପଦାଙ୍କ ସେ ସାରେ
ରଖି ପାରିଲେ ତ ସଶ-ପଦଙ୍କରେ ?
ଖଲଜ ସେ ଲଙ୍କେ ବଇ-ଭୁଲସଶଃ,
କାଲ ତ ସେ ଲଙ୍କେ କେବେ ହୁଏ ବଶ ?
ଇତିହାସ-ରଙ୍ଗସ୍ଥଲୀ ହୁ ଚଲ୍‌କା,
ତୋର ସାରେ ପଡ଼ ଶ୍ରମଜ ମାଣିକା —
ହସ୍ତେ ଭୁଷିଥିଲେ ସାଦରେ ଲବଣୀ
ଭାବଗ୍ରାହୀ ପ୍ରଭୁ ଭକ୍ତଚନ୍ଦ୍ରାମଣି;
ଦନେ ତୋର ସାରର ବସି ଚଉାଣରେ
କାନ୍ଥ-ସାମ୍ନା କଥା ପଡ଼ଗଲ୍ଲ ମନେ,
ସ୍ୱପ୍ନେ ଭାସି କାଲସ୍ରୋତ-ପ୍ରଭାଭେମେ
ଦେଖିଲ ଅସଙ୍ଖ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣଚିତ୍ର ବ୍ୟୋମେ;
ଧରନ୍ତ୍ରୀ କଳ୍ପନା ନାମ ସେ ସୁନଙ୍ଗ,
ସୋଣାପାଣିରେ ଚରସଦ୍ଭରଙ୍ଗ,
ଭକ୍ତିଭାବେ ତାକୁ କଲ ଆସ୍ଥଥନା,
ଦବ୍ୟ-ଚକ୍ଷୁ ମୋତେ ଦେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରାନନା,
ଦେଖିଲ ଦୃଶ୍ୟ ମୁଁ ବସି ତୋର ତଳେ,
ଲଖି ରହୁଛୁ ସା ସଦା ସୁଉ-ପଳେ,
ସମ୍ମୀରେ ଅହାଲ-ମାଳା ଶ୍ୱୀତ କର
ଦକ୍ଷିଣୁ ଆସିଲ ଶତ ଶତ ତରୁ,
ତରୁରେ ଆସୀନ ସୈନିକନିକର,
ସୌର କରେ ବର୍ମ୍ମ ଆସୁଧ ଭାସ୍ୱର,
ସ୍ପର୍ଣ୍ଣ-ସୁଦର୍ଶନ— ଲାଞ୍ଛନେ ଲାଞ୍ଛିତ
ଲୋହିତ ପତାକା ବାତେ ଅନୋଳତ,
ତାଳେ ତାଳେ ପଡ଼ ତୋ ବକ୍ଷେ ଖେପଣୀ
ଝଠର ଗମ୍ଭୀରେ ଜସ୍ମ ଗାଇଥିନ,
ମଧ୍ୟେ ଶୋଭେ ଦଣ୍ଡ ଅତି ମନୋହର,
ଗଜଦନ୍ତେ ଗଢ଼ା ସାର କଳେବର,
ରଙ୍ଗ ତନ୍ତ୍ରାତଳ ସ୍ପର୍ଣ୍ଣ-ତାରକତ
ଝଟକ ସଙ୍କଟରେ ଜର୍ଜ୍ଜର, ବଲ୍‌ମିତ,
ତନ୍ତ୍ରାତଳ-ତଳେ ଝୁଲଇ ମଣ୍ଡଳ —
ଝାଲର ସବ୍ୟଏ ସବ ସଙ୍ଗେ ଘୁଲ,
ତହିଁ ସିଂହାସନେ ସୁନଙ୍ଗ ଆସୀନା,
ଜଗତେ ଭୁଲନା ସେହ ତାର ବିନା,

ଯାଉଜାତ ରୂପେ ଇନ୍ଦର ସ୍ୱନଙ୍କ,
ସମୁଦ୍ର-ମନ୍ଥନ ବାହାଇଲା ପର,
ସ୍ନାନ ମୁଖଚନ୍ଦ ବଖାଦ-ରେଖାରେ,
ଭ୍ରୂଲତା ଅଙ୍କା ବ ଲମ୍ବା-ଭୁଜକାରେ ?
ଭ୍ରୂମଧ୍ୟେ ହୁକୁମ-ବନ୍ଦୁ ସ୍ୱମଧୁର,
ବେନ କର୍ଣ୍ଣେ ଗୋଟେ ମଣିକର୍ଣ୍ଣପୂର,
ବୈପଲ୍ୟେ ବୁଡ଼ି ବଡ଼ାଇ ବଶେଷେ
କୃଷ୍ଣକେଶପାଶ ଦୋଳେ ପୃଷ୍ଠଦେଶେ,
ଗନ୍ଧାମୋଦେ ଅନ୍ଧ ଢୋଇ ଅଳକୁଳ
ସ୍ୱଙ୍କର ବାମାନ୍ କରନ୍ତି ଆକୁଳ,
ବରଜ୍‌କେ ସ୍ୱନ ଜଳା-ଅରବନ
ସମ୍ମୁମେ ସ୍ୱନଙ୍କ ଚଢ଼ାଇ ମିଳନ
ମଣ୍ଡାଇ ସୁଗଳ ନେତ୍ର ପଲ୍ଲବାଗ୍ରେ
ଅପରୂ-ମଣ୍ଡନ ଜଳଜୁରୁ-ଲଗ୍ନେ,
କରଜୁଜେ ଧର ରଚ୍ଚତ ଖେପଣୀ
ତରୁଣୀ ନିଜ ବାହାନ୍ତୁ ତରଣୀ,
ଖେପଣୀ-ଖେପଣେ ତୋଦର ସଲଳେ
ସ୍ମରକର ଭ୍ରଷ୍ଟ ଉଠିଲା ସଲଳେ,
ସ୍ୱନଙ୍କର ନେତ୍ର-ଶୋଭା ଅନୁକର
ତୋ ଜଳେ ଫୁଲରେ ରଚ୍ଚତ ମଫଙ୍କ,
ନାନ୍ଦାରେ ବାମା ଗୁରୁ କେଶପାଶ
ତୋ ଗାଳ-ସ୍ପାଚକ ଜଲ ଉପବାସ,
ଦେଣୁ କ ତରଙ୍ଗ ଅପମାନଭରେ
ଫିର ପିଟୁଥିଲେ ତରଣୀ-ପଙ୍କରେ ?
କାମିନୀ ଚହରେ ଭୁସ୍ମ-ମୁଭୁଙ୍କେ
କମଳପାଖୁଡ଼ା ବାଡେ ପଡ଼େ ଉଡେ,
ସ୍ୱନଙ୍କର ଭଙ୍ଗ-ସମ ବରୁଣ୍ଡିତ
ଗଜଦନ୍ତେ ଗଢ଼ା ଅପର ଦୋଇତ,
ସମସଙ୍ଖ୍ୟା ସୁବା ବମୌକୁଳ-ଅଙ୍ଗ
ତଙ୍କଦନ୍ତେ(୧) ରୁଙ୍କେ କାଞ୍ଚନ ତରଙ୍ଗ,
ତଥିପରେ ମଣ୍ଡିଛନ୍ତି ସିଂହାସନ
ସୁବା ଦେବାକୃତ, ଶଚି-ପଦ୍ମନାନ;

---

(୧) ତଙ୍କଦନ୍ତ—ଖେପଣୀ ।

ବଦନରୁ ତେଜ-ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟବ୍ୟଞ୍ଜକ,
କୃପାଣ ପାଣିରେ କରେ ଜକଜକ,
ମୂର୍ତ୍ତି ପରଗ୍ରହ ଉଦେ କ ସାହସ ?
କମ୍ବା କ୍ଷାତ୍ର-ଧର୍ମ କମ୍ବା ପୌରୁଷ ?
ଋଷିବୃଦ୍ଧ ତହୁଁ ସୁକଣ୍ଠିତହୃଦ୍ଗ—
ସାଏ ଶୁସ୍ଥା ଯାର ବ୍ୟାପଇ ମେଦଗ୍ଧ,
ଶିର ପରେ ଶୋହୁ ପେହୁ ସ୍ପର୍ଶି-ଇଉ,
ଚଭାଇ ଦେଇଛୁ ଉଚ୍ଚଳର ପଉ;
ଗଳରେ ଦୁର୍ଗ ଶିରେ ଶସ୍ତ୍ର କରେ ଧର
ଦେଖୁଥିଲେ ଦୃଶ୍ୟ ସମ୍ଭ୍ରମେ ପ୍ରଦଗ୍ଧ,
ଗିରିବାସୀ ଯେତେ ସାମନ୍ତ ପ୍ରଧାନ
ଡ଼ଗଗ୍ଧ ସମ୍ଭାବେ ଅଗୁଁ ସାବଧାନ
ଦୋଇ ଦଳେ ଦଳେ ଥିଲେ ଉପସ୍ଥିତ;
ଦେଖି ବାନା ବସ୍ତ୍ର-ଆସୁଧ-ଲାଞ୍ଛିତ,
ମସ୍ତକ ନୁଆଁଇ ସବେ କଲେ ନଇ,
ପାଶେ ଆସିବାରୁ ତରଣୀପଙ୍କଇ,
ଗାଇଲେ ମଧୁର କଣ୍ଠେ ବନ୍ଦଦଳେ,
"ହେ ବଶସ୍ୱନର ! ସ୍ୱାଗତ ଉତ୍କଳେ,
ଜସ୍ମ କାହ୍ନେମା ବଶମନୋରମା,
ବରଣ୍ଣପୁଷ୍ପରେ ଶୋଭ୍ୟର ଉପମା,
ତୁମ୍ଭ ଆଗମନେ ପବନ୍ତ ଉତ୍କଳ,
ଜାଉଣା ପରଶେ ଯେହ୍ନେ ଧନ୍ୟତଳ,
ଶୋଭକ ଉତ୍କଳସବୁ ସଦାଶସ୍ୟା,
ସରେ ଯଥା ପଦ୍ମ, ପବ୍ରେ ପଦ୍ମାଳସ୍ୟା ।"
ଜସ୍ମ ଅରନମ ଶାସ୍ତ୍ରବୁଝୋତ୍ତମ,
ବଶେ ତୁମ୍ଭେ ବଶ-ରକ୍ଷା-ବ୍ରତ-କ୍ଷମ,
ଲଭଲ ଦେଖାଇ ଜଗତେ ଯୋଗ୍ୟତା
ସତ୍ରିସ୍ୱାରୂପେ ଏ ରୂପ-କଲ୍ପଲତା,
ସୁନର ମଧୁର ବେନ୍ଧଙ୍କ ମିଳନ,
ଶୌର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ, ଆହା, ସୌନର୍ଯ୍ୟ ପେସନ;
ଚଡ଼ା ସଙ୍ଗେ ଏବେ ମିଳଲେ ଉନ୍ନମା,
ଶାପଉ ସହୁତେ ଲୋକମାତା ରମା;
ବେନଙ୍କ ସୃଜନେ ବରଣ୍ଣ କୌଶଳ
ବେଲା ବେନଙ୍କର ମିଳନେ ସଫଳ ।"

ବନ୍ଦୀଘନା ଅନ୍ତେ ଜାବତ ଶବଦ
ଉଠିଲା କମ୍ପାଇ ମଧ୍ୟ, ବିଶ୍ୱପଦ,
ଜବେ ଗିରଗୁଦା ଯୋଗ ଦେଲେ ତହୁଁ,
ଘମୀର ନେଲା ତା ଦଗେ ଦଗେ ଦାନ୍ତ,
ସେ ଉତ୍ସବେ ଦୋଇ ଦରଖେ ଉତ୍ତୁଲ
ଚଇକା ! ତୋ ଖଡୀ ତହୁଁ ଦେଲେ ତାଳ,
ସେ ଘୋର ଆଧ୍ୟାନେ ଉର୍ଜ୍ଜି ଗଲା ଧାନ,
ଧାନ ସଙ୍ଗେ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଲା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ,
ଜାଗିଲ ସେ ସବୁ କଳ୍ପନାକୌଶଳ;
ଫେଡ଼ନ୍ତେ ନପ୍ତନ ଦେଖିଲି କେବଳ
ଅନନ୍ତ-ଗାଢମା-ଦ୍ୟୁତି-ଉଦ୍ଭାସିତ
ତୋ ଅମର ସତ୍ତ୍ୱ ଅନ୍ତେ ଜଗତତ ।
ରୁଦ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି ତୋର ରଣୁ ଭୁ ଘୋଡ଼ାଇ
ଦୁରନ୍ତ ଉଚ୍ଛଳ-ପରପନ୍ଥୀଘାଇଁ.
ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ଯଥା ପରଶେ ଗୀତଳ,
ତେଜସ୍ୱି ଦର୍ଶନେ ହୃଏ ଉର୍ଜ୍ଜସ୍ୱଳ,
ଶତ୍ରୁ ଦେଖି ତୁହ ଘେରୁଥେ, ଚଇକା,
ପ୍ରକଟୁ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଶକ୍ତି ମାଗ୍ମୀ କା,
ସେହ ମୂର୍ତ୍ତି ତୋର ଉଚ୍ଛଳେ ଚଢ଼ାଉ
କଉ ଦେଖିଥିଲା ଦୈତ୍ୟ ରକ୍ତବାନ୍ତ,
ତମୋଗୁଣେ ବଳ ଆଯୁଧପିଗାଡୀ
ମନୁଷ୍ୟକୁ ସେନ୍ତ ଖଣ୍ଡିଥିଲା ମାଛ;
ଉଚ୍ଛଳଯବ୍ୟନ ଭଉ ଘମ୍ଭୀଭୂତ,
ନରରକ୍ତେ ଧରା ଭଉ ପରପ୍ଲୁତ,
ସଙ୍ଘ ଚତୁପ୍ପ୍ ଉରଭର ଗାଇ
ଦଠେ ଲୁଣ୍ଠ କଉ ଶ କୋଠଖଣ୍ଡାଇ.
ବଳସ୍ଫ-ଉଲ୍ଲାସ-ମଦେ ବାହୁ ଉଗ୍ର
ବାନ୍ତଉଲା ସେବେ ସ୍ୱଦେଶେ ସଙ୍ଗ୍ରଗ୍ର,
ତା ଉଲ୍ଲାସ-ଗୀତ ତୋଦଉ ପ୍ରତାପେ
ପଉଶତ ଦେଲା ପଲକେ ବଲାପେ !
ଉତ୍ତରଲେ ଯାଇ ଓଗାଳିଲୁ ବାଣ୍ଟ,
ଆକାଶ ପାତାଳ ଖଡଲେ ବୁଦାଣ୍ଟ,
କାଳୀଜସ୍ୱୀ ଗୈଲେ ଦେଖ ହୈମବଙ୍ଗ
ଉଗ୍ର ଦୋଇ କଲେ ସଙ୍କେତ ତୋ ପ୍ରଭ

ମିଳି ତୋ ତରଙ୍ଗେ ସ୍ୱବାଣ୍ଡିଶୂଳ,
ସେ ସଙ୍କେତେ ଯେନବୁଡ଼ ଉମ୍ଭିହୁଲ
ଉତ୍‌କେଶର ଦେଷ୍ଟ-ବାଦନ କେଶଗ୍ଧ
ପ୍ରାପ୍ତେ ଦଉଡଲେ ଗ୍ରାସିବାଲୁ ତଗ୍ଧ;
ତୋ ଇଙ୍ଗିତେ ସଙ୍ଗେ ଘେନ ଉମ୍ଭିଆଃ
ଦଉଡ ଆସିଲେ ଗାଲାମୁ-ସମ୍ଭାଃ,
ବଂଶ-ଧ୍ୱଂସି-ରୁଦ୍ର—ପ୍ରଖର-ନଶ୍ୱାସ
ପର୍ବତ୍ତେ କହିଲ ବାସୁ ଅଶୀଃଶ;
ଦୈତ୍ୟଦନ୍ତା କଳ୍ପୀ ଶ୍ଲେମ କଳ୍ପ କରେ
ଜୀମୂତ-ବାହନେ ଉଇଁଲେ ଅମ୍ବରେ,
ଦମ୍ଭୋଳ ଘେଡାଲେ କଲ୍ପ ଘୋରଧ୍ୱନ,
ଥରହର ତୋର କମ୍ପିଲ ଅବନୀ,
ଥରହର କମ୍ପି ଅବନୀ ସଙ୍ଗତେ
ପଦ୍ମତଳୁ ଡଳା ଖସିଲେ ପଦ୍ମତେ,
ଭୁଲେର କହିଲ ଗୋଲଗୋଳ ଗ୍ରହ,
ଗଲ୍ଲ ସେ ଅଗ୍ନିବ ଶୃଙ୍ଗ ଶୃଙ୍ଗେ ଧାଇଁ,
ତୋ ଉରଦର୍ପଣେ ସଘନେ ବମ୍ବିତ
ତୋଇ ଉମ୍ଭକଲ୍ପ ଜୀମୂତେ ଉଉତ,
ଦେଖାଇ ଦେଲ ତୋ ଫଡାର ମୂରତ
ପ୍ରଳୟର ସେହ୍ନ କଜ୍ଜଳ ଆଲଭ; (୧)
ଯା ଦେଖି ଆଉକେ ଦୈତ୍ୟ-ଆଖଣ୍ଡଳ
ବଘଳ ମଣିଲ ନଜ ଭୁଜବଳ;
ତା କୃପାଣୁ ଅଛୁ ଶକ୍ତି ବଳବାନ,
ଅକାଳେ ଏ ଜ୍ଞାନ ଲଭଲ ଅଜ୍ଞାନ,
କାଣିଲ ତୋହର କଶାଘାତେ ଶିଖି,
ବୈବ ନ ଡରଇ ନର-ଭ୍ରୁକୁଟିକ;
ତଗ୍ଧ ଧର ଉମ୍ଭି ଘେନ-ଅଟ୍ଟହାସେ
କନ୍ଦୁକ ପର୍ବତ୍ତେ ପିଙ୍ଗିଲେ ଆକାଶେ;
ଡାହୁ ଡାହୁ ଡକା ଘାର ଧର୍ମଦ୍ରୋହ
କେ କାହିଁ ପଡଲେ ଛବଘର ତୋଇ,

---

(୧) ଲେଖକ ସ୍ୱୟଂ ଥରେ ଜଗୀଥ ସମୟରେ ଚଲକାର ଗଲ୍ଲରତ୍ନ ଏବେ ବଷମସଙ୍କୁଳ ଅଂଶ କାଲୀକସ୍ତୀ ଗଣ୍ଡରେ ନୌକାଯୋଗେ ଯାଇଁ ଯାଇଁ ଉତ୍ପଳର ଝଟକାଳବନ୍ଧନ ପ୍ରାଗଟଣଗତ୍ତରେ ପଡଥିଲେ ।

ସବେ ହୋଇଗଲେ ନର୍ମ୍ମଳ ନିଃଶେଷ,
କେହି ନ ରହିବେ ଦେବାକୁ ସନ୍ଦେଶ !
କାହିଁ ଗଲା ସେହି ବଳସ୍ଫୁ-ଉତ୍ସବ ?
ଉଷିଲା ତୋ ବଖେ ବଳସ୍ଫିକ ଶବ !
ଅସିଥିଲେ ଲୋଡ ଉଛୁଲର ବର୍ତ୍ତ,
ବହିଲେ ଉଛୁଟ ତାର ପ୍ରାସ୍ପ୍ତି ବ୍ !
ଭ୍ରୁ-ଭଙ୍ଗରେ ଯାଙ୍କ କମ୍ପିଲା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ,
ମଖି ଡଉବାକୁ ଏବେ ନାହିଁ ବଳ !
ଦ୍ୱିସପ୍ତ-ଭୁବନ ଯେ ମଣିଲେ ଅକ୍ଷ,
ଆଣ୍ଠିଲେ ସେ ସପ୍ତ-ଗୃଖଣ୍ଡର ଦକ୍ଷ ।
ଯାଉଲେଣି ଏବେ ଦେବ ବକର୍ତ୍ତନ
ଉଲେଉ-ଶିଖରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ହିଂଦ୍ରାସନ,
ଠାବେ ଠାବେ ଛପ୍ପା ପଡ଼ିଣ ଶଇଳେ
ଦଇତ ଢେଲ୍ଲଣି ପଇଶତ ଗାଳେ;
ଗଳ-ଘଣ୍ଟେ ନାଦ ଗିରି-ଉତ୍ତଦେଶ
ବାହୁଡ଼ନ୍ତୁ ପଲେ ପଲେ ଛଗ ମେଷ,
ମହୁଷ-ଝପାର ଗୁରୁ ଗରୁଧ୍ୱନ—
ଘୋଷେ ମୁଖରିତ ଅରଣ୍ୟ-ପରଣୀ,
ଗୋଷ୍ଠୁ ଧୂମରେଖା ଉଠି ଗିରି-ଘାଦେ
ଲୁଚ୍ଚତ-ଗଉରେ କାନନ ଆଚ୍ଛାଦେ,
କଲରବେ ଏଗ (୧) ଉଡ଼ଣ ହ୍ରଦରୁ
ଅରଣ୍ୟେ ଲେଡ଼ନ୍ତୁ ସେଝା ଜାଡ଼-ତରୁ,
ପୀତ-ଅମ୍ବରର ଦେବାରୁ ପଇତ
ଡେଣା ଦଶେ ସେହେ ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣମଣ୍ଡିତ,
ବହୁରଙ୍ଗ ବୁଣି ବର୍ମ୍ମ ଅନ୍ତରଳେ
ବୁଡଲେ ମିହର ଜ୍ୱଲେଉ ଉଡ଼ାଲେ,
କେତେ ସହେ, ଆହା, କାଦମ୍ବିଗା ଧଗ
ବଖାଣିଲେ ବାଜ୍ଜ ନେଉଛୁ ସେ ମଣି !
ଧଉଡ଼ୀ ବଦନେ ପୀତ ଅମ୍ବରଗ
ବୋଳ ଦେଇଛୁ କ ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣପରାଗ,

---

(୧) ଚଇକାବଦାଣ୍ଡ ପକ୍ଷିବଶେଷ । ଏହାର ଶୁକ୍ର ପକ୍ଷରୁ ପାଏକମାନେ ବୃଷଶ୍ୱରୂପ ଝୋପରରେ ଫଲଗ୍ନ କରନ୍ତି ।

ଶାରଦ-ବନାନ୍ତ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଲଲାମମ୍ବୀ
ପ୍ରକାଶନ୍ତି କେବେ ନବ ନବ ଛବି,
ବଶାଳ ଗ୍ରଲେଇ ଶସ୍ୟା ଜଳ ସ୍ଥଳ
ଅଜରଇ ଜମେ ବ୍ୟାପି ପୂବାଞ୍ଚଳ,
ଧୌତ ଅସ୍ତାଚଳ ଦ୍ୱୀପ ଶୈଳମାଥେ
ଇତଗଲ୍ଲ ସେହ୍ନ ମହାଛସ୍ଥାପାତେ,
ପଡ଼ିଲ୍ଲ ଛଇକା-ବକ୍ଷେ ସନ୍ଧ୍ୟାଲୋକ,
ଶୋକେ ବଧୂ ଶ୍ରୁତ ଦୂରେ ଗଲ୍ଲ କୋକ,
ସନ୍ଧ୍ୟାରାଗ ଦେଉ ହ୍ରଦ-ଗଲୋରଗେ
ଆସଇ ଏ ଶ୍ରବ ଶ୍ରାନ୍ତକ ମାନସେ;
ପ୍ରତେତା-ପ୍ରବାଲ-ପ୍ରସାଦର ରୁଚ
ଗାଲ-ଗାରୁ ଅବା ପୃଷ୍ଠ ବାହାରୁଛ,
କୂଳେ, ଦ୍ୱୀପେ, ଶୈଳପାଦପେ ବହଙ୍ଗେ
ଉଡ଼ି ଯାଇ ବସ୍ତନ୍ତି ନାନାରଙ୍ଗେ,
ପଶ୍ଚିମା ସନ୍ଧ୍ୟାର ବନାପନାପାଇଁ
ଯଉଏ ଅସନ୍ତି ଶଇକୁଁ ଓଳ୍ଟାଇ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାତେତସୀ (୧) ବର୍ଣ୍ଣ-ବଇବବେ
ନିଶେ ଦଳା ଯହୁଁ ବୁତ-ମହାର୍ଣ୍ଣବେ,
ଏଣେ କରେ କୋଳ ଅମର-ସରଣୀ
ବଗ୍ରଜନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ର-ଚୂଡ଼-ଚୂଡ଼ାମଣି,
ତାରାଝଣ ଶ୍ରାନ୍ତ ତାରାପତି ପାଶେ
ବେନଏ କରନ୍ତି ଶ୍ରାନ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧାକାଶେ,
ବାଳ-ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା-ଯୋଗେ ଧୌତ ଯୌବନଶ୍ରୀ (୨)
ହୁମରଜ ମୁଖେ ବୋଳ ଦେଲ ପର;
ଯେଣ୍ଟା ରୂପ ଗୋଟା ବପଙ୍ଗତେ ବସି
ଦେଖାନ୍ତି ଗରବେ ପ୍ରାତୀ ପ୍ରାତେତସୀ,
ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକେ ଧୌତ ପୂବାକାଶ, ପୁନଃ
ବାରୁଣୀ ଆକାଶ ଲୁଙ୍କୁମେ ଅରୁଣ,
ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ଇଥର, ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ପାଙ୍ଗଙ୍ଗ
ପ୍ରାପ୍ତ ବଣେ ଚନ୍ଦ୍ର ବେଖାମର ମୁରତ,

---

(୧) ପ୍ରାତେତସୀ - ପ୍ରତେତା ଅର୍ଥାତ୍ ବରୁଣାଖ୍ୟଷ୍ଟିତ ପଶ୍ଚିମଦଗ।
(୨) ଯୌବନଶ୍ରୀ— ପୂବଦଗ ।

ଦଳଇପୁଦ୍ଧାପି-ଗାଳ-ଜଳାରଶ୍ୟେ
ରଙ୍ଗିଲ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଜଳ ଶୁଭ୍ରବର୍ଣ୍ଣେ;
ପ୍ରାଚୀ-ମୂଳ ଏବେ ମୀନଳାବ-ନାବେ
ଉତ୍ସାକାରେ ଚଢ଼ ଦଶେ ଠାବେ ଠାବେ,
ମତ୍ସ୍ୟ ଧଇ ସେନ୍ତ ସମୁ ତ୍ରମୁଦାଣେ
ନଳ ଗୁଡ଼ ଜଥା ଜ୍ଞାନ ଏକଥାନେ
ଜ୍ଞାଲେଇ-ଶିଖରେ ସନ୍ଧ୍ୟା-ତାରା ଦେଖି
ଆସନ୍ତ ପଞ୍ଚିକା (୧) ସଦୋଷାଶେ ଝେଳ;
ତାଙ୍କ କଣ୍ଠୁ କବସୂର୍ଯ୍ୟ-ଗୀତାମୃତ (୨)
ଦୂରୁଁ ବହୁ ଅଶେ ଚଇକା-ମାରୁତ,
ଉଷାସର ଆସ୍ପା ପ୍ରାପ୍ତେ ଗାତ-ତାନ
ଦ୍ରୁତ ଗାଳ-ବଶେ କରେ ଅଧଷ୍ଠାନ,
ବସନ୍ତ ଚୌଦଗେ ମଧୁର-ହାସିଗା
ବଗଙ୍ଗନା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା-ଦୂକୂଳ-ବାସିଗା,
ଜ୍ଞାନ୍ତର ସ୍ପର୍ଶି ଖଣେ କରେ ଜାତ
"ଗଲ୍ଲଣି ତ ଗଲ୍ଲ କଥା ରେ ସଙ୍ଗାତ;"
ସଙ୍ଗୀତ ଆବେଶେ ନାନାରୂପେ ମନ
ଅଗନ୍ତ୍ରସ୍ତ ଦେଶେ କରେ ବିଚରଣ,
ଗଇଯାଏ ଶୂନ୍ୟେ ଶୂନ୍ୟେ କେଉଁ ସ୍ଥାନେ
ତ ଲେଉଟା ଆଶେ ସେହ୍ନ ତା ନ ଜାଣେ,
ଧନ୍ୟ ସେହ୍ନ ସାର ଥାଳା ଶିରେ ଧଇ
ଏ ଳୀଳା ରଚନ୍ତ ଦେଖି ବାଣୀଶଙ୍ଖି;
ଧନ୍ୟ ରଥେ ! ତୁମ୍ଭ ଜନ୍ମ ଶୁଭକ୍ଷଣେ,
ମୁକ୍ତସ୍ପ ତୁମ୍ଭେ ଉତ୍କଳ ଭୁବନେ,
ତୁମ୍ଭ ମାଟି ଦେହ ଗ୍ରାସିଛି ଶ୍ମଶାନ,
ମାତ୍ର ଯଶୋଦେହେ ତୁମ୍ଭେ ଅମୃତ୍ମାନ !
ମୀନ-ଅକର୍ଷଣ ଆଶେ ଘୋଡ଼ପାଲ
ତରଙ୍ଗୀରେ ଜାଳ ଦେଲଣି ମଙ୍ଗାଲ,

---

(୧) ପଞ୍ଚିକା — ଯାଲ । (୨) କବସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ଜଥ । ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ-ବହ୍ମାନଙ୍କଠାରେ ଏ ମହାତ୍ମା ସ୍ମରଣୀୟ । ଏହାଙ୍କର ଗୀତାବଳୀ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରାତ୍ମ ସଙ୍କତ ଗୀତ ହୁଏ । ବଳଦେବ ଜଣେ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ରଚନା ଅତି ବଶୁବ ଏବଂ ସ୍ମରୁଚିସମ୍ପନ୍ନ । ବଳଦେବ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉତ୍କଳ କବିଙ୍କ ପରି ବ୍ୟାକରଣର ଅବମାନନା କରି ନାହାନ୍ତି । "ଗଲ୍ଲଣି ତ ଗଲ୍ଲ କଥା ରେ ସଙ୍ଗାତ" ଏହା ବଳଦେବଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସ୍ମରଣୀୟ କରୁଣରସାପ୍ଲୁତ ଗୀତର ଘୋଷଣା ।

ଏବେ ଯାଯମୁନି ପଇ ଅଝଇ ଘେ,
ଖର୍ଜେ ମାତ୍ସ୍ୟକ, ବୁଥେ ଚମ୍ୟ ଦଶେ,
ଯାପିଗର୍ତ୍ତେ ଘେରେ ପଡ଼ାଇ ଅଞ୍ଜନ,
ଚଙ୍କ-ଗର୍ତ୍ତେ ମୀନେ ଛେଇଁ ଦେବେ ପ୍ରାଣ;
ତରଙ୍ଗେ ଦୋହଲ ଦୋହଲ ବୋଇତ
ଥରେ ଦଶେ, ଥରେ ହ୍ରଦ ଅନ୍ତର୍ହିତ;
ଦୁଃଶ୍ଚିମନେ ଆଣା ଉତ୍ଥାନ ପତନ
ପ୍ରାପ୍ତେ ଶିଖା ଉଠେ ପଡ଼େ ଘନ ଘନ;
ନଶାଗମେ କମେ ଲୋକକୋଲାହଳ
ନବର୍ତ୍ତି ଆବଗା ଦେଉଛୁ ନଷ୍ଟଳ;
ଜଳ ସ୍ଥଳ ନଭଃ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାପରିପ୍ଲୁତ,
ସୃଷ୍ଟି ଦଶେ ଯେଉଁ ଘାରଦଧଉତ;
ପ୍ରଉବମ୍ଗଢ଼ ଦ୍ୱୀପ-ଶୈଳ-ତଳେ
ଖଣ୍ଡାକାରେ ଶୋଭେ ହ୍ରଦ-ଅନ୍ତସ୍ତଳେ;
ଶୀତ୍ରୋଦ-ସୋଦର-ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଣ୍ଡବେ ଜ୍ୱଗି
ଦଶନ୍ତ ବଶଦ ଚିତ୍ର, ବନ, ନାସୀ,
ସ୍ନିଗ୍ଧ ତରୁଯତେ, ମସୃଣ ଉପଳେ
ଜକଜକ ଦୋଇ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ପ୍ରଉପଳେ,
ଘର୍ଘେ ଚଢ଼ା ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ତନୁ ଉଚ
ଖପ୍ପା-ଜିଶ୍ର-କରେ ଶୋଭେ ବନସ୍ଥଳୀ,
ପ୍ରଶାନ୍ତ, ଜାଉବ ଚିତ୍ର ବନଦେଶ,
ନାହିଁ ଏଥି ନର ରବଳର ଲେଶ,
ଦୂର ଝରନାଦ, ଝିଙ୍କାର ଝଙ୍କାର
କରେ ନଶୀଥ୍ୟଗ-ପ୍ରଭବ ପ୍ରସ୍ତର,
ବଳ ଉପଦ୍ରବେ ଭଙ୍ଗ ଲୋକାଲୟ
ଶାନ୍ତ କ ଏ ସ୍ଥଳେ ଉଚ୍ଚଳେ ଅଶ୍ରୁସ୍ୱ ?
ଚଳକା ! ତୋହର ଏହ ଶୋଭ୍ରବନ (୧)
ଦର୍ଶୋଦ୍ଭବମସ୍ୱ ଦୃଶ୍ୟ ସାସ୍ପନ୍ଦନ
ଅଝେ ସଙ୍ଗଶୋଭ୍ୟ-ସୀମନ୍ତର ଝୀକା,
ପ୍ରକୃତର ଗୁରୁ-ଅଲେଖ୍ୟ-ଶାଇକା,
ଏ ସୁଖର ମୁହଁ ନୁହଇ ଜାଜନ,
ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ଏ ସିନା ଉଚ୍ଚୁର ସ୍ୱପନ,

---

(୧) ଶୋଭ୍ରବନ — ସୁନ୍ଦର । ହିନ୍ଦୀ ଶୋଭାବନ ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ।

ଫସାଇ ନଖରେ ଫସାର-କାଗୁରେ,
ଯାପିବ ଜୀବନ ସଦା ହାହାକାରେ,
ବନ୍ଦୀ କାରଗୃହେ ଏରୁଥାଇ ଯଥା
ଚରଦୁଃଖ ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା,
ଫସାଇ ନଖରେ ଅଙ୍ଗ ଦେଇ ଛାଡ
କରିବ ଏହାକୁ ସୁନ୍ଦର ସଜାଡ !
ମାଗୁଛୁ, ଚଇକା, ମେଲାଣି ବୋଠାରେ,
ବାନ୍ଧୁଛୁ ଏବେ ଦାରୁଣ ଫସାରେ,
କରଥିଲୁ ଆଶା, କରିବ ଯାପନ
ତୋ ପଶ୍ଚିମ ଘରେ ପଶ୍ଚିମ ଜୀବନ,
ବନ ପ୍ରସ୍ରାସରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ପିପାସା
ମେଣ୍ଟିବାର ଥିଲା ତୋ ଦଦଠାରେ ଆଶା,
ଭାଗ୍ୟ ତୋ ଉଥିଲେ ରୁଚ-ଅନୁକୂଳ,
ଅଣ୍ଟିଥାନ୍ତୁ ମୁହଁ ତୋର ରମ୍ୟକୂଳ,
ଦୁଃଖୀର ବରତ ଜହ୍ନଆ ଚରଣେ
କାନ୍ଦୁଥାନ୍ତୁ ଅସ୍ରୁ-ଶେଷ ନକାଞ୍ଚନେ,
ମାଡ଼ ପଇଣାମେ ଛମ୍ବାବାଛବତ
ଆଶାରେ ଯେ ଆଶା ହେଲା ପଇଣତ,
ଫସାରେ ଥାଇ ମୁଁ ସଦା ଉଦାସୀନ,
ଉଦସୀନ ପ୍ରାଣେ କହାଇଲ ଦନ,
ଫସାର ସଙ୍ଗତେ ସଙ୍ଗୀ ହେବାଯାଇ
କେବେହେଁ ମୋହର ମନ ବଳେ ନାହିଁ,
ଦସି ଖେଳ ସେହୁ ଗମନ୍ତୁ ସମସ୍ତ,
ଜୀବନ ମରଣ ମହୋତ୍ସବମସ୍ତ,
ଉର ଭାଗ୍ୟ ମୋର ପିନ୍ଧିତ ଘାଷାଣେ,
ମୋ ଜୀବନ ଗଢ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାଦାନେ,
ଚର ଦାତାମସ୍ତ ଏ ଉର ଜୀବନ,
ଜୀବନ ନୁହଇ, ଜୀବନ୍ତ-ମରଣ !
ଚରଦନ ଦୁଃଖପ୍ରହାରେ ଜର୍ଜର,
ପଡ଼ିଯିଏ ମୁହଁ ଦୁଃଖ-ଗୁରୁଙ୍କର,
ଦୁଃଖଦତ୍ତ ଜ୍ଞାନ-ଚକ୍ଷୁରେ ଜଗତ
ଦେଖିବାରେ ମୁହଁ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ସତତ,
ସଖ ହୋଇ ଯାହୁ ବୋଲଇ ଫସାର,
କରୁଥାଇ ତାହୁ ଦୁରୁଁ ମୁଁ ଜୁହାର,

ସ୍ୱପ୍ନରୂପେ ଯାହା ଜନମେନ୍ଦ୍ରେ ଦଶେ,
ତାଙ୍କେ ଆସେ, ତାହୁଁ ପଡ଼ବାଯାଇଁ ସେ,
ବସ୍ତୁ ନୁହଇ ସେ ଅଝଇଝ ଧୂମ,
ଅନ୍ୟ ନାମ ତାର ଆକାଶକୁସୁମ,
ତୋହର ସ୍ମରନେ ମୃଗ-ତୃଷା ପ୍ରାପ୍ତି
ମନୋମୃଗକୁ ସେ ଜଗତେ ଭ୍ରମାଏ
ସେ ସୁଖେ ନ ଥିଲା କେବେ ମୋର ସ୍ପୃହା,
ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ମାତ୍ର ତୋର ଘରଗୁହା,
ଶାନ୍ତ-ରସାସ୍ପଦ ସେହୁ ଦମ୍ଭ କୋଲେ
ବାଗ୍‌ଦେବୀ-ଚରଣ ଧୂଳିର ଜବ୍ରୋଳେ,
ଧୂଳିଲେ ଯେସନେ ମହି ନରଜନେ
ତୋ ମଧୁର-ରୂପ-ମଧୁ ଆସ୍ୱାଦନେ
ସ୍ୱଗ୍ୟବାନ ବେନ ବାଣୀଙ୍କ ବୁମର—
କବି ବଲଦେବ, ରଞ୍ଜ ଶାରବର;(୧)
କାହିଁ ସେହୁ, କାହିଁ ମୁହିଁ ଅକିଞ୍ଚନ ?
ଦେଖୁଥିଲ ସିନା ଜାଗ୍ରତ-ସ୍ୱପନ !
ଆଶାମଦେ ମତ୍ତ ହୋଇ କେତେ ଥର
ଧୂସ୍ରଇଲ ମନ-ମୋଦକେ ଜ୍ୱଦର,
ନ ଦେଖି ମୋହର ଜୀବନ-ଯଷ୍ଟିକା
ଗଡ଼ୁଥିଲ ବସି ମନ-ଅଟ୍ଟାଳିକା,
ଭୋକୁଥିଲ ସିନା ବ୍ୟୋମ-ପୁଷ୍ପମାନ,
କରୁଥିଲ ମୃଗତୃଷା-ଜଳେ ସ୍ନାନ,
ଅନ୍ତେ ଏତ ଶ୍ରମ ଉଦ୍ଭବବ୍ୟ-ଶୂନ୍ୟ
ପଲକେ ଭୁଞ୍ଜିଲ ସେ ମୋହନ-ମାୟା,
ସେ ଶୂନ୍ୟ ଅଦ୍ଧାରେ ଦେଖିଲ ସ୍ପଷ୍ଟଶ
ନୈରାଶ୍ୟ-ପ୍ରେତର ବିକଟ-ନର୍ତ୍ତନ,
ଗରୁ ଛଦ ତୋର ସେହୁ ବଙ୍ଗଷିକା
ତତ୍ତ ଦେଲ ମନୁ ନିମିଷେ, ଚଇତା !

---

(୧) ବଲଦେବ ରଥ ଚଇକାକୁଲସ୍ଥିତ ଖଣ୍ଡିକୋଣବାସୀ ଥିଲେ । ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଚଇକାକୁଲସ୍ଥିତ ବାଣପୁରରେ ବାସ କରି ସେଠାରେ ଜୀବନ୍ତକାଳ ଅତିବାହିତ କରି-ଥିଲେ । ବାଣପୁର ଗଜକନ୍ୟା କାବ୍ୟବାସ୍ତବନୋଦଜ ଥିଲା ଏବଂ କାବ୍ୟ ରଚନାରେ ରଞ୍ଜ କବିଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ସହାୟ ଥିଲେ ।

ଦେଖ ଶଙ୍ଖାପାଣି ! କେଉଁ ପାପମଳେ
କରୁଣା ତୋହର ଉଣା ଏ ଉତ୍କଳେ ?
ସ୍ୱର୍ଗରେ ଉତ୍କଳ ଶୋଭାର ବଖାନ,
ମାଡ଼ି ଏ ଶୋଭାରେ ତୋର ଅଧିଷ୍ଠାନ
ବନୁ ହିନା ମାତା ତୋଇଛୁ ବିବଶା,
ଭଳୁଛୁ ଅରଣ୍ୟ-ପ୍ରସୂନର ଦଶା,
ଶୁଦ୍ଧ ବିପ୍ରା-ସ୍ରୋତ ବଖ୍ୟାତ ଜଗତେ, (୧)
ମହାନଦୀ ନାମ ରହିଲା ଗୁପତେ !
ସରୂପା ଅଂଶୁପା ଲୋକେ ଅଗୋଚର ! (୨)
ଦୁଜାମ୍ବଦ ତେଲା ଗୋପଦ-ପୁଷ୍କର ! (୩)
ତୋର କୃପ ବଳେ କ୍ଷୁଦ୍ର ମଜ୍ଜାସ୍ନାନ,
ତୋ କୃପା ବନ୍ଧନେ ବଡ଼ ବ୍ରତ ଯାନ,
ଶଙ୍ଖ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଗିଦ୍ଧିନ୍ତ ବୋଲାଏ, (୪)
ମହାତୀର୍ଥରୂପେ ଲୋକେ ପୂଜା ପାଏ,
ସ୍ୱର୍ଗରେ ଗିଦ୍ଧିନ୍ତ ତୋର ମେଘାସନ
ଲଭ ନାହିଁ ଗିର-ସମାଜେ ଆସନ !
ତୋ କୃପା ବନ୍ଧନେ ଉତ୍କଳମାତାର
ନାମେ ଖ୍ୟାତଗ୍ରନ୍ଥେ ଯତ ନାହିଁ ଖାର,
ଗର୍ବ୍ୟ ଦୋଷେ ଅଙ୍ଗ ଅଜ୍ଞାନ-ଗର୍ବ୍ୟ
ଅନ୍ଧାରେ ଅଗ୍ନାଗୀ ରହିଛୁ ଆବର ।
ପାଉଲଣି ଘୋର ତାମସୀ-ଯାମିନୀ,
ଫୁଟିବ ଉତ୍କଳ-ଗ୍ରୀଷ୍ମା-କମଳିନୀ
ଏ ଘୋର-ଯାମିନୀ-ଅବସାନ-ଶଂଶୀ
କାବ୍ୟତାତ୍ତ୍ୱରୂପେ ସାର ଗଙ୍ଗବଂଶୀ (୫)
ଉଦଲେ ପ୍ରଥମେ କାମଣ୍ଡା ଗଜନ
କାଶ୍ୟପେବ ବଶ-କଳ୍ପାଣ-ଉଜନ
ରହିଲେ ସ୍ୱନାମ ଯେହୁ କାଳେ କାଳେ
ଗୁଣଯନ୍ତ୍ରେ ଖୋଳ ଯଶୋଦିଶରୁଲେ,

---

(୧) ବିପ୍ରା—ଉତ୍କଳସ୍ଥିତର ଜଳଧରୀ ନଦୀ । ଏ ନଦୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।
(୨) ବାଳି ଅନ୍ତର୍ଗତ ସୁରମ୍ୟ ହ୍ରଦ । ଓଡ଼ଣାରେ ଏହାର ସୌନର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଅତୁଳନୀୟ ।
(୩) ଆଜମିର ଜଳଧରୀ ହ୍ରଦ—ଅତ୍ୟୁତ୍ତରେ ଏହା ଅଂଶୁପାର ଦଶମାଂଶ ସୁନ୍ଦର ହେବ ନାହିଁ । (୪) ମଥୁରାର ଜଳଧରୀ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଓଡ଼ଣାର କୌଣସି କୌଣସି ପୁଷ୍କରଣୀର ବଡ଼ାଠାରୁ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚ ନୁହେ । (୫) କାମଣ୍ଡାର ମହାରାଜ ସ୍ୱଭଲ ଦେବ ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ଅଟନ୍ତି ।

ତମ ପଲାଉଛୁ ଦୋଇ ତରତର
ପ୍ରାଚୀନରୁ ନବ-ଭଗ୍ନତେ ଗ୍ରସ୍ତର,
ଉଦ୍ଧରୁଥେ ଏନେ ହୃଦସ୍ଥ-ଅତଳେ
ରବ-ବଂଶ-ମଣି ହୃଦତ ଉଛୁଳେ, (୧)
ଶ୍ରୀମାନ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଖ୍ୟାଧାସ୍ତ,
ଉଚ୍ଛଳ-ଅଜ୍ଞାନ-ତମ-ଧ୍ୱଂସକାସ୍ତ,
ସୌଦାମିନୀ-ଲଘେ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳଶିଖ —
ମେଘାସନ-କୁଞ୍ଜ-ବହାର-ରସିକ,
ଅସ-ସଞ୍ଚାଳନେ ଅଦ୍ଭୁତ-କୌଶଳୀ,
ଦୁଷ୍ଟ ଯେଘା ଯାର ବଲ୍ଗନାଘ ନଲୀ,
ଘାଣାଘାଣି-ଫୁଲାଘୋଗ୍ୟ-କଞ୍ଜକୁଳ,
ଫୁଟିବାର ଏହ କାଳ ଅନୁକୂଳ,
ଯେ ଯଦୁ ଫୁଟିବ ଜବ-ହୃଦ-ସରେ
ନବୋଦତ ଏହ ରଙ୍ଗ-ରବ-କରେ,
ଫୁଳବେ ତୋ ପଦ ଉଚ୍ଛଳସନ୍ତତ
ସେହ ପଦ୍ମେ, ପଦ୍ମବାସିନ ଶ୍ରୀରତ !
ଚଇକା, ତୋ ଗର ବନ୍ଧୁର ଲଭତ
ସେହ ରବ କରେ ଦେବ ଆଲୋକତ,
ବାଣୀ-ଆବର୍ତ୍ତକ-ଘୋଗ୍ୟ ସ୍ଥଳ ଜାଣି
ଅଣିବେ ତୋ ଗର ବୁଧ ଜବ ଜ୍ଞାନ,
ଦୋଇ ଦୁ ତାଙ୍କର କହାଇ-ଭଡ଼ାଗ
ଲଭରୁ ଅଞ୍ଜଳ-ଜନ-ଅନୁରାଗ !

---

(୧) ମସୁରଭଞ୍ଜର ରାଜବଶ "କୌଶେସ୍ତ" ଅର୍ଥାତ୍ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କୌଷ୍ତୁଭ ହୃଦୟ ବଶୋଦ୍ଭୂତ ଅଟନ୍ତି ।

(୯)

ମହାଯାତ୍ରା ।

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ ।

ଯଜ୍ଞଜନ୍ମିନ ଦେବ, ଜହ୍ନଲ ଜ୍ୱରତ
ସାରଳେ, କ କଲେ, କହ, ଜୁରୁଚୂଡ଼ାମଣି, (୧)
ଶୁଣିଲେ ଯେକାଳେ ଶର ବାର୍ତ୍ତାବର ମୁଖେ
ପ୍ରଭାସେ ଯାଦବଙ୍କର ଜ୍ଞାତ-ଧ୍ୱଂସକାଣ୍ଡ (୨)
ମହାଦବ, ଧୀରମଣି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର, ଆହା,
କେମନ୍ତେ ଶୁଣିଲେ ସେହ୍ନ ଦାରୁଣ ବାରତା ?
କ କଲେ ଶୁଣିଣ ଚର-ଜପଦ-ବାନ୍ଧବ
ଯଦୁବଂଶ-ଅବତଂସ ଯାଦବପତିର (୩)
ତ୍ରିଦବ-ପ୍ରସ୍ଥାଣ-ବାର୍ତ୍ତା, କହ କୃପା କହ ।
ଯଦୁବଂଶ ଧ୍ୱଂସ ଶୁଣି ଜୁରୁକୁଳମଣି
ଯୁଧିଷ୍ଠିର, କଙ୍କଟଙ୍କି କହିଲେ ସମ୍ମୋଖ,
"ହେ ଶର, ଦୁସ୍ତର ଜୁରୁସମର-ସାଗରେ
(ଭୀମ ଭଜିଙ୍ଗିଳ-ରୂପେ ଭ୍ରମିଲେ ଭୈରବେ
ସହ୍ରେ ମହାରଥଙ୍କ ଜ୍ଞାପ୍ତ ଦ୍ରୋଣ ଆଦ) (୪)
ଯେ ମହାପୁରୁଷ ନଜ କୃପା-ତରଣୀରେ
ପାର କଲେ ପାଣ୍ଡବଙ୍କୁ କର୍ଣ୍ଣଧାରରୂପେ,
ଚକ୍ଷୁଥିଲେ ଅନୁକ୍ଷଣ ଶାକରେ ଯାଙ୍କର
ନ୍ୟାସ୍ତବଳ-ବଳରୂପେ କୋଟି କୋଟି ପ୍ରାଣୀ, (୫)
ଗଲେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଧାମ ଡେଇ ନଜ ଧାମେ ସେହ୍ନ
କେଉଁ, କ ମୁଖେ ଆଉ ରହିବା ପସାରେ ?
ପସାରର ଲୀଳା ଖେଳା ସଉଲ ଆମ୍ବର,
ପସାର-ବଷସ୍ୱ-ବଷେ ଜରଜର ଦୋଇ

---

(୧) ସାରଳା ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦର ମହାନଦୀର ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଝଙ୍କଡ଼ ଗ୍ରାମରେ ଅବସ୍ଥିତ। ଓଡ଼ଶାରେ ଏହ ଦେବୀ ବନ୍ଦ୍ୟାର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଜୁରୁଚୂଡ଼ାମଣି—ଯୁଧିଷ୍ଠିର । (୨) ପ୍ରଭାସ—ଦ୍ୱାରକାର ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସମୁଦ୍ରକୂଳସ୍ଥିତ ତୀର୍ଥ । ବୃଷ୍ଣି-ଅନ୍ଧକ ଯଦୁ-ବଂଶୀୟମାନେ ଏହଠାରେ ସ୍ୱର୍ଗ ଯାନରେ ମର୍ତ୍ତ ଦୋଇ ପରସ୍ପର ଯୁଦ୍ଧ କର ନଦ୍ଦତ ହୋଇ-ଥିଲେ । (୩) ଯାଦବପତି - ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । (୪) ଦ୍ରୋଣ, ଦ୍ରୋଣ, କର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭୃତ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ-ପକ୍ଷୀୟ ପ୍ରଧାନ ଯୋଦ୍ଧା ଥିବାରୁ ଉଭୟସମୁଦ୍ରର ଭମି ଭମିଙ୍ଗଳରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛନ୍ତ । (୫) ନ୍ୟାସ୍ତବଳ—ଶତରଞ୍ଜ ଖେଳର ସ୍ୱତ୍ୱଚକା ।

ଖାଇସରୁ ଯାଏଁ ଖାଇଲୁଁ ଅସୁଖ;
ଦୁଃଖମୟ ଭବ ହିନା, ମହାସୁଖ ବୋଇ
ବୋଲନ୍ତୁ ଜଗତେ ଯାହା, ଜଡିତ ସେ ସଦା
ମହାଦୁଃଖେ, ଆଲୋକ ସେ ଜଡିତ ତମସେ,
ହତ ହେଲେ ସୁଯୋଧନ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ରଣେ, (୧)
ଜସ୍ୱୀ ହୋଇ ଆମ୍ଭେ ତହିଁ ହେଲୁଁ ଜୀବନ୍ମୃତ; (୨)
ସୁତ-ମିତ୍ର-ରକ୍ତ-ସ୍ରୋତେ ସନ୍ତରି ସନ୍ତାପେ
ସନ୍ତାପର ସିଂହାସନ ହେଲା ସିନା ଲାଭ;
ରଙ୍ଗୁର ଭବାର, ଘାଇ, ସୁଖ ଏହିପର !
ଧନ୍ୟ ସେହ ଅତନ୍ଦ୍ରିତ ଋଷିବନ ଭବେ, (୩)
ଭକ୍ଷପ୍ରବମୁଖ ହୋଇ ସାଧନ୍ତୁ ସେ ସଦା
ସୁଖବୃଦ୍ଧି ତୃଷ୍ଣାଶସ୍ୟେ ତୃଷ୍ଣା-ଲସ୍ୟେ ପୁଣି
ସୀମାଗତ-ସୁଖରାଜ୍ୟେ ବଦରନ୍ତୁ ମୁଦେ, (୪)
ଜରୁଦ୍ରେଗେ ରହନ୍ତୁ ସେ କାଳକୁ ଅନାଇ
ଏ ଜୀବ ନୁହଇ ସ୍ଥିର, ସ୍ଥିରତ୍ୱ ମରଣ,
ମାଟିର ଏ ଘଟ ଜନ୍ତେ ନିର୍ଗତ ମାଟିରେ,
ସର୍ବତର କାଳ ମହାବଳଠାରୁ ବଳୀ !
କଠୋର ଏ ଧନୁ ତୋର, କଠୋର ଜ୍ୟାମର
ମହାଗଦା, ଘାଏଇ ସେ ଯଜ୍ଞ-ରମ୍ଭା ପର !
ଲଗାଇଛୁ ଫାଶ ସେହୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଗଳେ—
କ ରାଜା, କ ପ୍ରଜା, କବା ସାର, କବା ସ୍ୱରୁ,
ଗୁଣୀ, ଗୁଣହୀନ ଅବା ସୁନର, କୁତ୍ସିତ,

---

(୧) ସୁଯୋଧନ— ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ । (୨) ପାଣ୍ଡବପକ୍ଷ ଜସ୍ୱୀ ହୋଇଥିଲେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସେ ଜସ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଶୋଚନୀୟ ହୋଇଥିଲା । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଅସ୍ତ୍ରୀୟ ସଖା — ଦ୍ରୁପଦ, ବରାଟ, ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ, ଶିଖଣ୍ଡୀ, ଅଭିମନ୍ୟୁ ଘଟୋତ୍କଚ, ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ପଞ୍ଚପୁତ୍ର ପ୍ରଭୃତ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ହତ ହୋଇଥିବାରୁ ଜସ୍ୱୀ ପାଣ୍ଡବମାନେ ସୁଦ୍ଧା ଜୀବନ୍ମୃତ ପ୍ରାୟ ହୋଇଥିଲେ । ତେଣୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ସିଂହାସନ "ସନ୍ତାପର ସିଂହାସନ" ହୋଇଥିଲା । (୩) ଅତନ୍ଦ୍ରିତ— ଜାଗରୁକ, ସଯାଗମାତ୍ରରେ ଯେଉଁମାନେ ସୁପ୍ତ ନୁହନ୍ତି ।

(୪) ଭକ୍ଷପ୍ରବ ଲୋକମାନେ ଭକ୍ଷପ୍ରବ ଦ୍ୱାରା ସୁଖୀ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତୁ । ଋଷିମାନେ ବାସନାକ୍ଷୟଦ୍ୱାରା ସୁଖୀ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତୁ । ବାସନା ଲୟ ହେଲେ ସୀମାବଦ୍ଧ ସୁଖ ଅସୀମ ହୁଏ । କ-ଗଣି ଶୂନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଭଜନ୍ତୁ ହେଲେ ତାହାର ଫଳଫଳ ଅସୀମ, ଏହି ଗାଣିତିକ ସୂତ୍ର ସହିତ ଏହି ଛନ୍ଦର ସାଦୃଶ୍ୟ ଅଛି ।

ଧନଜ, ଜର୍ଜର, ଅବା ପ୍ରବଳ, ଦୁର୍ବଳ,
ଯେ ଗୁଣତ ଥାଶୁ କେହି ନୁହନ୍ତି ମୁକତ,
ଜନ୍ମିବା ଆଗରୁ ସେହୁ ଫାଣ ପିଣ୍ଡ ଗଲେ
ବୁଦିଶ୍ଚ ହୁଅଇ ଜୀବ ଜନମ-ଜଠରୁ;
ନଜ ବନ ଖଣ ଦେଖି ଦୁରନ୍ତ ସଦାଗ
ଅଭଳିତେ ପଦାଇବ ଓଝାଇ ଯେ ପାଶ, (୧)
କାହାର ବେଳହୁ କାଳ ଅନାଇଁ ନ ବସେ,
ପାପୋଇଲେ ତାହୁ ସେହୁ କେବେ ନ ପାପୋରେ,
ଅଭୁତ ଯେ ଗ୍ଲେର. ତାହୁ ଗ୍ରେଖଲେ ତୋରଣ,
ପାଦରେ ଲଙ୍ଘିଣ ପ୍ରବେ ପଥେ ଅନାସ୍ଥାରେ,
ତାଲକ-ଝାଉଚ ଗୁଦେ ପଶେ ଅହଂତିତେ (୨)
ନ ପିଛାଇ ଯେ ତାଲକ, ଖଡ୍ଗଶିଗ୍ରେମଣି,
ଯେ ଅଶି ଖୋଳବା ଆଗୁଁ ଏ ଜବର ମାସ୍ଥା-
ଚେକ, ତେ ଘରେନ୍ଦ୍ର, ଗ୍ଲଲ ଖୋଳବା କାଲରୁ ।"
ବୋଇଲେ ବଶ୍ଚୀ ଭଣ୍ଟୁଁ ଅଗ୍ରଜ ଗ୍ରମ୍ବରେ,
"ତେ ଗୋସାଇଁ, ଗ୍ଲତ ନାହୁଁ କାଳ କାହାଇବ,
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଲୋଡ ଜଏ ଯଥାକାଳେ ସେହୁ,
ମୁଁ ଯାଇଁ ଲୋଡିବ ତାହୁ ଭୁମ୍ବର ଗହଗେ ।"
ଶ୍ରମ, ବେନ ମାଦ୍ରୀସୁତେ ବଶ୍ଚୀଶ୍ଚ-ବଚନେ
ଜଗାଇଲେ ଅଭମତ ପବନ ଆଗତେ,
ହୁମାବ୍ର-ପ୍ରସ୍ଥାଗେ ସଙ୍ଗେ ବଳାଇଲେ ମନ ।
ଶୁଣି ଏ ସଙ୍କଳ୍ପ ଦେଖା ଦ୍ରୁପଦନନ୍ଦନା
ସଦଭଗ୍ଧ ଦେବାପାଇଁ ଦାନପ୍ରସ୍ତୁତରେ
କଲେ ନାନାମତେ ଅତ ବୁପଉ-ଶ୍ରମୁରେ;
କାଉଣ କହୁଲେ ଦେଖା ଗଦଗଦସ୍ୱରେ—
"ପାଣ୍ଡବର ବନ୍ଧୁ ବୋଇ ବାନ୍ଧଥିଲେ ବାନା
ତ୍ରିବନେ ଯେ ମହାପ୍ରଭୁ, ସେ ପ୍ରଭୁ ବନ୍ଧୁନେ
କେଉଁ ଲୋଡ଼ା ପାଣ୍ଡବର, ନାଥ, ଏ ସଂସାରେ ?
କେଉଁ ଲୋଡ଼ା ଏ ସଂସାରେ ପାଣ୍ଡବ ବନ୍ଧୁନେ
ପାଣ୍ଡବ-ଶରଣା ବାନା ଦ୍ରୁପଦକନ୍ୟାର ?

---

(୧) କାଳ କାହାର ସବଧା ଅସବଧା, ସମସ୍ତ ଅସମସ୍ତ ପ୍ରତି ଦୃକ୍‌ପାତ କରେ ନାହିଁ । ବଜର ସମସ୍ତ ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କୁ କବଳିତ କରେ । (୨) ତାଲକ-ଝାଉଚ — ତାଲବୃକ୍ଷ ବନ ।

କ ଲୋଡ଼ା ମୋହର ଅଶ୍ରୁହିଲ-ସଜଗ୍ରୋଗେ ?
କ ସୁଖ ତହ ପାଣ୍ଡୁକାଥ, ଏ ଦଗ୍ଧପଗ୍ଧଗେ
ଗୃହେ ଥାଇ ? ଆଉ ଗୃହ ଗୃହ-ସୁଖ ନେଇ,
ଗାଳ୍ୟ ସ୍ୱଜସୁଖ ନେଇ, ଏ ବେଣ୍ଟଙ୍କି ଗ୍ରତ
ଗପ୍ପା ପ୍ରାପ୍ତ ଭୁମ୍ ସଙ୍ଗେ ବତଉବ ବନେ,
ସୁଖୀ ଥିଲ ବନେ, ଦୁଃଖୀ ତେଇ ସିଂଦାସନେ,
ଦୁଃଖୀ ଯାଇଁ ସ୍ଥାନ କାହିଁ ଗଷାର-ଗହ୍ୱରେ ? (୧)
ଦୁଃଖୀ ଲୋଡ଼େ ନକାଞ୍ଚନ, ଦୁଃଖିର ନସ୍ପନେ
ଗଷାର-ସଙ୍ଗଦ ସିନା ମହାଭଡ଼ମ୍ନା !
ଜଳଙ୍ଗ-ନସ୍ପନେ, ନାଥ, ଯେସନ ଉଲ୍ଲ୍ଲା,
ଅଷମ ସଙ୍ଗଦ ଦୁଃଖ ମେଣ୍ଟାଇବା ଯାଇଁ ;
ଯକାଏ କେବଲ ମାତ୍ର କଣ୍ଟକ ସେ ପଥେ
ସମବେଦନାର, ନାଥ, ଏହ ତାର ସ୍ପତ ! (୨)
ବେଦାବେଦ ତାଉବାର ପ୍ରାସାଦେ ଭୁଶୀରେ
ସଉଛ ସେ ଦନ ମୋର ତରବନଲ୍ଲର୍ଗ ;
ନୁହେ କେବଳ ମୁହଁ ସଙ୍ଗଦ-ସର୍ଜାଗ
ପାଣ୍ଡବର, ପୂର୍ବେ ଯଥା ସେରୁଥିଲ ବନେ
ତରଣେ ଭୁମ୍ବର, ଏବେ ସେବନ୍ଧ ସେମତେ,
ଏହ ଉଷା ମାଗେ ଦାସୀ ଶାଘାବେ ଗୋସାଇଁ ।"
ବଳ୍ଲମଣି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସାଶ୍ଚସେଗ-ବାଣୀ
ଶୁଣି ସିବାଘାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଦେଲେ ଅନୁମତ ।
ତହୁଁ ଗ୍ରାଳଙ୍ଗ ବାସନେ ପଦ୍ମଷିତଙ୍କର (୩)
ଅଉଖେକ-ଉଖ୍ୟ ଗ୍ରାଜା ଯତନେ ସଙ୍ଗାଦ,
ବୈଶ୍ୟାଗର୍ଭଜାତ ଗାନ୍ତ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରସ୍ତ
ଯୁଯୁତ୍ସୁଙ୍କୁ ନଯୋଜଲେ ପ୍ରଭନଥିଦେ (୪)
ସାମ୍ରାଜ୍ୟଶାସନପାଇଁ ଶୈଶବେ ତାଙ୍କର,

---

(୧) ଗଷାରରେ ସମସ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଥଗନ୍ଧୀନରେ ବ୍ୟତବ୍ୟସ୍ତ । ଦୁଃଖିର ଦୁଃଖରେ ସହାନୁଭୂତ ଦେଖାଇବାକୁ କାହାର ଅବସର ନ ଥାଏ ।

(୨) ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗଦ ଅଛ, ସେମାନେ ନଜ ଦୁଃଖରେ ଅନ୍ୟର ସହାନୁଭୂତ ପାଆନ୍ତ ନାହିଁ । (୩) ପଦ୍ମଷିତ ଅଉନନ୍ୟ ପୁତ୍ର । (୪) ଯୁଯୁତ୍ସୁ — ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର । କୁରୁଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ସମୟରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଧର୍ମତାକ ଦେବାରୁ ଧର୍ମଜ୍ଞରୁ ଯୁଯୁତ୍ସୁ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ପକ୍ଷ ପରତ୍ୟାଗ କର ନଜ ଦଳ ସହତ ପାଣ୍ଡବ ଦଳରେ ମିଶି ଥିଲେ ।

ଚତୁଃ ବୃଦ୍ଧା ସ୍ୱଭଦ୍ରାକୁ ବାଉ ନରସାଇଁ
କହିଲେ, "ଏ ଶିଶୁ, ଦେବ, ଦେବ ଦଶରଥର
ମୋର ଅନ୍ତେ ବସ୍ତିନାର ରାଜସିଂହାସନେ,
ଏକମାତ୍ର ବଳାଙ୍କୁଳ ଏହ କୁରୁକୁଳେ !
ଗୋଟିଏ ପ୍ରସୂନ, ଅବା, ବଂଶେ ବଂଶ-ତ୍ରାହି-
କାଳ-ଦାବାନଳ-ମୁକ୍ତ କୁରୁବଂଶବନେ ! (୧)
ବଦଉଛେ ଜାବନ୍ତ ଏ ଦସ୍ପା-ନଦର୍ଶନ
କାଳଦର୍ପହାଙ୍କ ଦେବ ପାନବବନ୍ଧୁଙ୍କର !
ପଞ୍ଚ-ପୁତ୍ର-ଭ୍ରାତୃ-ଶୋକେ ଆତୁର ଉତ୍ସନ୍ନ
ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା-ଅସ୍ତ୍ରାନଳେ ଦଗ୍ଧ ଦୋଇ ମେତ୍ତେ
ବକଳେ ଶରଣ ଗଲା ଶରଣ-ବତ୍ସଳ-
ପାଦପଦ୍ମେ, ଚକ୍ରାସୁଧ ଚକ୍ରର ଜ୍ୱାଳାରେ
ଝଟତି ଆଚ୍ଛାଦ ସେହ ଦୁଃଖିଗ ଗରବ
ବଞ୍ଚାଇଲେ ଶିଶୁ ସତ ଜନମ-ଜାବନ.
ପାଇବ ଏ ଶିଶୁ, ଦେବ, ପରମ ଯତନେ
ଗୃହାଶ୍ରମେ, ମୋର ଏହ ଅଶ୍ରମ ନସ୍ପୋଗେ । (୨)
ସ୍ୱଭଦ୍ରାଙ୍କୁ ଏହରୂପେ ଅଦେଶି ନୃମଣି
ଅଭରଲେ ଶାନ୍ତବଧ ମାତୁଳବଶର,
ଉଗ୍ରସେନ ବସୁଦେବ ଆଦ ଗୁରୁଜନେ
ବହୁତ-ବଧାନେ ବହୁ ପ୍ରେତ-ଜଳାଞ୍ଜଳ ; (୩)
ଅସ୍ତ୍ରଗୁରୁଙ୍କର ଗୁରୁ ଦ୍ରବ ଭରଦ୍ୱାଜ, (୪)
ବଦଉକାଶ୍ରମବାସୀ ଋଷି ଦ୍ୱୈପାୟନ, (୫)
(ତ୍ରାଗତ-ତ୍ରାରଣ ଯାଙ୍କ ରସନା-ନର୍ତ୍ତକା)
ସୂର୍ଯ୍ୟ-ଶିଷ୍ୟ ଯାଜ୍ଞବଲ୍ୟ ସଂହତା-ପ୍ରଣେତା,
ସଜ୍ଜରତ ଜନକର ଗୁରୁ ସୁଗତନ, (୬)
ମାର୍କଣ୍ଡେୟ କଲ୍ପକାଗ, ଦେବର୍ଷି ନାରଦ,

---

(୧) ସୁବରେ ସମସ୍ତେ ନଦତ ଦୋଇଥିବାରୁ ଏକମାତ୍ର ପରୀକ୍ଷିତ ବସ୍ତିନା ସିଂହାସନର ଉତ୍ତରାଧିକାଗ ଥିଲେ । (୨) ଅଶ୍ରମ ନସ୍ପୋଗେ— ଶେଷ ଅଦେଶରେ । (୩) ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଯଦୁବଂଶୀୟ ବସୁଦେବ ପ୍ରଭୃତଙ୍କର ଉଶକା ଥିଲେ । (୪) ଭରଦ୍ୱାଜ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ରଗୁରୁ ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଗୁରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ପିତା । (୫) ଦ୍ୱୈପାୟନ— ବ୍ୟାସ । ମହାଭାରତପ୍ରଣେତା । (୬) ଜନକଙ୍କ ଦୀକ୍ଷାଗୁରୁ ଯାଜ୍ଞବଲ୍ୟ ଭାରତବର୍ଷର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ସ୍ମୃତିକାର ।

ଅନନ୍ତେ ଅନନ୍ତ-ନାମ-କୀର୍ତ୍ତନ-ରସିକ, (୧)
ଯା ସଙ୍ଗୀତେ ପ୍ରେମୋଚ୍ଛ୍ୱାସେ ପ୍ରାଣ ଉଲେ
ଲୋମାଞ୍ଚ ଲଭନ୍ତ ନତେ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ-ମଣ୍ଡଳୀ,
ଶୁଣାନ୍ତ ବାଦରାୟଣି ଆଦ ମୁନଗଣେ (୨)
ମହାଦତେ ଡାକ ଗଲା ଦେଲେ ନାନା ଦାନ—
ଗୋ, ଭୂମି, କାଞ୍ଚନ, ରତ୍ନ, ବସ୍ତ୍ର, ଆଭରଣ,
ଗଜ, ବାଜି, ମହୋତ୍ସଳ ସ୍ୟନନାଦ କରି
ସ୍ୱର୍ଗତ ଶାରଙ୍ଗଧର କେଶବ ଉଦ୍ଦେଶେ; (୩)
ଭୁଲଗୁରୁ କୃପାଚାର୍ଯ୍ୟ-ପଦେ ପଶ୍ଚାତ୍ତେ (୪)
ସମର୍ପି କହିଲେ, "ଗୁରୋ, ଦାସ-ଅନୁଦାସ
ଏ ଭୁମ୍ବର, ଦସ୍ଥା କହୁ ବାଲ୍ୟେ ଯଥା ମୋତେ
ଶିଖାଇଲ ଧନୁର୍ବେଦ, ଏହାକୁ ସେପରି
ଶିଖାଇବ, ଏହି ଇଚ୍ଛା ମାଗୁଛ ପଦ୍ମରେ ।
ଅଦେ ରଣବଶାରଦ ସେନାପତ୍ତିଦଳ,
ଭୁମ୍ବ ବାହୁ-ଛତ୍ରା-ତଳେ ବଢ଼ୁ ଏ କୁମର
ମଣ୍ଡିବାକୁ ଦସ୍ତିନାର ଶୂନ୍ୟ ସିଂହାସନ,
ରଣମୁଖେ ଅଗ୍ରଗାମୀ ଥିଲ ସେ ଭୁମ୍ବର,
ଯା ବନ୍ଦରେ ବଉଳତ ଦୋଇ ରଣସ୍ଥଳେ
ଲଭିଣ ସମର-ଧର୍ମ୍ମ ଆଗୁର୍ଯ୍ୟ ଅପଣେ
ଅସମ ସମରେ ଯାର ସାଧିଲେ ନିଧନ,
ଦୁରୁସେନାବମର୍ଦ୍ଦନ, ପରବ୍ୟୂହଭେଦୀ
ମହାରଥୀ ଅଭିମନ୍ୟୁ ତୁଦସ୍ୱ-ଶୋଣିତ
ବହୁଛ ଏ ଶିଶୁ ଦେହେ, ଏହା ନ ବିଘୋର
ରକ୍ଷିବ ଶିଶୁକୁ ନିଜ ଦେହ ଆବରଣେ,
ନେତ୍ରେ ନେତ୍ର-ପତ୍ର ଯଥା, ପ୍ରମାଦେ ସଙ୍କଟେ;
ସାଙ୍ଗ ହେଲା ଅଳପାରୁ ଗୁରୁଦଣ ମୋର,
ସମସ୍ତଙ୍କୁ କର ଯୋଡ଼ ମାଗୁଛ ମେଲଣି,
ନନେ ଭଲ ଆରବ ଅଣେଇକ-ବ୍ରତ ।"
ବଷଣ୍ଣ ସରବେ ହେଲେ ଗୁରୁଙ୍କ ବଚନେ,
"ଗୁରୁ ତେଜ ସିବେ ଗୁରୁ" ଏ ବାର୍ତ୍ତା ନବରେ

---

(୧) ଆକାଶରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନରେ ରତ । (୨) ବାଦରାୟଣି—ଶୁକଦେବ ।
(୩) ପରଲୋକଗତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଧନୁର ନାମ 'ଶାର୍ଙ୍ଗ' ଥିଲ ।
(୪) କୃପାଚାର୍ଯ୍ୟ—ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ଶ୍ୟାଳକ । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟତର ଅସ୍ତ୍ରଗୁରୁ ।

ନଦୀରୁ ନଗରେ, ଚତୁଃ ବ୍ୟାପି ଜନପଦେ,
ବ୍ୟାପିଲା ଶୋକୋଚ୍ଛ୍ୱାସେ ସମସ୍ତ-ମେଦଙ୍କ,
ବୋଲବୋଲ ହେଲେ ଲୋକେ, "ଘୋର ଛଳ-ବଳେ
ଜାଣି ନ ଥିଲେହ ଜନେ, ନର୍ଦ୍ଦୋଷ ସାଧବ,
ରାଜଦଣ୍ଡ ଅଛି ବୋଲ; ଦୋଷୀ ହେଲେ ପୁଣି
ନ ସହାର ବନ୍ଧୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ଭାର ସାଦର
କରୁଣା-କୋମଳ-ନ୍ୟାସ୍ୟ ଯାର ଏ ଜଗତେ,
ଉଚ୍ଚଲୋକେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଲୋକ ସେହ କୁରୁମଣି
ସିବେ ନ ଆମ୍ଭକୁ ଗତି ? ଆହା ରେ ଦଇବ !
ସତେ କ ସାଧିବ ଦାରୁ ଭୁହ ଏତେଦନେ ?
ହେ ଧର୍ମ୍ମ, ହେ ସତ୍ୟ, ତୁମ୍ଭେ ହେଲହ ଅନାଥ !
କେ ଆଉ ନାଶାମେ ଧନ ପ୍ରାଣ ମାୟା ତେଜି
ତୁମ୍ଭକୁ ତୁମ୍ଭର ଲଗି ରହିବ ଏ ଭବେ ?
ଦୟା, କ୍ଷମା, ତୁମ୍ଭେ ଏବେ ହେଲହ ଅଙ୍ଗାର !
ଅଙ୍ଗାର ମା ବଗୁବର୍ଗ !—ଅନାଥା-ସନ୍ତତି
ହେଲେ ସିନା ଏତେଦନେ ଜାନପ୍ରାନ ପ୍ରଜା !"
ଚତୁର୍ଦ୍ଦନ୍ତ ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜ ଆସି ଦଳେ ଦଳେ
(ଚତୁର୍ଘାଶୁଁ ହୃଦମୁଖେ ଗିରସ୍ରୋତ ସଥା)
ନଗର-ପ୍ରାଙ୍ଗଣ-ପ୍ରାନ୍ତ ଲୋକଳ-ପ୍ରାଳନେ
ନୃପଙ୍କ ଛମୁରେ କଲେ ରହଦାହୁ ଅଳ;
ଅବାର ଅଙ୍ଗୁର ଜୀବ ଜାଣି ଯୁଧିଷ୍ଠିର
ନବେଦିଗ ଥିଲେ ଚତ୍ର ସ୍ୱଚେତା ଶାଶ୍ୱତେ, (୧)
ହେଣ୍ଡ ପ୍ରଜାଙ୍କର ମାୟା ଭୁଟ୍ଟିଲେ ସହଜେ ।
ସମାଦରେ ସଥାବିଧି ଅମନ୍ତି ବୁଧଉ
ସାମନ୍ତ-ରାଜନ୍ୟ-ଦଳେ, ଘୋର, ଜାନପଦେ,
ମହାଯାତ୍ରା ଲଗି ଚତୁଃ ହେଲେ ସଜ୍ଜୀଭୂତ
ଗୁର ରାଜ ଭୂଷା ସହ; ବଗଙ୍ଗ, ତୁତାର
ବହୁମସ୍ତ ଶିରସ୍ତ୍ରାଣ, ସାରସନ, ବୁଖା,
ବସନ ଉତ୍ତର ଯେଉଁ ଗଢ଼ା ଘୋଉକରେ,
ପିଙ୍ଗଳେ କମ୍ବଳ ରମ୍ଭେ; ଖଡ୍ଗ, ସବ୍ୟସାଚୀ,
ସାମଳ ସୋଦର ବେନ, ସାଙ୍ଗମହାଦେଇ
ତ୍ରିପଦଦ୍ୱଳଣା ପଦ୍ମପଲାଶ-ଲୋଚନା,

---

(୧) ଶାଶ୍ୱତେ — ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରତି ।

ବଲ୍ଲୀ ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖି ସବେ ହୃଷ୍ଟମନେ
ସଜ ହେଲେ ସେହିକ୍ଷଣି ଆରଣ୍ୟକ-ବେଶେ,
ଯୁଦ୍ଧେ ଦ୍ୟୁତେ ପରାଜିତ ହୋଇ ପଞ୍ଚଭାଇ
କୃଷ୍ଣା ସଙ୍ଗେ ସେଇ ବେଶେ ବାହାରିଣ ଥିଲେ
ପ୍ରଭୁ. ପୁରନାରୀଜନ ପ୍ରଣି ସେହି ବେଶେ
ଦେଖି ସବେ ଜରଜର ହେଲେ ମହାଶୋକେ,
ମର୍ମଭେଦୀ ହାହାକାରେ ପୂରିଲା ନଗର,
ମାତ୍ର ଏ ବିଷାଦେ ଭାଗ୍ୟ ନୋହିଲେ ସାରିକି,
ଥୋଇଥିଲେ ମନ ଯେଣୁ ମାୟା-ମୋଦ-ପାରେ
ତାମସ-ପ୍ରପଞ୍ଚାତ୍ମକ ଅନାମୟ ଧାମେ;
ଅରଣ୍ୟେ ସେ କାଲୋଚିତ-ଯଜ୍ଞ ସାଙ୍ଗ ସୁତେ
ଧୌମ୍ୟ-ହସ୍ତିନା-ଶୈବ୍ୟ-ରଥକାର-ଜାତଙ୍କ —
ଜଳେ ସଜ୍ଞାନଳ ଭର୍ତ୍ତୁ କଲେ ଜଳସାତ;
କୃଷ୍ଣା ସଙ୍ଗେ ପଞ୍ଚଭାଇ ବାହାରିଲେ ପ୍ରଭୁ,
ଦଶିଲ୍ଲ ଅନାଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହସ୍ତିନାନଗରୀ
ବଳଲା, ଯେସନ ଗ୍ରହଗ୍ରସ୍ତ-ଶଶିକଳା;
ଭୋଦଗେ ଉଠିଲ୍ଲ ମହାଶୋକର ରୋଳ;
ଉଦ୍ବେଳ ସାଗର ପ୍ରାପ୍ତେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପ୍ରଜା
ଗଲଦଶ୍ରୁ ନେତ୍ରେ, ପ୍ରଣି ପାନପାନ ବେଶେ
ଉର୍ଦ୍ଧିଶ୍ୱରେ କାନ୍ଦ ସବେ ଗଲଲେ ଗଦଣେ,
ପାଦଗୁଡ଼ା ବଲ୍ଲଳୀ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କି ଦେଖି
ବକ୍ଷେ କର ମାର ଉଚ୍ଚେ କାନ୍ଦଲେ ଅଙ୍ଗନା
ଅଲନ୍ଦେ, ଗବାକ୍ଷେ, ଦ୍ୱାରେ, ପ୍ରାସାଦଶିଖରେ ।
ଗୁର ସହୋଦର ପ୍ରଣି ସାଙ୍ଗସେନା ମେଳେ
ଗଲଲେ ଗଜେନ୍ଦ୍ର ତେଜି ବୁଲ-ଗଜଥାଗା;
ସ୍ନେହବଶେ ସାନଝିଅ ଗଲଲ ପଛାତେ,
ଗଲଲେ ଗଜେନ୍ଦ୍ର ସହ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପ୍ରଜା,
ସାତ, ମନ୍ତ୍ରୀ, ସଭାସଦ, ନବରତ୍ନ-ନଯୋଗ,
ବହୁଦୂର ସାଇ ପୁତେ ବାହୁଡ଼ ପିବାକୁ
ରାଜାଙ୍କ ବନସ୍ଥ ବାଣୀ ଶୁଣି ପୁନଃ ପୁନଃ
"ଆଉ ଖଣ୍ଡେ" "ଆଉ ଖଣ୍ଡେ" କହୁ ବଲେ ଅଳ
ବାଷ୍ପାକୁଳ ନେତ୍ରେ, ବାଷ୍ପ ଗଦ୍‌ଗଦବଚନେ:
ଘୋଷିଥିଲେ ଆଶା ଅବା ଫେରବେ ପାଣ୍ଡବେ
କୁରୁସ୍ଥଳେ, ବୃଥା ଆଶା ! ଫେରଇ ନ କେବେ

ସିନ୍ଧୁଗାମୀ ସ୍ରୋତ, ଅବା ବୃତ୍ରଶତ୍ରୁର ରଥ ?
ରହଲି ଦଳାନ୍ତେ ଦେଖି ଅସ୍ତାଚଳ-ଚୂଡ଼େ
ନୃପ ସୁସୁସ୍ତ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସବେ ବାହୁଡଲେ
ମହାଗୋକେ, ଶୂନ୍ୟପୁର ପୁରେ ପୁରବାସୀ,
ଉଲୂପୀ ନାଗେନ୍ଦ୍ର-ଜେମା ଜଭୁସ୍ୱତା-ସ୍ରୋତେ
ହାସିଶ ପଶିଲେ ଚତ୍ରଂ ଅତଳ ପାତାଳେ, (୧)
ବାହୁଡଲେ ପଉଗୋକେ ବଧୂର ସୁନଗ
ଚତ୍ରାଙ୍ଗଦା ମଣିପୁରେ ନଳ ଦଳବଳେ । (୨)

ତୃତୀୟ ସର୍ଗ ।

ଚେକ ପ୍ରପଞ୍ଚର ମାୟା ଚତ୍ର ପଞ୍ଚଶର (୩)
ପାଞ୍ଚାଲୀ ସହତେ ଅଗେ ଗଲେ ବୋଲିଲେ
ଗର୍ଥାଞ୍ଜନ-ମହାବ୍ରତ ମନାସି ମାନସେ,
ଏକମାତ୍ର ଧର୍ମୋନ୍ମୁଖ ହୃଦସ୍ଥ ତାଙ୍କର,
ଅସ୍ଥା ପରମାସ୍ଥା ପ୍ରତି ଜରତେ ଧାବତ;
ବସାସରେ ମହାବଳୀ, କ୍ଲେଶ ମର୍ଣ୍ଣ ସୁଖ
ଭ୍ରମିଲେ ଅସଖ୍ୟ ଗିରି, କାନ୍ତାର, କଜଗ୍ଧ,
ନଦ, ନଦୀ, ମହାରଣ୍ୟ; ଅଗ୍ରେ ସ୍ୱଧର୍ଷ୍ଟିର
ଧର୍ମଗର, ସହସ୍ରଗେ ଅଗ୍ରଣୀ ଜଗତେ
ବସ୍ତୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ଗୁଣଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ଶିକ୍ଷ, ଶାନ୍ତମଉ,
ତାଙ୍କ ପଛେ ଭୀମ, ଭୀମ ପଛେ ଧନଞ୍ଜୟ
ଧନୁଷ୍ପାଣି, ଚତୁଃପୃଷ୍ଠ-ତୂଣ-ଗୁଣ-ଧାଗ୍ର.
ଯେଣୁ ସେହ ସବ୍ୟସଜ୍ୟୀ ଧନୁର୍ଗୁଣମାତ୍ର
ଭୂଟି ନ ଯାଇଣ ସଙ୍ଗେ ଅଣିଥିଲେ ବଲୀ
ସେହ ଧନୁ, ସେ ତୂଣୀର ବୈଗ୍ରଗ୍ୟ-ତତ୍ତ୍ୱେଧୀ,
ଗଣ୍ଡୀବ ଫାଲ୍ଗୁନ ପଛେ ମାଦ୍ରୀସୁତ ବେନ୍ଦ,
ତାଙ୍କ ପଛେ ଯାଜ୍ଞସେନୀ ଗଜେନ୍ଦ୍ର-ଗାମିନୀ,
ଉମଣୀଗାମନ୍ତ-ରେଖା ଘମା ମଣ୍ଡଳେ,
ସ୍ୱେଦଗୁଣେ କବ୍ଧ ସ୍ଥାନ ଗଲେ ସଙ୍ଗ ପଛେ,
ମଥୁରା କଳୁଷ-ତର୍ଦ୍ଦ ଜଗଜ୍ଜାରୁ ସହଁ (୪)

---

(୧) ଉଲୂପୀ— ନାଗକନ୍ୟା, ଅର୍ଜୁନପତ୍ନୀ । (୨) ଚତ୍ରାଙ୍ଗଦା—ମଣିପୁର-ଜେମା, ଅର୍ଜୁନପତ୍ନୀ । (୩) ପ୍ରପଞ୍ଚ — ସଂସାର । (୪) ଜଗଜ – ଜନ୍ତୁଶାଳା ।

ଦେଖୁଥିଲେ କୁତୂହଳେ ଯାଦବ ଯୁବତୀ,
ଘନ-ଜଳଦ୍ୟୁତି ତନ୍ତରାଜିତା ଯମୁନା,
ହେମ-ରଶ୍ମିମତ ତ ସେ ଅବଗାର ବେଣୀ; (୧)
ପ୍ରୟାଗ, ଯାହାର ଗଙ୍ଗା-ଯମୁନା ସଙ୍ଗମେ,
ଜନସ୍ରୋତସ୍ୱୀ ଜହ୍ନବୀ ଶୁଭ୍ରାରେ ଶୀତଳ,
ଯଇଙ୍କ କୁଶଳ-ଇଚ୍ଛା ପଇପ୍ରାଣା ସୀତା
କରଥିଲେ ଯାର ମୂଳେ ବନଯାତ୍ରା କାଳେ;
ଦରଶୂଳଶିଙ୍ଖୋଯଉ ପୁଣ୍ଡ ବାଗ୍ମତୀ,
ଦର-ଶୈଳୋପମ ଯହିଁ ଭୁଙ୍ଗ ମୌଧପଣ୍ଡ
ଦେଖନ୍ତି ବମ୍ବିତ ମୁଖ ଜାଇଙ୍କୀ-ଦର୍ପଣେ; (୨)
ସରଯୂର ସ୍ରୋତେ ପୂତ ସାକେତ ନଗର
ରଘୁକୁଳ-ଗୁରୁଧାମ ଧନ୍ୟା ଧନ୍ୟ ଗାତେ; (*)
ଦରେଶ୍ୟ ନୈମିଷାରଣ୍ୟ, ଯଜ୍ଞୀଶନ-ବ୍ରତ (୪)
ଯଜ୍ଞେନ୍ଦ୍ର ଅଧ୍ୟାତ୍ମବାଦ ଅବରତେ ରତ
ଯହିଁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଯାଗେ, ତୁଦ୍ ବେଦ ଯହିଁ,
ଆତ୍ମା ଯଜମାନ, ଶ୍ରଦ୍ଧା ପତ୍ନୀସ୍ୱରୂପିଣୀ,
ତପ ବର୍ତ୍ତି, କାମ ଆଜ୍ୟ, କ୍ରୋଧ ଯଜ୍ଞପଶୁ,
ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସ୍ରୁପ, ତ୍ୟାଗ ତୋଟା, ଦଚନ ଜ୍ୱାତା,
ସୋମରସ ସ୍ୱମଧୁର ଭକ୍ତି ଅଧୋକ୍ଷଜେ;
ଉପ୍ତାପୁଙ୍ଗା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଉପ୍ତାସ୍ୱର-ଶିରେ,
ଯହିଁ ବଢେ ଫଲୁ, ଅନୁଘଣ୍ଟଲା ଚଞ୍ଚଳା;
ଗଳଗିର ବଗ୍ଗତ ଶତ ପ୍ରସ୍ରବଣେ, (*)
ଜଗ୍ଗସବେ ବଧ୍ୟଭେ ଗିରିଦୁର୍ଗେ ଯହିଁ
ବାସୁସ୍ତ ଦୁକୋଦର କେଉବ କୌଶଳେ;
ମହାଶକ୍ତିପୀଠ ପୂତ ଗ୍ୱାଗାରଥୀଗଭେ,
ବଗ୍ଗଳନ୍ତି ଯହିଁ ଦେବୀ ନୁମୁଣ୍ଡମାଳିନୀ; (୬)
ଲୌହତ୍ୟ-ତରଙ୍ଗେ ଧୌତ ପ୍ରାଗ୍‌ଜ୍ୟୋତିଷପୁରୀ,

---

(୧) ଗାଳ ଯମୁନା ଅବଗାର ବେଣୀ ପର, ପାତ ତନ୍ତରାଜମାଳା ସେହ ବେଣୀର ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣ ରଚନା ପର । (୨) କାଶୀ ଦରଶୂଳଶିଙ୍ଖା ଉପରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ବୋଲ ପୌରାଣିକ କଳ୍ପନା ଅଛୁ । (*) ସାକେତ—ଅଯୋଧ୍ୟା, ରାମାସ୍ମରୂପା ଧନ୍ୟ ଗୌରବାନ୍ୱିତା ଯାତା ଧନ୍ୟା ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା । (୪) ନୈମିଷାରଣ୍ୟ ଅଯୁତକ ନାମ ନମିଷାର । (*) ଗଳଗିର—ବେତାରର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଜଗ୍ଗସବ୍ଧଙ୍କ ଗଡ଼ ଏହୁଠାରେ ସ୍ୱବାର କଳ୍ପନା ଅଛୁ । (୬) କାଳୀଗାଃ — କଇକଡାର ନଦୀକଳ୍ପା ।

ଲଘୁ ଅରଣ୍ୟ ଯେଉଁ କାମାଖ୍ୟା-ପ୍ରଦେଶ; (୧)
ପାଣ୍ଡୁ ଜଳାରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ଜନ୍ମିଲ-ଅଶ୍ରମ, (୨)
ମହର୍ଷିଙ୍କ ଯୋଗାନଳେ ହୋଇ ବହ୍ନିଭୂତ
ମୁକତ ଲଘୁଲେ ଯହିଁ ସଗରସନ୍ତତ
ବଗୀରଥପଥଳେ ଅବଗାହବଣା
ତ୍ରିଲୋକପାବନୀ ଗଙ୍ଗା। ପାବନ-ପରଶେ;
ବର୍ଗଜ୍ୱମା-ଅଧିଷ୍ଠିତ ମନ୍ଦାମ୍ବର୍ଗୋପମା,
ଇନ୍ଦ୍ରଗୁପ-ଗୁରୁ-ଯୋତ-ପତାକା-ମାଳଜା,
ଗଙ୍ଗାମୁଖେ ଯୋରଧାରୀ ତାମ୍ରଲିପ୍ତି ଶୃଙ୍ଗ, (୩)
ବପଣିସ୍ଥଳୀ ଯାର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ସଦା
ଦ୍ୱୀପାନ୍ତରାଗତ-ମଣି-ମୌକ୍ତିକ-ପ୍ରବାଳେ;
ପଞ୍ଚାଳେ, କୋଶଳେ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ବଦେଦେ, ମଗଧେ,
ଅଙ୍ଗେ, ବଙ୍ଗେ, ଏହ୍ମତେ ନାନାସ୍ଥାନେ ଭ୍ରମି,
ନାନାଗର୍ଥ ସେବ, ପୂରେ ଅପିଣ ମିଳଲେ
ଉଚ୍ଚଳର ପ୍ରାଚ୍ୟ-ଜର-ପ୍ରାଚୀର-ଅବୃତ, (୪)
ଜଳ-ଫେନାକୁଳ-ଉଚ୍ଚ-ତରଙ୍ଗ-ଉଚ୍ଚୁର,
ଘୋରତଳଦଣ୍ଡେ, ଯହିଁ ଲେଖେ ବାତ୍ୟାନଥ (୫)
ଗମ୍ଭୀର ଜର୍ଘୋଷେ ଘୋଷି ବଳ ତତ୍ତ୍ୱତରେ,
ଗର୍ଜଇ ବ ଜଳ ବଳଜ୍ୱାଳା ଅସମ୍ଭାଳେ
ଫଣୀନ୍ଦ୍ର ବାସ୍ତବ ଅବା ଫଣାଶ୍ରେଣୀ ତୋଚ !
ଅନନ୍ତ-ଜାଳମାମସ୍ୱ ଯେ ଜଳକାନ୍ତାରେ (୬)
ଉଚ୍ଛୋଳଜଚ୍ଛୋଳଲୀଳା ଦେଉ ଲୁତୁଡଳେ
ଘାରଜ୍ୱନ ସବେ ଦେଲେ ସୁବଧ ବନ୍ଧୁସ୍ୱ ?
ସଦସା ତରଙ୍ଗ ଭେଦ ଉଠିଲେ ଅଗତେ
ଦବ୍ୟଦସୁଖୁନ୍ତ ଜ୍ୱାଳାମାଳାବଳୁଷିତ
ଉତ୍ତର ସ୍ତବୁଷ ଏକ ସାଗର ଉଭାସି,
ଯା ଦର୍ଶନେ ବେଳାଭୂମିସ୍ଥ ମୃଗସୂଥେ
ସଭବତେ ମହାତ୍ରସ୍ତେ ପଳାଇଲେ ଦୂରେ ।

---

(୧) ଲୌହତ୍ୟ—ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର । ପ୍ରାଗ୍‌ଜ୍ୟୋତିଷ—ଆସାମ, କାମାଖ୍ୟାଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଏହି ପ୍ରଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଅରଣ୍ୟ—ଜୋରା । (୨) ଗଙ୍ଗାସାଗର ଦ୍ୱୀପ । (୩) ତାମ୍ରଲିପ୍ତିର ଅଧୁନାତନ ନାମ ତମଲୁକ । ଏଠାରେ ବର୍ଗଭ୍ୱମା ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । (୪) ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବଦକସ୍ଥ ଜଳପ୍ରାଚୀରଶ୍ରେଣୀ । (୫) ଘୋଳଜଳ — ଶବ୍ଦେଚ୍ଛ । (୬)କାନ୍ତାର - ଅରଣ୍ୟ ।

ନଥମପାଣ୍ଡବ ଗୃହଁ ସେ ଦବ୍ୟପୁରୁଷ (୧)
ବୋଇଲେ, "ଦେ ଶର, ଚଢି ଯାଇଛନ୍ତ ମୋତେ,
ଦହଣ ଖାଣ୍ଡବବନ ବାସବପାଇଁ
ତୋଷି ମୋତେ ଲଭିଥିଲ ଦେବ ଦୈତ୍ୟ ନରେ
ଦୁର୍ଜୟ, ହେ କୃଷ୍ଣ, ଏହ କୋଦଣ୍ଡ ଗାଣ୍ଡୀବ,(୨)
ଏ ଅକ୍ଷୟ ତୂଣଯୁଗ, କଣ୍ଡିରୂପେ ସାଦା
କଣ୍ଡିଧାରରୂପେ ତୁମ୍ଭେ ଧର ବରତୁଙ୍କେ
ପାଣ୍ଡବର ଆଜ୍ଞା-ଭଙ୍ଗ ଯାର କଲ ଦେଲେ
ଅକୂଳ ଅତଳ ହବୁଗମରସାଗରେ,
ପ୍ରତେତା ଆସୁଧାଗାରୁଁ ଅଭ୍ୟତ-ଆଦେଶେ (୩)
ଆଣି ଦେଇଥିଲ ମୁହଁ ଏହ ମହାଧନୁ
ତୂଣ ସଙ୍ଗେ ସେହଁ କାର୍ଯ୍ୟେ, ସାଙ୍ଗ ସେ ହୁଡଲେ,
ଏବେ, ମହାବାହୁ, ଆଉ ବହିବ କ ଲାଗି
କରେ ଏହା ? ଛାଡତ ତା ଦେବାର ଯେଗୁଣ,
ଫିଙ୍ଗିଦଅ ପାଗ୍ଭବାରେ ତୂଣ ସଙ୍ଗେ ଧନୁ ।"
ଅଗ୍ନିଙ୍କି ନମିଲେ ସବେ ଯଯୋଧ-ଯୁଦ୍ଧନେ,
ଅଗ୍ରଜଯଙ୍କେତେ ଭଟ୍ଟଁ ପାର୍ଥ ମହାମତ
ଫିଙ୍ଗିଲେ ସାଗରେ ଧନୁ ବେନ୍ଦତୂଣ ସଦ,
ଆଦରେ ଗାଲାମୁଖୀମା ପ୍ରସାର ଅମ୍ବରେ
ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ-ତରଙ୍ଗ-ବାହୁ ନେଲେ ତା ଭଖଣେ,
ବୃତଗଲ୍ଲ ଜଳେ ସେହ ଆଗ୍ନେୟ ଧନୁ,
ମିଶି ଯାଏ ମେଘେ ସେହେ ଚି କଣ୍ଡିରଙ୍ଗିତ
ଶରଗ୍ରଯ, ତତ୍ତ୍ୱତା-ଶିଳ୍ପିଗଣଯୁତ;
ବନଘୋ ଅନଳଦେବେ ବନପୁରୁଷଣ
ପ୍ରଳିକେ ପାଣ୍ଡବପଦ୍ଧ କୃତାଞ୍ଜଳପୁଟେଁ,
"ଗୋ ଦେବ, ଏ କେଉଁ ସ୍ଥଳୀ ? କ ଲାଗି ଏଠାବେ
ସଜ୍ଜଗର୍ଭେ ହୋଇଥିଲ ତୁମ୍ଭ ଅବତ୍ତିବ ?"
ଉତ୍ତରଲେ ଅଗ୍ନି, "ଏହା ଗାଲାତଳ ଧାମ,
ମୁଞ୍ଜଦନୁ ଅପ୍ରସବ ଥିଲ ମହାତଳେ,
ମୁଁ ଥାଏଁ ଗ୍ରସତେ ସେହେ ଅସୁ ଅବରଣେ;

---

(୧) ଦବ୍ୟପୁରୁଷ—ଦେବପୁରୁଷ । (୨) ଅଗ୍ନିଦେବ ଖାଣ୍ଡବଦହନ ସମୟରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ଗାଣ୍ଡୀବଧନୁ ଏବଂ ଅକ୍ଷୟତୂଣ ଦେଇଥିଲେ । (୩) ପ୍ରତେତା—ବରୁଣ । ଅଭ୍ୟତ—ଶୀଘ୍ର ।

ପ୍ରଥମେ ଯେ ଦନେ ଦେଲ ଯଦୁବଂଶ ଧ୍ୱଂସ,
ଚତୁର୍ଭୁଜ ରୂପ ପ୍ରଭୁ ଧରିଲେ ସେକାଳେ
ଯୋଗବଳେ ଯୋଗେଶ୍ୱର, ସାଙ୍ଗ ଦେଖି ଭବେ
ବୃନ୍ଦାବନଶାବ୍ରତ ଦେଲେ ପ୍ରଳବତ,
ଏକମାତ୍ର ବଳ ବୃଲେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନେ ନରେଖି
ଜାବତ, ଭକତବାକ୍ୟ ପଲାଇବାଲଗି
ପେଷିଲେ ଅସୂଧ ତାର ନଧନ ମନାସି,
ସଦାର ଶମ୍ବରରପୁ, ନ କାନ୍ଦୁଡ଼ ଆଉ (୧)
ଶାକରେ ତାଙ୍କର ଭକ୍ତ, ଅମର ଉଭାଗି,
ଦଗଯାଲେ, କ୍ୟାମରେ ହୋଇ ନମସ୍ତ,
ମଦାବେଗେ ଅପିଲ ଯେ ଉହାକରକୁଡ଼ି
ପୁଷ୍ପମୁଖେ, ଘାନପ୍ରର କର ଦନନାଥେ,
(ଘାନାଂଶ ତାଙ୍କର ତେଜେ ସୁଧାଂଶୁ ସେସନ)
ଏହୁଦଳ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖେ ଦେଖିଥିଲେ ଥରେ
ତେତାଯୁଗେ ଦଶକାସୀ, ଦଶମ୍ବରସୁତା
ସୁନଙ୍ଗ-ସୀମନ୍ତନୀ ସଜଳଗ୍ରେମଣି
(ପୁତ ଦେଇ ମୁହଁ ଯାକ ଶୀଅଙ୍କ ପରଖେ (୨)
ଲଙ୍କାପୁରେ) ସୀତା ସଙ୍ଗେ ଯେବେ ରଘୁସାର
ଅଯୋଧାକୁ ବଳେ ଦେଲେ ଉଦ୍ଧ୍ୱଳ ପୁଷ୍ପକେ
ଗାଲାମ୍ବରେ, ଦଗୁଲସ୍ଥ ପ୍ରାବ ପ୍ରଭାପୁରେ ; (୩)
ବଶେ ତେଜସାର ତନ୍ଦ-ଆଲୋକେ ସେକାଳେ
ଅଲୋବତ ହେଲ ଖଣେ ଦୃଷ୍ଟିସୀମା ଯାରେ
ଆଦମ-ତମସଗର୍ଭ, ତେଜୋରୂପୀ ଯେତେ (୪)
ରବ, ଶଶୀ, ଗ୍ରହ, ତାରା, ମୁହଁ ଆଦ କରି
ଅବ ତୋଇଗଲୁ ସବେ ସେହୁ ତେଜପୁରେ;
ଶୂନଙ୍ଗ ତାଙ୍କର ଯିନା ମୁହଁ ରାଜଗସି,
ପ୍ରସରଣ ଥିଲା ଆଗେ ଅଶସ୍ତାଶ୍ର-ବାଣୀ
ଦେବଲୋକେ, ବୃଷ କରୁଁ ଅହି ଉନ୍ଦବର
ପତବ ଯେଠାବେ, ତହୁଁ ଦେବ କଲସୁଗେ
ଉବଗାହୁ-କେଶବର ଉବ-ଅବତାର,

---

(୧) ଶମ୍ବରରପୁ— କାମଦେବ । (୨) ଲଙ୍କାରେ ସୀତାଦେବୀଙ୍କ ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷା ଏହି ଉକ୍ତିର ଲକ୍ଷ୍ୟ । (୩) ପ୍ରଭାର ପ୍ରାବନରେ ତନ୍ଦବ ଳ ପ୍ଲାବତ କର । (୪) ଆଦମ-ତମସଗର୍ଭ—ଆଦମ ଅନ୍ଧକାରର ଗହ୍ୱର ।

ପଛତଯାବନବାନା ଉତ୍ତର ବୁଚଲେ;
ଅବତର ଏହଠାରେ ତେଜଲୁଲପତ
ସ୍ପଦର୍ଶନ ବଶଦ୍ରୋହ-ଦନୁଜ-ଧର୍ଷଣ,
ସିନ୍ଧୁଗର୍ଭେ ପ୍ରବେଶିଲେ ସଙ୍କୋଚ ସ୍ୱବସ୍ଥ,
ତଥାପି ଉଚ୍ଛୁଳ ହୋଇ ବାର ଅସମ୍ଭାଳେ
ପ୍ଲାବଲ ବୁଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡପ୍ରଳସ୍ୱ ଆକାରେ,
ଘୋରନାଦେ ଚତ୍ୱଚରେ ଉତ୍ପଳାଇ ତ୍ରାସ,
ମହାସ୍ପାସେ ପାଣୀ ଚତୁଁ ଉର୍ମି-ପାଶଯୋଗେ
ଫେଗ୍ରଲେ ଜଳ ଗ୍ରଜ୍ୟେ, ରହୁଗଲ ଯାହା,
ହ୍ରଦାକାରେ ପରଣତ ବେନ ଦଗେ ଏବେ
ଜମ୍ମବୁମେ, ସର, ପୁଣି ଚଲକା ଅଖ୍ୟାତ, (୧)
ସେ ଦନ, ଦେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଲୋକ, ଲୋକେ ଏହ ସ୍ଥଳୀ
ସିନ୍ଧୁତରେ ବୋଲଉଛ ଚକ୍ରତୀର୍ଥ ନାମେ (୨)
ସଚେତନ ହର-ଦେଉ ରହୁଦେ ସମ୍ଭ୍ରତ (୩)
ପାଣିପାଣେ. ଅବଗାଣ୍ଡ ଦେଲେ ବଶମ୍ବର,
ପୂବ ବଧ୍ୟନତେ ଯାଇ ଖଣ୍ଡବେ ଶ୍ରାପଦେ,
ଅଦିଥିଲ ଖଣ୍ଡଶୀରେ ଶାରନ୍ନ ଛମୁରେ
ଆଳ ମୁହଁ, ତେଣୁ ଦେଲ ଭୁମ୍ ସଙ୍ଗେ ଦେଖ,
ଭାଗ୍ୟଫଳେ ଭୁମେ ଆସି ମିଳଲ ଏଠାବେ,
ପୁଣ୍ୟତମ ଏ ସୈକତ ବଶ-ତତ୍ତ୍ୱରେ, (୪)
ବାଛ ନେଇଛନ୍ତ ଯାହା ଜଳେ ଲୀଳାମସ୍ୱ
ପୁଣି ମଲ୍ୟଲାଲ୍ଗି ଅଖିଳ ଜ୍ଞାରତେ :
ପଣ୍ଡିତଲେ ଶେଷ୍ଠ ଯେତେ ପ୍ରସୁନ ଲଳତ,
ଶେଷ୍ଠ ଏ ଉତ୍ତଳଭୁମି ଗଣେ ଗଙ୍ଗାସ୍ପର୍ଶୀ,
ଯାମ୍ୟେ ଯାର ଋଷିକୁଲ୍ୟା, କପିଶା ଉତ୍ତରେ, (୫)
ପଶ୍ଚିମେ ଜ୍ଞାର୍ଗବାଶ୍ରମ ମହେନ୍ଦ୍ରଶିଖର୍ଗ, (୬)
ଚରକୋଲାହଳମସ୍ୱ ଘୁଙ୍କେ ପପ୍ପୋନଖ.

---

(୧) ସ୍ୱର୍ଗର ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଚଲକା, ଅନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ସର ହ୍ରଦ ଅବସ୍ଥିତ । (୨) ଚକ୍ରତୀର୍ଥ—ସୁଗ୍ରସ୍ଥିତ ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାରର ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ । (୩) ହରଦେଉ—ବଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅଂସ୍ୱଧ । (୪) ସୈକତ—ଶ୍ୱାଖେତ ସିକତାମସ୍ୱ । (୫) ଯାମ୍ୟ—ଦକ୍ଷିଣଦଗ । କପିଶା—ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣରେଖା । (୬) ଉତ୍ତଳର ପଶ୍ଚିମାଂଶସ୍ଥିତ ପବ୍ୱତମାଳାର ସାଧାରଣ ନାମ ମହେନ୍ଦ୍ର । ମଣ୍ଡୁଖାଗଡ଼ ନକଟରେ ଏହ ପବ୍ୱତମାଳାର ସର୍ବୋଚ ଶୃଙ୍ଗ ଅଦ୍ୟାପି ମହେନ୍ଦ୍ର ନାମରେ ଅଭହତ । ମହେନ୍ଦ୍ର ପର୍ବତରେ ପାଶୁପତମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ଥିଲ ।

ସୁଖଦୁଃଖେ ଶେଷ ତାର କେଶର ପେଷନେ,
ଶେଷ ଏ ଜଗନ୍ନାଥଧାମ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳେ. (୧)
ନବସନ୍ତ ନାନା ସ୍ଥାନେ ଦେବ ଦେଖା ଯେତେ,
ଗୁରୁତ, ଗୁରୁତଖଣ୍ଡେ, ଆସି ଏ ପ୍ରଦେଶେ
ବଦରକେ ଠାବେ ଠାବେ ନଜ ରୁଚମତେ,
ଠୁଳ ଦେବେ ଅବଶେଷେ ପ୍ରଣି ଏ ସ୍ୱଜନେ,
ଅଷ୍ଟଲ ଗୁରୁତ-ଗାର୍ଥ-ଭ୍ରମଣ-ସୁକୃତ
ଲଭଦେ କଳରେ ଲୋକେ ଏହ ସ୍ଥଳେ ଭ୍ରମି ;
ମାନସଂ କଳୁଷ-ମଳ ସିବ ଅପସର,
ମୋ ଯୋଗେ ସୃଷ୍ଟିର ସଥା, ଏ ଗାର୍ଥମେଦନେ ;
ଶ୍ରବ ଅମଳ ଜ୍ଞାନ, ଲଭ ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତ
ଦୋମଲୁଣ୍ଡେ ଜଳ ଉଠେ ସଥା ମୋର ଶିଖା ;
ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା, ପଦ୍ମ ଦୋଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ
ସ୍ୱର ସ୍ଥଳେ, ବଗ୍ଜବ ସ୍ୱର ଖେଡ଼ବର (୨)
ଏ ଉତ୍କଳକଳେବରେ ଏବେ ଦେବାଦେଶେ,
ଅସିଲେଣି ସୁଦର୍ଶନ, ଶଙ୍ଖ ପଦ୍ମ ଗଦା
ରଖିଛନ୍ତି ରତ୍ନାକର ମହାଦରେ ଯାହା, (୩)
ଦେବାଦେଶମତେ ମୁହିଁ ତାଙ୍କ ପାଶେ ଯାଇ.
ଅଣି, ଦେ ପାଣ୍ଡବଗ୍ରଣ, ଜନ୍ମଭ ଉତ୍କଳେ;
ଇଚ୍ଛା ଯେବେ, ମୋର ସଙ୍ଗେ ଚଲ, ମହାବାହୁ
ଦେଖିବ ଅଶେଷ ଗାର୍ଥ ଗିରି ନଦ ନଦୀ,
ଦେବଙ୍କ ବଚନେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରସନ୍ନମାନସେ
ଅବଗାହ ହିଙ୍କୁଳେ ଉତ୍ତେଶେ ନମିଲେ
ଗୁନ୍ଦ-ମର୍ଦ୍ଦଭଲୁଷସାଇଁ-ପଦ୍ମପାଦେ, (୪)
ଅଦୋଗତ ରହ ତହିଁ, ଗୁମିଲା ଯେ କାଳେ
ଉଷାର ସୀମନ୍ତମଣି ତାର ପାଦାଣ୍ଡଅ
ପ୍ରାଚୀକୂଳେ ଉମିଶିରେ (ଛଡଦଏ ଯେବେ
ଗଜପଲ ମହଖାଲ ହିଙ୍କୁ ଗାରବାସୀ,
ତରବାଲୁ ବର୍ଷୁଣ୍ଟୁନ୍ୟ ବେଣାପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଟେ

---

(୧) ଜଗନ୍ନାଥଧାମ — ଶାଖେଡ଼ । (୨) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ରଖେଡ଼, କୋଣାର୍କ ପଦ୍ମଖେଡ଼, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଚକ୍ରଖେଡ଼, ଯାଜପୁର ଗଦାଖେଡ଼ । (୩) ରତ୍ନାକର — ଆରବ୍ୟସାଗର । (୪) ମର୍ଦ୍ଦଭୈଲୁଷ — ଶାଖେଡ଼ ।

ସ୍ୱର୍ଗଙ୍ଗା ସ୍ୱର୍ଗଙ୍ଗାର) ଗଲାଉଲ ଚେଙ୍ଗ (୧)
ଗଲଲେ ମହେନ୍ଦ୍ର ମୁଖେ ଅନଲ ସହତେ ।

ତୃତୀୟ ସର୍ଗ ।

ହେମଗୌରବପୁ ଯୁବା ବସ୍ତ୍ରବେଶଧାଶ୍ୱି
ଅଗ୍ନି ସଙ୍ଗେ ପଞ୍ଚଶର ବାସୁକୋଣେ ଯାଇ
ମହେନ୍ଦ୍ର କାନ୍ତାର ପଥେ, ମିଳଲେ ବହନ (୨)
କଞ୍ଚୋଳଗାଲୁଲେଙ୍ଗ ମହାନଦୀକୂଳେ;
ଗଗନପରଶୀ ବେନବଦଗେ ଭୁଙ୍ଗଭୃଙ୍ଗ—
ସଙ୍କଟେ ସଙ୍କୋଚ ବପୁ, ବାହାରଇ ସହଁ
ସ୍ୱଣି ଦୁବାକାରେ ସ୍ରୋତ ପୂବସିନ୍ଧୁ ଗାମୀ (୩)
ବଳନ ଘୃଷଣ ସ୍ଥଳୀ, ବନଗଜବ୍ରଜ —
କଣ୍ଡୁଳକପୋଳପିଣ୍ଡଘର୍ଷଣେ କମ୍ପିତ
ଦ୍ରୁମାବଳୀ ଦେହୁ ସହଁ ଝରଇ ପ୍ରବାହେ
ସ୍ୱରଘ ଅରଣ୍ୟସ୍ପର୍ଶ ପଙ୍କ ପଙ୍କ ହୋଇ,
ବନଦେବୀଙ୍କର କ ସେ ଅର୍ଘ-ଲଜାଞ୍ଜଳ ? (୪)
ବନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଉହଁ ମହାଶୈଳଛାୟା
ବ୍ୟାପି ଜଳେ, ସ୍ଥଳେ, ନଦୀପୁଳନେ, କାନନେ,
ଉପୁଜାଏ ମନେ ସନ୍ଧ୍ୟା-ଆଗମର ଭ୍ରମ,
ଭୁଲଇ ସେ ଭ୍ରମ ଦେଖି ଦୂରେ ସ୍ୱସ୍ତୃଙ୍ଗରେ
(ଅସ୍ତଗିର, ଆହା, ପୂବସୁଖସ୍ମୃତି ପର !)
ଅସ୍ତାଚଳେ ଉତ୍କ୍ଷିପ୍ତ ଭୁଜ ଶୃଙ୍ଗାବଳୀ; (୫)
ପଶ୍ଚି-ଶେଷେ ଉହଁ ରବି ଯାଇ ବକ୍ଷମୂଳେ

---

(୧) ସ୍ୱର୍ଗଙ୍ଗା—ଶାଖେଶ୍ୱର ଅଦୂରବାହିନୀ ନଦୀ । ପୂର୍ବକାଳରେ ଏହାର ତୀର କେଣାପାଝରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । (୨) ମହେନ୍ଦ୍ର କାନ୍ତାର—ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର ଦଶନ୍ତବ୍ୟାପୀ ମହାରଣ୍ୟ । (୩) ସାତକୋଣିଆ ଗଣ୍ଡର ପୂର୍ବସୀମା ବଡ଼ମୂଳ ପାଣ୍ଡ ଦଶପଲ୍ଲା ପରଗଣାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ସାତକୋଣିଆ ଗଣ୍ଡ ଅଂଶତଃ ଦଶପଲ୍ଲାରେ ଏବଂ ଅଂଶତଃ ବୋଦରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସେଇ "ଜ୍ୟମକାନ୍ତ" ଦୃଶ୍ୟ ଉଚ୍ଚଭୂମିରେ ବରକ । ଏଠାରେ ମହାନଦୀର ଶସ୍ୟା ଉପତ୍ୟକାଗର୍ଭସ୍ଥିତ ପର୍ବତମାଳାଦ୍ୱାରା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଙ୍କୁଚିତ । (୪) ଲଜାଞ୍ଜଳ—ଖଇର ଅଞ୍ଜଳ । (୫) ପଶ୍ଚିମର ସ୍ୱସ୍ତୃଙ୍ଗରେ ଦୂରସ୍ଥିତ ଅସ୍ତାଚଳସ୍ପର୍ଶୀ ଶୃଙ୍ଗଦର୍ଶନ ସହିତ ଅସ୍ତଗାମୀ ବାଳିର ପୂର୍ବସୁଖସ୍ମୃତିର ଉପମା ।

(ଯେ ନାମେ ଅଦ୍ୟାପି ସ୍ଥଳୀ ବୋଲାଏ ଜଗତେ) ୧
ପଶିଲେ ଯାହିଏ ସେହି ବିକଟ ସଙ୍କଟେ
ଶ୍ୱାସ୍ୱାମସ୍ୱ, ଅନୁକ୍ଷଣ ପୃଷ୍ଠ ଛିଣ୍ଡିରବେ,
ଲୁହେଲୀରେ ଗଳବଣ୍ଡି ଭୟମାନ ଗିର (୬)
ଧାଡ଼ ଦୋଇ ବେନ୍ଧ ଗଲେ, ଏକ ପରେ ଏକ
ଶିଖା ତୋଳ କଲଣ୍ଡ କ ଗଗନର ସୀମା ?
ଦରବାରଣଶୂଣ୍ୟାକାରେ କାହିଁ ଅବା ଗଲେ
ମିଶିଛୁ ଇର୍ଷ୍ୟକେ ଆହି ଶ୍ୟାମ ଦୈଲନାହି, (୫)
ଶ୍ୱାପ୍ଲୋକେ ଶବଚ୍ଛ ଦୋଇ ଠାବେ ଠାବେ;
କାହିଁ କଲକଳ ରବେ ଗିର-ନିର୍ଝରଣୀ
(ସୃଷ୍ଟିକାର୍ତ୍ତୁ ଯଉ ନାହିଁ ଘୋରକର ସହିଁ)
ସ୍ପନ୍ଦହୀଣ କୃଷ୍ଣଶିଳାସୋପାନଶ୍ରେଣୀରେ
ତମୋମସ୍ୱ କନଗ୍ରରୁ ଆସଇ ଓହ୍ଲାଇ
ଅସ୍ତଗଲ୍ୱେ, ଅସ୍ତଗଲ୍ୱେ ପାନ ସାଧୁ ଯଥା
ସାଧେ ଯରହୁତ ଦୋଇ ଶାତଖ୍ଦ ଯଶେ;
ନବଡ଼-ଶାତକଲୁଙ୍କେ ଉତ୍ତାଳନସ୍ତବ —
ଉମିରେ ଅଚ୍ଛନ୍ନ ମହାଘୋର ଶୈଲଖୋଲେ (୪)
ଲୁଚ ଏକାଢଗା କାହିଁ ଝୁରଇ କରୁଣେ
ଦୂରସ୍ଥ, କ ଦୁଃଖେ ତାହା ଜାଗେ ସେ ଦୁଃଖଗା;
ଶୃଙ୍ଗଯାଏ ଶୈଲତଟେ ପରେ ପରେ ଉଲ୍ଲ
ବନଦେଶସୌଧାକୃତି ବନଖଉଣାଙ୍କେ
ପୂର ସେ ବଜନ ଶାଖାଙ୍କଣା କଣ୍ଠରବେ
ବ୍ୟାପୁଛନ୍ତି ଅଷ୍ଟକାଳେ କଷ୍ଟଘେଡ଼ ଶୁଅ, (୫)
ନଘାକୂଳବନ୍ଧୁ, ଶ୍ୟାମା, ପାର, ତଷାପୁଅ । (୬)
ଯାଉଁ ଯାଉଁ ସେହି ରମ୍ୟ ଶ୍ୱାପଣ ସଙ୍କଟେ
କମ୍ପୁସ୍ୱେ ଉତ୍ପୁଷ୍ଟନେତ୍ର ଯାଣ୍ଡୁସ୍ୱପ୍ନେ ଦେଖି,
ଦେବ ବୈଶ୍ୱାନର ତହିଁ କାହୁଲେ ସମ୍ଭିତେ,

---

(୧) ବଡ଼ମୂଳ ପାହ୍ନ ସାତକୋଣିଆ ଗଣ୍ଡର ତୋରଣ ସ୍ୱରୂପ । ଏହାଠାରୁ ମହାନଦୀ ପୁନର୍ବାର ପୂର୍ବ ପ୍ରଶସ୍ତତା ଲଭଅଛୁ । (୬) ଭୟମାନ ଅତଃସ୍ପନ୍ଦ । (୫) ପର୍ବତର ନାସିକାରୂପ ଶୋଭା । ପର୍ବତନାସି ଦୂରରୁ ବସ୍ତୁତଃ ଦସ୍ତିଶୁଣ୍ଡ ପର ଦଶେ । (୪) ଉତ୍ତାଳନସ୍ତବ ଉମିର ଦଳଦଳତ୍ୱଳ ପର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ଧକାର । (୫) କଷ୍ଟ-ଘେଡ଼ — ମଥୁରନାଦୀ ବନଘଣ୍ଟିବଶେଷ । ବଙ୍ଗୀସ୍ୱ ନାମ 'କରୁଆକଣ୍ଡ' । (୬) ନଘାକୂଳବନ୍ଧୁ—ପକ୍ଷିବଶେଷ । ତଷାପୁଅ—ପକ୍ଷିବଶେଷ ।

"ହେ ରଞ୍ଜନ, ଦେଖ ଏଣ୍ଠୁ ବହନ୍ତୁ କେଉଁକେ
ମହାନଦୀ ନାମେ ପୂର୍ବସାଗରଗାମିନୀ
ଦରମୌଳମାଳା ଦେଖି ନିସ୍ରୋତା ଜାଉଙ୍କା,
ସୁକାନ୍ତ-ମହର୍ଷି-ତପେ ପଦ୍ମତପାବନୀ (୧)
ଭୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହ ମୁଖେ ଅର୍ପିଲେ ଯେ କାଳେ
ଅର୍ଦ୍ଧପଥେ ତାଙ୍କ ଗତି ରୋଧିଲେ ଏଠାବେ
ଗାରଦ୍ଧ୍ର-ପ୍ରାଚୀରବ୍ୟୂହ ଏହ ମହାଦ୍ରି,
ଭନ୍ଦୁ ଦୃଢଶିଳି ଋଷି ରୋଷି ତପୋବଳେ
ଏ ବର୍ତ୍ମ ଛେଦବା ଲଗି କଲେ ଅନୁରୋଧ,
ବଜ୍ରକରେ ଅବତର ଏହ ଶୈଳରୂପେ
ଛେଦ ଏ ଶଇଳ ବଜ୍ରୀ ଉଚ୍ଚଳେ କୌଶଳେ
ଉଚ୍ଚଳର ମୁକ୍ତିଦ୍ୱାରରୂପୀ ଏ ତୋରଣ
ସପ୍ତଲୋଶବ୍ୟାପୀ, ଶୈଳଲୁଙ୍କେ ଅବାଉତ,
ଛନ୍ନ ଶିଳାସ୍ପୃଙ୍କ ଯାର ବକ୍ଷମି ଏକାଳେ
ନଦୀଶଯ୍ୟା ଉପୁଜାନ୍ତୁ ଅଙ୍ଗଖ୍ୟ ପ୍ରପାତ (୬)
ଠାବେ ଠାବେ, କଲରବେ ଦୂରଇ ଅଃଙ୍କ;
ମହେନ୍ଦ୍ରର ଅଧିଷ୍ଠାନଦନୁ ଏ ଶିଖର
ବୋଲାଏ ମହେନ୍ଦ୍ରନାମେ ବୁଲାଚଳବୃନ୍ଦେ, (୩)
ପରିମଥନ୍ତୁ ଗିରି ସେବନ୍ତୁ ଆଦରେ
ଦେବ ଋଷି ସିଦ୍ଧେ ଯାର ଶୃଙ୍ଗ ଅଗଣିତ,
ମେଘାସନ ମେଘାସନ ମଘବାବାନ୍ଛିତ (୪)
ସ୍ୱର୍ଗଚ୍ୟୁତଯଲାଲସ୍ୟେ ନରତେ ଈଶ୍ୱର,
ନରତେ ମୁଖର କେଳକଳକେକାରବେ;
ଧୂତ-ବୈତରଣୀସ୍ରୋତପ୍ରଭବ ଗୋନାସା, (୫)
ଋଷିସଙ୍ଘ ମଧ୍ୟେ ଯହିଁ ଭୂର୍ଗବମୁଖରୁ
ଶୁଣେ ଧୂତଚର ପୁଣ୍ୟଶ୍ଲୋକକଥାମୃତ;

---

(୧) ସୁକାନ୍ତ — ସୁକାନ୍ତ ଋଷିଙ୍କ ତପଃପ୍ରଭାବରେ ଗଙ୍ଗା ମହାନଦୀରୂପରେ ମଧ୍ୟ-ଭାରତବର୍ଷରୁ ଉଚ୍ଚଳିତ ହୋଇଥିବାର କଳ୍ପନା ଅଛି । (୨) ସାତକୋଶିଆର ପଶ୍ଚିମ ଭାଗରେ ମହାନଦୀର ଶଯ୍ୟା ବକ୍ଷସ୍ଥଳ । ପ୍ରସ୍ତରମୟ ହେବାରୁ ସ୍ରୋତରେ କୌଣ୍ଟଳନ ନଥାନ୍ତୁ ବହୁସଙ୍କୁଳ । (୩) ମହେନ୍ଦ୍ର — ସପ୍ତକୁଳାଚଳର ଅନ୍ୟତର । (୪) ମେଘାସନ-ଶୃଙ୍ଗ ମୟୂରଭଞ୍ଜରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସୁଚ୍ଚଗଡ଼ ପାଳନୀ ଏହ ପର୍ବତରୁ ନାମିତ । (୫) ଗୋନାସା — କେନ୍ଦୁଝରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ବୈତରଣୀର ପ୍ରଭବସ୍ଥାନ । ଏହଠାରେ ପର୍ବତଦେହରେ ଦେବନାଗଲିପିରେ "ଆଦ୍ୟବୈତରଣୀ" ଏହ ପଦ ଅଙ୍କିତ ଅଛି । ଏହ ପର୍ବତର

ଗିରି ମାଲ୍ୟବନ୍ତ ଗିରିମାଳେ ମଧ୍ୟଗତି, (୧)
ସବେ ଶୁଭ୍ର-ଝରଗାଳ-ଉତ୍ତୁଙ୍ଗପୃଥାଙ୍ଗ;
ମୈନାକ ପିନାକପାଣିପ୍ରିୟା ପ୍ରିୟସ୍ଥଳୀ; (୨)
ଝର-ଉପଳାଚଳର. କପର୍ଦିସେବିତ
କପିଳାସ ଅଭ୍ରଗର୍ତ୍ତ ଅଭ୍ରଂକଷ ଗିରି, (୩)
ପଞ୍ଚଧାର ଜଳଦର କେଉନ୍ଦରୂପୀ (୪)
କେତକଗନ୍ଧକୁଣ୍ଡେ ଯାର ଝରଇ ଅଦୂରେ
ଚତ୍ର ଯୂତ ପ୍ରସ୍ରବଣ ରୁଦ୍ର-ଅଧ୍ୟୁଷ୍ଟାନେ;
ଏ ଆଦ ବଶାଳ ଶୃଙ୍ଗଭ୍ରବଳ ବତ୍ରାଚତ
ଉଚ୍ଛଳ-କଳଙ୍ଗବସ୍ତ ମଣ୍ଡିତ ଶିଖଣ୍ଡି,
ମଧ୍ୟେ ବିଖଣ୍ଡିତ ଦୋଉ ଏହ ଦେବଖାତେ ।
ଅଗ୍ନିଙ୍କ ବତନେ ସର୍ବେ ସେହ ପୂତଗରେ
ଅବଗାହ ଉତ୍ତିଷ୍ଠିବେ ଦେଲେ ଜଳାଞ୍ଜଳ
ପିତୃଲୋକେ, ସେ ବକଃ ସଙ୍କଃ ବାଦାର
ଶୁକଲେ ଗନ୍ତବ୍ୟପଥେ ପଡ଼ିମାଣାମୁଖେ,
ଦେଖିଲେ କୌତୁକେ ଯାନ୍ତେ ସେ କାନ୍ତାରପଥେ
ଅନନ୍ତ-ବୈଚତ୍ର୍ୟମୟୀ ଅରଣ୍ୟ-ପ୍ରକୃତି,
କ ଅବା ସେ ମାର୍ଗରେଖା ଗୈରିକେ ଅରୁଣ

ପାଦଦେଶରେ "ଋଷିପଲ୍ଲୀ" ନାମକ ପ୍ରସ୍ତରମୟୀ ସ୍ଥଳୀ ବୈତରଣୀର ସ୍ରୋତବାହୀ ଧୌତ ଦେଇଅଛି । ଏହି ନବଡ଼ ପର୍ବତାଞ୍ଚଳ ସ୍ଥଳୀରେ ଭଗବାନ୍ ଗୋନାସିକେଶ୍ୱରଙ୍କ ଦେଉଳ ଅବସ୍ଥିତ । ଦେଉଳର ପାଦତାହୁଙ୍ଗ ବୈତରଣୀ କୂଳରେ ଯୋଡ଼ାଏ ବଟଃ ଚକ୍ଷକ ବୃକ୍ଷ ଅଛି । ସେଇ ଚକ୍ଷକ ବୃକ୍ଷ ଓଡ଼ଶାର ଅନ୍ୟତ୍ର ଦୁର୍ଲଭ ।ଭଗବାନ୍ ଭାର୍ଗବଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ଏହିଠାରେ ଥିବାର କମ୍ବଦନ୍ତୀ ଶୁଣାଯାଏ ।

(୧) ମାଲ୍ୟବନ୍ତ—ଲଡ଼ାର ମାଲ୍ୟଗିରି । ଏହାର ବଶାଳ ଗାଲଦେଦରେ ଶୁଭ୍ର ଜାଗସ୍ତରଣ ଦୂରରୁ ଅତି ମନୋହର ଦଶେ । ଏ ମାଲ୍ୟବନ୍ତ ରାମାସ୍ୱଣର ମାଲ୍ୟବନ୍ତ ନୁହେଁ । ଆଧୁନିକ ଭୂଗର୍ଭବିତ ଓଡ଼ଶା ମଧ୍ୟରେ ମାଲ୍ୟଗିରି ସବୁଠାରୁ ଉଚ୍ଚ । (୨) ମୈନାକ ରଣପୁର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଦୁର୍ଗାଦେବୀ-ଅଧ୍ୟୁଷିତ ପର୍ବତ । ରଣପୁରର ଭୂତଧାଗା ଏହ ପର୍ବତର ପାଦଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । (୩) କପିଳାସ—ଢେଙ୍କାନାଳର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଝରଣା ବହ ଅନ୍ତ ସକାଶେ ଏହା ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଓଡ଼ଶାର ଏହା ଗୋଟଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିବକ୍ଷେତ୍ର । (୪) ପଞ୍ଚଧାର—ଆଠମଲ୍ଲିକ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏହାର ଅଦୂରରେ "ଦେଉଳଝର" ନାମକ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉତ୍ତପ୍ତପ୍ରସ୍ରବଣ । ଗଡ଼ଜାତ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଗୋଟଏ ଶିବକ୍ଷେତ୍ରରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଆଠମଲ୍ଲିକାଧୀଶ୍ୱର ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ମହେନ୍ଦ୍ର ଦେଓଙ୍କ ପୂର୍ବ-ପୁରୁଷମାନେ ଏଠାରେ ଅନେକ ଜାତି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ସୀମନ୍ତେ ସିନ୍ଦୂରଲେଖା ବନଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ?
କାହିଁ ଉଦ୍ଭେ ଉଠି ମାର୍ଗ ମିଶିଛୁ ଅକାଶେ,
(ଯହୁଁ ତଟାକାରେ ଦଶେ ବନାବୃତ ଧରା
ଚୌଦଗେ, ବାରଧି ପ୍ରାପ୍ତେ ଦଗନ୍ତ-ବସ୍ତ୍ରାଗ୍ର)
କାହିଁ ଅବା ତଳେ ଯାଇ ମିଶିଛୁ ପାତାଳେ;
ଏହିରୂପେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ନାନା ଦୃଶ୍ୟଗଳ
ପାନ୍ଥଙ୍କର ପଥେ ଦେଲ ନଥୁନ-ଅଉଥ,
ଜଳଦନସ୍ଥଲୀ ମଧ୍ୟେ ଦୂରପ୍ରସାରିତ
ଗୌରକଗ୍ରୋଭାଗୀ ଶୁଭ୍ର ନଦୀବାଲରେଖା;
ସ୍ନିଗ୍ଧଚାୟା ଦ୍ରୁମବଗ ସ୍ନିଗ୍ଧ ମହାଝଙ୍କ,
ଆବରଛୁ ମଧ୍ୟାନଭଃ ପକ୍ଷବଗଦଳେ,
ଶୂର ନାହିଁ କେବେ ଯାର ଜସ୍ତ୍ରୁଲ୍ଲ ଗରବେ
ସପ୍ତଦିନୁ କାଷ୍ଠୁଙ୍ଗାର-କୁଠାରଗବଦ;
କାହିଁ ମୁଖରତ ପ୍ରଲୀ ଶାପଦନର୍ଗୋଷେ,
ପ୍ରଉଦୋଷେ ପ୍ରଉବାଣୀ ଦଅଇ ଯା ଶୁଣି
ପ୍ରଉଧ୍ୱନ ଗିରଗ୍ରହାକୋଡ଼ପ୍ରଣସ୍ପିଳା;
ଶିଳାପସ୍ୟାପ୍ରବାହ୍ରଳ ଶୈଳସ୍ରୋତସ୍ତତ,
ଉପଳେ ଖଳତ ହୋଇ ଯାର ବାଇଥାଗ୍ର
ମିଶାଏ ଝଙ୍କରବ ଘୋଗ ଝିଲିରବେ;
ପ୍ରଘାତ, ମଣ୍ଡିତ ଇନ୍ଦ୍ରକୋଦଣ୍ଡ-ବଙ୍କଝେ,
ବାତେ ଫରଫର ରୂପାଜରର ପାହୁଡ଼ା —
ପଶ୍ଚାତ୍ୟେ ଯା ଶୋଭେ ପର୍ଣ୍ଣଶ୍ୟାମଶୈଳଦେହେ,
ଜଗରୁ ଜଗରୁ ଭେଉଁ ଗମ୍ଭୀରଗର୍ଜନେ;
ଗିରି-ଦରଯଗରୂପୀ ଗିରିଘାଦଦେଶେ
ସ୍ପନ୍ଦହ୍ରଦ, ଅଳଂକୃତ ପୁଷ୍ପ-କୋକନଦେ,
ସ୍ନିଗ୍ଧଗନ୍ଧ ସୌଗନ୍ଧକେ, ହୃମୁଦେ, କହ୍ଲାରେ,
ସଗ୍ନଳ, ଜାଙ୍ଗୋଇ, ଚଂସ, କୋକ ପାଣିହୁଅ,
ଆଦ ଜଳଚରଙ୍ଗମେ ସଦା ଝଙ୍କାରତ.
ଶଙ୍କାଘାତେ ଘୁଥେ ଘୁଥେ ଚରନ୍ତି ଯା ଜରେ
ଶୃଙ୍ଗଧର କୃଷ୍ଣସାର ସଙ୍ଗେ ବୁରଙ୍ଗିଣୀ;
ଧରଣୀସୀମାନ୍ତଯେଉ ସମ ଝଙ୍କବୁମି, *

---

* ଝଙ୍କବୁମି—ଝାଙ୍ଗୀ । ଗୁଲ୍ମଶ୍ୟାମଳ ଝାଙ୍ଗୀ ଦୂରରୁ ପର୍ବତଯେଉ ଯହ୍ନ ଦଶେ ।
ଓଡ଼ିଶା ଅଞ୍ଚଳରେ ଏବେ ଅନେକ ଝାଙ୍ଗୀ ଦେଖାଯାଏ ।

ଦଉନ୍ତେ ଶ୍ୟାମାସ୍ୱମାନ ବଣାଳ ଆଲ୍ଲେକେ,
ଦନ୍ତୁରରେଖାରେ ଯାର ପୁଣ୍ଡେ ଦଗପଙ୍କେ
ତୋଚ୍ଛନ୍ତ ଗାଲଦିଖା ଦୁଇଗିରମାଳା
ଗଜାବଇଦର ଭ୍ରମ ଚତ୍ରେ ଉତ୍ପଜାଉ, (୧)
କାହିଁ ଅବା ଶିଶୁଶୈଳ ଅବରେ ଉଡ଼ାଳେ
ପୁଣ୍ଡେ ସ୍ୱଣାଳ ଗିଉ, ଜାବନେ ଯେସନ
ଉପସ୍ଥିତ ଦୃଶ୍ୟ, ଆବା, ଆବରେ ବସ୍ୱନୁ
ଉବ-ଘୋରତର-ଦୁଖ-କଗ୍ଗଳମୁରଉ;
ଝୁଣାଜ୍ଞଗି ଦତ ହୋଇ ପୁଜନଚ୍ଚଠାରେ (୨)
ଦୀନଘନବେଶେ କାହିଁ ଶୈଳତଙ୍କେ ଉତ୍ସ
ସ୍ୱଣାଳ ଶାଳତରୁ କଦାଳର ମାଳା;
ବାତେ ତରଙ୍ଗିତ ଶସ୍ୟକେଦାର ଶ୍ୟାମଳ,
ମଧ୍ୟେ ଶୋଦେ ମଞ୍ଚ, ଯହିଁ ଜଗି ଜଣିଯୋଗେ
ଶାଲଗୋପେ, ଜଉଜର ଜଦାରୁଣ ଶୀତେ, (୩)
ବସ୍ୱତ, ଶମ୍ବର, କଙ୍ଗ ଆଦ ଶସ୍ୟଦାସ୍ତ
ଜାବଙ୍କୁ ତଡ଼ନ୍ତ ଖେତୁଁ ବକଃ-ଲୁହାଙ୍କେ;
ସଶର-କମାଣଧର କାହିଁ ଗୋପପିଣ୍ଡ
ଜଗିଛନ୍ତ ଧେନୁପଲ ବଜନ-ପ୍ରାନ୍ତରେ;
କାହିଁ ଶସ୍ୟ କାଟୁଁ କାଟୁଁ ଖେଡ଼େ କୃଷୀବଲେ
ଘଲେ କର ଦେଇ ଦୂରୁଁ ଦେଖନ୍ତ କୌତୁକେ
ମୁଣ୍ଡାର ଉଦ୍ଧନବୋଝ କାହିଁ ଅବା ବନୁ
ଗୁଞ୍ଜାମାଳେ ଭମଣ୍ଡିତା ଜଗ୍ତଗ୍ଜନଗ୍ଜ (୪)
ଆସୁଛନ୍ତ ଦଳେ ଦଳେ ଆଳାପି ମଧୁରେ;
ଏହିରୂପେ ନାନା ଦେଶ, ବନ, ଜନପଦ—
ତୀର୍ଥାଶ୍ରମଗିରଧୂଣ୍ଡି ମହାନଦୀଦ୍ରୋଣି (୫)

---

(୧) ଗଜାବଇଦ — ମେଘାଙ୍କୁର । ବର୍ଷାର ଆଗମସୂଚକ ଦଗ୍ଦଳସ୍ୱରେଖା ଦୃଶ୍ୟାକାର ଜଳମେଘ । (୨) ପୁଜନ — ବନ୍ୟଜାତ । ଝୁଣା ପ୍ରାପ୍ତି ଜନ୍ୟରେ କଳ ଉଦଆଁ ପଉଛ ଜାତମାନେ ଶାଳତରୁର ମୂଳଦେଶରେ ଉତ୍ତାକାରରେ ଉହ୍ କାଷ୍ଟ ଦେଇ ଅଗ୍ନି ଜାଳ ଦଅନ୍ତ । ଏହ ସାମାନ୍ୟ ଉପାସ୍ତ୍ୱାସ୍ତ ବହତ ଶାଳଗଛମାନ ଅଉ ଅଳ୍ପ ସମସ୍ତରେ ଝାଉଁଳ ନଉସାନ୍ତ । ମହାରଣ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଏହପର ମୃତ ଶାଳଗଛ ଅନେକ ଦେଖାସାଏ । (୩) ଶାଳଗୋପ — ଯେଉଁମାନେ ଖେତରେ ଶସ୍ୟ ଜଗନ୍ତ । (୪) ଗୁଞ୍ଜାହାସ୍ତଭରଣା ବନ୍ୟନାସ୍ତ । (୫) ଦ୍ରୋଣି — ଉପତ୍ୟକା ।

ନମେ ନମେ ଅଉକମି, ପ୍ରବେଶିଲେ ସାରେ .
ଦକ୍ଷିଣାପଥର ଦ୍ୱାରଦେଦଳୀରୂପିଣୀ
ମାଲଭୂମି, ଭନ ମହାସ୍ରୋତର ପ୍ରସୂତ୍ତା, (୧)
ଙ୍କର ପ୍ରସ୍ରବଣେ ପୃଣ୍ଡି, ସତ୍ତ ପ୍ରବାହିତ —
ଅସଖ୍ୟ-ଶଇଲସ୍ରୋତୁଁ ବାଇ-କର ଘେନ,
ଉତ୍ତରେ କହ୍ନଣ ଶୋଣ ମିଶେ ଗଙ୍ଗାଦେବେ,
ପଶ୍ଚିମେ କଦଇ ରେବା, ପୂବେ ମହାନଦୀ; (୨)
ସ୍ରାନେ ସ୍ରାନେ ଗିରିପାଦେ କୁଣ୍ଡଗଣ୍ଡରେ
(ତରୁଦେବେ ପୂଜୀଭୂତ ପାଗ୍‌ବତତ୍ତ୍ୱର)
ଉଠୁଛୁ ତେତାଗ୍ନି-ଧୂମ ତପସ୍ୱି-ଆଶ୍ରମେ; (୩)
ଦୁନ୍ଦ୍ୱାଦଳେ, ଦେବାର୍ଚ୍ଚନଲୁପ୍ତମେ, ଅକ୍ଷତେ
ସ୍ଥଳେ ସ୍ଥଳେ ବଜ୍ରାହତ ନମ୍ରଗାର୍ପିକତ;
ବଡରନ୍ତ୍ର ମୃଗଶିଶୁ ନରୁଦ୍‌ବେଗେ ବନେ
ଦଳେ ଦଳେ, ଲୁଗାଙ୍କୁରକବଳଲୁଲସୀ;
ବଗ୍‌ଳତ ଠାବେ ଠାବେ ଗୁମ୍ଫାବରୁମୂଳେ
ଶିଲାଖଣ୍ଡ, ମର୍ମ୍ମରିତ ଇଙ୍ଗୁଦତଳେ; (୪)
କାହିଁ ବନଷଇଡାଳେ ବାଲାତପତ୍ତ୍ର
ଜଳାର୍ଦ୍ରବଲ୍କଳ ଦୋଳେ ମୃଦୁବନବାତେ;
ଯାନ୍ତ୍ରେ କୌତୂହଳୀ କାଣି ଦେବ ବଜ୍ରବସୁ
କହଲେ ସମ୍ବୋଧି ଭତ୍ତୁଁ—"ମହାସ୍ରୁଲୀ ଏତ୍ତ,
ମହମା ଏହାର କାଣି ବସନ୍ତ ଏ ଦେଶେ
ନାନାସ୍ରାନେ ଗ୍ରଷିବୃନ; ତେତାରେ ଏ ପଥେ
ଚଡକୂଟୁଁ ଯଜ୍ଞକର୍ତ୍ତା ବଳେ ହେବା କାଳେ,
ପଣ୍ଡିଶାଳା ରତ୍ତ ଏଥି ଥିଲେ ଦାଶରଥି, (୫)
ପ୍ରସ୍ତରେ ଅଙ୍କିତ ତାଙ୍କ ପଦାଙ୍କ ଏ ବନେ
ବନପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳ ଦେଇ ପୂଜନ୍ତୁ କସ୍ତେ,

---

(୧) ମାଲଭୂମି — ଉଚ୍ଚଭୂମି । (୨) ରେବା ନର୍ମ୍ମଦା । ରେବା, ମହାନଦୀ ଏବଂ ଶୋଣ ଏମାନେ ଏକ ମାଲଭୂମିରୁ ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ଦଗରେ ପ୍ରବାହିତ । (୩) ତେତାଗ୍ନି — ଦକ୍ଷିଣ, ଗାର୍ହପତ୍ୟ ଓ ଆହବନୀୟ ଏହ ତିନ ଅଗ୍ନି । (୪) ତପସ୍ୱିମାନେ କଣ୍ଡାରେ ଇଙ୍ଗୁଦୀତୈଳ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । (୫) ଚଡକୂଟ - ପ୍ରୟାଗର ଦକ୍ଷିଣରେ ଅବସ୍ଥିତ । ମନ୍ଦାକିନୀ ନଦୀ ଏହିଠାରେ ପ୍ରବାହିତ । ବନଯାତ୍ରା ସମୟରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଚଡକୂଟରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ ।

ଶିଖିପୁଚ୍ଛଚାଳନ୍ତ ଭାଚ ବଲିଗ୍ଗବେ;
ଦାଶରଥି ଶରେ ହତ ହୋଇ ଏହିସ୍ଥଳେ
ଲଭିଣ ବର୍ଗଧ ଦ୍ରବି ଗଲ ଦବ୍ୟଲୋକେ, (୧
ଅଶୋକ ମାଧବୀ, ନାଗକେଶରବଞ୍ଚା -
ଦୋଳନେ ଦୋଳନ୍ତ ଏଥି ନତ୍ତଭେ ଅପୂର୍
ନଧୁଧାରେ, ଗ୍ରମାସ୍ପର୍ଶ ଗାଇ ମଧୁ ଚାନେ,
ପଗୁଖେଳ ଉଚ ବନପ୍ରସୂନପର୍ଗେ;
ନବକଣଲଟ୍ଟେ, ଦେଖ, ବର୍ଗଜେ ଓକସନେ
ରୌଦଗେ ଅରଣ୍ୟଭୂମି ଦଗ୍ଧଲପ୍ରାୟ ଓ;
ମୈଥିଲୀ ସ୍ମନସ୍ତ ଯେବେ ତୋଳୁଥିଲେ ଏଥି
ବନପୁଷ୍ପ, ଝର ତାଙ୍କ ଶାକରୁ ଅଲତା
ରହିଲ କ ତରୁ ଲତା ଏ ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରଗେ ?
ତାଙ୍କ ବରେ ସେହ କାନ୍ତି ଅଛ ମୋତେ ମନା
ଦାବାନଳରୂପେ ଏଥି ସଞ୍ଚରବା ପାଇଁ;
ଦସ୍ୟାବନ୍ତ ମୈଥିଲୀର ଶବସ୍ପର୍ଶଲତ
ଅଦ୍ୟାପି ଏ ବନେ ଛନ୍ତ ବୃକ୍ଷ ବୃକ୍ଷସାର
କର୍ଗକାଣ୍ଡି, ଶୁଣି ଯେଣ୍ଟ ଜଲଦ-ଅରମ୍ଭେ
ସ୍ତଗମ୍ଭୀର ଘନଘୋଷ ସୁରନ୍ତ ବର୍ଷାଦେ
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡବରବ୍ୟାପୀ କୋଦଣ୍ଡଙ୍କାର
ଲଙ୍କାପତ-ଅର୍ଭରର, ତୁଣାଡାର ତେଜ
ନିମେଷେ ଏକଧାନେ ମୁଞ୍ଚନ୍ତ ଲୋଡକ;"
ଏହ କଥା ଶୁଣି ତହୁଁ ପଞ୍ଚଧାଗ୍ରୁପ୍ତେ
ଯାଜ୍ଞାଲୀ ସହତେ ଭ୍ରମି ଅଶ୍ରମେ ଅଶ୍ରମେ
ଋଷି-ଋଷିପତ୍ନୀପଦ ବନ୍ଦଲେ ଅଦରେ,
ତହୁଁ ପଥ ଅତବାହ, ରହି ବାମଭ୍ରଗେ
ନଖଥ, ବଦର୍ଭଦେଶ, ଗ୍ଲଲେ ପଶ୍ଚିମେ, (୬,
ଲଙ୍ଘି ପଥେ ଇନ୍ଦ୍ରକାଦ୍ର, ସାର ଉତ୍ତରନେ (୩)
ବଦାଗ୍ରବନ ଗୋଦେ ମହାଗତ୍ରିପୀଠେ,

---

(୧) ବର୍ଗଧବଧ ବୃତ୍ତନ୍ତ ଗ୍ରମାସ୍ପର୍ଶରେ ଅନୁସନ୍ଧେୟ । (୬) ନଖଥ ଏବଂ ବଦର୍ଭ ଦେଶ ମଧ୍ୟଭାରତବର୍ଷରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ବଦର୍ଭ ଏ ଅଞ୍ଚଳର ନାମ ବେଦର । (୩) ଇନ୍ଦ୍ରକାଦ୍ର — ଅନ୍ୟ ନାମ ସାତପୁଡ଼ା ପର୍ବତ । ଏହ ପର୍ବତର ଉପତ୍ୟକାରେ ଖଣ୍ଡବା ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଦେବାଦିଦେବଙ୍କର ମନ୍ଦର ଅବସ୍ଥିତ । ଖଣ୍ଡବା ଭାରତବର୍ଷର ଅନ୍ୟତମ ଶକ୍ତିପୀଠ । ମଧ୍ୟଭାରତବର୍ଷର 'ଠଗ' ମାନେ ଏହ ଦେବୀଙ୍କର ଉପାସକ ଥିଲେ ।

କେତେଦିନ ଅନ୍ତେ ଯାନ୍ତେ ମିଳଇ ପ୍ରଦୋଷେ
ତାପସ ତରୁଙ୍ଗାଗ୍ରେ ଅଗ୍ନି ଦେବ ସତ; (୧)
ତାପସର ପୂତସ୍ରୋତେ ତର୍ପଣ ବଢ଼ାଇ
ବସନ୍ତେ ପାଣ୍ଡବେ, ଦେବ ବୈଶ୍ୱାନର ତନ୍ତୁ
ବୋଇଲେ ବାରୁଣୀ ଦଗ ଅଗ୍ନ୍ୟ ଚ ଜର୍ଦ୍ଦେଶି,
"ସନ୍ଧ୍ୟାନ୍ତେ ଅରୁଣ ଏହ ବାରୁଣୀ-ଅମ୍ବରେ
ସନ୍ଧ୍ୟାବାସ ତୁମେ ସାର ଗାଲୋଦ୍ଭଲଶିଖା,
ବୋଲାଏ ସହ୍ୟାଦ୍ରି ଏହୁ ଅରଲସମାଳେ, (୨)
ମହାପ୍ରସ୍ରବଳ ଗିଉ, ଦକ୍ଷିଣାପଥର
ପଶ୍ଚିମପ୍ରାନ୍ତୀରରୂପେ ଗଳେ ମଞ୍ଜଳେ,
ବସ୍ତୁତ ଦଗିଣେ ଏହୁ ଘେଉବଳଯାଏ,
ଏତା ଦେହୁ ବହୁ ଭଳ ମହାପ୍ରବାହଗ
ଦୁବେ ଯାଇ ମିଶିଛନ୍ତୁ ପୂବ ପାଶ୍ୱାରେ,
ଜନସ୍ଥାନଦ୍ରୁମଗଳ-ଧାତ୍ରୀସ୍ୱରୂପିଣୀ (୩)
ସଉଦ୍ଗ ଗୋଦାବଙ୍ଗ, କୃଷ୍ଣା କୃଷ୍ଣବେଣୀ, (୪)
ମଳସ୍ପବଳସ୍ପରୂପା ବମଳା କାବେଙ୍ଗ, (୫)
ଉଦଜଳ୍ଦାନଳ ଯାଇ ଗୁରୁ ଗାରବୁମେ
ସମୁଦ୍ଭଳ କୁମ୍ଭଯୋନିମୁନିପ୍ରଶସ୍ତିନା
ସଜ୍ଜିତଶ୍ରେଣୀ ଥଲା ଲୋପାମୁଦ୍ରାରୂପେ;
ଏହୁ ଗିରପ୍ରାନ୍ତବନ ଜେଇଥିଲା ଡର
ରକ୍ଷୋଭଗ୍ୟ-ବନଦ୍ରୁଳ-ଦାବାନଳଶିଖା —
ସୀତାଙ୍କୁ ଚେତାରେ, ଛଳ ଘମେ, ଘମାନୁଜେ,
ଚିଦଶକ୍ତିଦର୍ଶନକଳ୍ପ ନୈଳକ୍ଷେପ୍ତ ବଲୀ; (୬)
ସ୍ୱ ଗ୍ରୀବପ୍ରମୁଖ-ପଞ୍ଚସାର-ଅଧାହିତ,

---

(୧) ତାପସୀ— ଏହୁ ନଦୀ ପଶ୍ଚିମମୁଖରେ ପ୍ରବାହୁତ ହୋଇ ଆରବ୍ୟସାଗରରେ ପଡ଼ିତ ହୋଇଅଛୁ । (୨) ସହ୍ୟାଦ୍ରି —ପଶ୍ଚିମଘାଟ ପର୍ବତ । ଗୋଦାବଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ନଦୀ ଏହୁ ପର୍ବତରୁ ପ୍ରବାହୁତ । (୩) ଜନସ୍ଥାନ— ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟର ଅଂଶବିଶେଷ । ଗୋଦାବଙ୍ଗ ଜନସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବାହୁତ । (୪) କୃଷ୍ଣବେଣୀ - ସ୍ୱନ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ନଦୀ, ପୂର୍ବମୁଖରେ ପ୍ରବାହୁତ ହୋଇ ମହୋଦଧିରେ ପଡ଼ିତ ହୋଇଅଛୁ । ଅଧୁନାତନ ନାମ କୃଷ୍ଣା । (୫) କାବେଙ୍ଗ ମଳସ୍ପପର୍ବତର ପାଦଦେଶରେ ପ୍ରବାହୁତ । ଅଗସ୍ତ୍ୟାଶ୍ରମ ଏହୁଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିଲା । ଲୋପାମୁଦ୍ରା ଅଗସ୍ତ୍ୟପତ୍ନୀ । ମଳସ୍ପପର୍ବତ ରଜତ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଅଗସ୍ତ୍ୟ କଳସରୁ ଜାତ ହୋଇଥିବାର ପୌରାଣିକ କଳ୍ପନା ଅଛୁ । (୬) ନୀଳଗ୍ରୀବ ଲଙ୍କେଶର ଦେବାର୍ଚ୍ଚନର ଜଳଶ ପ୍ରାପ୍ତ ଥିଲେ ।

ଏହ ଗିରିଯାଦରିର ଶୈଳ ଶୃଙ୍ଗମୁକେ (୧)
ଠିଆ ଥିଲେ ଅଙ୍ଗ ଦେଶ ନଦର୍ଶନ ଲାଟି,
ସେକାଳେ ଅକାଶଗାମୀ ପୁଷ୍ପକବ୍ୟମାନ
ଉଡୁଛଟା ତାରପ୍ରଖଣ୍ଡୀ ବାସବୁଣା;
ଲୋଡ଼ଣ୍ଡ ଏ ଗିରିଯାଦେ ଜଲଛୁାକର. (୨)
ସିବ ଜଳ କାର୍ଯ୍ୟେ ମୁହଁ ତାଙ୍କର ସଦନେ,
ପଛତେ ବାସୁବ୍ୟମୁଖେ ଦ୍ୱାରବଙ୍ଗପୁରେ
ସିବ ତୁମ୍ଭେ ଏହଠାରୁ;—କାଇଠାରୁ ଅର୍
ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଦେଖ ମୋର ନୋହବ ମଳତେ,
ଦ୍ୱାପରର ଶେଷ ଅଳ, ଏହ ନଶାଯୋଗେ
ଓଳାଇବେ ଦଳବଳେ କଳ ସଦଧାମେ,
ଜିତ୍ତିବ କଳରେ ଦେବ ମାନବର ଦେଶ,
ଇଚ୍ଛା ଯେବେ, ମୋର ସଙ୍ଗେ ଗଲ, ହରୁମଣି,
ଏହ ଦୈଲଶୃଙ୍ଗେ ବସି ଦେଖିବ କୌତୁକେ
ଜବେ କଳ ଅବତାର ମୋର ଦବ୍ୟାଲେକେ,
ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣୋଦ୍ଭଳ ଏକା ତୁମ୍ଭର ଲେଉନେ
ସନ୍ଦେହ ସେ ଦବ୍ୟଜ୍ୟୋତି, ଗଲ ବେଗକର ।

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ ।

ସଦ୍ୟାଦ୍ରଶିଙ୍ଗରେ ବସି, ଦବ୍ୟାଲୋକଯୋଡେ
ଦେଖିଲେ ପାଣ୍ଡବଗଣ ଅନଳପ୍ରଘାଦେ
ଜତୁଗୃହ ଅଇଁ ଦୃଶ୍ୟ, ଦହିଲ୍ଲ ଆକାଶେ
ତାରକାଗର୍ଭ ଚ-ଗୁରୁ-ଚନ୍ଦ୍ରାଦଘଟଳେ
ସପ୍ତମେଘେ ଦେବସଭା, ଜଗଜଣ୍ଡ ତହିଁ
ଦେବଗଣ, ଚନ୍ଦ୍ରାମନ୍ତ ସବେ ଏକାମନେ,
ଚକ୍ରାକାରେ ବେଢିଅଛ ସବ୍ଦେବଦେବେ
ସୁନଳ ପ୍ରଭାମଣ୍ଡଳ, ଜଥୁକୁ ଯେସନ
ବେଢ଼ଇ ଜଦଧକଣ୍ଠେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳପଉଖ
ନଶାକାଳେ, ଜଚଖାର ଅଗମସୂଚକ, (୩)

---

(୧) ସଦ୍ୟାଦ୍ରର ପାଦପଦ୍ମ, ପଞ୍ଚାଗରେଦରର ସନିହତ । ସ୍ତ୍ରୀବାଦ ପଞ୍ଚ-ମହାକାର ବାଚକ ସ୍ତ୍ରରେ ଏହ ପଦ୍ୟଟରେ ଅଶସ୍ତୁତଦଣ କରଥିଲେ ।(୨) ତୁଳାଜର— ଅତ୍ୟେହାଗର । (୩) ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳର ଲେକେ ବର୍ଷାର ସୂଚକ ବୋଲ ଜଥାସ କରନ୍ତ ।

ଏକ ଏକ କର ଦେବ ସ୍ୱଦଣ୍ଡିଘାଏଁ (୧)
ଘୋରବେ ଚଲାଇ ଦେଇ କହିଲେ ବଚନ, (୨)
"ଘୁଷାରଧବଳକାନ୍ତି, ଦେଖ, ସିଂହାସନେ
ବଟକନ୍ତି 'ଧର୍ମ୍ମ'ଦେବ ଅମଳବଦନେ,
କରେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଶୁଭ୍ର ଦଣ୍ଡ, ବଦନମଣ୍ଡଳେ
ବଗ୍ଧଜେ ଅଧିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରଶାନ୍ତ ପାବନ;
ଖ୍ରୀଚବଷ ଅନୁଚର ଧର୍ମ୍ମଙ୍କ ଛମୁରେ
ଉଲ୍ଲ ଯେଡ଼ୁ, ଦବେ ସେହ 'ସାଦସ' ଅଖ୍ୟାତ;
ଧର୍ମ୍ମପାଶେ 'ସତ୍ୟ' ମହାତେଜସ୍ୱୀ ନଗ୍ନିକ,
ସ୍ୱଚ୍ଛବତ ଦଶେ ଯାଙ୍କ ସମସ୍ତ ବଗତ,
ଦେଲେହେଁ ବୃଷଣଘ୍ନନ ନୈସର୍ଗିକରୂପେ
ଦଶଇ ସ୍ୱନର ଅଉ ସେ ଦବ୍ୟମୂରତି;
ସତ୍ୟଙ୍କ ଅଦୂରେ ଦେଖ ଭୁଲାଦଣ୍ଡଧାଷ୍ଟା,
ନସ୍ତରଙ୍ଗ ହ୍ରଦ ପର ଗମ୍ଭୀରମୂରତି
'ନ୍ୟାସ୍ଟ' ଦେବ, ନେଡ଼ ବବ ଘନକୃଷ୍ଣବାସେ,
ସାନ ବଡ଼, ନଳ ପର ଜ୍ଞାନର ଲେଖକ; (୩)
ତାଙ୍କ ପାଶେ 'ଭୟଃ' ଖ୍ରୀଣବପୁ କଃଧାଷ୍ଟା,
ମୁଖ ମେଖଳାରେ ବବ୍ଧ ଶୋବେ କଃଦେଶେ (୪)
ବଲ୍ଲଳ, ଲମ୍ବିତ ଲମ୍ବ ଶୁଶ୍ରୁ, ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ,
ଭୟଃ ପାଶେ 'ଶ୍ରମ' ଦସ୍ତେ ଆବରଣ ପଃ.
ବ୍ୟସ୍ତ ସଦା ପରଦୋଷ ଅବରୁବା ପାଇଁ;
ତାଙ୍କ ପାଶେ 'ଦମ୍ଭ' ଦେଖ ସ୍ନିଗ୍ଧଜ୍ୟୋତିର୍ମ୍ମୟୀ,
ମୁ ଭ୍ରାଫଲଗଡ଼ି-ଅଶ୍ରୁ ଝରେ ନେତ୍ରଯୁଗେ
ପରଦୁଃଖେ, ବାନ୍ତୁ ଚୋର ଡ଼ାକୁଇନ୍ତି କ ସେ
ଦୁଃଖୀଜନେ ଆଣ୍ଠା ଦେବା ପାଇଁ ନଜ ନୋଡ଼େ !
ଘୃଣ୍ଟିରୁମ୍ବ ଜଳ ଯତ ପ୍ରଖାଳନ୍ତି ଦେହ
'ଶୌଚ'ଦେବ, ଘହଚତ ସଦା ଅନାଗ୍ରବେ;
ବଗ୍ଧଙ୍କୁ କାଢ଼ନ୍ତି ଯେଡ଼ୁ, ବସ୍ତ୍ର, ଆବରଣ,
ନସ୍ପୋଚତ-ଦେହମନ ପରସେବା ଲଗି,
'ଉଭଶା' ସେ ରତ ସଦା ମହାତ୍ୟାଗବ୍ରତେ; (୫)

---

(୧) ସ୍ୱଦଣ୍ଡିଦୀଖଉ — ଅଗ୍ନି । (୨) ଘୋରବ — ସୁଖସ୍ଥିର । (୩) ସାନ ବଡ଼, ନଳ ପର ଏହ ଜ୍ଞାନର ଲେଖକ ଘନକୃଷ୍ଣବସନରେ 'ନ୍ୟାସ୍ଟ' ଦେବଙ୍କ ନେଡ଼ ବବ୍ଧ ।
(୪) ମୁଖ — ବୃଶବଶେଷ । (୫) ମହାତ୍ୟାଗବ୍ରତେ — ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗବ୍ରତରେ ।

ସାଧୁଜନସେବ୍ୟ ଏହ ସବୁ 'ଅର୍ଦ୍ଧ' (୧)
ଶାଳଗ୍ରାମ ରକ୍ତ ଦେହ, ଗଳୁ ଦୃଷ୍ଟିରେଖା;
ବଶୋଜ୍ଜ୍ୱଳୀ, ଦେଖ, ଦେଖ 'ଯଦୁଲକ୍ଷ୍ମୀ'
ଅବରଣପ୍ରକ୍ଷାଳେ ନବଃ ଜଲାହିଗ,
ମୁଖ ରଙ୍ଗଶତଦଳ ଶୋଭେ ଦଖକରେ;
ଦକ୍ଷେତରେ ଧାନଗେଣ୍ଡି, ଦେଖାଙ୍କ ପ୍ରସାଦେ (୨)
ମେଘେ ରଚେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ, ସ୍ପଷ୍ଟଗଳ ବନେ,
ଜଗତଜୀବନଯଷ୍ଟି ଶସ୍ୟ ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରେ,
ନରତେ ଅସ୍ତ୍ରିଗ୍ ଦେଖ, ଆସନୁ ଆସନେ
ନରତେ କରନ୍ତୁ ସ୍ତିତ, ସ୍ୱର୍ଗବେ ଜଯଲା; (୩)
ଶେତପଦ୍ମାସୀନା ଏହ ଦେଖ 'ସତ୍ୟଗ୍ଦା'
ଭୁନେନୁ-ଭୁଖାରେ-ପ୍ରଜ୍ଞ, ଶୁଭ୍ର-ବସ୍ତ୍ରାବୃତା,
ଏକଦସ୍ତେ ଗନ୍ତ, ଅନେ ଜାଣା ସପ୍ତସ୍ୱର୍ଗ,
ଅଗାଧ ସାଧନାପଲେ ଭୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଥରେ
ଦେଇଥିଲେ ଏହ ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀଜାଣା
ନବତାନେ ବାଇବାକୁ ବଲ୍ମୀକପ୍ରଭବ—
ଗୁନବରେ, ସ୍ପର୍ଶି ଥରେ କୃଷ୍ଣଦ୍ୱୈପାୟନେ, (୪)
ସେଇଲ ସେବକ ଆଉ ନ ଦେଖି ଜ୍ଞାରତେ
ଜ୍ଞାରଜା ସେ ଜାଣା ଏବେ ଧରନ୍ତୁ ଶକରେ;
ଏ ଅବ ଯାବନ୍ତୁ ଦେବଦେବୀ ଜ୍ଞାରତର
କଳ ଅଗମନରପ୍ତେ କରନ୍ତୁ ମନ୍ତ୍ରଣା
କେ କାହିଁ ଲୁଚଦେ, କେଉଁ ବଳନପ୍ରଦେଶେ;
ବଲମ୍ ତ ନାହିଁ ଆଉ ! ଜ୍ଞାରତବଦନେ
ବଗ୍ଦଇ ଯେଉଁ ଶିଗ୍ଧା, ସିଦ ସିନା ଲଉ
ଅକ୍ଷଗଣ, ଗଣ୍ଡେ ମାତ୍ର ରହୁବ ତା ମୁଣ୍ଡ !
ଧର୍ମଂ ଏ ଜୁଯଳନ ଦେବ ପଶତ
ଯାଯ-ମରୁଭୂମେ ଏବେ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଜଲାଘରଃ
ଶୁଖିଯିବ, ଅବା, ଏହ ଜୁବ-ଅବଗ୍ରହେ !" (୫)

---

(୧) ଅର୍ଦ୍ଧ — ସରଳତା । (୨) ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଶୋଭା ଏବଂ ସମ୍ପଦର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ । ଶତଦଳ ଶୋଭାବ୍ୟଞ୍ଜକ, ଧାନଗେଣ୍ଡି ସମ୍ପଦବ୍ୟଞ୍ଜକ । (୩) ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଚଞ୍ଚଳା ନାମ ସୁଖଶାନ୍ତିର ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ଚଞ୍ଚଳତା ଅନୁଭବସିଦ୍ଧ ଅଟେ । (୪) ସରସ୍ୱତୀ ବାଲ୍ମୀକ ଏବଂ ବ୍ୟାସଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ସ୍ୱରୂପ ଜାଣା ନବତାନରେ ବଜାଇବା ପକାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଜ୍ଞାରତରେ ସମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ସତସ୍ୱରୂପକୁ ଆଉ କାହାରୁ । (୫) ଅବଗ୍ରହ — ଅନାବୃଷ୍ଟି ।

ଏବା କନ୍ଥଁ କନ୍ଥଁ ନବୟ ସ୍ପର୍ଶଣ ଭୟରେ
ଗଳା ଘୁଉ, ବକ୍ଷାଳ-କମ୍ବଳ-ଅବୃତ
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଁ ଓଳାଉଛେ କଳ ନଳ ଦଳଦଳେ,
ଲୋହିତ ମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହ ପ୍ରାପ୍ତେ ବସ୍ତାବହ
ଅମଙ୍ଗଳ କେତନଙ୍କୁ, ନାଥିବରେ ଯନ୍ତୁଁ
ସ୍ୱମଧୁମକେତୁସ୍ପର୍ଦ୍ଧୀସମ ଜ୍ୟୋତିରେଖା,
କୃତାନ୍ତର କଟେଡ଼ ପ୍ରାପ୍ତେ ଡାକନ୍ତବ (୧)
ଆବର୍ତ୍ତସନ୍ନିବଦ୍ଧୁଗ୍ରେ ଘଣ୍ଟୁଦନ୍ତାବଳୀ; (୨)
ଅମ୍ବଛନ୍ତ୍ର ଯେଝା ବେଶେ କଳ ଯଜ୍ଞେ ପଜ୍ଞେ
କଳ-ଅନୁଚରବୃନ୍ଦ, ସଦା ଧର୍ମଦ୍ରୋହୀ.
ଲଳଚଲଲନାଲୁବୁ-ଖୁରୁଲ୍ଲଘଧାଗ୍ର
ଅଗ୍ରେ ବଳଜସ୍ୱୀ 'ଜାମ', ପୁଷ୍ପର ମୁକୁଟ
ଶୋଭେ ଶିରେ, ପୁଷ୍ପମାଳା ଲମ୍ବିତ ଉରସେ;
ଅମ୍ବଛନ୍ତ୍ର ତଳୁଘାଶେ ବେଢି ନଗ୍ନସ୍ତ୍ରୀ
ତୁରଙ୍ଗଚରଜୋଷଣୀ, ଚକ୍ଷକବରାଣୀ,
ବମ୍ବାଧସ୍ତ୍ରୀ, ପନଲମ୍ବକେଶୀ, ସ୍ୱେତ୍ତନନା
ବାଗ୍ଦଙ୍ଗନାଦଳ ରଭଙ୍ଗଣୀ ରୂପବତ୍ତୀ;

× × ×

କାମ ପ୍ରତି ବୈଶାନର ଅଗ୍ନିଚ ନଉର୍ଦ୍ଦଶି
କହିଲେ ଘୋରବେ, "ମହାଦୁଷ୍ଟମତି ଏହୁ !
ଥରେ ମୁହଁ ଉନ୍ମୁରୁଡ଼ନସ୍ୱନୁ ବାହାର (୩)
ଦହଥିଲ ଏ ଦୁରନ୍ତକୁ, ତାକୁ ସେହ ଦେଉ
ଜରେ ଦୁଃଖ, ତାଙ୍କ ବଲ୍ଲପାଣୁଁ ଉଦେ ଦୂରେ ।"
ଅନ୍ୟୋଗେ ଗରଜ 'କ୍ରୋଧ' ଅସେ କାମପାଶେ
ଉଲ୍ଲଚକ୍ଷୁଃ, ସବେ କ ସେ ଦହିବ ଜଗତ !
ବଜ୍ରର ଝଂରସେ, ବାତ୍ୟାଗର୍ଜେ ଜାତ ହୋଇ
ବଢ଼ିବାର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ବଢିଥିଲା ସେ ସାଗରେ, (୪)
ଭୂକମ୍ପ ଦୋଳରେ ସୁଖେ ଦୋହଲ ଶୈଶବେ,
ମହାଉତ୍କର ଇସ୍ତ ! ରଶ୍ମିମା ଜନ୍ମାଇ
ଉତ୍ପାତ କରଯିବ, ବଢିଥିଲା ଜାଇ

---

(୧) କରପତ୍ର — କଇଚ । (୨) ଆବର୍ତ୍ତ — ଘୂର୍ଣ୍ଣର । (୩) ବଳକୋପାନଳରେ ମଦନ ଦଗ୍ଧ ହୋଇଥିବାର କଥା ପୁରାଣରେ ଅନୁସନ୍ଧେୟ । (୪) ବଡ଼ବା — ସମୁଦ୍ର-ଚର୍ଭିତ ବାଡ଼ବାନଳର ପ୍ରସୁପ୍ତାରୂପା ଗୋଷ୍ଠୀ । ସମ୍ଭବତଃ ଜଳମଗ୍ନ ଅଗ୍ନ୍ୟୁଦ୍‌ଗିରମାଳା ।

ଭସ୍ମକାର ତମଃ, ଜ୍ଞାନବହ୍ନେକବଲ୍ଲେଯି; (୧)
ସହଚରରୂପେ ତାର ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ସଙ୍ଗତେ
'ଦଭ୍ୟା', କରବାଳତାତେ, ରକ୍ତଲିପ୍ତବାସେ;
ତମ୍ଭ ପ୍ରାପ୍ତେ ପଂପଂସ୍ଥନେ ନଗ୍ନାସି ସଘନେ
ଆସ୍ଫାଳନ୍ତ ପରଜନେ, ବଦନ ଅଧରୁ
ଲମ୍ବଧାର ନଳ ଦନ୍ତେ ନଳକୁ କାମୋଡ଼,
କଲାଭୁଜଙ୍ଗିମା ପ୍ରାପ୍ତେ ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ ଲଲାଟେ,
ଶୁଙ୍କାସ୍ଫାନ ବୋଇ ସ୍ଥିତା ସକଳ ଆଲେଳ
ବନ୍ଧନେ ଉଦ୍ୟତ, ଯେଉଁ ସବତ୍ସା-ଧେନୁଟା; (୨)
କଥାକେ କଥାକେ ଥୋକେ ସାଉଁଳନ୍ତି ରୁଷି,
ରସ ବଢ଼ି ଯୋଗେ ଯଥା, କଥାକେ କଥାକେ (୩)
ବାତଅବାଡ଼େଇ ବୋଇ ମରନ୍ତି ଘାମରେ;
କ୍ରୋଧ ଯଚ୍ଛେ 'ଲୋଭ' ସଦା ପ୍ରସାରତପାଣି
ଉଷାଙ୍ଗିମି, କାଳୁବାଣୀ ନଉତେ ବଦନେ, (୪)
ସକଳ ଉଦ୍ରପ୍ତେ ସେତୁ ଜଳେହେଁ ବସଉ
ଶଙ୍କା ସମ୍ବନ୍ଧକ ଭାଇ ଉଘନାନବାସେ,
ଗୋଡ଼ାନ୍ତି ସଙ୍ଗତେ ଯାଇଁଥାଏ ବନ୍ଧୁଦଳ,
ଅଭ୍ୟାଦାରେ ଗ୍ରୋଣୀ, ସ୍ଥଳି ଗ୍ରେଗେ ଅଭ୍ୟାଦାସ୍ତ !
ରସନାରୁ ଅଜର୍ନିଶ ସ୍ରବୁଅଛୁ ଲାଳା,
ଗୋଡ଼ାନ୍ତି ଏ ଦଳ ସଙ୍ଗେ ଧନଲୋଭୀ ମୂଢ଼,
ଧନ ଯାଙ୍କ ପିତା ମାତା ଅଲ୍ଲିଷ୍ଟ ଦେବତା,
ଅକାତର କନ୍ୟା, ବଦା ଦନ୍ତତା, ଉଗିଳା
ଦେବାଲୁ ଧନକେ ଭୁତ ଧନ ବନ୍ଧନସ୍ଥେ !
ଏ ଦଳ ଭରନ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ବଦ୍ଧ ବାର୍ଦ୍ଧୁଷିକେ
ଅଧମର୍ଣ୍ଣ-ମସିଜୀବର ଉର୍ଣ୍ଣନାବରୂପୀ,
ଲୁବୋରଙ୍କ ବରପୁତ୍ରେ, ବଢ଼ଇ ନଉତେ
(ମଦ୍ୟପର ତୃଷା ଯଥା ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ ପାନେ)
ଧନବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ଯାଙ୍କ ଧନର ଲାଲସା,
ମହାରଙ୍କ, ନିଷ୍ଫଳାକ୍ୟଦାନେ ମହାଦାତା ! (୫)

---

(୧) କ୍ରୋଧ ରକ୍ତିମା ଜନ୍ମାଏ, ଅଥଚ ସେଥି ସଙ୍ଗେ ବରଫି ଭାତ କରେ। ଅଗ୍ନି ଭାତ ଦଏ ଅଥଚ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ଅଲୋକ ନ ଜନ୍ମାଇ ତମ ଭାତ କରେ। (୨) ଧେନୁକା— ଗାଈ । (୩) ରସ—ବାରୁଦ । (୪) କାଳୁ—ଚଉଦୁଆରି । (୫) କୃପଣମାନେ ପ୍ରାୟ ଅଉରଙ୍କ ନିଷ୍ଫଳାଶୀ ହୁଅନ୍ତି ।

ଭବଦୁଃଖହର-ମୋକ୍ଷପଥର ବରୋଧୀ,
ଶୂନ୍ୟରୁ ଆକଟେ ଧର ଭବଡ଼ ଅଣ୍ଡେଖେ,
ଆପେ 'ମୋହ', ଶିଷ୍ୟକୁ ଅସନ୍ତ ଗଢଣେ,
ବୁଝୁମ-ଜମାଳେ ମତ୍ତ, ବୁଝିତ ଯେ ସଦା (୧)
ଘଟାନ୍ତରକାଳେ ସୁଜା ଈଶ୍ୱରସ୍ୱରଣେ !
ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନଘରେ ଜଡ଼ ! ଅନ୍ଧ ଚକ୍ଷୁ ଆଇ !
ହେଲେହେଁ ଜାଗତ ଗାଢ଼ନିଦ୍ରା-ଅଭିଭୂତ !
ତଳ୍ପି ଦୁଅନ୍ତ, ଆଦା, ମହାଘୋରରବେ
ପାପସରେ, ମମତାର ଦୁଶ୍ଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧନେ !
ଆପେ 'ମଦ', ଭୁଙ୍ଗଶିର ଲାଗିଛୁ ଆକାଶେ
ମହାଅହମିକାମତ୍ତ, ଦସ୍ତ ବଶସ୍ତଳେ; (୨)
ସଙ୍ଗେ ଉପାସକଦଳ ଗମ୍ଭୀରମୂରତି,
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦୃଷ୍ଟି, ପଦରରେ ଝଲେ ତମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ଆପଣାରୁ ବଡ଼ ମର୍ତ୍ତ ସମସ୍ତେ ବୁଝିତ
ମହାଗର୍ବଭରନବ୍ୟସ୍ପେ ମାନହାନଭସ୍ପେ,
ଅହମିକା-କୂପେ କୂପମଣ୍ଡୂକ ସରଦେ,
ଧନମଦେ ମତ୍ତ କେହ୍ନ, କେହ୍ନ ଜନମଦେ,
ଭଜନର ମଦେ କେହ୍ନ, ଯଦେ କେହ୍ନ ଅବା,
କେହ୍ନ ରୂପମଦେ, କେହ୍ନ ଅଭିଜାତ୍ୟମଦେ,
ବିଦ୍ୟାମଦେ, ବୁଦ୍ଧିମଦେ ଗୀତ ହୋଇ କେହ୍ନ
ନଜରୁ ଅଭୁଲ ମର୍ତ୍ତ ଧରା ମଣେ ସର୍ବ !
ଅନ୍ୟଠାରେ ଅବନତ ହୋଇ ଅଭିରେକେ
ଅଭ ବନସ୍ପର ଜ୍ଞାନ କରଇ କେ ପ୍ରଣି, (୩)
ଅହଂକାରଶୂନ୍ୟ ବୋଲି ମନେ ଅହଙ୍କାର !
ମଦ ପଛେ ଆପେ 'ଈର୍ଷା' କୃଶକଲେବର, (୪)
କଗ୍ଲଲୁଣ୍ଠଳଦୃଷ୍ଟି, ପାଣ୍ଡୁରବଦନା,
କୁରଗ୍ଧାଣିରେ ଯାର ଯାଉଛୁ ଝାଉଁଳି
ଉଦ୍ଦଗେ ତରୁ ଲତା, ପଥା ତପ୍ତବାତେ,

---

(୧) ଜମାଳ—ଯଜ୍ଞ । (୨) ଅହମିକା—ମୁଁ ବଡ଼, ମୋହ ପର ଆଉ କେହ ନାହିଁ, ଏହ ଜ୍ଞାନ । (୩) ଜ୍ଞାନ—ଜ୍ଞାନ । (୪) ପରର ସୌଭାଗ୍ୟ ଦେଖି ଈର୍ଷାନ୍ୱିତ ଲୋକଙ୍କର ଦେହ ଶୁଷ୍କ ହୋଇଯାଏ । "ଈର୍ଷା" ଏମାନଙ୍କର ଅଭିଷ୍ଟଦେବତା ସୁତରାଂ 'କୃଶକଲେବର' ।

ଗୋଗର୍ବି ଏଣ ପ୍ରାପ୍ତେ ଦୁଷ୍ଟା ଅପ୍ରସନ୍ନା ସଦା,
ଶୁଷ୍ୟତ୍ୟେ ଉପୁଜେ ତାମ୍ୟ ଯଦ କଦାଚତେ,
ସେ କେବଳ ପରଦୁଃଖେ; ଦୁଃଖେ କାନ୍ଦାଇବ
କାନ୍ଦିବାର ନ ଦେଖିଲେ ପଡ଼ାଏ ସେ କାନ୍ଦ !
ସ୍ରବେ ରସନାରୁ ତାର ବଷ ଅହର୍ନିଶ,
ଏ କଡ଼ ବଷମ ବଷ ! ଯାର ଜାତ ତେଜେ
ଅନ୍ୟେ ଘାଇ, ତହିଁ ଦୁଷ୍ଟା ଆପେ ହୁଏ ଘାଇ !
ପରଦୋଷଦରଶନେ ଦବ୍ୟଚକ୍ଷୁଖାନ
ପରଭାବ.ବଦୂକ, ମୁକ ପରଯଶେ,
ପରହାନ୍ତିସ୍ପ ଖଳ, ଜାନହୀନା ଆଦ
ଭକ୍ତଙ୍କର ମୁଖ ଦୁଃଖେ ଯାଉଅଛ ଶୁଖି
ପରଖର ମୁଖଶିସ୍ପ ଦେଖି ପରଖରେ;
ଘାଇ ଦେଉଅଛ କେହ ଶୁଣି ଲୋକମୁଖେ
ପରଯଶକଥା, ଯଥା ବୃଷ୍ଟିକଦଂଶନେ,
ପରସଉଚ୍ଚେ କେହ ମହାଖେଦ ବହ
ଲଘୁ କରେ ହୃଦଗ୍ତର ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ତେଜ,
ମହାଘୋର ଈର୍ଷାନଳେ ଜଳ ଜରନ୍ତରେ
ଜୀବନ୍ତେ ନରକଭୋଗ କରନ୍ତ ପିଶୁନେ !
ଖନା ପ୍ରାପ୍ତେ ରହ ରହ କହ ନାନାକଥା (୧)
ଆସୁଅଛ 'ମିଥ୍ୟା', ଯାର ବଷଯାକ ଭାଇ,
ଭାଇପରେ ଭାଇ, ପୁଣି ଭାଇ ଭା ଉପରେ,
ଏବେ ଭାଇପଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡ ଦଶୁଛ ତା ଦେହ,
ପୁନଃ ପୁନଃ ତେଣୁ ନୂଆ ନୂଆ ଭାଇମାନ
ଲଗାଉଛ ମହାକ୍ୟସ୍ତେ ସେ ଜୀର୍ଣ୍ଣବସନେ;
ଆସନ୍ତୁ ପୂଜକଦଳ ଜନ୍ମି ନାନାସ୍ତରେ,
ପ୍ରକାଶ ଗ୍ଭମୁଆପଣେ, ପାରଷଦପଣେ,
ପ୍ରଭୁର ଅଲୀକ ଯଶ ରଟନେ କେ ରତ
ଗ୍ଭଟୁପଟୁ , ପ୍ରଭୁମନତୋଷଣକୌଶଳୀ,
କେହ କରୁଅଛ ଜଳ ବଶର ବତ୍ତମା, (୨)

---

(୧) ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ଲୋକେ ଅନର୍ଗଳ ମିଥ୍ୟାବାକ୍ୟ କହୁ ଯାଉନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ମିଥ୍ୟା ଘୋଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମିଥ୍ୟା କହନ୍ତୁ, ତାକୁ ଘୋଡ଼ାଇବାପାଇଁ ପୁଣି ମିଥ୍ୟା କହନ୍ତୁ । ଏବେ କଲ ସୁଦ୍ଧା ଧରା ପଡ଼ନ୍ତୁ । (୨) ବତ୍ତମା – ବର୍ତ୍ତମାନ ।

କେହ ବଦ୍ୟ ସମ୍ଭରର, ପ୍ରେତାଦର କଥା
କହେ କେହ, ଦୂରଦେଶପର୍ଯ୍ୟନ୍ତକ କେହ
କହଇ, ସେ ଯାଇଥିଲା ମାନସରୋବରେ
ଦେଖିଲା ସେ ତହିଁ ଗଗ୍ରଭୈରଣ୍ଡ-ବହଙ୍ଗ,
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଚଲା ମାତ୍ର ସରଷାର-କରପଲ୍
ଉନଗୋଣା କଣ୍ଠ ଜେଇଗଲା ତଣ୍ଟୁ ନଖେ,
କେହ କହେ, ବସ୍ଥିବାର ମର୍ତ୍ତ୍ୟନଗରେ
ଶୁଣିଛୁ ସେ ନଜ କର୍ଣ୍ଣେ କର୍ଣ୍ଣରସାୟନ
ମର୍ତ୍ତ୍ୟସ୍ୱନଘଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତମାଧୁଗ୍ୟ ;
କେହ କହେ, ବସ୍ତ୍ରଖଣ୍ଡପାଇଁ ଦିନେ
ଦେଖି ଆସିଛୁ ସେ ରକ୍ଷଃ ଅଇଁଠମୂରତି,
ତତ୍ତ୍ୱର୍ମୁଖ, ଅଷ୍ଟଭୁଜ, ଅଷ୍ଟପାଦ ଆଦ ;
କେହ କହେ, "କାଶ୍ମୀରେ ମୁଁ ଦେଖିଲ ମାନବ
ଲମ୍ବ କର୍ଣ୍ଣ, ଏକ କର୍ଣ୍ଣ ଶେଯରୂପେ ପାଇ
ଅନ କର୍ଣ୍ଣେ ଘୋଡ ହୋଇ ଶୁଅନ୍ତି ସେ ଶେଯେ",
ଅବଜ୍ଞାସବେଳି-ସ୍ମିତ ଶୋତାମୁଖେ ଦେଖି,
ସଦର୍ପେ ପଳାଇ ଗଣ କହଇ ସେ ପୁଣି—
"ଅଜନ୍ମ ମୁଁ କହୁ ନାହିଁ ମିଥ୍ୟା କେଉଁ କାଳେ.
ମିଥ୍ୟାଠାରୁ ପାପ ଆଉ ନାହିଁ ତ୍ରିଜଗତେ ।" (୧)
ସ୍ୱବଶ୍ଚେ ଲୁଣ୍ଠିତ ବପୁ ଅବଶ୍ୟ ସତନେ,
ବାଗ୍ଦେୟ ମିଷ୍ଟମୁଖ 'ଶାଠ୍ୟ' ଆସଇ ତାପରେ,
କଷତଳେ ଜଙ୍ଘଗୁପ୍ତି ଗୁପତେ ପୂରାନ;
ବଷଦଗ୍ଧ, ବାଚ୍ୟେ ବଡ଼ ଜଗଦ୍ଦମୂରତି,
ମାତ୍ର ବଡ଼ ଦାଉପାଉ ଦୁର୍ମତି ଅନ୍ତରେ,
ଆସୁଛନ୍ତି ଅନ୍ତେବାସୀ ଦୂରନ୍ତ ସରବେ, (୨)
କେହ ଚୌର୍ଯ୍ୟେ ରତ, କେହ କୃତ୍ରିମମୁଦ୍ରଣେ
କୃତ୍ରିମଲେଖ୍ୟଲିଖନେ, ହିନେ କେହୁ ଅବା (୩)
କେହ ବଷଦାନେ, କେହୁ ଗୁପତମାରଣେ,
ଧର୍ମ୍ମବେକଧାଗ୍ର କେହୁ, ଗୈରିକବସନେ,
ପାର୍ଶ୍ୱ ଶୁଣ୍ଠ, ପାର୍ଶ୍ୱ ନଖ, ପାର୍ଶ୍ୱ ଜଙ୍ଘାଜୁଟେ

---

(୧) "ମୁଁ ଜୀବନରେ କେବେ ମିଥ୍ୟା କହୁ ନାହିଁ" ଏହପର ଉକ୍ତି ମିଥ୍ୟାବାଦକ ମୁଖରୁ ପ୍ରାୟ ଶୁଣାଯାଏ । ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ଶପଥ କରେ । (୨) ଅନ୍ତେବାସୀ – ଶିଷ୍ୟ । (୩) କୃତ୍ରିମଲେଖ୍ୟ—ଜାଲ ଦସ୍ତାବଜ ।

ମଣ୍ଡିତ, କାହାର ଅବା ଜଟାରେ ବୋଳା ତନୁ,
କେହ ଅବା ରୁଦ୍ରମାଳା ରୂପେ ଅବରତେ;
ନାନା ମୁଣ୍ଡ-ଆବରଣେ ଆବୃତ ସରବେ,
ବେଦ ନ ପାରଇ ଯାହା ଚକ୍ଷୁ ପାରସ୍ପର (୧)
କୃଷ୍ଣଶୁକ୍ଳବେଶଦର୍ଶି-ଚିତ୍ତବିଧାଙ୍କି
ବେଶକରେ ବେଶ କାଠି ବଜାଇ କୌତୁକେ
ଆସଇ 'କଳହ', ସାର ଶିରୋରୁହ ଶିରେ
ପରସ୍ପର ଅସଲଗ୍ନ, କଳକ ଯେସନ,
ଲେଖ୍ୟ, ଦର୍ଶନ, ସାକ୍ଷ୍ୟ, ବ୍ୟବସ୍ଥା, ପ୍ରମାଣ,
ମୀମାଂସା, ବଣ୍ଡିନାପତ୍ର ଆଦ ଲଯି ଯେତେ,
ବଡ଼ା ବଡ଼ା କର ଦୁଷ୍ଟ ଖୋପିଛ କଣ୍ଠୀରେ
ଅମୋଘ ଶୋଷଣ-ଅସ୍ତ୍ର ! ଯେ ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରଯୋଗେ
ଶୋଷି ନଏ ଧନଧନ, ଅନ୍ନ ଦରିଦ୍ରର
ଅଲଖତେ, ନାନାମତେ ଅନର୍ଥ ଘଆଇ;
ସମଦଶାଭୁଗି କର ଅର୍ଥୀ ପ୍ରତ୍ୟର୍ଥିକ, (୬)
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆସନ୍ତନ୍ତି ବ୍ୟବହାରଜୀବ, (୩)
କରଣ, ପାଣ୍ଡିଆ, ସାକ୍ଷୀ, ପଦାଇକ ଆଦ, (୪)
ଶିବାଗୃଧ୍ରରୂପୀ ଅଧିକରଣ-ମଶାଣେ ! (୫)
ମୁହୁର୍ମୁହୁ ମାର ଦାଇ, ଫୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡାଇ
ଅର୍ଦ୍ଧନିମୀଳତନେତ୍ରେ ଆସୁଅଛ ମତେ
'ଅଲଘ୍ୟ', କମଠଗତି, ବୃଦ୍ଧି ଚମୂଇ,
ସେବକେ ସଜନବେଶ, ଧୂଳରେ ଧୂସର;
କେ ଆଗ୍ରହୀ ପରଚ୍ଛଦ୍ର ଅନ୍ୱେଷଣେ ସଦା,
ପରନିନ୍ଦା, ପରଭୟା କଥନେ, ସର୍ଜନେ
ରତ କେହ, ମତ୍ତ ହୋଇ କେହ ଗଲ୍ପାମୋଦେ
ଫୁଲାରେ ଉଡ଼ାଏ କେତେ ଗଳ୍ପା, ମହାଗଳ୍ପା,
ସଙ୍କଳ୍ପ ପଲ୍ଲବେ କେହ, ନ ଦେଖି ନ ଶୁଣି,
କତେ କେତେରଙ୍ଗେ କଥା ବାଦାପିଆଯଶେ,
କେହ ବା ଠାପୁଆଯଶେ, ଧର୍ମ୍ମଧ୍ୱଜ ଧରି,

---

(୧) ଚକ୍ଷୁ ପାରସ୍ପର—ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ । (୨) ମୋକଦ୍ଦମାରେ ବାପା ପ୍ରତିବାପା ଉଭୟପକ୍ଷର ସର୍ବନାଶ ହୁଏ । (୩) ବ୍ୟବହାରଜୀବ—ଓକିଲ । (୪) କରଣ—ମୋହରରୁ; ପାଣ୍ଡିଆ—ମହାପିସ; ସାକ୍ଷୀ — ଗୁଦା; ପଦାଇକ—ପେ ପଦା । (୫) ଅଧିକରଣ — କାଚାରିସ୍ଥ । ଏହିପ୍ରମାଣେ ଅର୍ଥୀ ପ୍ରତ୍ୟର୍ଥୀ ଶବ୍ଦସ୍ତାଗସ୍ଥ ।

ପରଠାରୁ ସଦା ଅର୍ଥଶୋଷଣପ୍ରସ୍ତାସୀ
ଧର୍ମନାମେ, ବଳ ପେଷ୍ଟ ଯୋଷଣ ସକାଶେ,
ଗଳ୍ପ ଗଳ୍ପ ମାର୍ଗେ ବସି ପଦଅଳ୍ପ କେତ୍ତ,
ଦନ୍ତେ କେତ୍ତ କାଷ୍ଟେ ତୃଣ, ଲେତ୍ତ ମାଷ୍ଟପରେ
ନଖେ ଲେଖେ ଏଣ୍ ତେଣ୍ ପନଲୁ ଘା ଅପେ,
ପେଣ୍ଡାବାଲ ମୁହଲାଇ ବସୁଅଛ କେହ୍ନ
ପଛେ ବସି ଆନ କେତ୍ତ ମାରଇ ଉହ୍ଲଣି !
ଏ ଆଦ ଅଞ୍ଚଳ ସେତେ ମହାପେନାପଡ଼
କଳର କଲ୍ପିଷଦଳେ, ସର୍ମସ୍ତଙ୍କୁ ପେଳ
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବଳମେ କଳ ଆନ୍ଧମିଳ ଆସି
ଉତ୍ତରର ଧର୍ମପ୍ରଙ୍କେ, ଦୁର୍ଜୟପ୍ରତାପୀ;
ଚଲକାର ଗାଲବଂଶେ ଶେତହଂସଗଲୀ
ଶରତେ ଯେ କାଳେ ଆଣ୍ଡ ରତ ସନ୍ତରଣେ,
କୁଞ୍ଚତରଙ୍ଗକାଙ୍ଗଚପ୍ରତାରେ ଅଝଳ —
ଜଝାଳଝାରୁ ପେବେ ସଦସା ସଜାଣ (୧)
ମହାଖରବେଗେ ଖସି ଅପେ ଅଧୋମୁଖେ
ବଜ୍ରନଖ ଅସ୍ତେ ବ୍ୟସ୍ତେ ପକ୍ଷିପଣ୍ଡ ସଥା
ପଳାଣ୍ଡ ଚୌଦଗେ ଉଡ଼ ଜୀବନବଳଲେ,
ବମ୍ୟ ସଥା କୋଣାର୍କର ଅନନ୍ତସୈକତେ (୨)
କେତଙ୍କ-ହୁନ୍ତଲଲୁହ୍ନ ଲୁବ ମହାବଳ (୩)
ଅସିଲେ ଚଲଲୁ ଖସି, ପଳାଣ୍ଡ ତରାସେ
ଦ୍ରୁତପଦେ କୃଷ୍ଣସାର ସଙ୍ଗେ ମୃଗବଧୂ,
ସଦଳେ କଳଳ ଦେଖି, ବକଳେ ତେସନ
ଅସ୍ତେ ବ୍ୟସ୍ତେ ଉଭତର ପୁଣ୍ୟପୁଞ୍ଜ ପେତେ,
ସଜ୍ଜ ଗ୍ଧତ ପଳାଇଣ ଲୁଚଲେ କେ କାହିଁ;
ପୃଷ୍ଠରଖୀ ଏକମାତ୍ର ଧର୍ମସଦରର
'ସାଦସ' ପଛହୁ ରହ, କଳସୈନ୍ୟଦାତେ
ଦେଲ ବନ୍ଦୀ, ତହିଁ କାମ କଳ-ଅଙ୍ଗାମତେ

---

(୧) ଜଝଅ—ଚଲକାଙ୍ଗରସ୍ଥିତ ପଙ୍କତବଶେଷ । (୨) କୋଣାର୍କ—ଅର୍କକ୍ଷେତ୍ର, ପୁଷାରୁ ୧୧ କୋଶ ଉତ୍ତରପୂବରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ସମୁଦ୍ରବେଳାରେ ସତସ୍ର ସତସ୍ର ହରଣ ଦେଖାସାଏ । ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ କେତକୀବନ ବ୍ୟାପ୍ତସଙ୍କୁଳ । (୩) ମହାବଳ —ପଞ୍ଚାଶତ ବାଘ ।

କଙ୍କରୂପରୂପେ ତାହା ନେଲା ନଜବଲେ ।
ବସ୍ତ୍ରିତ ପୌରବେ ଗୃହଁ ଅନଳ ବଖାଦେ
କହିଲେ, "ଦେ ଙ୍କର ଏବେ ଦେଖ, ବ ଦୁର୍ଗତି
'ସାଦଗ'ର ଦେଲ କଳ ଶାସନେ ଘରଛେ !
ଘରତର ରକ୍ଷାପାଇଁ ଖଡ଼ିଘର ନେତା
ଥିଲ ଅଙ୍କଯାଏ ଯେତ୍ତ, ଏବେ ଯେହ୍ନ ସିନା
ଲଙ୍କାଙ୍କର ସଙ୍ଗା ଦେବ ଅଗନ୍ୟାଗମନେ,
ପ୍ରାଚୀର, ପରଖା,ଯୁର ଲଙ୍ଘି ସିବାକେଲେ ।"(୧)
ପଲାଇବାକେଲେ ଧର୍ମ ସାଇଥିଲେ ଗ୍ଭତ
ଦବ୍ୟପରିଚ୍ଛଦ ମୌନ' ନାମେ ଅଦ୍ଭୁତ,
ସାଇଁଙ୍କ ସେ ପରିଚ୍ଛଦ 'ଶାଠ୍ୟ' ସଦୋଷାସେ
ଅଗ୍ନିଦ, ଗରଦ, କୂଟଲେଖ୍ୟର ଲେଖକ, (୨)
ତତ୍ୟାକାଣ୍ଡ, ସିନ୍ଦଥାଲ, ଚୌଗ୍ଦଙ୍କି ଭାବ
ନଜଦଳ୍ତ, ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡେ ଦେଲ ଶାଢ଼ୀ ଦାନ;
ଶାନ୍ତରକ୍ଷକକୁ ମାର, ତାଙ୍କ ପରିଚ୍ଛଦେ
ନଜବଲେ ସଜ୍ଜୀଭୂତ କରର ସେସନେ
ଲୋକପ୍ରବଞ୍ଚନାଯନ୍ତ୍ର ଦୁଷ୍ଟ ଦସ୍ୟୁସଇ ।
ବଖନ୍ତ-ଅନ୍ତରେ ଉଚ୍ଚ କୌନ୍ତେସ୍ପ ସ୍ପନ୍ଦ
କହିଲେ, "ଦେ ଦେବ, ବଡ଼ ବଖନ୍ନ ଏ କଥା !
ଅସଦ୍ୟ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ମୋର ! ପବନ୍ତଘରେ,
ବ୍ରାହ୍ମଣର ଯନ୍ତ୍ରବଳେ, ଖଡ଼ଗାର୍ଦ୍ୟବଳେ
ସୁରକ୍ଷିତ ଆର୍ଯ୍ୟଦେଶେ ଘଟିବ ଅଗାଡ଼
ଏତେସର ? ଲାଗେ କଡ଼ା ଅସମ୍ଭବ ମୋତେ !"
ଶୁଣି ଦବ୍ୟଦାନଦେବ ନଜ ଦବ୍ୟତେଜ
ସମ୍ଭରଣ, ଦରତାପ୍ୟେ କହିଲେ ପୌରବେ,
"ବ୍ରାହ୍ମଣ ଖଡ଼ିଘ ଘରେ ସଙ୍ଗ ଅସ୍ତ୍ରେ ସିନା
ଯଗିବ କୌଶଲୀ କଳ, ବଲ୍ଲୀକସ୍ୱରୂପେ
ଅସାଧ ସେ ବ୍ୟାଧ, ଯାହା ଘରତର ଦେହେ
ଘୋଟିବ, ଜାଣି ନ ଥିବେ ଧାନେ ଧନ୍ୱନ୍ତରି ! (୩)

---

(୧) ଅର୍ଥାତ୍ ଘରତବାସିମାନେ ଦେଶରକ୍ଷା ବଖସ୍ଥରେ ଘରୁ ଦେବେ ଏବଂ କେବଳ ପାପକାର୍ଯ୍ୟରେ ସାଦଘୀ ଦେବେ । (୨) ଗରଦ—ବଖପ୍ରସ୍ପୋଗକାଣ୍ଡ । କୂଟଲେଖ୍ୟ—ଜାଲ ଦସ୍ତାବଜ । (୩) ଧନ୍ୱନ୍ତରି— ଆର୍ଯ୍ୟବୈଦ୍ୟକର ଆଦପ୍ରଣେତା ।

ସୁଶ୍ରୁତର ଶଲ୍ୟ-ତନ୍ତ୍ର ଦାରବ ସେ ବ୍ରଣେ ! (୧)
ନୁହନ୍ତ ଭୀତ ଆଉ ରହିବାର ଏବେ
ବନ୍ଦନ ଏ ଭାରତେ, ଜୀର୍ଣ୍ଣାଶନ-ବ୍ରତ
ସାର ହେ ଭାରତ, ବେଗେ ଯାଅ ହିମାଚଳେ; (୨)
ଧର୍ମେ ଏକତାନମତ, ଧର୍ମ ପଶ୍ଚାତ୍ପାଣ
ଭୁମ୍ଭେ, ସାର, ଅନାଗତର ଦମନେ ଅକ୍ଷମ
ହୋଇ, ଦହ ଦେବ ସିନା ଆଗେ ଅନୁତାପେ,
ବନ୍ଦୀ ଯଉ ଯେଉଁ ପରୀକ୍ଷାନାଦର୍ଶନେ ;
ଆସୁଛି ଯାପର ବନ୍ୟା. ଭାରତଭରସା
ଯାପ-ଜଳେ ଦ୍ୱାପରୀ ମହତ ଯେ ଜନ
ବୁଡ଼ିଯିବ ସିନା, ଆହା, ଏ ଘୋରପ୍ଲାବନେ,
ଭୁମ୍ଭ ପର ସୁତନନତ୍ରମ ଯାଉଁ ଆଉ
ନ ଥିବହିଁ ଠାବ ଏହ ବଙ୍ଗବାସୀବନେ ;
ଧର୍ମ-ଅନୁଷ୍ଠାନବ୍ରତେ ସଦୀପ୍ତ ବହ୍ନନେ
ସାଧୁର ଜୀବନ ଦେବ ମହାବଳମ୍ନା,
ମହାଅନର୍ଥର ଦେଉ ଦେବ କାଳବଶେ
ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରତଦ୍ୱନ୍ଦ ମହତ୍ତ୍ୱ ଯା କଛ
ପୁରୁଷର, କାପୁରୁଷ-ପ୍ଲାବତ ଭାରତେ ;
କଳଶିଷ୍ୟ-ହରିମୃଗ-ଦ୍ୱିଜାଉ-ଦୁଷ୍ଟଉ- (୩)
ଯୋଗେ ନାରଖାର ଦେବ ଅଚରେ ଏ ମଜ୍ଜା ;
ସେହ ଦେଶ, ସେହ ଗିରି, ସେହ ନଦନଦୀ,
ନଗର, ନଗଣ୍ଡ, ତୀର୍ଥ, ଆଶ୍ରମାଦ କଉ,
ସବେ ଥିବେ ପୂର୍ବପରି, ମାନବେ କେବଳ
ନାମକ୍ ମାନବ ରହ, ପଶୁଠାରୁ ହୀନ
ହୋଇଯିବେ ଯୁଗଧର୍ମେ ଭାରତମଣ୍ଡଳେ ।”

---

(୧) ସୁଶ୍ରୁତ—ଚରକସଂହିତାପ୍ରଣେତା ଋଷି । ଶଲ୍ୟତନ୍ତ୍ରର (surgery) ଆଦ-ପ୍ରଣେତା । (୨) ଭାରତ—ଭରତବଂଶୋଦ୍ଭବ, ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ । (୩) ହରିମୃଗ — ଦୋଦର ପୋଷଣରେ ବ୍ୟସ୍ତ ।

ତୁଳସୀସ୍ତବକ-୧

ବର୍ଷା

ରାଗ — କଲଦଂସକେଦାର

ପ୍ରସ୍ତବଣ-ଘଇଲେ କଲେ ବସଉ *
ସୌମିନି ସଙ୍ଗେ ପ୍ରବୃ ଗ୍ଦଗଦ-ଘଉ.
ବହଇ ଗୋଦାବଶ୍ଚ ସେ ଚିତ୍ର-ଘାଟେ
ଶିଲାବନ୍ଧ ଚ-ଶେସେ ଈଶ୍ୱର ନାଟେ ।

ଏକେ ସ୍ତନର ଗିରି ଝର-ଶିଗ୍ଲଳ,
ଦୁଜେ ମଝାରେ ବଜେ ବରଷାକାଳ;
ସେଦମାଲେ ମେଦୁର ଦେଖି ବଦାନ
କହନ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁ ଶ୍ରୀ ରଘୁରାଣ —

"ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଘନ ଦେଖି ନାଚଇ କେଙ୍କା,
ବକତ ଯଥା ବବମାସ୍ଥା ଉପେକ୍ଷି;
ବଚରେ ଅକାଚରେ ଜୀବନ ଘନ,
ଧନ୍ୟ ସେ ଦାତା ଜାଣେ ସାଚକ-ମନ ।

ଜାଲ ଜାରଦମାଲେ ଖେଳେ ଚପଳା,
ଖଳଘୀରଉ ପ୍ରାସ୍ପେ ସଦା ଚପଳା;
ବର୍ଷନ୍ତି ମହାମୁଖେ ନଈ ଅମ୍ବୁଦେ,
ବଦ୍ୟା-ସଖ୍ୟଦେ ଯଥା ନମ୍ରନ୍ତି ବୁଧେ ।

ବେନ କୋଦଇ ନହୁ ବେନ ଶିଖରେ,
ଜିବନ୍ତି-କ୍ୟୋଉ-ସ୍ରୋତ ସୁଜ ଅମ୍ବରେ
ମଣ୍ଡେ ଜୀମୁତ-ଜାଲ ଶକ୍ର-କାର୍ମୁକ,
ଆଶା ଜୁଜଲେ ଯଥା ଆସ୍ତିକ-ମୁଖ ।

ଠାବେ ଠାବେ ଶଇଲ ଜାଲ ବସ୍ତବେ
ଧବଳ ଅଭ୍ରଖଣ୍ଡ ତ ଶୋଭ୍ ବବେ !
ତରେ ଦୁଅଇ ପ୍ରତେ ପଡ଼ୁଛନ୍ତ
ଖୀଗ୍ବେଦ-ଫେଣ ବସ୍ତୁ ଅଙ୍ଗେ ଛୁଡତ ।

---

* ପ୍ରସ୍ତବଣ — ଗୋଦାବଶ୍ଚ ଜାରବର୍ତ୍ତୀ ଈଶ୍ୱରଶୋଉତ ସ୍ୱତାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ପର୍ବତ ।

ଜଳପ୍ରପାତ ଗଳି ଗମ୍ଭୀର ରବେ
ରୁଜ ଦୁର୍ଗରୁ ଭେଦି ପଡ଼େ ଭୈରବେ,
ସେ ରବେ ପ୍ରଭୁଗଣ ଦଅଇ ଦମ୍ଫ,
ଧର୍ମଶାସନେ ହୁହୁଁ ବବେକ ପର୍ଣ୍ଣ ।

ସହସ୍ର ଧାଗ୍-ଘାତ ଶଇଲଗଣ୍ଡ,
ଖଲ ବଚନ ଯଥା ସଦେ ସ୍ଖଳନ;
ଫିଟ୍ଛୁ ଝର, ଦେଖ, ଝାଙ୍କର-ଅଙ୍ଗେ,
ଯାଖଣ୍ଡେ ହର-ପ୍ରେମ ଯଥା ସ୍ପଙ୍ଗେ ।

ଖଳନ୍ତୁ କୂଳ ଲଙ୍ଘି ଗିରି-ସରତେ,
ସର୍ବ ଘାସର ଯଥା ଅଲଘ ବର୍ତ୍ତେ;
ଗୋଦାବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଇନ୍ତୁ ଗଇ,
ସଦ୍ଭକ୍ତ-ଆଶ୍ରା ବନ୍ଦୁ କାହିଁ ମୁକତ ?

ଅବଳ ନବଜଳ ପରଶି ମହା,
ମାଟ୍ଟାରେ ଜୀବ ଯଥା ଜନ୍ତ ହୁଅଇ;
ନରତେ ମାର-ଘାତେ ଘୂରଲା ସର,
ସାଧୁକ-ଗୁଣେ ଯଥା ସାଧୁ-ଅନ୍ତର ।

ନମ୍ବଗା-ମାର ବେଗେ ସାଗରେ ଧାଏଁ
ଶାସତେ ଭକ୍ତ-ଜନ-ମନ ପର୍ତ୍ତପ୍ତେ; †
ସାଗରେ ନଳ ଗୋଡ଼ ସାଏ ବମ୍ବର,
ଭକ୍ତ ଚମ୍ବପ୍ତ ଯଥା ଲଉଲେ ଦର ।

ଉତ୍ପତ ପଡ଼େ ଜାର-ବଝର୍ଥା ଜାରେ,
ବଝର୍ଥା-ମନ ଯଥା ଲକ୍ଷ୍ମଝ-ଗିରେ,
ମାଡ଼ ଶଇଳ, ଦେଖ, ଭଲ୍ଲ ଅଝଲେ,
କାମି-ଗୃହରେ ସଙ୍ଗ-ମନ ଜ ଝଲେ ?

ଲଙ୍ଘଇ ନଦାସ୍ରୋତ ସେତୁ ବନ୍ଧନ,
ରାଜଦ୍ରୋହୀ ଯେସନ ରାଜଶାସନ;
ବହୁ ଯାଉଛୁ ବାଲି ବେଦ କଅଇ,
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲଙ୍ଘେ ଯଥା ସ୍ୱଭକ୍ତ-ନାଶୁ ।

---

† ଶାସତେ– ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରତି ।

ଦର୍ଦୁର-ରବ ଶୁଣି ଗାଇବ ପିକ,
ମୂଢ-ସଙ୍ଗରେ ମୂକ ଯଥା ଧାର୍ମିକ;
ଡାହୁକ ବଶକୁଙ୍କେ ନରତେ ଗ୍ରବେ,
ବନ୍ଧୁଗ୍ରଖୀ ଯେସନ ଜନ୍ମେ ସ୍ମରବେ ।

ଦରଡ ଦୁନ୍ଦୀଦଳେ ଦୋଇ ମଣ୍ଡନ
ନଦାଘରୁଷ ମଦ୍ଦା ଦଶେ ଯତନ,
ଦରସ ସାଧୁ-ହୃଦ ହୃଏ ଯେପର
ଶୁଷ୍ଟ ବୈରାଗ୍ୟେ ଦଲ୍ଲିରସ ସଞ୍ଚର ।

ପଞ୍ଚବ କଅଁଳଲ ବୃକ୍ଷେ ଅନେକ,
ସାଧକ-ହୃଦେ ଯଥା ଭ୍ରଦେ ଦବେକ;
ଅର୍କ ଯାଦପ ଦେଲ୍ଲ ପଡ଼-ଦଳାନ,
ସୌରଭ୍ୟେ ଖଣ୍ଟେ ଯଥା ହୃଅନ୍ତ ପାନ ।

କଦମ୍ ବକଚିଲ୍ଲ ଗିରି-କାନନେ
କଦମ୍ବବ୍ ପ୍ରେମ ମନ୍ତ ଜଃମ୍ବନେ,
ଦକଡବବ୍ ହରନାମ କୀର୍ତ୍ତନ୍
ଦର୍ଶେ ପୁଲକେ ଯଥା ଦକଚଚନ୍ ।

* * * * *
* * * * *

ଶଷ୍ୟେ ବସୁଧା କେଡ଼େ ଶୋଭା-ଆସ୍ପଦ,
ଉପକାଶ୍ର ଜନର ଯେପ୍ରେ ସମ୍ପଦ ।

ଉତ୍ତେଇ ଗଲେ ନଭ୍ଁ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କଗଣେ,
ଜ୍ୟୋତି ଦେଖାଇ ଦେଲେ ଜ୍ୟୋତିରଙ୍ଗଣେ,
ମୂର୍ଖତ୍ୟକ୍ତେ ଯେସନ ବଢ଼େ ଆଦର
ନର୍ଗ୍ଗଣେ, ଗୁଣି-ଜନେ ହୃଅନ୍ତ ପର ।

ବୃଷକେ ଉପାଡ଼ନ୍ତ ବାଲୁଙ୍କା ଖେଉ,
ସାଧୁ ଯେସନ ଆତ୍ମ-ବଡମା ଚେଉଁ;
ସଇଚ୍ଁ ଫଲାଇଲେ କୋକେ ଉଇତେ,
ଅଗୁଣ୍ଡା ଗଳା ଗ୍ରଜ୍ୟେ ଯଥା ପଣ୍ଡିତେ ।

ନ ଉଠେ ଗାଈ-ଗହେ ବୁଣ ଉଖରେ,
ବଳାରେ କାମ ପ୍ରାପ୍ତେ ମନ୍ଦ-ଅନ୍ତରେ;

ଜନ୍ମୁ-ଗହ୍ୱଳ ବନସ୍ଥଳୀ ସଞ୍ଚରି,
ସୌଗନ୍ଧ୍ୟେ ପ୍ରଜା-ପୃଷ୍ଠ ସମ୍ପୃକ୍ତ ସେମଇ ।

ବାଘୋଇ ଠାବେ ଠାବେ ଅଟଳ ରହେ,
ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ଥ ଯଥା ଦବ୍ୟ-ଜ୍ଞାନ ଉଦୟେ;
ପ୍ରବଳ-ବାସୁ କେବେ ଉଡ଼େ ଜଳଦ,
ହୁସ୍ତ ଯଥା ଭୁଲ-ଧର୍ମ, ସମ୍ପଦ ।

ଖଣେ ଜବଡ଼ ତମ ଗ୍ରାସଇ ଧରା,
ଖଣେ ଉପୁଜେ ପୁଣି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଖରା;
ଭୂସଙ୍ଗ ଏହିପରି ସୁଜ୍ଞାନ ନାଶେ,
ସ୍ୱସଙ୍ଗ ଏହିପରି ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶେ ।

ଦେଖ ମଜନ ଡୋଇ ଆଶ୍ରମ-ସର
ନ ବଢେ ଦୂଦେ ଛବ ଘର-ବନଇ,
ମଉଳ ଜନ୍ତୁଖିତ କଲେ ଯେସନେ
ଅକ୍ଷମ ଜନେ ପର ଗୁଣ ଗ୍ରହଣେ ।

ଦେଖ ଦେଖ ଅଗତେ ସରସୀଜଲେ
ପଡ଼ ମଣ୍ଡୂକ କ୍ରୂର-ଅହି-କବଳେ
ବଳଲେ ଗର୍ଜୁଁ ଗର୍ଜୁଁ, ଉଚ୍ଛେଁ ଉତ୍ଥାନ
ଉହୁକି ଶିଶୁ କଲି ଦେଲା ଚିରଣ ।

କାଳକବଳେ ହିନା ଏରୂପେ, ଭାଇ,
ଆରତେ ନର ଘାର ଦେଉଶ ଆଉ,
ତେବେତେଁ ମନାସଇ ଲଭ ଏ ଦଶା
ମେଣ୍ଟାଇବାକୁ ଭବ-ରୋଗ-ଲାଲସା !

ବରଷାକାଳ ଅଟେ ଉଇଁଦ-ମିଶ,
ମାଡ଼ ପଙ୍କଜ ମଲ, ନୋହେ ବଡ଼ !
ଜଳ-ଗହ୍ୱଳ ଢେଲ ତା ପଛେ ଯମ,
ଅଭ-ସମ୍ପଦ, ବାଢ଼, ମହାବଖମ ।"

ଶରତ ।

ଘୋର-ତମେ ଶରତ ଶୋଷିଲା ଗୃହିଁ
କହିଲେ ଅନୁଜଙ୍କୁ କୋଦଣ୍ଡପାଣି—
"ବର୍ଷାଗତେ ଅମିଲା ଗରୁ ବମଳ,
ଦଶଦ୍ଦ କାଶ-ବାସେ ଦଶେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ

ନରଙ୍ଗ ବରଷାର ଧବଳ-ଜଃଖା—
କାଶହୃଷ୍ଟମେ ଶୁଭ୍ର ତରଙ୍ଗ-ଘଟା;
ଅଗସ୍ତ୍ୟ ମାର୍ଗ ଗର ଶୁଖାଇ ଦେଲେ, (୧)
ସନ୍ତୋଷ ତଡ଼େ ଯଥା ଲେଭନ୍ତ ଦେଲେ ।

ଦୃଃସହ ହେଲା ଖରଇର୍ଣ୍ଣି-ଜରଣ,
ଦୃଃସହ ଗୁଣି-ଯଣ ଖଳେ ଯେସନ;
ସର-ସରତ-ଜାର ପ୍ରସନ୍ନ ଅତ,
ମୋହ ଭୁଃଲେ ଯଥା ସନ୍ଥନମତ ।

ସଜ-ସରତ-ଜାର ନମେ ତଃଜ,
ନମତା ଯଥା ସାଧୁ ମନୁ ଭୁଃଜ;
ଅମିଲା ରମ୍ୟ ଗରୁ ଦେଖି ଖଞ୍ଜନ,
ସ୍ତବ୍ଧ ପଲେ ଯଥା ପାଇ ସୁଖଣ ।

ଜ ରଙ୍ଗେ ସାର ସ୍ୱର-ତରଙ୍ଗ ତୋଳେ (୨)
ପଣ୍ଡି-ଶ୍ୟାମଳ ଦୂର ଶଇଳ-ଖୋଲେ !
ମୁମୁର୍ଷୁ-ସାଧୁ କଣ୍ଠେ ନାଦ-ଜାଣା —
ଝଙ୍କାର ପର ଏହ ସଙ୍ଗୀତ ଘିନା !

---

(୧) ଅଗସ୍ତ୍ୟ — ଦକ୍ଷିଣାକାଶରେ ଶରତରେ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ତାରା ଉଦୟ ହୁଏ। ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଉଦୟରେ ପଙ୍କମୟ ମାର୍ଗ ଶୁଷ୍କ ଏବ ନଦୀ ଓ ପୁଷ୍କରଣୀଜଳ ନର୍ମଳ ହେବାର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛୁ । (୨) ସାର — ସରନା, ଯେଉଁମାନେ ମହୀଚକ୍ରରେ ଭ୍ରମଣ କର ନାହାନ୍ତି, ସାରର ସ୍ୱରର ମିଷ୍ଟତା ଏବ ଜଟିଳତା ସେମାନେ ଉପଲବ୍ଧି କର ପାରବେ ନାହିଁ । ଶରତ୍‌କାଳରେ ମହାନଦୀ ସାତକୋଶିଆ ଗଣ୍ଡରେ ଅସଂଖ୍ୟ ସାରର ମଧୁର ରବ ଶ୍ରୁତିଗୋଚର ହୁଏ । ବୃହତ୍ସାତ ସାରର ସ୍ୱରରେ ସେ ମଧୁରତା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

କର୍ଦ୍ଦମ ଚେଣ୍ଟୁ ବନ୍ଦୁ ଶୋଦ୍ଦେ ଧରଣୀ,
ସେସନ ଗାଈ-ଯଣ୍ଟୁ-ନୃପ-କରଣୀ; (୧)
ଜଳଫଟୋଡେ ଦେଲ୍ଲ ବକଳ ମୀନ,
ବନ୍ଧୁହୃଣ୍ଟୁମ୍ପି ଯଥା ସମ୍ଭଳଜ୍ଞାନ ।

ଘନ ବନ୍ଦୁ ନମ୍ପିଲ ଦେଲ୍ଲା ଆକାଶ,
ବକତ ଛେଦ ଯଥା ଅଶାର ପାଶ;
ଦୁଅଜ ଅନ୍ତ ବୃଷ୍ଟି କାହିଁ କୃତ୍ତେ,
ଲଖକେ ରହି ଯଥା ଏକର ଚତ୍ତେ ।

ବଣିକ, ଯକ୍ଷାଙ୍କାଙ୍କ, ନୃପ, ତାପସ (୬)
ସ୍ୱବାସୁଁ ବାହାରଲେ ଦୋଉ ଦରଷ;
ସ୍ୱକୃତ-ଫଳେ ରହି ଉଇଁଲେ ମନେ.
ମାସ୍ପା-ବନ୍ଧନ ଭୁଟ୍ଟ ଯେତେ ସ୍ୱଜନେ ।

ନଃଶଙ୍କ ମୀନ ଯହିଁ ଗାର ଅଗାଧ,
ଦଇ-ଆଣ୍ଠିତେ ଯଥା ନାହିଁ ପ୍ରମାଦ;
କମଳ ଫୁଟ୍ଟ ଦଦ ଶୋଦ୍ଦେ ଦେସନ,
ନର୍ଗୁଣବନ୍ତ ଗୁଣ ଆଣ୍ଠି ସେସନ ।

ତଡ଼ାଗ ତାରକତ ଶେତ-ଲୁମ୍ବୁଦେ,
ତାମସ-ହୃଦେ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ କ ଉଦେ ? (୯)
ପଦୁବନେ ଶୁଇଁ ଅଳ-ଝଙ୍କାର,
ବ୍ରହ୍ମବାଦର କ ସେ ନାଦ ଓଁକାର ?

ଅଦୃଶ୍ୟେ ସୋମପୁଲ ବତରେ ବାସ,
ପାନ୍ଥିକର ନ ଆସ ନାମେ ପ୍ରସ୍ୱାସ,

---

(୧) ଗାଈନପୁଣ ବ୍ରଜାମାନେ ଏକପକ୍ଷରେ ଅଲ୍ପବ ଏବଂ ଅପରପକ୍ଷରେ ଆଧିକ୍ୟ ଏହ ଉଭୟ କୋଟୀର ଅସ୍ପବଧା ପରହାର କରବାରେ ସହୃବାନ୍ ହୁଅନ୍ତ । (୯) ଶରଦାରମ୍ଭରେ ବଲଦଆମାନେ ଘଣ୍ଟାମଣ୍ଡିତ ବଲଦ ଘେନ ବାଣିଜ୍ୟ ସକାଶେ ଗଡ଼ଜାତରୁ ଯାନ୍ତ । ପୂର୍ବେ ଜାରଜସ୍ୱ ବ୍ରଜାମାନେ ଶରତ୍କାଲରେ ଦର୍ଗିଜସ୍ୱ ସକାଶେ ବହୁର୍ଗତ ହେଉଥିଲେ । ଅଦ୍ୟାପି ସୁବା ଦଶହରାରେ ଗଡ଼ଜାତସ୍ୱ ବ୍ରଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ସେହ ପୂର୍ବପ୍ରଥା କେବଳ ବଧରଷାସ୍ୱରୂପ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଅଛ । ତାପସମାନେ ଗୃହୁମଧ୍ୟ ଅନ୍ତେ ଜାର୍ଥାଃଜନ ସକାଶେ ବହୁର୍ଗତ ହୁଅନ୍ତ । (୬) କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ହେବାରୁ ତଡ଼ାଗର ତାମସହୃଦସ୍ୱ ସହତ ଉପମା । ଶୁକ୍ଳ କୁମୁଦ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ସହତ ଉପମିତ ।

ସ୍ଥଳକମଳେ କେଡ଼େ ରୂପର ଛାତ !
ନର୍ତ୍ତଣ ଦେଲେ ଲୋକ ହୁଏ ଏ ଜାତ !

ଠାବ ଠାବକେ ଦେଖ ଶ୍ୟାମ ଅଙ୍କୀ
ସପ୍ତଚ୍ଛଦ-ପ୍ରସୂନେ ଶବଳ ଛବି,
ଆଘ୍ରାଣ ଯାର ଶିରଶୂଳ ଜନ୍ମାଏ
ଗୁଣଗର୍ବିର ଅସ୍ୱସ୍ତାପା ପଲ୍ଲପ୍ରେ !

ସ୍ତନତ ଶାଳ-ତୃଣ ଏବେ କେଦାରେ
ମଞ୍ଜୁଳ ଫଳ ଫଳଗୁଚ୍ଛର ଭାରେ,
ଏଥିଁ ଏ ପାଖା ସିନା ଲଗେ ହୃଦସ୍ଥ,
ପରପକ୍ୱ ଜ୍ଞାନର ଫଳ ବନସ୍ଥ ।

ନର୍ମଳ ରଜୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ରମ୍ୟ ଶରତେ
ଶୋଭେ ପ୍ରକୃତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୋଭା-ସମ୍ପଦେ,
ହୃଦ୍ ଗଳସତ୍ତ୍ୱ ଢେଳେ ନଃଶେଷ
ପ୍ରାଣ ଦେଶେ ଯଥା ଅଧ୍ୟାତ୍ମଦେଶ ।

ଗଗନର ନୀଳମା-ଭୂତଳେ ଚୁତ
ହୃଦସ୍ଥ ଯାଏ ନଜ ସତ୍ତ୍ୱାଲୁ ହୃତ,
ନ ପାଇ ଆଦ୍ୟ ଅନ୍ତ ହୁଏ ସୁବଧ !
ଜୀବନ୍ତେ ଲବେ ତ ସେ ନର୍ବାଣପଦ ?

ପ୍ରଦୋଷେ କାଦମ୍ବିନୀ ବାରୁଣୀପଙ୍କେ
ଭୁକୁମବର୍ଣ୍ଣେ କେତେ ଛବି ପ୍ରକଟେ !
ତ ରଙ୍ଗେ ଶୂନ୍ୟେ ବେଗେ ହୁଏ ଉତ୍ଥାନ !
ଭଙ୍ଗୁର ସୁଖ ଆଶା-ସୌଧ ସମାନ ।

ରଥାଙ୍ଗ ବତ୍ତାବଙ୍ଗୀ ଦେଖି ବରସ,
ପର-ସମ୍ପଦେ ଯଥା ଖଳ-ମାନସ ;
ନଶା-ଶିଶିର ବରେ ଦବଦ୍ଧ-ତାପ,
ସାଧୁ ସଙ୍ଗମ ଯଥା ବନାଏ ପାପ ।

ନଶାରେ ଉତ୍ପୁଳ୍ଲାଏ କେଡ଼େ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ
ଢଳ-ଢଳ-ଗୁନ୍ଦ-ଧୌତ ଆକାଶ,
ସେ ଛବେ ଢୋଳ ଢୋଇ ସାଧୁ ହୃଦସ୍ଥ
ଉଲେ, ଦେଲ ତ କଡ଼ ବଶ ଚନ୍ଦସ୍ଥ !

ଜକୋଇ ବଧୂଙ୍କର ଦେଇ ଉଷତ,
ଦଇଙ୍କ ଧାନେ ଧଣ ଯଥା ଉଜଡ ;
ଶୀତେ ଉହେଇ ଗଲେ ମଶଡ, ଦଂଶ,
ସଦ୍ଭୁରୁ ଯୋଗେ ଯଥା ଅବଦ୍ୟା ଧ୍ୱଂସ ।

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଗସ୍ପାଯଥ ଜସ୍ଟନ ଉମେ,
ଧରମଦାଣ୍ଡ କ ସେ ପାପ-କର୍ଦ୍ଦମେ ?
ଜ୍ୟୋଉଷ୍ଟ-ଉଜ୍ଜ୍ୱ ଉବା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦଗେ ?
ଜ୍ୟୋଉଧାମର କୋଃଗବାଞ୍ଚ କ ସେ ?

ଉଷଦ୍ୟୋଉଗ୍ନ, ଦବ୍ୟଦ୍ୟୁଉମାଉଗ୍ନ.
ମୌଲ୍ଲିକ-ଜନ୍ମ-ଭୂମ-ଉନ୍ନ ଗାଉଗ୍ନ,
କେଡ଼େ ସୁନଉ, ଅହା, ଗରତ-ଉଷା !
ସୁନର ଗୋଦାଉଗ୍ନ ଗରତ-କୁଶା ।

ଦେଖଇ ଜଉ ଉଇଁ ଏ ଗିରି ଶିରେ
ପ୍ରଜ୍ଞା ତାଗ୍ ମୁଖ ଗୋଦାଉଗ୍ନରେ,
ଘରଜ୍ୟୋଉର ପ୍ରଜ୍ଞ ଉଜ୍ଜ୍ୱ-ମାନସେ
ପ୍ରାପ୍ତେ ତା ଜଉ ସ୍ୱଚ୍ଛ ସ୍ରୋତେ ଉଲସେ ।

ସୁଜନ୍ ଜୁଦେଜକା ହୋଇ ପ୍ରକଃ
ଜମେ ଅବରେ ଶ୍ୟାମ-ଶଇଳ-ଜଃ,
ବାଲାଉପେ ଉଉଳ ସାଏ ତା କାସ୍ଥା,
ତରୁ-ଆଲୋକେ ଯଥା ସଖାଉ-ମାସ୍ଥା !"

(୧୧)

ଶ୍ମଶାନ ଦୃଶ୍ୟ

ଚଣ୍ଡାଳ ପ୍ରଭୁର ଆଜ୍ଞା ଶିରେଧାର୍ଯ୍ୟ କରି
କାଳଦାସରୂପେ ତାର ଭ୍ରମନ୍ତି ମଶାଣେ,
ଦୂରରେ ଧୂଷର, ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ କନ୍ଥାଧାରୀ
ମହାମତ ଦରଷନ୍ତି, ଏ ମଶାଣେ ଯେତେ
ଦାହଲାଗି ଅପେ ଶବ, ପ୍ରତି ଶବଠାରୁ
ଶୁଳ୍ଲ ଫଗ୍ଗହର କାର୍ପ୍ପେ ନଯୋଜତ ହୋଇ;
କ ଘୋର ଘାରଣ୍ୟ, ଆହା, ଏ ମଶାଣ-ଭୂମି ?
ପରଜୀର୍ଣ୍ଣ କେଶଜାଲେ ଅଙ୍ଗାରେ ଝପରେ,
ଘାରବେ ଆସ୍ୟାନ ହୋଇ ଯହିଁ ବସ୍ତ୍ରାସନେ
ବବର ବଙ୍ଗୁର ଜ୍ୱାଳା ଦେଖଇ କୌତୁକେ,
କିଂବା ବକଟାଳ କାଳ ଅସ୍ଥି-ମାଳା-ଧାରୀ;
ସାମ୍ୟଦାଶା ପ୍ରଭୁରର ଏହ ପୀଠସ୍ଥଳୀ.
ସମାନ ସରବେ ଏଥି, କ ରଜା କ ପ୍ରଜା,
କବା ଅଟ୍ଟାଳକାବାସୀ, କ ଡୁଣ୍ଡୀରବାସୀ,
କ ରତ୍ନପର୍ଯ୍ୟଙ୍କଶାସ୍ତ୍ରୀ, କବା ଭୂମିଶାସ୍ତ୍ରୀ,
କୌଶେୟବସନଧାରୀ, କବା ଚୀରଧାରୀ.
କ ସୁନର କ ଦୁର୍ବ୍ବିତ, କ ଜ୍ଞାନ ଅଜ୍ଞାନ,
ସମ ଦଶା ସରଙ୍କର, ସମ ପରଣତ;
ଜୀବନର ସ୍ରୋତ ବହେ ସଦା ଏ ସାଗରେ,
ଭରୁଭୁଣ୍ଡୁ ପଣ୍ଡିପୁଞ୍ଜ ଭଡ଼ାଇ ସେସନେ
ଅଣେ ବାତ୍ୟା, ସେହମତ ନର୍ମ୍ମ ନସ୍ପତ
ଘଡ଼ଡ଼ାଇ ଅଣେ ଜାବେ ଏ ମଶାଣଭୂମେ,
କାଳର ଲଗିନ୍ଥ ନାଟ ଏଥି ସତୁକାଳେ,
ମୂରତ ଏହାର କବା ବସ୍ତ୍ରଖିକାମସ୍ତୀ !
ଅକାଶେ ମଣ୍ଡଳାକାରେ ମୁହୁର୍ମୁହୁ ଘୁର
ପଜୁଛନ୍ତି ଗୃଧ୍ରେ ଆହଁ ଭଲକଲାରବେ,
ରକ୍ତ, ଜ୍ୱଳା, କ୍ଲେଦ ତାଙ୍କ ଚଞ୍ଚୁପୁଟୁ ଖର
ଝରଇ ଆକାଶ ଘୋଟ ବୃଷ୍ଟିଧାରା ପ୍ରାସ୍ତେ;
ଅଶିବ ପଟହ ପ୍ରାସ୍ତେ କଣ୍ଠକଟୁ ରବେ

ଉପୁଜାଇ ପ୍ରଭାବ ଧୈରବେ ସଙ୍ଗତେ
ଗବନ୍ତ ଶୃଗାଲଚ୍ଛଳ ଭ୍ରମି ଉଚ୍ଚରବେ,
ଜଟିଲାଗ୍ନ ଚତାଗଦ୍ଧି ଜଳେ ଠାବେ ଠାବେ
ପ୍ରଦୀପ୍ତ ମସ୍ତିଷ୍କମେଦେ, ଫୁଟାଇ ବକଟେ
ନାକଗ୍ରେଟ, ଜାତ୍ରଗନ୍ଧ ପ୍ରସାର ପବନେ;
ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ କାହିଁ ଅବା କାନନ୍ତ ବଳଲେ
ପରେଚର ପରଜନେ, ଜ୍ୱଲେ କର ମାଇ,
ଉନ୍ଦାଇ ଲୋଚକଧାରେ ଶ୍ମଶାନ-ଅବଶ୍ୟ;
ପଡ଼ନ୍ତ ଠାବେ ଠାବେ ଶବ ଗ୍ରଶି ଗ୍ରଶି
ବେଷ୍ଟିତ ଶାପଦକୁଳେ, ସଦ୍ୟୋମୃତ କେହ୍ନ,
ଛୋଲ ହୋଇ ଫଳ କେହ୍ନ ସଢ଼ଇ ମାଂସରେ,
ପ୍ରକଟାଇ ପୂତ-ଗନ୍ଧ ନାସାରନ୍ଧ୍ର ଗ୍ରୋଧୀ,
ଶୀତଘ୍ନ, ବରୂପ ଘୋର ବକ୍ତ ମୂରତ୍ତି;
ଅଦୂରେ ଯତ୍ତତ ଏକ ଶବପାଶେ ଯାଇ
ସମ୍ମୋଖ ସେ ଶବେ ଗଳା ଚ୍ଛିଣ୍ଡିଲେ ଏସନ —
"ଆରେ ଶବ, ଧନ୍ୟ ତୁହ୍ନ, ପ୍ରଚୁର ଅଶନେ
କେତେ ପ୍ରାଣୀ ଲଭୁଛନ୍ତ ତୃପ୍ତି ତୋଦ୍ଧାରେ,
ଶିରେ ବସି କାକ ତୋର ଚକ୍ଷୁଯୁଗ ଖାଇ
ଚ୍ଛାଇ ସେ ଚକ୍ଷୁମୁଦ୍ରା, ଲୁଣ୍ଠିତ ବାହାରେ
ଗୋବାଚ୍ଛୁ କହ୍ନା ତୋର ଶିବା ମହାସୁଖେ,
× × × ×
× × × ×
ସଢ଼ି ମୃଦୁ ଦେବାପାଏ ଅଛନ୍ତ ଅନାଇ
ଭେଣା ମେଲି ଗୃଧ୍ରକୁଳ ତୋର ଉଚ୍ଚକଉ,
ଶବ ମୁହୁଃ ଚ୍ଛବ-ଭୋଗ-ଆଶାରେ ଉଚ୍ଚାସେ;
ସାର୍ଥକ ଏ ପିଣ୍ଡ ତୋର, ଉଆଉ ତୁ ଯେଣୁ,
ଶବ, ଏହ ମହୋତ୍ସବ ଏହ ପିଣ୍ଡ ଯୋଗେ;
ଅହା, ଏହ ପରିଣାମ ଏ ପିଣ୍ଡର ସିନା !
ଏହ ସେହ ସୁସ୍ନ କଣ୍ଠୀ, ଏହ ସେହ ଉରଃ,
ତୋତ୍ର ସୁବଶାଳ ସ୍ପର୍ଶିତପାଃ ପରସ୍ପେ,
ଏହ ସେ ସୁନର ମୁଖ, ତନ୍ଦ୍ରେ ଶତଦଳେ
ଘଟୁଥିଲ ପଃାନ୍ତର ଯାର ଗୁରୁପଶେ,
ଏହ ସେ ଅଧର, ଯାର ଗୁରୁ ଅରୁଣିମା
ଗଣ୍ଡୁଥାଇ ପକ୍ୱ ବମ୍ବେ, ଯୁଦ୍ଧ ବଜ୍ଜୁକାବେ,
ଲୀଳାବଳାସର ଥିଲେ ଜୁପାଦାନ ଯେତେ,
ଏହୁମାନେ ବଳଇନ୍ତ, ଅହା, କ ବକ୍ତଉ !

୨୨

ରକ୍ତ ମେଦ ମାଂସ ଅସ୍ଥି ଲଲାକାରେ ଏବେ
ଉତ୍ସନ୍ନାଣ୍ଡ ଏ ସରବେ ଶାସ ଛାଡୁ ଜନେ,
ବୈରାଗ୍ୟେ କରନ୍ତି ଦୃଢ଼ ଜ୍ଞାନଙ୍କର ମନଃ,
ଅହା, ଏହା ଦେଖି ଲୋକେ ହୁଅନ୍ତି କେସନେ
ମତ୍ତ ବଶସ୍ପର ମଦେ ଏହ ଦେହ କାହ ?
ଏ ସ୍ୱାସ୍ଥ, ଏ ରଙ୍ଗୁର ଦେହ ବହ ପ୍ରାଣୀ
ହୁଅନ୍ତି କେସନେ ମତ୍ତ ଅସ୍ଥିବଜ୍ଜାରେ ?
ଅବସାନ ହୋଇ ଏବେ ଅହିଲଣି ଦବା,
ଦଗଦଗନ୍ତରୁ ଉଡ ଆସି ବଦଙ୍ଗମେ
ମୁଖର କଲେଣି ଗ୍ରକେ ଜାଡ଼ଦ୍ରୁମାବଳୀ,
ଦନ ଯାଇ ଅସେ ଗଉ ନସ୍ପଉଶାସନେ,
ନସ୍ପଉ ଶାସନେ ହିନା ପ୍ରଜ୍ଞାନ ହୋଇ
ଗଗନପ୍ରାଙ୍ଗଣପାସ, ଅବଲମ୍ବମାନ—
କାଳ-ଭୁକଙ୍ଗର ଶିଖାମଣି ଦନମଣି
ବଡ଼ନ୍ତ ସାଗରଜଳେ ଲୋହତବଗତେ,
କାହିଁ ସେ ପ୍ରତାପ, କାହିଁ ସେହ ତଣ୍ଡଦ୍ୟୁତ ?
ଅସ୍ତମିତ ଏବେ ସବୁ ନସ୍ପଉଶାସନେ,
ନସ୍ପଉର ରଙ୍ଗଭୂମି ଏ ମଶାଣସ୍ଥଳୀ;
ଖାଲି ଏ ମଶାଣ କଥାଁ ? ସେହ ସେ ନସ୍ପଉ
କାପାଳକରୂପେ ଖେଳେ ଅଖିଳ ଜଗତେ,
ବଶ୍ୟାକ ତାର ଲଲା-ମଶାଣ-ଅଗଣା,
ରକ୍ତରଣି ବହିଁ ସିନା ଏ ସବ୍ୟା ଲୋହତା,
ଚତାବଢି ତାର ଏହ ଅସ୍ଥିମାଳୀ ରବ,
ନବ୍ସ୍ତି ଏ ତାରାମାଳା, ନୁକପାଳ ଶଶୀ,
ଏ ଚୈଣ ଅନ୍ଧାର ତାର ଧୂମର ପଟଳୀ,
ଅହୋ, ବନ୍ଦା ବସ୍ପଙ୍କସ୍ତ ଶ୍ମଶାନଶଙ୍କସ୍ତ !
ଗମ୍ଭୀର ଶ୍ୱାପଣ ଜେଡ଼େ ବଶନ୍ତ ଭୈବଗେ
ଶ୍ମଶାନର ଦ୍ରୁମଗଣ, ରଟନ୍ତ ବକଟେ
କୋଟରର ଦ୍ୱାରେ ସହିଁ ଉଲୁକେ ସଘନେ,
ମୁହୁଃ ଡେଣା ଝାଡ, ଗଡ କଲବଲା ଉଡ,
ପଡ଼ନ୍ତ ଗୃଧ୍ରକୁଳ ଆସି ତରୁତୁଳେ,
ମତ୍ତ ହୋଇ ଶାଖାଲମ୍ବି-ଶବମେଦଗ୍ରାଗେ, *

---

* ବଧଦଣ୍ଡାର୍ହ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଶ୍ମଶାନରେ ବଧ କରିବାର ପ୍ରଥା ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ।

'ଫେଏ' 'ଫେଏ' ରବ ଦେଇ ଫେରୁ ଉଲ୍‌କାମୁଖୀ
ଫୁଲାରେ ବକାଶେ ମୁଖୁଁ ସପ୍ତ ଉଲ୍‌କାଶିଖା,
ଭୈରବୀ ମଶାଣଚଣ୍ଡୀ ଅଖଣ୍ଡାଗ୍ନି ଏଥି,
କପାଳମାଳଜା ଦେବୀ କପାଳକୁଣ୍ଡଳା,
ଶ୍ୟାମା, ପ୍ରେତାଶିନୀ, ପ୍ରେତବ୍ରହ୍ମାନଗ୍ନିରଣୀ;
ଚନ୍ଦ୍ର ଅସ୍ତ ଯାଇ ଏବେ ନବଡ଼ ତମସେ
ଆବୃତ ମଶାଣଭୂମି, ବଶୁ ନାହିଁ ରବା.
ଉନ୍ନବାଳ ବଶେ ଯେଉଁ ବୋଲା ଉଲ୍ଲାସନେ,
ସ୍ୱଗସ୍ତ୍ରର ନଶୀଥ୍ୟମ ଝାଉଁ ଝାଉଁ ରବେ,
ଉପ୍ତଳେ ଜାତର ଶ୍ୱାତ, ଚିତଯାତ ଚେତା;
କ ଦଶା ମୋହର ଆଜ, କ ଥିଲ କ ହେଇ !
କାହିଁ ଗଲେ ଦାଗ୍ ସତ ରାଜପାଟ ଆଦ,
ରାଜମଦିରାସନ ଛତ ଚଣ୍ଡାଳ-ଅଧୀନେ
ଶୃଲ୍‌କଗ୍ରାସ୍ତ ହୋଇ ମୁହିଁ ଭ୍ରମଇ ଏକାକ୍ତ
ଏ ମଶାଣେ, ସୂଚଭେଦ୍ୟ ଏ ନଶା ଅନ୍ଧାରେ !
ଏହ ତ ପ୍ରାଣିର ଗତ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ମଣ୍ଡଳେ !
କଗ୍ନଳ ନସ୍ପତ କବେ କନ୍ଦୁକ ପଗ୍ପସ୍ପେ
ଉଠଣ୍ଡ ପଡ଼ଣ୍ଡ ପ୍ରାଣୀ ଏହରୂପେ ଦିନା !
ଭାଗ୍ୟଚକ୍ର ଅବର୍ତ୍ତନେ ଅଘନସ୍ପ କେତେ
କରନ୍ତ ପ୍ରାଣିଏ ଏହ ଜବରଙ୍ଗଭୂମେ !"
ଏହରୂପେ ଭାଳୁଁ ଭାବୁଁ ଶ୍ରଣିଲେ ନୃପତ
ସୁଦୂର ଶ୍ମଶାନପ୍ରାନ୍ତେ ବଲାପର ଧ୍ୱନ,
ଶୂନ୍ୟ ଅଦରବା ଆଶେ ତହୁଁ ଦ୍ରୁତପଦେ
ଗଲେ ସେହ ଦଗେ ସେହ ଧ୍ୱନ ଅନୁସରି ।

(୧୬)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କର ଚକ୍ରନଦୀ ସନ୍ତରଣ *

ଝଟିଲା ତରଙ୍ଗାୟିତା ଲୋହିତ କର୍ଦ୍ଦମ—
ପଙ୍କେ ଅରୁଣିତ ଯାର ଭୟାବହ ଭୂମି,
ବଣନରମେଧ ବେଦ, ବଜେ ଉର୍ଜସ୍ୱଳ
ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗ-ଆବର୍ତ୍ତନ-ଅଗଣନପ୍ରସ୍ତଳୀ
କୁରୁଶ୍ରେଷ୍ଠେ, ଗୁରୁ ଦ୍ରୋଣ, କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ଉତ୍ତରେ
ନରାଶଜର୍ଜର କୁରୁସେନା ଶେଷ ଆଶା,
ଅଦ୍ରିପତ ସମ ରଥୀ ଅଟଳ ସମରେ,
ତତ ମଦ୍ରପତ ଶଲ୍ୟ ଆଜ ରଣାଙ୍ଗନେ,
ପାଣ୍ଡବ ସୈନ୍ୟର ଖରଶାଣ ବାଣାଘାତେ;
ତତ ପୁଣି ଖଳମତ ଦୁରନ୍ତ ଶକୁନ,
ଅତ୍ତଣୀ କପଟପାଶା-ପ୍ରପଞ୍ଚ ରଥଣେ,
ମାତ୍ରୀସୁତ-ଖରଶାଣ-କୃପାଣର ଗ୍ରେଷ୍ଟେ;
ଅବଶିଷ୍ଟ କୁରୁବଳେ ଅତି ଉନ ରଥୀ
କୃପାଗୁର୍ଯ୍ୟ, କୃତବର୍ମା, ସାର ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା,
ବରଉ ନ ପାର ରଣେ ପାଣ୍ଡବପ୍ରତାପେ
ଅତଙ୍କେ ପଳାଇ ଲୁଚଅଛନ୍ତି କେ କାହିଁ;
ଧୃସ୍ତ ଦ୍ୟୁମ୍ନର ହୋଇ କୌରବବାହୁଗ
ପଡ଼ନ୍ତି ସମରଖେତ୍ରେ, ପଡ଼ଇ ପେସନେ
ପ୍ରଚଣ୍ଡେ ବାତ୍ୟାର ବେଗେ ରମ୍ଭାତରୁରାଜ;
କାନ୍ଥ କାନ୍ଥ ଅନିଥିଲେ ପଦାଉକ, ରଥୀ,
ଅଶ୍ୱସାଦ, ଗଜସାଦ, ଉଡ଼ାଇ କୌଉକେ,

---

* ମହାକବି ଶୂଦ୍ରମୁନି ଶାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତର ଶଲ୍ୟପର୍ବରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କର ବ୍ୟାସ-ସରୋବର ପ୍ରବେଶ ସମୟରେ କୌରବପକ୍ଷୀୟ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କ ଶବ ଉପରେ ଏବଂ ସର୍ବଶେଷରେ କୁମାର ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ଶବ ଉପରେ ରକ୍ତନଦୀ ପାର ହେବାର ଦୃଶ୍ୟ ଅତି କରୁଣ। ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ, କେବଳ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ କାହିଁକି, ଯେ କୌଣସି ସାହିତ୍ୟରେ ଏହା ଅତୁଳନୀୟ ହୋଇଛି ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ। ଶାରଳା ଦାସଙ୍କର ଏହି ଅଂଶବିଶେଷ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗ ଲିଖିତ।

ପତାକା, ବଜାଇ ମହାବଳେ ଶଙ୍ଖବାଜା,
ମତ୍ତ ଦୋଇ ଯଶ ଆଶା ଜାଗ୍ରତ-ସ୍ୱପନେ;
ସେଭୁବନ୍ଧଠାରୁ— ଯହିଁ ଚୈଳ ବେନ ପାଶେ
ବନଣ୍ଡ ଜଳଦେଶୀଏ କୃତାଞ୍ଜଳିପୁଟେ
ଗଗଦପଦାଙ୍କ ଭେଦ ସାଗର-ଲହଙ୍ଗ
ମେଦନଳ, ଗଳାସ୍ୱମାନ ଆଗାଉନ୍ନବାଳେ.
ବଦଉକାଶ୍ମନସାଏ, ହୁମଗିର ଯହିଁ
ଦେବଦାରୁ-ଉପତ୍ୟକା-ମରକତବେଦ—
ଘରେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଝଟିକର ମେଦେଗ୍ଧ ପର
ତୋଳୁଛୁ ଗଗନେ ଗଙ୍ଗା-ଶୃଙ୍ଗାଉତ ଶିଖା,
ବଗଳତ ପୁର ଗ୍ରାମ ଆବସଥ ଯେତେ,
ସବୁଥିରୁ ଅସିଥିଲେ ଏହ ରଣ-ଯାଗେ.
ଏ ବଗ୍ଧଃ ନରମେଧେ, ରଣମଦେ ମାଇ,
ଯଜ୍ଞ-ପଶୁରୂପେ, ଆହା, କେତେ ମହାପ୍ରାଣୀ !
ଅସିଥିଲେ ମାଡ଼ ହିନା ଲେଖାଇବା ପାଇଁ
ଶତଖଣ୍ଡାଘାତେ ମୁଣ୍ଡ ରଖଚଣ୍ଡୀପୀଠେ !
ଦତ ଗଜ ବାଜ, ରଥ ରଥ, ଛତ୍ର ସେତା,
ଛତ୍ର ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର, ଢାଲ ସଙ୍ଗେ ରୁଣ୍ଡ ଦୋଇ
ପତଚନ୍ତ୍ର ଉଗାଳନେ ପବଂତପ୍ରମାଣେ
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ସୈର, ଆହା, ଉତ୍କାଳବଗ୍ଧତେ,
ଧନଜ ନର୍ଦ୍ଦନ, ଯବା ବୃଦ୍ଧ, ଗରୀ ସଜା,
କ କୁଳୀନ ଅକୁଳୀନ, ସ୍ୱଜନ କୁତ୍ରିତ,
ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର, ଏକ ତନ୍ତ୍ରେ ଗାଢ଼ ଆଲଙ୍ଗନେ !
ଏକମାତ୍ର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଲକ୍ଷଣ ସହତେ
ଯୁଝୁଥିଲେ ଅନ୍ଧ ସୈନ୍ୟେ ମହାଦମ୍ଭରେ
ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗେ, କୁମାରକୁ ବଞ୍ଚାଇବା ଆଶେ
ଗୁପ୍ତ ପଥେ ପେଷିଲେ ସେ ତାକୁ ସ୍ୱଶିବରେ,
ମାତ୍ର ସେ ଲକ୍ଷଣ ଯତ ଶତ୍ରୁଙ୍କ ହାବୋଡ଼େ
ଲଘଲେ ବଧନ ହରୁଯଉର ଅଜ୍ଞାତେ;
ଅବଶିଷ୍ଟ ସୈନ୍ୟଖସ୍ତ ଦେଖି କୁରୁନାଥ
ବେନ ତସ୍ତେ ବେନ ବଦା ଧଇ ଅଉ ତ୍ରତେ
ପଲାଇଲେ ଶସ୍ତେ ବ୍ୟାସ-ସରୋବରମୁଖେ;
ବୁଡ଼ନ୍ତେ ଭାସ୍କର, ପଥେ ଅସିଲା ଶବଦ୍ଧା,
ଏ ସମସ୍ତେ କାଦମ୍ବିନୀ ଘୋଟ ନଭସ୍ତଳେ

ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ସଦ୍ୟ ଅବର୍ତ୍ତଲ ଧାରେ
ଢାଳଲା ସଲିଲପୂର ବଦାଉ ସମ୍ମୁଖେ
ସ୍ୱଗଙ୍ଗାର ଖରସ୍ରୋତ ଲୋହିତ ଶୋଣିତେ,
ଭାସି ଯାଉଥିଲା ସହ୍ର ଶବ ଗଣି ଗଣି
ନର ଗଜ ବାଜିଙ୍କର ସ୍ୟନ୍ଦନ ସହିତେ,
ଅଗ୍ରେ ରକ୍ତନଦୀ ଦେଖି ବକଳେ ଭୂପତି
ହାହାକାରେ କରଯୁଗ ମାରି ଜଳ ଉଲେ
କହିଲେ ଆରତେ, "ପଛେ ଗୋଡ଼ାଣୁ ପାଣ୍ଡବେ,
ଶଙ୍ଖପାଣି, ଦଣ୍ଡପାଣି ଦଣ୍ଡଧର ଯଥା,
ସମ୍ମୁଖେ ସ୍ୱଷଣ ନଦୀ ଭରଙ୍ଗମାଳିନୀ,
କେବଣ ଉପାସ୍ୟେ ମୁହିଁ ସିବ ସମ୍ବେବରେ ?
କେ ତାରିବ ମୋତେ,ଆହା, ଏ ଘୋର ସଙ୍କଟେ ?"
ସହସା ଦେଖିଲେ ସ୍ରୋତେ ଯାଉଅଛୁ ଭାସି
ଦୁଃଶାସନ ଶବ, ଯାର ସେ ଶବ ହାତଟେ
ଦୋଇଲେ,"ହେ ବାବୁ, ତୋର ଝଡ଼ିପୁଅଗାଟେ
ଥିଲା ସବୁ ପରେ ଟେକ ବଇଙ୍ଗ-ବଭ୍ରାଟେ,
ଅପମାନ ମୋର, ବାବୁ, ନ ସହୁ ରେ ଖଣେ,
ମୋର ଏ ଜୀବନେ, ବାବୁ, ବସ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ?
ଜଇଛୁ ଜର୍ଜ୍ଜର ମୁଁ ଯା ଭୁମ୍ଭକୁ ସରାଇ !
ତୁ ତ ପର୍ଦ୍ଦରୁହ ଏବେ ଭକତଳଦଗ,
ଏ ପ୍ରବାହେ ଯାଉ କର ଦେବୁ କ ତୁ ମୋତେ ?"
ଏହା ବୋଲ ବୋଲା କର ଦୁଃଶା ପରେ ଯାଇ
ପଡ଼ନ୍ତେ ବୃତଲ ଶବ ଜିତାଳ ଗଙ୍ଗାରେ,
ତାକୁ ଖଡ଼ ବରୁଥାର ଦେଖିଲେ ଅଦୂରେ
କର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ଶବ ଭାସି ଆସୁଛୁ ସେ ସ୍ରୋତେ,
ପ୍ରାଣଦାନ ଦୋଇ ସ୍ୱଦା ଟଙ୍କଇ ଯହିଁ
ସରଡେଙ୍ଗ ଆଉ ପଇ ବାଳାର୍କ ପଗପ୍ପି,
ପାଂଶୁ ସ୍ତମ୍ଭତାଳ ପ୍ରାପ୍ୟ ସେହ ଗୌର ତନୁ
ଏବେ ସ୍ୱଦା ଦଶେ ତୋଗ ମୃତ୍ୟୁର କବଳେ,
କୋଳ କର କଣ୍ଠେ ତହିଁ କହିଲେ ସମ୍ବୋଧ
ବୃରୁନଳି,"ଆହା ମିତ୍ର, ପ୍ରିସ୍ୱ ପ୍ରାଣୁଁ ବଳ
ତୁ ମୋହର, ଦୁଃଖି-ଦୁଃଖ ଦେଖି ତୋର ହୁଅ
ଦ୍ରବୁଥିଲା ସଦା, ତେଣୁ ଥିଲୁ ସଦାଦାତା,
ଦାନଙ୍କର କୋଇ ଥିଲୁ ବଖ୍ୟାତ ଜଗତେ,

ଦ୍ୱିଜବେଶେ ଦାନ ତୋତେ ମାଗନ୍ତେ ମଗବା,
କବଚ କୁଣ୍ଡଳ ତାକୁ ଦେଲୁ ଅକାତରେ;
ନଗଣ ନୋହଲେ ଅର୍ଥୀ ତୋତଠାରେ କେବେ,
ସେହି ହୁହ, ମିତ୍ରମଣି, ମାତାଙ୍କର ବାଣୀ
ସୋଦରଗଣଙ୍କୁ ଛତ ଆଶ କଲୁ ମୋତେ;
ବନ୍ଧୁ କାଳ ମୁହଁ ତୋତେ ସମ୍ଭାଷଣ ଥିଲ,
ଯାଉ କର ନେଉ କ ରେ ମୋତେ ଏ ପ୍ରବାତେ ?"
ଏହା କହି କଣ୍ଠ ଦେତେ ପଡ଼ିଲା ମାଳତେ
ବୃତଗଲା ସେହ ଦେତ ଅତଳ ସଲଲେ,
ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ପିଣ୍ଡ ଭ୍ରସି ଅସନ୍ତେ ତା ପରେ,
"ହା ତା ଗୁରୁ" ବୋଲ ବାଳା ଧଲେ ତା ସାଇ,
"ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ଧନୁବେଦ ଥିଲ ତୁ ଜଗତେ,
ଶିକ୍ଷିଥିଲ ଖାଡ଼ବଦ୍ୟା ତୋଦର ପଦ୍ମରେ.
ନ ଥିଲେ ଅଇଦ ତୋତେ ସମରେ ମଗବା,
ବାସ୍ତବିକ ତୋଦର ଥିଲା ଅଧିକ ଅର୍ଜୁନେ,
ଧଗ୍ରବ ସେହ ତୋତେ ଦେଲା ଅକଶେଷେ !
କେଦଶାସ୍ତେ ଥିଲୁ ତୁହ ସର୍ବ୍ୟେ ବୃଦ୍ଧଓ,
ଏପର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୁରୁ ମଲାଇ ପାଣ୍ଡବେ
ଲଭଲେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ-ଶିଗ୍ର କେଉଁ ଧର୍ମବଲେ !
ତୋର ଗୁଣ କହିବାକୁ ନାହିଁ ବେଲ ଆଉ,
ବରଞ୍ଚବ ନାହିଁ ମୁହଁ ଜାଣିଲେ ପାଣ୍ଡବେ;"
ଗୁରୁଙ୍କୁ ଏମନ୍ତ ସ୍ତବ, ତାଙ୍କ ଶବ ପରେ
କୋଳ କର ହୁରୁପଦ ପଡ଼ିଲାରୁ ମାତ,
ବୃତଗଲା ସେହ ପିଣ୍ଡ ଜଳେ ସେହ୍ନଖଣି;
ଏ ଅନ୍ତେ ଶବ୍ଦନ ଶବ ଆସିଲାକ ଘୁଷି,
ଶତ୍ରୁନବଖତମୁଖ, ବକ୍ରତ ଆକୃତ,
ତହିଁ ନେତୃ ପଡ଼ିଲାରୁ ଖେଦେ ହୁରୁନାଦା
କହିଲେ ଏପନ ବାଷ୍ପଗଦଗଦ ସ୍ୱରେ,
"ହା ତା, ମୋ ମାତୁଳ, ତୁହ ପାଣ୍ଡବନାଶେ
ଉଥଇବୁ ସେତେ କୁଝ ସବୁ ଦେଲ ବୃଥା !
ବଞ୍ଚଲତୁ ଖୁଆଇଲୁ ସ୍ତ୍ରମନ୍ତ କୌଶଳେ,
ଜତୁ, ଝୋଂ, ଛଳପଝ, ଗୁଆଗୁତ ଯୋଗେ
ଉଥଇ ତୁ ଜତୁଗୃହ, ଦହଗଲୁ ତହିଁ
ସୁବେଚନେ ପାଣ୍ଡବର ଦାହନ ଉଦ୍ଦେଶେ,

ଜ୍ୱଳଇଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ସେହ୍ନ କେଉଁ ବୃଦ୍ଧିବଳେ ?
କପଟପାଣାର ଥିଲୁ ପୁରୁଧାର ଭୁହ
କଉଲ୍ ଭୁ ଗଜ୍ୟ ଆଦ ସବୁ ବୁଦ୍ଧି କଉ,
ମାଡ଼ ବୃଥା ଡେଲ୍ଲ ସବୁ ଦଇବ-ଅବଳେ !
ତୋର ଗୁଣ ମାଉଳ, ମୁଁ କହିବଇଁ କେତେ ?
କଡ, ମମ୍ମୁ, ଚ ବୃଦ୍ଧି ମୁଁ କଉଚ ଏ କାଳେ ?
କେମନ୍ତେ ହୋଇବ ପାର ଏ ରୁଧରନଦୀ ?"
ଶବ୍ଦର ଉପରେ ଗଳା ପଡ଼ଲାରୁ ମାତ,
ବୁଡ଼ଗଲ୍ଲ ସେହ୍ନ ପିଣ୍ଡ ଅଗାଧ ପ୍ରବାହେ;
ସେ ଉଦ୍ୟମ ବୃଥା ଦେଖି ଚନ୍ଦ୍ର ସେ ଆରତେ
କାନ୍ଦଲେ ସ୍ୱମର ଦୈବେ, ହାହାକାର କଉ,
ଦେଖିଲେ ଏକାଳେ ଅଗ୍ରେ ଆସୁଅଛୁ ଲ୍ଭସି
ପରମ ସୁନର ଯୁବା ସେହ୍ନ ଖର-ସ୍ରୋତେ,
କଙ୍କଣ କୁଣ୍ଡଳ ନାନା ଅଲଙ୍କାର ଦେହେ,
ଶତ ଚନ୍ଦ୍ର ଲ୍ଭସି ଚ ସେ ଯାଇଛୁ ସଲଳେ !
ଜଳଦେବତା ଚ ଯା ଏ ଜଦ୍ରାଯୋଗେ ଲ୍ଭସି
ସେ ଜଳେ, ବଳାସେ ଅଣ୍ଡି ଲଦଙ୍ଗପ୍ରେଖୋଲା !
ଏହ୍ନ ମୋତେ ନେବ ପଣ୍ଡ ସ୍ରୋତ ପାର କଉ,
ଏହା ଘାଣ୍ଟ କୁରୁନାଥ ଡୋଳ କଉ ତାରୁ
ଉପରେ ଥୋଇଲେ ଦୁଇ ଗଦା ସେ ଚଡ଼ଉ,
ଆପେ କୁରୁନାଥ ପରେ ବସିଲେକ ମାତ,
ଖୋଲ କଣି ଲ୍ଭସେ ଶବ ସେ ରୁଧରସ୍ରୋତେ,
ପିଠିରେ ବସିଣ ଗଳା ବେନ୍ନ ହାତେ ବାହୁ
ଦ୍ୱି ଘଡ଼ରେ ଉପଜତ ହେଲେ ପରପାରେ,
ପାର ହୋଇ ମୃତପିଣ୍ଡ ଓହ୍ଲାଇ ହଉତେ
ବୋଇଲେ ସେ ଶବ ପ୍ରଭୁ, "ଦୁଃଖା କଣ୍ଠି ଆଦ
ଯୋଗେ ଯା ନୋହିଲ୍ଲ, ସାଧ ହେଲ୍ଲ ତୋହ ଯୋଗେ,
କଏ ଭୁ ମହାତ୍ମା ? ମୃତ ହୋଇ ଉପକାଗ
ହେଲୁ ଏଡ଼େ ଭୁହ ମୋର ଏ ଆଚଳ୍କ ବେଳେ ?"
ବୁଲ୍ଲଇ ସେ ଶବ ମୁଖ ଜରେଖନ୍ତେ ପ୍ରଣି
ଚଉଲେ ପଖେଦେ ଗଳା କୁମାର ଲକ୍ଷଣେ,
ଗୋକେ ଅପମ୍ବାଳ ହୋଇ କାନ୍ଥନ କାନ୍ଥନ
ଶବହ୍ନ ଜରେଖି ଚନ୍ଦ୍ର କହୁଲେ ଆରତେ,
"ଏକମାତ୍ର ଭୁଲାକୁର ଏହ୍ନ ହରୁଭୁଲେ,

ତୁମର ଲକ୍ଷଣ, ତୁହ୍ନ ଥିଲୁ ସେଣୁକର,
ତୋର ରକ୍ଷା ଲଗି ତୋତେ ରଣସ୍ଥଳୁଁ ମୁହଁ
ସେଖିଲଇଁ ଗୁପ୍ତପଥେ କୌରବ ଶିବରେ,
ଆଦା, ତୋଦ୍ଦଠାରେ କଏ କଲା ଏ ଅଗଉ !
ଅଷ୍ଟୋତ୍ତରଶ ଏ କୋଉକ ଛଣ୍ଡାଇ ଅକାଲେ
କଏ ଦଳ ଦେଲା, ଆଦା, ତୁରୁ-ଆଶାଲତା !
କାଳିତ ତୋଇ ତୁ ମୋର ଆଗେ ଗଲୁ ଶୁଇ
ଛତ ମୋତେ ଏ ଜଗତେ, ମୋର ଯୋଗ୍ୟ ସ୍ୱତ,
ସଯୋଗ୍ୟ ଦାସ୍ୱାଦ କୁରୁଗଜଙ୍ଗି ଦାସନେ
ଥିଲୁ ତୁହ୍ନ, ଆରେ ବାବୁ, କ ଗୁଣେ କରୁଯେ,
ସ୍ମରଣ ତୋ ଗୁଣଗଣି, ଦସ୍ୱାପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଅ
ଝୁର ଦେଉଥାଣ୍ଡ ପ୍ରକା ଦେଶଦେଶାନ୍ତରେ !
ଦାନ ଦେବା ପାଇଁ ଧନ ଗଡ଼ ତୁ ନ ଜାଣୁ,
ଅଦନିଁଶ ଭକ୍ତି ତୋର ଦେବତା ବ୍ରାହ୍ମଣେ,
ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ ସଦା ଲଗିଥାଇ ତୋର ଚତ୍ତେ,
କେମନ୍ତେ ଛଡଲେ ତୋତେ ସେ ଧର୍ମଦେବତା !
ସଦା ସଦାଲାପୀ, ଦୁଃଖୀ ଜନର ଭରସା,
ସଦା ସତ୍ୟବାଦୀ, ସଦା ରତ ପରହିତେ,
ତୋତେ ଦେଖି 'ସାଧୁ ସାଧୁ' କହୁଥିଲେ ଲୋକେ;
ପୂରଣ୍ଣିତଶାଳୀ ତୋର ବଦନଚନ୍ଦ୍ରମା
ଦେଖି ଦେଉଥିଲେ ଲୋକେ ଅତୁଳ ହରଷେ,
ତଦଙ୍କୁଶ ଥିଲା ଦେଶ ତୋ ଯଶଃସୌରଭେ;
ସାଧୁ ଯଥା, ଦୁର୍ଜୟ ତୁ ଥିଲୁ ରଣସ୍ଥଳେ,
କମ୍ପୁଥିଲେ ଶତ୍ରୁକୁଳ ତୋର ଧନୁର୍ଘୋଷେ;
ଅଇଇ ତୋଦ୍ଦର, ବାବୁ, ସଦଗୁଣ ସେତେ,
ମୁଖେ ନ ଯାଉବେ କହୁ ସବୁ ଗଣପଇ !
ବାବୁ ଲକ୍ଷଣ ରେ, କଲୁ ଅନାଥ ତୁ ମୋତେ !
ବୁଡ଼ାଇଲୁ ବେଳା ମୋର ଅତଳ ସାଗରେ !
ଅନ୍ଧାର ଏ ସୃଷ୍ଟି ମୋତେ ଦଶେ ତୋ ବନ୍ଧୁନେ,
ବକଳ ଦେଉଛ ମୁହଁ, ନ ଜରେଖୁ କଥା ?
ଉଠ ଉଠ, ବାବୁ, ଯିବା ନବରେ ବାହୁଡ,
ଗୃହଁଥିବେ ତୋର ବାଟ ଜନନୀ ମାଏ;
ମାଏ ଘୋଏ କଲ ମୋତେ ଅନେକ ଦଇନ,
ବାହୁଡ ନ ଯାଣ୍ଡ ଯଥା କୃଷ୍ଣ ଅପମାନେ,

ପଡ଼ା ପାଣି ଖଣ୍ଡି ମାଗିଥିଲେ ପଦୁପଉ,
କେନ ପଡ଼ା ଦେବା ଲଗି ତୁମ୍ଭେ କଲ ଅଇ,
ବନା ସୁବେ ପୁଅମୁନେ ଦେବ ନାହିଁ ଖିଉ,
କଣ୍ଡି ଶବୁନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯାଣ୍ଟ ଏ ମନ୍ତ୍ରଣା,
ପ୍ରଭଫଳ ତାର, ବାବୁ, ପାଇଲ ମୁଁ ଏବେ !
ଏଡ଼େ ବଡ଼ ସମ୍ପଦ ମୁଁ ହେଲେ ଗୁଡ଼ାଇଲ !
ଅରେ ପୁଣି, ବୋଲ ତୋର ମାନୁଛୁ ଏକଣି,
ଅଧେ ରାଜ୍ୟ ଦେବ, ଏବେ ଆସ ମୋର ତୁଲେ;
ଦେଖି ତୋର ସେହ କାନ୍ତ, ସେହ ମୁଖଶଶୀ
ଧରିବ ପରାଣ କେହୁ ଏ ବେଶେ ନରେଖି ?
ମୃତ ପିଣ୍ଡ, ବାବୁ, ତୋର ଜଡ଼ାଇ ହୃଦପ୍ଟେ,
ଏ ମୋହର ଦେହ କଥା ଯାଉ ନାହିଁ ଫାଟି ?
କର୍ପୂର ଚନ୍ଦନ ତୋର ଦେଉ ଯେଉଁ ଦେବେ,
ସେହ ଦେହ ଏବେ, ଆହା, ଆଗୁଡ଼ ଶୋଣିତେ !
ଲକ୍ତଥଲ ଯେଉଁ ହୃଦେ ମଣି ଗଜମୋତି,
ମେଦମାଂସ ଏବେ ବୋଲା ଦୋଇଛୁ ସେ ସ୍ଥଳେ !
ଜହ୍ନଠାରୁ ମୁଖ ତୋର ଗୁହିଁ ଆଳସାଏ
ନରେଖ ହେଲଟି ଏବେ ମୁହିଁ ଉବଡଲେ !
କେବେଦେଁ ନ ଦେଉ ତୋର ମୋହ ପଉ ପିତା
ତୋତୋପରି ପୁଣି ଦେଉ ଜନମେ ଜନମେ;"
ଏହା କହୁ ସେହ ଘୋର ରଜନୀ ଅନ୍ଧାରେ
ନବଡ଼ ପଲାଶରୁଣ୍ଡେ ଏକ ଖାତ ଖୋଳ
ହରୁଘଉ ଲକ୍ଷଣକୁ ଶୁଆଇ ସେ ଖାତେ,
ସାଣ୍ଟୁନେଡ଼େ ତା ଉପରେ ପକାଇଲେ ମାଟି;
ଖରଗତ ତଦନ୍ତରେ ପଲାଇ ଗଘତେ
ସେ ପଲାଶ ବୃକ୍ଷେ ବୃକ୍ଷେ ମହୁଷ ଜଗରେ
ଜକଲେ ଅଶପ୍ଟ ବ୍ୟାସ-ସମ୍ବେଦରେ ଯାଇଁ ।

Selections from the writing
OF
Madhusudan Rao
(B. 1853; D. 1912)

(୧)

ସ୍ତବ

ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପତି ମୋ ଜୀବନସ୍ୱାମୀ
ହେ ପରମ ପିତାମାତା ପ୍ରଭୁ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ,
ଧନ୍ୟ କରୁଣା ତୋହର,
ହେ କରୁଣାସିନ୍ଧୁ, କାହିଁ ତାର ପରିମାଣ ।

୨

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଆଦିମୂଳ ନଖିଳ ବିଧାତା,
ସକଳ ଜଗତ୍‌ପ୍ରାଣ ହେ ମଙ୍ଗଳଦାତା,
ତୋର ମଙ୍ଗଳ ସଙ୍ଗୀତ
ନଖିଳ ଭୁବନ ଗାଏ ତୋର ବିମୋହନ ।

୩

ଦ୍ୟୁଲୋକେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଚନ୍ଦ୍ର ନକ୍ଷତ୍ରନିକର,
ଅନନ୍ତାକାଶେ ସମୀରଣ ସଙ୍ଗେ ଜଳଧର,
ପ୍ରଭୋ, ଭୂଲୋକେ ସାଗର
ଅତଳ ଗହନ ନଦୀ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ନର,

୪

ସବେ ତୋ କରୁଣା ସୁଧା କରୁଛନ୍ତି ପାନ,
ତୋହ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ନାଥ ତୁ ପ୍ରେମଜ୍ଞାନ,
ପ୍ରଭୋ, ତୋ ପ୍ରେମକରୁଣ
ଉଜଳଇ ବଶକାସି— ହୃଦନକେତନ ।

୫

ଜନକ ଜନନୀ ସୁତ ସୁତା ଜାୟା ଧନ,
ସହୋଦର ସହୋଦରା ଆତ୍ମୀୟ ବାନ୍ଧବ,
ପ୍ରଭୋ, ଏ ସବୁ ସମ୍ବନ୍ଧ
ତୋର ଦୟାନଦର୍ଶନ ଆଦ୍ୟେ ଆଦକନ ।

୬

ବଜ୍ରତ ଦୁହ ନାଥ, ସକଳ ଜୀବନେ,
ସମ୍ପଦେ ବିପଦେ ସଦା ଜୀବନେ ମରଣେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଙ୍ଗଳ ଆଲସ୍ୟ,
ଦେଉଅଛୁ ସବୁଜନେ ଅବଶ୍ୟ ଆଶ୍ୟ ।

୭

ବଶ୍ୱ-ଗୁରୁ ବଶ୍ୱପ୍ରଜ ବଶ୍ୱ-ପିତା-ମାତା,
ବଶ୍ୱଜନ-ପ୍ରାଣସଖା ଦୁଃଖତାସ୍ତି ତ୍ରାତା,
ପାନବନ୍ଧୁ କୃପାସିନ୍ଧୁ,
ସୁର ନର ମାଗୁଇନ୍ତି ତୋର କୃପାବନ୍ଦୁ ।

୮

ସଙ୍କଟପୂରତ ଘୋର ବିପତ୍ତିକୂଳରେ
ଏକମାତ୍ର କର୍ଣ୍ଣଧାର ତାରୁ ତୁ ସକଳେ,
ତୋର ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନ
କରଅଛୁ ମରଣକୁ ଅମୃତସୋପାନ ।

୯

ହେ ଆନନ୍ଦମୟ କୋଟି— ଭୁବନପାଳକ,
ଅଧମ ଅଜ୍ଞନ ମୁହିଁ ଅବୋଧ ବାଳକ,
ଜ୍ଞାନଦାତା ଭଗବାନ,
ଦିଅ ମୋତେ ଶୁଭବୁଦ୍ଧି ଦିଅ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ।

୧୦

ସଭ୍ୟପଥେ ଧର୍ମ୍ମପଥେ ଘେନଯାଅ ମୋତେ,
ଜଗାଅ ଚରଣ ତୋର ତବ ପ୍ରେମସ୍ରୋତେ,
ପ୍ରଭୋ, ପରମ ଶରଣ,
ଏ ଜୀବନ ଶ୍ରୀଚରଣେ କଲି ସମର୍ପଣ ।

(୬)

ଶ୍ରୀରାମ ବନବାସ

(ଦଶକ୍ଷରା ବୃତ୍ତ)

ଏକେ ତ ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗଙ୍ଗାରୂପୀ,
ଦେବସଭା ମଧ୍ୟେ ଯେଉଁ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ,
ଶିବ-କଣ୍ଠେ ଯଥା ରମା ସ୍ୱଜଗ୍ଧ,
ସରଯୂର ଅଙ୍କେ ରମ୍ୟ ନଗଗ୍ଧ,
ବଗ୍ଧଳତ ଲୀଳା ରଙ୍ଗେ;
ଲୋଚନ-କୌମୁଦୀ ତୋଦର ପ୍ରଭା
ଖେଳଇ ଶୋଭା ତରଙ୍ଗେ ।

୨

ସ୍ୱଗ୍ଭବେ ନଗଗ୍ଧ ଆନନ୍ଦମୟୀ,
ଯେଣୁ ତାର ସ୍ୱତେ ବଗ୍ଧବକର୍ଯ୍ୟୀ,
ଆଜ ପୁଣି ତାର ପ୍ରାଣର ରତ୍ନ
ସଙ୍ଗ୍ଧୁଣାକର କରୁଣାଧାମ
ହେବେ ବୋଲି ସୁଜଗ୍ଧ,
ଭବନେ ଭବନେ ମହାମହୋତ୍ସବ
ଲଗିଅଛୁ ଆହା ଆଜ ।

୩

ଉଡ଼ଉ ପତାକା— ଶ୍ରେଣୀ ଅମ୍ବରେ,
ମଙ୍ଗଳ ବାଜଣା ବାଜେ ସ୍ୱରେ,
ଶୁଭଇ ଚୌଦଗେ ଶୁଭ ସଙ୍ଗୀତ,
ଧୂପ ପୁଷ୍ପ ଗନ୍ଧେ ପୁଷ୍ପ ପୂରତ,
ମହାନନ୍ଦେ ପୁରବାସୀ
ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁଜନେ ରତ ନର ନାଗ୍ଧ
ଶ୍ରୀରାମ ଗୁଣ ମନାସି ।

୪

ବାଲ ବୃଦ୍ଧ ଯୁବା ବୃଦ୍ଧ ଦାଣ୍ଡରେ,
ଜସ୍ୱ ଜସ୍ୱ ରତ୍ନ ଧ୍ୱନି ଭୁଣ୍ଡରେ,
ଶିଙ୍ଗା ନାଦ ପ୍ରାପ୍ତେ ଶବ୍ଦେ ତରଳ,
ଲହଡ଼ା ପରି ଏ ଲୋକମଣ୍ଡଳ,
ପ୍ରାସାଦ ଶିଖରେ ଫୁଲ

ଘନଘଳକେଶୀ ବଦ୍ୟଜନସ୍ତନୀ
ଅଯୋଧ୍ୟା-ରମଣୀକୁଳ ।

୬

ଉଚ୍ଚାସେ ଅଳ୍ପଳ ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରାଣ,
ପୃଥ୍ୱିମା ଜଣାନ୍ତେ ସିନ୍ଧୁ ସମାନ,
କନ୍ଦୁ ସଦ୍ଦସା ବ ଘୋର ବାରତା
ପଶିଲ୍ଲ ଭେଦ ସେ ପୁର ଜନତା,
ଗ୍ରମ ଯିବେ ବନବାସ ।
ଉଇଁଲ୍ଲ ବେଳକୁ ବନଚରଶିଙ୍ଗ
ଘନ୍ତୁ ଜବା କଲ୍ଲ ତ୍ରାସ ।

୭

କେମନ୍ତେ ବସ୍ତିବ ଅଯୋଧ୍ୟା ଦଶା,
ସତସା ବଷାଦ— ଘରେ ବଜଶା,
କୋଟ୍ଟ କୋଟ୍ଟ ନେତ୍ର ବଢ଼ଇ ଗର,
ହାହାକାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କୋଟ୍ଟ ମନ୍ଦର ।
ପ୍ରତ୍ୟମ୍ବ ଏ ପ୍ରତ୍ୟତେ
ଅମା-ଅନ୍ଧକାରେ ଘୋଟ୍ଟଲ୍ଲ ସେ ପୁଙ୍ଗ
ଦାରୁଣ ଶୋକନର୍ଗାତେ ।

୭

ଏଣେ ଦେଖ ଅଦ୍ଦା ରାଜବବନେ
ଜଳେ ଦଶରଥ ଭୂମିଶସ୍ତନେ,
କ୍ରୂର ବ୍ୟାଧଶରେ ବିରଙ୍ଗ ପ୍ରାସ୍ପେ
ଶୋକେ ଅଚେତନ ସେ ନରଗ୍ସ୍ପେ ।
ସେ ବଷାଦ ବ ବସ୍ତିବ,
ଜୀବନ-ପ୍ରଦୀପ ଶୋକ-ବାତାଘାତେ
ଯାଉଛ ବ ଅଦ୍ଦା ଲଘ ।

୮

ଅନ୍ତଃପୁରେ ସହଁ ରାମଜନନୀ
ପଶିଲ୍ଲ ସେ ଶୋକ ସେରେ ଅଶନି,
ପଡ଼ଲେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତା ଦେଖି ବୁଡଲେ,
ମୋ ରାମ ରାମ ରେ ବୋଲି ବଡଲେ ।
ବକ୍ଷେ ରଖି ମାତୃଶିର

ଉଠ ମା ଉଠ ମା ବୋଲନ୍ତୁ ଶୀଘ୍ର
ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ସଦା ଧୀର ।

୯

ସତନେ ପ୍ରବୋଧ ଜନକ ପ୍ରାଣ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଶୁଁ ଗୁଣନିଧାନ
ମାଗିଲେ ମେଲାଣି ସ୍ନେହବରତେ,
କାନ୍ଦଲେ ବକଳେ ଅଶ୍ରୁସିକ୍ତତେ,
ଜମେ ସେ ରୁଦନ ରବ
କୋଟି କୋଟି କଣ୍ଠୁ ବାତାସ ସଘନେ
ଶବ୍ଦେ ଜଣାଇଲ ଅଶ୍ରୁବ ।

୧୦

ସାଧ୍ୱୀ ପତିବ୍ରତା — ମୁହ୍ୟମାଣ,
ଜନକଦୁହିତା ରାମରମଣୀ
ପ୍ରାଣକାନ୍ତ ପଦେ ମସ୍ତକ ଥୋଇ,
ପାଦ-ପଦ୍ମ ଅଶ୍ରୁ — ଶିରେରେ ଥୋଇ,
କହନ୍ତି "ମୁଁ ପିବ ବନେ,
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଥିବ ଶାପଦ ମେଦବ,
ଏହା ମୋର ଶପଥରେ ।"

୧୧

କହନ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପ୍ରାଣର ଭାଇ
ଭକ୍ତିଭରେ ରାମ ଚରଣେ ଗ୍ରହଁ,
"ସେ ଚରଣଯୁଗ ହୃଦରେ ଧର
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବନେ ବନେ ବତର
ଆଜ୍ଞା ପାଇବ ପଲ୍ଲବ,
ଯାଉ ଅବା ରହୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ କାନନ
ଲକ୍ଷ୍ମଣର ଏହ ବ୍ରତ ।"

୧୨

ଅବଶେଷେ ରାମ ସୀତା ଲକ୍ଷ୍ମଣ
ଭକ୍ତିଭରେ ବନ୍ଦ ଗୁରୁ ଚରଣ
ବାତାୟନେ ସହଁ ରାଜଦାଣ୍ଡରେ,
ବକଳେ କୋଇନ୍ତୁ ଅଯୋଧ୍ୟା ନରେ,
"ହା ରାମ ସୀତା ଲକ୍ଷ୍ମଣ !

ଯାଇଅଛ କାହିଁ, କେମନ୍ତେ ବଞ୍ଚିବୁଁ
ନ ଦେଖି ତୁମ୍ଭ ବଦନ ।"

୧୩

କର ଯୋଡ଼ ରାମ କହନ୍ତି ବାଣୀ,
"ସ୍ୱରବାସୀ ସବେ ହଅ ମେଲଣି ।
ତୁମ୍ଭର ପହନ୍ତ ସ୍ନେହ ଦପ୍ତାରେ
ରଘୁକୁଳ ଖ୍ୟାତ ହବ ସଂସାରେ ।
ସେହୁ ସ୍ନେହ ସଦା ସ୍ମର
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ— ଅନ୍ତେ ବାହୁଡବୁଁ
ପୁଣି ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗର୍ଗ ।"

୧୪

"ଲାଗିଲା ତୁମ୍ଭକୁ ଏ ରଘୁକୁଳ
ପୁଣ୍ୟ ଅଯୋଧ୍ୟାର ମଣ ହଘୁଳ ।"
ଏହା କହୁ ରାମ ସାଶ୍ରୁଲୋଚନେ
ଇଷ୍ଟଦେବ ସ୍ମର ନର୍ମଳ ମନେ
ଦୁଃଖୀ ଉକାସ୍ତ ପଗ୍ଲବ
ବଲ୍ଗଳ ବସନେ ଅବର ଶ୍ରଅଙ୍ଗ
ଗଲେ ବନେ ନରଗ୍ଲପ୍ଟ ।

(୩)

ଶୋଭା

(କେଦାର ଭଜ୍‌ଜେଦ ବ୍ରତ)

କେ ଦେଖିବ ଦେଖ ଫେଡ଼ ନୟନ,
ଶୋଭାର ଭବନ ଏହ ଭୁବନ ।
ଚୌଦଗେ ବସ୍ତାର ବମଲ ପ୍ରଭା,
ବସିଛ ଶୋଭାର ଭୂସ୍ତବ ସଭା ।
ଅନନ୍ତ ଗଗନେ ସଦା ବଡ଼ଉ,
ବଲସଇ ଶୋଭା ଦବା ଶବଂସ୍ତ ।
ଦବସ ସାମିନା ଗଗନପଟ୍ଟେ
କେତେ ନବ ନବ ଛବ ପ୍ରକଟେ ।
ଅରୁଣ କରଣ— ଭୁଲକା ଧର
କେତେ ରଙ୍ଗେ ଚଡ଼େ ପ୍ରାତୀ ନଗଣ୍ଡ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣି ସାପୃଂକାଳେ ସେ ଶୋଭାସ୍ୱଶୀ
ବାବୁଣୀକ କର ତା ଗଳଧାଗା,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମସ୍ୱ ଦବ୍ୟ କେଡ଼ରଣରେ
ବଗ୍ଗଇ କ୍ଷଣେ ଦରଖରେ ।
ଦବସେ ଭାସ୍ତର ଜ୍ୟୋତି ବସନେ
ଶୋଭା ଦେଖା ବସି ଗଗନାସନେ,
ଆଲୋକର ଧାର ଧର ଶସ୍ତରେ
ଢାକିଥାଏ ସଙ୍ଗ ପ୍ରେମବନ୍ଧରେ ।
ସେ ଆଲୋକସୁଧା ଲଭ ବସୁଧା
ଦଶେ ଶୋଭାମସ୍ୱୀ ସ୍ୱଭାବ-ଶୁଦ୍ଧା ।
ଅନ୍ତସ୍ଥଖେ ମେଘ ସେ ଜ୍ୟୋତି ପାଇ,
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ନବ ରୂପ ଦେଖାଇ,
ବଜୁଳ ପତାକା ଉଡ଼ାଇ ରଙ୍ଗେ,
ଭ୍ରମେ ଭଭ୍‌ଦଗେ ପବନ ସଙ୍ଗେ ।
ସେ ଆଲୋକ ପାଇ ମହାସମୁଦ୍ର,
ସୁନର ବୁଦ୍ର,
ଉଛୁଳ ଚଞ୍ଚଳ ଲଦଙ୍ଗ-ଛନେ
ତାଳେ ତାଳେ ନାଚ ଗାଏ ଆନନ୍ଦେ ।

ସେ ଆଲୋକ ପଶି ଗହନ ବନେ
ତରୁ ଲତା ସଙ୍ଗେ ଖେଳେ ଗୋପନେ ।
ସୁନର ପଲ୍ଲବ ପୁଷ୍ପ ଫଳେ
ହରଷେ ମଣ୍ଡଇ ଏ ଭୂମଣ୍ଡଳେ ।
କଠିନ ପାଷାଣ ଗିରି-ହୃଦୟ
ସେ ଜ୍ୟୋତିପରଶେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟମୟ ।
ତା ଦେହେ ବଳଶେ ସଦୃସ୍ର ଇନ୍ଦ୍ର,
ଯାର ଦରଶନେ ମୋହିତ କନ୍ଦ୍ର ।
ଗିରଦେହୁଁ ଝରି ଶୁଭ୍ର ନିର୍ଝର
ନଦୀ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ଗମେ ସାଗର ।
ସେ ଜ୍ୟୋତି ପରଶି ସରସୀ ଜଳ
ଫୁଟାଏ କୁସୁମ— ଗଣି କମଳ ।
ଶୋଭା-ଗୁଣୀର ସେ ଜ୍ୟୋତି-ସଭାରେ
ବଢ଼ଇ ଜୀବନ ସ୍ରୋତ ସଘାରେ ।
ପଶୁ ବିହଙ୍ଗମ କୀଟ ପତଙ୍ଗ
ସଙ୍ଗେ ମତ୍ତ ଶୋଭା— ରସ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।
ନରନାଗ୍ନି ଶୋଭା— ସମୁଦ୍ରଜଳେ
ସନ୍ତରନ୍ତି ମୀନ— ସମ ବିହ୍ୱଳେ ।
ପୁରୁଷ-ମୂରତ ନାଗ୍ନି-ପ୍ରତିମା
ବିକାଶଇ କବି ଶୋଭା-ମହିମା ।
ପ୍ରଦୋଷରେ ଶୋଭା— ଗୁଣୀର ମାୟା
ଆଲୋକ ସଙ୍ଗତେ ତାମସୀ ଛାୟା
ମିଳାଏ କୌତୁକେ ବିକାଶ ଛଳେ,
ସେ ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟ ବଚନ ବଳେ ।
ରଜନୀରେ ଶୋଭା— ବେଶ୍ମ ଗମ୍ଭୀରେ
ନଭେ ଶାନ୍ତ ମନ୍ଦ ଉଚ୍ଚାର ଧୀରେ,
ନକ୍ଷତ୍ରଖଚିତ ଗାଳ ଦୁକୂଳେ
ଆବରି ବସୁଙ୍ଗ ଶୀ ଆବମୂଳେ
ଘୁଜଇ ଘୁରକେ ବକଉଘରେ,
ଅଶେଷ ଆଶେଷ ଲରେ ହୃଦରେ,
ଅଥବା ବିମଳ କୌମୁଘାସ୍ରୋତେ
ଭୁବନମୋହନ ଘାବ ଜଗତେ,
ତତ୍ତ୍ୱରେ କବି ଶୁଭ୍ର ସୁନର
ଘରେ ମଦାନନେ ସଙ୍ଗ ଅନ୍ତର ।

ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ନଭେ ଗିରି-କାନନେ,
ସମୁଦ୍ରେ ସରତେ ଜନ-ସଦନେ,
ବସନ୍ତେ ନଦାପେ ବର୍ଷା ଶରତେ,
ହେମନ୍ତେ ଶିଶିରେ ହଵଧମତେ,
ହଳେ ଶୋଭାଗଣୀ ରୂପହଵଵେ
ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୌଦାମିନୀ ପ୍ରାପ୍ତି ଏ ଭବେ ।
ସେ ହଵଵ ଦେଖି କୋଟି ହୃଦସ୍ଥ
ଫୁଲଳେ ହୃଅଇ ସଙ୍ଗୀତମସ୍ଥ ।
ପ୍ରଭାତେ ପ୍ରଦୋଷେ ସଙ୍ଗୀତ ତାନ,
ଦିବା ହଵଵସ୍ଥ ବନନା ଗାନ,
ଉଛୁଳ ଉଠୁଛ ମହାଙ୍କାରେ
ଶୋଭାଗଣୀଙ୍କର ମହାସଭାରେ ।
ବାଳକ ବାଳକା ଆସ ସରବେ,
ଭୁବନମଙ୍ଗଳ ଶୋଭାହଵଵେ
ଦରଶନ କର . ପ୍ରେମ ନୟନେ
ସଫଳ କର ହେ ନିଜ ଜୀବନେ ।
ସେ ମହାସଭାରେ ବସି ଆନନେ
ଗାଅ ହେ ବନନା ମଧୁର ଗୀତେ ।

(୪)

ଧନି

(ଚଉପାଈ ଛନ୍ଦ)

୧

ଶୁଣୁଅଛ ସର୍ବେ ଦର୍ବସ ରଜନୀ
ଜଗତର କୋଲାହଳ ।
କୋଟି କୋଟି ରବ, କୋଟି କୋଟି କଥା
ଶୁଣୁଅଛ ଅନରଲ ।

୨

ଜଳଦର ମନ୍ଦ୍ର ଜଳଧିର ଘୋଷ
ନର୍ଦ୍ଦରଣୀ ଜଳସ୍ୱନ ।
ସମୀର ପରଶେ କାନନ ମର୍ମ୍ମର
ପ୍ରସ୍ଫୁଟନ-ଗରଜନ ।

୩

ମଧୁପ ଗୁଞ୍ଜନ ଝିଲୀ-ଝଙ୍କାର
ବହଙ୍ଗର କଣ୍ଠସ୍ୱର ।
ଭୂଧାର ବମଳ ମାଧୁରୀପୂରିତ
ପୁଣ୍ୟବାନ ବରତର ।

୪

କପୋତଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱର ବଢଳ କରୁଣ
ବଲାପ-ପୂରିତ ଗାନ ।
ବସନ୍ତବଳାସୀ ପିକ ଗାସ୍ତକର
ଲଳତ ପଞ୍ଚମ ତାନ ।

୫

ଘନ ପଲ୍ଲବତ ବନଗିର ଭୂଙ୍ଗେ
ନଘା ସିନ୍ଧୁ ହ୍ରଦ ବଙ୍ଗେ ।
କୋଟରେ ବବରେ ପର୍ବତ କନ୍ଦରେ
ବବା ମୁକ୍ତ ଅନ୍ତଃପୁରେ ।

୬

ଶୁଣୁଛ ସର୍ବତ୍ର କୋମଳ କର୍କଶ
ମଧୁର ଗୈରବ ରବ ।
ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଙ୍କୀଟ ପତଙ୍ଗ ଶବଦେ
ପୂରତ ବସୁଲ ଭବ ।

୭

ପୁଣି ଶୁଣୁଅଛ ଲୋକାଲପ୍ରେ କହି
ତରଳ ମଧୁର ଲୋଲ,
ଗାଡ଼ା କୌତୁକର କଲୋଲ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ,
ବାଲକ ବାଳକା ବୋଲ ।

୮

ବାଜୁଛ କାହିଁ ବା ଉତ୍ସବ ବାଜଣା,
ଶୁଭୁଛ ଉତ୍ସବ ନାଦ ।
କାହିଁ ବା ଉଠୁଛ ନଦନର ଗୋଳ,
କଳୁଷ କଲହବାଦ ।

୯

ଈଶ୍ୱର ଦତ୍ତେଷ୍ଟ ଅମୃତ ବରଦ
ପ୍ରବରର ଶୀଶଗ୍ରାଷ,
ତରୁଣ ଜନର ଉତ୍ସାହପ୍ରଯୁକ୍ତ
ବଦନେ ଉଦାମ ଦାସ ।

୧୦

ଗୁରୁଜନଙ୍କର ସ୍ନେହାଦରମୟ
ପୁଣ୍ୟ ଉପଦେଶବାଣୀ ।
ଶିଷ୍ୟଜନଙ୍କର ବଲ୍ଗିପୂର୍ଣ୍ଣ କଥା
ଗୁରୁଙ୍କ ଗୌରବ ଜାଣି ।

୧୧

ଚଳାଚଳମୟ ଚଳନାପୂରତ
ଜୀବ ଯାନମୟ କଥା ।
କ୍ରୋଧ ବଦ୍ୱେଷର ବଳଃ ଗର୍ଜ୍ଜନ
ଶୁଣି ତ ଅଛ ସବଥା ।

୧୬

ଭକ୍ତ ରସନାର ସୁଧାମୟ ମନ୍ତ୍ର
ବାଜଇ ଯା ପ୍ରାଣସନ୍ତେ ।
କବର ଅମୃତ ସଙ୍ଗୀତ ଝଙ୍କାର
ଝରଙ୍ଗର ଝଣାତନ୍ତେ ।

୧୩

ସ୍ୱଦେଶବତ୍ସଳ ଖାର ପୁରୁଷର
ମନ୍ତ୍ର ବାଣୀପରମ୍ପରା,
ଶ୍ରବଣେ ଯାହାର ଅମୃତ ଉତ୍ସାହେ
ଜାଗି ଉଠେ ମୃତଧରା ।

୧୪

ଏହ୍ନମତେ କୋଟି କୋଟି ଶବ୍ଦେ ପୂର୍ଣ୍ଣ
ଅନୁକ୍ଷଣ ଏ ଅବଜ୍ଞା ।
କନ୍ତୁ ଶୁଣିଛ ତ ସେହ ଆଦ୍ୟମୂଳ
ଅନାଦ ପରମ ଧ୍ୱନି ?

୧୫

ପ୍ରେମାହ୍ଲାପୁରତ ପୁଲକତ ଦେହେ
ଶୁଣ ଶୁଣ ବଣଜନେ,
ବଣ ରନ୍ଧ୍ରେ ରନ୍ଧ୍ରେ ସେ ପରମ ଧ୍ୱନି
ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ସଗୋପନେ ।

୧୬

ବଣ ଭୁବନର ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତ ଲୟେ
ନବ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରତ ବାଣୀ ।
ଅନାଦ ଅନନ୍ତ ଗମ୍ଭୀର ଅମୃତ
ଦ୍ୟୁଲୋକ ଭୂଲୋକ ସ୍ୱାଣୀ ।

୧୭

ସେ ଅମୃତମୟ ବାଣୀର ଶ୍ରବଣେ
ନାଚଇ ଗଗନେ ତାରା ।
ଭୁବନେ ଭୁବନେ ବଢ଼ଇ ଆନନ୍ଦେ
ଜୀବନ-ଜୀବନ୍ତ-ଧାରା ।

୧୮

ଶୁଣ ଶୁଣ ଏବେ ସେ ବାଣୀ ତୋହର
ଅନ୍ତରେ ଅଛନ୍ତି ଜାଗି,
ସନ୍ତତେ ତୋ ପ୍ରାଣ— ମନ୍ଦରବାହିନୀ
ତୋହର ଉଦ୍ଧାର ଲାଗି ।

୧୯

କହନ୍ତି ସେ ବାଣୀ, ଉଠ ଉଠ ବତ୍ସ,
ଅନାଥ ରେ ବାରେ ମୋତେ,
ଅନନ୍ତ ପ୍ରେମର ନତ୍ୟ ଆଲଙ୍ଗନେ
ଧରଅଛୁ ସଦା ତୋତେ ।

୨୦

କାହିଁ ଯାଉଛୁ ତୁ ? ଏ ଶବ ପଛାତେ
ବୁଲୁଛୁ ରେ ଦୋଇ ବାଇ ?
ଅଶବ ଶବଦ • ମୁଁ ତୋ ପ୍ରାଣେ ଅଛୁ
ଶୁଣ ଶୁଣ ସଦା ଧାଇ ।

୨୧

ପ୍ରାଣର ଉମ୍ମଳ ପ୍ରେମ ଦଅ ମୋତେ
ମୁହିଁ ତ ତୋ ପ୍ରାଣସଖା ।
ମୋ ବାଣୀ ଶ୍ରବଣେ ଘୁଞ୍ଚବ ତୋହର
ବଷାଦ ଜଞ୍ଜାଳ ଦଳା ।

(୫)

ପଦ୍ମ

(ଚଉହଂସ ଚେଦାର ବ୍ରତ)

୧

କୋଟି ଲାବଣ୍ୟଜଳଧି ରେ ପଦ୍ମ ଭୁହ
କ ଅମୃତେ ତୋ ତନୁ ଗଢ଼ିଲା ବହୁ ?
ତୋ ରୂପ-ଦରଶନେ ମୋର ହୃଦସ୍
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆନନେ ହୁଏ ଅମୃତମୟ ।

୨

ଚଳ ଚଳ ସୁଗଳ ସରସୀ ଜଳ,
ଚଳ ଚଳ ଶ୍ୟାମଳ ଚଞ୍ଚଳ ଦଳ,
ଚଳ ଚଳ ଭାସ୍ୱର- ରଶ୍ମି ଉଛୁଳ,
ତା ମଧ୍ୟେ ଚଳ ଚଳ ଭୁହ କମଳ ।

୩

ହସ ହସ ବଦନେ ହରଷଭରେ
ଅନାଇ ରହିଅଛ ଭୁ ଦବାକରେ ।
ତୋ ମୁଖେ ଜ୍ୟୋତିଧାର ସେ ଦବାକର
ଢାଳଇ ଅବିରଳ ଅରେ ସୁନ୍ଦର ।

୪

ପିଉ ଭୁ କ ଆନନେ ପୀଯୂଷ ସର
ସେ ଶବ୍ଦ ଜ୍ୟୋତିଧାର ଉଦତ କର ।
ଆହା କ ଦବ୍ୟଶିଳ୍ପ ଚହୁଁ ଭୁ ଲଭୁ,
ଧନ୍ୟ ଭୂତଳ, ଧନ୍ୟ ତୋହର ପ୍ରଭୁ ।

୫

ମକରନ-ଅମୃତ ହୃଦେ ତୋହର,
ତହୁଁ ଭ୍ରମର ବାସ କ ମନୋହର !
ସେ ମଧୁପାନେ ମତ୍ତ ମଧୁପଦଳ,
ସେ ସୌରଭେ ପବନ କେଡ଼େ ଶୀତଳ ।

୬

ଶ୍ୱେତ ଲୋହୁଡେ ଉଙ୍ଗା ତୋ ଶୁଭ୍ର ତନୁ,
ବାରେ ଦେଖିଲେ ଡେରେ ନ ଯିବ ମନୁ ।
ସବ୍ଦ ଶୋଭାର ଭୁହ୍ନ ଜିଯନ୍ତାସ୍ଥଳ
ଉଜଡ ପ୍ରେମିକର ଭୁହ୍ନ ସମ୍ବଳ ।

୭

ସ୍ନେହ କରୁଣା ଭରି ଯଦ୍ଦ ଉପ
ଫୁଲଛୁ ତୋ ଅନ୍ତର, ରେ ତାମରସ ।
ନୋହଲେ କାହିଁ ତୋର ଦର୍ଶନେ ମନ
ଭ୍ରମଳ ପ୍ରେମରସେ ହୁଏ ମଗନ ?

୮

ମଧୁମସ୍ତ ଯଦ୍ଦ ସାଦା ବଣରେ,
ତୋ ନାମ ସଙ୍ଗେ ମିଶା ବଧାତା ବରେ ।
ପ୍ରିସ୍ତ ମୁଖ ନଶ୍ଚିନ କର ଚରଣ
ତୋ ନାମ ସଙ୍ଗେ ସିନା ସୁଖ କାରଣ ।

୯

ସତ୍ୟ ଶିବ ସୁନର ପରମେଶ୍ୱର—
ନାମ ସଙ୍ଗତେ ଲଗ୍ନ ନାମ ତୋହର ।
ତେଣୁ ରେ ଅରବ୍ଦନ ଭଲ୍ ଜନତ
ଭଲ୍ ପଦାରବ୍ଦନ ସୁମନୋହର ।

୧୦

ସବ୍ଦ ଶୋଭାର ସଦ୍ଦୁ ରେ ପଦ୍ମ, ତୋର
ସଙ୍ଗେ ନଗୁଡ଼ ଯୋଗ ଅଛଇ ମୋର ।
ଜୀବନ ମରଣରେ ତୋ ସଙ୍ଗେ ମିଶି
ଥାଉ ମୋ ମନପଦ୍ମ ଦବସ ନଶି ।

୧୧

କଡ଼ୁଷ ପଙ୍କେ ମୁହିଁ କେଡ଼େ ମଳନ !
କେମନ୍ତେ ସଉ ତୋର ଦେବ ନଳନ ।
ପଙ୍କଜ ଅଣ୍ଟୁ ଭୁହ୍ନ, ତେଣୁ ଭରସା,
ତୋ ପର ଶୁଭ୍ର ଦେବ ଲଉ ସୁଦଶା ।

୯

ଅନନ୍ତ ସନ୍ଦେଶରେ ମୋ ପ୍ରାଣସାଇଁ
ତୋର ଗୁଣାବ ସଦା ଶ୍ରବ ଅନାଇ ।
ଶିଖାଅ ମୋତେ ସଦା ଏ ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର,
ତୋର ଅଙ୍ଗେ ପୂରୁ ମୋ ମନୋରଥ ।

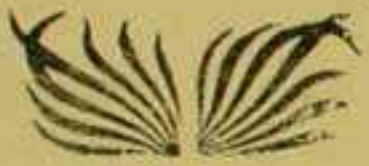

(୭)

କର୍ଣ୍ଣବଧ

ମହାରମ୍ଭର କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ମହାରଣେ
ସେନାପତ୍ତି ମହାରଥୀ ଦ୍ରୋଣର ନିଧନେ
ପାଣ୍ଡବ ବଳସ୍ୱାନା ଉଡ଼ିଲା ଆକାଶେ,
କୌରବର ସୈନ୍ୟଗଣ ପଳାଇଲେ ତ୍ରାସେ ।

ସୁମନ୍ତ ସମୟେ ଅସ୍ତଗଲେ ଦିନମଣି
ଆଚ୍ଛାଦିଲା ଅନ୍ଧକାର ଆକାଶ ଅବନୀ ।
କୁରୁଗଣ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ନଗ୍ନପଦ ଅନ୍ତରେ
ଦାରୁଣ ଶିବିରେ ବସିଅଛନ୍ତି କାତରେ ।
ଅଧୋମୁଖେ ମହାଦୁଃଖେ କେତେ ମହାରଥୀ
ଘାରିବେ ଅଛନ୍ତି ବସି ବେଢି ନୃପତି ।
କେତେବେଳଯାଏ ମୌନେ ରହି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ
ସୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ତେଜି ଦୁଃଖେ କହିଲେ ବଚନ ।

"କ ଦଶା ମୋହର ଏବେ ଦେଖୁଅଛ ଶୂରେ,
କ ଆଶା ରହିଲା ଆଉ ମୋର ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ?
ଗଲେ ସ୍ୱର୍ଗ ପିତାମହ ଦ୍ରୋଣ ମହେଷ୍ୱାସ,
କାହା ମୁଖ ଅନାଇ ମୁଁ ଲଭିବ ଆଶ୍ୱାସ ?
ଏ ସଙ୍କଟେ କ କରିବ, ବୁଦ୍ଧି ଦଶୁ ନାହିଁ,
କେ ଅଛ ଏ ସଂସାରରେ କର ମୋତେ ଚାହିଁ ।"

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କଥା ଶୁଣି ଅଙ୍ଗ-ମହୀପତି
ମହାତେଜା ମହାଯଶା କର୍ଣ୍ଣ ମହାମତି
କହିଲେ ଗମ୍ଭୀରେ ଧୀର, "ଅହେ ନରବୀର,
କାହିଁକ ନଗ୍ନପଦ ତୁମେ, ଚିନ୍ତନା ଏପାଇଁ ?
କେ ଅଛି ଏ ସଂସାରରେ କାପୁରୁଷ ଭୀରୁ,
ଏକ୍ଷଣି ପଳାଉ ଯେ ଏ ସମର-ଶିବିରୁ ।
ଚକ୍ରନେମିକ୍ରମେ ଭ୍ରମ୍ୟ ଭ୍ରମେ ଏ ଜଗତେ,
କେବେ ତଳେ, ଉପରେ ବା କେବେ ଏହ୍ନତେ ।
ସ୍ୱପ୍ନର ଅଗ୍ରତେ ଥିଲେ ଶିଖଣ୍ଡୀ ସ୍ଥାପନେ,
ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ହତ, ଏହ କଥଞ୍ଚ ଶ୍ରବନେ,

ସ୍ୱପ୍ନ ଦ୍ରୋଣେ ବଧିଲେ ଦେ ଯେ ସ୍ୱରୁ ପାଣ୍ଡବେ,
ଜପୁଣା ଗଡଲ ତାଙ୍କୁ ଜାଣ ଏ ଆଦବେ ।
ପାଣ୍ଡବର ପକ୍ଷପାଟ ଆବର ସ୍ତବର
ସ୍ୱପ୍ନ-ଦ୍ରୋଣ-ପତନେ ହେ ନ ହୁଅ ଅସ୍ଥିର ।
ରଥଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ନାହିଁ ହେ କୌରବସାଇଁ,
ଶତ ସ୍ୱରେ ଇନ୍ଦ୍ର ପ ଶେ ପ୍ରାଣ ଦେବା ପାଇଁ ।
ଅସ ହେ କୌରବସ୍ୱରେ ନବୋଲ୍ଲାହେ ମାତ,
ଜୀବନ ମୂରୁଛ ରଣେ ନାଶିବା ଅଗ୍ରତ ।
ଦେଖିବା ପାଣ୍ଡବ ସ୍ୱରେ କେଡ଼େ ବଳୀସ୍ଥିର,
କାଲି ଅପାଣ୍ଡବ ନଷ୍ଟେ ହେବ ଏ ସଂସାର ।
ବାଳକାଳୁ ଭୁମ୍ଭର ମୁଁ ଆହେ ହରୁଘାଇଁ,
ଏ ଜୀବନେ ଆନ ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।
ଯାବତ ଏ ପିଣ୍ଡେ ପ୍ରାଣ, ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋହର,
ପାଣ୍ଡବ ଭୁମ୍ଭର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଣ ସମର ।
କୌରବଗୌରବରବ ଆହେ ଦୁର୍ଯୋଧନ,
ମାତ ସ୍ୱରମହେ କର ଶେଷ-ଆପ୍ତୋଜନ ।"

କର୍ଣ୍ଣବାଣୀ ଶୁଣି ସବେ ହରଷିତମନ,
ସେହୁକ୍ଷଣି ମହାହର୍ଷେ ଉଠି ଦୁର୍ଯୋଧନ
ଆଲଙ୍ଗିଣ କର୍ଣ୍ଣସ୍ୱରେ ମହାପ୍ରେମଭରେ
ବୋଇଲେ ବଚନ ତହୁଁ ଗଦଗଦ ସ୍ୱରେ ।

"ଧନ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣସଖା ଜୀବନସୋଦର,
ତ ଅମ୍ବତ ରସାପ୍ଲନ ତାଇଲ କର୍ଣ୍ଣର !
ଆହେ ବଳୀସ୍ଥାରଭୁଜ, ଭୁମ୍ଭ ଭୁଜବଳେ
ସାଧିଛୁ ଅନେକ ହତ ମୋର ଭୂମଣ୍ଡଳେ ।
ବିପଦ-ସାଗରେ ଭୁମ୍ଭେ ଏକା କର୍ଣ୍ଣଧାର,
ଏ ଘୋର ସଙ୍କଟୁ ମୋତେ କର ହେ ଉଦ୍ଧାର.
ବଦ୍ଧ ସେନାଗ ହୋଇ ଭୁମାର ସେସନ
ଦୁରନ୍ତ ତାରକାସ୍ୱରେ ଜଲେ ଜନାଗନ,
ଭୁରୁସେନାପତ୍ତ ସବ କରିଣ ଛଦଶ
ନାଶ ପାଣ୍ଡବଭ ଦର୍ପ କର ଘୋର ରଣ ।
କାଲି ପ୍ରାତେ ଯଥାବଧ କରିବ ସଜ୍ଜନ,
ଅନୁମତି ଦଅ ଏବେ ସାର ବନ୍ଧୁଗଣ ।"

"ଜୟ କର୍ଣ୍ଣ" "ଜୟ କର୍ଣ୍ଣ" ଡାକିଲେ ସକଳେ,
ପୂରିଲା ଆକାଶ ଜୟ—ନାଦ କୋଳାହଳେ ।
ପଶିଲା ସେ ଜୟଘୋଳ ପାଣ୍ଡବ ଶିବିରେ,
ମଲ୍ଲଣାରେ ବସିଥିଲେ ଯହିଁ ସଙ୍ଗ ସାରେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଡାକିଲେ, "ବୀରେ, କର୍ଣ୍ଣ ମହାରଥୀ
କୌରବସେନାର କାଇ ହେବେ ସେନାପତି ।
ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି ପାଇଲେ ହେବ ତୁମ୍ଭର ସମର,
ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ ହେ ଏବେ ଧର୍ମ୍ମର ଭୂମର ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମ ତେଜେ କର୍ଣ୍ଣ ସୂର୍ଯ୍ୟର ନନ୍ଦନ
ତୁମଣ୍ଡଳେ ସଙ୍ଗଜିତ୍ୱୀ ବୀର ଅରିନମ ।
ପଞ୍ଚ ସରେ ଇନ୍ଦ୍ରାକର ଯୁଦ୍ଧେ ମହୋଦୟ,
ଉତ୍ତରେ ହିମାଦ୍ରି ଗିରି ଦକ୍ଷିଣେ ଜଳଧି,
ସଙ୍ଗ ଜନପଦ ଯାର ନାମେ ସକମ୍ପିତ,
ସେନାପତି ହେବେ କର୍ଣ୍ଣ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନମତ ।"

ଯୁଧିଷ୍ଠିର କହନ୍ତି, "ହେ ପାଣ୍ଡବର ଗତି,
କର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ଯୁଝିବାକୁ କାହାର ଶକତି ?
କାହାକୁ ସେନାଗ୍ର କାଇ କରିବା ସମରେ,
କହ ହେ କେଶବ ଆଜ ଏହି ଅବସରେ ।"

ଅର୍ଜ୍ଜୁନେ ଅନାଇ ତହିଁ ବୋଲନ୍ତି କେଶବ,
"କର୍ଣ୍ଣ ସମ ଯୋଦ୍ଧା ଏକା ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ।
ପାର୍ଥେ ସେନାପତି ପଦେ କର ତରପତ,
ରଘୁକୁଳ ଜୟ କରୁ ପାର୍ଥ ମହାମତ ।"
ପାଣ୍ଡବ-ଶିବିରେ ତହିଁ 'ଜୟ ପାର୍ଥ' ନାଦ
ଉଛୁଳିଲା, ରଘୁକୁଳ ଗଣିଲେ ପ୍ରମାଦ ।

ଜଣାଥ ହୋଇଲା ଏବେ, ଉରସ୍ଥ ଶିବିରେ
ସ୍ୱପ୍ନ ସହ ନିଦ୍ରାଦେବୀ ଉଦୟଲେ ଧୀରେ ।
ଯାମିନୀର ଶେଷ ଯାମେ ଦୁରୁଦ୍ଧାବାରେ
ଜାଗି ଯୁଦ୍ଧ ଗୁଳ ଗୁଳ ଗଗନ ନିଦ୍ରାରେ
ଖଣମାତ୍ର ଉଦ୍ଧମନ୍ତ କର୍ଣ୍ଣ ମହାଜଲା,
ସ୍ତ୍ରିମତେ ଜ୍ୱଳଇ ଗୁଡେ ଉଲ୍ଲାସଯାବଳା ।
ଏସନ ସମୟେ ବୀର ଦେଖିଲେ ସ୍ୱପନେ,
ଉଲଥ ହୋଇ ସେ ପଡଇନ୍ତି ଉଣାଙ୍ଗନେ ।

ଗଡ଼ଆଡ଼େ ଶୁଭୁଅଛି 'ଜୟ ପାର୍ଥ' ଧ୍ୱନି,
ହରଷ ହଦନେ କାନୁଛନ୍ତି ହରୁମଣି ।
ଖଣକେ ରଙ୍ଗିଲା ସ୍ୱପ୍ନ, ହଗ୍ନଃ ହୃଦସ୍ପେ
ଜାଣିଲେ ସେ ମହାବୀର ଜଣାନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ।
ଖଣକେ ପୁଣି ଯେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସାହସ ଜର୍ଜରେ
ବୋଇଲେ, 'ରକ୍ଷିବ ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସମରେ ।
ଦେଉ ଯା ଦେବାକ, କେବେ ନ ଛଡବ ପଣ,
ଦେଖାଉ ତ ଶର ଜସ୍ୱ, ଅରେ ରେ ମରଣ !'

ଏହା କହି ଶଯ୍ୟା ତେଜି କର୍ଣ୍ଣ ବୀରବର
ପ୍ରାତଃକୃତ୍ୟ ସାରି ପୁଣି ତୋଳିଲେ ତୂଣୀର ।
ପରିଧଲା ବର୍ମବସ୍ତ୍ର, ବାଜଲା ସଘନେ
ହଇସ୍ୱ ଶିବରେ ଶୁଭ ବାଦ୍ୟ ମହାସ୍ୱନେ,
ବାଜଲା ତୂନୁର ଶଙ୍ଖ ଶିଙ୍ଗା ଭେରୀ ଢୁଗି,
ଜସ୍ୱ ବୋଲାହକେ ଦଗଦଗ ଗଲା ଦୁଇ ।

କର୍ଣ୍ଣ କର ଧରି ହରୁଗ୍ରଜ ସମାଦରେ
ବସାଇଲେ ତହିଁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସିଂହାସନ ପରେ ।
ସେନାପତି ପଦେ ତାଙ୍କୁ ବରିଲେ ଅନନ୍ତେ,
ବନ୍ଧୁ ଗାଇଲେ ତାଙ୍କ ସୁଭ ନାନା ଛନ୍ଦେ ।
"ଜସ୍ୱ ମହାବୀର କର୍ଣ୍ଣ ଅଗଭମର୍ଦ୍ଦନ,
ଜସ୍ୱ ରଥୀନ୍ଦ୍ର କୌରବ-ଗୌରବବର୍ଦ୍ଧନ,
ବନାଶ ସମରେ ଆଜ ପାଣ୍ଡବ-ନରସ୍ୱ,
ଜସ୍ୱ ଅରଜୟ କର୍ଣ୍ଣ ମହାରଥୀ ଜସ୍ୱ ।"

ଏ ବନ୍ଦନା ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ସାହିତ ମନେ
ପାଇବାକୁ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ହରୁ ସୈନ୍ୟଗଣେ ।
ସମର ସଜ୍ଜାରେ ତହିଁ ହରୁଚକ୍ରବରେ
ସାଜିଲା ଅସଂଖ୍ୟ ହରୁ-ଥାଃ ଗ୍ରେଷ୍ଠବରେ ।
ଦାଦାରଲେ ମତ୍ତଗଜ, ଲୌହଜାଲ ଧରେ
ଆଖାଡ଼ ପ୍ରଚାଣ୍ଡ ଶଣ୍ଡ ନାଦନ୍ତ ଗମ୍ଭୀରେ ।
ଗୀବାଭଙ୍ଗ କରି କେତେ ତୁରଙ୍ଗମଗଣ
ବାହାରଲେ ଦର୍ପେ କରି ଖଳୀନ ଚର୍ବ୍ୱଣ ।
ଶତ ଶତ ରଥ ଗରୁ ଯତାକାଶୋରତ
ଗହ୍ଲଁ ଗହ୍ଲଁ ରଣାଙ୍ଗନେ ଚଳେ ଦନ୍ତକତ ।

ଧନୁ ଶର ଅସି ବର୍ଚ୍ଛା ଆଦ ଶସ୍ତ୍ର ଧର
ବାଦାଉଳେ ପଦାଉକେ ଜୟ ଧ୍ୱନ କର ।
ଠୁଳ ହେଲା ଥାଃ ଯନ୍ତୁଁ ପରାମ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ,
ସେନାପତ୍ତ ବୋଲି ସବେ ଉତ୍ସାହ କରନ୍ତେ,
ମକର ଆକାରେ ବ୍ୟୂହ ରଚିଲେ କୌଶଳେ,
ସମରେ ଆଜ୍ଞମିବାକୁ ପାଣ୍ଡବର ବଳେ ।

ପାଣ୍ଡବ ଶିବିରେ ଆଜ ପାର୍ଥ ସେନାପତ୍ତ
ବାସୁଦେବ-ଉପଦେଶ ଲଭ ଦୁଷ୍ପ୍ରସହ ।
ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକାରେ ବ୍ୟୂହ କରିଲେ ଜମ୍ପୀଶ,
'ଜୟ ପାର୍ଥ' ବୋଲାଦଳେ ଘୁରିଲା ବ୍ରହ୍ମାନ ।

ଦୁଇଦଳେ ରଣ-ସଜ୍ଜା ହେଲା ସେଜ୍ଞାମତେ,
ଧାଇଲା ଚୌଦଗ ଯୋଦ୍ଧା-ଗଜ-ଅଶ୍ୱ-ରଥେ ।
କମ୍ବୋ ମଜ୍ଜା ତରୁରଙ୍ଗ ସେନା-ପଦ-ଭରେ
ଧୂଳର ଝଞ୍ଜକା ବେଗେ ଘୋଟିଲା ଅମ୍ବରେ ।
ଶଙ୍ଖ ଆଦ ବାଦ୍ୟରୋଳେ. ଗଜ ଗରଜନେ,
ତୁରଙ୍ଗର ହ୍ରେଷାରବେ, ଅସ୍ତ୍ର ଝଣ୍ଝଣେ,
ସମରସ୍ଥଳର ମହାଘୋର କୋଳାହଳେ,
ମହାତ୍ରାସ ଉପୁଜିଲା ମେଦଗମଣ୍ଡଳେ ।

ଦୁର୍ଯୋଧନେ ବୋଲେ ତନ୍ତୁଁ କର୍ଣ୍ଣ ସାରଥର,
"ମହାରଥୀ ଶଲ୍ୟ ଦେଉ ସାରଥ୍ୟ ମୋହର ।
ଆଣ ଏବେ ଶଲ୍ୟେ ସେହ୍ନ ଚଳାଉ ମୋ ରଥ,
ତାହା ବନା ଅନ୍ୟ କେହ୍ନ ନୁହେ ସମରଥ ।"
ଶଲ୍ୟ ପାଶେ ଯାଇ ତନ୍ତୁଁ ସାର ଦୁର୍ଯୋଧନ
ବୋଇଲେ, 'ମାତୁଳ ଆଜ ରଖ ମୋ ବଚନ,
କର୍ଣ୍ଣର ସାରଥ୍ୟ ତୁଅ ଆହେ ମହାରଥୀ,
ତୁମ୍ଭ ବନା ଏ ସମରେ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଗତି ।'
ମଦ୍ରରାଜ ହେଲେ ତନ୍ତୁଁ କର୍ଣ୍ଣର ସାରଥ୍ୟ,
ପାର୍ଥର ସାରଥ୍ୟ ସଦା କୃଷ୍ଣ ସଦୁପତ୍ତ ।

ଏଥିଅନ୍ତେ ଦୁଇଦଳେ ଆରମ୍ଭିଲେ ରଣ,
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଶର ଉଡ଼ି ଛାଇଲା ଗଗନ ।
ରଥେ ରଥେ ଅଶ୍ୱେ ଅଶ୍ୱେ ବାରଣେ ବାରଣେ
ପଦାଉକେ ପଦାଉକେ ଭେଟାଭେଟି ରଣେ ।

ଶୂଳ ଚକ୍ର ଗଦା ଖଣ୍ଡା ବରଷ ପ୍ରହାରେ
ଶତ ଶତ ମୃଣ୍ଡ ଖସି ପଡ଼େ କଟୁଥାରେ ।
ଏକାଲରେ ଲକ୍ଷ୍ମସେନ ଲକ୍ଷ ଗଦା କରେ
ବୁରୁଥାଃ ପ୍ରତି ଧାଏଁ ମହାଗ୍ରେଷରେ ।
ଦୃଢ଼ତ ବାରଣପୃଷ୍ଠେ ଚଢ଼ି ବୃକୋଦର
ଦଶଥାଏ ତେଜୋବଳ ଯେଉଁ ଦବାକର ।
ଧାଏଁ ସର ଲକ୍ଷ୍ମସେନ ମନ୍ତ୍ରି ରଣାଙ୍ଗନ,
ବେଢ଼ିଲା ତାହାଙ୍କୁ ଗ୍ରେଷେ କୁକୁଡ ଗ୍ରଜନ ।
ଦିଗବର ସମ ଦୁହିଙ୍କର କଳବର;
ଆରମ୍ଭିଲେ ଦୁହେଁ ଏବେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ସମର ।
ପରସ୍ପରେ ପ୍ରହାରଣ ଅସ୍ତ୍ର ଘନ ଘନ
ମେଘ ସମ ରଣେ ଦୁହେଁ କରନ୍ତି ଗର୍ଜନ ।
ଲକ୍ଷ୍ମର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଶରଘାତେ ଅସମ୍ଭାଳେ
ପଳାଇଲା ଖେମମୂର୍ତ୍ତି ଦସ୍ତୀ ଏହିକାଳେ ।
ତା ପଛେ ଲକ୍ଷ୍ମର ଦସ୍ତୀ ଗଲକ ତୋଡ଼ାଇ,
ମେଘ ପଛେ ମେଘ ଯେଉଁ ବେଗେ ଥାଏ ଧାଇଁ ।

ବୃଷରେ ସମ୍ଭାଳ ପୁଣି କୁକୁଡ ଗ୍ରଜନ
ଲକ୍ଷ୍ମର ବାଇଶେ ବାଣ ବନ୍ଧିଲା ବହନ ।
ତହିଁ ଲକ୍ଷ୍ମ ଗଦାଘାତେ ଶତ୍ରୁର ବୃଷରେ
ନାଶି ଦେଲେ ଯନ୍ତ୍ରଲେ ସେ ତେଇଁ ଭୂମିପରେ ।
ଖେମମୂର୍ତ୍ତି ଡ଼େଇଁ ପଡ଼ି କଲେ ଘୋର ରଣ,
ହନୁ ଶେଷେ ଗଦାଘାତେ ଲଭଲେ ମରଣ ।

ଏଣେ ଦେଖ ମହାକ୍ରୋଧେ କଣ୍ଠ ସରବର
ପାଶୁବସେନାଙ୍କୁ ଶରେ କରଇ ଜର୍ଜର ।
ନାଶଇ ନାଗ୍ରତ ବହ୍ନ ଅରି ଶତ ଶତ,
ବେଢ଼ିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ଏବେ ନଳୁଲ ଆଗତ ।
ହେଲା ଏବେ ଦୁହିଙ୍କର ରଣ ଭୟଙ୍କର,
ପରସ୍ପରେ ବରଷନ୍ତି ଶତ ଶତ ଶର ।
ନଳୁଲର ବାଣ କଣ୍ଠ ଏଡ଼େ ଅନାୟାସେ,
ହନୁ କଣ୍ଠବାଣ ତାର ରଥ ଅଶ୍ୱ ନାଶେ ।
ନଳୁଲ ବୁଝଲେ ପଡ଼ ଆକୁଳ ଅନ୍ତରେ
ନାହିଁଲା ପଳାଇବାକୁ ମରଣ ଭୟରେ ।

ହସି ଚନ୍ଦ୍ର କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ କୋଇଲେ, 'ରେ ସ୍ୱାରୁ,
ଏ ସାତସେ ଯୁଝିବାକୁ ଅଛିକୁ ଶିବରୁ !
ଆଜ ତୋତେ ଛଡ଼ଦେଇ ପାଣ୍ଡୁ ଲୁଲାଙ୍ଗୀର,
ଭ୍ରାତୃଗଣେ କଦ ଯାଇ ଯୁଦ୍ଧ ସମାପ୍ତ ।'

ଏଣେ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ସ୍ୱପ୍ନ ବଖମ ସମରେ
କୋପେ କରୁଛନ୍ତି ଶରବୃଷ୍ଟି ପରସ୍ପରେ ।
ବଜୁଳ ପରାଏ ବାଣ ଚମକେ ଗଗନେ,
ଦୁହଙ୍କର ଦେହୁଁ ରକ୍ତ ବହଇ ସଘନେ ।
ଦୁହେଁ ମହାବଳୀସ୍ୱାର ମହାକ୍ରୋଧଭରେ
ନସ୍ତନ ତରୁଣ ଗୁନ୍ଥୁଆନ୍ତି ପରସ୍ପରେ
ମହା ହୁହୁଙ୍କାର ନାଦେ ବଜୁଆନ୍ତି ବାଣ,
ବେନି ମହାରଥୀ ଯୁଦ୍ଧେ ଅଟନ୍ତି ସମାନ ।
ଅବଶେଷେ ଯୁଝି ଯୁଝି ଦୁହେଁ ବହୁକ୍ଷଣ
ନଜ ନଜ ରଥେ ପଡ଼ ଦେଲେ ଅଚେତନ ।
ଦୁହଙ୍କ ସାରଥି ଚନ୍ଦ୍ର ସେହ ରଣଦାଣ୍ଡେ
ରଥଙ୍କୁ ଘେନଣ ରଥେ ପଳାଇଲେ ଗଣ୍ଡେ ।

ଏଥି ମଧ୍ୟେ ଧନଞ୍ଜୟ ସଂଶପ୍ତକଗଣେ
ଆକ୍ରମିଲେ ମହାବାହୁ ଜୟଙ୍କର ରଣେ ।
ଶତ ଶତ ସ୍ୱାର ଏବେ ଅର୍ଜୁନର ଶରେ
ଅକାଳେ ତେଜଲେ ପ୍ରାଣ ସମରଭୂମିରେ ।
ବୃରୁସ୍ୱାରମାନେ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାକ୍ରୋଧଭରେ
ବଢ଼ଲେ ଅର୍ଜୁନେ ଶତ ଶତ ଲକ୍ଷ୍ୟଶରେ ।
ଏକାକ୍ଷ ସହସ୍ର ରଥୀ ପ୍ରାପ୍ତେ ଧନଞ୍ଜୟ
ସମସ୍ତ ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ କଲେ ସମରେ ଅଥୟ ।
ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ଦବ ଯେଉଁ ମେଘକୁ ଉଡ଼ାଇ,
ସେହପରି ଶତ୍ରୁଗଣେ ଦେଲେ ପଳାଇ ।
ତାହା ଦେଖି ଧାଇଁ ଆସେ ଦ୍ରୋଣର ନନ୍ଦନ,
ଆକ୍ରମଇ ମହାକୋପେ ଅର୍ଜୁନ ସ୍ୟନନ ।
ରେରେକାଇ କରି ବୋଲେ କୃଷ୍ଣେ ଧନଞ୍ଜୟେ,
ଯେଣିକି ତୁମ୍ଭକୁ ଆଜ ଶମନ ଆଳସ୍ୟେ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ କୋଦଣ୍ଡ କରେ ଧରି ସ୍ୱରବର
ଅର୍ଜୁନେ କେଶବେ ବନ୍ଧେ ଶତ ଶତ ଶର ।
ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ବାଣାଘାତେ ବାସୁଦେବ ଖଣେ
ଝାମ୍ପଗଲ୍ଲ ପ୍ରାପ୍ତେ ପଡ଼ଗଲେ ସେ ସ୍ୟନନେ ।

ଚତୁଃ କୋଧେ ଗାଣ୍ଡୀବକୁ ଧର ଧନଞ୍ଜୟ
ମହାବାଣେ ପ୍ରହାରଇଲେ ଶତ୍ରୁର ହୃଦୟ ।
ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ସେ ଆଘାତେ ଗ୍ଲତ ଘୋର ରତ
ଅଚେତନ ହୋଇ ନଇ ରଥେ ଗଲ୍ଲ ପଡ଼ ।
ଚତୁଷ୍ପଣେ ସଜ୍ଜା ଲଭ ଦ୍ରୋଣର ତୁମର
ଲାଜେ ପଳାଇଲେ ରଣୁ ଛାଡ଼ଣ ଜାଡର ।
କପିଧ୍ୱଜରଥେ ଉଡ଼ି ପାର୍ଥ ଚତୁଃ ରଣେ
ପୁଣି ଆରମ୍ଭିଲେ ସପ୍ତକ ସାରଗଣେ ।
ଷଟ୍ଟଂ ଷଟ୍ଟଂ ସପ୍ତକେ ଗଲେ ଯମପୁର,
କେଶବ ବୋଲନ୍ତି, ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ପାର୍ଥ ଶୂର ।

ପାଣ୍ଡବ ପକ୍ଷର ପାଣ୍ଡ୍ୟ ମହାଙ୍ଗରବର
କୁରୁସେନା ସଙ୍ଗେ ଏବେ ଚଳନ୍ତି ସମର ।
ସମ୍ଭାଳବ ହେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପ୍ରହାର ?
କରୁଛନ୍ତି ଅବହେଳେ ଅଗ୍ରତ ସଡାଇ ।
ଏ କାଳରେ ଦେଖି କୁରୁଥାଙ୍କର ଦୁର୍ଗତି
ରୋହଲେ ବଦନ ତାଙ୍କୁ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ରଥୀ ।
ମହାରୋଷେ ମହାରଣେ ଶର ଦୁଇ କଣ
ଧରୁଷରେ ଘୋଷ୍ଟ ବାଣ କଲେ ବରଷଣ ।
ଦ୍ରୋଣର ଭୁଚଙ୍ଗ ପ୍ରଣି ଗୁଣ କୋଦଣ୍ଡର
ଟାଣି ପକାଇଲେ ପାଣ୍ଡ୍ୟ ବଜ୍ର ଘୋଷ୍ଟଶର ।
ଷଟ୍ଟଂ ଷଟ୍ଟଂ ଆଳ ଗୁଣ ଦେଇ କାର୍ମୁକରେ
ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ବାଣମାନ ବରଷେ କୋଧରେ ।
ପାଣ୍ଡ୍ୟଙ୍କ ସାରଥି ଆଉ ତୁରଙ୍ଗମଗଣେ
ଷଣକେ ବଧିଲେ ଦ୍ରୋଣି ମାଡ଼ ଘୋର ରଣେ ।
ଭୈରବ ଗର୍ଜ୍ଜନେ ଚତୁଃ ସେ ପାଣ୍ଡ୍ୟରଞ୍ଜନ
ଖଡ୍ଗରେ କଲେ ଦ୍ରୋଣି ଜଗତ ଛେଦନ ।
ଲାଜେ କୋଧେ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ଗ୍ଲତଣ ହୁଙ୍କାର
ପାଣ୍ଡ୍ୟ ଦିଗେ ଉଡ଼ ଶର କରଲେ ପ୍ରହାର ।
ଦ୍ରୋଣି ଏବେ ପାଣ୍ଡ୍ୟ ଆଡ଼ା ଦେଇଲେ ଜାଣନ
"ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା" ବୋଲେ ଦୁର୍ଯୋଧନ ।

ଉଭୟପକ୍ଷରୁ କେତେ ରଥୀ ଏହିପର
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ସମରେ ମାତ ବନାଇଲେ ଅତ ।
କମେ କମେ ଅସ୍ତାଚଳେ ଗଲେ ଦବାକର
ନବର୍ତ୍ତିଲା ସେ ଦନର ଯୁଦ୍ଧ ଭୟଙ୍କର ।

ଏଥିଅନ୍ତେ ପଥାକାଳେ ପାହୁଲ ରଜନୀ,
ଝଙ୍କ ଆକାଶରେ ବଜେ ଦେଲେ ବନମଣି ।
କଣ୍ଠର ଆଦେଶେ ଶଲ୍ୟ ଗୋଚ ଅଣ୍ଟରେ
ଉଗୋ ଡଲାଇଲେ ଋଅ ସମର ଦାଣ୍ଡରେ ।
ଘଙ୍ଗୋ ଚଲେ ରଣରଙ୍ଗୋ ହରୁଘଉ ଆଃ,
"ଜସ୍ ହରୁଘଉ ଜସ୍" ଘାଉଅଛୁ ଘାଃ ।

ଏଣେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ଡାକ ଗଲା ଯୁଧିଷ୍ଠିର
ବୋଲନ୍ତି ସେ, "ସାବଧାନ ହୁଅ ପାର୍ଥିଗର,
ଦେଖ ତେ କେମନ୍ତ ବ୍ୟୁହ ରଚିଛୁ ରଥେସ୍,
ବୃଥା ଦର୍ପେ ମାତ ତାହୁ ନ କର ତେ ଦେସ୍ ।"
କେଶବର ଉପଦେଶେ ଚଢ଼ି ପାର୍ଥ ରଥୀ
ସଜାଇଲେ ନଳ ସେନା କୌଶଳେ ଚଢ଼ଉ ।

ଦ୍ୱିତସ୍ ଦବସ ରଣ ମହାଭୟଙ୍କର,
ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଜଗତେ କାହିଁ ତାର ପଟାନ୍ତର ?
ବେନ୍ଦ ସେନା ବେନ୍ଦ ପାଶ୍ୱଁ ଗରଜ ଘୋଷଣେ
ଧାଇଁଲେ ପ୍ରଚଣ୍ଡେ ପରସ୍ପର ଆକ୍ରମଣେ ।
କୌରବବାହିନୀ ପ୍ରତି ଧାଇଁ ଧନଞ୍ଜସ୍
ପେଷିଲେ ସେ ଶତ ଶତ ସାରେ ସମାଇସ୍ ।
ପାଣ୍ଡବସେନାରୁ କର୍ଣ୍ଣ ବହୁସାରଗଣେ
ଖଣକେ ବଧିଲେ, ଭାନ୍ତ ଅସ୍ତରେ ସେସନେ ।
ଏ ସମସ୍ତେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ନିଜେ ସମରେ
ଆକ୍ରମିଲେ କର୍ଣ୍ଣସାରେ ମହାକୋଧରେ ।
କୋଦଣ୍ଡ ଝଙ୍କାର ଦଇଁ କର୍ଣ୍ଣ ସାରବର,
ବେଞ୍ଚିଲେ ସେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରେ ପେଷି ଶସ୍ତ୍ରଶର ।
ଯୁଧିଷ୍ଠିର ବାଣାଘାତେ କର୍ଣ୍ଣ ସାରବର
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ରଥର ।
ଖଣକେ ଚେତନା ଲଭ ରଥେସ୍ ଅବର
ଯୁଧିଷ୍ଠିର ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ବଜ୍ରଲେକ ଶର ।
ବାଣେ ବାଣେ ପୁଣି ତାଙ୍କ ତୁରଙ୍ଗ ସାରଥି
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ବନାଶଲେ କର୍ଣ୍ଣ ମହାରଥୀ ।
ରଥଶୂନ୍ୟ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଲଭ ପରାଜସ୍
ଚଲାଇଲେ ରଣୁ ବେଗେ ବ୍ୟଥିତହୃଦସ୍ ।

ଦ୍ରୌପଦୀର ପାଶେ ଅଳ୍ପ ସାର ବୃକୋଦର
ପ୍ରଭଞ୍ଜା କରଣ ଖୁରଲେ ଧର ଗଦାବର ।

"ଅଛ ନଷ୍ଟେ ଅନ୍ଧ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରପୁତ୍ରଗଣେ
ଗୋଟ୍ଟ ଗୋଟ୍ଟ କରି ଦେବ ବଳାଣିବ ରଣ୍ଟ ।
ଅଜ ଦୁଃଶାସନେ ଯେଉଁଦିନ ସମସ୍ତର,
ପିଇବ ବୁଧର ତାର ବଦାରଣ ଉର ।
ଅଜ ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷ ପରେ ଗୋ ପାଞ୍ଚାଳ,
ବନ୍ଧାଇବ କେଶ ତବ ଦ୍ରୁପଦୁଲାଳ ।"
ଏସନ ବଷମ ସେହ୍ନ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅନ୍ତରେ
ଧର ଭୀମସେନ ଧାଏଁ ସମର-ଦାଣ୍ଡରେ ।
କୌରବର ରଥ ଅଶ୍ୱ ବାରଣ ପଦାତ
ଗଦା ପ୍ରହାରଣ ଭୀମ ମାରଇ ଚପାତ ।
ଏବେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ପୁଏ ଅହି
ଅନ୍ତମିଲେ ବୃକୋଦରେ ଦମ୍ଭ ପରକାଶି ।
ରେରେକାର, ମାର ମାର ଶବଦେ ସେ ଷ୍ଟରେ
ଭୀମେ କେଡ଼ି ପ୍ରହାରନ୍ତି ଗଦା ତାର ଶିରେ ।
ଭୀଜଗଲ୍ଲ ସମସ୍ତଙ୍କ ଗଦା ଭୀମ ଅଙ୍ଗେ,
ମାଉଲେ ମାରୁଉ ତହୁଁ ଘୋର ରଣରଙ୍ଗେ ।
ପଳାଇଲେ ରଂପ୍ରକ୍ତ ହୁରୁଙ୍ଗରଗଣ
ଗୋଡ଼ାଇଲେ ତାଙ୍କ ପଛେ ହୁନ୍ତୀଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
ଗଦାବର ଧର ରୋଷେ ପିଛେ ଘାବନ୍ତ,
ଗୋଣିତ ଦୁଦ୍ଦାର ସଙ୍ଗେ ଲୋଟନ୍ତି ଅବଗ୍ଗ ।
ଭ୍ରାତୃବଧ ଦେଖି ଦୁଃଶାସନ ରୋଷବରେ
"ଅରେ ଭୀମ ମଲୁ ଆଜ" ବୋଲି ଧାଏଁ ଖରେ ।
ପରସ୍ପରେ ବେଢ଼ିଲେ ସେ ମହାବୀର ବେନ୍ନ,
ଦୁହଙ୍କର ପଦଭରେ କମ୍ପଇ ଅବନ୍ତ ।
ମହାମତ୍ତ କଶ୍ମ ସମ ଯୁଝନ୍ତି ଉଭସ୍ପେ,
ପରସ୍ପରେ କରଖନ୍ତି ଖର ଶରଭସ୍ପେ ।
ଦୁଃଶାସନ ସାରଥିକୁ ଏକ ବାଣେ ମାର
ଅନେ ଭୀମ ଦୁଃଶାସନେ ପକାଇଲ ଘାର ।
ତହୁଁ ଦୁଃଶାସନ ବକ୍ଷ ସମ ମହାଶରେ
ମହାରୋଷେ ବଭଲାକ ବୀର ବୃକୋଦରେ ।
ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇଣ ଭୀମ ପଡ଼ିଲ ସ୍ୟନନେ,
ଖଣକେ ଚେତନା ଲଭ ପୁଣି ଯାତେ ରଣେ ।
ବଜ୍ରନାଦେ ଗର୍ଜି ଭୀମ କହେ ଦୁଃଶାସନେ,
"ଆରେ ହୁରୁଲୁଲାଙ୍ଗୁଳ ନାହିଁ ରେ ମନେ,

କେମନ୍ତେ ତୁ ଯାଉବସ୍ତେ ଦ୍ରୌପଦୀ ହନ୍ତଲେ
ଧର ତାଙ୍କୁ ବଳପଣ କଲୁ ସଭାତଳେ !
ଆଜ ତାର ପ୍ରତିଫଳ ଦେବ ତେ ବଳର,
ତୋତେ ରେ ଦଇବ ଆଜ ଗଡ଼ିଲା ଯାମର !"
ଏତା କହୁ ମହାକୋପେ ଗରଜେ ଭୈରବେ,
ଚଗଚର ବକକ୍ଷତ ଶ୍ୟେନର ସେ ରବେ ।
ଯମଦଣ୍ଡ ସମ ମହାଗଦା ଭୁଜଦଣ୍ଡେ
ତୁଲାଇ ଧଇଲା ବାସୁତୁମର ପ୍ରଚଣ୍ଡେ ।
ଦେଲେ ଚଢ଼ି ଗଲା ଦୁଃଶାସନେ ବୃକୋଦର,
ଫିଦ ଚଢ଼ି ଯାଏ ଯଥା ମହାଗିରିବର ।
ଗଦାର ଆଘାତେ ଦୁହେଁ ଦେଲେ ମଣ୍ଡମଣ,
ଗଦା ଚୁର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତେ ସେ ଦେଲେ ଧଣ୍ଡଧର ।
ପରସ୍ପରେ ଘଡ଼ାଘଡ଼ି ହୁଅନ୍ତେ ସେ ବାରେ
ଦୁଃଶାସନ ଗଡ଼ି ଯାଇ ପଡ଼ିଲା ମହୀରେ ।
ନମ୍ରେଖକେ ଉଠି ଦୁଃଶା ଯୁଝିଲ ଆବଳ,
ଅବଶେଷେ ମାଡ଼ି ବସେ ରୋଷେ ବୃକୋଦର ।
ଦୁଃଶାସନ ବକ୍ଷେ ବସି ରେରେକାର କର
ଭରଙ୍ଗେ ଗ୍ରାସିଲ ଗଲା ରୁଦ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ଧର ।
ତୁଲାଇଣ ବେନ ଢୋଲା ଦନ୍ତ କଡ଼ମଡ଼
ଘଡ଼ଘଡ଼ ପ୍ରାସେ ଛଡ଼େ ମହାଘୋର ରଡ଼ ।
ଦଶ ନଖେ ଦଶନରେ ଉତ୍ପାଟିଲ ସ୍ତଳ
ବଦାର ଯେଉଁ ଉକ୍ତ ଶ୍ୟେନ ମହାବଳ ।
ପୁଣି ସେହିଠାରେ ଶ୍ୟେନ କୃଷ୍ଣାଙ୍କୁ ଅଣାଇ
ବୋଲେ, 'ମୋ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଯୁଦ୍ଧି ଏତେ ଦନେ ଯାଇ ।'
ଏତା କହୁ ଦୁଃଶାରକ୍ତେ ରଞ୍ଜିତ ହସ୍ତରେ
ବନ୍ଧାଇ କୃଷ୍ଣାର କେଶ ମହାହର୍ଷଭରେ ।
ଦୁଃଶାର ରୁଧିର ପୁଣି ପିଏ ଅଞ୍ଜଳୀରେ,
ରାକ୍ଷସ ବୋଲଣ ଲୋକେ ପଳାଇଲେ ଡରେ ।

ଏଥିଅନ୍ତେ କର୍ଣ୍ଣସୁତ ବୃଷସେନ ରଥୀ
ନୂରକର୍ମୀ ଶ୍ୟେନସେନେ ଆକ୍ରମେ ତତ୍ତତ ।
ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା କୃପାଚାର୍ଯ୍ୟ ଶଲ୍ୟ ଆଦି ବୀର
ବରଷିଲେ ଶ୍ୟେନସେନ ଶତଶତ ଶର ।
ଦୂରେ ଯୁଝୁଥିଲେ କର୍ଣ୍ଣ, ଦୁଃଶାସନ ବଧ—
ବାରତା ପାଇଣ ଷଣେ ହୋଇଲେ ସୁବଧ ।

ଧାଇଁ ଆସି ଗଳ୍ଥୁଳେ ମିଳଲେ ସେ ସ୍ଥଳେ,
ସ୍ୱମେ ଉଦେଶି ବାଣ ବଜ୍ଜଲେ ସବଲେ।
ତା ଦେଖି ନକୁଳ ସାର ପୁଣି ଧନଞ୍ଜୟ
ରୋଷବରେ ସେହ୍ନଠାବେ ମିଳଲେ ଉଭୟ।
ଲାଚିଲା ତୁମୁଳ ରଣ ଏବେ ଦୁଇଦଳେ,
ଉଲ୍କା ସମ ଶରଗ୍ରଣ ଉଡ଼େ ନଭସ୍ଥଳେ।
ମହାସାର ବୃଷସେନ କର୍ଣ୍ଣର କୁମର
ଜଣିଲେ ନକୁଳେ କର ବଧଣ ସମର।
ନକୁଳ ପଳାଇ ଗଲେ ବୃକୋଦର ପାଶେ,
କୃପ ଦ୍ରୌଣି ଗୋଡ଼ାଇଲେ ବକଃ ଉଲ୍ଲାସେ,
କନ୍ଥ ସ୍ୱମ ବାଣେ ଦୋଇ ଉତ୍ପୀଡିତ ଅତି
ବାସ୍ତୁଳେ ଲଗେ ଦୁଃଖେ ସେହ୍ନ ଦୁଇ ରଥୀ।
ଏକ ବାଣ ବଜ୍ଜେ ସ୍ୱମ ଶତ୍ରୁନ ଉପରେ,
ପଳାଏ ଶତ୍ରୁନ ରଣୁ ସେହ୍ନ କାଳବରେ।
ଏଣେ ବୃଷସେନ ମହାରଥୀ ପାର୍ଥ ଶରେ
ନିଧନ ଲଭଲେ ଆଡା କର୍ଣ୍ଣ ସମକ୍ଷରେ।

ଏଥିଅନ୍ତେ ପୁତ୍ରଶୋକେ ଆକୁଳ ହୃଦୟ,
ମହାକୋପରରେ କର୍ଣ୍ଣ ନତାନ୍ତ ଅଥୟ,
ଆରଜୁନସ୍ୱନ ସାର ଅଗିଲେକ ଧାଇଁ
ଚରମସ୍ଥ ପାର୍ଥ ସଙ୍ଗେ ଯୁଝିବାର ପାଇଁ
ଦୁଇ ସଙ୍ଗେ ରଥାରୂଢ଼, ଅତୁଳବଳ୍ଲ,
ଦେଲୋଦଳ୍ଲ ଦଶଇନ୍ଦ୍ର ଦବାକର ସମ।
ଶଙ୍ଖନାଦେ କର୍ଣ୍ଣ ପାର୍ଥେ ଆହ୍ୱାନଲେ ରଣେ,
ଶଙ୍ଖନାଦେ ଉତ୍ତରଲେ ପାର୍ଥ ସେହ୍ନକ୍ଷଣେ।
ବୁଦ୍ଧରେ ବେଶାବେଶି ହୋଇଲେ ସମରେ,
ମତ୍ତଗଜବର ସଥା ମତ୍ତଗଜବରେ।
କର୍ଣ୍ଣାର୍ଜୁନ ରଣ ଅହୋ ମହାଭୟଙ୍କର,
ଉଭ ଭୁବନରେ ନାହିଁ ତାର ପଟାନ୍ତର।
କୌରବ ପାଣ୍ଡବଳ ରହିଘାଣ୍ଟି ଧାଇଁ
ବେଢ଼ି ଗଲେ ସେହ୍ନ ରଣେ ଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ।
ଦୁଇଦଳେ ଶଙ୍ଖ ଭେରୀ ଦୁନ୍ଦୁଭି ବଜାଇ,
କର୍ଣ୍ଣ ଧନଞ୍ଜୟ ସଙ୍ଗେ ରହିଲେ ଅଜାଇ।
କର୍ଣ୍ଣ ଧନଞ୍ଜୟ ଏବେ ଆରମ୍ଭିଲେ ରଣ,
ଘଟଣରେ ବାଜିଲାଳ କର ନାସ୍ତ୍ରଗଣ।

କର୍ଣ୍ଣର ସାରଥ୍ୟ ଶଲ୍ୟ, କୃଷ୍ଣ ଅର୍ଜ୍ଜୁନର,
ପରସ୍ପରେ ଗୁହ୍ୟ ରଥ ବାହାନ୍ତୁ ସତ୍ୱର ।
ପରସ୍ପରେ ବାଣ ବଜ୍ର ବେନ୍ଦ ରଥ୍ୟର
ନବାରଲେ ପରସ୍ପର ବାଣ ଜରନ୍ତର ।
ଇତ୍ୟବସରେ କେତେ କୁରୁଙ୍କର ଗୋଷ୍ଠରେ
ବଜ୍ରଲେ ସାସ୍ତ୍ରକମାନ ପାର୍ଥ ଦାମୋଦରେ ।
ନାଡି ସେହ୍ନ ଶରମାନ ଙ୍କର ଧନଞ୍ଜସ୍ୱ
ବାଗେ ବାଗେ ଉପୁଡଲ-ବଳ କଲେ ଖସ୍ୱ ।
ମହାଧନୁର୍ଦ୍ଧର କର୍ଣ୍ଣ ଏହ୍ନ ସମସ୍ତରେ
ଭୁବାଇ ଭୁବାଇ ବଜେ ଶତ ଶତ ଶରେ ।
ପତବାଣମାନ ବଜ୍ର କୁନ୍ତୀଙ୍କ ନନ୍ଦନ
କଲେ କେତେ ସେହ୍ନ ସବ୍ ବାଣକୁ ଛେଦନ ।

ପ୍ରଣି ଗାଣ୍ଡୀବକୁ ଧର କୁଳଶ ସମାନ
ପେଷିଲେ ସେ ଗୋଷ୍ଠରେ ଏକ ମହାବାଣ ।
ସେହ୍ନ ବାଣେ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ରଥଧ୍ୱଜଦଣ୍ଡ
ଗୁହ୍ଟି ଗୁହ୍ଟି ନମେଷକେ ହେଲା ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ।
ଆନ ଏକବାଣ ବଜ୍ର କର୍ଣ୍ଣ କଳେବରେ
ପାଇଲେ ବଷମ କ୍ଳେଶେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ତନୟରେ ।
କର୍ଣ୍ଣ ତହ୍ନି ମହାଘୋଷ ଧନୁ ଧର କରେ
ବନାଶିଲେ ବହୁ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ସମରେ ।
ଏହ୍ନପର କର୍ଣ୍ଣାର୍ଜ୍ଜୁନ ବେନ୍ଦ ଙ୍କରବର
ବାଛି ବାଛି ପରସ୍ପରେ ବଇଖଣ୍ଡ ଶର ।
ବାଣେ ବାଣେ ଜ୍ୱଳସ୍ତର ରଥ ଗଲ୍ଲ ଘନ.
ତଥାପି ପେଷନ୍ତି ବାଣ ଭୁବାଇ ଭୁବାଇ ।

ଏଥିଅନ୍ତେ ମହାଙ୍କରବର ସବ୍ୟସାଚ
ଶଲ୍ୟକୁ ବଜ୍ରଲେ ବାଣ ଦୁଇଗୋଷ୍ଠା ବାହୁ ।
ଅବର ବଜ୍ରଲେ କର୍ଣ୍ଣେ ଦଶଗୋଷ୍ଠା ଶର,
କର୍ଣ୍ଣ କଳେବରୁ ରକ୍ତ ବହେ ଝର ଝର ।
ମହାପୀଡ଼ା ପାଇ କର୍ଣ୍ଣ ଅଇ ନୋଧରରେ
କେଟବେ ବଜ୍ରଲେ ପାଞ୍ଚଗୋଷ୍ଠା ଜଞ୍ଜଘରେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କର ପୀଡ଼ା ଦେଖି ପାର୍ଥ ମହାବଳୀ
ଶୁଷ୍ଟପାସେ ଅଗ୍ନି ସମ କୋଧେ ଉଠେ ଜ୍ୱଳ ।

ଅକର୍ଣ୍ଣ ଓଃାର ପୁଣି ଯେଷେ ଦୁଇଟର
ସେ ବାଣରେ ବଡଚଡ ହେଲେ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ।
କେହ କାଡାଠାରୁ ଉଣା ନୁହେ ବଳସରେ,
ଜାଣି ହେଉ ନାହିଁ, କଏ ଜଣିବ ସମରେ ।
ଏସମସ୍ତେ ନାଗ ବାଣ ନାମେ ଗପୃଙ୍କର
ବାଣ ଏକ ବଳଲେ ସେ ପୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କୁମର ।
କଷ୍ଟ-କଷ୍ଟ ସେହି ଗପୃଙ୍କର ଶରେ
ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପଡଲା ସେ ଧରଣୀତଳରେ ।
ରୁଦ୍ର ପଗାନ୍ତମେ ଚନ୍ଦ୍ର ପାର୍ଥ ଗାରବର
ଶରେ ଶରେ ପ୍ରହାରଲେ କର୍ଣ୍ଣ କଲେବର ।
ମୁଲୁଝ ପଡଲା ଖସି କର୍ଣ୍ଣ ମସ୍ତକରୁ,
ଖସିଣ ପଡଲା ପୁଣି ଶରାସନ କରୁ ।
ମହାରେଖେ କର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ର ଧନୁ ତୋଳ କରେ
ଶତ ଶତ ବାଣ ବନ୍ଧେ ପାର୍ଥ ଧନୁର୍ଦ୍ଧରେ ।
ପାର୍ଥର ଶଙ୍ଖରେ କତେ ବୁଧରର ଧାଇ,
ନୋଧେ ଧନଞ୍ଜୟ କଲେ ଧନୁରେ ଝଙ୍କାର ।
କର୍ଣ୍ଣ ବାଣାଘାତେ ଛିଣ୍ଡି ଗଲା ଧନୁ ଗୁଣ,
ପୁଣି ଚଢ଼ାଇଲେ ନଥା ଗୁଣ ସେ ଅର୍ଜୁନ ।
ଏ ସମସ୍ତେ କର୍ଣ୍ଣରଥ ବସି ଗଲା ଚଳେ,
ଗ୍ରାସ କଲା ମଦ୍ର ରଥ-ଚକ୍ରେ ରଣସ୍ଥଳେ ।
ଓଦ୍ଧାଇ ଚଳନ୍ତୁ କର୍ଣ୍ଣ ତୋଳଇ ଯେତବ,
ପଶି ଯାଏ ରଥଚକ୍ର ଭୂମିରେ ଗେଉବ ।
ପାର୍ଥେ କହେ ସାର୍ଥବାପ ତେଜ ସାରବର,
ରଥଶୂନ୍ୟ ମୁହିଁ ଏବେ, ସମର ସମ୍ବର ।
ଭୁମ୍ଭେ ରଥେ, ମୁଁ ଚଳରେ, ଏହ ଅସମସ୍ତେ
ରଥ ତୋଳବାକୁ ବେଳ ପାଅ ଧର୍ମ୍ମସୁତେ ।
କେଶବ କହନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣ ବାଣୀ,
"ଧର୍ମ୍ମସୁତ କଥା କାହିଁ ଅଜ ଆଜି !
କାହିଁ ଥିଲା ଧର୍ମ୍ମସୁତ, ସେବେ ଦୁଃଶାସନ
ଦ୍ରୌପଦୀକୁ ସଭାତଳେ କଲା ବବସନ ?
ଜତୁଗୃହ ଦହନରେ, କପଟ ପାଶାରେ,
କବ କର୍ଣ୍ଣ, ଧର୍ମ୍ମସୁତ ଥିଲା କେଉଁଠାରେ ?
ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ବନବାସେ, ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ହରଣେ,
କାହିଁ ଥିଲା ଧର୍ମ ଅରମନ୍ୟୁ ବନାଶନେ ?"

କୃଷ୍ଣ ବାଣୀ ଶୁଣି ଏବେ ପାର୍ଥ ମହାଶୂର
ଦୁଇ କଥା ସ୍ମରି ଟେଳେ କ୍ରୋଧରେ ଅଧୀର ।
ତାହା ଦେଖି କର୍ଣ୍ଣଶର ଅର୍ଜୁନ ଉପରେ
ଶେପିଲେ ଦାରୁଣ ଶର ମହା କ୍ରୋଧରେ ।
ଅଶନି ସମାନ ସେହି କର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ଶର
ଧନଞ୍ଜୟ ବକ୍ଷେ ତାଙ୍କ ବହାଏ ରୁଧିର ।
ସମ୍ଭାଳି ନ ପାର ପାର୍ଥ ପଡ଼ିଲେ ସ୍ୟନନେ,
କର୍ଣ୍ଣ ତହୁଁ ଲାଗିଗଲେ ରଥଆରୋହଣେ ।
ପଳ୍ଲା ଲଇ ଧନଞ୍ଜୟ ଏହି ଅବସରେ
ବଜ୍ରଲେ ପ୍ରଚଣ୍ଡେ ସାର ଅଞ୍ଜଳିକ ଶରେ ।
ଅର୍ଜୁନନିକ୍ଷିପ୍ତ ସେହି ମହାଦିବ୍ୟ ଶର
ସାପୁନ୍ତନ ଗଗନକୁ କଲା ଗ୍ରାସ୍ତର ।
ଇନ୍ଦ୍ର ବଜ୍ର ବୃତ୍ରାସୁର ମସ୍ତକେ ସେସନ,
ଅଞ୍ଜଳିକ କର୍ଣ୍ଣଶିର ଛେଦିଲା ତେସନ ।
ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ଅସ୍ତାଚଳେ ଯେପ୍ତେ ଦିବାକର,
ପଡ଼ିଲା ଅବନୀତଳେ ମସ୍ତକ କର୍ଣ୍ଣର ।
ପାଞ୍ଚଜନ୍ୟ ଦେବଦତ୍ତ ଶଙ୍ଖଦ୍ୱୟ ଘେନି
ହର୍ଷେ ଜମ୍ବୁନ କଲେ କୃଷ୍ଣାର୍ଜୁନ ବେନି ।
ପାଣ୍ଡବବାହିନୀ ତହୁଁ ମାଉଣ ଉଲ୍ଲାସେ
ସିଂହନାଦ କଲେ ସବେ ଧନଞ୍ଜୟ ପାଶେ ।

କର୍ଣ୍ଣର ମରଣ ଦେଖି ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ
ନିରାଶ ଅନ୍ତରେ କଲେ ବହୁତ ରୋଦନ ।
କୁରୁଥାଃ ବୁଡ଼ଗଲା ଦୁଃଖପାରାବାରେ
କାତରେ କାନ୍ଦଲେ ସବେ ଶୋକେ ହାହାକାରେ !

(୭)

ସ୍ତୋତ୍ର

ଏ ଅନନ୍ତ ବଶ ତୁମ୍ଭ ମହିମା କୀର୍ତ୍ତନ
ଅଶେଷ ପ୍ରକାରେ ବର୍ତ୍ତୋ,ଜ ରେ ଅନୁକ୍ଷଣ ।
ତୁମ୍ଭ କ୍ୟୋଉ ଲଘ ତନ୍ତ୍ର ତାରକା ଗ୍ରହର
ମଣ୍ଡଳ ଶୁଭ୍ର ଆଲୋକେ ଜଳ ଜଳେବର ।
ବବସ ରଜନୀ ପ୍ରଣି ଗ୍ରହୁପରକ୍ଷଗ,
ନତ୍ୟ ଆବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ରମଣୀପ୍ତ ଧର୍ତ୍ତ,
ସ୍ତମ୍ଭଳ ଗଗନ, ଦିଜ୍ ରତନଜଲପ୍ତ
ଦରଶନେ ଦେଜ୍ଛନ୍ତ ତୁମ୍ଭ ପରତପ୍ତ ।
ତୁମ୍ଭର ବଶାଳ ପ୍ରୀତ ରମ୍ୟ ବସନ୍ତରେ
ଅବତର ଧର୍ତ୍ତଲେ ଆନନ୍ଦ ବତରେ ।
ତାତ୍ତ୍ରମପ୍ତ ଗଗନକ୍ତ , ବତ୍ର ମକ୍ତ ବଳ
ମନୋଜ୍ଞ ତୁମ୍ପନ୍ଦଳେ ଶୋବେ ବନସ୍ତଲୀ ।
ତରୁଡ଼ାଳେ ବସି ଦିକ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେମଗୀତ
ମନୋହର ତାନେ ଗାଇ ରମେ ଲୋକତତ୍ତ ।
ତୁମ୍ଭ ପରମଳ ଘେନ୍ନ ମଳୟପବନ
ବତ୍ତଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ବୋଲ କରେ ବତରଣ ।
ନଦାଗରେ ତାପେ ଆତ୍ତ ତେଜେ ବତୃଷିତ
ତୁମ୍ଭର ମହିମା, ପ୍ରତ୍ତୋ, ତୁଅଇ ବଦତ ।
ତୁମ୍ଭ ରବ ଏବେ ତୃଣେ ଶର ରଶ୍ମି ଗ୍ରଣି,
ତତ୍ତ୍ୱ ପରଣାମେ ସୁଖ ତୁଙ୍କେ ଧର୍ତ୍ତବାସୀ ।
ବରଖାରେ ଘନମାଳା ସ୍ତ୍ରମ ବେଶ ଧର
ଗଗନେ ଘୋଷନ୍ତ ତୁମ୍ଭ ଅଜ୍ଞା ଅନୁସର ।
ସ୍ତ୍ରଖଣ ଭୁଚଣ ନାଦ, ଚପଳା ଝୁରଣ,
ତୁମ୍ଭର ମହିମା, ପ୍ରତ୍ତୋ, କରନ୍ତ ଘୋଷଣ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅରବେ ଏବେ ବଡେ କଲ୍ଲୋଳନ
ସିନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗେ କରବାକୁ ତୁମ୍ଭ ଜସ୍ଥିନ ।

ଶରତେ ବହଳ ନବେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ବହଳ,
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁସୁମଗନ୍ଧ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଜଘାଜଳ,
କେଦାରରେ ପକ୍ୱଶାଳୀ ଜୀବହୃତକର
ପ୍ରକାଶନ୍ତ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେମ ଅସୀମ ସୁନ୍ଦର ।
ହେମନ୍ତ ହିମିରକାଳେ ତୁମ୍ଭର ଆଦେଶେ
ପ୍ରଳୟ ସାଜଇ ଅଭ ଘାନସ୍ନାନ ବେଶେ ।
ଜଣାଏ ମାନବବର୍ଗେ ସମସ୍ତ ନଶ୍ୱର,
ଚରସ୍ଥାୟୀ ନୁହେ କିଛୁ ଜଗତ ମଧ୍ୟର ।
ସକଳ ଗ୍ରହଏ ତୁମ୍ଭ ଆଜ୍ଞା ଅନୁସର
ଚଳନ୍ତ ନସ୍ପନ୍ଦଚକ୍ଷେ, ବଗ୍ରେ, ଏହପର ।

(୮)

ଭାରତୀ-ବନ୍ଦନା

(ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ଉପଲକ୍ଷରେ ରଚିତ ।)

ଅନନ୍ତ-ମାନସ-କମଳବାସିନୀ
ଦବ୍ୟଜ୍ଞାନମୟୀ ଅମୃତବର୍ଷିଣୀ
ବୀଣାର ବାଣୀ ବଶ୍ବମୋହନୀ
ଶବେ କୋଟି ବଶ୍ ସୃଜନକାରିଣୀ
ଚତୁରାନନମୟୀ ଅରୂପଧାରିଣୀ
ନବ୍ୟ ନବ ନବ ସୃଷ୍ଟିପ୍ରକାଶିନୀ
ଆସ ମା ତ୍ୱରିତ ତ୍ୱରିତଧାମେ ।

ଅନ୍ଧକାରମୟ ତୋ ବନା ତ୍ୱରିତ,
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶ୍ମଶାନରୂପେ ପରିଣତ,
ମୃତ ଅଚେତନ ତ୍ୱରିତ ସନ୍ତତ
ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଶା ଉତ୍ସାହ ଶବତ,
ଗୌରବ ବତ୍ତଳ ତ୍ୱରିତ ସଂସାର,
କାହିଁ ଗୋ କାବନ ଝଙ୍କାର ଝଙ୍କାର,
ତ୍ୱରିତ ତ୍ୱରିତ କେବଳ ନାମେ !

ଯଖନ ବନ ସେବେ ତୋହର ପ୍ରସାଦେ
କୋଟି କୋଟି କଣ୍ଠ ଅମୃତ ବନାବେ
ତେଜେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା-ଗୀତ
ବହୁ ବରୁଥିଲ ଜଗତ ମୋହତ,
କାହିଁ ବେଦମାତଃ ସେ ପୁଣ୍ୟ ବନ !

ଜଡ଼ତା ନୈଗ୍ଣ୍ୟ ଅନ୍ଧାରେ ଜଡିତ
ଚର-ପଦ୍ଧତି ପଡିତ ଶବ୍ଦିତ
ତ୍ୱରିତ ସନ୍ତାନ ସବେ ନରନାଶ୍ଚ
ବଳର ମହିମା ଗୌରବ ଯାଶୋଇ
ହୋଇଛନ୍ତି ମାତଃ କେମନ୍ତ ସ୍ଥାନ !

୫

କେତେକାଳ ଆଉ ଇହଥିବ ପତ
ଭାରତ ଦାରୁଣ ଅବସାଦେ ଗଡ଼ି,
ଅମ୍ବ ମା ଭାରତ କରୁଣା କର ।
ଗମ୍ଭୀରେ ବଜାଅ ମୃତ୍ୟୁଭୟଜୟୀ
ପ୍ରାଣସଞ୍ଜାରଣୀ ସେ ଅମୃତ ସ୍ୱନୀ,
ଜାଗୁ ଏ ଭାରତ ଜୀବନ ଧରି ।

୬

ଅମ୍ବ ମା ଅମ୍ବ ମା ଅମ୍ବ ମା ଜନନୀ,
ଆଜି ପୁଣ୍ୟ ମାଘେ ପୁଣ୍ୟ ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ,
ସ୍ୱର୍ଗରୁ ନନ୍ଦନ ମଧୁ ଆଗମନେ
ବସଇ ଧରଣୀ ଆନନ୍ଦିତ ମନେ,
ଅମ୍ବ ମା ଭାରତେ ଭାରତୀ ଗୁଣୀ ।
ଉର୍ମିର-ସାଗରୁ ନବ ବନମଣି
ହରଶୁସ୍ୱ କରେ ଉଦ୍ଧାର ଧରଣୀ
ଭାରତ-ଆକାଶ କରୁ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳୁ ଭାରତେ ଆନନଚଳ
ବସୁ ଏ ଭାରତ ଶୁଭ୍ର ତୋ ବାଣୀ ।

୭

ଦଅ ମା ଫିଟାଇ ସ୍ୱରଗର ଦ୍ୱାର,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କର ମା ଭାରତ ସଂସାର,
ସ୍ୱରଗର ପ୍ରେମ ପୁଣ୍ୟ କ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେ
ଭାରତ ଲଲାଟ ଧୌତ କରୁ ଆମ୍ଭି,
ପୁଣ୍ୟ-ଜଳେ ଧୁଅ ଭାରତର ତନୁ,
ଯାଉ ତାପ ଯାଉ ଭାରତ ଦବନୁ,
କର ମା କରୁଣା ଭାରତ ପ୍ରତି ।

ଜୟ ଜୟ ଜୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଜନନୀ
ଅନନ୍ତ-ମାନସ-କମଳବାସିନୀ
ଚତୁରାନନମୟୀ ଅରୁପଧାରିଣୀ
ନବ୍ୟ ନବ ନବ ସୃଷ୍ଟିପ୍ରକାଶିନୀ
ଦବ୍ୟଜ୍ଞାନମୟୀ ଅମୃତବର୍ଷିଣୀ
ଅଚେତନ-ଜନ-ଜାଗ୍ରତକାରିଣୀ,
ଅମ୍ବ ମା ଭାରତେ ଭାରତୀ ସତ୍ତା ।

(୯)

ଶ୍ମଶାନ

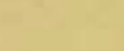

ଅସ୍ତ ହେଲେ ରବି ଗ୍ରହଗ୍ରାଜ ଦିନମଣି,
ତାରାମୟ ହାର ପିନ୍ଧି ଆସିଲା ରଜନୀ ।
ଚନ୍ଦ୍ରମାର ସୁଧା-କରେ ପ୍ରପୁଲ୍ଲ ଭୁବନ,
ମନ ମନ ବହେ ଗନ୍ଧବହ ସମୀରଣ ।
କାଲାମ୍ବର-ଆଲଙ୍ଗନେ ଅଧୀରହୃଦୟ
ପ୍ରସାରଇ ସିନ୍ଧୁ ବକ୍ଷ ଶାଲମଣିମୟ ।
ଭ୍ରମିଲ ଏସନ କାଲେ ଅମ୍ବୁଧର ଦଙ୍ଗେ,
କଳ୍ପନା ଚଢ଼ିଲ କେତେ ଛବି ଚତ୍ର-ପଙ୍ଗେ ।
ଭ୍ରମୁଁ ଭ୍ରମୁଁ ଏକସ୍ଥାନେ ହେଲ ଉପଗତ,
ଭୀଷଣ ଶ୍ମଶାନ ଯହିଁ ଅଟେ ବିରାଜତ ।
ଅସ୍ଥିମାଳା ନରମୁଣ୍ଡେ ଧରଜତ ଦେଶ,
ବସୁଗଣି ଚତାନଳେ ଜ୍ୱଳଇ ବିଶେଷ ।
ଭୀମନାଦେ ଚତୁର୍ପାଶେ ବେଢ଼ି ଶିବାଗଣ
ନୂଆ ହର୍ଷେ ଶବରାଶି କରନ୍ତି ଭକ୍ଷଣ ।
ଯଡ଼ନ୍ତେ ନୟନ ମୋର ଏ ଭୀଷଣ ସ୍ଥଳ,
ଚମକତ ଚତ୍ର ଷଣେ ହୋଇଲା ବିହ୍ୱଳ ।
ନ ଦଶିଲା ଧରା ବ୍ୟୋମ ସାଗର ଗଗନ,
ନବାତ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ହୃଦେ ଉରଜ ଯେସନ,
ନ ଖେଳଲା ଭାବ-ଉର୍ମି ଚତ୍ତରେ ତେସନ ।
ଜଗେ ଏ ଜୀବନ। ଦୁର୍ବୁଂ ହେଲା ଉତ୍ସେହତ,
ସୁଖ-ନବେ ବନ୍ଧୁ ଛନ୍ଦ ହୋଇଲା ଜୀବତ ।
ଗମ୍ଭୀର ଜୀବସଙ୍କୁଳ ହୋଇଲା ମାନସ !
ବର୍ଷାଗମେ ତଂସେ ଯଥା ବେଢ଼ନ୍ତି ମାନସ ।
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅନନଶିଖ ମୃତ ମାତାଙ୍କର,
ନଶ୍ୱର ଦୃଶ୍ୟମ ପ୍ରଭା ମୃତ ଭଗିନୀର,
ମୃତ ଜ୍ଞାନଦାତା ପ୍ରଭୁ ମୃତ ପରଜନ
ନୟନ ଆଗରେ ଯେତେ ନାଚଲେ ଭୀଷଣ :
ଅବର ଚଣ୍ଡାଳ ଯହ ପରଜାଳ କଥା,
ସ୍ୱରଗ ଅନଳ ଶାନ୍ତ ନଭଚର ବ୍ୟଥା ।

ଏମନ୍ତ ବସ୍ତୁତ ଜୀବ ହୃଦସ୍ଥ-ଅମ୍ବରେ
ବଜୁଚ ସମାନ ଉଇଁ ଉଦଲେ ସତ୍ୱରେ ।
ସଂସାରର ଅନିତ୍ୟତା-ତତ୍ତ୍ୱ-ଚନ୍ଦ୍ରା-ଘନ
ଅବଶେଷେ ମାନସର କଲ୍ପ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ।
ଚରସ୍ଥାସ୍ଥୀ ନୁହେ କିଛୁ ସକଳ ଅସ୍ଥିର,
ଜୀବନ ଯୌବନ ଧନ ପଦ୍ମପତ୍ରନୀର ।
ରଙ୍କ ପ୍ରଜା ମୂର୍ଖ ଜ୍ଞାନୀ ଦୁଃଖୀ ଧନବାନ,
ନଶ୍ୱର ଶମନଠାରେ ସମସ୍ତେ ସମାନ ।
ବୃଥା ନର ଅହଙ୍କାର ପଦର ଗୌରବ,
ନମେଷେ ବଲ୍ଲେପି କାଳ କରେ ସର୍ବ ଖର୍ବ ।
ଉଚ୍ଚଅଟଳାଖୀ ଯେଉଁ ମଦମତ୍ତ ନର
ପ୍ରଭବାସି-ସ୍ୱହନାଶେ ସଦ୍ୟଦା ତତ୍ପର,
ଯାସୋର ମସ୍ତର ଜୀବ ଚରକାଳ ଯାଇଁ
ଏହ ସ୍ଥାନେ ସେହ ବ୍ୟକ୍ତି ବଲସ୍ଥ ଦଳଇ ।
ସମର ମଦରେ ମାତ ଯେଉଁ ଖରତର
ସ୍ପୃଷ୍ଟଶ ବଲରେ ନାଶି ଅଗ୍ନିଉନ୍ନକର
ଲଭେ ଅରନମ ନାମ ଏ ଭବଭବନେ,
ଯାସୋର ବଳସ୍ଥଚନ୍ଦ୍ରା ଯଶୋରୂପଧନେ
ପରଶତ ଆହା ସେହ ଭସ୍ମ-ଅନ୍ତରଶେ !
ପ୍ରିସ୍ୱପତ୍ତ ଅଙ୍କ ଶତ ନଦ୍ମନା କାନ୍ତିମା
କାଳବଶେ ଏହଠାରେ ଉସ୍ମଳାସିମା ।
ଗୋଟଲେ ପସ୍ୱୋଦ, ପ୍ରଭାକର ପ୍ରଭାତରେ
ଅନ୍ଧକାର କର ବଶ ଲୁଚନ୍ତ ଅମ୍ବରେ ।
ସେହପଇ ତମୋମସ୍ୱ କର ନଜ ଘର
ପଡ଼ନ୍ତ ବାଲକ କେତେ ଶମନ ମୁଖର ।
ନବବକଶିତ ପୁଷ୍ପ ସମାନ ସୁନର,
କେତେ ନବ ଶିଶୁ ମାତା ପିତା ମନୋହର,
ଅକାଳେ ଜନମ କୋଳୁଁ ଦୋଇ ବଶ୍ରେଷିତ
ହୁଅନ୍ତ ସ୍ୱମ ଶ୍ମଶାନ ଗର୍ତ୍ତରେ ନହତ ।
ସମର ଦାଢ଼ନେ ଏହପର ଜୀବଗ୍ରଣି
ହୁଅନ୍ତ ସକଳ ଚେଳ ଶ୍ମଶାନନବାସୀ ।

(୧୦)

ଶରତ୍ ପ୍ରଭାତ

ଗତ ବର୍ଷ ନଗର ଚଢ଼ଇ,
ପିଢା ଗଲ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନେ ଗୋପାଳ କୃଷକମାନେ
ଆନନ୍ଦେ କାଟନ୍ତି ଦିନ, ସୁଖେନ୍ତୁ ବସଇ
ସାହାଙ୍କର ଚତୁରାଶେ ସଙ୍କଦା ଜ୍ୱଳଇ ।

ବର୍ଷ ଏହି ଶରତ ସମସ୍ତ,
ଗ୍ରାମରେ ଚଲିବା ଅଳ୍ପ, ଦେଖିବା କେମନ୍ତେ ସାଜ
ପ୍ରଭୁତ ସୁନଙ୍କ ଦରେ ଘାଟୁକ ଦୁଦସ୍ତ,
କରିବା ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଗର୍ବ୍ବ ଚୂର୍ ବନ୍ଧୁମସ୍ତ ।

ପକ୍ଷୀଗୋଷ୍ଠୀ ବଳଇ ବଚନ,
ପାନମଣି ପ୍ରତ୍ୟାଗମେ ଶତ ଶତ ବଦ୍ଦଙ୍ଗମେ
କରନ୍ତୁ ସଙ୍ଗୀତ ଯେଉଁ ବୈତାଳକଗଣ
ଦେଖି ଅଗ୍ରଭବଳସ୍ୱୀ ଭୂପ ଆଗମନ ।

ଏବେ ମନ୍ଦ ସମୀର ସଞ୍ଚରେ,
ଭୂମି ଫୁଲ ନଦୀ ପଣ୍ଡେ ସଦା ପ୍ରେମକାଣ୍ଡ ବର୍ତ୍ତେ,
ଲାଜେ ଉପ୍ପେ ଆଦା ଚନ୍ଦ୍ର ଫୁଲ ଥରଥରେ
ନଦୀ ଜଳଜଳେ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପଣ୍ଡି ମରମରେ ।

ବନେ ଭ୍ରମେ ବଭ୍ରମୀ ଭ୍ରମର,
ଯେ ପୁଷ୍ପର ଗନ୍ଧଧନ ବହିଥାଏ ସମୀରଣ,
ଘ୍ରାଣରେ ଚେଇଁ ତାହୁ ଯେସନ ନାଗର
ଦେଖି ତାର ବନ୍ଦତାର ଭୁଲଣ୍ଟାବେଭ୍ରର ।

ନବେଷ୍ଟିତା କୁସୁମନିକର,
ଘାରତେ କବଷମ୍ଳଳ, ରମ୍ୟ ଭୁମୁତ କମଳ
ଅହିତା ଅପରାଜତା ମାଲତୀ ସୁନର
ସୁଭୁମାର ଯେଫାଳିକା ଧବଳ ଶଗର ।

ଏ ସୁନ୍ଦର କେଦାରଶ୍ୟାମଳ !
ତହିଁ ଧଳ୍ୟାକଲି ରଙ୍ଗେ ଖେଳୁଣ ଥାଣ୍ଡ ତରଙ୍ଗେ,
ତା ଦେଖି ଆନନ୍ଦେ ଗାଏ କୃଷକ ସରଳ ।
କଏ ସୁଖୀ ନୋହେ ଆଶା ତୋଇଲେ ସଫଳ ?

ହାସ୍ୟମୟୀ ଉଷା ଆଗମନେ
ଡେଇଁଣ ବେଗେ ପଡ଼ୁଡ଼ ଗୋଧନ ଘେନି ଗଉଡ଼
ବଜାଇ ବଜାଇ ବଂଶୀ ସୁଲଳିତ ସ୍ୱନେ
ଗୋଷ୍ଠକୁ ଗମଇ ଧୀରେ ଆଲ୍ଲାଦିତ ମନେ ।

କାଙ୍କେ ଘେନି ସଲଳ କଲସ
ଯଷ୍ଟୀସୀମନ୍ତିନୀଗଣ ରଙ୍ଗେ କରନ୍ତି ଗମନ,
ଅନାଇ ଜଳ-ଦର୍ପଣେ ମୁଖ-ଭାମରଖ
ମୁଖ ତୋଇ ଜଳ ରୂପେ ଲଭନ୍ତି ହରଷ ।

ନଦୀ କୂଳେ ସରୋବର ଘାରେ ।
ସରଲା ଲୁନାଘାଉଥି ତୋଳ ଗାଳ ଲୁବଲଥି
ପୂଜନ୍ତି ଦେବ ଶଙ୍କରେ ବାଲୁକାମଣ୍ଡରେ,
ଜଳାର୍ଦ୍ର ହୁନ୍ତୁଳ ଧୀରେ କମ୍ପଇ ସମୀରେ ।

(୧୧)

ସୀତାବନବାସ

ଅଗଜ-ଆଜ୍ଞାବଡ ଗୌନିଡ଼ି ରଥୀ
ରାମ-ତୁଦସ୍ତ-ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ବୈଦେହୀ ସତୀ
ବସଳି ଗୁଗୀରଥୀ ଗାର କାନନେ
ଲେଉଟାଇଲେ ରଥ ଅଥସ୍ତ ମନେ ।

ଘନ ଘନ ଲୋତକଧାଗ୍ର ନସ୍ତନ୍
ଝର ଉନ୍ତୁଲ ବଷ ଉନ୍ତିଲ୍ଲି ଧନ୍ ।
ଘୋର ଘର୍ଗର ଘୋଷେ ଘୂର କାନନ
ଉଚଲ୍ଲା ହାହା ରବେ ଯେଉ ଗଜନ ।

କଣ୍ଠି ଉଠିଲେ ବଶମ୍ଗ୍ ଜନଗା,
ବୁଷିଲେ ଗଙ୍ଗା ରଗଛୁଲଯାବଗା,
ଜାମୂତ ଆବରଣେ ଦେବ ଭାସ୍ୱର
ଲୁଚଲେ ତମୋମସ୍ୱ କର ଅମ୍ବର ।

ଜେଲା ଯେ ରଥ ସତ୍ୱଂ ଦୁଷ୍ଟ ଅଗତ,
ଘଉପ୍ରାଣା ଜାନକୀ ଦେଲେ ମୁର୍ଚ୍ଛିତ,
ବାତାହତ କନକପ୍ରତିମା ପର
ପଡଲେ ମଣ୍ଡଳେ ରଘୁନନ୍ଦଗ ।

ମିହରଲୁଲଲଖୀ ମେଥିଲୀ ଦଶା
ଦେଖିଣ ଗୁଗୀରଥୀ ଦୁଃଖେ ବବଶା,
ବୁଉତ ବଧୂ ମୋହ ବନାଣ ଆଗେ
ଶୀବରଶୀତବାସୁ ଯେଖିଲେ ଯାଗେ ।

ତେବନା ଲଉ ଦେଖା ବସ୍ତୁତ ଖଗେ
ଏକାବଗା ଯେ ଘୋର ବଜନ ବନେ
ମରମଭେଦୀ ଶୋକେ ହୋଇ ବଳଳ
କହୁଲେ ସାଧ୍ୱୀ ବସ୍ତି ଲୋତକଳଳ ।

"ଚରଣପଦ୍ମତଳ, ଦସ୍ୟୁସାଗର !
"ସତେ କ ଏ ଦାସୀର କଲ ଅନ୍ତର ?
"କେମନ୍ତେ କହ, ପ୍ରଭୁ ! ବଞ୍ଚିବ ଦିନ
"ଦଗଇ ସେ ଯୁଗଳ ପଦନଳନ ।

"କାହା ଶରଣ କହ, ହେ ରଘୁନାଥ !
"ଜାନକୀ ଅଗ୍ନିଗିରା ପଶିବ ଆଜ ।
"ରସ୍ପେ ଅସ୍ଥିର ଯେବେ ହେବ ହୃଦସ୍ଥ,
"ଏ ଅରସ୍ଥ ଦେବ ହେ ଦସ୍ୟୁମସ୍ଥ ?

"ଦାବାଗ୍ନି ରୂପେ ଯେବେ ଦୁଃଖ-ଅନଳ
"ଦହିବ ହୃଦବନ ହୋଇ ପ୍ରବଳ,
"ଏ ହେ ନ୍ୟାଥ, ସ୍ନେହସଜଳ ଦାନେ
"ଶୀତଳ କରିବ ଏ ଦଗ୍ଧ ପରାଣେ ।

"ଆଉ କ ପ୍ରଭୁ ! ଏହୁ ଦଗ୍ଧ ନପୁନ
"ଦେଖିବ କାହିଁ ସେହୁ ସୌମ୍ୟ ବଦନ ?
"ଆଉ କ ଏ ଜନମେ ଏ ଅଗ୍ନିଗିରା
"ଏ ଦଗ୍ଧ ବକ୍ଷେ ଲଭି ସେ ଘାଦ ବେନ୍ଧ
"ଶମିବ ନାହିଁ କହ, ହେ ରଘୁପତ !
"ହୃଦସ୍ଥ ଜ୍ୱାଳା ତାର, ଦାରୁଣ ଅତି ?

"ଆଉ କ, କାହ୍ନଡେଶ ! ସେ ଯାଦବଳେ
"ଅଗ୍ନିଗିରା ଜାନକୀ ଦମି ହରଲେ
"ଶୁଣିବ ନାହିଁ ସେହୁ ମଧୁର ଭାଷା ?
"ଦାସୀ ପଶେ କ ପ୍ରଭୁ ସେଷ ଏ ଆଶା ?
"ଏ ଘୋଡ଼ା ପ୍ରାଣେ ଆଉ କ ପ୍ରପ୍ରୋଜନ ?
"ଭୁମ୍ଭ ବିନା ଏ ବଣ କାଣ୍ଡି କାନନ ।

"ଅଗ୍ନିଗିରାହୁ ଯେ ଭସ୍ମରେ ଦେଖର
"ଆଣିଲେ ବହୁ ଏହୁ ବନ ଉତର,
"ଭସ୍ମଇ ଏକା ଅଦ୍ଧା ଜାଉଷା ଜଳେ,
"କଣ୍ଡିଥାଇ ବହୁନେ କଷ୍ଟେ ବଳଲେ ।

"ପ୍ରବଳ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ଯୋଗେ କଲ୍ପାନ୍ତ,
"ଷଣେ ଭାସିବେ ଚତ୍ୱ ଚରାଚର ।

"ନଭୁବା ପିଙ୍କି ତାହା ଉଝ ଉପର
"ନାଶିବେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କର ତା କଳେବର ।
"ଅଳ୍ପ ଏ ଉବଜଳେ ଏ ଦଶା ପିନା
"ଅଭିନାର ପ୍ରଭୁ, ସେ ପଦ ବନା ।

"ସେ ପଦ ବନା ଅଟେ ଉଗବପଡ,
"କାହିଁ ଏ ଘାଘୀସ୍ପର୍ଶୀ ଦାସୀର ଗଡ ?
"ଅଡ କଠୋର, ପ୍ରଭୁ, ଦାସୀର ଜାବ,
"କଞ୍ଚନ୍ତୁ ସାବା ଛତ ପଦତ୍ରାବ !
"ଏଡକ ଉଷା, ନାଥ, ସେଉେ ପ୍ରାଣାନ୍ତେ
"ଦାସୀ ପାଇବ ସ୍ଥାନ ସେ ପଦ ପ୍ରାନ୍ତେ ।"

ଏମନ୍ତ ଉଷି ଶୋକେ ବିହ୍ୱଳ ଅଡ,
ଉରଙ୍ଗ ପ୍ରାସ୍ଥ ଉଚ୍ଚେ କାନ୍ଦଲେ ସଙ୍ଗ ।
ଦେଖାଙ୍କ ଦୁଃଖେ ବନସ୍ଥଲୀ କାଉର
କାନ୍ଦଲା ବନ୍ଧୁ ପଉଦ୍ଧନ ଛଳର !
ଦେଜଲେ ନୃତ୍ୟ ବର୍ହିକୁଳ ବଳଲ,
ଦଉଶୀ ଶ୍ରବଣେ ଦୁଃଖ ବବଳ,
ମହାରୁଦନବବ ସ୍ପଷ୍ଟ ଶୁଖଣ
ପିଙ୍କି ଲେ ଅଙ୍ଗୁ ମହାଭଲେ ଉଷଣ ।

ବୃଣ ସମିଧ ଦୂତ ଦୋମସାଧନ
ଆହରିବା ଆଶପ୍ଟେ ଭ୍ରମୁ କାନନ
ପୁରାଣ କଳ ବ୍ରବ ମୁନ ଈଶର—
(ଉଦ୍ଦନ ଦନେ ଜୁର ନାଶାଦ ଶର-
ବବ ଚୌଷ୍ଟ ବନଙ୍ଗ ଅବଲୋକନେ
ଶୋକ-ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଯାର ବହୁଣ ଘନେ
ଦ୍ଲୋକରୂପେ ମୋହଲ ସଙ୍କ ଅବଗ)
ଉବତେ ଶୁଣିଲେ ସେ ଜନନଧ୍ୱନ ।

ଜିଲେ ଯାଇ ଯହିଁ ଏକା ସ୍ୱନଙ୍ଗ
ଗଗନେ ଗହ୍ନ ଛାପେ ଶଶାଙ୍କ ପଦ ।
ଘୋଚ୍ଛଣ ଅଶ୍ରୁଧାଗ ବଳଉଉରେ
ଜମିଲେ ରଘୁବଧୂ ମୁନ ପସ୍ପରେ ।

ଗର୍ବଲକ୍ଷଣ ଦେଖି ମୁନିପୁଙ୍ଗବ
"ବଶୀଭୂତଥିଲା ସାର ଜନସ୍ୱ ଲଭି"
ଏମନ୍ତ ସୁଆଣିଙ୍କ ମୁଖ ପ୍ରଦାନ
ବୁଝିଲେ ଶାନ୍ତରେତା ଶାନ୍ତନା ବାଣୀ ।

"ଜାଣିଲ ଧାନେ, ସଇ, ଗବଶ-ଅର
'ତେକଲେ ତୋତେ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରବାଦେ ଡର
"ସଖା ମୋହର, ବତ୍ସେ, ତୋର ସଶୁର,
"ବ୍ୟାପିଛୁ ସାର ସଶ ଏ ଭୂମଣ୍ଡର ।
"ଜ୍ଞାନଜନମାନଙ୍କ ହୃତକାରକ
"ମୋହମସ୍ତ ସ୍ୱାର-ଦୁଃଖନାଶକ
"ମିଥିଲାନାଥ ମୁକ୍ତିତତ୍ତ୍ୱଦରଶୀ
'ପିତା ତୋହର ଗଜଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗଜର୍ଷି ।
"ତୁ ସ୍ୱଶି ସତୀକୁଳ ଅଗ୍ରତେ ସ୍ଥିତ,
"ତେଣୁ ତୋ ଦୁଃଖେ ମୁହଁ ଅଛ ଦୁଃଖିତ ।

"ଯେନ ଆଶସ୍ୱ, ବତ୍ସେ, ନର୍ଭସ୍ୱ ମନେ
"ଦୁଦବକାର ନାଶି ଏ ତପୋବନେ ।
"ବୃଷି ସଙ୍ଗ ପ୍ରସ୍ତାବେ ଶାପଦେ ସହଁ
"ଜଗତ ଶାନ୍ତଭାବେ ଅଛନ୍ତି ରହ ।

"ଏଥି ଗୋ ଜଘୁବଧୂ, ତୋର କୁମାର
"ଲଭବେ ବଧ୍ୟମତେ କାତସ୍ପାର ।
'ମୁନି ଅଶ୍ରମେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତମସା ଗାର,
"ସ୍ପାର-ତମୋନାଶୀ ଏ ନଦୀ ଗାର,
"ଅବଗାହଣ ତହିଁ ନତ୍ୟ ସୈକତେ,
"ସମ୍ଭୋଦ ବଚନିଯା ବଧାନମତେ,
"ଚଲା ଉଦ୍ବେଗ ମନୁ କର ଗୋ ଦୂର,
"ଭୁଙ୍କ ନର୍ମଳ ଶାନ୍ତ ସୁଖ ପ୍ରଚୁର ।

"ଜବାର ସଙ୍କ, ଜାତ ବନା କର୍ଷଣେ
"ଯହେ ଆଦର ଫଳ ଘୁଜା ସ୍ୱମନେ,
"ତୋ ନବ ଶୋକ ମୁନିବୃମାଷ୍ଟାଗଣ
"ବଉବେ ଋଷି ମୁନ୍ଦ ମଧୁ ବଚନ ।

"ଆଶ୍ରମର ତରୁଣ ତରୁଣତରେ
"ସତନେ ବଢ଼ାଇଣ ସଞ୍ଜଳରେ
"ନରେଖିବା ଆଗରୁ ତନସ୍ଥ ମୁଖ
"ଲଉଡ଼ୁ ତନସ୍ଥର ଯାଇନ ସ୍ପୃହ ।"

ଋଷି ଏସନ ବୃତ୍ତ ସତ୍ତପ୍ରବର
ନେଲେ ସୀତାଙ୍କୁ ତପୋବନ ଘର
ସାସ୍ଥାଇ ବେଦ ତରୁଦଗେ ଶସ୍ଥାନ
ଗ୍ରେମନ୍ତେ ରତ ଯହିଁ ହରଙ୍ଗମାନ ।
ବେଗେ ଅସିଣ ମୁଖ୍ଥ ମୁନହୁମାଗ୍ଧ
ଅଞ୍ଚଳେ ଘୋଡ଼ୁ ସୀତା ନସ୍ଥନବାଣ
ସାଲ୍ମୁନା ବାକ୍ୟେ ଉଘୁଡାନ୍ତା ହୃଦସ୍ଥ
ପ୍ରବୋଧ ଦେଇଗଲେ ଋଷି ଉଲସ୍ଥ ।

(୧୨)

ନିଶୀଥ-ଚିନ୍ତା

କାହିଁ ଏବେ ସେ ଚଢଳ, ଯାର ଗୋର ଗେଲ
କରଥିଲା ଏତେକାଳ ଶବଣା ବଖର !
କାହିଁ ସେହ ଚଞ୍ଚଳତା-ଲହଗୀ-ହିଲ୍ଲୋଳ,
ଯାହା ସେନ ଜାବଜୁଲ ସତତ ଅଥୀର !
ନାହିଁ ସେହ ଚଞ୍ଚଳତା, ନାହିଁ ସେ ଚଢଳ ।
କଣ୍ଠେ ତାରାମଣି ହାର ରଜଗା ସୁନଗା
(ଅଣ୍ଟେ ସହିଁ ମୁଖମଣି ଜନୁ ସୁବମ୍ଭିଲ)
କୌମୁଦୀ ବସନେ ସ୍ୱର୍ଗଧାମୁଁ ଅବତର
ବରଷନ୍ତି ଶିଶିରଶ, ପ୍ରେମେ ବଉ ମହମା ସୁମର ।

ସମାଚ ଚୁଝାର ବମ୍ବା ଭୁଜ ବଜାଲସ୍ଥ,
ସାଗରର ବକ୍ଷ ଅବା ପବ୍ବତଶିଖର,
ବଲାସ ଭବନ, ବାରୁଗାର ଉମୋମସ୍ଥ,
ବଜନ କାନନ ବମ୍ବା ସକଳ ନଗର,
ଗରବ ଭୁବରେ ସବୁ ଏକାଳରେ ସ୍ଥିତ;
ବଉଙ୍କ ଗମ୍ଭୀରବେଶ ଶବଣ କାରଣ
ପ୍ରେମାବେଶେ ଅବା ଯେଉଁ ସଙ୍ଗେ ଅବହୁତ !
ସବସା ଦେଲ୍ଲ ବ ସ୍ୱର୍ଗ ଏ ଭବ ଭବନ
ଭାବୁକ କଲ୍ପନା ଏବେ ମୁଖ୍ଥ ଦୋଉ ଯାଇଛି ଏସନ ।

ହତଭାଗ୍ୟ ନଦ୍ରାଦେଖା ବଗ୍ନବାସିନ୍ଦା
ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ ମନୁଷ୍ୟର ହର ସୁଦ୍ ବଳେ
ସଙ୍ଗେ ସେନ ସ୍ୱପ୍ନଦେଖା ଭ୍ରାନ୍ତ-ବଲାସିଗ
ଜଗତରେ ଅଧ୍ୟପତ୍ୟ କରନ୍ତି ବରଳେ ।
ସ୍ୱପ୍ନ ମାସ୍ଥା ବଳେ ଦୁଃଖୀ ଅନାଥ ଜର୍ଜ୍ଜନ
ଚଲ୍ଲାଣ୍ଟି ଘାଘୋର ରୋଳେ ଭୁଙ୍କେ ରାଜମୁଖ ।
ସନ୍ତାନବତ୍ସଳା ନାଦ୍ଧ ଭୁମେ ସୁଖମୁଖ ।
ବୈଧବ୍ୟବଧୂର ବାଳା ଲଭ ଆଲିଙ୍ଗନ
ପ୍ରାଣପଣ ଭୁଜଗରେ ଭୁଜୁଡଳେ କରଇ ଶପ୍ଥନ ।

ଶୂନ୍ୟାସନେ ଶାନ୍ତିଦେଖା ଧରଇବଂଶନା
ଏଇ କରକମଳରେ ଦଣ୍ଡ କ୍ଷୋଭ୍ୟାମପୂ
ସ୍ୱାସବାଡ଼ ସ୍ୱରେ ସଙ୍ଗ ଅମୃତବଚନା
ଏ ଗମ୍ଭୀର ହୃଦଦେଶ ସତ୍ୟ ସୁଧାମପୂ
ଚାରୁଇନ୍ଦୁ କ୍ଷଣଜନମାନଙ୍କ ଶ୍ରବଣେ—
କେତେକାଳ ରୁଲଥିବ ଶାନ୍ତି ନକେତନେ,
କେତେକାଳ ମୁଖ ଚୋଇ ରହିବ ଘଷାରେ,
ବାଳ୍ମ ପଦ ଜଡ୍ୟ ମୁଖ, ଆର୍ତ୍ତ ହାହାକାରେ
ଅଶା କର ଧର୍ମପଥ, ପଡ଼ ସାଇଁ ବଲ୍କ ତରଣେ ।

(୧୫)

ଆକାଶ ପ୍ରତି

୧

ଅନନ୍ତ ଅପାର ଭୂହ ରେ ମହା ଆକାଶ,
ପୃଥ୍ୱୀର କାଃ ମୁହଁ ଖୁଦ୍‌ବୁଦ୍ଧି ନର ।
ତ ମହାନ ତ ଗମ୍ଭୀର ତୋହର ପ୍ରକାଶ,
ଭାବଲେ ସ୍ତବଧ ହର୍ ହୁଅଇ ମୋହର ।

୨

ନ ଥିଲା ରେ ଯେତେବେଳେ ଜଡ଼ ଭୁବନ,
ନ ଥିଲା ଏ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହ ତାରାବଳୀ,
ନ ଥିଲା ଧରଣୀ ଏହ ବୃତ୍ତନକେତନ,
ଅନନ୍ତ ଅନ୍ଧାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ସବଂସ୍ତଳୀ ।

୩

ଅନନ୍ତ ଜଳଡ଼ ଘୋର ଅନ୍ଧକାରମୟ,
ଥିଲା ଜଣ ରୂପ-ରେଖା-ଶୂନ୍ୟ ନଗ୍ନକାର ।
ନସ୍ତରଙ୍ଗ ଥିଲା ଯେବେ ଅନନ୍ତ ସମସ୍ତ,
ପଃନାଦଜ୍ଞାନ ଘୋର କାଳ-ଘାର୍‌ବାର ।

୪

ନ ଥିଲା ସେ କାଳେ ସୃଷ୍ଟି-ଲୀଳା ଜଗତର,
କେବଳ ଜାଗ୍ରତ ଥିଲେ ଅନାଦକାରଣ,
ଦେଶକାଳାତୀତ ବାକ୍ୟ-ମନ-ଅଗୋଚର,
ଅନନ୍ତ ଚୈତନ୍ୟମୟ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ ।

୫

ସେ କାଳରେ ଅବଲମ୍ବି ଅନାଦକାରଣେ
ଅସୀମ ଆକାଶ, ଭୂହ ମହାମହ୍ନାରେ
(ସେ ମହିମା, ସ୍ତବ୍ଧ ହର୍ ଯାହାର ଚନ୍ତନେ !)
ବର୍ତ୍ତଇ ଥିଲ୍ ବେଢ଼ି ଅନନ୍ତ ଅନ୍ଧାରେ ।

୬

ସହସା ପ୍ରଥମ ଭନି ମହାକାଳ-ମୁରେ
ଖେଳଲା ଅନନ୍ତ ମହାମହେଶ-ଆଦେଶେ,
ସହସା ପ୍ରକାଶେ କ୍ୟୋତି-ଧାର୍ ତୋ ଶବ୍ଦରେ,
ଶବ୍ଦ ମନାକନୀ ସଥା କ୍ୟୋମକେଶ କେଶେ ।

୭

ସାଙ୍ଗୀ ତୁହ ରେ ଗଗନ, ସୃଷ୍ଟିପ୍ରକି ସ୍ୱାର,
ଦେଖିଲୁ ବେମନ୍ତେ ଜ୍ୟୋଇ ଦେବ ତମୋଗ୍ନଶି
ପ୍ରକାଶିଲା କୋଟି କୋଟି ସୁନର ସଘାର
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହ ତାର୍ ତୋ ଦେତେ ବନ୍ୟାସି ।

୮

ପୃଥ୍ୱୀ ଜନମ ତୁହ ଦେଖିଲୁ ଗଗନ,
ଜଳ-ସ୍ଥଳ-ଅଗ୍ନି-ବାସୁ-ସଗ୍ରାମ ଭୈରବ ।
ଦେଖିଲୁ ହୁମାନ୍ର ଆଦ ଗିର ଉନ୍ମନ,
ଅତଳ ଶଂଖରୁ ନଦ ନଦୀର ହୁଇବ ।

୯

ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଥମ ଦାସ୍ୟ ତୋଦର ଗୋଚର,
ପ୍ରଥମ ଜୀବର ସୃଷ୍ଟି ତୋର ସନ୍ଧାନେ,
ସୃଷ୍ଟି ଆଦ ନରନାଗ୍ର ଅନ୍ତତେ ତୋଦର,
ସବ୍ଦର୍ଶୀ ଅନ୍ତ୍ର ତୁହ ବ୍ୟର ବଧାନେ ।

୧୦

ଅଗତର ଇତିହାସ କେ ଜାଣେ ତୋ ଘର,
ସୁଖଦୁଃଖମସ୍ତ ଯେତେ ଘଟନାନ୍ତଭସ୍ତ
ଘଟୁଛ ଜଗତେ, ସବୁ ବଦତ ତୋଦର,
ତୋ ଅନ୍ତତେ ଗ୍ରଳ୍ୟନାଶ, ଗ୍ରଳ୍ୟ-ଅଭ୍ୟୁଦସ୍ତ ।

୧୧

ବଚଷ୍ଟର ଅତ୍ୟାଚାର, ଦୁବଳ-ଦୁର୍ଗତି,
ସ୍ୱାର୍ଥ ଦ୍ୱେଷ ଲୋଭାଦର କୂର ପ୍ରବଞ୍ଚନା,
ଦେଖିଛୁ ସକଳ, ବ୍ୟୋମ ଗମ୍ଭୀରମୂଉତ,
ତୋପର ହୁଇବ ତବ ପୃଥ୍ୱୀ ବେଦନା !

୧୨

ଆଦ ସୃଷ୍ଟି କାଳୁ ଅବଗାହ ଜ୍ୟୋତି ଜଳେ
ତ ସୁନର ତ ଉଦାର ଦେବଶ୍ରୀ ତୋଦର !
ତତ ବ୍ୟୋମ, ତବ ଅଛୁ ଏ ବଶ୍ୱମଣ୍ଡଳେ,
ତୋ ରୂପେ ନୁହଇ ମୁଗ୍ଧ ଯାତାର ଅନ୍ତର ।

୧୩

ସକଳ ସୌନର୍ଯ୍ୟଲୀଳା ତୋଦର ଉତ୍ସଙ୍ଗେ,
ଭବ୍ୟ ଲୀଳାଭୂମି ତୁହ ତତ୍ତତା-ଦେବୀଇ,

ନାଚଇ ଅଗଣ୍ୟ ବାସ ନଚ୍ୟ ଲୀଳାରଙ୍ଗେ
ତୋ ମହାସ୍ମଶାନ ବକ୍ଷେ ଶାସନେ ଈଶ୍ୱର ।

୧୪

କେତେ ବେଶ ଧର ବ୍ୟୋମ ଦେହ ପ୍ରକାଶିତ,
କେତେକେଳେ ଦଗମ୍ବର ବୁହ ନାଲାମ୍ବର,
ନକ୍ଷତ୍ର ଶଶାଙ୍କେ କେବେ ତୋ ଦେହ ଭୂଷିତ,
କେବେ ମେଘ-ଅଡ଼ମ୍ବରେ ଦଶୁ ଘସ୍ମଙ୍କର ।

୧୫

ସ୍ମଦାସିନୀ ଉଷାଦେବୀ ଅଲୋକ-ନଦ୍ଧଗ
ବନେ ଭରିଭରେ ଯେବେ ତୋର ପଦତଳେ,
ସଦ୍ୟପା ହସଇ ଜାଣି ଉଲ୍ଲାସେ ମେଦଗ,
ଲାବଣ୍ୟଲଦ୍ଧୀ ଉଛୁଳଇ ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ।

୧୬

ସଦ୍ୟପା କଟାକ୍ଷେ ତୋର ଭବ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ
ରଞ୍ଜଇ ଧରଣୀମୁଖ କନକ-କିରଣେ,
ସଦ୍ୟପା ଫୁଟଇ ଫୁଲ ବହଇ ମଳୟ,
ବହଙ୍ଗ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଏ ସ୍ମମଧୁର ସ୍ୱନେ ।

୧୭

ରଞ୍ଜିତ ଜଲଦ-ମଞ୍ଚ ଯେବେ ଅବତର
ବୃଦ୍ଧଇ ଘଟିମେ ଗ୍ଭାନ କୋଳରେ ତୋହର,
ଧୀରେ ଧୀରେ ଅନ୍ଧକାର ଚୌଦଗ ଆବର
ମଣ୍ଡଇ ନକ୍ଷତ୍ରମାଳେ ତୋର କଳେବର ।

୧୮

ଵ ଗମ୍ଭୀର ଵ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଭାବ ସର୍ବସ୍ୱରେ
ଜାଗଇ ଭାବୁକ ମନେ ତୋର ଦରଶନେ,
ଵ ମହାଗାନ୍ଧବ ବେଦ ପ୍ରଚାରୁ ଗମ୍ଭୀରେ.
ଶୁଣଇ ଗାଇବ ଵସ ଘସ୍ମସ୍ତବ୍ଧ ମନେ ।

୧୯

କୌମୁଦୀ-ଚର୍ଚ୍ଚିତ ତୋର ନାଲ କଳେବର,
ପ୍ରଶାନ୍ତ ପଦତ ମୂର୍ତ୍ତି ଭୁବନମୋହନ,
ନମେଷେ କରଇ ଆହା ଭୂର୍ଜ୍ଜିତେ ସ୍ମନ୍ଦର,
ଦର୍ଶନେ ପଦତ କରେ କଳୁଷିତ ମନ ।

୨୦

ଗଙ୍ଗାର ଜଳିଥ କାଳେ ଜଦ୍ରତା ଧରଣୀ
ସ୍ୱପନେ ତୋ ମହାମୂର୍ତ୍ତି କରେ ଦରଶନ,
ହସଇ ଗାଉବେ ତେଣୁ ମହାଜନେ ଧଗ,
ସ୍ୱପ୍ନ ଶିଶୁ ବେଶି ତେତେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସ୍ୱପନ ।

୨୧

ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ରେ ଆକାଶ ଧନ୍ୟ ତୋ ମହମା,
ମହାଗ୍ରାବ ଉତ୍ସଜଉ ତୋର ଦରଶନେ,
ଉଦାର ପ୍ରଶାନ୍ତ ତୋର ଅନନ୍ତ ଗଇମା
ଗମାରଇ ଶୁଦ୍ରତ୍ୱାବ ଜନାଶଇ ଖଣେ ।

୨୨

ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଘେନୁ ମୋତେ ରେ ମହାଗଗନ,
ପରମାତ୍ମା ପ୍ରାଣସଖା ମହେଶ ଶ୍ରୀପଦେ,
ମହାପ୍ରେମାବେଶେ ଅଶ୍ରୁ ବର୍ଷେ ମୋ ନୟନ,
ଲଭଇ ମୁଁ ସ୍ୱରଗର ଅଜଜ ମଜ୍ଜଦେ ।

(୧୫)

ଜୀବନଚିନ୍ତା

୧

ରେ ଅସ୍ଥନ୍ ! ନଦ୍ରା ପରିହର
ଫେଡ଼ ଚନ୍ଦ୍ରାର ଲୋଚନ କର କର ନଷ୍ଟଶଙ୍କ,
ନଃଶବ୍ଦେ ଜୀବନସ୍ରୋତ ଧାଉଁଛ ଦପର
ବେଳବାଲୁ ମୃତ୍ୟୁ ସିନ୍ଧୁ-କୂଳ-ଲବ୍ଧଗ୍ରା ।

୨

କ ବେଗରେ ଯାଉଅଛ ଚଲି
ସେହ୍ନ ସ୍ରୋତ ସଙ୍ଗେ ଭାସି ଜୀବନର ସୁଖଗ୍ରନ୍ଥି,
ଯାହାର ଘୂରଣେ ନର ଶୋଇଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼
ଅଙ୍ଗଚଳ ଉଦ୍ବୋଧଇ ବୃଥା ଚଳ ଚଳ ।

୩

ସ୍ୱପ୍ନ ସମ ନଦ୍ରା— ଯାହାରେ
ଖଣ୍ଡକେ ଭୁଅଇ ଲୀନ ଗଢ଼ ଦମ୍ଭ ଅହମାନ
ଫସାଇର ଆଡ଼ମ୍ବର ବୃଦ୍ଧ୍ୟ ଆକାରେ,
ସକଳ ଗ୍ରାସଇ କାଳ-ମୁଖ ନର୍ବିଘ୍ନରେ ।

୪

ସେ ସିନ୍ଧୁ— ତରଙ୍ଗ ମୁଖ ପ୍ରତ
ଆକୃଷ୍ଟ ଅଦୃଶ୍ୟଭାବେ ଦେଉଅଛ ସର୍ ସବେ,
ମୃତ୍ୟୁ ନର୍ଜ୍ଜରଣୀ, ମହାବେଗା ସ୍ରୋତସ୍ୱତ୍ତା,
ସ୍ୱଜାନ ମନୁଷ୍ୟ, ମହାଯଶା ମହାପଦ ।

୫

ଭବସିନ୍ଧୁ ମାସ୍ୱାର୍ଣ୍ଣବସ୍ୱ,
ସମସ୍ତ ଚଳନାଘୂର୍ଣ୍ଣ, ସେ ଗୈଳେ ସବାଦା ଭୂର୍ଣ୍ଣ
ଭୁଅଇ ଅଥାର ଭଗ୍ନ, କାମନାଭବସ୍ୱ
ଦଫଳ ସତତ, ଚର୍ ନୈରାଶ୍ୟ-ଅଳସ୍ୱ ।

୬

ଜଗତର ଲୋଚନନନ୍ଦନ
ସୁବଙ୍ଗର ଇନ୍ଦ୍ରାଧର, ରମ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ନସ୍ପନର,
ସ୍ପର୍ଶ ପନ ସମ ବଙ୍ଗ, ଗୁରୁ ପଦ୍ମାନନ,
ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଶୋଭା ସମ ପଲାଣ୍ଡୁ ବନ୍ଧନ ।

୭

ସ୍ୱବଳର ତେଜ ସୌର୍ଯ୍ୟ ବଳ,
ପ୍ରୌଢର ଚତୁର ଜ୍ଞାନ, ସୁକୌଶଳ କାର୍ଯ୍ୟମାନ,
କାଳର ପ୍ରଭାବେ ଦନେ ଦୋଇବ ବଫଳ,
ବସ ଏ ଜଗତେ କଦ ସ୍ଥିର ଅବଶ୍ଚଳ !

୮

ଧନ ମାନ ଯଶ ଅଦ ଯାଦା
ଗାଭ୍ୟଦେଷା ପ୍ରସାଦରେ ଏ ଭବେ ଲଭଣ୍ଡ ନରେ,
କାଳଚକ୍ର ଅବର୍ତ୍ତନେ ଚ ବେଗରେ ଅହା
ପଲାଣ୍ଡୁ ରେ ଅନୁସର ଜଳ ଜଳ ଗ୍ରହା !

୯

ବମୋହନ ମନ୍ମଥ ବଳାସ
ଝାଣେ ମନ ମାସ୍ପାସନ୍ତେ, ଭୁଲ୍ଲାଏ ଜପଝ ମନ୍ତେ,
କୌଶଳେ ଜନ୍ମାଇ ଚତ୍ରେ ଷଣିକ ଭ୍ରମାସ
ଘସ୍ତଭୁଲ ବସ୍ତୁକନ୍ତୁ କଗ୍ରଏ ପ୍ରକାଶ ।

୧୦

ଅସ୍ତାଗ୍ରଜ୍ୟେ ସେ ଶ୍ରମ ବସ୍ତୁବେ
ଧର୍ମର ପୁଣ୍ୟ ରାଜତ୍ୱ, ପ୍ରଜ୍ଞାର ମହତ ତତ୍ତ୍ୱ
ତ୍ରବ ପଗ୍ରହତ, ଯାଏ ଗର୍ଜଇ ଭୈରବେ,
ପଲାସ୍ପନ କରେ ଶାନ୍ତ ସେହ୍ନ ଉପଦ୍ରବେ ।

୧୧

ମୁକୁଝମଣ୍ଡିତ ରାଜଶିର
ନୁହଇ ଶାନ୍ତ-ଆସ୍ପଦ, ଅଘଙ୍କା ଘସ୍ତ ବଘଦ
ବଇନ୍ତର ଗର୍ଜନ କରଇ ଅସ୍ଥିର ।
ଅଜ ସେ ସ୍ୱଚ୍ଛେନ୍ଦ୍ରାସନେ କାଲି ସେ ପଙ୍ଗର !

୧୬

ଏ ସଂସାରେ ନାହିଁ ସୁଖ ଶାନ୍ତି,
ଅହଙ୍କାର ଦ୍ୱେଷ ରୋଷ ଲୋଭ ମୋହ ଅସନ୍ତୋଷ
ଦୁଃଖ ଉତ୍ପାଦିଲ ଘୋର ଅନର୍ଥ ଘଟାନ୍ତି,
ଯାହର ସ୍ପର୍ଶମାତ୍ରେ ନରେ ନଷ୍ଟେଯନ୍ତି ।

୧୩

କାହିଁ ଶାନ୍ତି, କାହିଁ ନିତ୍ୟସୁଖ,
ଯାହା ଲଭିବାର ଲାଗି ଅଛୁ ଅହରହ ଜାଗି
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶେ ଆଶାଦ୍ୱୀପ ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲମୁଖ,
କାହିଁ ଗଲେ ଯାସୋରିବ ମୃତ୍ୟୁ ଯାଏ ଦୁଃଖ ।

୧୪

ରେ ହୃଦସ୍ଥ ! ନ ହୁଅ କାତର,
ସଂସାରର ଵିଡ଼ମ୍ବନା ଯାଏ ସନ୍ତାପ ଯାତନା
ଵିପଦ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନତମ ଘୋର ଵିସ୍ମଙ୍କର
ନରେଖି ନିରାଶାଵଶେ ନ ହୁଅ ଜର୍ଜ୍ଜର ।

୧୫

ଧର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ମୋନ ରେ ସାନ୍ତ୍ୱନା,
ଅଛୁ ସେହି ମହାଧନ, ସେ ମହାସ୍ପର୍ଶରତନ,
ସେ ଅମୃତ ମହୌଷଧ, ଯାହାର କାମନା
ଆଶା, ଜାଗ୍ରତ ସତତ, କରେ ଉଦ୍ଦୀପନା ।

୧୬

ସ୍ଥିର ହୁଅ ରେ ଚଞ୍ଚଳ ମନ,
ମୋନ ମହାତତ୍ତ୍ୱ ପାଖା, ଜୀବର ପରମ ଶିଖା,
ଚେବେ ରେ ଲଭିବୁ ସେହି ପ୍ରାଣୋତ୍ପନ୍ନ ଧନ,
ଅରୁଣ ହୃଦସ୍ଥ କରେ ଯାର ଅନ୍ୱେଷଣ ।

୧୭

ଧୂଳର ଏ ମର କଳେବର,
ଅହୋ ମାନବ ଜୀବନ ବ ଅଦ୍ଭୁତ ଉଦ୍ଭାବନ !
ବ୍ରହ୍ମଙ୍କେ ଅମର ଆତ୍ମା ଦବ୍ୟ ସୌନର୍ଦ୍ଦ୍ୟରେ,
କମଳ ଶୋଭଇ ଯଥା ପଙ୍କମସ୍ଥ ସରେ ।

୧୮

ଏ ସଂସାର ଅନ୍ଧକାର ସ୍ଥାନ,
ଅନ୍ଧାରେ ଦେଲେ ଜଡତ ନ ହୁଅଇ ବିକଶିତ
ଜୀବାତ୍ମା ହୃତ୍ପଦ୍ମ ଏଥି, ହୁଏ ସ୍ତ୍ରିସ୍ମାଣ
ଦର୍ଶଇଣ ଦବ୍ୟ ଗୋଟା ପ୍ରେମ ଭକ୍ତି ଜ୍ଞାନ ।

୧୯

ଦବାକରେ ନରେନ୍ଦ୍ର ଗଗନେ
ଦର୍ଶେ ମୁଖେ ପଦ୍ମଫୁଲ, ଦେଖନେ ଆତ୍ମା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ
ଅନନ୍ତ ମଙ୍ଗଲାଲୟ ବର୍ ଦରଶନେ,
ପୁଣ୍ୟର ତପନ ଯେନ୍ତ ପାପର ଭୁବନେ ।

୨୦

ଯହିଁ ଦେବେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଅମୃତ
ବର୍ପାଦପଦ୍ମ ପାଶେ, ପୁଣ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ବାସେ,
ଗ୍ରେଗ ପାପ ମୃତ୍ୟୁ ଆଦ ଯହିଁ ପରାହତ,
ସେ ସ୍ୱଧାମ ଲଗି ଆତ୍ମା ସଦା ପିପାସିତ ।

୨୧

ଏ ପିପାସା ନିବର ନବାର
ଅସାର ସଂସାର ଜଳେ, ଯନ୍ତ୍ରଣାସ୍ କୋଳାହଳେ
ନୋଡେ ନବାପିଡ କେବେ; ଏକା ଧର୍ମବାର
ଶମଇ ଏ ନଦା ଅର୍ଗ୍ଗି ଅମୃତ ସଞ୍ଚାର ।

୨୨

ତେବେ ଆରେ ଅସ୍ଥିର ହୃଦସ୍,
ତ୍ୟଜ ହୁସ୍ତିତ ବାସନା କର ତାଙ୍କ ଆରଧନା,
ଧର୍ମମ୍ବଳ ପ୍ରଭୁ ଯେନ୍ତ ମଙ୍ଗଳ-ଆଲୟ,
ଅମୃତଜୀବନଦାତା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଅଶ୍ରସ୍ ।

୨୩

ପରବର ପାପ ପ୍ରଲୋଭନ
ଭୁଷ୍ଟୁଳ କର ବିଶ୍ୱାସ, ସ୍ୱାର୍ଥ ଅହଂକାର ନାଶ,
କର ରେ ହୃଦସ୍ଆକାଶ ନର୍ମଳ ବଦନ,
ତେବେ ରେ ଲଭବୁ ଧର୍ମରସ ଅସ୍ୱାଦନ ।

୬୫

ପ୍ରୀତମସ୍ୱ ଜୀବନଲଭନ
ଦେବେ ମୋତେ ପଲମେଶ, ତାଙ୍କର ପଦସାଦେଶ
ନିମ୍ପାର୍ଥ ପଦନ ଚେତ୍ତେ କର ରେ ସାଧନ,
ଜଗତର ହୁତ ଅର୍ଥେ ଦିଅ ରେ ଜୀବନ ।

୬୫

ହେ ଏସର ପଦ୍ଧତଦାରଣ,
ପ୍ରାଣାଗ୍ନ ନଲଞ୍ଜନ, ଜସ୍ମଜନ୍ମନାଶନ,
ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଭୁ ସନ୍ତାପିତ ପ୍ରାଣର ଜନନ,
ପଯାଲବଶାକୁ ନେତ୍ତେ ତୁମ୍ଭେ ହେ ଅନ୍ତନ ।

୬୬

ଅସ ନାଥ ଅଗତର ଗତି,
ତୁମ୍ଭ ବନା ଏ ପଯାରେ ମରଇ ମୁଁ ତାହାତାରେ,
ତାର ମୋତେ ମହାପ୍ରଭୁ ଦେଇଣ ସ୍ମରଣ,
ଅନନ୍ତ ଦସ୍ପା ତୁମ୍ଭର, ଅନନ୍ତ ଶକତ ।

(୧୫)

ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ

(ଶ୍ରୀଚ ଦଣ୍ଡକସ୍ଥ ଅଟେ ।)

ଏଥିଅନ୍ତେ ଶବ୍ଦବନ୍ଦ ସୁମାଳ ଅମ୍ବର
ପୁଷ୍ପକ ବମାନେ ଚଢେଲେ ଦେବ ସାଇବର,
ନସ୍ତନେ ପଡ଼ନ୍ତେ ରହୁ-ଅଜର ଅଣ୍ଡିବ,
ସୀତାଙ୍କୁ ଜାଷଲେ ଦାଣୀ ଉଡ଼ପ୍ୟେ ଗ୍ରଘବ ।
ବଦେଡନଉନ, ଦେଖ ମଲପ୍ଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ବଦଲ୍ଲ ସେଭୁରେ ମୋର ଦିଷ୍ଟ ଫେନବନ୍ତ ।
ସେସନେ ଶରଦେ ଗୁରୁ ଚାରିବନ୍ଧିତ
ଗଗନ ବଘଇ ଗ୍ରସ୍ଥାପଥେ ବିଖଣ୍ଡିତ ।
ସମୁଦ୍ର ଭଇବ କଥା ଶୁଣ ରୂପବଇ,
ଜନମିଲେ ଆମ୍ଭ ବୁଲେ ସଗର ନୃପଇ ।
ଆରମ୍ଭିଲେ ଯାଗ, ମେଧ ଘୁରଣା ଚାଙ୍କର
ଯାତାଳେ ବାନ୍ଧଲେ ଇନ୍ଦ୍ର କପିଲ ଯାଗର
ଅଶ୍ୱ ଅର୍ଥେ ସନ୍ଧାଇଲ ସଗରଙ୍କ ପୁଏ
ବଦାଇଲେ, ଚଉଣ୍ଡ ଏହା ସାଗର ବୋଲ୍ଲଏ ।
ଏ ସଲ୍ଲଲ ଘେନ୍ନ ଘନ ଇଚନ୍ତ ଉପନ,
ଜନ୍ମନ୍ତ ଏହାର ଗର୍ଭେ ବହୁଥ ଇତନ ।
ବାଡ଼ବ-ଅନଳ ଏହା କରଇ ଧାରଣ,
ଏଥିରୁ ଗୋ ଇନ୍ଦୁମୁଖି, ଇନ୍ଦୁର ଜନମ ।
ଅନେକ ଅବସ୍ଥା ଜଜଅଛ ଯାଗ୍ୱାର,
ଦଶଦଗ ବ୍ୟାପିଅଛ ଏହାର ବସ୍ତାର ।

କବ ନୋହେ ଏହାର ସ୍ୱରୂପ ପରମାଣ,
ବସ୍ତୁଙ୍କ ପର୍ବ ତାହା ଅଉକମେ ଜ୍ଞାନ ।
କନ୍ତ ଅନ୍ତେ ସବଲୋକ ଏହାର କେଶବ
କରନ୍ତ ଏଥିରେ ଯୋଗନ୍ଦ୍ରା ଅନୁଭବ ।
ନାରଦାସନେ ଏତାମନ୍ତ ସେ କାଲରେ
ବସ୍ତୁଙ୍କୁ କରନ୍ତ ସ୍ତବ ସୁଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱରେ ।

ପଞ୍ଚ ଛେଦ ଜିଣି ସଙ୍ଗ ଦରନ୍ତେ ବାସବ
ଅଶି ଲେ ଏହାର ଜଳ ମସ୍ତାଧର ସଙ୍ଗ,
ଯେସନ ଶତ୍ରୁର ଅସ୍ତ୍ରେ ଭୀତ ନୃପଗଣ
ମଧ୍ୟୁ ବୃପାଳଠାରେ ପଶନ୍ତ ଶରଣ ।
ସେକାଳେ ବରାହରୂପେ ରସାତଳୁ ହର
ଅବଳା ଦେଖାଇ ଦେଲେ ଥିଲେକ ଉଦ୍ଧାର,
ଏହାର ବମଳ ଜଳ ବତି ପ୍ରଳୟରେ
ଦୋଇଲା ଅବଗୁଣ୍ଠନ ଖଣେ ବୃମୁଖରେ ।

* * * * * * *

ଜଳଜନ୍ତୁ ସବ ନଘାମୁଖର ଜାବନ
ଦୂରେ ଉମିବ୍ଦନ ମୁଖେ କରନ୍ତ ଗ୍ରହଣ ।
ସେ ମୁଖ ମୁଦଲା ବେଳେ ଲବ୍ଧ ଦେଇ ଜଳ
ଜାର୍ଦ୍ଦ୍ଦ ପ୍ରବାହରୂପେ ଉଠେ ଅବରଳ ।
ଗଜାକାର ଗ୍ରାହଗଣ ବେଦ ଫେନଗ୍ରଣି
ତରଙ୍ଗ ଉପରେ ଦେଖ ଉଠୁଛନ୍ତ ଭାସି;
ଦଶୁଛ କଘୋଳେ ଫେନପୁଞ୍ଜ ଲାଗିବାରୁ,
କଣ୍ଠେ ଯେଉ ବଗଳଇ ଶ୍ୟମଇ ସ୍ୱରୁ ।
ଆକାରେ ତରଙ୍ଗ ସମ ଅଳଗରଗଣ
କାହାର ଅଛନ୍ତ ପିଇବାକୁ ସମୀରଣ ।
ଦୂର କରେ ଫଣାମଣି ତରଙ୍ଗର ଭ୍ରାନ୍ତ,
ରବକର ଯୋଗୁଁ ସାର ବଢିଅଛୁ କାନ୍ତ ·
ଭୁମ୍ବ ବମ୍ବାଧର ସମ ପ୍ରବାଳମାଳାଠେ
ଘଟିଅଛୁ ଶଙ୍ଖମୁଖ ତରଙ୍ଗବେଗରେ ।
ବବ୍ଧ ଅଟେ ମୁଖ ତାର ପ୍ରବାଳ ଅଙ୍କୁରେ,
ତେଣୁ କାହାରଇ ତାହା ଅଉ ବଳମ୍ବରେ ।
ସଦ୍ଧୁ ଜଳ ପିଇବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଣ ଘନ
ଭଇରବେଗରେ ଦେଖ ଭ୍ରମୁଛୁ କେସନ ।
ଏ ଛବ ଦେଖି ମନକୁ ଏମନ୍ତ ଅସୁଛୁ,
ଇଛୁ ହୁ ମନରଗିଇ କଅବା ସନ୍ତୁଛୁ ।
ଗାଲ ଦଶେ ଟାର ତାଲୀ-ତମାଳମାଳରେ,
ଲୌହତନ୍ତ ସମ ଦିଶୁ ଅଟଇ ଆକାରେ,
ଭନ୍ତର କଳଙ୍କ ରେଖା ପ୍ରାପ୍ତ ଗେହ୍ନ ଟାଉ,
ଦୂରରୁ ଦଶଇ ଦେଖ କେମନ୍ତ ରୁଚର ।

କେଉଁଠାରେଣ୍ଟରେ ଦେଖ ଘର ସମ୍ମାରଣ
ଭୁମ୍ ମୁଖ ବଶାଲାଗି, କରୁଛ ମଣ୍ଡନ ।

* * * * * *

ଗଣ୍ଟି ଗଣ୍ଟି ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ବମାନ ବେଗରେ
ପହଞ୍ଚଲ ଦେଖ ଅଁସି ବେଳାପ୍ରବେଶରେ ।
ସେ ବେଳା ଶୁକ୍ତିନର୍ଗତ ମୁକ୍ତାରେ ଶୋଭତ,
ଉହଁରେ ଗୁଦାକଶେଶୀ ଥଲେ ଆନମିତ ।
ମୋର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସର ସଞ୍ଚରଇ ରଥ,
କେତେବେଳେ ଅବଲମ୍ବେ ଦେବତାଙ୍କ ପଥ,
କେବେ ଘନପଥେ, କେବେ ବହଗମାର୍ଗରେ
ପୁଷ୍ପକ ବମାନ ଦେଖ ଗଗନେ ସଞ୍ଚରେ ।
ଭୁମ୍ ମୁଖେ ସ୍ୱେଦବନ୍ଦୁ ନଧାରେ ଝରଇ,
ତାହାରୁ ଅକାଶ ବାସୁ ବହନେ ଦରଇ ।
ନନାବଗ ସ୍ପର୍ଶ ପୋଇଁ ଏ ବାସୁ ଶୀତଳ,
ବହଇ ଏ ଅଗ୍ନବତ ମନ୍ଦ ପରମଳ ।
ସ୍ୟନନର ବବାକ୍ଷରେ ଲମ୍ବାଇଣ କର
କୁହୁଡ଼ଲେ ପରଶୁଛ ଭୁମେ୍ ଜଳଧଳ ।
ଭୁମ୍ କରକମଳରେ ଅର୍ଦ୍ଧ ଅଛ ଘନ
ବଜୁଳ ବଲସ୍ୱରୂପେ ନବ ଆବରଣ ।
ଦୂରେ ଦେଖ ବଗ୍ନଇ ଦଣ୍ଡକ କାନନ,
ନୂତନ ଜନିତ ଯହିଁ ପଣ୍ଡିତକେତନ ।
ନାହିଁ ଆଉ ରଖୋବସ୍ୱ, ଏଣୁ ଅନନ୍ଦରେ
ତପସ୍ୱି ଏ ନବସନ୍ତ ଅଶ୍ରମନ୍ଦକରେ ।
ଭୁମ୍ ପସ୍ୱର ନେପୁର ପସ୍ୱରରୁ ଖସି
ମହନରେ ପଡଥିଲା ଏଠାରେ ପ୍ରେସ୍ୱସି !
ଦୁରୁବେ ସେ ବାଜୁଥିଲା ପସ୍ୱରେ ଗଇବେ,
ବ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଦୁଃଖେ ଏଥି ଥିଲା ସେ ଜାଇବେ ।
ଯେ ପଥେ ଭୁମ୍କୁ ରକ୍ଷଃ ନେଇଥିଲା ହର,
ଦେଖାଇଲେ ସେହି ପଥ ମୋତେ ଦସ୍ୱା କର
ବତନବଦାନ ଏହି ବଞ୍ଜସ୍ପନକର,
ସଜାତ ପଞ୍ଚବମସ୍ୱ ଶ୍ୟାମ ଶାଖାକର ।
ଚେଜ ଭୁଣାଙ୍କୁରଖ୍ଟା ମୃଗାଙ୍ଗନାଗଣ
ନବେଶି ଦକ୍ଷିଣ ଅଡ଼େ ଭୁସ୍ପୃଶ୍ୟ ନସ୍ପନ

ଜଣାଇଲେ ମୋତେ କେଉଁ ଦଗେ ତୁମ୍ଭ ଗଉ,
ତାହା ଦେଖି ମୋ ହୃଦସ୍ପ ଶୋଚ ଦେଲା ଅତି ।
ଦଶଇ ଅଗତେ ମାଲ୍ୟବାନ ମଘାଧର,
ଗଗନପରଶୀ ଅଟେ ଯାହାର ଶିଖର ।
ଘନଜଳ ସଙ୍ଗେ ତହିଁ ମୋ ନସ୍ପନଜଳ
ଝଲିଲା ତୁମ୍ଭ ବରହପଯୋଗୁଁ ଅବରଳ ।
ନବମେଘଜଳଦିଲ୍ଲ ମୁରୁଜା ସୁଭାସ,
କଦମ୍ବ କେଶର ଯାର ଅର୍ଦ୍ଧ ପରକାଶ,
ଜାଲକଣ୍ଠ ମସୂରର ଗମ୍ଭୀର ନଃସ୍ପନ,
ତୁମ୍ଭ ବନା ଏ ସକଳ ଦହୁଲେ ମୋ ମନ ।
କନଉଙ୍କାଶ୍ଚ ମନ୍ଦ୍ର ଘନଗରଜନ,
ଶୁଣନ୍ତେ ହୃଦସ୍ପ ମୋର ଦେଲା ଉଛାଟନ,
ସ୍ମରନ୍ତେ ତୁଙ୍କ କଥା ଯେବେ ଅତି ଅଇ,
ଘଡ଼ଘଡ଼ ହସ୍ପେ ମୋତେ ଥକାଇଲ ଥରି ।
ଏଥି ବରଷିବ ନବ କଦଲୀକୁସୁମ,
ଯୁକ୍ତ ତହିଁ ଜଳିଲ୍ଲ ମୁରୁକାର ଧୂମ,
ଦେଖନ୍ତେ ପଡିଲା ମନେ ବବାହ ସମସ୍ପ,
ଦାବାଗ୍ନି ପରସ୍ପେ ଶୋକ ଦହୁଲା ହୃଦସ୍ପ ।
ସେ ମଧୁର କାଳେ ତୁମ୍ଭ ନସ୍ପନ ଯୁଗଳ
ଯୁଗ୍ମଧୂମ ଯୋଗୁଁ ଆହା କେମନ୍ତ ଘାଇଲ !
ଅଗତେ ବରଳେ ରମ୍ୟ ପଦ୍ମା ସରୋବର,
ଯାହାର ଦର୍ଶନେ ଶ୍ରିତ ହୁଅଇ ଅନ୍ତର ।
ଉତ୍ପଳ ସମ୍ଭିନ୍ନ ନଦଡ଼ ବେଉପେ,
ଜଳେ ବହରନ୍ତ ଦେଖ, ଆନନ୍ଦେ ସାରସେ ।
ଉତ୍ପଲ କେଶର ଦେଇ ପରଖର ମୁଖେ
ରଥାଙ୍ଗମିଥୁନ ଏଥି ବସିଥିଲେ ସୁଖେ ।
ତୁମ୍ଭ ବରହରେ କରି ଏ ଛବି ଦର୍ଶନ
ଦୁଃଖ ସୁଖମାନ, ଆହା, କରଇ ସ୍ମରଣ ।
ସ୍ତବକସ୍ତନରେ ନମ୍ର ଅଶୋକବଲ୍ଲୀ
ଦେଖି, 'ଘାଉଣ ତୁମ୍ଭକୁ' ଏହା ମନେ କରି
ଅଧୀର ହରଷେ ଶୋକେ ଆଲଙ୍ଗନ ଆଶେ
ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ନସ୍ପନରେ ଧାଅନ୍ତେ ତା ପାଶେ,
'ନୁହନ୍ତ ଏ ସୀତା ବେଙ୍କା' ସ୍ମରିଜ୍ଞାନଜନ୍ମ
ଏମନ୍ତ ବୋଲଣ ମୋତେ କଲେ ନବାରଣ ।

ବମାନଲ୍ୱିତ ପ୍ରେମଦକ୍ଷିଣୀ ଶବଦ
ଶୁଣିଣ ସାରସେ ତେଜ ଗୋଦାବଶ୍ୱ ହ୍ରଦ
ହତ ବାଳମଣିମସ୍ତ ଅମ୍ବଲମାର୍ଗରେ
ତୁମ୍ଭକୁ ପାଞ୍ଚେଃ ଆସ୍ୱଇନ୍ତୁ କ ଅଦରେ ?
ବନ୍ଦୁଦନ ପରେ ଦେଖ ପଞ୍ଚବଟୀ ବନ,
ଯାର ଦରଶନେ ହର୍ଷେ ଉମନ୍ତ ମୋ ମନ ।
ସ୍ମମଧମା, ତୁମ୍ଭେ ସିଞ୍ଚ ଘଟର ସଲଳ
ଏହ ବାଲ ତୁତ ତରୁ ବଢ଼ାଇଣ ଥିଲ।
ତୁମ୍ଭ ଯାଚତ ଏହ କୃଷ୍ଣସାରଯନ୍ତୁ
ନସ୍ପନ ତୁଲାଇ ରଥ ଅଡ଼କୁ ଗ୍ଭଦାନ୍ତୁ ।
ମୃଗପ୍ୱାବୁ ବାହୁଡଣ ଏଥି ମୋ ସ୍ମନଇ,
ତରଙ୍ଗ ଅନ୍ତଲେ ଦେହ କ୍ଲାନ୍ତୁ ପରହର,
ପ୍ରଦୋଷେ ତୋ କୋଳେ ଶିର ଉହ୍ନ ପ୍ରେମଭରେ
ଶୋଇଥିଲ ପ୍ରିପ୍ୟେ. ମଣ୍ଡୁ ବଲ୍ଲଳ ତୁଣ୍ଡରେ ।
ଦେଖ ଦେଖ ରୂପବନ୍ତ ! ଦଣେ ମନୋରମ
ସମସ୍ତ ଲୋକପାବନ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଆଶ୍ରମ ।
ଭ୍ରୁଭଙ୍ଗ ମାତ୍ରକେ ଯାର ନତ୍ଭଷ ନୃପତ
ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ଇନ୍ଦ୍ରପଦ୍ୱୀ ଲଭଲେ ଦୁର୍ଗତ ।
ଶରଦରେ ନବେ ଦେଖି ଯାହାଙ୍କ ହୃଦସ୍ୱ
ହୃଏ ନରମଳ କଳୁଷିତ ବାରତସ୍ୱ ।
ଯାଉ ଅଗ୍ନିହସ୍ୱ-ଧୂମ ଦୋମଗନ୍ଧମସ୍ୱ
ଆଘ୍ରାଣ କଲେନ୍ତେ ଶୁବ ଦେହ୍ରୁ ହୃଦସ୍ୱ ।
ମହାଘଣା ମହର୍ଷି ଏ, ପ୍ରସ୍ତାବେ ଯାହାର
ଦେଲେ ଦୂର ହୃଏ ନରହୃଦସ୍ୱବକାର ।
ଦଣ୍ଡଅଛୁ ମାନମସ୍ୱି, ରମ୍ୟ ପଞ୍ଚାପ୍ସର,
ଶାତକର୍ଣ୍ଣି ମହର୍ଷିଙ୍କ କେଳସ୍ତମ୍ବେବର ।
ତରୁଦଗ ବେଢ଼ି ଅଛୁ ବନ୍ଧ୍ୟ କାନନ,
ମେଘ ଅନ୍ତରୀଳେ ଇନ୍ଦୁ ମଣ୍ଡଳ ଯେସନ,
ତେସନ ଦୂରରୁ ଦଶେ ଏ ସମ୍ଭେରଭନ ।
ଦୂଳେ କୁଶାଙ୍କୁଳ ମାଡ଼ କରଣ ଅହାର,
ସ୍ୱରଙ୍ଗ ତୁରଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ କରଣ ସଞ୍ଚାର,
ଆରଉଲେ ଗାତ୍ର ତୁଯ ଶାତକର୍ଣ୍ଣି ସଉ,
ତାହା ଦେଖି ସ୍ମତ ତଳେ ସ୍ୱରଗ୍ଭନ ଅଉ ।

ଯୌବନ-ଉପଙ୍କ-ଘନେ ପାଣ୍ଡ ଅଶ୍ୱଗଣ
ବାଜିଲେ ଯୋଗି-ମାନସ-ମୃଗ ସୁନାଇଲା,
ଜଳଉଲେ ଦମ୍ଭୋ ଉହଁ ଜବସନ୍ତ ମୁନା,
ବହୁଅଛୁ ବାସୁ ତାଙ୍କ ମୃଦଙ୍ଗର ଧ୍ୱନ ।
ଗଗନରେ ଉଠି ତାଙ୍କ ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ
ପୁଷ୍ପକର ଉନ୍ମଗାଲା ଜରେ ନନାଦତ ।
ସୁଜସ୍ୱ ନାମେ ତେଜସ୍ୱୀ ଶାନ୍ତ ଋଷିବର
ଆଚରଣ୍ଡ ଜକ୍ରତପ ଦେଖ ଗ୍ରମାବର ।
ଅଗ୍ନି ଚତୁଷ୍ପଥ ମଧ୍ୟେ ବସି ତପୋଧନ
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଗ୍ରୀଷ୍ମରବମେ, ଅର୍ଧଣ୍ଡ ନସ୍ପନ ।
ତାଙ୍କର କଠୋର ତପେ ସ୍ତ୍ରୀତ ପୁର ଅର
ବ୍ରତରଙ୍ଗ ଅଶେ ଧାଶେ ପେଶିଲେ ଅଶ୍ୱଗ୍ୱ ।
ସରସ୍ୱନସ୍ୱାଙ୍କ ନାନା ବଲାସ ଲଭତ
ନ ପାଇଲା ମୋହ ଶାନ୍ତ ମୁନବର ଚତ୍ତ ।
ବୃଥା ତାଙ୍କ ହାସ୍ୟମୁଖେ କଟାଶ ପ୍ରେରଣ,
ବୃଥା ଇଳଜମେ ମେଖଲାର ପ୍ରଦର୍ଶନ ।
ଧରିଅଛୁ ଅକ୍ଷମାଳା-ବଳସ୍ୱ ସେ ବର,
ମୃଗ-ଦେବ କଣ୍ଡୁୟନେ ସେ ଅଙ୍ଗେ ଉତ୍ପର,
ସେ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ମୋର ସମ୍ମାନ ନମନ୍ତେ
ପ୍ରସାରତ ହୋଇଅଛୁ ଜାର୍ଦ୍ଧକୁ କେମନ୍ତେ ?
ସଦା ମୌନବ୍ରତ ମୁନ, ଶିର ପ୍ରକମ୍ପରେ
ପ୍ରଗଢ଼ ଗ୍ରହଣ ମୋର ଚତ୍ତ ପ୍ରସାଦରେ
ବମାନର ବ୍ୟବଧାନୁ ବମୁକ୍ତ ଏକ୍ଷଣ
ନହୁଲେ ଗ୍ରୀଷ୍ମରବମେ ପୁଣି ତପୋଧନ ।
ଅଗତେ ଦଶଇ ପ୍ରିୟେ ଅଉଶ୍ୱଗରଣ
ଶରଙ୍ଗ ମହର୍ଷିଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ତପୋବନ ।
ମହାତପା ଋଷି ବହୁକାଳ ଇନ୍ଧନରେ
ସାଧି ହୁତାଶନ ଜୁପି ସଯତ ମନରେ,
ଅବଶେଷେ ମନ୍ତ୍ରପୂତ ଜଳର ଶସ୍ତାର
ଅଗ୍ନିରେ ଆହୁତରୂପେ ଅନନ୍ତେ ଅର୍ପିର ।
ସିଦ୍ଧ ହସ୍ତା ସୁମଧୁର ଫଳ ଦାନ କର,
ଯଜ୍ଞକର ଯଥାକ୍ରମ ଦସ୍ପାଦନେ ବତ,
ତପୋବନ ତରୁବୃନ ସ୍ପନ୍ଦନ ପେସନ
ଅଉଶ୍ୱସହାର ବ୍ରତ କରନ୍ତୁ ପାଳନ ।

ଏଇ ବର୍ଫକଳମରୁ ବୃଷଭର ଶିଙ୍ଗ
ବରଫ ନଦୀକୁ ପ୍ରିୟେ, ଚଉକୁଣ୍ଟ ଗିରି ।
ବୃଷମୁଖ ଭୁଲ୍ୟ ଏହ ଗିରିର କନ୍ଦର.
ନରନ୍ତର ନର୍ଝରର ନନାଦେ ମୁଖର,
କସ୍ତୁରୀକ ପର କଳା ଜବଜଳଥର
ଘୋଟଅଛୁ ଦେଖ ପ୍ରିୟେ, ପଦ୍ମାତ ଶିଖର ।
ଚଉକୁଣ୍ଟ ଗିରିପାଖେ ବହେ ମନାକନା,
ଦୂରୁ ଦଖେ ସୁଷ୍ମରେଖା ପରି ତହିଁ,
ପ୍ରଶାନ୍ତ ନର୍ମଳ ଯଥା ଦେବତାଙ୍କ ମନ,
ଜାଉଥାର ଜଳ ସଦା ତେମନ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନ ।
ଅବଗା-ରମଣୀ କଣ୍ଠେ ମୁକୁତାର ହାର
ପ୍ରାପ୍ତେ ମନାକନା ପ୍ରିୟେ, ଦଖଇ ଉଦାର ।
ଏହ ଯେ ତମାଳ ତରୁ ଦଖଇ ମଣ୍ଡଳ,
ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଜଲାଧିରୁଳେ ନତ୍ୟ ସମାକୁଳ ।
ସଂଘେ ପଣ୍ଡକେ ଯାର କର ସୁଯତନ
ଉଚଇ ପ୍ରେମୁସି, ହୁମ୍ ଶବଣବୃଷଭ,
ଯବାଙ୍କୁର ସମ ଯାଣ୍ଡ, ଗରୁ କପୋଳର
ସେ ରମ୍ୟ ବୃଷଭ ଲଗି ଗଜଲ ସୁନଇ ।
ଅଗ୍ରତେ ଗଜଇ ଅଡ଼ି ମୁନ ତପୋବନ,
ତପସ୍ୟା ପ୍ରଭାବେ ଯହିଁ ଘଟେ ଅଘଟନ;
ଦଣ୍ଡବତ୍ ନମା ଯହିଁ ଜନ୍ତୁ ଶାସିତ,
ପୁଷ୍ପ ନମା ତରୁବୃନ୍ଦ ହୁଅନ୍ତି ଫଳତ ।
ସେ କାଉଥା ଜଳ ସପ୍ତଋଷି ସ୍ୱତସ୍ତରେ
କନକକମଳରପ୍ତ ଭୋଳନ୍ତି ଆଦରେ,
ଯାହାର ପ୍ରବାହ ଶିରେ, ପ୍ରସନ୍ନ ଧାରଣ,
ନଜେ ହଇ ମାଳାରୂପେ କରନ୍ତି ଧାରଣ,
ସେହ ଭାଗୀରଥୀ ବହୁଛନ୍ତି ଏହ ବନେ
ଅତ୍ରି-ସଧର୍ମିଣୀ ଅନସୂୟାଙ୍କ ସତନେ ।
ତପସ୍ୱିମାନଙ୍କ ସ୍ନାନ-ଅର୍ଥେ ତପସ୍ୱିନୀ
ତପସ୍ୟା ବଳରେ ଅଣିଥିଲେ ମନାକନା ।
ବଦେହନନ୍ଦନ, ଦେଖ, ବସି ସାମ୍ପ୍ରତନେ
ଧ୍ୟାନେ ରତ ମୁନ୍ଦରୁନ ଏକତାନମନେ ।

ତାଙ୍କ ବେପାରଖଗତ ସଦାରୁଦଳ
ସମୀର ଅଙ୍ଗରେ ବୋଇ ଏକାନ୍ତ ଶଙ୍କଳ
ଯୋଗମଗ୍ନ ଯୋଗୀ ପ୍ରାପ୍ତେ ଦଶଣ୍ଡ ସକଳ ।

ଏବେ ସେହ୍ନ ଶ୍ୟାମବଣ୍ଟ ବଗଳେ ଅନ୍ତତେ,
ଘାର ଘାଦ ବଦ୍ଧ କହ୍ନଥିଲ ଯଉଦ୍ଭତେ
"ମୋ ନାଥ ଜୁଅନ୍ତୁ ଘାର ସଙ୍ଗ ସଙ୍କଟରୁ,
ନର୍ବିଘ୍ନେ କରନ୍ତୁ କ୍ରତ ଉଗା ମଦାଚରୁ !"

ପଦ୍ମଗ ଫଲପୁଞ୍ଜ ଘଡ଼ ଘରକତେ
ନର୍ଣ୍ଣିତ ଏ ବୃଷଗଳ ଦଗଇ କେମନ୍ତେ ?
ଜାହ୍ନବୀ ସମୁନା ଯୋଗ ଦେଖ ଗୋ ସ୍ୱନଇ !
ଶୁଭ୍ର ଗାଳ ଜଳ ଦଶେ ରୁଚର କଘଇ ?
ଇନ୍ଦ୍ରନାଳ ପରେ ମୋଉ ପୁଣି ଇନ୍ଦ୍ରନାଳ
ଗୁନ୍ଥା ଦେଲ ମାଳା ପ୍ରାପ୍ତେ ଦଶଇ ସଇଲ;
କମ୍ବା ଉଜୀବରେ ନିଶି ଶେତ ଶତଦଳ —
ମାଳା ଘର ଦଶେ ଏହ୍ନ କଳା ଥଳା ଜଳ;
କଅବା ମାନସଗାମୀ ରାଜହଂସଘନ୍ତ
ବାଦମ୍ବଳ ସଯୋଗେ ଯେମନ୍ତ ଦଶନ୍ତ;
ଅଥବା ଅବଗାବରବଦନେ ରଚତ
ଇନ୍ଦନରଚନା କୃଷ୍ଣ ଅଗୁରୁ ନିଶିତ;
କଅବା ଯେମନ୍ତ ପ୍ରିପ୍ତେ, ସ୍ୱନାଳ ଗଗନ
ଶୁଭ୍ର ଶରଦର୍ତ୍ତ ରଙ୍କେ, ଦଶଇ ଶୋଭନ;
ଅବା ଥଳା ବସୁବୋଳା ଶଙ୍କର ଶଙ୍ଗର
ଅସିତ ଭୂରଙ୍ଗେ ସଥା ଗଳଇ ରୁଚର;
କଅବା ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ନିଶା ଶତ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଘର
ଦଶଇ ପ୍ରେପ୍ତସି, ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ଲହଙ୍ଗ ।
ତିଲୋକଯାବନ ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ସଙ୍ଗମ
ମୁମୁର୍ଷୁ ଜନର ଅନ୍ତେ ଅଶପ୍ତ ଉଉମ;
ଜଦେଦନଜନ ! ଏଥି ଲୋକେ କର ଜ୍ଞାନ
ଲଭନ୍ତୁ ପରମ ଗତ ଜନା ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ।
ଏହ୍ନ ସେ ଜଗତପତ ଗୁହ୍ୟକ ନଗସ୍ତ,
ପଡ଼ଇ କ ମନେ ଦୁଃଜ କଥା ଗୋ ସ୍ୱନଇ ?
ଏଥି ଗୋ ମସ୍ତକୁଁ କାଢ଼ି କନକମୁକୁଟ
ରଚଇ ତାଥସଯୋଗ୍ୟ ନବ କଣ୍ଠାକୁଟ;

ସେକାଳେ ସୁନନ୍ଦ ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୋଚନରେ
ଅନାଇଣ ମୋ ଆଡ଼କୁ ମ୍ଳାନ ବଦନରେ
'କୈକେୟି ! ପୂରଲ ଏବେ ତୁମ୍ଭ ମନୋରଥ !'
ଏମନ୍ତ ବୁଝିଲେ ଦୁଃଖେ ବାନ୍ଧୁଡ଼ାଇ ରଥ ।

ସରଯୂର ତଟେ ଏବେ ରଥ ଉପଗତ,
ବଧବା ଜନଙ୍କ ସମ ଅଝନ୍ତି ସରତ,
ପରବାସୁଁ ସମାଗତ ଦେଖି ମୋତେ ପାଶେ
ଧବଳ ତରଙ୍ଗ-କର ଆଲଙ୍ଗନେ ଆଶେ

ପ୍ରସାରନ୍ତି ତରଙ୍ଗିଣୀ ଅବା ସ୍ନେହଭରେ,
ଶୀକର-ଶୀତଳ ବାସୁ ମନସ୍ତାପ ହରେ ।
କନକ କମଳ କଇ ଯା ଜଳେ ବିକଶେ,
ସଦା ସହଁ ସଖବାଳା କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ହରଷେ,

ସେହୁ ସେ ମାନସ ହ୍ରଦ ମାନସହରଣ
ଦେବସତେ ସରଯୂର ଜନମକାରଣ ।
ଯହ୍ନରୁମଲ୍ଲିକା ଏହୁ ନପାତ୍ରଲେଖଙ୍ଗ,
ଏହାର ସୂଚନାଦେଶ ମାତାକୋଳ ସହ,

ପିଇଣ ଏହାର କ୍ଷୀର ସମ ସୁଧାସମ,
ବର୍ଦ୍ଧିତ କୋଶଳ ଦେଶ ନରେଶ୍ୱରତସ୍ୱ ।
ଗୋଧୂଳ ଆକାଶ ସହ ତାମ୍ରଧୂକରାଶି
ଦେଖ ଗୋ ସୁନର ! ଅଗେ ଆସୁଅଛୁ ଘ୍ୱାଁ,

ଦନୁମନ୍ତ ମୁଖୁଁ ସହ ଶୁଣି ମୋ ସନ୍ଦେଶ
ସୈନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଆସୁଛନ୍ତି ଭରତ ନରେଶ ।
ଉଗେ ଖଉ ଦୁଃଖଶଙ୍କୁ ବଧ ବାନ୍ଧୁଡ଼ନ୍ତେ
ତୁମ୍ଭକୁ ମୋ କରେ ଦେଲେ ଗୌମିତ୍ରି ସେମନ୍ତେ,

ପିତୃସତ୍ୟ ପ୍ରତପାଳ ମୁହଁ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ,
ରାଜ୍ୟଶ୍ରୀ ଅର୍ପିବେ ଏବେ ମୋଠାରେ ଭରତ ।
ଆଗରେ ବଶିଷ୍ଠ, ପଛେ ଭରତ ସୁମତ,
ଭଲ୍ଲପାଟେ ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ଅମାତ୍ୟପଙ୍କତ,

ତହିଁ ପଛେ ରାଜସେନା ଉଗେ ତରଙ୍ଗୀ
ସାଗରଲହଙ୍ଗ ସମ ଜ ଉଙ୍ଗେ ଆସଇ !
ବଲ୍କଲବସନ ଦେହେ, ଅର୍ଦ୍ଧଯାଡ଼ କରେ
ଧାମିଜ ଭରତ ଆସୁଛନ୍ତି ନତ ଶିରେ ।

ଗାଉବାକୁ ରାମ, ଦେବାଦ୍ଭମାନ
ଇଚ୍ଛା ଜାଣି ବେଗେ ଉତ୍ତାସମାନ
ବାଟପଥୁଁ ଖସେ ଅବଗତଲ,
ଅନମ୍ବର ଦେଶ ଦଗେ ଜ୍ୱଳନ,
ଅନାଇଲେ ବମ୍ବୁରେ ସେ
ଅନନ୍ତ ମଗନ ଅଯୋଧ୍ୟାନବାସୀ ଉରତଙ୍କ ଅନୁତରେ ସେ ।

ବସ୍ତ୍ରଖଣ ଆଗେ ଦେଖାନ୍ତୁ ବାଟ,
ଶବର ଧରନ୍ତୁ ଭରିସମ୍ରାଟ,
ବେନ୍ତବ ଅଟନ୍ତୁ ସେବାତତ୍ପର,
ସୋଘାନେ, ଅବଗା ଭକ୍ତ ଅଦ୍ୱର,
ପଦ ଦେଇ ରଘୁପତ
ଖଟକ ପଦକ୍ଷ କରଣ ପଦନ୍ତୁ ବଚେ କଲେ ବସ୍ତ୍ରମଙ୍ଗ ।

ପ୍ରଣମି କଣିଷ୍ଠ ମୁନ ତରଣେ
ଅର୍ଘ୍ୟ ଘେନ ପରୁ, ସାଶ୍ରୁନୟନେ
ଚୁମିଲେ ଉରତ ଶମ୍ଭୁଗ୍ନ ଶିର
ଆଲଙ୍ଗି ଅଦରେ ରଘୁପ୍ରବୀର,
ଧନ୍ୟ ସେ ସାଧୁ ଉରତ,
ଭୋଗ ପରହର ଭ୍ରାତୃପ୍ରେମବଶେ ଆଚରଲେ ସଉବ୍ରତ ।

ଦେଖ ହେ ଉରତ, କବି-ଈଶ୍ୱର,
ବପଦବନ୍ଧୁ ଏ ଦୁଃଖୀ ରାମର,
ମହାମିଶ ମୋର ଏ ବସ୍ତ୍ରଖଣ,
ଅଗ୍ରଉବନାଶେ ଅଉ ସ୍ୱଷଣ,
ସ୍ୱଷନ୍ତୁ ରାମ ଏସନ,
ଲଖୁଣ ଉପେଖି ବେନକି ଉରତ ସାଦରେ କଲେ ବନନ ।

ଉରତ ତରଣେ ନଆଇଁ ଶିର
ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ନମିଲେ ଗୌମିତ୍ରି ସାର,
ଉଠାଇ ଉରତ ତାଙ୍କୁ ସାଦରେ
ଆଲଙ୍ଗିଲେ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରେମନର୍ଘରେ,
ଅନୁଭବ ସେ ଆଶ୍ରେଷ
ମୋଘନାଦ ସ୍ୱପ୍ନ-ପ୍ରହାର-ଅଜିତ ବଙ୍କୁର ସେ ଉତ୍ତେଦେଶେ ।

ଲଘିସେନାଙ୍କ ମନୁଷ୍ୟ ବେଶ
ଧରିଲେ ଲଘଣ ରାମ ଆଦେଶ,
ବସିଲେ ଦାରୁଣ୍ଡାଳପୁଷ୍ପରେ,
ଯଦବାରଥୀର ଯା ଗଣ୍ଡ, ଖରେ,
ଶଇଳ ଯେଉଁ ନାଙ୍କର,
ପଲଟେ ଗିରି ଅଗ୍ରେଦଣ ସୁଖ ଯଦଲେ ତହିଁ ବାନର ।

ବଙ୍କୁଖଣ୍ଡ ପ୍ରଭୁ ଆଦେଶ ମତେ
ସରଣେ ବସିଲେ ସ୍ୱଜନ ରଥେ,
କଥିବା ଦେବା ସେ ରଥ ଉପମା ?
ବୁଡଲେ ଅଭୁଲ ପାର ସୁଷମା,
ସେ ସ୍ୟନ୍ଦନ ଦରଶନେ
ଜଣାଉଛନ୍ତି ଲଙ୍କାର ସ୍ୟନ୍ଦନ ଶୋଭା ଯତଗଲ୍ପ ମନେ ।

କାମଗତି ଖଳଶୋଭତ ରଥେ
ବସିଲେ ନୁମଣି ଭ୍ରାତା ସଙ୍ଗତେ,
ବୁଧ ବୃହସ୍ପତି ଯୋଗେ ଯେସନ
ଦଶଣ୍ଡ ଶଶାଙ୍କ ତାରାରମଣ
ସାପ୍ତନ୍ତନ ଘନ ଯବେ,
କେତନ ପରସ୍ପ ସ୍ପର୍ଶୁଗୌଦାମିନୀ ଝରୁଥାଏ ଅନବରତେ ।

ପ୍ରଲସ୍ୱ ବରଦରୂପୀ ମୁରାରି
ବସ୍ତୁବଳ ଯେଉଁ ଥିଲେ ଉଦ୍ଧାରି,
ଜ୍ୟୋତିସ୍ମାନ୍ ଯେସନ ଶରତ କାଳ
ପ୍ରକାଶେ ଉଜାଡି ଜଳଦମାଳ,
ସୀତା ସଙ୍ଗକି ତେସନ
ଉଦ୍ଧାରଲେ ରକ୍ଷଃକୁଳ-ରକ୍ଷ ରାମ ଯଦାର ଭଗେ ଗ୍ରକଣ ।

ସେ ସୀତା ଚରଣେ ଶିର ନତ
ଲଗାଇଲେ ବଲ୍ଲିଗ୍ରବେ ତତ୍ତତ,
ଜାନକୀ ପଦ୍ମର ପତ୍ରଚ୍ଛ ଅଉ,
ନ ଯେନଲ ଲଙ୍କାପତ ପ୍ରଣତ,
ରାମ ପ୍ରେମେ ଜଟାଧର
ବୈକେପ୍ପୀଜନନ ଶିର ଲଗି ତହିଁ ଦୁଇ ତେଲେ ପରଖର ।

ଧାଇଁ ଲେ ଅଗ୍ରତେ ବଳ ପ୍ରଜାବ,
ପଛେ ପୁଷ୍ପଶୋଭା ପୁଷ୍ପକ ଧାବଁ,
ଅର୍ଦ୍ଧ କୋଶ ଗଣେ ଦୁଅନ୍ତେ ଯାଉ,
ଦଶିଲ୍ଲ ବସନ-ଗୃହ ଜୁଦାଉ
ଅଯୋଧ୍ୟାର ଜୁଯବନେ,
ଆନନ୍ଦେ ବଦେହ-ନନ୍ଦଗଉମଣ ମିଳଲେ ଭରତ ସଗଣେ ।

(୧୬)

ନୀତିରତ୍ନମାଳା

୧

ପ୍ରତ୍ୟଗ ଦେବତା ବୋଲ ମଣିବ ହେ ଜନଗ ଜନକେ,
କରିବ ଦୁହିଙ୍କ ସେବା ପ୍ରାଣପଣେ ବାରକା ବାଲକେ ।
ଶୁଣାଇବ ମୃଦୁବାଣୀ ଆଚରିବ ପ୍ରିୟ ଅନୁକ୍ଷଣ,
ସ୍ୱପୁତ୍ର ସ୍ୱକନ୍ୟା ତୋଇ ସ୍ୱଯତ୍ନ କର ହେ ଜୀବନ ।
ଅଟଇ ପରମଗୁରୁ ପିତା ମାତା ଯେନ ଏହ ପାଖା,
ଆକାଶଠୁଁ ବଡ଼ ପିତା, ମାତା ବଡ଼ ପୃଥ୍ୱୀ ଅପେକ୍ଷା !

୨

ନୁଢେ ବୃଦ୍ଧ ସେହ ଜନ ଶୁକୁକେଶ ଅଟେ ଯାର ଶିର,
ଯୌବନେ ଯେ ଜ୍ଞାନେ ରତ ଦେବେ ତାହୁ ବୋଲଣ୍ଡ ସ୍ଥବର ।
ଯୌବନେ ଧାର୍ମିକ ହେବ, ଏ ଜୀବନ ଯେଣୁ ଅନାସ୍ଥିତ,
କେ ଜାଣେ କାହାର ଆଜ ମୃତ୍ୟୁକାଳ ହେବ ଉପସ୍ଥିତ ।
ସ୍ୱଚରିତ ସ୍ୱଶୀଳ ଯେ ପ୍ରସନ୍ନାତ୍ମା ଅସ୍ୱଳ୍ପ ସ୍ୱମତ,
ଦଣ୍ଡଲୋକେ ଲଭେ ମାନ, ପରଲୋକେ ଲଭଇ ସଦ୍ଗତ ।

୩

ବଚନ ମନନ ଯାର ସତ୍ୟପୂତ ପୁଣି ସ୍ୱଚ୍ଛସତ,
ପ୍ରଶାନ୍ତ ଯାହାର ମନ ପୁଣ୍ୟକର୍ମେ ସର୍ବଦା ନିରତ ।
ଅଧର୍ମର ଭାବ ଯେଣ୍ଟ ହୃଦସ୍ଥରେ ନ ପୋଷଇ କ୍ଷଣେ,
ପବତ୍ର ଜୀବନ ତାର ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଭୁବନେ ।
ନକେ ଯେ ନଜର ବଙ୍କ, ଜତେନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଟଇ ଯେ ଜନ,
ନକେ ଯେ ନଜର ବୈଷ୍ଣ ରପ୍ତକୁ ଯେ ନ କରେ ଦମନ ।

୪

ଲଭ ଏ ମନୁଷ୍ୟଜନ୍ମ ଲଭଣ ଏ ବୁଦ୍ଧି ଓ ହୃଦସ୍ଥ,
ଆସ୍ୱଘାତ ଯେ ଜନ ଯେ ପଲ୍ୟାସୁ ବୃଥା କରେ ଖସ୍ୱ ।
ପ୍ରଥମ ବସ୍ୱସେ କର ସେହ କର୍ମ ସଦ୍ୱାରା ଜୀବନ
ତୋଇବ ଦ୍ୱିତ୍ୱିୟ-କାଳେ ସୁଖ ଥିଲ୍ ଶାନ୍ତିର ଭବନ ।

ଧନଜ୍ଞାନ ବୋଲି କେବେ ଅଯଶାକୁ ଅବଜ୍ଞା ନ କର,
ଉଦ୍‌ଯୋଗୀ ଲକ୍ଷଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ତେଣୁ କାର୍ଯ୍ୟେ ତ୍ରୁଟ ଦେ ତତ୍ପର ।

୫

କାଳଚକ୍ରର ଆବର୍ତ୍ତନେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତୁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଜନେ ।
ସୁଖ ବା ଦୁଃଖେ ଅସ୍ଥ ସାଦ୍ଧା, କହୁଦ ଧୀର-ଚତ୍ତେ ତାଦ୍ଧା ।
ଧନ-ଅଜ୍ଞାନେ ଧର୍ମ-ପଥ ନ ଛୁଡ଼ ତୋର ଅମତ ।
ଜନ୍ମିଲ ସୁଖ ବାଣ୍ଟ ସଦ, ସନ୍ତୋଷେ ଥିବ ଜଗତ୍ତ ।
ନାହିଁନ୍ତ ଅନ୍ତ ପିଯାସାର, ତେଣୁ ସନ୍ତୋଷ କର ସାର ।

୬

ମୌନେ ଜମ୍ମା ବନବାସେ ମୁନ କେହ୍ନ ନ ହୁଅର ନର,
ଅସ୍ଥତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣେ ଯେତ୍ତ ମୁନଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ ସେ ନଚର ।
ନ ଇଚ୍ଛିବ ମୃତ୍ୟୁ କେବେ, ନ ଇଚ୍ଛିବ ପରମାସୁ ଭୋଗ,
ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିବ କାଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯଥା ପ୍ରତ୍ତର ନଯୋଗ ।

୭

ହେ ଗୁରୁସ୍ତ, ତ୍ରୁଅ ସଦା ବ୍ରହ୍ମନଷ୍ଠ ଜ୍ଞାନଯଜ୍ଞପ୍ରଣ,
ସେତ୍ତ କର୍ମ ଆଚରିବ ବ୍ରହ୍ମପଦେ କର ସମର୍ପଣ ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇଙ୍କର ଜାସ୍ଥା ମାତୃ ସମା କନଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାର,
କନଷ୍ଠର ପତ୍ନୀ ଅଟେ କନ୍ୟା ସମା ଏହ ସଦାଚ୍ଚର ।
କନଷ୍ଠ ଅଟନ୍ତୁ ସେତ୍ତ ଭାଇ ଭଗ୍ନୀ ତନସ୍ଥ ତନସ୍ଥା,
ସେମାନଙ୍କ ହତ ସାଧ ହୃଦସ୍ତରେ ବହୁ ସ୍ନେହ ଦସ୍ଥା ।
ସୁତା ବା ଅବଜ୍ଞା କେବେ ନ ବହୁବ ଦାସ ଦାସୀ ପ୍ରତ,
ଆଚରିବ ତାଙ୍କ ଉପକାର ତୋଇଣ ପ୍ରସନ୍ନଚତ ।
ପିତୃବ୍ୟ ମାତୁଳ ଆଦ ପିତୃସ୍ୱସା ପୁଣି ମାତୁଳାନ୍ନ,
ସେମାନଙ୍କୁ ବର୍ତ୍ତି କର ସଦା, ଗୁରୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଭଗ୍ନୀ ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ପିତା ସମ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଭଗ୍ନୀ ଜନନୀ ସମାନ,
ସତ ପତ୍ନୀ ପରସ୍ପର ପ୍ରାଣ ସମ, ଏଥୁ ନୁହେ ଆନ ।
ପିତାମହ ମାତାମହ ପିତାମସ୍ତ୍ର ମାତାମସ୍ତ୍ର ତଥା
ଅଟନ୍ତୁ ପରମଗୁରୁ, ସେମାନଙ୍କୁ ପୂଜ ହେ ସବଥା ।
ଅର୍ଦ୍ଧମାନ ଥାଏ ନର ଧର୍ମପତ୍ନୀ ନ ଲଭିବାଯାଏ,
ବାଲବାଳକାଶୂନ୍ୟ ଭବେତନ ଶୂଶାନ ପର୍ତ୍ତ ।
ଅଟନ୍ତୁ ଗୃହର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସତୀ ନାସ୍ତ ସଲ୍ଲାଳନନ୍ତା,
ପୂଜସ୍ଥା ସଦାଗ୍ରଗା ଭଗ୍ନୀ ଏ ସଂସାରର ମଣି ।

ଯଉ ଯହୀଁ ଦୁହୁଙ୍କର ଏହୁ ଅଟେ ଧର୍ମ୍ମ ସନାତନ,
କେବେହେଁ ଲଙ୍ଘିବେ ନାହିଁ ପରସ୍ପରେ ମାନଭଞ୍ଜାବନ ।
ଧର୍ମ୍ମେ କର୍ମ୍ମେ ଭ୍ରେଗେ ସୁଜ୍ଞ ପରସ୍ପର ବଶୁବ ପ୍ରେମରେ,
ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞାବନ ଧନ୍ୟ ମଧୁମସ୍ତ ଭଣ ଚଗ୍ଚତରେ ।
ସେହିଁ ବୃଦେ ପରସ୍ପରେ ପଉଭୁଷ୍ଟ ଯହୀଁ ଆଉ ଯଉ,
ସେ ସନ୍ତୋଷମସ୍ତ ବୃଦ ମଙ୍ଗଲର ଚରନବଷଉ ।
ଧର୍ମ୍ମେ କର୍ମ୍ମେ ସବଚଗ୍ଚ ଗ୍ଲସ୍ପା ପର୍ ପଉ ଅନୁଗତା,
ସ୍ୱଜନା ସ୍ୱଗ୍ଚଷିଣୀ ସଦାଗ୍ବ ସଙ୍ଗଦା ମମତା,
ଗୁରର ଯାବତ କାର୍ଯ୍ୟେ ସଦା ରତା ସ୍ୱ ପ୍ରସନ୍ନମନେ,
ଧନ୍ୟା ସୁଚରିତ୍ରାବତୀ ହୁଙ୍କୁମିନା ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଭୁବନେ ।
ବୃଦସ୍ତ ଯାବବେ ମହେ ଯହୀଁ ଆଉ ସୁଚରିତ୍ରାଗଣେ,
ଅରଣବେ ସ୍ୱଜନର ବାନ୍ଧବର ହୃତ ପ୍ରାଣଯଜ୍ଞେ,
ବଦ୍ୟା ଶିଖାଇବେ ସୁଚ ଚନ୍ୟା ଜ୍ୱଲସ୍ପେ ଯତନେ,
ବତର ଧର୍ମ୍ମର ଜ୍ଞାନ ଚଳାଇବେ ଧର୍ମ୍ମର ଶାସନେ ।

(୧୭)

ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତମାଳା

୧

ଜଳାରେ ଘର୍ତ୍ତରେ ଚନ୍ଦନ
ସ୍ୱଭାବ ହରେ ବରଣ ।
ତେସନେ ସଙ୍ଗରୁ କଖରେ
ବଢରେ ସାଧୁ ପ୍ରେମଥନେ ।

୨

କାଞ୍ଚନ ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷାରେ
ଯେମନେ ତେନେ ସେପ୍ରକାରେ,
ସଜ୍ଜନ ଦୁଃଖାଗ୍ନିରେ ଦହ
ପୁଣ୍ୟର ତେଜରେ ଶୋଭଇ ।

୩

ଏକାଗ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ନରନ୍ତର
ଭଲି ଯେ ଲକ୍ଷ୍ୟେ ଯେଷେ ଶର,
ଲକ୍ଷ୍ୟ ବେଦଇ ସେହି ଜନ
ଲଗାଇ ରହିଁ ପ୍ରାଣ ମନ ।
ସିଦ୍ଧି ଲଭିବ ସଦ ନରେ,
ତେବେ ଏକାଗ୍ର ମାନସରେ
ସ୍ଥିର ସଙ୍କଳ୍ପ ଅନୁସର
କୌଶଳେ କର୍ମ ସାଅ କର ।

୪

ଫଳରେ ଅବନତ ଯଥା ତରୁଗଣ,
ଜଳଦରେ ଅବନତ ଗାଉଦ ଯେସନ,
ନାନାଗୁଣେ ସେହିପରି ନମ୍ର ସାଧୁଜନେ,
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚ ନ ବଢନ୍ତି ମନେ ।

୫

ଯାଦପ ମସ୍ତକେ ଯଥା ରୌଦ୍ରତାପ ସହ
ଛତାଦାନେ ପଥିକର ସନ୍ତାପ ହରଇ ।
ସ୍ୱସୁଖକାମନା ତେଜ ଦନ୍ତୁ କ୍ଲେଶ ସହ
ସାଧୁଜନ ତଥା ଲୋକ-କଲ୍ୟାଣ ସାଧଇ ।

୬

୬

ଅସାଧୁ ବୁଅଇ ସାଧୁ ସାଧୁର ସଙ୍ଗରେ,
ନର୍ମ୍ମଳ ପଙ୍କିଳ ଜଳ ନର୍ମ୍ମଳା ଗୋଉରେ।

୭

ସଇଳ ସଞ୍ଚୟ କର ବାଉଦ ଯେସନ
ଲୋକହୁତ ଲଗି ତାହା କରଇ ବର୍ଷଣ ।
ସାଧୁଜନ ଦେହରୂପେ ଅରଜ୍ଜଣ ଧନ
ଲୋକହୁତ ଲଗି ତାହା କରେ ବଚରଣ ।

୮

କାଞ୍ଚନ ବଣ୍ଣର ବମ୍ବା ସେ ଅଙ୍ଗେ ମଣ୍ଡିତ,
ଜଣାପଡ଼େ ଅନଲରେ ହେଲେ ପଣ୍ଡିତ ।
ସାଧୁତା ବା ଅସାଧୁତା ମନୁଷ୍ୟର ତଥା
ବପଦକାଳରେ ଜଣା ପଡ଼ଇ ସର୍ବଥା ।

୯

ବାଡ଼ୁଙ୍ଗା ଉପାନ୍ତ ଖେଭୁଁ କୃଷକ ଯେସନ
ଶସ୍ୟର ବଢ଼ାଏ କର ବହୁଧ ଯତନ ।
ଉପାନ୍ତଶ ହୃଦସ୍ଥରୁ ବୃତ୍ତବୃତ୍ତିଗଣ
ସ୍ଥଳନେ ସଦ୍‌ଗୁଣତସ୍ଥ କରନ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧନ ।

(୧୮)

ନବ-ବସନ୍ତ-ଭାବନା

(୧)

ଋତୁକୁଳପତି ବସନ୍ତ
ଗନ୍ଧୁ-ତନ୍ତ-ଅପ୍ସନେ
ସମାଗତ ପୁଣି ମଧୁରେ
ମଧୁମସ୍ତ ଭୁବନେ ।
ମଳୟ ସମୀର କୋମଳେ
ଫେଡ଼ ଦକ୍ଷିଣଦ୍ୱାର
ନବ ଶୁଭବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରକାଶେ
ହୋଇଅଛୁ ବାହାର ।
ତରୁ ଲତା ପାଇ ସେ ବାର୍ତ୍ତା
ପୁଷ୍ପବକାଶ ଛଳେ
ବସନ୍ତ ଆଦା ବ ଉଲ୍ଲାସେ
ଜଳେ ବଅଦା ସ୍ଥଳେ
ଘଲବେ ପଲ୍ଲବ-ଦୁକୂଳ
ଦିଲ୍ଲ ଧରଣୀ-ଗୁଣୀ
ପୁଲକପୂରତ ଅନ୍ତରେ
ଘୁଜେ ବଶବ୍ଦବାଣୀ ।
ବ ମଲ୍ଲ ଲଉଛୁ ଅଙ୍ଗ—
ବବ-ଦିକ ପୁଷ୍ପଗେ
ଉନ୍ମାଦଇ ବୃତ୍ତୁଙ୍କାରେ
ମୁହୁର୍ମୁହୁ ଭୁବନେ ।
ମଧୁର ସୌରଭତରଙ୍ଗେ
ଦଶଦଗ ପ୍ଲାବତ,
ମଧୁଞ୍ଚ ନଳର ମାଧସ୍ତ—
ଭାବେ ନଳେ ମୋହତ ।
ଲଗାଇ ନଖିଲ-ରଞ୍ଜନ
ବବା ଅଞ୍ଜନ ଢ଼ୋଲେ
ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଳୀଃ ପତଙ୍ଗେ
ରଙ୍ଗେ ଭ୍ରମନ୍ତ ବୋଲେ ।

ମୃଗ ମୃଗୀ କଣ୍ଠ କରଣୀ
ଅଇ ବଡ଼ଙ୍କୁଲ,
ସ୍ତାବର ଜଙ୍ଗମ ସକଳେ
ମଧୁ-ରସେ ଅକୁଳ ।
ଆସନ୍ତେ ବସନ୍ତ-ଉତ୍ସବ
ଏବେ ରବ-ରବନେ,
ପଇଶତ କାଶ୍ମି ଧରଣୀ
ନବ ନନ୍ଦନବନେ ।
ପ୍ରାଣ-ମନୋରଞ୍ଜ-ପ୍ରବାହ
ସ୍ମର ଜଡ଼ ଯାଖାରେ
ସଞ୍ଚାରଇ ନବ ପୁଲକ
ଅଦଭୁତ ବଥାନେ ।
ନବୀନ ଯୌବନ-ପ୍ରବାହ
କୋଟି କୋଟି ଆକାରେ
ବକାଶଇ ଶୋଭା ମୂରତି
ଏହ ଜଡ଼ଜଗତରେ ।
ବସନ୍ତ-ମାଧୁଙ୍କ-ମନ୍ଦଗ—
ଯାନେ ମାତ ଭୁବନ
ଉଦାର ଉଦାମ ଉଲ୍ଲାସେ
ଭୁଲୁଅଛ ଯୌବନ ।

(୬)

ଜନ୍ତୁ କାହ୍ନିକ ରେ ଦୁଇସ୍ଥ
ଆଶ୍ଚ-ବ୍ୟାଧ-ଆଲରେ
ଜଗତ୍ପାଣ୍ଡି ମୃତ ପଗଯେ
ଯତ ରହୁଛୁ ଭସେ ।
ସଙ୍କୁଚତ ଘୋରସଙ୍କଟେ
ଜର ଜର ବଷାଦେ,
ନଗ୍ନଶା-ପ୍ରବାହେ ନଜ୍ଜିତ
ଅବସନ୍ନ ପ୍ରମାଦେ ।
ଜୀବନ-ଯୌବନ-ଉତ୍ସାହ—
ସ୍ରୋତ ଯାଇଛୁ ଶୁଖି,
ଲଗ୍ନୀଛଡ଼ା ହୋଇଅଛୁ ଭୁ
ସ୍ମାନ ହୃଦିତ ଦୁଃଖୀ ।

ରାଜ୍ୟପାଇଁ ଦେଖି ଦାରୁଣ
ମୋହ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଘୋର,
ଅସ୍ଥିରମ୍ପରାର ଜଳାଳ
ମାତି ଉଛୁଛ ତୋର ।
ଇଚ୍ଛା-ପୂରବାସନା-ଦିଶାରୀ
ତୋର ପ୍ରାଣଶୋଣିତ
ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ଶୋଷି ନେଉଛ
ଆରେ ଦଇତ ଚିତ ।
ଅମୃତ-ସନ୍ତାନ-ପଦବୀ
ଲଭି ମୃତ୍ୟୁ-ଭମିରେ
ଦନ ତୋର ଗଲା ବଫଳେ
କର୍ମଭୂମି ମଝିରେ ।

(୫)

ଏ ଘୋର ଦୁର୍ଗତି ବଷପୂ
ଦନେ ଗାଇଲି ବସି,
ଚୌଦଗେ ବଶିଲ ଅନ୍ଧାର
ବୃଦ୍ଧି ନ ମାରେ ପଶି ।
ଅଯଶର ଗଲ ସଦସା
ସେହ ଘୋର ଭମିର,
ଉଇଲ ହୃଦୟ-ଆକାଶେ
ମହାଜ୍ଞାନ-ମିହିର ।
ଫୁଟିଲ ମୋ ଜ୍ଞାନ-ନୟନ—
ପଡ଼ି ଗେ ଉଦ୍ଧକରେ,
ଦେଖିଲି, ଯା ଉର୍ମ୍ମନସ୍ପନେ
ଦେଖି ନାହିଁ ବଶ୍ୱରେ ।
ହୃଦସ୍ପନ୍ଦନର ଧ୍ୱନିତ
ଦେଲ ନବ ସଙ୍ଗୀତେ,
ଶୁଣିଲି ଯା ଶୁଣି ନ ଥିଲି
ଧ୍ୟାନସ୍ତିମିତ ଚିତେ ।
ଆକାଶ-ସମ୍ବରା ଝାରଣ୍ଟ
ଦବ୍ୟ ଆଲୋକରେ
ତୁଷିଲେ ଏସନ ସମ୍ମୋଧ
ଦତାଶ୍ୱାସ ଏ ନରେ ।

(୪)

ଅନାଇଣ ବାରେ ଦେଖ ରେ
ଜୀବ ! ନଳ ଅନ୍ତରେ,
ଅନନ୍ତ-ଜୀବନ-ଆଧାର
ସତ୍ୟ ଶିବ ସୁନ୍ଦରେ ।
ଅନନ୍ତ ସରସ ବସନ୍ତ
ମଧୁମୟ ଉତ୍ସବ,
ଅନନ୍ତ ଜୀବନ ଯୌବନ
ମହାନନ୍ଦ-ବୈଭବ,
ଲେଖିଛନ୍ତି ତୋର ଲଲାଟେ
ପ୍ରାଣବଧାତା ତୋର,
ତେଣୁ ଛନ୍ଦାଅ ରୁ ଦ୍ୱରତେ
ମୋହ-ବନ୍ଧନ ତୋର ।
ଆସକ୍ତି ଲାଳସା କେବଳ
ମୃଗତୃଷ୍ଣିକା ଭବେ,
ପରଦର ତାଡ଼ା ଛଡ଼ଉ
ଧାଅ ଶ୍ରେୟ-ଗୌରବେ ।
ପ୍ରେୟପଥ ତେଜ ଶ୍ରେୟର
ପଥ ଆଶ୍ରୟ କର,
ବ୍ରହ୍ମପଦେ ପ୍ରାଣ ବସନ୍ତି
ନବଜୀବନ ଧର ।
ଜ୍ୱଳନ୍ତୁ ଭଜନ ପବନେ
ପ୍ରେମ-ଅନଳେ ଜଳ
ପାପ ପ୍ରଲୋଭନ କଣ ରେ
ତୋଇ ଧରମେ ବଳୀ ।
ସାଧ ଏହ ପୁଣ୍ୟମନ୍ତର,
ଲଘୁ ରେ ଅନ୍ତରେ
ଚତୁର୍ଯ୍ୟାମବସୁ ବସନ୍ତ
ସଦା ମରୁପ୍ରାନ୍ତରେ ।
ଜୀବନର ଉତ୍ସ ନର୍ମଳ
ଶୁଦ୍ଧ ହେବ କ୍ଷଣତେ,
ବହୁବ ଅନ୍ତରେ ଉତ୍ସବ—
ଧାର ମହାପୁଲକେ ।

ଆଶା-ପାରଳାର ପୁଣ୍ଡିବ
ହୃଦ-ନନ୍ଦନବନେ,
ଜ୍ଞାନ-ଭକ୍ତି-କର୍ମ-ଗୌରବ
ବ୍ୟାପି ଯିବ ଜୀବନେ ।

ସ୍ୱରଗର ଶିଶୁ ସଙ୍ଗଦେ
ଦେବ ବୁହ ସ୍ୱନର,
ଅମୃତ ସଙ୍ଗୀତ ଝଙ୍କାରେ
ଏଇଯିବ ଅନ୍ତର ।

(୨୯)

ଏ ସୃଷ୍ଟି ଅମୃତମୟ ହେ

୧

ମଧୁମୟ ସୃଷ୍ଟି ସୁଧାମୟ ସୃଷ୍ଟି
ଏ ସୃଷ୍ଟି ଅମୃତମୟ ହେ ।
କାଳ ନର ନାସ୍ତି ଅମୃତ-ସନ୍ତତି,
ଜିଅ ସେ ଅମୃତ ଯମ୍ଭ ହେ ।
ଜିଉ ସେ ଅମୃତ ଦବସ ଶବଦ
ଗାଅ ଅମୃତର ଜୟ ହେ ।

୨

ମହାନ ଅନନ୍ତ ହୃଦୟର ଆକାଶ
ଢେଉ ଢେଉ ନବଲୋମମୟ ହେ ।
ସେ ବରେଣ୍ୟ ଭର୍ଗ ମହାଜଗାଧାର
ନାଶଇ ମରଣ ଭୟ ହେ ।
ସେ ଚିତ୍ରିତ-ଦ୍ୟୁର ଗଗନର ଜ୍ୟୋତି
ଯାନେ ହୁଅ ପୁଣ୍ୟାଶୟ ହେ ।

୩

ଅତୁଳ ଅତଳ ମହାଯାତ୍ରାକାଳ
ନାଦେ ନାଦେ ନାଦମୟ ହେ ।
ଅବଗା-ଲକ୍ଷ୍ମୀର ପ୍ରସନ୍ନତା ଦିଏ
ନବତ ନାଚମାଳମୟ ହେ ।
ତରଳ ତରଙ୍ଗେ ଢାଳେ ନାଦ-ସୁଧା
ଜିଅ ସେହ୍ନ ତାଳ ଲୟ ହେ ।

୪

ଅମର-ଚୁମ୍ବିତ ମହାମହାଧର
ହୁମେ ହୁମେ ହୁମାକୟ ହେ ।
ଧନ୍ୟ-ଘଣ୍ଟୀ-ବେଣୀ କେଟେ ଦିଉଶେଣୀ
ନଈଁର-ମୁହୁରାମୟ ହେ ।
ସେ ଶିଳା-ଜଳାରେ ଘନୀଭୂତ ସୁଧା
ଯାନେ ପାପ ଭର ଖୟ ହେ ।

୬

ଦିଗନ୍ତବ୍ୟାପୀ ବାସୁ ସଦାଗତ
ଘାସେ ଘାସେ ଘାସମସ୍ତ ହେ ।
ମଲସ୍ତ-ଲଘ୍ୟେ ବା ସ୍ଥଲସ୍ତ-ଭାଣ୍ଡବେ
ସଦା ଚଞ୍ଚଳ ଅଥସ୍ତ ହେ ।
ସେ ମୃଦୁଳ ଲଘ୍ୟେ, ସେ ଭଣ୍ଡ ଭାଣ୍ଡବେ
ଅମୃତର ଅଘନସ୍ତ ହେ ।

୭

ମରୀଚିକା-ମସ୍ତ ତରୁ-ଶୂନ୍ୟ ମରୁ
ଘୋର ତୃଷା-ରଙ୍ଗାଳସ୍ତ ହେ ।
ଦିଗନ୍ତବ୍ୟପ୍ତ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରାନ୍ତର
ପଥଶୂନ୍ୟ ନରାଞ୍ଜସ୍ତ ହେ ।
ସେ ମରୁ ଅନ୍ତରୁ ବହେ ସୁଧା-ସ୍ରୋତ
ଯିଅ ସେହୁ ସୁଧାପସ୍ତ ହେ ।

୭

କୋମଳ ଶ୍ୟାମଳ ତୃଣ-ଶସ୍ୟ-ଗୋଟ
ବନ ତରୁ-ଲତାମସ୍ତ ହେ ।
ବର୍ଣ୍ଣେ ବଚିତ ଗନ୍ଧେ ମୁଖରତ
ଗନ୍ଧେ ପୂରତ-ହୃଦସ୍ତ ହେ ।
ଡାଳେ ଡାଳେ ଢାଳେ ମଧୁରସ-ଧାର
ଫଳ ପୁଷ୍ପ ବସଳସ୍ତ ହେ ।

୮

ନିତ୍ୟ ବହମାନ ନବନବାୟମାନ
ସ୍ୱଚ୍ଛ ସଗ୍ରେବର-ଚସ୍ତ ହେ,
ଗମ୍ଭୀର ପରଶେ କଲକଳ-ନାଦ
ରମ୍ୟ ସ୍ୱାତମାଲାମସ୍ତ ହେ ।
ବକ୍ଷରେ ବମିତ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ତାର
ଜନମାବ କ ବହୁସ୍ତ ହେ !

୯

ଭୂଲୋକ ଦ୍ୟୁଲୋକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ
ପ୍ରକୃତର ନାଟ୍ୟଶାଳସ୍ତ ହେ,
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ପଶୁ ବହଙ୍ଗମ
କୀଟପତଙ୍ଗମତସ୍ତ ହେ,
ବହସ୍ୟ-ମୁଖର ଏ ଅସୀମ ବଶ
ଅମୃତେ ଅମୃତମସ୍ତ ହେ ।

୧୦

ପୂର୍ବାଶାର ଦ୍ୱାରେ ଉଇ ଉଷା-ରଶ୍ମି
ପୁଚ ଜ୍ଞାନ-ଅରୁଣୋଦୟ ହେ,
ସ୍ନିଗ୍ଧ ଗମ୍ଭୀରା ସନ୍ଧ୍ୟା ମହାଦେବୀ
ଆଦେଶିଣ ଧ୍ୟାନ ଲୟ ହେ,
ଅଲୋକ-ବଳାସୀ ଉତ୍ତୁଳ ଦବସ
କର୍ମ-ଜାଗରଣମୟ ହେ,
ତମସ୍ୱିନୀ ଅବା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାମୟୀ ରାତି
ବଶ୍ଚାମର ସୁଷମୟ ହେ,
ବସନ୍ତ ଉଦାସ ବରଷା ଶରତ
ହୃମଶୀତଋତୁଚୟ ହେ,
ପ୍ରଶାନ୍ତ ଗମ୍ଭୀର ମଧୁର ରୁଚିର
ଦବ୍ୟ ସୁଧା-ସ୍ୱାଦମୟ ହେ ।

୧୧

ଗୃହ ପରିବାର ମାନବସମାଜ
ନର ନାଗ୍ନୀ ଲୋକାଲୟ ହେ,
ପିତା ମାତା ଗୁରୁ ବନ୍ଧୁ ବଗିଜା ଦମ୍ପତ୍ତି
ତନୟା ତମ୍ବା ତନୟ ହେ,
ଗୁରୁଜନ ବନ୍ଧୁ ତମ୍ବା ଅନ୍ତେବାସୀ
ଆତ୍ମୀୟାଦ ପରିଚୟ ହେ,
ଦପ୍ତାନକେତନ ଧର୍ମାଶ୍ରକରଣ
ବଦ୍ୟାଳୟ ଦେବାଳୟ ହେ,
ଶବ୍ଦା ଭକ୍ତି ପ୍ରୀତି ଦପ୍ତା ଶୁଭ୍ରକାନ୍ତା
ପୁଣ୍ୟ ବଶ୍ୱାସ ବନୟ ହେ;
ଏ ସକଳ ମଧ୍ୟେ ନବସନ୍ତ ବନ୍ଧୁ
ଶାଶତ ଅମୃତମୟ ହେ ।
ଗରଳ ଅମୃତ କରନ୍ତ ତାହାର
ଅନନ୍ତ ଅମୃତାଳୟ ହେ ।
ପରମ ଜନକ ପରମ ଜନନୀ
ତାଙ୍କ ପଦେ ବନ୍ଦଉଁ ହେ ।
ସେହ ବନ୍ଦଉଁ ଆନନ୍ଦାମୃତର
ତୁଅ ଶିଶୁ ସୁନବନ୍ଦୟ ହେ ।

(୨୦)

ଆଶା

୧

ଏ ଜୀବ-ଦୈବ-ବନେ ଶାନ୍ତ ଅବସନ୍ନ
ପଥିକ ଏକାକୀ,
ଭ୍ରମଇ ଜଗତ ପଥ ଜଗତ ବିଷଣ
ଦୁଃଖେ ଡାକ ଡାକ ।
ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ଘୋର ମୋହ ଅନ୍ଧାରେ ସଘନ
ଦଶ ଦଗନ୍ତର ।
ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ସ୍ୱାର୍ଥମେଘେ ଆବୃତ ଗଗନ
ଘୋର ଜହ୍ନୁଙ୍କର ।
ଈର୍ଷାର ଜଳନ୍ତ ହାସ୍ୟ ଚପଳାଝଟ ଭଳି
ଧରଣେ ନପୁନ ।
କ୍ରୋଧ ଦ୍ୱେଷ ଗରଜନ ଜମ୍ବାବନ୍ଦ ଅତି
ରୋଧଇ ଶ୍ରବଣ ।
ଜଜରରେ ବଢେ ଯାଏ— ପ୍ରଳୟ ପବନ
କଣ୍ଠେ ଜସ୍ତମତ୍ତ ।
ଆସେ ଜକର୍ଣ୍ଣିତ ସ୍ତବ୍ଧ ଯାନ୍ତ୍ର-ପ୍ରାଣ-ମନ
ନ ଜଣଇ ଗତି ।
ମାତୃଅଙ୍କ ଜଗ୍ନିଶିଶୁ ଅସହାୟ
ଯେସନ ଅନ୍ଧାରେ,
କାନ୍ଦଇ ତେସନ ଯାନ୍ତ୍ର ଦୋଇ ଜରୁଯାସ୍ୱ
ଅର୍ଣ୍ଣ ହାହାକାରେ ।

୨

କାନ୍ଦଣ ବୋଲଇ "ମା ଗୋ ଜଗତ ଜନନ !
ଏ କ ଜ୍ୱାଳା ତୋର ।
କାହିଁକ ଜଟିକା-ସୃଷ୍ଟି ଏ ଘୋର ରଙ୍ଗଜ,
ଏ ଅରଣ୍ୟ ଘୋର ?

କାହିଁ ଗଲୁଗଲୁ ମା ଗୋ ! ଏ କ୍ଷୀଣ ବନେ
ଦୁର୍ବଳ ଜନପ୍ରେ !
ପଥ ନ ଜାଣଇ, ନାହିଁ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଚରଣେ,
ସୁବଧ ମୁଁ ବପ୍ରେ ।
ଶୈଶବେ ଯୌବନେ ମା ଗୋ ! ବହୁତ୍ୱକ ଦୁଷ୍ଟି
ଦେଲୁ ଏ ନସ୍ପନେ ।
କେମନ୍ତ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରୀତି ବଳାଗର ସୃଷ୍ଟି
କଲୁ ଏ ଜୀବନେ ।
ଏବେ ମା ଗୋ ବଳାଦର ଜୀବନ୍ତ ପରଶେ
ଜାହିଁବ ଏ ପ୍ରାଣ
ଏକାନ୍ତ ଅବଶ ଅବ— ସନ୍ତ ଅନୁଷଙ୍ଗେ
ହତ ବୃଦ୍ଧି ଜ୍ଞାନ ।
ଏ ମୃତ୍ୟୁ ଗଢଣେ ମା ଗୋ ! ନ ରଖିଲେ ଭୂତ
ଆଉ କେ ରଖିବ ?
କାତରେ ଡରଲେ ଅଳ ଡାକୁଅଛୁ ମୁହିଁ
ପାନପ୍ରାନ ଜୀବ ।
ଏ ଘୋର ପନ୍ଥଣା ଆଉ ନ ପାରଇ ସହି
ଦେ ମା ଦରଶନ ।
ପ୍ରକାଶ ଶ୍ରୀମୁଖ ଜ୍ୟୋତି ଏବେ କୃପା କରୁ
ମୁଁ ଯେ ଅକିଞ୍ଚନ ।"

୫

ଏମନ୍ତ ସେ ପାନ୍ଥ ଆହା କାନ୍ଦଣା କାତରେ
ହୋଇଲା ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ।
ସହସା ଅଳ ଶ-ବାଣୀ ତା ହୃଦ-ଜଳରେ
ହେଲା ପ୍ରବାହିତ ।
"ଉଠ ବତ୍ସ, ଅଛୁ ପାଶେ, ନସ୍ପନ ଫିଟାଇ
ଦେଖରେ ତୁ ବାରେ ।
ଭ୍ରାନ୍ତବଶେ ମୋର ଚୋଡ଼ ଛଡ଼ ବାହିଁପାଇଁ
କାନ୍ଦୁ ନଗ୍ନଶାରେ ?
ଦେଖ ରେ ନସ୍ପନ ଫେଡ ମୋ ନସ୍ପନପ୍ରଭା
ଆଶା-ପ୍ରଭା-ମସ୍ପୀ ।
ବନାଣି ଉମିଈ-ଗଣି ବଳାସ-ସ୍ପଲତା
ବଳ ବଳଲଇ ।"

ହୃଦପୁର ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ସଞ୍ଚରଇ ଷଣେ
ସେ ସ୍ୱର୍ଗ ସଙ୍ଗୀତ ।
ଜାଗଇ ବିଷମ ମୋହ, ଚିତ୍ତ ନବ ପ୍ରାଣେ
ହେଇ ତରଙ୍ଗିତ ।
ନୟନ ତୀରୀର ପାନ୍ଥ ଦେଖେ ଅରମ୍ବିତ
ଅପୂର୍ବ ଦର୍ଶନ ।
ନାହିଁ ସେ ଅନ୍ଧାର ଘୋର, ବାଲୁସ୍ତ ତତ୍ତେ
ସେ ଭୈରବ ବନ ।
ଆଲୋକ-ପ୍ରବାହ ଦଶ— ଦଶେ ଉଛଳଇ
ନାଶି ଅନ୍ଧକାର ।
ସେ ଆଲୋକ-ସୁଧାପାନେ ପ୍ରାଣେ ଉତ୍ସଳଇ
ଆଶାର ଅମାର ।
ମଦମା ଅଗତେ ଉହ୍ନା ଦେଖା ପଡ଼ୁନଥି
ସବାସ ମୁରତି ।
କେନ୍ଦ ପାର୍ଶ୍ୱେ କେନ୍ଦ ସଖୀ ଦବ୍ୟ ତେଜୋମୟୀ
କରନ୍ତି ଆରତି ।
ବାଲାର୍କ କଞ୍ଚୁକରୂପେ ଭ୍ରଜଲେ ଭୁବନ
କଟ୍ଟଳ-ଚଲୁରେ ।
ନଶାନ୍ତ ଭାରତା ବକ୍ଷି ପ୍ରଶାନ୍ତ ବରଣ
ନେତ୍ରଯୁଗେ ଝରେ ।
ତରଙ୍ଗେ ବରଣମସ୍ତ ଶତଦଳ ଦଳ
ଉଠଇ ବକଣି ।
ସଖୀଏ ନଅନ୍ତ ବୋଳ ଗେହ୍ନ ଶତଦଳ
ହର୍ଷେ ହସି ହସି ।
ସଦାଦେଖା ଦେଉ ପ୍ରଭା ଦଗଙ୍ଗନାଙ୍କର
ଜଳଦ-ବସନେ
ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ବର୍ଣ୍ଣୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୃଜେ ମନୋହର
ଅନନ୍ତ ଗଗନେ ।
ପାରଜାତ-ପୁଷ୍ପମସ୍ତ ଶାଅଙ୍ଗ ପ୍ରସର
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୌରବ
ସକଳ ସନ୍ତାପ ଶାନ୍ତ ଅବସାଦ ହର
ଦୃଷ୍ଟି କରେ ନବ ।

ମହାବେଦୀ-ଅବତୀର୍ଣ୍ଣବେ ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ
ପୁଲକେ ପୂରିତ ।
ବକଶି ଜଠର ପୁଷ୍ଟ, ଗାଏ ବହଙ୍ଗମ
ଲଳିତ ସଙ୍ଗୀତ ।
ଅନନ୍ତେ ବହ୍ନିଳ ଯାତ୍ର ବଜିପୁଲବତ
ନମଇ ପୃଥ୍ୱରେ ।
ଅନତ କଇନ୍ଦ୍ରେ ଦିଇ ପ୍ରଜ୍ଞ ଲୋକାଙ୍ଗତ
ନପୁନେ ସଞ୍ଚରେ ।
ସବସା ପ୍ରକାଶେ ମହା— ବେଦୀ ପବତଳେ
ସ୍ୱରଗ ତୋରଣ !
କୋଟି ପ୍ରଜ୍ଞକର ଜଣି ମହାତେଜେ ଜ୍ୱଳେ
ବଚତ୍ର ଶୋଭନ ।
ତୋରଣ-ଲଲଟେ ଶୋଭେ ଇନ୍ଦ୍ରଗ୍ୟାକାର
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣାବଳୀ !
ଅହା କ ଅମୃତମସ୍ୱ ଘୋଷଣା ଉଦାର
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଉଳଳ—
"ଇଚ୍ଛି-ପ୍ରୀତ-ସତରଙ୍ଗ— ଆଶା ଅଧିଷ୍ଠିତ
ଏ ସ୍ୱର୍ଗ ତୋରଣ ।
ସଦା ଅବାରତ-ଦ୍ୱାର ପ୍ରଜ୍ଞ-ବରସିତ
ବଶ-ବମୋହନ ।
ଅଗ ଅସ ପାପୀ ତାପୀ ଯେ ଅଛ ଜଗତେ
ସେବ ଦେଖାପଦ
ପ୍ରବେଶ ସ୍ୱରଗଧାମେ ଭୁଲ ରେ ସନ୍ତତେ
ଅମୃତ ସମ୍ପଦ ।"

*

ଅବର ଦେଖଇ ଯାତ୍ର, ବେଢ଼ି ଚତୁପାଶେ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସୀମା କରେ
ଲୋଉମଂସ୍ୱ ଦେବଦଳ ଗାଅନ୍ତି ଭକ୍ତିସେ
ମହାପ୍ରେମଭରେ—
"ଜସ୍ୱ ଜଗଦମା ଜେଡ଼— ପ୍ରଜ୍ଞାମୂର୍ତ୍ତିମତ୍ତ
ଅଶା ପ୍ରଜ୍ଞାମସ୍ୱୀ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପାବନ ମାତଃ ଜସ୍ୱ ଭଗବତ !
ଜସ୍ୱ ପୁଣ୍ୟମସ୍ୱି !"
ଗାଇଲ ଅସ୍ୱତ ସଙ୍ଗୀ ଅମୃତ ଝଙ୍କାରେ
ବହୁ ଜସ୍ୱଧ୍ୱନ ।
ଗମ୍ଭୀରେ ଧ୍ୱନତ ଘେନ୍ଦ୍ର ଜସ୍ୱଜସ୍ୱକାରେ
ଅକାଶ ଅବସ୍ଥ ।

(୬୧)

ଭାରତ-ଭାବନା।

(୧)

ଏହା କ ସେ ପୁଣ୍ୟ-ଭୂମି ଭୁବନ-ଭବତ,
ସ୍ୱବସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ରଙ୍ଗଭୂମି ଆର୍ଯ୍ୟ-ଗୌରବର ?
ଏହା କ ଭାରତ, ଯାର ମହିମା ସଙ୍ଗୀତ—
ଗମ୍ଭୀର-ଝଙ୍କାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦଶ ଦଗନ୍ତର ?
ଏହା କ ସେ ସ୍ୱମନୋଜ୍ଞ ଆଶା-ସ୍ୱପ୍ନେଶ୍ୱର,
ଯାର ଜ୍ଞାନାମୃତ ପାନେ କୃତାର୍ଥ ଧରଣୀ ?
ଯାର ତେଜେ ଉଦ୍ଭାସିତ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତର ?
ଏହା କ ସେ ବସୁଧାର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଣି ?
ଏହା କ ଅମୃତମୟୀ ମୁକ୍ତିସ୍ପୃ-ସନ୍ତାନ-ଜନନୀ ?

(୨)

କେମନ୍ତେ ହା ଭଗ୍ନେ ! ଆଜ ଜଇବ ବର୍ଣ୍ଣାଶ,
ଏହା ସେହ୍ନ ଦେବଭୂମି ବଶ୍ୱବନ୍ଦନୀୟା ?
ଏହା ସେହ୍ନ ତେଜୋବୀର୍ଯ୍ୟ-ଗୌରବନ୍ନବାସ,
ଯାହାର ଚରଣେ ଉତ୍ସର୍ଗିତ ସାର ହୋଇ ?
ଏହା ସେହ୍ନ ସଙ୍ଗଦେଶ-ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟା ?
ମାନବ-ମାନସ-ଭବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ-ଆଦର୍ଶର
ଯଜ୍ଞଭୂ ଉଦ୍ଭବସ୍ଥଳୀ, ତେଣୁ ମହତ୍ତମା,
ଯେସନ ପୂର୍ବାଶା, ଉଷା-ଉତ୍ସଙ୍ଗ ସୁନର,
ଶୈଶବସ୍ପୃ ଲଳାଭୂମି ଲୋକରଙ୍ଗ ଦେବ ତପନର ।

(୩)

କାହିଁ ସେହ୍ନ ନଦୀ ପୁଣ୍ୟତୋୟା ସରସ୍ୱତୀ,
ଯାର କୂଳେ ଋଷିକଣ୍ଠେ ଉଠିଲ ଗମ୍ଭୀର
ଉଶସ୍ତୁଭ, ବେଦରୂପେ ମୋହ ବସୁମତୀ
ଅମୃତ ସଙ୍ଗୀତ ତାନେ, ଉଦ୍ଭାସିଣ ଧୀରେ
ହୃଦସ୍ଥର ଉଚ୍ଚତମ ଆଶା-ଲହଙ୍ଗରେ ?
କାହିଁ ରେ ଭାରତ ବଶେ ଆଜ ସେ ସଉତ,
ବେଦମାତା, ଆର୍ଯ୍ୟଦେବ ପୁଣ୍ୟ ସାର ଗାରେ,
ଆର୍ଯ୍ୟକର ଆସ୍ଫାପଦୁ ସହିଁ ଉତ୍କଳିତ,
ଶିଖିଲ ସମ୍ବ ତାଇ ପରମାତ୍ମା-ନିହର ସହତ !

(୫)

କାହିଁ ସେହ ଦିନ, ଯେବେ ପଦ୍ମନ ଅଞ୍ଚଳେ
ସମାସୀନ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ଋଷ୍ୟଋଷିଗଣ—
ଦଶୀନ୍ଦ୍ର ବଶିଷ୍ଠ, ଅତ୍ରି ଅଙ୍ଗିରା ଗୌତମେ,
ଅଗ୍ନିସଙ୍କାଶ ଅଙ୍ଗିରା, ବ୍ୟାସ ତପୋଧନ,
ଉତ୍କର୍ଷି କଳକ ନତ୍ୟ ଶାନ୍ତ-ପରଶ୍ପର୍ଶ,
ଧାଇଲେ ସୃଷ୍ଟିର ତତ୍ତ୍ୱ ମହି ତପସ୍ୟାରେ,
ଅନନ୍ତେ ବସୁଧେ ଆଦ୍ୟା ଜଳେ ଦରଶନ
ବ୍ୟାପି ଅକୂଳ ଅନନ୍ତ ଘୋର ଅନ୍ଧକାରେ
ଜଳଜଳ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ୟୋତ ନସ୍ତରଙ୍ଗ କାଳଯାତ୍ରାରେ ।

(୬)

ଅଲ୍ଲ ଦିନ ଯେବେ ଏହ ଭାରତଧାମରେ
ପବନତା ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ପରଳତାମ୍ବୀ,
ଦ୍ୱାରୁପେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣା ଋଷିଜନଘରେ,
ଋଷିକନ୍ୟା ଋଷିପତ୍ନୀ ଦବ୍ୟ ତେଜୋମସ୍ୱୀ,
ଉଷାସିଲେ ପାପାକ୍ରାନ୍ତ ମେଦନୀର ଭାର ।
ଯେବେ ସାରସୀମନ୍ତନୀ ଋତିମ୍ବୁ-ବୃମାଣ୍ଡ
ପ୍ରସବଲେ ସାରସ୍ୱତ ମନ୍ତ୍ର-ଅଳଙ୍କାର,
ଶିଖାଇଲେ ପ୍ରାଣକାନ୍ତେ ଜୀବାଶ ପ୍ରଦାର
ଯେ ସାରସ୍ୱ, ଯାର ଯଶ ଭୂଚନାଦେ ଘୋଷଇ ସଂସାର ।

(୭)

କାହିଁ ସେ ଅଯୋଧ୍ୟା ଧନ୍ୟା ଗୋଧେନୁଜନନୀ,
ଋଷ ତେଜୋଜାତ ଯହିଁ ଭଲ୍ଲ ପହଲେ
ହମୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ହମାଚଳ ଶିରେ ବନମଣି
ହେମରଶ୍ମି ବଶେ ଯଥା ଜନ୍ମା ପ୍ରଭାତରେ;
ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟପ୍ରବଳ ବଂଶ ଅବା କେଉଁଠାରେ,
ଯାର ଜାତି-ମହାଗୀତ ଋଦମନ୍ଦାକନ୍ଦ
ଗାଇଲେ ଅମୃତକଣ୍ଠେ ପବନ ଝଙ୍କାରେ,
ସାରସ୍ୱର, ସପ୍ତସ୍ୱର ଯେ ଅଭୁଲା ଛନ୍ଦ
ଚହି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଶାକାରେ ତପୋଧନ ଅପିଲେ ସଂସାରେ !

[୭]

ଭାରତଦ୍ରବକୌସ୍ତୁଭ କୌରବ-ଗୌରବ,
କାହିଁ ସେହ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ କାହିଁ ବା ହସ୍ତିନା,
ଯାହାର ମୋହନ ଛବି ନୟନଦୁର୍ଲଭ
ହୃଦଦରପଟେ ଧରି ଅଦରେ, ଯମୁନା,
ଅବରତ ନୃତ୍ୟେ ରତ ଥିଲ୍ କଲ୍ଲୋଳିନି,
ସୁଗାଳ ପ୍ରଭାତ ତୋର ଅଳ୍ପ ବଦ୍ଧମାନ,
ଦୂରବେ ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁଥିଲା ତରଙ୍ଗିଣି !
କନ୍ଥ କବା ଅବଲୁତ ବଧିର ବଧାନ,
ତୋ ଜଳବୃନ୍ଦ ସମ ସେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଲୁପ୍ତ ଲେ ତଟିନ !

[୮]

ମହାଭାରତର ମହାଗୀତ କଥା ଜ୍ଞାତ
ବସୁଧେ ହୃଦସ୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ ନୁହଇ କାହାର ?
ଘୋର ରଣରବ ହୁରୁଷେଡ଼ ରଣସ୍ଥଳୀ,
ବଶାଳ ଜଗତେ କାହିଁ ପଞ୍ଚାନ୍ତର ତାର ?
କାହିଁ ଦେଶ ରହତଳେ ଯହିଁ ଏକାଦବେ
ମହାରଥୀ ମହାବାହୁ ଏତେ ସାରମ୍ଭି
ଦାବାନଳ ଜଣି ତେଜେ ମାତଲେ ଭୈରବେ,
ପ୍ରତାପେ କମ୍ପିତ କର ବସୁଳ ଧରଣୀ,
ମହାବାହୁ ଭୀଷ୍ମ ଦ୍ରୋଣ କର୍ଣ୍ଣ ଭୀମ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ।

[୯]

ଅନ୍ୟାସ୍ପର ଅତ୍ୟାଗ୍ରହେ ଚର-ଜର୍ଜ୍ଜରତ,
ସଦ୍ଧ୍ୟା ଜଗତ ହୁସ୍ପାର-ଅନ୍ଧକାରେ,
ଥିଲା ଏ ଭାରତଭୂମି ସୁଗାନ୍ତ ମୌନତ,
ସେବେ ଶାକ୍ୟସିଂହ ବୁଦ୍ଧ ବଜ୍ୟାତ ମଘାରେ
ବୁଦ୍ଧାରହରଣ-ଅର୍ଥେ ତେଜ ରାଜଭୋଗ
ତପସ୍ୟା-ସାଗରେ ମଜ୍ଜି ଲଭଲେ ସେ ଜଳେ
ନବୀଣ-ତରୁରତନ ସାଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନଯୋଗ,
ପ୍ରଚାରଲେ ନବଭାଷା "ସମାନ ସକଳେ"
କାଢିଲା ଦାବାଗ୍ନି ପ୍ରାସ୍ପେ ମହାସାଧା ଅବଲମ୍ବନରେ ।

[୧୦]

ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ବୈଜୟନ୍ତୀ ବଳସ୍ତ-ଉଦ୍ଭାସେ,
ନବଧର୍ମ ନବରଙ୍ଗ ସ୍ପାନ୍ଦିଣ ଉରତେ,
ଧାର୍ଦ୍ଦଲ ଖଡ୍ଗ ଦଗେ କଣିବାର ଅଶେ
ଫିଟଳ, ଭାଡାର, ଚୀନ, ସାଯାନ, ଉଜଟେ ।
ଅଦା ବଦା ପ୍ରଭାମସ୍ତ ଉରତରଦନ
ଥିଲ ସେହ୍ନଦାଲେ, ଯେବେ ଶାନ୍ତିଲେ ଧରଣୀ
ଗୁପ୍ତବଂଶ-ଅବତଂସ ବୌଦ୍ଧ ଭୂପଗଣେ,
ଯବନବଳସ୍ତୀ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ,
ଦେବପ୍ରିସ୍ତ ପ୍ରିସ୍ତଦର୍ଶୀ ଲୋକନାଥ ଅଶୋକ ଭୂମଣେ ।

(୧୧)

ନବଷ୍ଟମୀ ପରବତ ଦନି ଶିଲ୍ପବଳେ
କାଲଗବ ଖବକାଗ୍ର ଖାରଭନରସ୍ତ
ଖାବାଇ କଣ୍ଠୀଃ ପୁଣି ଗର୍ଜର ଉଜ୍ଜଳେ
ଜମିଲେ କୌଶଳେ ଏହ୍ନ ନରଯଉରସ୍ତ;
"ସ୍ପାଧି କେତେ ଜସ୍ତସ୍ତ୍ରଯ ଗୌରବ-ବେତନ
ଜାରତର କସ୍ତପ୍ରଜା ଦେଶ ଦଶାନ୍ତରେ
ବସ୍ତାରଲେ ମହାଯଶା ମହାଯଉଗଣ,
ପ୍ରବୃଉରଞ୍ଜନ ବ୍ରତ ଯାଳ ଯତନରେ
ପ୍ରତସ୍ତିଲେ ଶାନ୍ତ୍ରମସ୍ତ ସ୍ପଶାସନ ଦଗ ଦଗନ୍ତରେ ।

(୨୨)

ଋଷିପ୍ରାଣେ ଦେବାବତରଣ

ସଲଖୁଞ୍ଚା ନଦୀତଟ — ଉଷାକାଳ ।

ପ୍ରଶାନ୍ତ ନଶାନ୍ତକାଳ, ବଗୁଜେ ଉଛୁଳେ
ଉଷାର ଭୁଷାର-ଶୁଭ୍ର ଲଲାଟମଣ୍ଡଳେ
ସ୍ୱର୍ଗର କୌସ୍ତୁଭମଣି ଶୁକ ସୁଶୋଭନ
ପଶ୍ଚିମ-ଦଗନ୍ତପଟେ ଛବି ଅଭୁଲନ,
ଉଦ୍ଦାମୀ ଆକାଶେ ଦୂରେ ମହାଜ୍ୟୋତିର୍ମ୍ମୟ,
ଭୁଷାର-ଜଗତେ ଗଢ଼େ ବିଶ୍ୱନ୍ତ-ଆଳୟ,
ଅନନ୍ତ ହିମାନୀ-ଶ୍ରେଣୀ ଶୁଭ୍ର ହିମାଚଳ
ଚିରଚର ପୁଣ୍ୟପୁଞ୍ଜ ପ୍ରାପ୍ତେ ମହୋତ୍ପଳ ।
ବସୁପ୍ରାଣ ସ୍ପର୍ଶୀ ଆହା ଉଷାର ଉତ୍ସବେ
ମାଉଳେ ସୁହାସମୟୀ ଦଗ୍‌ବଧୂ ସରବେ ।
ଶୈଶବ ଜଲରେ ଧୋଇ ଉଷା ଶୁଚରଣ
ଲଘଲେ ଅଶେଷ-ରୂପେ ଦିବ୍ୟ ଅଭରଣ —
ଜ୍ୟୋତିର ସିନ୍ଦୂର ବନ୍ଦୁ, ଜ୍ୟୋତିର ବଳୟ,
ଜ୍ୟୋତିର୍ମ୍ମୟ ଅବତଂସ, ମାଳା ଜ୍ୟୋତିର୍ମ୍ମୟ ।
ଜ୍ୟୋତିର୍ମ୍ମୟ ପାଇଜାତ ଦଗ୍‌ବଧୂ-ହସ୍ତଲେ
ଫୁଟାଇଲେ ଅଭିମତେ ଉଷା ଦୂତୀଦଳେ ।
ଏକେ ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା- ଧବଳ ଭୁବନ
ତରଳ ଲକତପୁରେ ପ୍ଲାବିତ ଶୋଭନ;
ଦ୍ୟୁଲୋକ-ଦୁହିତା ଉଷା ତହିଁରେ ଅବର
ଦୋହନ କରନ୍ତି କାମ- ଧେନୁ ଚିରଚର ।
ଶୁକର ପରଶେ ଯେତେ କ୍ଷୀର-ଧାରବାର
ଉଛୁଳି ଅଲୋକରୂପେ ପ୍ଲାବର ସଞ୍ଚାର ।
ଦଶି ଦଶି ଉଛୁଳଇ ଅଲୋକ-ପ୍ରବାହ,
ଦ୍ୟାବା ପୃଥିବୀର ଦିବା ଏ ଦୈବ ବିବାହ ।
ତରଳ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୀତ ଉଷା-ଉଦ୍ବୋଧନ
ଛାଇଉ ଭରତ ଧୂଇ ଆକାଶ ଅବଗା ।
ଉଷାର ପରଶେ ଜାଗେ ପ୍ରଣିପାତ କରି
ଅବନୀ ଶୈଶବ-ମୁକ୍ତା- ମାଳନୀ ସୁନ୍ଦରୀ ।

ଏମନ୍ତ ସମୟେ ସୁଶ୍ୟ- ଡୋଷା ସରସ୍ୱତ୍ତ
ଜରେ ଉତ୍ତା ବଡ ଯୁବା ଉଦାର-ମୂରତ୍ତ,
ଦୀର୍ଘ-କାୟ ହୁମ-ଗୋର ଉମ୍ୟ କଳେବର,
ପ୍ରଶସ୍ତ ଲଲାଟ କଳା- ପଦ୍ମ ଚୈତନ୍ୟର ।

ବଶାଳ ଲୋଚନଯୁତ ଅଚଣ୍ଡ ବଶାନ୍ତ,
ଝରଇ ସହଁରୁ ଜ୍ୟୋତ- ଧୀର ସ୍ୱ ପ୍ରଶାନ୍ତ ।
ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ନାସାଗ୍ର ଜଷ୍ଟ ଅସି-ନୂନ ପ୍ରାପ୍ତେ
ସ୍ୱଚଇ ସାଧନ ଶୁର- ଲକ୍ଷ୍ୟ-ସିଦ୍ଧିସାଏ ।

ଔଷ୍ଠ-ଯୁଗ ବାଣୀଙ୍କର ମାଣିକ୍ୟ-ସୋପାନ,
ବଏକମ୍ଭି ବଧାତାର ବଚନ ଇମ୍ପୀଣ ।
ଅଗ୍ନି-ପ୍ରଭ ଜଟା-ଜାଲ ଆଜାନୁଲମ୍ବିତ,
କୃଷ୍ଣ ରେମାବଳୀ-ଶୁଶ୍ର ଆନନେ ଶୋଭତ ।

ଲମ୍ବିତ ଅସ୍ଥତ ଉଜ- ଦଣ୍ଡ ସ୍ୱସରଳ,
ସୁବଫୁଲ ବକ୍ଷ ମହା- ଭାବ-ଲୀଳା-ସ୍ଥଳ ।
ସପ୍ତର୍ଷି ପୁଜନେ ସପ୍ତ- ନମେରୁ ସଦୃଶ
ସରସ୍ୱତ୍ତ ତଟେ ଉତ୍ତା କେ ମହାପୁରୁଷ ?

ଗଦ୍ଗଦ ଶବଦେ ପଦ- ତଳେ ଅବରଳ
ଉଥଳ-ଶସ୍ପନେ ବଢେ ସରସ୍ୱତ୍ତୀ-ଜଳ ।
ଉଷାର ଉସ୍ତବମସ୍ୱ ଗଗନ, ସମ୍ମୁଖେ
କାବ୍ୟଭାଗ ସ୍ୱିସ୍ଥଜ୍ୟୋତ ଭାତୁଅଛୁ ମୁଖେ ।

ବାମେ ବସୁଲସ୍ୱ କୋଳେ ବଶଇ ଜ୍ୟୁର
ସ୍ମରତ-ବସ୍ଥଟ-ସମ ହୁମାଦ୍ର ଶୈଖର ।
ପଛାତେ ହୁରଙ୍ଗଗୋଉ- ଉଟ୍ଟଜ-ଅଙ୍ଗନ,
ତହିଁପାଶେ ପ୍ରସାରତ ପୁଳନ-କାନନ ।

ନଶାନ୍ତ-ସମୀର ବହେ ମାରବ ଶୀତଳ
ପରଶି ମୃଦୁଲେ ଯୁବା- ଆନନମଣ୍ଡଳ ।

ଅଲୋକ-ମଣ୍ଡିତ ସେହ୍ନ ଧୁରୁଙ୍ଗ-ସୁଗନ୍ଧ
ପ୍ରଜାପତ୍ତି-ଋଷି-ବଶ- କୁଳନ୍ତ-ଗୌରବ ।
ହୁରଣ୍ୟସ୍ତୁପର ଯଥା ହୁରଣ୍ୟାଂଶୁମାଳୀ,
ନାମରେ ହୁରଣ୍ୟଗର୍ଭ ମହା-ଜ୍ୟୋତଶାଳୀ ।
ଦେବକନ୍ୟା ଉଷା ଶୋଭ- ପୁଣ୍ୟ-ସୋମରସ-
ଯାଚେ ଦେବ-ଭବେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦସ୍ୱ ସରସ ।

ମହାପ୍ରେମେ ବାହାରିବ ବଗାଲ ଲୋଚନ,
ଏ ମହାମାଧୁରୀ-ଲୀଳା କରନ୍ତୁ ଦର୍ଶନ,
ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଅଘାଉଚ ମହାଭାବେ ଭୋଳା,
ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଜନ୍ମାଉଚ ନୟନର ଚୋଳା ।

ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ପ୍ରତୀତ-ଭୂମି- ଅତୀତ ସଂସାରେ
ଜନମଗଲ ମନ ପ୍ରାଣ ଧାଇ-ଯାଇବାରେ ।
ସବସା ସବସ୍ର ବନ୍ଦ୍ୟ ବନ୍ଦଃ ପଦ୍ମଦଳ
ଗଭୀର ଅନ୍ତରେ ଝୁରେ ମହାମତ ଛଳ ।

ଅମୂର୍ତ୍ତ ମୂରତି ଆଦ୍ୟା ରୂପ ନରୂପମ,
ଅନନ୍ତ ଅନାଲ, ବ୍ୟାପି ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ।
ଦେଶ-କାଳାତୀତ ଦୃଶ୍ୟ କଳ୍ପନା-ଅତୀତ,
ଅଥଚ ଜ୍ୟୋତିର ଜ୍ୟୋତି ଚକ୍ଷୁ ଅଗ୍ରେ ସ୍ଥିତ ।

ଦୂରରୁ ସୁଦୂର, ଚିନ୍ତା- ବାକ୍ୟ ଅଗୋଚର,
ନିକଟୁଁ ନିକଟ, ପ୍ରାଣ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣର ।
ଅଶବ୍ଦ ଅସ୍ପର୍ଶ ସ୍ନେହ ଅରୂପ ଅରସ,
କନ୍ଦୁ ରେ ପରମ ସତ୍ୟ ମହାନନ-ରସ ।

ନିଜ ମହିମାରେ ସ୍ଥିତ ନିଜେ ନିରାଧାର,
ଅନନ୍ତ ଅଗମ୍ୟ ମହା- ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ଆଧାର ।
ସମ୍ମୁଖେ ପଶ୍ଚାତେ ସ୍ନେହ, ନିମ୍ନେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ସ୍ନେହ,
ଦକ୍ଷିଣେ ବାମରେ ସ୍ନେହ, ଅଥଚ ଅଦେହ ।

କେ ସେ ରେ ବରେଣ୍ୟ-ଭର୍ଗ ପରମ ସୁନ୍ଦର,
ସୃଷ୍ଟି ଅପ୍ରମେୟ, ସ୍ରଷ୍ଟା କାବ୍ୟ ଅବ୍ୟୟର ।
ଅବର କଲ୍ଲୋଳମୟୀ ମହା ସରସ୍ୱତୀ,
ସ୍ରଷ୍ଟି-ସୃଷ୍ଟି ସୁଗମ୍ଭୀର ବାଣୀ ଜଗଜ୍ଜୟୀ

ଉତ୍ସ ପ୍ରାପ୍ତେ ଉତ୍ସାରିତ ବେଦ ଦୁରନ୍ତର,
ଅମୃତ ସୂନୃତ ନାଦେ ଧ୍ୱନେ ଚରାଚର ।
ଉତ୍ତରୀରେ ଯଥା ଅବ- ତୀର୍ଣ୍ଣା ଭାଗୀରଥୀ,
ମହାନାଦମୟୀ ଜଳ- ପ୍ରକ୍ଷାଳିତା ସତ୍ତା ।

ତେସନ ଅଳ୍ପ ଏ ସୃଷ୍ଟି- ପ୍ରାଣେ ଅବତର
ଏ ଏଭ ଅମୃତ ବାଣୀ ଯାଏ ରେ ପ୍ରସର !
ଅଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦର ରୂପା ବାକ୍ୟ-ଅଗୋଚର,
ଶୁଣଇ ସୁକବି ପ୍ରାଣ ସେ ନାଦର ସ୍ୱର ।

କେ ଜାଣେ କାହିଁ ସେ ବାଣୀ- ସାଗର ଶବଦ
କେମନ୍ତେ ପୂରଲ ଋଷି- ହୃଦ-ବଂଶ ପଦ
ବଶବ୍ୟାପି-ଅସ୍ତିତ୍ୱର ଓଙ୍କାର-ଝଙ୍କାର
ସ୍ପନ୍ଦ ଧ୍ୱନରେ ଘୁରେ ନଖିଲ ସଂସାର ।

କେମନ୍ତେ ବସ୍ତିବ ସେହ ଜ୍ଞାତାଜ୍ଞାତ ଭାବ,
ଜୀବାତ୍ମାରେ ପରମାତ୍ମା- ଘୁମା-ଅବଗାହ ।
ନୁହେ ସେ ଧରାର ଦୃଶ୍ୟ, ଧରାର ଶବଦ,
ସେ ଭାବ ନୁହଇ କ୍ଷୁଦ୍ର ଧରାର ସମ୍ପଦ ।

ଅଦ୍ଭୁତାନ ମହିମାର ଚାରୁତ୍ୱ ବିଭବ,
ଦେଖ ରେ ଜଗତ ଆଜି ଦୃଶ୍ୟ ଅନୁଭବ ।
ଦେଖ ରେ ଦେଖ ରେ ଆଜି ଅପରୂପ ଛବି
ଚଉଦିଗ ମହା-ଆଦ- ଚତୁରତ-ଚବି ।

ନଜେ ସେ ଜ୍ୟୋତିର ଜ୍ୟୋତି ଦେବ ଭଗବାନ,
ଅରୂପ-ପ୍ରକାଶେ ପୂରି ଋଷିଜନ-ପ୍ରାଣ,
ବେଦ ଯେତେ ବ୍ରହ୍ମ ଜାତ ସହସା ହୃଦତ,
କରୁଇଲ ଋଷିମୁଖ-ପଦ୍ମ ବିକଶିତ ।

ବଦନ, ଭୁଷାର-ଗୌର, ଦଶେ ଜୌରତର,
ବିମଳ ଜ୍ୟୋତିର ଜବା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ପୁଷ୍ପର ।
ଏ ମହାତାତତ ସ୍ରୋତ ଯଶି ଅରମିତେ
ଆପାଦମସ୍ତକ ଧାଏଁ ଧମନୀ-ଶୋଣିତେ ।

ମହାସ୍ପଲକରେ ଭନ୍ତୁ ଗ୍ରୋମାଞ୍ଚେ ପୂରତ,
କଦମ୍ବ-କେଶର ପ୍ରାୟେ କେଶ କଣ୍ଟକିତ ।
ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ ଉଛୁଳ ପଡ଼େ ନୟନ-ଯୁଗଳେ,
ସୁନର କପୋଳେ ଧାର ବହେ ଅବିରଳେ ।

ହୁମଗୌର ହୁମାରଳ କପୋଳେ ଯେସନ
ଜାହ୍ନବୀ-ଯମୁନା-ଧାର ବହେ ଘନ ଘନ ।

ସହସା ଫୁଟଇ ଋଷି- ଲୋଚନ-କମଳ,
ଖେଳେ ତହିଁ ଆହା ଜବା ଜ୍ୟୋତି ସୁବମଳ ।
ବାହ୍ୟ-ଅବ୍ୟନ୍ତର-ବେଦ ଏକ ନାହିଁ ଆଉ,
ଦଶି ଦଶି ଏକ ଜ୍ୟୋତି ଦଶେ ଦାଉ ଦାଉ ।
ଗଢ଼ି ଅଯ ମରୁଦ୍ ବ୍ୟୋମ ଢେଳ ଏକାକାର,
ନରେଶନ୍ତୁ ଋଷି ଆହା ଚତୁସ୍ପ ଯଥାର ।

ଏତ କଡ଼ ଅଙ୍କ ଆଦା ! କ ଅମୃତମୟ,
ବ୍ରହ୍ମ-ନାଦରେ ଫୁଣ୍ଡି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ହୃଦୟ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ହୃଦୟ-ତନ୍ତ୍ରୀ ବାଜେ ଏକତାନେ
ଓଙ୍କାର-ଝଙ୍କାରମୟ ମର୍ମ୍ମଭେଦୀ-ତାନେ ।

ଚକ୍ଷୁରେ ଛନ୍ଦ ଢେଲା ମର୍ମ୍ମଗ୍ରନ୍ଥି-ଭସ୍ମ,
ଗମ୍ଭୀର ଉଚ୍ଚ୍ୱାସେ ଫୁଣ୍ଡି ଋଷିର ହୃଦୟ ।
ଋଷିର ଜରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠ ବେଦ ଅପଗ୍ରାଳେ
ଉଚ୍ଛଳଇ ବାଣୀସ୍ରୋତ ବଦନାନ୍ତରାଳେ ।

ଋଷି-ରସନାରୁ ବହେ ଗଦଗଦ ଭାଷେ
ପ୍ରଣ୍ୟା ସରସ୍ୱତୀ ପ୍ରାସ୍ପେ ପ୍ରଭାତ ଆକାଶେ ।
ବିଶ୍ୱରୁ ଗାପ୍ତୀ ଛନ୍ଦେ ଗୀତାଣ-ଉଦ୍ଭବ
ଭାରଣ କରନ୍ତୁ ଋଷି ସ୍ତବ ଅରନବ ।

ମେହ ମନ୍ତ୍ରମୟ ଛନ୍ଦ ଯେ ବାଣୀସମ୍ଭବ,
କାନ୍ତି ଭୁ ଯାଇବ ଭାଷା ଯେ ଅମୃତ ପଦ ।
ମହାପ୍ରେମାବେଗେ ଋଷି ଗ୍ରହି ଅଞ୍ଜଳେ
ବଙ୍ଗେ ସ୍ତାପି କରଯୁଗ ବୋଲନ୍ତୁ ଉଚ୍ଚଳେ :—

"କେ ହେ ଦେବ ଦେବଦେବ ପ୍ରଭୁ ପଦ୍ମପୁର,
ଏ ଅମୃତ ଢେଳେ ଆଜି ପୂର ମୋ ଅନ୍ତର,
ଏ ଅମୃତ ଢେଳେ ପୂର ଏ ମହାଆକାଶ,
ବଗ୍ଧଇତ ଉଷଦେବ ବଉ ସ୍ୱ-ପ୍ରକାଶ ।

କେ ହେ ଦେବ ମହାଦେବ ଦ୍ୟାବାପୃଥ୍ୱୀର,
ଦ୍ୟୁଲୋକ ଭୂଲୋକ ବନେ ଆନନ୍ଦେ ଅଧୀର ।
ଅମୃତ ଯାଦାର ଗପ୍ପା, ମୁକ୍ତା ଯା ବଙ୍କର,
ବନଇ ବରେଣ୍ୟ-ଭର୍ଗ ଉଷଚଗ୍ଚର,

ଅମର ଅକ୍ଷର ଡୋବା ଅଗ୍ନି ଯଜ୍ଞଭାଷ୍ଟ,
ଋଗ୍ୱବତେ ବଗ୍ଧଇତ ଇନ୍ଦ୍ର ବଜ୍ରଧାଷ୍ଟ,
ଦଶଦଗ ବ୍ୟାପି ସଦା ଗଉ ମରୁଦ୍ଗଣ,
ଗଗନ-ବଡାଷ୍ଟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ୱଳନ୍ତୁ ତପନ,

ଦ୍ୟୁଲୋକର ଭ୍ୟୋଉ, ମିତ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱନଘୁଣ,
ଜଳ-ସ୍ରୁକ୍ତ-ଆବରକ ବରେଣ୍ୟ ବରୁଣ,
ଦ୍ୟୁଲୋକନନ୍ଦିନୀ ଉଷା ତମିସ୍ର-ବାରଣୀ,
ମରଷ୍ୱତୀ ବାଣୀମୟୀ ସ୍ୱନୁତ-ଭାଷିଣୀ,

ଦବା ବସ୍ତ୍ରାବସ୍ତ୍ର ମାଧ୍ୟ ଗ୍ରହୁ ସମ୍ଭ୍ରମ
ନମେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସବେ ବନ୍ଦନ୍ତି ପଦ୍ମର,
ତେ ତେ ଦେବ ମହମାର ପ୍ରସାପ୍ତ ଅନଳ,
ଯା ଇଙ୍ଗିତେ ଜ୍ୱଳ ଏହ ଶ୍ୱେତ ହୁମାଚଳ,

ଟୁଳେ ଇଙ୍ଗିତେ ଘାର ଧ୍ୱଂ ଋଷିଗଣ
ମହାଭୂତଚମ୍ବେ ଦେଶି ଶକ୍ତି-ନଦର୍ଶନ,
ସେହ ଭୂତ-ଶକ୍ତିଚସ୍ୱ ଧଇ ଏତାଧାରେ,
ତେ ତେ ବଗ୍ଗତ ଭୁମ୍ଭେ ନଜ ମହମାରେ,

ମ୍ଭଗମ୍ଭୀର ଭ୍ୱାରଶେ ଏ ଖୁଦ୍ର ପଗ୍ଗଶେ
ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ବାଣୀରୂପେ ଅଭୁତ ବଧାନେ,
ଜାଣିଅଛୁ ପଗ୍ଗପୂର, ଏ ପ୍ରାଣବଧାତା,
ଅନ୍ତ ତେ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଭୁମ୍ଭେ ବଶ୍ୱଚିତାମାତା ।

ଏକ ଅଦ୍ୱିତମ୍ବ ପ୍ରଭୁ ସବଂ ମୂଳାଧାର,
ଏକମାତ୍ର ପରମାତ୍ମା ବ୍ରହ୍ମ ନଗ୍ଗକାର ।
ଜସ୍ୱ ତେ ମଙ୍ଗଲମସ୍ୱ ମହାମଦେଶ୍ୱର,
ଜସ୍ୱ ଜସ୍ୱ ସତ୍ୟରୂପ ପରମ ସୁନ୍ଦର ।

ବଗ୍ଗତ ବଗ୍ଗତ ଦେବ ତେ ଅମୃତମସ୍ୱ,
ଭୁମ୍ଭର ଅମୃତ ରୂପେ ପୂର ଏ ହୃଦସ୍ୱ,
ଭୁମ୍ଭର ଓଙ୍କାରମସ୍ୱୀ ବାଣୀ ନରନ୍ତର
ପବତ୍ର ଝଙ୍କାରେ ପୂରୁ ଏ ପ୍ରାଣକନର ।"

(୬୫)

ହୃଦୟ-ସଙ୍ଗୀତ

ଇନ୍ଦ୍ରିୟର କାରାଗାରେ ରୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣ-ପକ୍ଷୀ
ସଦା ଜଣି ବ୍ୟାକୁଳିତ ଅସ୍ଥିର ଚଞ୍ଚଳ ।
ଜଗତ ଅତୀତ ଆଶା କେଉଁଠାରେ ରଖି,
ବାଷ୍ପାକୁଳ ଗଦଗଦ ସ୍ୱରେ ଅନ୍ଧରଳ
ତାହାର ସଙ୍ଗୀତ ଗାଏ ତନତ ତନତ ।
ସେ ସଙ୍ଗୀତ ସଙ୍ଗେ ସତ ସ୍ୱପନ ତପଳ
ମିଶାଉଛୁ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ କଳପନା-ସଙ୍ଗୀ ।
ମୃଦୁ-ସଦରଙ୍ଗ କେତେ କେତେ ଅଶ୍ରୁଜଳ,
କେତେ ଜନ୍ମ। ସେ ସଙ୍ଗୀତେ କରଇ ମିଳତ ।
ଅନନ୍ତର ଅଭିମୁଖେ ସେ ସଙ୍ଗୀତ-ନଦ
ବ୍ୟସ୍ତ ଧାଇଁବାରେ, ଜନ୍ମ ଏ ବ ରେ ବପଦ,
ପଦେ ପଦେ ତାର ପଥ ପାଷାଣେ-ପିହୁତ !
ଗାଇଁ ସେ ପାଷାଣ, ଲଭ ପ୍ରେମ-ବଜ୍ରପଦ,
ଅନନ୍ତେ ମିଳବ ବ ରେ ଅନ୍ତରସଙ୍ଗୀତ ?

(୨୫)

ବିଚ୍ଛେଦେ *

ଦଳ ନାହିଁ ସାର କେବେ କଚ୍ଛନ୍ତି ରତନ,
ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ସଂସାରେ ସେହି ଜାନ ଅବିହନ ।

ସେ ପୁଣି ଦରିଦ୍ରତର, ଦଗ୍ଧ ରତନ
ଏ ଭବଭବନେ ତାହା ଘାସୋରେ ସେ ଜନ ।

ସେ ପୁଣି ଦରିଦ୍ରତମ କୃପା-ଯାଜ୍ଞ ଅଟେ,
ଦଗ୍ଧଇ ଘାସୋରବାକୁ ବଳେ ଯାର ମଉ ।

ଶୋକର ଅସୀମ ସସୀମସ୍ଥ ଅଙ୍ଗକାରେ
ପ୍ରେମର ପ୍ରଦୀପ ଜାଳି ମର୍ମବେଦନାରେ,

ସେ ଜନ ଜଯଇ ଶିବ ଗଢ଼ି-ଜାଗରଣେ
ଅଶ୍ରୁ-ଧୁତ ପ୍ରେମ-ମନ୍ତ୍ରେ ହୃଦସ୍ଥ ରତନେ,

ସେହି ଏକା ଏ ଜଗତେ ସମାଧନେ ଧନୀ,
ଅକ୍ଷସ୍ଥ ଭଣ୍ଡାର ତାର ଦବସ ରଜନୀ ।

ପ୍ରଭୁ ହେ, ଶାଶ୍ୱତ ଭବ ଶକୋଠଭଣ୍ଡାରେ
ରଖ ଦଵ-ହୃଦ-ଜଖ ଲଖୁ-ପ୍ରତିମାରେ ।

---

* ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ପତ୍ନୀ-ବିଯୋଗ-ଶୋକକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଲିଖିତ ।

(୨୫)

କରା ଆକ୍ରମଣ

(୧)

ଶକ୍ତି-ଦର୍ପ ଜଗ ଛଉଁଲାଣି ଦେହପୁର,
ଅଲକ୍ଷିତେ ବଳ ମୋର କରୁଅଛୁ କୂର ।
ଯୌବନ ପ୍ରାସାଦ ଘରି ଅଙ୍ଗ ଅଘାତରେ
ଗାଳି ପଡ଼ୁଅଛୁ ନତ କର୍ମ ଥରଥରେ ।
ଲଘ ପାଉଅଛୁ ଚମେ ଘାସ୍ତି ନସ୍ପନର,
ସାମର୍ଥ୍ୟ ସାଉଛୁ ଭୁଟି ଏ ମୋ ଚରଣର ।
ମସ୍ତକର କେଶ ଏବେ ହେଲାଣି ପଚତ,
ଦୁର୍ବଳ କଣ୍ଠର ସ୍ୱର, ସବୁ ବକଳତ ।
ଅପ୍ରସନ୍ନା ଏବେ ନଦ୍ରା—ଦେଖ ଶାନ୍ତିହୀନ,
ବେଗେ ମାତି ଆସୁଅଛୁ ଜଗାରଣ୍ଣ ଜଗ ।
ଏହି ଜଗ୍ନ ଦେହଘରେ ରହିଅଛୁ ପଡି,
ଆସୁଛୁ ମରଣ ମୋତେ ଡକିଁ ଦେବ ଚଡ ।
କାଢୁଅଛୁ ବାସନାଲୁ ଯୌବନ ବରହ,
ବକଳେ କାନ୍ଦୁଛୁ ଚାହା ତେଣୁ ଅହରହ ।

(୨)

ଜଗ ଆକ୍ରମଣେ ଏବେ ଦେବ କ ଜବାଶ ?
ଡାକିବ କ ଆର୍ତ୍ତନାଦେ ବଖାଦର ଘାସ ?
ଜରାଶର କଥା ଛୁ ଛୁ କହିବ କେମନ୍ତେ,
ଅନ୍ତରରେ ଅନୁଭବ ଅନନ୍ତ ବସନ୍ତେ ?
ଜୀବନ-ବିଧାତା ପ୍ରଭୋ କରୁଣା-ସାଗର,
ଅନନ୍ତ ବସନ୍ତ ଭୁମେ ଏ ମୋ ଜୀବନର ।
ଗଳି ଗଳି ଆସୁ ଜଗ ଯୋଉ ବାଟୁରୀ ପର,
ତା ଜୁର ନଖାଗ୍ରଘାତେ ଯାଉ ଦେହ ଜର ।

ବକ୍ଷ ଦୁରୁଦୁରୁ କରି ଅସ୍ଥି ଅଶ୍ଥି କମ୍ପଇ,
ଯେତେ ସାଧିବାର ସେତେ ସାଧ୍ ଦାଧ୍ ସାଧ୍ ।
ଅନନ୍ତ ଅରପ୍ ପ୍ରେମ୍ ଦେଇଛ ଅନ୍ତରେ,
ଅନନ୍ତ ଜୀବନ-ଧାତ୍ର ଭାଇ ମହାଦରେ ।
ଅମୃତ ଉତ୍ସାହ, ତେଣୁ ଆନନ୍ଦ ଅମୃତ
ଝର-ଝର ପ୍ରାପ୍ତେ ପ୍ରାଣ୍ ଦେଉଛ ନଃସୃତ ।

(୨୬)

ଉତ୍କଳ-ସଙ୍ଗୀତ

(୧)

ଜୟ ଜୟ ଦେ ଉତ୍କଳଜନନୀ,
ମା ଉତ୍କଳଭୂମି ଜନନୀ ।
ପାନ କର ମା-ନାମ-ଅମୃତେ,
ଗାଅ ମା ମା ବଦନ ଭରିଣୀ ।

(୨)

ଜୟ ଜୟ ପ୍ରେମଜାହ୍ନବରେ
ଜନନୀ-ଭବତ-ଚୌରବେ ।
ଜନ୍ମଭୂମି ଜନନୀ ପଦ୍ମରେ
ବନ୍ଦନ ହେ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମ ରବେ ।

(୩)

ଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ଉତ୍କଳର ଜନ୍ମ
ଯୁଗ-ଯୁଗ-ବ୍ୟାପୀ ଗୌରବେ ।
ବୌଦ୍ଧମୁଖ୍ୟ ବୌଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତିପ୍ରସୂ
ଗୁଜଇ ପବନେ ପବନେ ।

(୪)

ଶୈବଜାତି ଶ୍ରୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର
ନରୂପମରୂପେ ବଗଜେ ।
ଶତ ଶତ ମନ୍ଦିର ସୁନ୍ଦର
ଶୋଭଇ ଅପରୂପ ସାଜେ ।

(୫)

ଶୁଭସ୍ରୋତ୍ର ବୈତରଣୀ ତଟେ
ଦେଖ ହେ ନସ୍ତନ ଭରାଇ;
ବଗଳତ ଭୁଙ୍ଗେ ବ୍ୟୋମପଥେ
ଭ୍ରାନ୍ତ ଅଭସ୍ର ପଖାଇ ।

(୬)

ନରେଶ ହେ ମହୋଦଧି ଘରେ
ଜଳାଭଳଧାନ ଶୁଖେଁ,
ହନ୍ତ୍ରଦ ଆକୁଳ ଅଧୀରେ
ଦେଖିବାକୁ ସେ ଧାନ ନେତ୍ରେ ।

(୭)

ସୁର ବାରେ ହେ ଉତ୍କଳବାସୀ,
କୋଣାର୍କ ଶିଳା-ଶିଳ୍ପ-ରହେ ।
ଅହା ଏ ମୋହନ ରୂପ-ରାଶି
ଉନ୍ମୀଳତ ଶିଳ୍ପୀର ଯହେ ।

(୮)

ଏହ ସେହ୍ନ କଳଙ୍ଗ-ଧରତ୍ରୀ
ଯହଁ ଧୌଲି, କୌଗଡ଼ ଗଜେ ।
ଶିଳାଖରେ ଯହଁ 'ଜାବେ-ମେଡ଼ୀ'
ଘୋଷିତ ଅଶୋକ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟେ ।

(୯)

ଏହ ସେହ୍ନ ଉତ୍କଳ-ଧରଣୀ
ଯହଁ ହଇ ନାମ ପ୍ରଗଟ,
ଦେଖାଇଲେ ଜଗତ-ସରଣୀ
ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ପ୍ରେମ-ଉଖାସ୍ତ ।

(୧୦)

ମହାନଦ-ବ୍ରାହ୍ମଣୀ-ସେବତ
ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା-ଉତ୍ତରଳା —
ବୈତରଣୀ-ପ୍ରବାହ-ପ୍ଲାବତ
ଉତ୍କଳ-ଦୃଖନା ଅତୁଳା ।

(୧୧)

ମହୋଦଧି ଦଗନ୍ତ-ବସ୍ତାର
ଚଲିକା ହ୍ରଦ ଜଳସ୍ପର୍ଶି
ଅଙ୍କ-ଅତଳ-ବ୍ରଜଧାଙ୍ଗ
ଉତ୍କଳ ଭବ୍ୟ-ଉଦ୍ଭାସୀ ।

(୧୬)

ଶିଳାବନ୍ଧଦେଶ୍ଟିର ଉତ୍ତରେ
ବଗ୍ନ ବାରବାଟୀ ଅଦୂରେ,
ସୁର ବାରେ କଳ୍ପନା-ଉତ୍ତରେ
ପୂରୁବ ଯଶୋଧନ ଶୂରେ ।

(୧୩)

ପୂରୁବ ଉନ୍ନତ-ପଦ-ଭ୍ରଷ୍ଟ
ହେ ଉତ୍କଳ ନବ୍ୟ ସମାଜ !
ଉତ୍କଳର ଏ ଦୁର୍ଗତି ଦୃଷ୍ଟ
ଉତ୍କଳୀପ୍ରେ ଦେଖ ତେ ଆଜ ।

(୧୪)

ଆଜ ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ଜନପଦ
ବନ୍ଧୁଭୂମି ଆଦ ବଙ୍ଗକେ,
ପୁରାତନ ଗୌରବ-ପଦ୍ମଦ-
ରଜ ମାତ୍ର ଔଡ୍ରସମାଜେ ।

(୧୫)

ଏବେ ଦେଖ ବ୍ରହ୍ମଣ ଦୁରାଗ୍ରହେ
ଧୀରେ ଲଉ ନବ ରେତନା,
ପଣ୍ଡାବରେ ବଙ୍ଗେ ମହାଗ୍ରହେ
ଲଗିଛୁ କର୍ମର ସାଧନା ।

(୧୬)

ଅଲସ ନଷ୍ଟେଷ୍ଟ ମିଥ୍ୟମାଣ
ଉତ୍କଳୀପ୍ରେ ନ ରହ ଆଉ,
କର୍ମର ସାଧନେ ଦଅ ଦଅ ପ୍ରାଣ,
ଲଜ ଘାନତା ଗୁଲି ଯାଉ ।

(୧୭)

ଅଇଜ ହେ କର୍ମର ସମ୍ପଦ,
'କର୍ମହିଁ ଧର୍ମ' ସର୍ବ ଜଣି
ଦୁଅ ସତ୍ୟଜ୍ଞାନ-ବଶାରଦ
ବଳ ବୁଦ୍ଧି ସବ ଅରପି ।

(୧୮)

ଜ୍ଞାନ-କର୍ମ-ତପଶ୍ଚାର ବଳେ
ଏ ଭାରତ-ମନ୍ତ୍ର-ମଣ୍ଡଳେ
ଜଗି ଦିଛି ଭଦ୍ରଭାବଳେ
ଭଦ୍ରଲୋକ ବଗ ବେ ରହିଲେ ।

(୬୯)

ଦ୍ୱାଦଶ ଉଦସ୍ତ-ଉତ୍ସବ ।

ସଫଳ ହୋଇଲା ଆଜି ବ୍ୟାକୁଳ ବାସନା,
ସାଧିଲୋର ଶେଷ ସାଧେ କାଟିଲା ଚେତନା ।
ପ୍ରାଚୀ ଉଜବାକେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭାର ପ୍ରକାଶ
ସେ ବ୍ରାହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବକ୍ଷେ ଧରିଲା ଆକାଶ ।
ସେ ଉଦାର ପୁଷ୍ପକ୍ୟୋତି ପଶିଲା ସ୍ୱପ୍ନେ
ଉଚ୍ଚ୍ୱଳେକେ ଜାଲକାନ୍ତ ଗଗନର ବାଣ୍ଡେ ।
ମୁକ୍ତାର ପଣ୍ଡର ଛଟା ବ ଦବ୍ୟ ଛଟକେ
ବେଦ ଦର୍ବଲସ୍ଥ-ଚରଖା ଦ୍ୟୁଲୋକେ ଝଟକେ ।
ଉଠି ଯେତେ ଘରକର ସୋଘାନେ ସୋଘାନେ
ଦସ ଦସ ମୁଖେ ଉଷା ଉଳି କେ ବସାନେ ।
ଏ ଅମୃତ ଲଗ୍ନେ ଉତ୍ସ ହୋଇ ଗିଇ-ବଙ୍ଗେ
ଉଦସ୍ତ-ଉତ୍ସବ ଜାଲା ଦେଇଲ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ଏବେ ଦ୍ୟାବା-ପୃଥ୍ୱୀର ସହସ୍ରସ୍ୱୋତ୍ସବ !
ଚର ପୁରାତନ ପୃଣି ନବ୍ୟ ନବ ନବ ।
କ୍ୟୋଇର ସରସାସ୍ତର୍ଦ୍ୟ ଜାଲାର ବକାସେ
ଲାବଣ୍ୟର ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଲ ପ୍ରକଟେ ଆକାଶେ ।
ଘରଅଡ଼େ କେତେ ଯାଦଦୈଳ ଟେକ ଶିର
ବ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରତଖା-ଉରେ ଜସ୍ତବଧ ସ୍ଥିର !
ମହାମହୁମାରେ ସେଥି ମଧ୍ୟେ ସର୍ବୋପର
ଉତ୍ତୁରେ କାଞ୍ଚନଜଙ୍ଘା ଶୁଭ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି ଧର
ହମଗୌରି ପଞ୍ଚଶୃଙ୍ଗେ ବେଦ ମହାକାଶ
ପାବନ ପଞ୍ଚାଗ୍ନି ବ୍ରତ ଅଙ୍ଗିରା-ସକାଶ
ମହା ପ୍ରଭୁଭର ମହା ପୁରୋହିତ ବେଶେ
ରଜଇ ଶାଶତ ଶ୍ୱେତ ହମାଳ-ପ୍ରଦେଶେ ।
ମହସା ରହସ୍ୟମସ୍ୱ ମହାମହୋତ୍ସାସେ
ସେ କ୍ୟୋଇ ଉଠିଲ ଜଳ ପରୀ ଆକାଶେ,
ଯଷ୍ଟି ନଇ ଦୂରତମ ଅତଳ ପାତାଳେ
ପଶିଡ଼ାଇ ଶବ୍ଦଶ୍ରୁତ ଘନ ତମୋଜାଳେ ।

ଶିଉର ଧବଳ-ଗୌର ସଙ୍ଗ-ବେଦ ପରେ
ଜଳ ଉଠିଲା ଏ ଅଗ୍ନି ନଭୋମଣ୍ଡଳରେ !
ସେ ଜ୍ୟୋତି ପରଶେ ଆହା ସେ ପରମ କ୍ଷଣେ
ଧବଳ ତୁଷାରମସ୍ତ ମେ ଉଚ୍ଚ ଉଦ୍ଭବେ
ଅରୁଣ ବରଣ ହର୍ଷେ ଶୁକ୍ଳ ଗଡ଼ଦଳ,
ଅବା ବଲିପୋଗେ ରକ୍ତ-ପ୍ରାଣ ପୂରିମଳ
ଯେସନ ଉଠଇ ଫୁଟି ମହାପୁଲକରେ,
ତେସନ ସେ ଜାଲକାନ୍ତ ଗଗନ-ସାଗରେ
ଏ ଦବ୍ୟ ଵବର୍ତ୍ତେ ଆହା ଏ ପରମୋଷାସେ,
ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ତ ଶୋଭାର ଯେଉଁ ଉତ୍ସବ-ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ
ପାଷାଣ ଦମାଦ୍ରି ଗୌର କାନ୍ତିରେ ଭାସ୍ୱର
ଵକଶି ଉଠିଲା ପ୍ରଶ୍ୟତେଜେ ଗୌରତର ।
ଗୁଡ଼ି ଗୁଡ଼ି ଅରୁଣିତ ଉଦସ୍ପାଦ୍ରି-ଉଚ୍ଚେ
ଵର୍ଣ୍ଣ ରଙ୍ଗାବ-ବୁଚ ସମୁଖ ପ୍ରକଟେ ।
ନଃଶେଷରେ ନୈଶତମଃ ଵନାଣି ସବୁରେ
ଉବ ଅବଗଣ୍ଡି ପ୍ରାଚୀ-ଅଗା-ଆକାଶରେ ।
ଅରୁଣ ବରଣରୂପ ଅତୁଲ୍ୟ ଭୂବରେ
ଉର୍ମ୍ମିଲା ମହାଚଉ ନଗେନ୍ଦ୍ରମୌଳରେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲେ ଯଦୁଗ୍ଗ-ପଗ୍ଗ ମିଶାଇ
ଅବା ଯଦ୍ପେ ଇନ୍ଦୀବର-ବୁଚକୁ ରଖାଇ
କମ୍ବା ବସଲସ୍ତ ବୁଚ ରଖାଣି ସିନ୍ଦୁରେ
ରଞ୍ଜିଲା ଗିଶାନ୍ତ୍ରଣିର ମହାପ୍ରଭା-ପୂରେ ।
ସହସା ଉହୁଳ ଦବ୍ୟ ଦୃଷମା ଭରଙ୍ଗେ
ସେ ପ୍ରଭା-ପ୍ରବାହ ବେଗେ ବୁଡ଼ାଇଲା ରଙ୍ଗେ
ତୁଷାର ମୁକ୍ତାରଜ୍ୟୋତ-ବମିତ ବୁଚରେ
ହମାଦ୍ରର ଶୃଙ୍ଗଚାଏ ବଶାଳ ଶସ୍ୱରେ ।
ପୁଣି ଏ ରହସ୍ୟମସ୍ତ ବସ୍ତଳ ପୁଲକେ
ସେ ନଗେନ୍ଦ୍ର ଷଣେ ଅବଲୋକ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଲୋକେ
ଥର ଉଠିଲକ ଯେଉଁ ମହାପ୍ରେମାବେଶେ
ସାଶୀବାଦ ଘନ-ଉମ୍ମ ଲଭ ଗ୍ଭଲଦେଶେ ?
ପୁଣି ଗୁଡ଼ି ଗୁଡ଼ି ପରବର୍ତ୍ତି ଅଯନବ
ଦେଖ ଦେଖ ଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଜ୍ୟୋତିର ଵଵବ ।
ତପତ କାଞ୍ଚନ କରେ କାଞ୍ଚନଙ୍ଗାର
ଧବଳ ଶିଖରଚସ୍ତ ବଶେ ମହୋଦାର ।

ସେହି ପାଞ୍ଚଜନା କାହିଁ ଗଲା ସ୍ୱପ୍ନପ୍ରାସ୍ତେ
ଦୁର୍ବାଦ୍ଦ-ଲବଙ୍ଗ ମାତ ଗଲା ଗିରିବାସ୍ତେ ।
ଉଚ୍ଛ୍ୱସି ଉଠିଲା ଗିରି-ବକ୍ଷ ଆନନ୍ଦରେ,
ନମେ ଓଙ୍କାଇଲା ଜ୍ୟୋତି ବୁଧରେ ବୁଧରେ
ମୁରୁବେ ଦକ୍ଷିଣେ ପୂର୍ଣ୍ଣି ପଶ୍ଚିମେ ଉତ୍ତରେ
ଶତ ଶତ ଚୈତନ୍ୟବ୍ୟାପ୍ତି ଶତ ମନ୍ଦାଧରେ ।
କନକ ବରଣାଘାରେ ସ୍ନାତ କଳେବର
ଦିଜଲେ ଧବଳ ମେଘ ପଦ୍ମଡ ଅମ୍ବର,
ଉଡ଼ାଇ ରଖିଥିଲେ ସାଦା ସତନରେ
ପାଦଙ୍ଗ ପ୍ରକୃତ ଦେଖି ନଜ ଗନ୍ତାଘରେ ।
ଏହପର ସ୍ୱଗୋରତ ହୋଇ ଶୁକ୍ଳାମ୍ବରେ
ନମିଲେ ଈଶ୍ୱର-ପଦେ ସକଳ ବୁଧରେ ।
ଦେଲି ଏହ ମହାଇତ ହୃଦସ୍ପ-ଉତ୍ସବ
ଜ୍ୟୋତିର ପରମାସ୍ତର୍ଯ୍ୟ ଶୋଭାର ବଭବ,
ଏ ଦେହର ଅଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗେ ପ୍ରଭ ଲୋମକୂପେ
ପଶିଲା ନବ ପ୍ରାଣ ମହାହର୍ଷ-ରୂପେ,
ସେହି ପ୍ରାଣ ଅପରୂପ ତାଳ ମାନ ଲସ୍ପେ
ସହସା ଉଠିଲା ନାଚ ମହାଉତ୍ସବୋଦସ୍ପେ ।
ଅହେତୁକ ଅମାସ୍ପିକ ମହାପ୍ରେମରେ
ପାଦଙ୍ଗ ପ୍ରକୃତ ସଙ୍ଗେ ମାହେନ୍ଦ୍ରଯୋଗରେ
ଏ ଜୀବନ ଗଲା ମିଶି ଅପୂର୍ବ ମିଳନେ
ନବଡ଼ ପ୍ରେମର ନବ ବବାହ-ବନ୍ଧନେ ।
ଏ ଅକୂଳ ହୃଦମିନ୍ଧ, ଅକୂଳ ତରଙ୍ଗେ
ଉଲଶୁସ୍ପୀ ଶରଶୁସ୍ପୀ ପ୍ରକୃତର ସଙ୍ଗେ
ସଙ୍ଗତ ମଙ୍ଗଳଲଗ୍ନେ ସେ ମହାସଙ୍ଗମେ
ସେ ପରମ ତୀର୍ଥେ, ସହି ନରମେ ନରମେ
ଜଡ଼ଜୀବ ସନ୍ଧିଲତ ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧନେ
ବଶନାଡ଼ୀ-ମୂଲାଧାର ଅନାଦ-ତରଣେ,
ମୋ ପ୍ରାଣ ବଳିନ ହେଲା ପ୍ରକୃତର ପ୍ରାଣେ,
ପ୍ରକୃତର ପ୍ରାଣ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ମୋ ପରାଣେ,
ଦୁହେଁ ମିଶି ଜ ଅଇତ ଦବ୍ୟ-ପରଣସ୍ପେ
ପରଣତ ସ୍ପସ୍ପଗ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଙ୍ଗ-ହୃଦସ୍ପେ ।
ଶତ ଶତ ଶରତର ଶୁଭ୍ର ଶତଦଳେ
ତୁଷ୍ପତ ସେ ବଉମାଲ୍ୟ ହୃଦସ୍ପ-ଯୁଗଳେ,

ସେହି ବରମାଲ୍ୟ ସେନ ଯୁଗଳ ହୃଦୟ,
ମୁଣ୍ଡସ୍ଥର ଉନ୍ମେଧାନେ ନାଃସେଷେ ଚାହିଁ.
ଦ୍ୱୈତ-ଅଦ୍ୱୈତର ଅନୁଭବ ମହୋତ୍ସବେ,
ପଲକିତ ଜୀବନର ଅପୂର୍ବ ଗୌରବେ.
ଉଦାର ଗମ୍ଭୀର ସ୍ନିଗ୍ଧ ମୁଗ୍ଧ ପ୍ରେମାବେଶେ
ଅନାଇଲ ପରସ୍ପର ପଡ଼ ପରମେଶେ,
ଅନାଉ ଉହୁଛୁ ମହାକ୍ୟାମେ ଯଥା ସଙ୍ଗ
ସାଗର ଅଗାଧ ମହାଦେଶୀ ବକ୍ଷସଙ୍ଗ,
ଚରଣ-ଚୁମ୍ବୀ ଉଚ୍ଚ-ଉର୍ମେ ଭଗ୍ନା ଯଥା
ଅନାଏ ମହାନ୍ତ ପଦ୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ଫେନ ମଥା ।
ପ୍ରବୁଦ୍ଧ-ସଙ୍ଗତେ ଏକ ଯନ୍ତ୍ରଁ ଏହ ପ୍ରାଣ
ଅନୁଭବ ଏ ଅଲ୍ଭୁତ ଅମୃତ ଆହ୍ୱାନ
ଅନାଇଲ ପ୍ରେମନେତ୍ରେ, ସେ ପ୍ରେମ-ଉଧାର
ସେ ଅନ୍ତରତମ ସଖା ଜଣିଲ-ଉଦାର
ଅନନ୍ତ ପ୍ରେମରେ ମୁଗ୍ଧ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଆକର୍ଷଣେ
ଅଲଖିତେ ଯାଏ ପ୍ରାଣ ଟାଣିନେଲେ ଟଣେ ।
ସ୍ନେହାଙ୍ଗେ ଦୂରଲ ତନୁ, ଘୁଲକେ ପରାଣ ।
ମର୍ମରି ଉଠିଲ ମର୍ମ-ବେଦୀ ସୁବଗାନ
ଉତ୍ସପ୍ରାପ୍ତେ ଉତ୍ସାରତ ବଦାର ପାଖାଣ
ନୁତ୍ୟଗୀତେ କଲ୍ଲୋଳତ ଜଡ଼ବନ୍ଦମାନ ।
ବୋଇଲ, ହେ ପ୍ରାଣସ୍ୱାମି, ଆହେ ଅନୁପମ,
ଧନ୍ୟ ହେଲ ଅଜ ଏ ଅଧମ ପ୍ରାଣ ମନ ।
ଅନନ୍ତ ଅଯାର ତବ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣ-ଋଣ
ନିଇଛୁ ନାଉଟେ ଅଜ ଏ ମୋର ପରାଣ ।
ଅନନ୍ତ ସଙ୍ଗତେ ମୋର ଅନନ୍ତ ମିଳନ,
ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଘୁଲଉଚ ସବ୍ଦ ଦେଉ ମନ ।
ଏ ଅଦ୍ୱୈତ ଏ ରହସ୍ୟମସ୍ୱ ପରଶରେ
ରହୁଅଛୁ ସର୍ବପ୍ରାଣ ମହାଉତ୍ସବରେ ।
ଏ ନନନ-ଲବ ପ୍ରାଣ-ଜଳୁଣ ଜବାସେ
ଝରୁଅଛୁ ଗଡୁଗଳ କଥନ୍ତ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ ।
ହେ ଅନାଦ ହେ ଅନନ୍ତ ରସ-ପ୍ରସ୍ରବଣ,
ମୋର ଅଦ ଅନ୍ତ ରସେ ରସେ ନମଗନ ।
ଅଜ ମୋର ନେତ୍ରୋତ୍ସବ, ଶନେହେ ଭୂମର
ନମଗନ ମୁଗ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟି ଏ ମୋ ନସ୍ୱନର ।

ଦେଖଇ ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଦ୍ୟୁଲୋକେ ଭୂଲୋକେ
ପୃଷ୍ଠ ଏ ନଶ୍ଚଳ ତବ ଅଲୋକେ ଆଲୋକେ ।
ଦଶଦଗେ ବଜ୍ଜିତ ମହାସ୍ୱର୍ଗସ୍ପଦ୍ଦ,
ଦଶଦଗେ ପ୍ରକାଶିତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ମାଧୁଶ୍ଚ !
ସଚ୍ଚୋଭ୍ର-ଭବବେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଚ୍ଚୋଭ୍ର-ଗୌରବେ
ଧନ୍ୟ ମୋ ଜୀବନ ତବ ଜସ୍ଟ-ଅନୁଭବେ ।
ଏ ନଶ୍ଚଳ ବଶ୍ଚ ଆଜ ନଜସ୍ୱ ମୋଦର.
ଏ ଭଚଡ଼ ଏ ଧ୍ରୁକାନ୍ତ ଧରଣୀ — ଅମ୍ବର ।
ଆଜ ମୋ ଶ୍ରବଣୋତ୍ସବ, ଏ ପ୍ରାଣ-କନ୍ଦରେ
ତ ଅମୃତ ଗ୍ରବିଣୀରେ ତ ମହାଇନରେ
ଏ ପ୍ରାଣ-ବୀଣାରେ ତବ ଶାଳର-ଘରଣେ ·
ଗାସ୍ତ୍ରୀ ଓଁକାରମ୍ପୀ ଧ୍ୱନିତ ରବଣେ ।
ବଶୀଧ୍ୱନି ଶୁଣୁଛ ମୁଁ ପ୍ରାଣର ଶବ୍ଦର,
"ମୋଦର ମୋଦର ଭୂହ୍ ମୋଦର ମୋଦର ।"
ଅଣୁରେ ଅଣୁରେ, ନାଥ, ଏ ମହାବଶ୍ଚର
ବାଜୁଅଛୁ ଅନାହତ ବୀଣା ବଶ୍ଚୀ ସ୍ୱର ।
ପ୍ରାଣେ ପ୍ରତଧ୍ୱନି ତାର ଉଠୁଛୁ ମଞ୍ଜର
"ମୋ ଦର ମୋ ଦର ଭୂହ୍ ମୋ ଦର ମୋ ଦର ।"
ତ ଅଉ କହିବ ବଶଦେବ ପ୍ରାଣଧବ,
ନତ୍ୟ ଲଟିଆଇ ଏହ ମହାମହୋତ୍ସବ ।
ମୋର ଆଶା-ଅକାଙ୍ଖାର ଅତଳ ବତଳ
ତବ ସତ୍ତ୍ୱ-ରସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ସାର୍ଥକ, ସଫଳ
ଦେଉ ସଦା ସଚ୍ଚୋଭ୍ରର ପରମ ବଶ୍ୱାସେ
ଦବ୍ୟଜ୍ଞାନ-ଶୁବ୍ରଜ୍ୟୋତି - ପ୍ରଣ୍ୟର ବଲାସେ ।
କାଳର ଅରମ୍ଭ ଆଗୁଁ ହେ ପରମବର,
ବଇଅଛ ଅବଶ୍ଚନ ଏ ପ୍ରାଣ ମୋଦର ।
ପରମ ବରେଣ୍ୟ, ସବେ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବନ
ପରମ ଶ୍ରଯତ ତବ ତରୁ ଅନୁକ୍ଷଣ ।

(୬୮)

ଲୀଳାଚଳ ।

ଉଚ୍ଚକେ ଉଦସ୍ତାଚଳ ଅସ୍ତି ଜଗଦୈଶ୍ୱର,
ଦେଲ୍ ଯେବେ ଉଗ୍ର ଉଚ୍ଚ ଉଷାଗର୍ଜ୍ଜୀ ସର,
ଉଚ୍ଚତାସ ଅଗୋଚର ସେ ଅଦମ କାଳେ
ଥିଲ ତୋର ବ ସ୍ୱରୂପ କବ ବର୍ଷ ଗ୍ଲଳେ ।

ଘନ ବନ-ଗନ୍ଧ ଜଳ ଜଳାଚଳଚଞ୍ଚ
ମନୋଜ୍ଞ ବେଳାଭୂମି ଯହିଁରେ ପ୍ରକଟ.
ମହାକଟମୂଳେ ମହା- ଦାରୁ-ଆରାଧନା
ସରଳ ଶବରଲୁଳ ଭକତି-ସାଧନା ।

କାଲସ୍ରୋତ ପ୍ରତକୂଳେ ଜ୍ୱଳି ଲୁଚୁଡ଼ଳେ
ଭୁତ୍ତକଳା ଚଳପନା ଦେଖାଇ ବରଳେ,
ଉର୍ଦ୍ଧେ ବଗଜତ ଜ୍ୟୋତିର୍ମଣ୍ଡ ମହାକାଶ,
ମହମାର ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ମୁକ୍ତ ମନୋଜ୍ଞାସ ।

ସେ ମହାନ ଜାଲାମ୍ବରେ ଅଖଲ-ଲୋଚନା
ନମ୍ରେ ଘନ ବନ-ଗନ୍ଧ ସୁଗାଳବସନା
ଅକ୍ଷତଯୌବନା ସଙ୍ଗ ବସୁଧା ସ୍ୱନଙ୍ଗ
ବଗ୍ଧଳତା ନିଜ ସ୍ୱତା ପଦ୍ମାଳସ୍ୱା ସର ।
ଅତ୍ତତେ ଅବାଡୀ ବଗେ ଜାଳ ଅମୁଗ୍ରଣି
ମନୋଦାଇ ମନୋଦଶ୍ୱ ତରଙ୍ଗବଳାସୀ,
ଯାର ନିତ୍ୟ ନାଦମସ୍ୱ ଲହଙ୍ଗ-ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ
ଅନନ୍ତ ପ୍ରଣବ ଧ୍ୱନ ଶୁଭଇ ଆକାଶେ ।
ବଙ୍ଗେ ବହୁ ନିଜ ଧ୍ୱନ କାନନ ମର୍ମ୍ମର
ବପୁଳ ପୁଲକେ ପୂର ଧଗ୍ର କଳେବର
ସ୍ୱବମଳ ସ୍ୱଶୀତଳ ନିଜ ସମୀରଣ
ଦଶ ଦଶେ ନରୁଦେଶେ ଭ୍ରମେ ଅନୁକ୍ଷଣ;
ଉତ୍ତରେ ଅନାମା ସ୍ୱଚ୍ଚ- ତୋସ୍ୱା ମ୍ରୋତସ୍ୱତ୍ତ
ସରତ ଭୂଉତେ ଧାଏଁ ସାଗର ସଙ୍ଗତ,
ଶାଖାବ୍ୱସ୍ୱେ ସ୍ୱବଳା ସେ ଗୁରୁତରଙ୍ଗା
ପୂଜେ ଧାଏଁ ଏକ, ଅନ ଦକ୍ଷିଣବାହୁଙ୍ଗା ।

ବନଭୂମି-ମଧ୍ୟଭାଗେ ଗଳେ ଶଙ୍ଖାରଳ
ଗିରତର ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଗୀତା ଲଳାଟରେ ।
ଏ ଗମ୍ଭୀର ଏ ବକ୍ଷଃ ଏ ଉଦାର ଧାମେ,
ଲୀଳାମୟୀ ପ୍ରକୃତିର ଏ ଲୀଳାଲଲାମେ
କଳ୍ପନା ଦେଖଇ ଖଣେ ଖଣେ ନବ ନବ
ପ୍ରକୃତିର ବମୋଦନ ବଚିତ୍ର ଉତ୍ସବ ।
ଅରୁଣକରଣମୟୀ ଦ୍ୟୁଲୋକନନ୍ଦନ
ଚେତନାଦାୟିନୀ ଦେବୀ ଭୁବନମୋହନ
ଉଷାର ଭୁଷାରଶୁଭ୍ର ଆଲୋକ-ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ,
ଅବ୍ଧ ଅନ୍ଧକାର ଗର୍ଭେ ବଶ୍ମର ପ୍ରକାଶ ।
ପ୍ରତି ପ୍ରଭାତର ଧ୍ୱନି ଗଗନ ସୀମାରେ
ସହସା ଉଦତ ପ୍ରାଣମୟ ମହିମାରେ
ଦିବ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତରେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଶତଦଳ
ବମଳ କରଣ ତଳେ ଫୁଟି ଉଠେ ଭଲ,
ଯାର ଦରଶନେ ବଶ୍ମ— ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ
ପାଷାଣ ପାଦପ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ପତଙ୍ଗମ
ନାନା ରୂପ ନାନା ବର୍ଣ୍ଣ ନାନା ଶବ୍ଦ ଛଳେ
ବକଶି ଉଠନ୍ତି ଆତ୍ମା ବଚନ କୌଶଳେ ।
ମଧ୍ୟଦିନ ମହିମାରେ ବେଦ୍ୟାମ ସିଂହାସନେ
ବଜ୍ରଜିତ ଭୟନର ପ୍ରତାପ ଶାସନେ
ଅରବୁତା ସଂସାରସ୍ଥ ଧର୍ମ କଲେବର
ମର୍ମେ ମର୍ମେ ପାପ ତପ୍ତ ବଶ୍ମ ଭସ୍ମତର ।
ଜମେ ଦବା ଅବସାନେ ଖଣ୍ଡଶୈଳ ଶିରେ
ଅଲୋକ କଳ୍ପନା ସଙ୍ଗ ବଲୋକଇ ଧୀରେ,
ମେଘ ସ୍ତର ଭେଦ ଅସ୍ତଗାମୀ ଘନୁକର
ପଶ୍ଚିମ ଅମ୍ବରେ ରତେ ଅଭ୍ର ଦୁନର,
ମାସ୍ୱାବନ୍ତ କାମରୂପା କାଦମ୍ବିନୀ ବାଳା
ପ୍ରକଃଇ ଇନ୍ଦ୍ରକାଲମସ୍ତ ଶତଶାଳା,

ଦ୍ୱାରକ-କଗ୍ନଃ ଶତ ହୁଇଣ୍ଡ଼ି ଜିଣ
ଖଣେ ଖଣେ ଘାଲଃଇ ଘାଇ କଣ୍ଡିଶିଙ୍କା,
ହୁରଣ୍ଡ଼ି ବୈକୁଣ୍ଠେ ହେମ-ଦୋମଶାଲା
ନଃସରଇ ଯହୁଁ ଶୁଭ୍ର ଦୋମଧୂମମାଳା,
ଶତ ଶତ ହୁରଣ୍ଡ଼ି ମଜ୍ଜଇ ବମାନ
ଦାନବ ମାନବ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଛବମାନ
କେତେ ନବନଗ ବଢେ ହୁରଣ୍ଡ଼ି ଗ୍ରୋତେ
ବଙ୍ଗେ ଥଇ ନାନା କଣ୍ଡି- ବଚଡ଼ିତ ଘୋତେ ।

(୬୯)

ଉତ୍ତରରାମଚରିତ

(A Selection from the Translation of Uttar Ramcharita)

ଯେତେ ଶୁଭ ହେଉ ପଛେ ଉତ୍ତରା ଭୁମ୍ଭର,
ନନା କରୁକାଲୁ ଲୋକେ ସର୍ବଦା ତମ୍ଭର ।
ନାଗ ଆଉ ବାଣୀ ଦୁହଙ୍କର ସାଧୁପଣ
ନ ମାନ ଜନନ୍ତୁ ସଦା ସକଳ ଦୁର୍ଜନ । ୧ ।

ଉତ୍ତରା-ରୁମ୍ଭିତ ତେଣୁ ବଗଇତ
ଉତ୍କାନ୍ତୁହାର ସମ
ବସ୍ତୁ ଶାନ୍ତ ଯୋଗୁଁ ସ୍ନେହବନ୍ଧୁମସ୍ତ
ତବ ରୁଚ ମନୋରମ ।

ସେହ୍ ରୁଜଲତା ମୋ କଣ୍ଠେ ଅରପି
ସୁଖେ ଶୁଅ ପ୍ରିସ୍ତମେ,
ନବ ସଞ୍ଜୀବନ— ଯେସେ ମୋ ଜୀବନ
ଦିଲୁ ହେଉ ମର୍ମେ ମର୍ମେ । ୨ ।

କଲା ଗରଳ ଦେଦେ ଯାଉଛୁ ଭର
ଲଭ୍ରପ୍ଲବଣେ ଆଜା ବମୁଡ଼ କର ।
ତବ ସ୍ପର୍ଶର ଏ ତ ଅଇତ ଗୁଣ,
ଯଣେ ବୁଡ଼ାଏ ଜ୍ଞାନ, ତେଡାଏ ସ୍ପଣ ! । ୩ ।

ବବାହ ଦନୁ ବାଲ୍ୟେ ପୁଣି ନବ ଯୌବନେ
ଭୁମ୍ଭର ଶସ୍ତନାର୍ଥି ଗୁଡ଼େ ବା ବନେ
ଏ କାନ୍ତ ଉପାଧାନ ଏକା ଭୁମ୍ଭର,
ତହିଁ ମସ୍ତକ ନଭୁ ଶୁଅ ସ୍ତନର । ୪ ।

ଗୁହେ ଲଗୁଁ ମୋର ମୋ ନେତ୍ରର ପୁତ
ଅମୃତ ଅଞ୍ଜନ ପର,
ସେ ଅଙ୍ଗ ପରଶେ ମଗଇ ଭଜନ
ଦେହେ ବୋଲା ହେଲ ପର ।
ସେ ଚୁଳ ମୋ କଣ୍ଠେ ମୁକୁତାର ହାର
ପ୍ରାପ୍ତି ସ୍ପିଶ୍ଚ ସ୍ପର୍ଶାତଳ,
ପ୍ରିପ୍ତାର ସହୁହଁ ପ୍ରାଇଦର, ଏକା
ବରହ କରେ ବକଳ । * ।

ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ଏକରୂପ ସେ ପ୍ରେମ ଅତୁଳ,
ସବୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଯାହା ରହେ ଅନୁକୂଳ,
କ୍ୟୁତ ପ୍ରାଣର ଯାହା ବଶ୍ରାମ ଅପାର,
ଜରା ହର ନ ପାରଇ ସୁଧାରସ ଯାର,
କାଳବଶେ ଗଲେ ଗୁଣ ସବୁ ଆବରଣ
ସ୍ନେହସାରରୂପେ ଥାଏ ପ୍ରେମ ଚରନ୍ତନ ।
ଏସନ କଲ୍ୟାଣମସ୍ତ ପ୍ରେମର ବଭବ
ବସୁଲ ବସୁଧା ମଧ୍ୟେ ଆହା ବ ଦୁର୍ଲଭ ! । ୬ ।

ବାଲ୍ୟ କାଳୁ ପ୍ରିସ୍ତ ସଖୀ ମୋ ସ୍ନେହେ ପାଇତା,
ମୋ ବନା ଶରଣ ଆନ ନ ଜାଣନ୍ତୁ ସୀତା ।
ଆଜ ବ କପଟ ମୁହଁ ସହସା ଆଚଇ
ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖେ ଯେଷ୍ଟୁଛ ସେ ପ୍ରାଣସଢଙ୍କ ।
ଜନ୍ମରୁ ଗୋଷିଣ ଗୃହେ ବଂସାଇ ଯେସନ
ଅବଶେଷେ ଗଲା ଚାର କରଇ ରୋଦନ । ୭ ।

କାହିଁ ସ୍ପିଶ୍ଚ ଶ୍ୟାମ, କାହିଁ ବଶାଳ, ସ୍ପିଶ୍ଚଶ,
ନିର୍ଜର ଝଙ୍କାରେ କାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦଗଗଣ ।
ଚର-ପରଚତ ମୋର କେତେ ଉର୍ଥାଶ୍ରମ,
କେତେ ଗିର, କେତେ ନଦୀ, କାନ୍ତାର ଦୁର୍ଗମ
ଆଜ ପୁଣି ବଭ୍ରତ ମୋ ନେତ୍ର-ଅଗ୍ରତେ,
ସେ ମୁଁ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟ ଦେଖୁଛୁ ମୁଁ ସତେ । ୮ ।

"ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ନାଥ, ରହିବ ସର୍ବଦା
କୁସୁମ-ସ୍ତବର ବନେ ।"
କହିଥିଲେ ଗୀତା, ଆହା ତାହାଙ୍କର
କି ସ୍ନେହ ଥିଲା ଏ ବନେ !

କିଛି ନ କଲେହେଁ ହରେ ସର୍ବ ଦୁଃଖ
ଯାର ମୁଖ-ଦରଶନ,
ବଚନ-ଅମୃତ, ସେ ତ ଧନ ତାର,
ସେ ଯାହାର ପ୍ରିୟଜନ । ୯ ।

ଆଜି ପୁଣି ବଲେଇବ ଏହ ସ୍ନେହ ବନ,
ଦୁହେଁ ମହଁ ଭଲ୍ ବସ୍ତୁ ବତସ ଯାପନ ।
ଜନବାସୀ ଗୁଡ଼ା ପୁଣି ସ୍ୱଧର୍ମନରତ,
ଭୁଞ୍ଜୁଥିଲୁ ସଂସାରର ଆନନ୍ଦ ସନ୍ତତ ।
ଏହ ସ୍ନେହ ବିଶ୍ୱନ ଏକଲ-କେଦାରୁଳ,
ଏହ ସ୍ନେହ ନଦୀତୀର ମଞ୍ଜୁଳ-ବଞ୍ଜୁଳ ।
ସବୁ ମୃଗଯୂଥେ ଦୃଷ୍ଟି ସ୍ନେହ ଜନସ୍ପର୍ଶ,
ନଦୀକୂଳେ ପୁଣୀଭୂତ ସେ ଗାଳ ହରଷ ।
ଅଦୂରେ ବଣଇ ପାହା ମେଘମାଳା ସମ,
ପ୍ରସ୍ରବଣ ନିର ସ୍ନେହ ମହଁ ଗୋଦାବଗ୍ସ ।
କଟାସୁଙ୍କ ବାସଥିଲା ଏହ ନିର ତିରେ,
ତଳେ ତାର ଥିଲୁ ଆମ୍ଭେ ପର୍ଣ୍ଣର କୁଟୀରେ ।
ଗୋଦାବଗ୍ସ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଜଳେ ବମ୍ବିତ ଯାହାର
ଶ୍ୟାମ ତରୁକୁଞ୍ଜ, ଏବ ସେ ବନ ଉଦାର ।
ମହଁ ନାନା ଜାତ ପକ୍ଷୀ ମଧୁର କୂଜନେ
କରୁଛନ୍ତ ନନାଦତ ବଶାଳ ଗହନେ । ୧୦ ।

ପରୱର ଘାତେ ଉଠୁଛ ଯାହାର
ଉତ୍ତାଳ କଲ୍ଲୋଳମାଳା,
ସେ ନଦୀମାନଙ୍କ ସହତ ସଙ୍ଗମ
ହରଇ ତିତାପଜ୍ୱାଳା । ୧୧ ।

ଗମ୍ଭୀର ସ୍ତବ୍ଧତା ମୋର ହୃଦେ ପ୍ରକାଶିତ,
ଅନନ୍ତର-ଘନ କଥା ଅନ୍ତରେ ଗୋଷିତ।
ବୁଦ୍ଧ ପାଟ ମଧ୍ୟେ ଯଥା ତୁଙ୍ଗର ଦାହନ,
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ବରଜ୍ର ଶୋକ ଅଟଇ ତେଘନ । ୧୬ ।

ନଜନ ବଜର ଚଜନ ପଞ୍ଜର
ଜଖ ଜ ପଡ଼ୁଛି ଝଲ !
ସୁଧାକର-କର— ନକରୁ ଜର୍ଜର
ସୁଧା ଜ ପଡ଼ୁଛି ଝଲ !
ମୃତସଞ୍ଜୀବନ ସଦ୍ୟୋଝଥ ଜଗ
କେ ଦେଇଛ ଢାଳ ହୃଦେ ?
ଦଗ୍ଧ ପ୍ରାଣ ମୋର ଜେଉଛି ଶୀତଳ
ପରଜୁପ୍ତ ମହାମୁଦେ ।
ଜଳ ପରଚତ ଏ ସେହ ପରଶ
ସଞ୍ଜୀବନ ସନ୍ଧୋଜନ ।
ସନ୍ତାପ ମୋତରୁ କଞ୍ଚାଇ ଏ ପ୍ରାଣ
ଜର୍ଷେ ମୋଜେ ତରେ ନନ । ୧୩ ।

ହୃଦସ୍ଥଦୋଷର ଜୁ ପ୍ରାଣ ମୋହର,
ନେତ୍ର-କୌମୁଦ୍ଦୀ ତୁହ୍ନ ସୁଧା ଅଜାର,
ଏସନ ଶତ ଶତ ପ୍ରିୟଜତନେ
ଭୁଲିଜଣେ ସରଳା ଅବଳା ଜନେ,
ତାଙ୍କୁ ଜ ଫଳ ଅବା ସେ ଜଥା କହୁ,
ମୁଇ ତାହା ହୃଦସ୍ଥ ଦେଇଛି ଦହୁ । ୧୪ ।

ସୁଧାମସ୍ଥ ଲେପ ଅନ୍ତରେ ବାହାରେ
ରଜ୍ଜେ ରଜ୍ଜେ ଏ ଦେହର
କେ ଦେଇଛ କୋଳ କାର କରସ୍ପର୍ଶେ
କାଜତ ହୋଇ ଥାଜଓ;
କାର ସ୍ପର୍ଶ ଏହୁ ଅମୃତ ସ୍ପଦରେ
କର ମୋତେ ପଳାଜତ
ଅନଜନଜନତ ନୂତନ ମୋହରୁ
କରୁଅଛୁ ସଞ୍ଚାଜତ । ୧୫ ।

ଗଭୀର-ପ୍ରାଣରେ ଧୂଳ-ଅକ୍ଷର ମଧ୍ୟରେ
ହୈରବଙ୍କ ଶଙ୍ଖନାଦ ଭୟକର ଖରେ ।
ଜଳଦ-ଦକ୍ଷିଣୀ ରଥେ ବାଜେ ଝଣ ଝଣ,
ମରୁଗଳେ ଘେରଛନ୍ତି ସେହେ ଘୋର ଘନ ।
ଏହୁ ଦୈନ୍ୟବ୍ୟୂହେ ପରବେଷ୍ଟିତ ହୁମାର
ସୁନ୍ଦର ଏକାକ୍ଷ ଅହୋ ଅଭିନବ ବ୍ୟାପାର ! ।୧୬।

ଦର୍ଦ୍ଦିତ ଦୁନ୍ଦୁଭି ରବେ ଏ ଘୋଦ୍ଧାର ଜୋଦଣ୍ଡ ଟଙ୍କାର
ବୀର-ଜେ-ବ୍ରଜ-ଜର୍ଜ୍ଜେ ଜଗତ୍ପ୍ରିୟ ଦ୍ୟୋତ୍ପାଦ ବସ୍ତାର ।
ଅଙ୍ଗର ଜଲ୍ପଣି ସାର ଗଣସ୍ତୁଳୀ ଜବଜ୍ଜନକରେ,
କେତେ ମୁଣ୍ଡ ଅଁଳଣି ଜଜଗ୍ଗଳ ଜାଲର ଭୁଶରେ ।୧୭।

ଯଶ ଭୁମ୍ବର ତେ ମହାକାନ୍ତ,
ଏଥିଁ ବଇ ଅଯଶ ତ ଅଛୁ ଆର ?
ମୃଗନେତ୍ରୀର ଦଶା ତ ହେଲ ଜନେ ?
ଜଡ଼ ନଜେଶ, ଜସ ଗ୍ରାଜ୍ଞ ମନେ ! ।୧୮।

ପ୍ରଳୟ ମାରୁତ ଯୋଗେ ଅଷ୍ଟାଇତ
ସିନ୍ଧୁର ପ୍ରବାହ ସମ,
ରୌଦ୍ରଗୁଁ ଜୃଣ୍ଡିତ ଏ ବଳ ସେନା
ମହାକୋଳାହଳ ସମ ।
ହୈଲ ଅରଘାତ ଯୋଗେ ଜଖୋଭିତ
ବାଜିବ ବଜି ସମାନ
ପ୍ରଚଣ୍ଡ କ୍ରୋଧାଗ୍ନି — ଶିଖାର ଜବଳେ
ପଡ଼ନ୍ତୁ ନ ପାଇ ସ୍ଥାନ । ୧୯ ।

ଦର୍ପରଗେ ଭୁଭୂଦଳେ ଭୁଶାଇ ଜୋଦଣ୍ଡ
ସମ୍ମୁଖେ ମୋ ମୁଖେ ଲଗ୍ୟ, ପଶ୍ଚାତେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ
ଅନୁରାଗୀ ସୈନ୍ୟଗଣେ ରଙ୍ଗି ଜସ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି
ଜଣେ ନ କରୁଣ୍ଡ ଏହୁ ସାର ଚରଦୃଷ୍ଟି
ବାଜେ ଦ୍ୱ ଧାବୁତ ବେଜ ଜଲଦଭ୍ର ପଥା
ମଧ୍ୟେ ଜନ୍ତ୍ରଧନୁ ଧର ଶୋଦ୍ଧେ, ଏକ୍ଟ ତଥା । ୨୦ ।

Selections from the writings

OF

Fakirmohan Senapati

(B. 1843. D. 1918)

(୧)

ବୌଦ୍ଧାବତାର କାବ୍ୟ

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ

ଯାହେ ଚକ୍ଷୁଷ୍ମତ ଧର୍ମ୍ମଚକ୍ରଙ୍କିତ
ଚଳେଲେ ସକଳ ମାନବ,
ପ୍ରଭୁ ବଶପଡ଼ ଜଗତେ ଦୁଅନ୍ତ
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ସମ୍ଭବ ।
ଧାର୍ମ୍ମିକ ରକ୍ଷଣେ ଦୁରତ ଦଳନେ
ଗୋଲ୍ଲେକବଦାଗ୍ଧ ଦର
ଅବତାରରୂପେ ଜନମନ୍ତୁ ଆପେ
ମାନବ ଶଙ୍କାର ଧର ।
ଦେଖୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ
ଦସ୍ଯାମସ୍ୟ ଭଗବାନ
ଘଟନାବଶେଷେ ଆସି ଅବଶେଷେ
ଜରନ୍ତୁ ଦୁଃଖ ନବାଣ ।
ଚୁମାଇସ୍ୟ ପଦେ ଥିଲି ଜନପଦେ
ଜଯିଲ ମୁନ ଆଶ୍ରମ,
ଧନ ଧାନ୍ୟ ପୁଣ୍ୟ ସୁଖ ଶାନ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ
ଜଯିଲବାସୁ ତା ନାମ ।
ସ୍ୱଚ୍ଛା ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ଧର୍ମ୍ମଚକ୍ଷୁସ୍ମନ
ଥିଲେ ଜହୁଁ ନରପତ,
ତାଙ୍କ ଦୁଇ ଜାସ୍ୱା ସଙ୍ଘ ସଦାମାସ୍ୱା
ପୁଣ୍ୟଶୀଳା ପ୍ରକାବତ୍ତ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଙ୍କେ ଯଥା ପ୍ରୌଢ଼ ପର୍ବତ।
ଭେଟନେ ଯେ କେନ୍ଦ ଗୁର୍ଖୀ;
ଶଙ୍କର ଅଙ୍କରେ ଥାଏ ଯେ ରୂପରେ
ଦେଖା ଜାଉଥା, ଭବାନୀ।
ଆର୍ଯ୍ୟବଶୁ ଜାତ ଶାକ୍ୟବଂଶ ଖ୍ୟାତ
ଥିଲେ ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ;
ବଶ ଅନୁରୂପ ଗୁଣ ନାନାରୂପ
ଥିଲା ରୂପର ଦେହରେ।
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମହିମା ସର୍ବ ଗୁଣଘୀମା
ଥିଲେ ସଦା ଅଧିକାରୀ,
ସଦା ସନ୍ତୋଷିତ ବ୍ୟାପୁଲ ଦୁଃଖିତ
ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ଦଣ୍ଡଧାରୀ।
ସୁଖଧାନା ଲଭା, ଶତିପ୍ରାନା ଯଥା
ବଡ଼େ ସଜନା ଶଙ୍କରୀ;
ସନ୍ତାନ ଅଭାବେ ଥାଏ କଷ୍ଟଭାବେ
ବେନ ଦେଙ୍କ ପାଟେଶ୍ୱରୀ।
ବହିଲ ନବରେ ପ୍ରଭ ସମ୍ଭବରେ
ଥିଲା ଗର୍ଭ ବରନ୍ତନ,
ସର୍ବ ମଧୁମାସେ ଉତ୍ସବେ ଉଲ୍ଲାସେ
ଥାଏ ଦେଶବାସୀ ଜନ।
ଏ ମହାଉତ୍ସବ ନବମୀ ଅରମ୍ଭ,
ଶେଷ ଦୃଷ୍ଟିନା ଦବସେ;
ଏ ଉତ୍ସବକାଳ ପ୍ରବର ଅକାଳ
କାଣନ୍ତୁ ମହାଦଉଷେ।
ନଗନାଥ ସଙ୍ଗେ ଅନନ୍ତ ଉତ୍ସବେ
ସମ୍ଭ ଥିଲେ ଛଅ ଦନ;
କେବଳ ଗୁଳାର ବେନ ଗୁର୍ଖୀଙ୍କର
ଶାମୁଖ ବଡ଼େ ମରନ।
ଘଟିନ ଦବସେ ରାତି ଅବଶେଷେ
ପୁତ୍ରିନା ଜଥ୍ୱ ଶେଷରେ
ଦେଙ୍କ ମହାମାପା ମୃଗଙ୍କ କାପା
ବେଷ୍ଟଲେ ସ୍ୱପ୍ନଘୋରରେ —

ଗୁରୁ ଦେବଲୋକ ଦେଖିଙ୍କ ଗର୍ବଙ୍କ
ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ହୁମାଲସ୍ଥେ
ସୋନ ଶାଲବନେ ପ୍ରସ୍ତର ଆସନେ
ସ୍ୱର୍ଗୀସ୍ଥ ଆଲୋକମସ୍ଥେ
ଥୋଇଲେ ଆସନ, ସ୍ୱର୍ଗୁଁ ଦେବୀଗଣ
ଅଘି ସମ୍ମୁଖେ ସେ ସ୍ଥଳେ
ଗଣୀଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ କରାଇଲେ ସ୍ନାନ
ସୁଧା ସମ ସରଳଳେ,
ଗଲ୍ପ ପାଥିବତା, ଦେହ ଉଦ୍ଭଳତା
ଯୋଗେ ମହତ୍ତ୍ୱ ଶଙ୍କର
ସମ୍ମୁଖମାଳାରେ ମଣ୍ଡିତ ପ୍ରଳାରେ
ବସିଲ ଅତ ରୁଚର ।
ରଳତ ଆଗାରେ କାଞ୍ଚନଶଯ୍ୟାରେ
ବସିଛନ୍ତି ମାଙ୍କଣୀ,
ସ୍ୱର୍ଗଦେବୀଗଣେ ସ୍ୱର୍ଗୀସ୍ଥସ୍ତନେ
ମଣ୍ଡନ କଲେଳ ଆଣି ।
ଗଣୀ ସୁସଜ୍ଜିତା ରତନମଣ୍ଡିତା,
ବେଢ଼ି ଦେଖି ସଦଳଙ୍ଗ,
ଭୃଷାରଧବଳ ଏକ ଦନ୍ତାବଳ
ଶ୍ୱେତପଦ ଏକ ଧର
ଗଣୀଙ୍କ ପଦ୍ମରେ ଭକ୍ତି-ବନଫୁଲରେ
ପ୍ରଣମିଣ ଭନଥର,
ସବ୍ୟେତରଦେଶ ବଲ୍ଲଳ ପ୍ରବେଶ
ବଦାଇ ଦେଖି ଉଦଗ ।
ଭୂସ୍ପର୍ଶକାନନେ ଶଶାଙ୍କ ଯେସନେ
ଧୀରେ କରଇ ସଞ୍ଚାର,
ଗଣୀଙ୍କ ଉଦରେ ଭ୍ରମେ ଉଲ୍ଲାସରେ
ମାତଙ୍ଗ ସେହ ପ୍ରକାର ।
ଦେଖି ମହାମାସ୍ୟା ସୁଲକ୍ଷତକାସ୍ୟା
ଚେତ ସ୍ୱପନ ସଦସ୍ୟା
ଗଳା ଶୁକ୍ଳୋଦନେ ଭନସ୍ପରତନେ
ଜଣାଇଲେ ସବୁ ଦଶା ।

ଗଳା ସେହୁଷରେ ବୈଦଳ ଦ୍ରାହ୍ମଣେ
ସ୍ୱପନରେ ଫଲମାନ
ସ୍ପଷ୍ଟଲେ, ସତଳେ ଗର୍ଭୀ ଲାଗ୍ୟଦଳେ
ଲଭବେ ଦବ୍ୟ ସନ୍ତାନ -
ବୋଇଲେ ସମ୍ଭୁମେ ସେବେ ଜୁଦାଣମେ
ରହିବେ ଗଳନଦନ,
ହେବେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ, ଲଭବେ ସମ୍ପତ୍ତି,
ଏକଛତ୍ର ଏ ଭୁବନ ।
ହେଲେ ସେ ସବ୍ୟାସୀ ଜଗତରକାସୀ
ମାନବ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଁ
କରବେ ବଧାନ ତେଜ ଧନମାନ,
ବଷୟେ ସଶସ୍ପୃ ନାହିଁ ।
ପୃଥ୍ୱୀ ପାପଭାର କରବେ ସଂହାର,
ଗଳ୍ପରେ ଶରବାରତା
ବୋଇଲା ପ୍ରଗ୍ନର, ଆନନ ସଞ୍ଚାର
ଶଶାଙ୍କ ଉଦୟେ ଯଥା ।
ପଞ୍ଚବ୍ୱାଇଂଶ ପ୍ରାପତ ବସ୍ପ,
ସବାମାସ୍ପା ଗର୍ଭବତ୍ତ,
ଦଶିଲେ ସୁଷମା ଲବଣ୍ୟ ପ୍ରଭମା,
ବକାଶିଲ ସୁଖକ୍ୟୋତି ।
ପ୍ରୀତ ପବତ୍ତତା ସ୍ନେହ ସରଲତା
ଆନନ ଜନମେ ମନେ ;
ଜାତ ସନାମିତ ନୃପଉଳ ତତ୍ତ୍ୱ,
ତେସନେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଜନେ ।
ଆନନଉତ୍ସାସେ ନମେ ଦଶ ମାସେ
ପୂର୍ଣ୍ଣକାଲ ଗର୍ଭାଧାନ,
ପୌଷପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ପୁଷ୍ୟାନକ୍ଷତ୍ରରେ
ଶୁଭଯୋଗ ବଦ୍ୟମାନ ।
ଆନନେ ଲୁମ୍ପିନ ବନହୁ ଜନଗ
ଜଲେ ସବତତ୍ତ୍ୱ ମେଳେ,
ବସନ୍ତ ଯୋଗରେ ଶୀତଳ ସମୀରେ
ଅମିସ୍ପ ହିଲ୍ଲୋଳ ଖେଳେ,

ସଲସ୍ୱ ଅନ୍ତଲେ ବ୍ରତଙ୍କ ସଙ୍କଲେ
ଦେଇଛନ୍ତି ଅନୋଳତ,
ନଦ ବସଲସ୍ପେ ଚଳ ପଡ଼ଉସ୍ପେ
ତରୁଗ୍ଗଳ ବୃସ୍ପମିତ ।
ବମଲ ଆକାଶେ ବଦ୍ଦଗ ଲ୍ଲାଶେ
ବବଥ ଲାଲା ବସ୍ତାର
କରଣ୍ଡ ସଙ୍ଗୀତ କୋମଳ ଲଇତ
ଡାଳେ ବସି ଶୁକ ସାଗ ।
କମଲ କଲକା ସାଧସ୍ୱା ମଞ୍ଜିକା
ବୃସ୍ପମ ବବଥ ଜାତ
ପୁଣ୍ଡ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଲ ଦଶେ ଦନସ୍ପୁଲ,
ବ ଅବା କୌମୁଦୀ ସ୍ନାତ ।
କୁମି ସେ କାନନେ ମାସ୍ୱାଦେସ୍ୱୀ ମନେ
ଜାତ ଆନନ୍ଦ ଅପାର,
କବା ବଶ୍ୟଥ- ଙ୍କର ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତ
ବଡେ ପ୍ରବୃଦ୍ଧଣ ଧାର ।
ଏକ ଶାଲମୂଳେ ଦେସ୍ୱୀ ଦୈବବଳେ
ପଡ଼ଗଲେ ଅଚେତନେ,
ସ୍ୱର୍ଗୀସ୍ୱ ସ୍ୱପନ ସମାନେ ନନନ
ପ୍ରସବଲେ ଶୁବକ୍ଷଣେ ।
ଶୋଉଲେ ବୃମର ପରମ ସୁନର
ମଦାଦେସ୍ୱୀଙ୍କର କୋଳେ ;
ପୁଣ୍ଡଲ ସ୍ୱପନ ନନନ କାନନ
ଅବା ପାଉନାଡ ଗଲେ ।
ଶୁବସମାଜ୍ଞର ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରଜ୍ଞର
ବେଲ୍ଲ ଲେଲେ ପରଷ୍ପରେ,
ଜରେଲ୍ଲି ସେ ସୁନୁ ନୃପତ ନସ୍ୱନୁ
ପ୍ରେମସସ୍ୱ ଅଙ୍କୁ ଙ୍କରେ ।
ଶାକ୍ୟଗଳ୍ୟବାସୀ ପରମ ଭାଗ୍ୟଶୀ
ଜଲେ ଅନନ ଉତ୍ସବ,
ସେହୁ ପ୍ରଉଧ୍ୟନ ଅଇନ୍ତ ସେ ଶୁଣି
ଜଗତ ମାନବ ସଙ୍ଘ ।

ପୃଥ୍ୱୀ ଅର୍ବ୍ବୋକ ଖଣ୍ଡଦାଗୀ ଲୋକ
ସେ ଶିଶୁର କର ଧ୍ୟାନ
ଯାବତ ପରାଣୀ କର ବନ୍ଦନା
ଲଭବେ ମୁକ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ ।
ଗଳା ଶବ୍ଦୋଦନ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦଗଣ
ହକାଇ ବୁଝିଲେ ଚୋଷ୍ଟୀ,
ବୋଲିଲେ ସକଳେ ଅବଶ୍ୟମଣ୍ଡଳେ
ହୁଅବେ ଧାର୍ମିକଗୋଷ୍ଠୀ ।
ଅହା ଦୈବବଶେ ସପ୍ତମ ଦବସେ
ମହାମାୟା ମହାରାଣୀ
ପୁଅ କର ଖାଇ ଗଲେ ସ୍ୱର୍ଗେ ଚାଲି
ହୁଏ ଜଗତ ପ୍ରାଣୀ ।
ମାତା ମହାମାୟା ତେଜଇଲା କାୟା,
ଖଣ୍ଡଲଙ୍କୁର ଶଙ୍କର,
ରହିଛି କା କେହୁ ? ଯାହା ଗଲେ ଦେଇ
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଅଛ ଚିର ।

ଷଷ୍ଠ ସର୍ଗ

ବୈରାଗ୍ୟସଞ୍ଚାର ।

ନାହିଁ ହୃଦବେଗ ଚନ୍ଦ୍ରା କାହାର ଚରିତ୍ରେ,
ଗଳା, ଗଣ୍ଡୀ, ଗୋପା ଇନ୍ଦୁ ଆନନ୍ଦମନରେ ।
ସ୍ୱଖଦ ଭ୍ରାନ୍ତିର ନୋତେ ସବେ ଅଚେତନ,
ମଣିଲେ ଫେରିଛୁ ଏବେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥର ମନ ।
ଗୌତମୀ କଦାଚ ମନେ ଭାଳନ୍ତୁ ବଗିଇ,
ସିଦ୍ଧ ମନସ୍କାମ ପ୍ରଭୁ ଶୁଣିଲେ ଗହାର ।
ଗୋପାର ମଧୁରପ୍ରେମେ ମୋର ଭାଗ୍ୟବଳେ
ଥିବାର ପ୍ରମତ୍ତ କଳା ପ୍ରଶସ୍ତ-ଶୃଙ୍ଖଳେ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଜର୍ଜ୍ଜନେ ବସି କରେ ନାହିଁ ଧ୍ୟାନ,
କରନ୍ତୁ କରୁଣା ମହାପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ମୋହାନ୍ଧ ମାନବ ଜନ୍ତୁମାନେ ବିମୋହିତ,
ନ ଜାଣେ କ ଭବିଷ୍ୟତ ପଟରେ ଲିହୁତ ।
ମାନବର ଭାଗ୍ୟଲିପି ନ ଥିଲେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ
ଶୋଚନୀୟ କଷ୍ଟବହ ହୁଅନ୍ତା ଜୀବନ ।
ଅସ୍ପେ କେତେ କାର୍ଯ୍ୟ ରସ୍ପଳର ରୂପ ଧର
ସାମାନ୍ୟ ଘଟନାଯୁକ୍ତ ଅବଲମ୍ବ କର ।
ବଶାଳ ମହାନ ତରୁ କଣିକା ବୀଜରେ
ରହିଛୁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନଭାବେ ଦେଖୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
ଏକଦା ନଶୀଥକାଳେ ବସି କକ୍ଷାନ୍ତରେ,
ଜଳାଏ ରମଣୀ ଏକ ବୀଣା ଧରି କରେ ।
ସ୍ୱର ତାର ମୂର୍ଚ୍ଛନାରେ ଦଏ ସୁଧା ଢାଳି,
ପ୍ରମତ୍ତରେ ଅଛୁ ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତା ସେ ବାଳୀ ।
ଗାଏ ଗୀତ ଭାବାବେଶେ ବିମୋହିତମନେ,
ସନ୍ନିପାତଗ୍ରସ୍ତ ରୋଗୀ ପ୍ରଳାପ ଯେସନେ ।
ସଙ୍ଗୀତଲହରୀ ମେଣି ମଳୟାନିଳରେ
ଖେଳ ଯାଉଅଛୁ ସ୍ପର୍ଶ ମଧ୍ୟେ ହୁଙ୍କାରରେ ।
ନସ୍ତବ୍ଧ ନଶୀଥାକାଶେ ମୂର୍ଚ୍ଛନାର ତାନ
ବୃତ୍ତାକାରେ ଖେଳେ ବାସୁ ଲଇ ଲକ୍ଷମାନ ।

ବଗତ ସନ୍ତ୍ରାସ ଚିନ୍ତା କ ଭବ ଅବେଶେ
ସଞ୍ଚାଇତ ମୁଖୋଚ୍ଚିତ ପର ହୃଦଦେଶେ ।
ବଶେଷେ ବୈରାଗ୍ୟଭବ ହୁଏ ହୃଦଙ୍ଗମ,
କାଳାଲୀ ସଙ୍ଗୀତେ ବଳଯାତ୍ରୀ ଭୁଜଙ୍ଗମ ।

ଅର୍ଦ୍ଧନିଦ୍ରା ସୁତା, ଗୋପା ଅତେତା ନଦ୍ରାରେ,
ସୁଗଳ କାଞ୍ଚନମୂର୍ତ୍ତି ଲୁପ୍ତ ସ୍ପନ୍ଦନଯ୍ୟାରେ ।
ଅବଶ୍ୟ ସଫଳ ଦେବ ବଧାତା ଲେଖନ,
ମାନବର ସାଧ କାହିଁ କରବ ଖଣ୍ଡନ ?

ଶୂନ୍ୟଭମ୍ବ ଜଳମଗ୍ନ କଲେ ବନ୍ଧୁମତେ,
ଶିଥିଳେ ଭୂତେ ସେ ଗ୍ରାସି ତ୍ରିଗୁଣବଳରେ ।
ମଣିଲେ ନିବାର୍ଥ, ଗୀତ ବୋଲୁଛ କଣ୍ଠରେ,
ବୃଥା ବମୋହତ ଅଛ—ଶସ୍ମାନ ସୁଖରେ

ଜଗ୍ତ, ବ୍ୟାଧି, ଦୁଃଖ, ମୃତ୍ୟୁମୂର୍ତ୍ତି ଏ ଭୁବନ,
ଦାରୁଣ ସନ୍ତ୍ରଣା ଭୁଞ୍ଜେ ଜୀବ ଅକାରଣ ।
ଅନଳେ ପତଙ୍ଗ ସମ ବୃଥା ଲାଳସାରେ
ମରେ ଜୀବ ନତ୍ୟ, ମନେ ଭୁଲେ ନାହିଁ ତାରେ

ନଜ ମୁକ୍ତିମାର୍ଗ ! ଅହା ! ପୃଥ୍ୱୀ ରଙ୍ଗାଇସ୍ଥ,
କରେ ନତ୍ୟ ଜୀବ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଅଘନସ୍ଥ ।
ଅବଶାନ୍ତ ନଦ୍ଧସ୍ରୋତ ସମାନେ ଜୀବନ
ଧାବତ ମରଣସିନ୍ଧୁ ଦେଖି ଅନୁକ୍ଷଣ ।

ପୃଷ୍ଠିତ ବୁଗଳତନ୍ତ ସମାନେ ମାନବ,
ପର୍ଯ୍ୟାସ୍ତରେ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ କରେ ଅନୁଭବ ।
ଅଜ୍ଞାନ ତମିରେ ଘୋର ବୃଷ୍ଟାରେ ପୀଡତ,
ନ ଦେଲ ତଥାପି ଧକ ଚେତନା ଜ୍ଞତ ।

ବ୍ୟାଧଜାଲେ ବଦ୍ଧ ମୃଗ ସମାନେ ଜୀବନ
ଜନମ ମରଣେ ବଦ୍ଧ ମୋହେ ଅଚେତନ ।
ସୁଖ ଲୋଭ ଦୁଃଖ ଭୁଞ୍ଜେ ଆପାତ ମଧୁର,
କାର୍ଯ୍ୟେ ଲପ୍ତ ମୃଗତୃଷ୍ଣା ଦେଖି ବୃଷ୍ଟାତୁର ।

ଯୌବନ ଲାବଣ୍ୟ ଜଗ୍ତ କରବ ହରଣ,
ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ ତରୁତ୍ୟକ୍ତ ସୁନ୍ଦର ସୁମନ,
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ସାମର୍ଥ୍ୟ-ହାସ୍ୟ ଜଗ୍ତ ଜମଣରେ
ଦାବାଗ୍ନି ଭସ୍ମ ବନେ ଦେହରେ ସଞ୍ଚରେ ।

ପ୍ରାଣ ବଳ ପ୍ରିୟତର ଜୀବ ବନ୍ଧୁଗଣ,
ବଢ଼ିବ ବନଶ୍ରୀ ହେଉଛନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣ ।
ଢାଳେ ସେ ହୃଦସ୍ଥେ ସୁଧା ପ୍ରେମର ଆଲୋକ;
ଦଶେଖେ ସେ ଲୋକ ହୁଏ ସନ୍ତୁଶାଦାୟକ ।

ନଦୀସ୍ରୋତେ ଶୁଖ ତୃଣ ସମାନେ ମିଳନ,
ଜଗତରେ ତଥା ଜୀବ ବନ୍ଧୁ ସହଜନ ।
ପ୍ରେମ ବୋଲ ପ୍ରୀତ ବୋଲ ଦୂର ହନଗାଇଁ,
ମୃତ୍ୟୁ ଅନ୍ତେ ଛାଉଣ୍ଟ, ଆଉ କେହି କାହିଁ ।

ଜନ୍ମ, ଜରା, ମୃତ୍ୟୁ ଭୟ ବେଢିଛନ୍ତି ପ୍ରାଣ,
ନାହିଁ କ ଉପାୟ କଛୁ ଏଥିଁ ପରିତ୍ରାଣ ?
ମାନବର ଜୀବନଯୁଦ୍ଧି—ଅନନ୍ତ ସନ୍ତୁଶା
ଭୁଞ୍ଜିବେ କେହ ଏହା କରିବ କଳ୍ପନା ?

କରୁଣାନିଧାନ ହର ସ୍ୱଳ୍ପାସ୍ତ ସନ୍ତାନେ
ଦେବେ କଷ୍ଟ ? ଦୁଃଖାଯାଉ ନାହିଁ ଅନୁମାନେ ।
ସ୍ୱଭାବଯତ୍ନାଧୀନ ଭୂତ ପ୍ରାଣିଗଣେ,
ସଦ୍ଭୋଳ ମାନବ ଚଳେ ଭବେକ ଶାସନେ ।

ଜ୍ଞାନ ଜୀବ ମୋହପାଶେ ହୃତ୍ କରି ଭବେକ
ଆତ୍ମକାର୍ଯ୍ୟ ଫଳ ଭୁଞ୍ଜେ ସନ୍ତୁଶା ଅନେକ ।
ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ ଜଗତ ପ୍ରାଣୀ ପାଇବେ ଭିନ୍ନାର,
କେ କରିବ ଏପ୍ରକାର ମାର୍ଗ ଆବିଷ୍କାର ।

ନାହିଁ ଅବସାନ ପ୍ରାପ୍ତି, ସଙ୍ଗୀତକାରଣୀ
ଅନୁଭବେ ସୁଜ୍ଞାନତ୍ରା ସନ୍ତାପହାରଣୀ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଶସ୍ୟାନ ଅବା ଛନ୍ତି ସଚେତନ,
ନସ୍ତବ୍ଧ ନଷ୍ଟଳ ଦେହ ମୁହ୍ୟତ ନସ୍ପନ ।

ସ୍ୱପନ ବା ସତ୍ୟ କଥା ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି,
ଏହା କ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଥା ଅଜା ବୈଦିକବାଣୀ ?
ମାନବର ଜୀବ୍ୟେ ଘଟେ ଏରୂପ ଘଟନା
ଅଲଖ୍ୟଭାବରେ, ତତ୍ତ୍ୱ ଯାଏ ନାହିଁ ଜଣା ।

ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲେ, ଜଗତ ସଂସାର
କରିବ ଉଦ୍ଧାର—ସତ୍ୟମାର୍ଗ ଆବିଷ୍କାର ।
ମାୟାବଶେ, ରଙ୍ଗୋଭାସେ ଭାସୁଛ ସମସ୍ତ,
ଯାଉଛ ଯା ଯାଉ ! ତାହା କାହୁଁ ନଷ୍ଟସ୍ତ

ନ ଆସିବ ! ଏ ଦେହରେ ଲେଉଟିବ ବଧାନ,
ପାଇବେ ଜଗତବାସୀ ଲୋକେ ପରିତ୍ରାଣ ।
ସ୍ୱଲ୍ପମାତ୍ର ଦେହ ଶୁଷ୍କ ହେବ ତ ଅବଶ୍ୟ,
ନ ଥିବ ସାମର୍ଥ୍ୟ, ଚଳିବ ଆପଣା ଅବଶ ।
ଜୀବନର ସାଦ ଅନ୍ୟ ଯାଏ ନାହିଁ କଣା,
ଆସେ ଯାଏ ଚକ୍ଷୁଦତ ଭୁଞ୍ଜଇ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
ନିଜ କର୍ମଦୋଷେ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରେ ପ୍ରାଣ,
ଅଥଳା ବଶ୍ୱର ଏହା ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ବଧାନ ?
ଶଯ୍ୟା ତେଜି ଶାକ୍ୟସିଂହ ଉଠିଲେ ସତ୍ୱରେ,
ପଡ଼ିଲା ସକଳ କଥା ମନେ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ।
ଜୀବନର ଭୁଚ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଆପଣା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ନୂତନ ରୂପରେ ସଜ୍ଜ କଲେ ଅନୁଭବ ।
ବଳାସର ବଷ-ବୃକ୍ଷ କରିବ ଛେଦନ,
ବୈରାଗ୍ୟର କଥା ଭାଳ ଦୃଢ଼ କଲେ ମନ ।
ଅବସାନ ନିଶି— ଘୋର ମଦନ, ନଙ୍ଗାଣ,
ମଣିଲେ ଏ ପାପଶିଖା ସମାନରେ ପ୍ରାଣ ।
କଳ ନଉଗଲା ପାପ — ନଉବ ଜୀବନ,
ଜଗତ ସମ୍ବନ୍ଧ ମାତ୍ର ମାୟାର ବନ୍ଧନ ।
ବୃଥା ଗଡ଼ାପାଡ଼ ମାତ୍ର କରେ ଏ ଜୀବନ ?
ଅବଶ୍ୟ ଏହାର ଅଛି ଶାନ୍ତିନକେତନ ।
ନ ପାରିବ କରି ଯେବେ ଲୋକେ ପରିତ୍ରାଣ,
ଅଲୀକ ଅଶର୍ଯ୍ୟଭୋଗ, ବୃଥା ଏହ ପ୍ରାଣ !
ସମ୍ପ୍ରତି ରଜନୀ ଶେଷ— ଅରୁଣ ଉଦତ
ହୋଇ ନାହିଁ, ସ୍ୱଦଗ୍ଧକ ଶଯ୍ୟାରୁ ଉତ୍ଥିତ ।
ଜଗତ ନିସ୍ତବ୍ଧ, ଜଦାଚତ ପକ୍ଷିପକ୍ଷ
ସ୍ତବ୍ଧତ, ଶବ୍ଦିତ— ପଥା ଶାକ୍ୟସିଂହ ବକ୍ଷ ।
ଆନନରେ ବରତଣା କରନ୍ତି ସଖୀରେ,
ବଷଣ୍ଣେ ନଲିପ୍ତ ମନ ଉଦାସଦୃଷ୍ଟିରେ ।
ନଦନ ବଳାସେ ସୁପ୍ତ ଭ୍ରାନ୍ତ ଶୁବୋଦନ,
ଆନ ସବେ କରୁଛନ୍ତ ସୁଖରେ ଶଯନ ।

ଅଷ୍ଟମ ସର୍ଗ

ମହାନଣା

ଅସ୍ତାଚଳଗାମୀ ରବି, ଆସେ ବଜ୍ରବଙ୍ଗ,
ଶାକ୍ୟ ବଂଶ ସୁଖଲବ ଗମନ ସୁଭନା ।
କପିଳବସ୍ତୁରେ ଦେବାଳୟେ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି,
ମଙ୍ଗଳ ଅଲଭ ଶବଲହଣ୍ଡୀ ବସ୍ତାରେ ।
ପ୍ରବେଶିଲ ଯୁବରାଜ କଣ୍ଠରେ — ବଟିନେ ।
ଭେଳ ଧାନ ଛୁଟି ଧାରେ ପ୍ରବେଶି ନଗରେ
ଦେଖିଲେ ଆଲୋକମାଳା ବାଦ୍ୟ ନନାବତ,
ବରଣ ପତାକାବଳୀ ତରଙ୍ଗ ବକାଶେ ।
ସୁନର ତୋରଣ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ, ରମ୍ଭାତରୁ ପାଶେ ।
ଗୃତ, ଦେବଦାରୁ ଶାଖା, ଚୂତମଞ୍ଜରୀ
ଲମ୍ବିତ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ — ସବେ ଉତ୍ସବ ଉତ୍ସବେ ।
ରାଜମାର୍ଗ ଦେହପାର୍ଶ୍ୱେ ଆଲୋକର ମାଳା,
ସ୍ୱଚ୍ଛ-ଗୃଣୀ କଣ୍ଠେ ଶୋଭେ ରତନର ହାର ।
ଲଲାମସ୍ୱୀ ହାସ୍ୟମୁଖୀ ଅନନ୍ତପ୍ରତିମା,
କମ୍ବୁହସ୍ତା ଲୁଲବନ୍ତ ଅଙ୍ଗନା ସକଳେ,
କେ କରେ ସଙ୍ଗୀତ କେବା କରେ ଦୁନ୍ଦୁଭିଧ୍ୱନି;
ଲଲାମସ୍ୱୀ ଦେବକନ୍ୟା ନିବନ୍ଧ ନଗରେ ।
ଏହିକାଳେ ଯୁବରାଜ ବାଳା ଅବ୍ଦେଦଣେ
ଯାନ୍ତେ ରାଜମାର୍ଗେ ସବେ ଅନନ୍ଦେ ଉଲ୍ଲାସେ
ଦେଲେ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳ ବଲ୍ଲିବନସ୍ତବ୍ଧରେ ।
ପଡ଼ୁଛି ଲୁସୁମରାଶି ଯୁବରାଜ ଶିରେ,
ଦେହେ ଅଶ୍ୱଘୁଣ୍ଡେ ପଦେ ଅଳସ୍ତଧାରରେ ।
ନୃତ୍ୟଶୀଳ ତୁରଙ୍ଗମ କରେ ଶ୍ରୀବାଭଙ୍ଗି
ଯାଏ ତାଳେ ତାଳେ ଖୁର, ଦେଲେ କରତାଳ
ସୁନଖ୍ୱ ନାଗଖ୍ୱରେ ଅନନ୍ତମନରେ ।
ସମ୍ମୁଖେ ପଶ୍ଚାତେ ଅଗ୍ରେ ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ
ଉଠେ କଯୁକଯୁକାର ଧ୍ୱନି ଅନୁଖଣେ ।

ଗାମୁଛ ଆନନେ ସ୍ପର୍ଶି, ମାତୃ ଯୁବଗ୍ରଜ
କ ଅଜ୍ଞାତ ଚନ୍ଦ୍ରାବଶେ ଅରୁଣ ଅନ୍ତର ।
ଏତେ ସେ ଉତ୍ସବ କଛ ନୁହେ ଅନୁଭବ ।
ପ୍ରବେଶିଲେ ଘରେ - ବେଡ଼ଦସ୍ତ ପ୍ରଭାଷା
ଗଲେ ଅସ୍ତେ ଅସ୍ତେ ଭାବ ଉଛେ ସାବଧାନେ !
ଶ୍ରମାନ ମଣିମା ଯୁବଗ୍ରଜ ଶୁର ବଜେ ।
ସମ୍ଭ୍ରମେ ନାଗ୍ରଏ ଉଠି ଛନ୍ତି ବେନ ପାଶେ ।
ଧର କୋଳେ ଆନନ୍ଦରେ ମାତା ପ୍ରଜାବତ୍ତ
ଦେଖାଇଲେ ନବଜାତ ଶିଶୁ ଯୁବଗ୍ରଜେ ।
ପତ୍ତଲ କରୁଣା ଦୃଷ୍ଟି ହୁମୁଦ କୋରକେ.
ଶଶାଙ୍କକୌମୁଦୀ ! ଦେଲେ ଝୁଲଝୁଲୀ ନାଗ୍ର,
ଆନନେ ଉତ୍ସବ ମାତା, ଗୋପା, ଶୁଦ୍ଧୋଦନ,
ସହଚର, ସହଚର୍ଯ୍ୟ, ପୁରବାସୀ ଜନେ ।
ଉତ୍ସବ ଆନନ୍ଦସ୍ରୋତ ବହେ ଅହରହ,
ସକଳ ମୁଖରେ ହାସ୍ୟ, ହୃଦପ୍ରେ ଆନନ୍ଦ,
ସବେ ପେଲେ ଆନନ୍ଦରେ ପଡୁଛନ୍ତି ଢଳ ।
ହାସ୍ୟର ତରଙ୍ଗେ, ଶିଶୁ କାନ୍ଦିଲା ଉଚ୍ଚରେ —
ସେ କ୍ରନ୍ଦନ ମଧୁଧାର ଢାଳେ ସବ କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଗୋଷିଲା, ଥଯିଲା, ଶିଶୁ ଉଚ୍ଚି ଉଚ୍ଚାସରେ ।
କେବଳ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଶୁଣି ସେ କ୍ରନ୍ଦନ ଧ୍ୱନି
କଲେକ ମିତ୍ରାନ୍ତ ତଥା ଆପଣା ମନରେ —
ଆଜନ୍ମମରଣ କାନେ ମାନବ ସନ୍ତାନ ।
(ମୁଖ ଅନୁଭବେ ସାହା ଦୁଃଖର ଅନ୍ତିତ)
ଲୋକଦେଖା ହସ କ୍ରନ୍ଦନର ରୂପାନ୍ତର,
ଅଥବା ନବୋଧଗଣେ ଦଷନ୍ତି ନ ଦୁଇଁ ।
ସୁପସ୍ତମ୍ ପାଣେ ପଶୁ ଉଷେ ବଲ୍ମଦଳ ।
ସାହାର ସେ ସ୍ଥାନେ ବ୍ୟଥା ମନ ସେହି ସ୍ଥାନେ —
ନରେନ୍ଦ୍ର ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଛଡ଼ ଗୋପା ଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦା ।
ଆନନ୍ଦ, ଆତଙ୍କ, ଭସ୍ମ, ଭରସା ଉତ୍ସ୍ମ
ଯୁଗପତ ହୃଦସ୍ପରେ ସେକାଳେ ଉଦସ୍ମ
ସ୍ୱାମୀ — ଶିଶୁ — ଦୁଇ ମୁଖ କର ନଗ୍ନଷଣ,
ଜୀବନପ୍ରତିମା ଶିଶୁ — ଜୀବନବଦ୍ଧରେ ।
ଶିଶୁ ଜାତ ଶୁଭବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରସ୍ତର ଗଳ୍ୟରେ,
ଉଚ୍ଚୁଳେ ସାଗର ବାହୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦସ୍ପରେ,

ନର୍ତ୍ତନେ, ଗାୟନେ, ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ଆଳାପନେ,
ପରସ୍ପରେ ଲଭି ବନ୍ଧୁ ଆହ୍ୱାନେ, ଉତ୍ସବେ,
ବଳଗଣେ ଅର୍ଥ, ନାହିଁ ଦବା ନଣି ଲଜ୍ଜନ ।
ଏ ଘୋର ଅନନୋତ୍ସବେ ମତ୍ତ ନରନାଗ,
ବରଷନ୍ତୁ ଦସ୍ୟା ଗୋପା ବ ଅଶ୍ରୁବ ଲାଜ ।
ଚନ୍ଦ୍ରମା ଚନ୍ଦ୍ରିକା ବ୍ୟାପ୍ତ ଗଗନ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ,
ଅଲକ୍ଷେ ପ୍ରଳପ୍ତକାଙ୍କ ମେଘଖଣ୍ଡ ଭାସେ ।
ବସିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଯାଇ ରତ୍ନସିଂହାସନେ,
ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣ ଥାଳୀରେ ବନ୍ଦା ଭୂସ୍ନ ସ୍ତବକ ।
ନର୍ତ୍ତନକୁଶଳା ନାଗ୍ନ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରଜ୍ଞଣା,
ମଦାର୍ଦ୍ର ଭୂଷଣ ବସ୍ତ୍ର ଭୂସ୍ନମେ ମଣ୍ଡିତା,
ଦେଢ଼ି ଉତ୍ତା ଦେଲେ ଯୁବଗ୍ନକ ଚତୁପାଶେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଚତୁପାଶେ ଯଥା ତାରାବଳୀ ।
ଘାଣାବନନ୍ଦତ ବଂଶୀରେ ନାଦ୍ୟଗଣେ
ଆରମ୍ଭିଲେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ । ପବନହିଲ୍ଲୋଳେ
ଭାଳେ ପୁରବାସିକଣ୍ଠେ । ଗାଳାକାଶ ଭେଦ
ସେ ସ୍ୱର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ଭେଉ ପବନେ ବଳାନ ।
ସନ୍ଧ୍ୟାପପାସୋତ୍ସ ସେହ୍ନ ସଙ୍ଗୀତଲହଣ
ସପ୍ତଭାବ ମନେ କର ଦଏ ଜାଗରତ,
ଜାଗାଲୀ ସଙ୍ଗୀତେ ବଳଶାସ୍ତ୍ରୀ ଭୂଜଙ୍ଗମ;
ଅବା ଯଥା ପ୍ରସ୍ଫୁଟର ସୁମନ ବସନ୍ତେ ।
ମାତ୍ର ସ୍ୱବାଗ୍ନକ ସେହ୍ନ ତାନ ଲସ୍ୟ ଗୀତ
ନ ଶୁଣିଲ ପର କହିଛନ୍ତି ବ ଭଦାସେ !
ମଣିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଏହ ସଙ୍ଗୀତ ସ୍ୱର୍ଗିଣୀ—
ଜଗତର ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ହାହାକାର ବାଣୀ ।
ଦେଖିଲେ ଲବଣ୍ୟମସ୍ୱୀ ନର୍ତ୍ତକୀ ବଦନେ
ଜନ୍ମ, ବ୍ୟାଧି, ଶୋକ, ମୃତ୍ୟୁ ରହ୍ନଛ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ ।
ମୃଦଙ୍ଗର ତାଳେ ତାଳେ ଶୁଣିଲେ ସେମନ୍ତ
ବୋଲେ ସେହ୍ନ— ଭୂତ ଲୋଡ଼ ସତ୍ୟ ଭବ୍ୟପଥ,
ବଶୀଥେ ନର୍ତ୍ତକୀଗଣ ଜ୍ଞାନ୍ତ ନର୍ତ୍ତନରେ,
ନଉଛ ଉତ୍ସବ, ନମେ ନବେ ପପାବଳୀ,
ଅନନ୍ତର ଅବସାନେ ଅବସନ୍ନ ସୁପ୍ତ,
ନଦ୍ରାଗତ। ନମେ ସବ ନର୍ତ୍ତକୀ ସୁନସ୍ତା ।
ଭୂନିଦ୍ର ଭବରେ ଛନ୍ତ କେବଳ ଗୌତମ,

ସୁଦାମାବୃନ୍ଦରେ ଶିଶୁ ପାଶେ ଜନ୍ମିଲେ।
ସଙ୍ଗ ଗୋପା, ଯଥା ଲୁପମିତା ସ୍ପର୍ଶଲତା।
ସଦ୍ୟକାତ ଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଦେଖିଲେ ଅନାଉ,
ନିନ୍ଦନ୍ତି ଦେବତା ଶିଶୁ ଆମିନ୍ଦୁ ଓଜାଉ।
ଅତୃପ୍ତନୟନେ ଗୋପା ଚନ୍ଦ୍ରାନନେ ଗହଁ
ବସି ଜାଡୁଛନ୍ତି କେତେ କଥା ଯୁଜଗୁନ।
ଶୋଣିତବାହୁଙ୍କ ଶିଗ୍ର ଛଣ୍ଡିବ କେପନେ ?
ସଦ୍ଭକରେ ଶୁଷ୍କ ହୋଇ ଯିବ ଉପଶିଗ୍ର।
ନାହିଁ ନାହିଁ, ନୁହେ ଏହା ନୃଶଂସ ବେଲ୍ଲଗ;
ଅଙ୍ଗାରଖାପାଇଁ ଉପ ଅଙ୍ଗୁଳୀ ଛେଦନ।
ଜନ୍ମିବଙ୍କ ଗୋପା ଦେଖି ଦେଖିଲେ ସ୍ୱପନେ,
ସହସା ଜନ୍ମିଲାକାଶେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଝଟିକା
ବଢ଼େ ପ୍ରବଳରେ, ଜନ। ମେଘେ ବଜ୍ରପାତ,
ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଗଣେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଢ଼ବରେ
ଧାବତ, ଆହତ ମହାଦେଗେ ପ୍ରବଳରେ,
ଏକ ଏକ ତାଗ୍ର ସଙ୍ଗେ ପଡୁଛନ୍ତି ଖସି,
ନକ୍ଷତ୍ରର ଚନ୍ଦ୍ରମା ଜ୍ୟୋତି, ନକ୍ଷତ୍ର ତପନ,
କମ୍ପିତା ମେଦନୀ, ବିରଗଜ ଛନଘନ !
ଦାବାନଳେ ଦଗ୍ଧ ବନ ! ସଙ୍ଗ ବଣ୍ଟୁଖଲ।
ଗୋପାଜଣ୍ଟ ମୁକ୍ତାହାର ଛିଡ଼ପଡ଼େ ଭୂଶି,
ବଣ୍ଟୁଖଲ କେଶପାଶ, ସର୍ବ ଅଳଙ୍କାର।
କଙ୍ଗାଳଜ ପରି ପଡ ଜାନନ୍ତି ଭୂମିରେ,
ଗଜକାପ୍ତ ଛତ୍ର ଦଣ୍ଡ କେତନ ଜ୍ୟୋତ୍ସ,
ଛନଘନ ସିଦ୍ଧାର୍ଥଙ୍କ ଦେହ ଅଳଙ୍କାର !
ଆଚ୍ଛାଦତ ଗଜପୁଷ୍ଠ ନବଡ଼ ଭଳିରେ,
ଶାକ୍ୟବଂଶ ଗଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ମଜନବଦନା !
ପଡ଼ଲେ ଚମକ ଗୋପା, ବହି ଯାଏ ଯାଇ,
ସ୍ୱମିଙ୍କୁ ସ୍ୱପନ କଥା ବୋଇଲେ ବସ୍ତାର—
ପୁଚ୍ଛିଲେ, ହେ ନାଥ ! ବୋଲ ଏ ଚ ଅମଙ୍ଗଳ ?
ଦେଖିଲି ଭୟଣେ ସ୍ୱପ୍ନ ! ଚ ବଣା ମୋଦର
ହେବ ? ନୁହେ ସ୍ଥିର ବୁଦ୍ଧି— ମନ ଅନାସ୍ଥର୍।
କାନ୍ଦୁଛ ପରାଣ ଚମ୍ବେ ଦେଖି ଭୟପନ।
ବୋଇଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ, ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭେ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ !
କରେ ଯେବା ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚା, ଧର୍ମ ତା ରକ୍ଷକ।

ଧର୍ମବଳେ ବଳୀୟାନ ଲୋକ ଜଦାଶିବ
ନ ହୁଅନ୍ତୁ କାଣ ହିମ୍ବେ ! ବଧବେ ପଉତ ।
ସମ୍ପ୍ରତି ଏଦ୍ଦିଗ ଚୋପା ନ ଦୃଶ୍ୟଲେ ତତ୍ତ୍ୱ,
ଜଗତ ଉଦ୍ଦଶ୍ୟମସ୍ୱ ବାକ୍ୟ ଅର୍ଥ ବନ୍ଧୁ,
ଦେବ ଜ୍ଞାନଲବ ପାପହରଣ ଏହିରୂପେ ।
ଜଦ୍ରାଗତା ଚୋପାଦେଖା — ଜାଗଙ୍କ ମନରେ
ଶସ୍ୟ ତେଜ ଶାକ୍ୟସିଂହ ଚରିତ୍ର ଅବେଗେ
ଭ୍ରମିଲେ ଅଚଳ ମଧ୍ୟେ ଉଦାସ ମନରେ ।
ଗୀଣକ୍ୟୋତ୍ସ ଦୀପଶିଖା, ସର୍ବେ ଅଚେତନ,
ଶବ୍ଦହୁ କେବଳ ସୁପ୍ତ ଜଗାସ ପବନ.
ଗମ୍ଭୀର ଉଜଗା, ଜଲେ ସ୍ଥଳେ ପ୍ରାଣିଗଣେ
ସନ୍ତାପହାରିଣୀ ନିଦ୍ରା ଥଉଛନ୍ତି ଡୋଳେ ।
ନଯଉତା ଜିଦ୍ରାବଶେ ନର୍ତ୍ତିକା ସକଳେ —
ସ୍ତିମିତ ଆଲୋକ କ୍ୟୋଉ ପଉତ ମୁଖରେ,
ଖଳଡଦସନା କେହ, ବହି ଲକଦଙ୍ଗ,
ସ୍ୱପ୍ନାବେଶେ କରେ କେହ ଦନ୍ତ କଡ଼ମଡ଼,
କେ କରେ ପ୍ରଳାପ, କାହା ନାସିକାଚର୍ଜନ
ଶ୍ରବଣେ ବକାର ଜାତ ସଦ୍ଦଳେ ମନରେ,
ମୁଖରୁ ଗରଳ ବହୁ ସାରୁଛୁ କାହାର,
ଗର୍ହୁଛୁ ଉତ୍କଟ କେହ ଦିଶାଚୀ ସମାନେ ।
ଦେଖି ଏ ଜାବସ୍ତୁ ଦୃଶ୍ୟ ମହାଘୃଣା ଜାତ
ଜ୍ଞମାର ମନରେ — ଧିକ ! ବୋଇଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ।
ପ୍ରହରକ ଦୂର୍ବେ ଯେତେ ଅବଳା-ଅହସ୍ତା,
କାମକଳାବନ୍ତା, କେତେ ନସ୍ପନରଞ୍ଜନା
ନୃତ୍ୟ ଥିଲେ ଜନମତ୍ତା — ଏବେ ମୃତପ୍ରାସ୍ତ
ନଯଉତା, ଧିକ ! ଜୀବନର ପରିଣାମ !
ଉତ୍ସବର ଲୀଳାଭୂମି ଥିଲା ଏହ ସ୍ଥାନେ,
ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ପରିଣତ ଶ୍ମଶାନ ସମାନ !
ଏହ ତ ସଂସାରସ୍ଥତ ? ଅଳ୍ପ ଲୋକରଣେ
ନ ବୁଝି ଉନ୍ମତ୍ତ ସଦା ଅଲୀକ ଅମୋଦେ ।
ବହ୍ନି ସମାନ ପତ ଗଡ଼ନ୍ତୁ ପଙ୍କରେ,
ପତଙ୍ଗ ସମାନେ ନରେ ବଳାସ-ଅନଳେ !
ଜ୍ଞାନଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ପୁଣି ଗର୍ହୁ ନାସ୍ତିଗଣେ,
ଜଡାନ୍ତ କରୁଣାପାତ୍ର ଅଜ୍ଞାନ ସକଳେ,

ବ୍ୟାଧ ଜାଲେ ମୃଗୀସମ— ଇନ୍ଦ୍ରିୟଜାଳସା-
ପାଶେ ବଦ୍ଧ— ପଙ୍କ ମଧ୍ୟେ କରୀସମାନ ।
ଯୌବନର ମ୍ରୋତ ବହୁଯାଏ ଅନୁକ୍ଷଣ,
ନ ଜାଣନ୍ତୁ କଦା ଦଶା ହେବ ପରିଣାମେ ।
ଭୋଗ-ତୃଳାଦଳ ପାନେ ଆପଣେ ଉନ୍ମତ୍ତ,
କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ରୂପାନଳେ ପୋଡ଼ନ୍ତୁ ଜଗତ ।
ଅସାର ସଂସାରସୁଖେ ମନମତ୍ତ ପାପେ,
କ ସ୍ପୃଷ୍ଟଣ ପରିଣାମେ ହେବେ ଉପଗତ ।
ଯିବ ସତ୍ୟ ମୁକ୍ତିମାର୍ଗ ଅନ୍ୱେଷଣପାଇଁ,
ବନା ସ୍ୱାର୍ଥବଳଦାନେ ମିଳେ କ ପଦାର୍ଥ ?
ଅହା ! ମୋର ବୃଦ୍ଧ ପିତା ନୟନପ୍ରତିମା,
ହୃଦସ୍ପଶୋଣିତବନ୍ଧୁ, ଜୀବନସର୍ବସ୍ୱ
ସମାନ ପାଳନ୍ତୁ ମୋତେ । କରିବ କେହି
ଦକ୍ତାଘାତ ଅହା ! ଏକ ! ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ?
ଯିବ କ ଶୁପତେ ତ୍ୟାଗ କରି ରାଜସୁଖ ?
ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଯାବେ ଯତ ନେବ ମୁଁ ପେଲଣି ।

ନବମ ସର୍ଗ

ମେଲଣ

ରାଜ୍ୟବାସୀ ଜନଗଣ ଶୁଭାଶୁଭ ଘର
ନ୍ୟସ୍ତଚିତ୍ତେ—ନ୍ୟାସ୍ୟାନ୍ୟାସ୍ୟ ସେ କରେ ବଶ୍ୟର,
କପର ସେ ଲୋକ ହେବ ସ୍ୱଖରେ ନଦ୍ରତ ?
ନ୍ୟାସ୍ୟବାନ ନରପତ ନସ୍ତତ ଚନ୍ତତ ।
ସ୍ୱର୍ଗ ରାଜା ଶୁଣିଲେଣି ସ୍ୱତ ଉଦାସୀନ—
ବରତ୍ର ବଷପ୍ଟେ ଧାନେ ବଳନେ ଅସୀନ ।
ମହାରାଜ ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ମହାର୍ଘ ଶଯ୍ୟାରେ
ଶସ୍ୟାନ—ଉନ୍ଦ୍ରିଦ୍ର-ନାନାବଷପ୍ଟ ଚନ୍ତାରେ ।
ସ୍ୱଖପ୍ତିର ସ୍ୱଖ ଲୋକ କରେ ଅନୁଭବ -
ସଦଳେ ଘଟିବା ନୃପଘରେ ଅସମ୍ଭବ ।
ଶଶୀଥେ ନଦ୍ରତ ପୁରବାସୀ ଜନଗଣ,
କେବଳ ଜାଗତ ରାଜପୁତ୍ର, ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ।
ଅଲକ୍ଷେ ସ୍ଥିରପଦେ ନୃପତନ୍ଦୁମର
ବନପ୍ଟେ ବନ୍ଧଲେ ଯାଇ ଜନକସ୍ପର ।
ବଳାଶେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କାନ୍ତ ଦେବସ୍ତ୍ରୀବରେ,
ମହାର୍ଘ ମାଣିକ୍ୟ ଜ୍ୟୋତ ଅନ୍ଧକାରଘରେ ।
ଜନକ ଚରଣ ବନ୍ଦ ବୋଇଲେ ନନନ —
ଶୁଣିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ହେଉ, କରେଁ ନବେଦନ ।
ବାସନା ସାଧିବ ଇଷ୍ଟ, ଦଅ ଅନୁମତ,
ମୋ ଜୀବନରେ ଘଟୁ ସ୍ୱଖ ଦୁଃଖ ବା ଦୁର୍ଗତ ।
ଅନାସ୍ପର୍ତ୍ତ ସିବାପାର୍ଶ୍ୱ ଗନ୍ତବ୍ୟ ମାର୍ଗରେ,
ଆଜ୍ଞା କର ଏହ ମାତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନା ସସ୍ପରେ ।
ଅଲକ୍ଷରେ ଘଟେ ସବେ ବଧାତାବଧାନ,
ଉପଲକ୍ଷ ମାତ୍ର ଲୋକ କାଣନ୍ତୁ ପ୍ରମାଣ ।
ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନେ ଯାଏଁ, କର ଅନୁମତ,
ନାହିଁ ମୁହିଁ ଆତ୍ମବଶ, ବସ୍ପନ୍ତା ବସ୍ପତ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ମୋର ଏଣ ଆଦେଶେ ତପସ୍ୟା,
ହେ ଦେବ ! ପୋଷିଛ ମନେ ବଶ୍ୱାସ ଭରସା ।

ତମକ ଘନଲେ ନୃପ ପୁଅମୁଖ ଗହଁ ;
ରହଇନ୍ତୁ ଏକବୁଝେ ପଛୀ ମାତୁ ନାହିଁ ।
ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ପୁଅବାଣୀ ମାତୁକ ସମ୍ଭ୍ରତ
ହୃଦଶୁଁ କଠୋର ମନେ ମଣିଲେ ନୃପତ ।
ସାଷ୍ଟମ ଲଘଲେ ପୁଣି ଖଣକ ଜୁଝିରେ,
ଗହଁଇନ୍ତୁ କେନନେଦ ପୃଥ୍ବୀ ଅଣ୍ଡାରେ ।
ନଯାସ ପକାଇ କଣ୍ଠେ ବୋଇଲେ ଗଜନ—
ରେ ପୁତ୍ର ! ତୋହର ଅଛ କଵା ପ୍ରଯୋଜନ ?
ବ ଅଜ୍ଞାନ ଅଛ ତୋର, କଥାଇଁ ସମ୍ଭାର
ତେଜିବୁ ? ବୃଥାରେ ମୋତେ କର ନା ସହାର ।
ଲଳନା ଲାବଣ୍ୟମୟୀ ଗୋପା ସାଧ୍ୱୀ ସତ୍ତ,
ଶାକ୍ୟକୁଳଲକ୍ଷ୍ମୀ ବଧୂ ସରଲା ଯୁବତ୍ତ ।
ଦେବପୁତ୍ର ସାଉଜାତକୋରକ କୁମାର,
ବଉଶାଳୀ ଶାକ୍ୟଗଜ୍ୟ ବଞ୍ଚାତ ସମ୍ଭାର ।
କମଳାର ଲୀଳାସ୍ଥଳୀ ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣପ୍ରସବା,
ପ୍ରକୃତିର ରତ୍ନାଘର ମେଲଅଛୁ ଅବା ।
ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଚଉ ଏ ଦେଶରେ ନାହିଁ,
ସାରପ୍ରକାବନ୍ତ ଏହା ସମାନରେ କାହିଁ ।
ସୁଠାଣ କୋମଳ କାନ୍ତ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ସୁମନ
ସମାନ ସୁରୂପ ତବ ନବ ଯଉବନ ।
ବଳନ ଵପଦସ୍ପର୍ଶୀ ନବଡ଼ ବାନନ,
କେଉଁ ସହ କରିବୁ ରେ ତପସ୍ୟା କେସନ ?
ଆରେ ମୋର ବାପଧନ ପ୍ରିୟ ପ୍ରାଣାଧିକ,
ଅନ୍ଧର ଲଉଡ଼ି ଶାକ୍ୟକୁଳର ମାଣିକ !
ତୋହର ଜନକଶୋକ ଯାଇଛୁ ପାସୋରି,
ତୋର ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ଅଛୁ ପ୍ରାଣ ଧରି ।
ଉନିରଅଞ୍ଜନ ଅଲ୍ଲ ମୋର ଶାକ୍ୟଗଜ୍ୟ
ହୃଦସ୍ୱ ହୋଇଛୁ ବାପ ! ଭୁହ ଦ୍ୱିଜଗ୍ଧକ ।
ହୃଦସ୍ୱର ଗ୍ରନ୍ଥି ମୋର ଜୀବନସମ୍ବଳ,
ଏକା ତୋହ ବନା ବାପ ! ସକଳ ବିଫଳ ।
ପ୍ରକାବନ୍ତ ଗୋପା ବଧୂ, ଗୌତମୀ ତୋ ବନା
ବାତାକାର କଇ ପ୍ରାଣ ଦଗ୍ଧଇବେ ସିନା ?
ବୃଦ୍ଧ ପିତା ମାତାକୁ ଭୁ ନ ଯାଅ ବସାଇ,
ନ ଯାଅ ରେ ପ୍ରକାଶଣ କନାଇ କନାଇ ।

ନପୁନପିରୁଲୀ ଥରେ ମୋର ମଳାହାର,
ଆଶା-ଆକାଶରେ ଏକମାତ୍ର ଧ୍ରୁବତାର ।
କେତେ ଆଶା ଭରସା ରେ ବାନ୍ଧୁଛୁ ଜୀବନେ,
ବସାଇ ସକଳେ ବାପ ! ସିନ୍ଦୁ ତୁ କେସନେ ?
ନବକାତ ଶିଶୁଙ୍କୁ ଅନା ବାପ ଥରେ,
ତ ଭଇବ ବଧୂଙ୍କ ମୋ ଭଗ୍ନର ମନରେ ।
ବସାଇ ଦେବୁ ତ ତୁ ରେ ସୁଭଗା ମାତାକୁ ?
ଗହୁବେ ଆଣାପ୍ପୀ ଜନେ ଅନାଇ କାହାକୁ ?
ହେଇଣି ରେ ଜଗତ୍ପାଣ୍ଡି, ନାହିଁ ଦେଢେ ବଳ,
କେବଳ ଭରଛୁ ତୋତେ ଜୀବନସମ୍ବଳ ।
ଛନ୍ତ ଦେ ରେ କଥା ମୋର,ଶାକ୍ୟଗୁଳ୍ୟ ଲେଳ —
କେ ଗାଇବ ସେମାନଙ୍କୁ କେ ଦେବ ସମ୍ମତ ?
ଜବା ଲେଡ଼ା ବୋଲ ତୋର ଦେବ ବାହା ଆଣି,
ବୋଲ ଯେଇ ମନକଥା ଘାରେଁ ସେତେ ଜାଣି ।
ପୁଣ ପୁଣ ବୋଲୁଛୁ ରେ ଜ୍ୱାଳ ହେଲେ ମନେ,
ପ୍ରଜାବତୀ ଗୋପା ବଧୂ ବଞ୍ଚିବେ କେହନେ ?
ଏହି ଶାକ୍ୟବଂଶ କଲ୍ପପାଦପ ସମାନ,
ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ଯଶ-ପୁଷ୍ପ ବଦ୍ୟମାନ ।
ଥଲ୍ ତୁହ ମୂର୍ଦ୍ଧିମନ୍ତ ଗୌରବ ସମ୍ଭରେ,
ତୋଡ ବନା ବୃଥା ଦେବ ଗାଳ ତୁ ବୃଦ୍ଧରେ ।
ଶୁଣିଲା ଗଳାଙ୍କ କଣ ନ ଥିଲା ବାଣୀ,
ଅଦ୍ଧରଲ ହଡ଼େ ବେନ ନପୁନରୁ ପାଣି ।
ଜତାନ୍ତ ସନ୍ତପ୍ତ ସ୍ୱଜଗଳ ଏହା ଦେଖି,
ଆଲୁକରେ ପିତା ମୁଖ ଅଇଣ୍ଡ ଜରେଖି ।
ବୋଇଲେ ଏ ଅନ୍ତେ ଧୀରେ କୋମଳ ଜରନେ,
ଅଟେ ଦିଓଃ ! ମୋତେ କଲେ ଆଦେଶ ଏକ୍ଷଣେ;
ଦେଇନୁ ମୋହର ଲେଡ଼ା ଉତ୍କଃ ପଦାର୍ଥ,
ଇଚ୍ଛିତ ପାଇଲେ ସ୍ୱତେ ଜହିବ ସଥାର୍ଥ ।
ନୃପଉ ଭରସା ପାଇ ବୋଇଲେ ତନନେ,
ବୋଲ ବୋଲ ଲେଡ଼ା ତୋର ଜ ଦ୍ରବ୍ୟ ଏକ୍ଷଣେ ।
ବୋଇଲେ ଗୌତମ, ଦିଓଃ ! କରନୁ ଆଦେଶ,
ମୋ ଶସ୍ତରେ ନ ବାଧଉ ଯେହ୍ନେ କାୟକ୍ଲେଶ ।
ନ ମରଉ, ନ ଭୁଟଉ ସଖୀଦ ଯୌବନ,
ଦେବାଦେବ ମୋତେ ଏହ ଗୁରୁ ଗୋଟ ଧନ ।

ବୋଇଲେ ନୃପତି କଷ୍ଟେ ପଠାଇ ନଶ୍ୱାସ,
ପାଇବୁ ଅପ୍ରାପ୍ୟ ଈଶ୍ୱର, କହିଁ। ଏ ବିଶ୍ୱାସ ?
ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ଯାହା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ପଦାର୍ଥ,
ସେ ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଲୋଡ଼ୁ କହିଁ ରେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ?
ଯୋଗିଗଣ କରି କଷ୍ଟକ୍ଲାନ୍ତ ତପସ୍ୟା,
ଯାହା ଲଭିବାକୁ ପାଇ ନାହାନ୍ତି ଭରସା,
ଅପ୍ରାପ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଲଭେ କହିଁ। ଅଭିଳାଷ ?
ପ୍ରାପ୍ୟ ଏହା କହିଁ। କରୁ ମନରେ ବିଶ୍ୱାସ ?
ବୋଇଲେ ଗୌତମ ଶୁଣି ଅହେ ମହାମନା !
ଅନ ଏକ ବର ଏବେ କରୁଛୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।
ଶୁଦ୍ଧ ତେଜି ଯିବ ବନେ ତପସ୍ୟାକାରଣେ,
ନ ଲଭିବେ ସେଥେ କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ ମନେ ।
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ପିତଃ, ବନ୍ଦୁଛୁ ଚରଣ,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନେ ନୋହୁ ବିଚଳିତ ମନ ।
ଅନାଇ ଦେଖିଲେ ପୁତ୍ରବଦନ ରଞ୍ଜନ
ଏ ନୁହେ ମୋ ପୁତ୍ର, ନରରୂପୀ ନାରାୟଣ ।
ନ ସାଧ ମୋହର ତାଙ୍କୁ ଉତ୍ତିବ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟେ,
କରନ୍ତୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ଜଗତେ ।
କରନ୍ତୁ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଯୋଗେ ମୁକ୍ତିଲଭ ନରେ,
କହିଁ। କଣ୍ଟକ ହେବ ପଦରୁ ମାର୍ଗରେ ।
ଅବଗତ ହୋଇ ସମାଗତ ଜ୍ଞାନବଳେ,
ତଥାପି ଜାଣିଲେ ସ୍ନେହମୋହରେ ବଳଲେ ।
ବାଷ୍ପରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠେ କଷ୍ଟେ ବୋଇଲେ ରଞ୍ଜନ—
ଯାଅ ବାପା, କର ତୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଭକ୍ତିରେ ଚିତ୍ତଦେବ ଭଲଣରେ
ଓଳଗି ହେଲେକ କାତ୍ମମନୋବଚନରେ ।
ଚିତ୍ତଦେବଙ୍କର ପଦ ସଦ୍ଭକ୍ତି ସାଇ—
ଗୌତମ ଜଲେକ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବଳର ।
ପୁତ୍ରଙ୍କର କରପଦ୍ମ ଜନକ ପଦରେ,
ପିତାଙ୍କର କରପଦ୍ମ ପୁତ୍ର ମସ୍ତକରେ,
ପିତା ପଦଯୁଗ ସିକ୍ତ ପୁତ୍ରନେତ୍ରଜଳରେ,
ପିତାଙ୍କ ନସ୍ତନ ଅଶ୍ରୁ ପଡ଼େ ପୁତ୍ର ଶିରେ,
ଏ ମହାମହୁମାମ୍ବ ଚତ୍ର ଜଗତରେ
ଚଳ୍ଲ ମୁକ୍ତିକାମୀ ହେବେ ସଙ୍ଗ ନାସ୍ତ ନରେ ।

ଅତୁଳ ଜନକ ସ୍ନେହ ମମତା ସନ୍ତାନ
ଜଗତ ହିତାର୍ଥ କରିବାର ବଳ ଦାନ—
ମେଲାଣି ଯେଉଁବା ବେଦ। ସମସ୍ତ ଘଟନା—
ପିତା ପୁତ୍ର ଚରିତ୍ରରେ କରନ୍ତୁ କଳ୍ପନା ।
ବଦନ ଯେମନ୍ତ ପୁତ୍ର ତନୟନ୍ତୁ ଧାନେ,
ଜପଉଚ ପିତା କଲ୍ପଦ୍ରୁମ ସମାନେ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ସର୍ଗ

ବିଳାପ ।

ପାହିଲା ରଜନୀ, ହେଦେ ଅରୁଣ ଗଗନେ,
କାନ୍ଦୁଚି କପିଳବସ୍ତୁବାସୀ ଜଣେ ଜଣେ ।
ଚମକି ପଡ଼ିଲେ ଗୋପା ଛୁଟି ଧାଇକାରେ,
ଦେଖିଲେ ଅନାଇ ସ୍ୱାମୀ ନାହାନ୍ତି ଶଯ୍ୟାରେ ।
କାନ୍ଦିଲେ ବକୁଳେ ସଙ୍ଗ ଶିରେ ଚାଡ଼ି ଦାତ,
ଅଧିମାଧ୍ୟ ଡେଇଁ କାହିଁ ଗଲ ପ୍ରାଣନାଥ !
ଛୁଟିଲେ ଦାସୀଏ ଶୁଣି କ୍ରନ୍ଦନର ଧ୍ୱନି,
ଅକସ୍ମାତ ବ ଘଟିଲା ନ ଯାଣିଲେ ଜାଣି ।
କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ଗୋପା କାହିଁ ଗଲେ ପ୍ରାଣନାଥ !
ସଖୀଗଣ ମୁଣ୍ଡେ କରା ହେଲା ବଜ୍ରାଘାତ ।
ମୁହ୍ୟମାନା ଗୋପା ଭୂଇଁ ଢଳା ପାଉ,
ପ୍ରାଣନାଥ ! ପ୍ରାଣନାଥ ! ଗଲ କାହିଁ ପ୍ରଭୁ ?
ଧରାଧରି କରି ସଖୀ ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ବାରମ୍ବାର,
ଗୋପା କୋଳେ କାହିଁ ଛଡ଼ ଗଲ ପ୍ରାଣକାନ୍ତ !
ପୁନଃ ପୁଚ୍ଛିଲେ ସଖୀ, କାହାନ୍ତି ନିଦ୍ରାର୍ଥ ?
ଏକହିଁ ଉତ୍ତର କାହିଁ ଗଲ ପ୍ରାଣନାଥ !
ଏକହୁ ଅରେକ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ବାରମ୍ବାର,
ଘରେ ତ ନାହାନ୍ତି, କାହିଁ ଅଛନ୍ତି କୁମାର ?
କାହାନ୍ତି କୁମାର, ଏହ କଥାହିଁ କେବଳ
ପଡ଼ିଲା କପିଳବସ୍ତୁ ନଗରେ ବହଳ ।
କନକ ଗୌତମୀ ଦେଖି, ମାତା ପ୍ରଜାବତ୍ତ
ମୂର୍ଚ୍ଛିତା; ଚେତନାହ୍ନ ବୃଦ୍ଧ ନରପତ ।
ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଖେ ଏକ କଥା ବାରମ୍ବାର—
ଘରେ ତ ନାହାନ୍ତି, କାହିଁ ଅଛନ୍ତି କୁମାର ?
ଧାଇଁଲେ ପଦାତି, ଅଶ୍ୱାରୋହୀ, ରଥିଗଣ,
ଘରେ ଘରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କଲେ ଅନ୍ୱେଷଣ ।
ଖୋଜିଲେ ପର୍ବତେ, ଗିରିଗହ୍ୱରେ, କାନନେ,
ପ୍ରାନ୍ତରେ, କାନ୍ତାରେ, ପଥମାର୍ଗେ, ଉପବନେ ।

ସ୍ୱପନ ସମାନ ତଥ୍ୟ ଜଣାଗଲ ନାହିଁ,
ଘଡ଼ିମଧ୍ୟେ ରାଜପୁତ ଗଲଗଲେ କାହିଁ ?
ଅସିଲା ଛନକ, ବୋଲେ—କୁମାର ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ,
ଗଲଗଲେ ରାଜ୍ୟ ତେଜି ହୋଇ ବନବାସୀ ।
ଛନକ ମୁଖରୁ ଶୁଣି ଏହ ସମାଚାର,
ନର ନାସ୍ୱା ସଙ୍ଗେ ଉଚ୍ଚେ କଲେ ହାହାକାର !
ନ ଛୁଇଁଲେ ଅନ୍ନ ଜଳ ସାତ ଦିନ ଗଲା,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଏକକଥା ରୁମାର କାହାନ୍ତି ?
ସାତ ଦିନ ସାତ ରାତି ମାତା ପ୍ରଜାବର୍ଗ
ଅଜ୍ଞାନ, ମୂର୍ଚ୍ଛିତା, ଭୂମିତଳେ ପଡ଼ିଲେ ।
ଗୌତମୀ ଦେବୀଙ୍କ କଥା ସାଇଥରୁ ସତ,
ରାଜପୁତ୍ରେ କେହ ଜଣେ ନାହିଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର ।
ସଜ୍ଞାହୀନା ରୂପଭତା ଗୋପା ଅନୁକିମା,
ଅଜ୍ଞାନେ କାନ୍ଦିଲେ ସାତ ଦିବସ ଯାମିନୀ ।
ସାତ ଦିନ ସାତ ରାତି ବୃଦ୍ଧ ନରପତ
ନଷ୍ଟଜ୍ଞ, ଗାରବ, ପ୍ରାଣୁ ପରି ବସିଛନ୍ତି ।
ବସିଛନ୍ତି ସର୍ବେ କାନ୍ଦା ନେତ୍ରେ ନାହିଁ ନର,
ବଦା ଜଣି ବେଦ କରି ନ ପାରନ୍ତି ସ୍ଥିର ।
ଦଳଜ୍ଞାନେ ଇନ୍ଦ୍ର ରାଜପୁର ସର୍ବପ୍ରାଣୀ,
ନଦ୍ଧତ ବା କାଗରତ ନ ପାରନ୍ତି କାଣି ।
ସାତ ଦିନ ଅନ୍ତେ ରାଜା ପାଖେ ପ୍ରଜାବର୍ଗ
ବୋଇଚଲ, ତା ନାଥ ! କଲା ସତ୍ତଲ ଦୁର୍ଗତ ?
(ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ, ବନବାସୀ, ଏହା ଶୁଣି
କାନ୍ଦଲେ ବକଳେ ମାତା କାନ୍ଦୁନ କାନ୍ଦୁନ ।)
ପଦା କରଥିଲୁ ଦୁଇଜଣ ବୁଢ଼ାକାଳେ,
କଉଣ ଲଗାଇ ସ୍ୱଥ ଗଲୁ ସିନା ଗଲେ,
ମୋର ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ରେ !
ଅଯା ମାସ୍ୱା ଦେଖ ମୋର ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ !
ନନ୍ଦିନ୍ତରେ ସ୍ୱର୍ଗେ ବସିଛନ୍ତି ସାଧ୍ୱୀ ସତ୍ତ,
ମୋର ରଗିନ ଗୋ !
ମୁଁ ପାପିଷ୍ଠା ପୋତ୍ତମଲ ଦାରୁଣ ଅନଳେ,
କାହିଁ ଗଲୁ ସିଦ୍ଧାର୍ଥରେ ଛାଡ଼ଇ ସକଳେ,
ଦୁଃଖିସଙ୍ଗାଚ ରେ !

ସେ ବାଃରେ ଗଲୁ ସ୍ୱଃ, ସିନ୍ଧୁ ସେହୁ ପଥେ,
ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ ଭ୍ରମି ବେଃଚ୍ଚି ଚ ସତେ !
ଦରୁ ରଚନ ରେ !
ସୁନ୍ଦ ଦସ୍ତେ ସ୍ୱାକ୍ଷରର ଦେଇ ବେନଜନେ
ସିହଁ ଜାନପ୍ରସ୍ରେ ଏହା ଜାଳଥିଲୁଁ ମନେ,
ଅଜ୍ଞଲଭ୍ତ ରେ !
ନସ୍ତନପିଭୁଳ ମୋର ହୃଦସ୍ପରତନ,
ଝରୁଥିବୁଁ ବସି ପରେ ପିନା ବେନଜନ,
ଭଙ୍ଗରତନ ରେ !
ବୁଢାକାଳେ ପାଇଥିଲୁଁ କେତେ ତପସ୍ୟାରେ,
ମାସ୍ଥା କାଃ ଗଲୁ ଗୁଣ୍ଡ ନ ଗୃହିଲୁ ବାରେ,
ଦୁଃଖିସଙ୍ଗାଳ ରେ !
ହୃଦସ୍ପଣୋଶିଚଧାତ୍ର, ନସ୍ତନର ତାତ୍ର,
ହୁଲର ହୁଷ୍ଣ ମୋର ଗଲାକସ୍ଥିନାତ୍ର,
ହୁଲମାଣିକ ରେ !
ଶୋଷହୁମ୍ନ ଦେହ ନବଗତ ବଳ,
ଗୋପା କହୁଃଚ୍ଚି ପିନା ଦେଲୁ ପଦେ ଦଳ,
ନେଡ଼ପିଭୁଳ ରେ !
ଧନ ଧାନ୍ୟ ପରପୃଷ୍ଠି ରତନ ଭଣ୍ଡାର,
ଏକା ତୋଡ ଜନା ପିନା ସବଳ ଅନ୍ଧାର,
ହୁଲଚନ୍ଦ୍ରମା ରେ !
ଜାଲ୍ଲବେଳେ କଥା ପଦେ ନ ବୋଇଲୁ ବାପ,
ପୂର୍ବ ଜନ୍ମେ ମୁଁ ପାପିଷ୍ଠା କେତେ କଲ ପାପ,
ଶାକ୍ୟଭରପା ରେ !
ଏହା ଚ ମୋ ଲଲାଃରେ ଲହୁଥିଲେ ବଧ୍ୟ,
ପଶୁନ୍ତ କାନରୁ ପିଃ ହକ ସିନ୍ଧ ବଧ୍ୟ,
କୃପାକାଉଧ୍ୟ ରେ !
କାହୁଁ କାଳ ନଦ ମୋତେ ଅସିଥିଲା ମାଡ଼,
ବେଳ ହୁଣ୍ଡ ବାପ ପିନା ପଳାଇଲୁ ଛଡ଼,
ଜାବଜାବନ ରେ !
ବୋଇଲେ ଗଦ୍‌ଗଦ ସ୍ୱରେ ଙ୍ଗେଦେ ନଉପଉ,
ବଳାପ କରୁଛ ବୃଥା ପିନା ଆଗୋ ସତ !
ମାନବ ଚ ଖଣ୍ଡ ପାରେ ବଧାତା ନର୍ବନ୍ଧ ?
ସମ୍ପାତ ପାରେ ଚ ସଂନ୍ଧୁ ଢେଉ ବାଲିବନ୍ଧ ?

ଦେଖୁଛ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଗଣି ! କଲ ମୁଁ ଯତନ,
ବାସବଇବନ ବଳ ମଣ୍ଡାଇ ବହନ,
ଅତୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଗୁଡ଼େ ମୁଖର ଭଣ୍ଡାର,
ଶାକ୍ୟସିଂହ ତୁଲ୍ୟ ସିଂହ ଅଛ ବା କାହାର ?
ଲଳନାଲଲାମଭୂତା ପୁତ୍ରବଧୂ ଗୋପା,
ବେଷ୍ଟିତା ସୁନମ୍ର ନାଗ୍ନ ଅପ୍ସରସ୍ପରୂପା ।
ଅପତ୍ୟର ସ୍ନେହ ଘୋର ଫାଟ୍ଟାରବନ୍ଧନ,
ଏତେ ଜର ବାଳ୍ଧ ନ ପାରଇ ପ୍ରମନ ।
ମାନବର ସାଧ ଯାହା ସାଧିଛୁ ସକଳ,
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ତେଲ୍ଲ ସକଳ ବିଫଳ !
ମାସ୍ୱାଦେଷା ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ସ୍ୱପନବୃତ୍ତାନ୍ତ
ସେଦନୁ ମଣିଛ ନୁହେ ମୋ ପୁତ୍ର ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ।
ଜାଣିଥିଲ ଦେଖି ପୁତ୍ର ଦେହର ଲକ୍ଷଣ,
ଏ ନୁହେ ମୋ ପୁତ୍ର, ନରରୂପୀ ନାରାୟଣ ।
ଅସିତ ମହର୍ଷି ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ସମାଗ୍ର
ଜାଣିଥିଲ ପୁତ୍ର ମୋର ତେଜବ ସାଗର ।
ତରୁତଳେ ଶିଶୁସୁତ କରୁଥିଲ ଧ୍ୟାନ,
ଦେଖି ସବୁ କଥା କହଥିଲ ଅନୁମାନ ।
ବାହୁଡ଼ଉଣ୍ଡ ପୁତ୍ର ଦେଖି ଜଗ୍ୟ, ବ୍ୟାଧି, ଶବ,
ସେଦନ ଜାଣିଲ ମୋର ପୁତ୍ର, — ଅସମ୍ଭବ ।
ପଉଡପାବନ ବୁଦ୍ଧ ଏ ପଉଡ ଘରେ
ଜନ୍ମିଛନ୍ତି ପରବ୍ରହ୍ମ ମାନବ ରୂପରେ,
ମହାସତ୍ତ ମହାମାୟା ଦେବଙ୍କ ସମାନ,
ସଶୋଦା ଜନଙ୍କ ଭୁମ୍ଭେ,କର୍ଚ୍ଚେ ଅନୁମାନ ।
ଏ କପିଲବସ୍ତୁ ହେବ ନବ ବୃନାବନ,
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହିଦ୍ଧାର୍ଥ ମୋର ଅଧମତାରଣ ।
ପରଦୁଃଖହାର ଦେବ ! ସହ୍ୟବାହୁ ଶିରେ
ଜଗତ୍ପ ପରମବନ୍ଧୁ ଜନ୍ମ ଅବଗାରେ ।
ବୃଦ୍ଧ ପିତା ମାତା ଦୁଃଖେ ନ କାନ୍ଦଲ ପ୍ରାଣ,
ଲେଡ଼େ ବୁଢ଼ ପ୍ରାଣୀ କରବାକୁ ପରମାଣ ।
ଯାହା ପ୍ରାଣ କାନେ ଦେଖି ପରିବ୍ରଜାଟ,
କଲ୍ଲ ପିତା, ମାତା, ପତ୍ନୀ ଶିରେ ବଜ୍ରାଘାତ ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ନସ୍ପଦ ମାର୍ଗେ ଯାଇଛୁ ଭୁମାର,
ଏ ସମସ୍ତ ଚଣ୍ଡ ଦୁଃଖ କର ପରହାର ।

ମାନବ ଜନ୍ମର ବ୍ରତେ ଯାଉଛୁ ନନନ,
ବୃଥା ଭୁମ୍ ହାହାକାର, ନଖିଲ ଜନନ !
କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବ ଆମ୍ଭେମାନେ ସିହୁଁ ଦେବପାଶେ—
ଲଙ୍ଘିବ ଦୁସ୍ତର ସିନ୍ଧୁ, ପତଙ୍ଗ ଆକାଶେ ?
ଜାଣ ପ୍ରିୟେ ! ସ୍ୱାର୍ଥମିକ ଚିନ୍ତା ମାତ୍ର ନାହିଁ,
ଧାଇଁଛୁ ପବନ ହସ୍ତେ ଧରିବାର ପାଇଁ ।
ଧର୍ମ୍ମମାଗୁଁ ପଡିବ କି ଦେବ ସେ ନନନ
ଦେଖି ଦୁଃଖ ପିତା ମାତା ବଧିଲ ଜନନ ?
ବୋଇଲେ ନୃପତି ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ପ୍ରଜାବର୍ଗ —
ଚାଲି ଯାଉଁ ଛାଡି ତୁଚ୍ଛ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ।
ଏ ଗୃହ ଶ୍ମଶାନ ତେଜି ଯାଉଁ ବାନପ୍ରସ୍ଥେ,
ନଶ୍ୱର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମୋର ଗଲା ଯେଉଁ ପଥେ ।
ପାଇଛୁ ନଶ୍ୱରମଣି ଜୀବନର ସାର,
ଶୋକାନଳେ ଦଗ୍ଧୀଭୂତ ଗୃହ ପରିବାର !
ପ୍ରାଣେ ମୋର ନାହିଁ ପ୍ରାଣ, ହୃଦସ୍ପନ୍ଦ ହୃଦସ୍ପନ୍ଦ,
ଦେହରେ ସାମର୍ଥ୍ୟ ନାହିଁ, ସବୁ ଶୂନ୍ୟମୟ ।
ଗୃହର ଆଲୋକ ମୋର ଜୀବନ ଆଲୋକ
ନଥିଲା, ଗୃହରେ ଦୀପ ଥିବ ଅନର୍ଥକ ।
ବୋଇଲେ ଗଜନ, ଗଣି ! ବୋଲ କେଉଁ ବନେ
ଲଭିବ ଦେହରେ ବଳ, ସାଲୁନା ଜୀବନେ ?
ଏହ ଦେହ ଏହ ମନ ଏହ ଚଞ୍ଚଳ ପ୍ରାଣ
ଯେଉଁ ଦିନି ସିନ୍ଧୁ ଲଭିବାକୁ ପରିମାଣ ?
ପାଇଛୁ ନନନ ମୋର, ପାଇବ ନଶ୍ୱର,
ନଶ୍ୱର ପାଇବୁଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆସ ସତ !
ମାନବ ଜନ୍ମର ମାର୍ଗ କରି ଅନ୍ୱେଷଣ
ବାହୁଡି ଆସିବ ପୁଣ ଗୃହେ ପୁନଶ୍ଚାତ ।
ସେହ ଆଶାମାର୍ଗ ଗହିଁ ଯାଉଁ ଆସ ତବ,
ଏହା ବିନା ସତ, ଦେଖୁ ନାହିଁ ଆନ ପଥ ।
ସେଉଁ ସିଂହାସନେ ମୋର ବସିବ ନନନ—
ଭୁଲନାରେ ଅତି ତୁଚ୍ଛ ଗଜସିଂହାସନ ।
ଏହା ଗଣି ! ପରିଣତ ବସ୍ତ୍ର ବେନକନେ,
ସେହ ପୁଣ୍ୟାସନ କି ଗୋ ଦେଖିବୁଁ ନଶ୍ୱନେ ?
ହେଲେ ମଧ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ରତମ— ସେହ ପୁଣ୍ୟ ଗୃହକ୍ଷେ
ପାଇବୁଁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବ ! ବିଳାପ କି କାର୍ଯ୍ୟେ ।

ଜନ୍ମ ଜନ୍ମ ବ୍ୟାଧ ମୁହ୍ୟ ହସୁଁ ଲୋକଗଣେ
ପାଇଲେ ନଷ୍ଟ ନ ପାଇବୁଁ ବେନିଜନେ ?
ବାଷ୍ପାକୁଳ କଣ୍ଠ ଅଶ୍ରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତିନିଜନେ,
ଗାରବ ନୃପତି, ବାକ୍ୟ ନ ସ୍ଫୁରେ ବଦନେ ।
ନେତ୍ର ଘୋଚ ଅଶ୍ରୁ, କ୍ଷଣେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ଗ୍ରହଁ
ବୋଉଲେ, ଗୌତମି ଆଗୋ ! ତବଳେ ଦେଖ ଯାଇ—
କାଞ୍ଚନପ୍ରତିମା ଗୋପା ବଧୂ ସହିଁ ପଡ଼
ଧୂଳରେ ସାଉଛି ଅଚେତନେ ଗଡ଼ଗଡ଼ ।
ଅଚେତନା, ଘନା, ପଡ଼ିବସ୍ତ୍ରାଗବଧୂର୍,
ନାହିଁ ଦବା ଜ୍ଞାନି ଜ୍ଞାନ, କାନ୍ଦେ ଶୋକାତୁର ।
ଝର୍ଣ୍ଣ କରି ନାହିଁ ଅନ୍ନ ଜଳ ସାତ ଦିନ,
ସର୍ବ୍ବେଦ ଅପ୍ରତିକାର୍ଯ୍ୟ, ଫଳେ ଦୈବାଧୀନ ।
ହୃଦସ୍ପନ୍ଦନ ସଦ୍ୟ ଶିଶୁଙ୍କ କୋଳେ
ଧରି ଦବା ଜାଣି ଉଚ୍ଚେ କାନ୍ଦୁଛ ବଳେ ।
ଶିଳ୍ପାର୍ଥି ପାଦୁକା ବେନ, ବସନ ଭୂଷଣ
ଧରଛ ହୃଦପ୍ଦେ ଯନ୍ତ ମଣି ତା ଜୀବନ ।
ଇନକ ମୁଖରୁ ଶୁଣି ସବ୍ଦ ସମାଗ୍ରର
କରୁଛ କେବଳ ଦବା ଜାଣି ହାହାକାର ।
କବସନ ଭୂଷଣ ସବୁ ପାଇଛ ଚାହିଁ,
ପିନ୍ଧନ୍ତ କଷାମ୍ବ, ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ପାଣ୍ଡୁଶାଢ଼ୀ ।
ଘଲମ୍ କନ୍ତଳ କାନ୍ତ ମୁଣ୍ଡିତମସ୍ତକା,
ଗୌବନେ ଯୋଗିନୀ, ନାହିଁ ଜୀବନରେ ଶଙ୍କା ।
ନସ୍ପନ୍ଦ ଲୋଚନ ଘୋଚ ଧୀରେ ଧୀରେ ସାଉ
ଆଗୋ ଦେବ ! ଗୋପା ପାଶେ,ବୋଇବ ବୁଝାଇ ।
ନୃପତି ବଚନ ଶୁଣି ଗଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ,
ଅବଶ ଶଙ୍କର ମନେ ଭାସି ଅଶ୍ରୁନୀରେ ।
ବୋଇଲେ ଗୌତମୀ,ମା ରେ ! ବେଲୁଣି ଯୋଗିନୀ,
ଦେଖିଲ ଏ ଦଶା ତୋର ମୁଁ ହତଭାଗିନୀ ।
ପୁତ୍ର ତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହେଲ, ବୁ ବହିଲୁ ଧ୍ୟାନେ,
ଏ ବିଷାଦ ଛାଡ଼ ଦେଖି ବହିବ ତ ପ୍ରାଣେ ?
ବଧୂ ବୁହ, ପୁତ୍ର ବୁହ, ଭାଳ ଏହ କଥା,
ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ ବୁଢ଼େଁ ପାସୋରିବୁଁ ହୃଦବ୍ୟଥା ।
ନ ଶୁହଁଲେ ବେଳେ ମା ରେ ! ବୁହ ମୁଖ ଝେଡ଼,
ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ ବୁଇଗୋଟା ପ୍ରାଣେ ବହିବେ ତ ?

ଜର୍ଦ୍ଦୀର୍ଘ ଶିଶୁଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗ ଅଛି ଓଦ୍ଧାଇ,
କେ କରିବ ରକ୍ଷା ତାକୁ ଭୁହ ଦେଲେ ବାଇ ।
କୋଇଲେ ବନସ୍ଥେ ଗୋପା ଜନ୍ମ ଶାଶ୍ୱରେ,
ଓଳଗି ଦେଇଛ ମାତଃ ! ଭୁମ୍ଭ ଚରଣରେ ।
ଅନବାର୍ଯ୍ୟାପ୍ରଉକାର୍ଯ୍ୟ ବଧାନ ଜାଣିଛ,
ସେଥନେ ସାମର୍ଥ୍ୟ କାହିଁ ମାନବ ଶକତ ?
ଈଶ୍ୱର ଶାଶୁଙ୍କ ପଦ ମୋର ଗପ୍ପା, କାଶୀ,
ଆଶୀର୍ବାଦ କର, ଗୋପା ଦେଇ ସେବାଦାସୀ ।
ଭୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ପୁଣ୍ୟ ପଦଛପ୍ପାତଳେ
ସନ୍ତୁଡ ଅର୍ଚ୍ଚି ଥିବ ଜୀବନ ଶୀତଳେ ।
ଜଯିବ ସ୍ୱାମିଙ୍କି ଯେତେ ଦିନ ପ୍ରାଣେ ଥିବ,
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ଶିଶୁ ଦେଇ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ।
ଗଲେ କନ୍ତରୁ ରକ୍ଷି ସୁମନକୋରକ,
ମୁଁ ଦେଲେ ଅସ୍ଥିର ତାର କେ ଦେବ ରକ୍ଷକ ?
ପ୍ରାଣର ଦେବତା ଛତ ଯାଇଛନ୍ତୁ ମୋତେ,
ଯାଉନ୍ତୁ, ଲଭନ୍ତୁ ମୁକ୍ତି ମାନବ ସମସ୍ତେ ।
ଜଗତର ପ୍ରାଣୀଗାଈଁ ପ୍ରତ୍ୟକ ପ୍ରାର୍ଥନା,
ନାହିଁ— ନାହିଁ, ଦେବ ନାହିଁ ସ୍ୱାର୍ଥପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ସାଧନ୍ତୁ ଅଭୀଷ୍ଟ ପ୍ରଭୁ, ପାଳନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ,
ଚନ୍ତା କଲା ? ସ୍ୱଭାବରେ ଘଟେ ଅନ୍ତରବ୍ୟ ।
ମା ଗୋ ! ଜୀବଦୁଃଖେ କାନ୍ଦେ ଯାହା ପଉପ୍ରାଣ,
ଛାଡିବ ଏ ସେହ ଭୁଜ ଗଜ୍ୟ ଧନ ମାନ ?
ମୋ ସ୍ୱାମୀ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ, ମୁହିଁ ଦେବ ସନ୍ଧ୍ୟାସିଙ୍କ,
ସେବିବ ଭୁମ୍ଭର ପଦ ଦିବସ ଯାମିନୀ ।
ମା ଗୋ ! ଗୋପା ସମା ନାସ୍ତି କେବା ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ?
ଯାଉ ସତ୍ୱ, ନାହିଁ ଛାଡ଼ା ଔଚିତ୍ୟ ପନ୍ଥର ।
ମୋ ସ୍ୱାମୀ ଦେବତା, ମା ଗୋ ! ଇଷ୍ଟ ନାରାୟଣ,
ଦେବତାଇ ପିତା ମାତା ଭୁମ୍ଭେ ଦେଇଜନ ।
ନ ଥାନ୍ତୁ ଦେବତା— ସେବ ଦେବ ମାତା ପିତା,
ଦେବ ଦେବ ଦେବା ଦାସୀ ଜଗତେ ପୂଜିତା ।
ଦେବତା ମୋହର ସ୍ୱାମୀ ଉକାନ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ,
ସାଧନ୍ତୁ ତପସ୍ୟା ବନେ, ମୁହିଁ ଭୁମ୍ଭ ଦାସୀ ।
ଛାଡ଼ନ୍ତୁ ଜଞ୍ଜାଳ ମୁକ୍ତି ସ୍ୱାମୀ ବଶି ବନେ,
ସାଧିବ ତପସ୍ୟା ବସି ବଲାସବଦନେ ।

ନାଥଙ୍କୋ ନାଥୁବେ ଥିଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାସିନା ପ୍ରାପ୍ତ,
କିମ୍ବର୍ଥ୍ୟ ବଳାଣ ଡେବ ନାହିଁ ଅନ୍ତରସ୍ଥ ।
ଜଗତଡାଇଣକ୍ରତେ ମୋ ସ୍ୱାମୀ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ,
ଯଉ ପ୍ରାଣ, ଯଉ ଧାନ, ମୁହିଁ ତାଙ୍କ ଦାସୀ ।
ମୁହିଁ ଭୁଚ୍ଚ ଶୁଦ୍ର ନାଗ୍ଗ, ନାଗସ୍ପର୍ଶ ଯଉ,
ମା ଗୋ ! ମୋ ସମାନେ ନାଗ୍ଗ କେବା ଭଗବନ୍ତ ?
ନ କାଉବ ଅଛି ମାତା, ନ କାଉ ଅପଣ,
ଯଉ ଧାନ, ଯଉ ଜ୍ଞାନ, ଯଉ ମୋ ଜୀବନ ।
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ମାତା ! ବ୍ରତ ଉଦ୍‌ଯାପନ
କରେଁ — ଯଉଯବେ ଅନ୍ତା ନନ ସମର୍ପିଣ ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ସର୍ଗ ।

ସାର୍ଗ ଅନ୍ୱେଷଣ

ଅନୋମା ହୁମାଲସ୍ମୁତା,
ଜାଲାଲ୍ଲ ସ୍ପଣ୍ଟା ଝଇସ୍ରୋତା ।
ଗଇବେ ବଙ୍କିମ ଗତ୍ତରେ
ବାହୁତା—ଲତା ଉରୁ ଘାରେ
ବଗ୍ଗଚେ । ଘତ ସ୍ପଞ୍ଚରଣି
ଉପୁଉ ସ୍ରୋତେ ଯାଏ ଲ୍ଲୁଟି ।
ଧାଏଁ ହୁଦାସେ ଅବର୍ତ୍ତମେ
ସାଗରଗର୍ଭେ ଉତଥ୍ୟାମେ ।
ପରମ ଯୋଗୀ ଚତ୍ତ ଘଥା—
ଘତ ସକାଶେ ଘଉବ୍ରତା ।
ଭୁଲଘାଉନା ବଧୂ ଘତ
ବାହୁତା କୂଲରୁ ଅକୋର ।
ଭୂଉସ୍ପୃ କୂଲବାସୀ ଜନେ
ଘଉଡ ଶୀତଳ ଜାବନେ ।
ସ୍ରୋତରେ ପନ୍ତରେ ଶଘଗ୍ଧ,
ସ୍ୱାମିମା ଅର୍ଘିତା ଉଙ୍କଗ୍ଧ ।
ଗଲ୍ଲୁଗ୍ଧ କାହୁଁ ସ୍ପନ୍ଦଳା,
ଆଉଲା କାହୁଁ ବା ଉମ୍ପଳା ।
ଶୈବାଲଜାଲ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ
ଉଉଛୁ ଉଉଗ୍ଧ ସମାନେ ।
ସେ ନଦା କୂଳେ ଚୂଉବନେ,
ଗ୍ରାମାଲ୍ଲେ, ଉଉଡ଼ ଉର୍ଜନେ,
ଦୂହତ ଚୂତ ଉରୁତଳେ
ନୂତନ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଉଣ୍ଟଳେ
ବହିଣ ଅଛନ୍ତି ହୁଦାସେ,
ଜନ ମାନବ କାହୁଁ ଘାଣେ ।
କଦାଚ କୋଚଳ କାଚଳ —
ରବେ ଦୂଉତ ଜନସ୍ତ୍ରୀ ।

ସଧାରେ ଶୀତଳ ପବନ
ବହେ, ଆକାଶେ ତାରାଗଣ
ନସ୍ପନ ମେଲି ଇନ୍ଦ୍ର ଗୃହଁ
ଯୋଗିଙ୍କୁ ଦେଖିବାର ଯାଇଁ ।
ଅପ୍ସରୀ ଦାସଦାସୀଗଣେ
ବେଢ଼ି ଯାହାଙ୍କୁ ଅନୁକ୍ଷଣେ
ଥିଲେ -- ତନ୍ଦ୍ରାରୁ ତାରାବଳୀ,
ଭୂମେ ବେଷ୍ଟିତ ଭୂଙ୍ଗାଳୀ ।
ସେ ଏକା ଏବେ ନିର୍ଜନରେ
ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ନିରନ୍ତରେ ।
ଶିଘ୍ରଶରୁସ୍ପର୍ଶ ଶରୀର,
ଯୌବନ ଲାବଣ୍ୟ ଭରିର,
ଗ୍ରହନନ୍ଦନ ଯତନରେ
ପାଳନ ସେବନ ଆଦରେ;
ଅସୂର୍ଯ୍ୟମ୍ପଶ୍ୟ ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗ
କରି ନ ଥିଲା କଷ୍ଟ ସଙ୍ଗ,
ସେ ଆଜି ଅଶସ୍ପୃ ବସ୍ତ୍ରନ
ଏକାକୀ ଶବ୍ଦର ମଳନ ।
ବସୁଲ ପୃଥ୍ୱୀ ମଧ୍ୟରେ
ନିର୍ଜନେ ଇନ୍ଦ୍ର ଏକେଶ୍ୱରେ ।
କର୍କଶ କଷାସ୍ପୃ ମଳନ
ବସନ ପରିଧାନ ଛନ୍ନ ।
ନତେଶ ମୁଣ୍ଡିତ ମସ୍ତକ,
ସଦାପୂର୍ବଜ୍ଞାନ ଏକକ,
କେମନ୍ତେ ଉଦାସ୍ୱ ବେଶରେ
ଯାଗିବେ ରକ୍ଷା ଘରେ ଘରେ ?
କାହିଁ ସେ ସିବେ ? କେଉଁ ପଥେ ?
ଅରଣ୍ୟେ ରହିବେ କେମନ୍ତେ ?
କୋଟି ଲୋକର ଅନ୍ନଦାତା,
ସେ ଆଜି ବଦେଶେ ଅନାଥା ।
କେ ଦେବ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ନଜଳ ?
ବସ୍ତ୍ରନ ସଦାସ୍ପୃ ସମ୍ବଳ ।
ସେ ସୁବା ବସି ବୃକ୍ଷମୂଳେ
ବହିନ୍ତେ ମନ ଥନାଇଲେ

ଅନୋମାକୁଳେ ପ୍ରଭୁଙ୍କରେ
ଜଳଲେ ଆପଣା ମନରେ ।
ଥିଲ ମୁଁ ରାଜାର ନନ୍ଦନ,
ମୁଖରେ କାହ୍ନୁଛ କାଳନ ।
ଅଗାଡ଼ଘଟେ ଘାଦ୍ୱା ଲେଖା,
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ ଯାଏ ଦେଖା ।
କୈଶୋରେ ନୂତନ ଯୌବନେ,
ଆଲସ୍ୟେ ପ୍ରମୋଦକାନନେ,
ଭୁଲିଲି ଯେଉଁ ମୁଖଶଶି,
ଯାଉଛୁ କାଳସ୍ରୋତେ ଭାସି ।
ଗୋପା ପ୍ରଣୟି, ପ୍ରେମ ମୁଖ,
ନନ୍ଦନ ଶଶାଙ୍କସମୁଖ,
ଜନକ ଜନନୀ ହୃଦସ୍ଥ
ପ୍ରେମ ଭଣ୍ଡାର ସୁଧାମସ୍ଥ,
ଯୁବକ ସଦ୍ଭରଗଣେ,
ଏ ସବୁ ଚିନ୍ତା ଜଳେ କ୍ଷଣେ,
କ୍ଷଣିକ ମନ ଉଚ୍ଛାହନ,
କ୍ଷଣିକ ସଜଳ ନୟନ,
ମାତ୍ର ଗୌରବେ ଉଦ୍ଭଖ୍ୟତ,
ତକ୍ଷଣେ ଦୁହୁଁ ଦେଲା ଗତ ।
ଶୀତଳ ମଧୁର ପବନେ,
ପ୍ରଭାତ ଅରୁଣ କରଣେ,
ଦେଖିଲେ ବସ୍ତୁତ ଅନନ୍ତ,
ନକ୍ଷତ୍ରଖଚିତ ଉଦ୍ଭଖ୍ୟତ,
ନୀଳ ଗଗନ ସମାନରେ
ଅନନ୍ତ କାଳ ସମ୍ମୁଖରେ ।
ଗମ୍ୟ ମାର୍ଗଣ ଅବସ୍ଥିତ,
ଏକାକୀ ସଙ୍ଗିହରହୃତ ।
ଯିବାକୁ ଦେବ ଲକ୍ଷସ୍ଥାନେ,
କଲେଜ ସ୍ଥିର ଅନୁମାନେ ।
ଏହୁ ଜଗତ କୋଳାହଳ
ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅଛୁ ଏକସ୍ଥଳ,
ଜଗତ ସରଗ ହାହାକାର
କାହିଁ ସେ ସ୍ଥାନ—ନଜିକାର ।

ଫଗୁଣ-ମରୁ ଅଭିନବ
ସିନ୍ଧୁ ମୁଁ ପଡ଼ି ମାର୍ଗ ଭ୍ରମି ।
ଏ ମରୁସ୍ଥାନ୍ତେ ଶାଣ୍ଡୁମସ୍ଥ
ସ୍ଥାନକୁ ଲଭିବ ନିଷ୍ପ୍ରୟ !
ଉରସା ଜାତ ହେଲା ମନେ,
କାନନ ଦେଇଲେ ଉଷ୍ଣଶେ ।
କାଶ୍ମବମୁକ୍ତ ବର୍ଦ୍ଦୀସ୍ଥାସ୍ଥେ
ଶାଣ୍ଡୁ ଲଭିବା ଅଦସ୍ଥାସ୍ଥେ
ଚଳଲେ ଚତ୍ତର ଉଷ୍ଣାସେ,
ବହୁଗ ଅନନ୍ତେ ଅକାଶେ ।
ପୂଜ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣ ମୁଖେ ଗଉ
କଲେଜ ସ୍ତମ୍ଭେ ମହାପଉ ।
କେମନ୍ତେ, କାହିଁ, କେଉଁ ମାର୍ଗେ
ଗମନ, ସ୍ଥିର ନାହିଁ ଅଗେ ।
ଏଭଳ ଜଣା ଅନୁମାନେ,
ଫଗୁଣ ପ୍ରାନ୍ତେ ଶାଣ୍ଡୁସ୍ଥାନେ ।
କୋମଳ ଅନାବୃତ ପଦେ
ମୃଦୁଛୁ ତୃଣ ପଦେ ପଦେ ।
କଠିନ କଣ୍ଟକ ବା କାହିଁ
ପୁଣ୍ଡୁଛୁ, ତହିଁ ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ ।
ରବକରଣେ ଦେହ ଦହୁ
ଯାଉଛୁ ସ୍ୱେଦଧାର ବହୁ ।
ସାଙ୍ଗଯା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଗୃହରେ
ରହିଲେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳରେ ।
ନର୍ବାଣ ଚଲା ହୃଦେ ଗୁଣି
ଚଳଲେ ପୂର୍ବ ଦଗେ ପୁଣି ।
ତିଯାମା କ୍ରମେ ସମାପତ,
ଉମିରେ ଢାଙ୍କିଲ ଜଗତ ।
ପଦ୍ମା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଭକେତନେ
ରହିଲେ ବଶାମକାଉଣେ ।
ପର ଦବସ ପ୍ରାତଃକାଳେ
ମିଳଲେ ଶିବଶ୍ରିମ ଅଲେ ।
ଘଣାନ୍ତେ ତହିଁ ତୃପ୍ତି ଲଭ
ଚଳଲେ ତେଜ ଶୁଦ୍ଧାଙ୍ଗ ।

ପ୍ରାନ୍ତର ତେଜ ନଗରେ
ମିଳଲେ ବୈଶାଳୀ ନଗରେ ।
ଅଗ୍ରଜକାଳାମ ମହର୍ଷି
ସମୀପେ ନଗ୍ନନ ତପସ୍ୱୀ
ମିଳନ୍ତେ, ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟଗଣେ
ମହର୍ଷି ମଧୁର ବଚନେ
ବୋଇଲେ, ଦେଖ ଏ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ,
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେହୁଁ ଯାଏ ଖସି ।
ଏମନ୍ତ ରୂପ ମନୋହର
ମାନବ ମଧ୍ୟେ ଅଗୋଚର ।
ଜଣେ ଶିଷ୍ୟ ଋଷିବରେ
ବେଷ୍ଟିତ ଥିଲେ ସେ କାଳରେ ।
ନଯୁକ୍ତ ସର୍ବେ ଅଧ୍ୟୟନେ,
ଦେଖିଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ନସ୍ତନେ ।
ମହର୍ଷି ଆଶ୍ରମ ସ୍ଥଳର
ଆତିଥ୍ୟ କଲେ ଅନୁଭବ ।
ପ୍ରଣମି ଋଷିଙ୍କ ଚରଣେ
ଦିକ୍ଷାର୍ଥି ହେଲେ ଶିଷ୍ୟ ଜଣେ ।
ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ
ସମସ୍ତ ହଉ ସମାପନ,
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲେକ ମନରେ,
ନାହିଁ ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ଦର୍ଶନରେ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ଜଗତ କ୍ୟାଳ
ବୁଦ୍ଧି ପାଉବ ମୁକ୍ତି ସାଧ୍ୟ ।
ସେ ମାର୍ଗ ଅବଷ୍ଟାରପାଇଁ
ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ସାଧ୍ୟ ନାହିଁ ।
ତେଜ ବୈଶାଳୀ ଏଥିଅନ୍ତେ
ଚଳଲେ ଗଙ୍ଗାତଟ ପଥେ ।
ମଗଧସ୍ଥ ଗୃଜକୁଟ,
ପୂରତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟସମୂହ ।
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମଦରେ
ମହମା ପ୍ରକାଶେ ଜଗତେ ।
ଗଗନ ବେଦ ଚିର ପଥ,
ଅଦୃଶ୍ୟ ଶୁଙ୍କ ପଥ ପଥ

ରହିଛ ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ,
ସ୍ମଶାନ ପ୍ରାଚୀର ରୂପରେ ।
ସେ ଚିରନ୍ତନପୁରୀ ଗଣୀ
ଜଗତସ୍ଥର ଗଳଧାଗା ।
ଶୈଳନନ୍ଦନା ସରସ୍ୱତୀ
ଶୈଳପଦରେ ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ ।
(ଭକ୍ତି ବେସନେ ଦେବ ପବେ)
ପ୍ରାଣଦାୟିନୀ ଜନପଦେ ।
ସ୍ୱଚ୍ଛସଳିଳା ସ୍ଥିରଗତି,
ପଦ୍ମଡ଼ ଯଥା ସାଧୁମତି ।
ଦେଖିଲେ ଶାକ୍ୟସିଂହ ଗୃହଁ,
ଜଗତସ୍ଥର ସୂତ୍ର କାହିଁ ?
ସ୍ମଶାନ ଶ୍ମଶାନ ସମାନ
ଭଗ୍ନାବଶେଷ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଦ୍ୱାପର ଯୁଗେ ଜଗତସ୍ଥର
ଯା କଲା, ନାହିଁ ତା ସମ୍ବଳ ।
ଶତିପୃ ମଧ୍ୟେ ମହାବଳୀ,
ଦେବାଳୁ ଗୁଳାଗଣେ ବଳ,
ଶାଙ୍କୁଳ ଦେଇ କାରୁଗାରେ
ଥିଲା ତ ରଖି ଏହିଠାରେ ?
ସେ ଜଗତସ୍ଥର ଗଲା କାହିଁ ?
ଚଉ ମାଡ଼ିକ ତାର ନାହିଁ ।
ମାନବ ସ୍ୱଭାବଲୁ ଧିକ !
ମରଣ ମାର୍ଗର ପଥିକ !
ଗୁଳହ ଯଶ କାମନାରେ
ମାନବ ଜୀବନ ଫଦାରେ ।
ନ ବୁଝେ ଜୀବନର ଗତି,
ଅଲଂଘ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ନିୟତି ।
ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନେ ଧାଡ଼େ ଲୋକ,
ନ ଜାଣେ ତାର ଦନ୍ତାରକ
ରହିଛ ଜଗି କେଶ ଧର,
କେ ପାରେ ଅତିକ୍ରମ କର ?
ହିଂସାର୍ଥ ପୁରରେ ପ୍ରବେଶି
ଦେଖିଲେ ନୟନ ଭରେଣି ।

ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟେ ବ୍ୟସ୍ତ ଲୋକଗଣେ,
ଭ୍ରମିଲେ ଷଣେକ ଆପଣେ ।
ସୁନ୍ଦର ମାର୍ଗଣ ପ୍ରଶସ୍ତ,
ନସ୍ତ ବନସ୍ତେ ଲୋକେ ବ୍ୟସ୍ତ ।
ସନ୍ୟାସୀ, ଯୋଗୀ ଅଛ କାହ,
କେ ବା ଦେଖିବ ତାଙ୍କୁ ଗୁହଁ ?
ନମେ ଦବସ ଅବସାନେ
ପାପାଲୀ ଜଳେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ।
ନୀରବ ନର୍ଜନ ନଗସ୍ଥ,
ପ୍ରବୃଦ୍ଧ ଶାନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ଧର,
ପ୍ରାଚୀରେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ପ୍ରକାଶି
ଗାଇ ନାରଦେ ପାଏ ଲ୍ଲସି ।
ପ୍ରବୃଦ୍ଧ ଶ୍ୟାମଳ ବପନେ
ଅବୃତା ଦେଲେକ ସେପନେ ।
ନୀରବ ଶାନ୍ତ ଚରାଚରେ
ସଧୀରେ ପବନ ସଞ୍ଚରେ ।
ନୈଶ ଅକାଶତଳେ ଶାକ୍ୟ
ସିଂହ ଏକାକୀ ମୁଖେ ବାକ୍ୟ —
ନାହିଁ; ପ୍ରଶାନ୍ତ ହୃଦସ୍ଥରେ
ବରଳେ ବସିଲେ ଧ୍ୟାନରେ ।
ସ୍ୱଲ୍ପେ ନଶି ଅବସାନ,
ଉଠିଲେ ଦେବ ଚେକ ଧ୍ୟାନ,
ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ ପଞ୍ଚାପାଡ଼ କରେ
ନିର୍ବାର୍ଥ ପ୍ରବେଶ ନଗରେ ।
ଛନ୍ନ ବସନ ନତ ଶିର,
ସୁନର ବଦନ ବୁଦ୍ଧର,
ମଣ୍ଡିତ ଦେବମହମାରେ,
ବରଳ ଏ ରୂପ ସଂସାରେ ।
ନଗରବାସୀ ଲୋକେ ଦେଖି
ଲହଲେ ସେ ରୂପ ନରେଖି ।
ଅପୂର୍ବ ନଦ୍ଧାନ ସନ୍ୟାସୀ
ଦେଖିଣ ମୁଗ୍ଧ ସୁରବାସୀ,
ପଥ୍ଭେ ନର୍ଣଦେ ବୃଖକେ
ସେ ରୂପ ଦେଖିବାକୁ ଲୋକେ

ଅଇଲେ—ଶିଶୁ ଖଣ୍ଡ ଖୀଡ଼ା,
କୁଳଲଳନାଗଣ କ୍ରୀଡ଼ା,
ସେ ରୂପ ଦେଖିଣ ତତ୍ତତ
ହେଲେ—ସେସନେ ଚମ୍ପାପିତ ।
ନଗରେ ପଡ଼ିଲ ତହଳ,
ଧାବନ୍ତ ମାନବସକଳ,
ଯୋଗିଙ୍କ ଆଉ ସାଧ କାହୁଁ
ଜନତା ରେଦ ସିବାପାଇଁ ।
ନାଙ୍ଗଏ କାଉଲେ ବକଳେ,
କେ ବୋଲେ ଘଣ୍ଟେ ଉଗ୍ୟବଳେ ।
କଥାଁ ଏ ଡେଙ୍କଲ ଫଗାର,
ଜନଳ ଜନମ ଏହାର
ଥିଲେ ବ ପାଷାଣ ହୃଦସ୍ପେ
ଡେକ୍ଲେ ଏମନ୍ତ ଭଜସ୍ପେ ?
ପୁନାର ପିଉଲି ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ
କାହୁଁ ଏଠାରୁ ଅଛ ଅସି ?
ଅସି ପ୍ରଶ୍ନଣା ଏକ ନାଙ୍ଗ
ବୋଇଲ୍ଲ—ରେ ବାପ ଘଖାଙ୍ଗ !
କଥାଁ ଭୁ ସିର୍ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ?
ସର୍ବସ୍ୱ କରୁଛ ପ୍ରଦାନ,
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ହେବ ତୋର,
ଦେବ—ଭୁ ଭାବନା ନ କର ।
ଅବଗ୍ଣନେ ମୁଖ ଢାଙ୍କି
ଗୁହୁଁଛ କେବଣ ମୃଗାଖୀ,
କେନ୍ଦା ନପ୍ତନ୍ ବଢେ ପାଣି,
ବଦନ୍ ନ ଝୁରଇ ବାଣୀ ।
କେ ନାଙ୍ଗ ବୋଲେ, ପୁନାମଣି !
ନ ଥାଉ ତୋହର ଜନମ,
ମୁଁ ତୋ ମା, ଭୁ ମୋର ନନନ,
ଭୁଣ୍ଡ ଭୁ ମୋର ସର୍ବଧନ ।
କେ ନାଙ୍ଗ ଝାଣେ ଧର କରେ,
ଅସ ରେ ବାପ ମୋର ଘରେ,
ଅଙ୍ଗୀ କେତେ ପୁରା ପୁଅ
ଖାଇଛୁ, ଅସି ଘରେ ରହ ।

କେ ନାଗ କାନେ ଡକାଘାତ,
ବାପ ରେ ! ଦେବ ନାହିଁ ଗତ ।
ନଖାନା ଯୁବତୀ ସକଳେ
ପଡ଼ଲେ ଆସି ପଦତଳେ ।
ଏକାଳେ ଗୁମ୍ଫା ବମ୍ଫାର
ଅଣ୍ଟାଳୀ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ପଞ୍ଚାର
କରୁଣ ଥିଲେ ପ୍ରଭାତରେ,
ଦେଖିଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ମାର୍ଗରେ ।
ରହିଲେ ଏକ ଧ୍ୟାନେ ଗୁହଁ,
ପଲକ ମାତ୍ର ନେତ୍ରେ ନାହିଁ;
ଭାବଲେ ଏ ନୁହେ ମାନବ,
ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଚନ୍ଦ୍ର ବା ବାସବ ।
ବନ୍ଧ୍ୟାଚଳର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ
ଦେବତା ନରଲୋକଯାତ୍ରୀ ।
ଥରିବା ଏ ରୂପ ମାନବ
ନଷ୍ଟସ୍ପୃ ଅଙ୍ଗେ ଅସମ୍ଭବ ।
ମାତ୍ର ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଇନ୍ଦ୍ର ଭୁନ
କାହାର ବଚନ ନ ଶୁଣି ।
ଉଷାନ୍ତେ ପାଣ୍ଡବ ପର୍ବତେ
ଗଲେ ବାହୁଡ଼ି ରାଜପଥେ ।
ନୂପଉ ସାସ୍ପାଉ କାଳରେ
ମିଳଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାସିପାଶରେ,
ନାହାନ୍ତି ପାଟ ମଞ୍ଜି ସଙ୍ଗେ,
ରତ୍ନଭୂଷଣ ନାହିଁ ଅଙ୍ଗେ ।
ଦେଖିଲେ ଗୁହଁ ବମ୍ଫାରେ
ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଗିରିଗୁମ୍ଫାଦ୍ୱାରେ,
ବସ୍ତ୍ରାର ସ୍ପସ୍ତିକ ଆସନ
ନଷ୍ଟଲେ ଧ୍ୟାନେ ଉନ୍ମଗନ ।
ଶିଳାବେଦାରେ ବସିଛନ୍ତି,
ସ୍ପଣ୍ଡବେଦାରେ ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ।
ମେଲନ୍ତେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ନସ୍ପନ,
ନୂପଉ ବଉଲେ ତରଣ ।
ଶୋଭଲ ନରପଉ ଶିର,
ଶ୍ୟାମଳ କମଳ ରୁଚର ।

ସୃଜିଲେ ବିପଦ ବନସ୍ପତି—
ଜ୍ଞାନ ଯୋଗି ! କାଁ ଅସମସ୍ପୃ
ଅରମ୍ଭ କଠିନ ତପସ୍ୟା ?
ସୀମାଂସା ବିଷମ ସମସ୍ୟା ।
ନଷ୍ଟାନ ସୁକୁମାର ତନୁ,
ବିଲାସ ଆଶା ତ୍ୟାଗ ମନୁ;
ଦେଖି ଭୂମ୍ନର ଏ କେଉଁର
କରନ୍ତୁ ଲୋକେ ହାହାକାର ।
ମୁଁ ଅଟେ ମଗଧ-ଈଶ୍ୱର,
ଅତୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମୋହର ,
ନଷ୍ଟୁର ଅକାଳ ସନ୍ନ୍ୟାସ
ତେଜ ମୋ ରାଜପୁରେ ଆସ ।
ଦେଖି ଭୂମ୍ନର କଷ୍ଟମାନ
ଆକୁଳ ହେଉଛି ପରାଣ,
ମଗଧବାସୀ ନାଗ୍ନି ନରେ
କାନ୍ଦନ୍ତୁ ଆକୁଳେ କାତରେ ।
ତେଜ ଏ ଦୁର୍ବ୍ବି ଦୁର୍ଯୋଗ,
ରାଜ୍ୟ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କର ଭୋଗ ।
ବୋଇଲେ ଶାକ୍ୟସିଂହ, ନୃପ !
ନ କର ପ୍ରସ୍ତାବ ଏରୂପ,
ସୁଖରେ କରନ୍ତୁ ରାଜତ୍ୱ,
ଲଭ କରନ୍ତୁ ଅମରତ୍ୱ ।
ରାଜ୍ୟସୁଖରେ ଅଭିଳାଷୀ
ନୁହେଁ ମୁଁ, ସମ୍ପ୍ରତି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ
ହୋଇଛି — ଶାନ୍ତିକାମନାରେ
ମନ ନିବେଶି ତପସ୍ୟାରେ ।
ବିସ୍ମୟ ମଣି ବିମ୍ବିସାର
ବୋଇଲେ, ବ ବୋଲ କୁମାର !
ଶିଶିଷ-କୁସୁମ-ପେଲବ
ତୁମ୍ଭ ଯୌବନ ଅଭିନବ ।
ଦାରୁଣ ତପସ୍ୟାବ୍ରତରେ
ସହିବ କାଁ ଏ ଦେହରେ ?
ନିର୍ଜ୍ଜନେ ପ୍ରସ୍ତର ଅସନେ
ନ ହଅ ସଙ୍କଳ୍ପ ଜୀବନେ ।

ବୃଥା ନ ହୁଅ କଞ୍ଚୁରୋଗୀ,
କୋମଳ ଶେପ ଉପଯୋଗୀ
ଶଙ୍ଖର କଙ୍କଳ ବନରେ
ସହଜ କଞ୍ଚୁ ଜରୁପରେ ?
ଲୋଡୁଛ ଶାନ୍ତି ? ମୋର ସଙ୍ଗେ
ସତତେ ରୁଦ୍ଧିବ ପ୍ରକୃରେ ।
ଏ କାମ ରୋଗର ସମସ୍ତ,
ବୃଥା ନ କର ଅପଚସ୍ତ ।
ବୋଇଲେ ନକ୍ଷାନ ସନ୍ୟାସୀ—
ନୁହେ ମୁଁ କାମ ଅଭିଳାଷୀ;
ତୁଣଳେ ରହନ୍ତୁ ଅପଣ,
ଘାଲନ୍ତୁ ସୁଖେ ପ୍ରକାଶଣ;
ଅଳ୍ପ ମୋ ଜଉ ଯେ ସମସ୍ତ,
ନ ଥିବ କାହାର ଏମନ୍ତ ।
କାମରୋଗର ଉପଯୋଗୀ
ପଦାର୍ଥ ସର୍ବ ଅଛୁ ରୋଗି ।
ମୋର ଜଉବା ଭୁଲନାରେ
ନ ଥିବ କାହାର ସଘାରେ;
ଜଉଲବସ୍ତୁ ରାଜ୍ୟ ସମ
ରାଜନ୍ତୁ ଅଳ୍ପିବ ଉପମ ।
ଧାର୍ମିକା ମାତା ପୁଣ୍ୟବତୀ—
କରୁଣା-ପ୍ରେମ-ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ ।
ଧାର୍ମିକ ପିତା, ନରୁପମା
ଧାର୍ମିକା ପତ୍ନୀ ଦେଖସମା ।
କୋମଳ କୋରକ ସମାନ
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଷମା ସନ୍ତାନ ।
ସୁଖ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—ଗୃହ ପୂର୍ଣ୍ଣ,
ତଥାପି ମୋ ହୃଦସ୍ଥ ଶୂନ୍ୟ ।
କାମରୋଗରେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି-
ଲବ—କେବଳ ଚରିଭ୍ରାନ୍ତି ।
ତହିଁ ମୁଁ ନୋହୁ ଅଭିଳାଷୀ
ଭ୍ରମୁଛୁ ଅରଣ୍ୟେ ସନ୍ୟାସୀ ?
ହେ ନୃପ ! ଶାନ୍ତି ଥିଲେ ଘରେ,
କହିଁ। ଭ୍ରମନ୍ତୁ ଅରଣ୍ୟରେ ?

କାମରେ ସୁଖ ନାହିଁ ନୃପ !
ସ୍ୱପକ୍ଷ ଫଳର ସ୍ୱରୂପ
ଅଘାତ ମଧୁର ବୃତ୍ତର,
ମାତ୍ରକ ତାହା ନୁହେ ଚର ।
ଦନାନ୍ତେ ହୁଏ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ,
ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ, ବହ୍ନିତ, ଦୁଷିତ ।
କାମ ପ୍ରପୁଞ୍ଜ ପ୍ରଞ୍ଜବନ,
ମରଣ ଝଟିକା ପବନ,
ଯୌବନେ ଯେଉଁ କାମଭୋଗ,
ତରମେ ଘଟାଏ ଦୁର୍ଯୋଗ ।
ଶଙ୍କର ହୋଇ ଜଗତ୍ପିତ୍ତ
ମୃତ୍ୟୁ କରଲେ ହୁଏ ଜ୍ଞାନ ।
ଯେ କାମରୋଗ ଷଣସ୍ଥାସ୍ଥୀ,
ତହୁଁକ ଲୋକ କଥା କାଇ ?
କାମ ଯେ ଅନନ୍ତ ଅସଂଖ୍ୟ,
କର ପାରବ କେଉଁ ଲୋକ ?
ଲଭଛ କାମରୋଗେ ଶାନ୍ତି,
ମାନବ ଜଗତେ ନାହାନ୍ତି ।
ଦରଛ ଦେଖନ୍ତୁ ଗୁଳନ,
କାମ ଅଶାରେ ଲୋକଗଣ
ଧାବତ, ନୈଗ୍ଲଶ୍ୟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟା
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି, ଅଶା ବଡ଼ମ୍ବନା ।
ଅଲ୍ପରେ କାମ — ପ୍ରାଣ ଦସ୍ମ,
ଲ୍ପରେ ନୁହେ ଶାନ୍ତି ଲବ୍ଧ ।
ଯାନରେ ଲବଣାକ୍ତ ଜଳ
ପିପାସା ବର୍ଦ୍ଧନ କେବଳ ।
ଦୈବେ ଲଭଲେ କାମ ଏକ,
ଧାବତ ଲ୍ପରେ ଅନେକ ।
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅନଳେ ଆହୁତ
ଦେଲେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ଅଗ୍ନି ଜ୍ୟୋତ ।
କାମ ଭଷମ ପ୍ରତାରକ,
ନସ୍ତ ଲୋକହନ୍ତାରକ ।
ମରୁଭୂମିରେ ମଶ୍ଚରିକା
ସମ ଦେଖାଏ ବସ୍ତୁତିକା ।

ପ୍ରାଚୀନ ଏ ମଗଧସ୍ଥଳୀ,
ଯଉଛୁ ଦେଖ ଗୃଜ୍ଝିକୂଟ ।
ଗଲନ୍ତୁ ଗିରିବ୍ରଜପୁରେ
ଯାମର ଜରାସନ୍ଧ ନୃପରେ
କାମଲୁଲସା ବଶବର୍ତ୍ତୀ
ହୋଇ ବ ନ ଚଲ୍ଲ ଦୁର୍ମତି ।
ମୃତ୍ତି ବ ହେଲ୍ଲ ତା ଲାଲସା ?
କରମେ ଚରମେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।
ନୃପତି ଶତଅକ୍ଷୌହିଣୀ
ଦେବାହୁ ବଳ ସେ ଯାମର
ଇଚ୍ଛିଲ, ଲଭଲ କେବଳ
ଯାଯ ସନ୍ଧ୍ୟା ଢଳାଢଳ ।
ବଳ୍ଲ କାଳସ୍ରୋତ ସାକ୍ଷୀ
ରହୁଛୁ—ଦେଖ ମେଲ ଆଖି ।
ମଗଧପୁର ଧ୍ୱଂସ ଶେଷ,
ଏହାର ପ୍ରମାଣ ଉଦ୍ଦେଶ ।
ଦେଖିବା ହେଲ୍ ଦଣ୍ଡଧାର !
କାମରୋଗରେ ନର ନାଗ
ଲଭନ୍ତୁ କର ହାହାକାର
ଜଗ୍ ମରଣ ବ୍ୟାଧ ସାର ।
ଏ କଷ୍ଟସାଗରୁ ଉଦ୍ଧାର
ଯାଇବେ ଲୋକେ ଯେପ୍ରକାର,
ଥିଲେ ତା ମାର୍ଗ ଅନ୍ୱେଷଣ
କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯାଇଛ ଜୀବନ ।
ଜାଣନ୍ତୁ ଅଦ୍ୟେ ମହାଜନ !
ଦେଇଛୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଶାକ୍ୟରାଜ୍ୟ ।
ଲଭଲେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ସାର
ଲୋକରେ କରିବ ପ୍ରଚାର ।
ଶୁଣନ୍ତେ ଏତେ ବମ୍ବିସାର,
ଜନ୍ମିଲ ଚେତନା ତାହାର,
ଛିଣ୍ଡିଲ ମୋହ ଆବରଣ,
ଦୂରିଲ ତତ୍ତ୍ୱ ଅବରଣ ।
ବୋଇଲ ଯୋଡ଼ ବେନ୍ଧ କର,
ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଏତେ କୃପା କର,

ଲଗଲେ ମାର୍ଗ,—ରୁଦ୍ରଦେବ !
ସେ ଭକ୍ତ, ମୋତେ ଆଜ୍ଞା ଦେବ ।
ଏ ଦାସ ଧରୁଛି ଚରଣ,
କରିବେ କରୁଣା ଆପଣ ।
ବିଜୟ ରକ୍ଷା—ଏହି ସ୍ଥାନେ
ରହନ୍ତୁ କହୁଦନମାନେ ।
ରହିଲେ ତହିଁ ଶାକ୍ୟଘଉ,
ମାରକ ଘଟିଲା ଦୁର୍ଗତି ।
ପଡିଲା ବୈଶାଳୀନଗରେ
ଶ୍ୱେତଶ ମରକ ଲୋକରେ ।
କ୍ରମଶ ଦେଲକ ପ୍ରବଳ,
କାନନେ ଯଥା ଦାବାନଳ ।
ମଲେ ମାନବ ଅସୁମାର,
ପଡିଲା ଲୋକେ ହାହାକାର,
କଲ୍ଲ କାଳର ଶ୍ୱେତଶ
କ୍ରୀଡ଼ା—ଉପାସ୍ୟେ ନବାରଣ,
ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁନି ଋଷି ଯେତେ
କଲେକ ଯାଉ ସଙ୍ଗ କେତେ ।
ମାରକ ଶ୍ୱେତ ଦାବାନଳ
କ୍ରମଶ ଦେଲକ ପ୍ରବଳ ।
ଏ ଅନ୍ତେ ବୈଶାଳୀନିବାସୀ
ଲୋଡଲେ ନଦୀନ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ।
ପାଣ୍ଡବ ପର୍ବତେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ—
ଶୁଣି ଧାଇଁଲେ ଦେଶବାସୀ ।
ରାଦାଙ୍କ ପଦତଳେ ପଡ଼
ବୋଇଲେ ସର୍ବେ କର ଯୋଡ଼ ।
ହେ ପ୍ରଭୁ ! କରୁଣାସାଗର !
ଘୋର ବପର୍ରୁ ରକ୍ଷା କର ।
କରୁଣହୃଦସ୍ୱ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ
ବୋଇଲେ, ଆହେ ପୁରବାସି !
ମେଣ୍ଟିବ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସକଳ,
ପଡିଲା ଅନଳରେ ଜଳ ।
ଶାନ୍ତ ଲଭନ୍ତେ ଲୋକଗଣେ,
ପଡିଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଚରଣେ ।

ନଗ୍ନନ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଏ ଅନ୍ତେ
ବାହୁଡ଼ ପାଣ୍ଡବ ପର୍ବତେ—
ସାତଣ ଶିଷ୍ୟେ ପ୍ରଉଷ୍ଟିତ,
ବୁଦ୍ଧକ ମହର୍ଷି ପୂଜିତ;
ତାହାଙ୍କଠାରୁ ଶାକ୍ୟମୁନ,
ଲଭଲେ ସମାଧ ସେ ବେନ—
ଗୋଟିଏ ସେ ନୈବସଂଜ୍ଞାନ,
ଅନ୍ୟଟି ଅସଂଜ୍ଞାସ୍ପଚନ ।
ନିର୍ବାଣ ଲଭଲେ ଏମନ୍ତ,
ଏ ନୁହେଁ ନିର୍ବାଣର ପଥ ।
ସାଙ୍କଟ ଶିଷ୍ୟ ସହତରେ
ଚଲଲେ ଗୟା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ପର୍ଗ ।

ସିଦ୍ଧି

ଗତ ରଜନୀ ଅରୁଣୋଦୟ,
ନମେ ଅବନୀ ଆଲୋକମୟ,
ଜଗତର ଲୋକେ ପ୍ରବୁଦ୍ଧେ ଆଲୋକେ
ଚେତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହେଲେ ତନ୍ମୟ
ସେ ସମୟେ ।

୨

କହେ ଶୀତଳ ବାୟୁ ପ୍ରବୁଦ୍ଧ,
ନବ ଅରୁଣ କରଣ ସ୍ନିଗ୍ଧ,
କର ଗୁଞ୍ଜରଣ ମଧୁକରଗଣ
ମକରନ୍ଦପାନେ ଇନ୍ଦ୍ର ମାତ
ସେ ସମୟେ ।

୩

ଧୀରେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ମେଲି ନୟନ
ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ ଲୁଣ୍ଡ କାନନ,
ଛଅ ବର୍ଷ ଗତ ପ୍ରବୁଦ୍ଧେ ଏମନ୍ତ
ତରୁ ଲତା ପୁଷ୍ପ ସୁଶୋଭନ
ସେ କାନନେ ।

୪

ପ୍ରାତ ସୁନ୍ଦର ସାଲ ଆକାଶ,
ପ୍ରବୁଦ୍ଧର ବ ଚତୁ ବକାଶ,
ତତ୍ ମନୋରମ ବସନ୍ତ କୁସୁମ
ଫୁଟି ଉଦ୍ଦଣ୍ଡ ଯାଏ ସୁବାସ
ସେ ବନରେ ।

୫

ନବ ପଲ୍ଲବେ ତରୁ ବଲ୍ଲରୀ,
ନବ ଯୌବନ ରୂପ ଧରି,
ବକାଶେ ସଥାର୍ଥ ମାତୁକ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ
ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ଯାଉଛୁ ସରି
ବ ସେ କାଳେ ।

୬

ଗଡ ସାମର୍ଥ୍ୟ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ତନୁ
ଗଡ ବକ୍ଷସ୍ଥ ତାଦୃଶ ମନୁ,
ଅଙ୍ଗର ଯେମନ୍ତ କାଷ୍ଠରେ ଜନ୍ମିତ,
ନୁହେ ପଞ୍ଚାଳତ ମାତ୍ର ଅଣୁ
ସେ କାଳରେ ।

୭

କର ଚରଣ ଦୁର୍ବଳ ଅଉ,
ଉଠିବାକୁ ତ ନାହିଁ ଶକତ,
ନାହିଁ କେହୁ ସାଥା ଧର ଅବା ବାନ୍ଧା
ଉଠାଇବ ବା ଆସଣ କରି
ସେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥେ ।

୮

ଥିଲେ ପାଞ୍ଚଜଣ ଶିଷ୍ୟ ପାଶେ,
ପଳାଇଲେକ ଛାଡ ନଗ୍ନଶେ,
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଏକଦ ସାଥା ନାହିଁ ଲେକ,
କିଛୁ ବୋଲକେ କାହାର ପାଶେ
ସେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ।

୯

ବହୁ କାଳରେ ବହୁ କଷ୍ଟରେ
ଉଠି ବସିଲେ ଶଙ୍ଗରବରେ,
ନୈରଞ୍ଜନା ନୀରେ ଯାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ
ସ୍ନାନ କଲେ ଛଅ ବର୍ଷ ପରେ
ସେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ।

୧୦

ଅନଳରେ ତ ସୁଧା ବର୍ଷଣ
ହେଲା, ତେଜିଲେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ବସନ,
ନବତ୍ୱ ସ୍ମଶାନ ଶବର ବସନ
ଅଙ୍ଗି ସତନେ କଲେ ଧାରଣ
ସେ ଅଙ୍ଗରେ ।

୧୧

ଆସି ବସିଲେ ସେ ତରୁତଳେ,
ଚତୁ ପ୍ରଭାସ ସମ ହୋଇଲେ,
ଅରଣ୍ୟ ଦେବତା ଜଅକା ସ୍ଥାପିତା
ଇନ୍ଦ୍ର କ ସେ ବର୍ଷିନେ ବରଳେ
ସେ ସ୍ଥାନରେ ।

୧୨

ନନ୍ଦକପତ୍ର କନ୍ୟା ସ୍ନାତା,
ଖ୍ୟାତ ପଦ୍ମତ ବଶଜାତା,
ବେଷ୍ଟିତା ଅଳୀରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଥାଳୀରେ
ପୂଜା ସମ୍ଭାରମାନ ସହିତା
ସେ ସ୍ଥାନରେ ।

୧୩

ବନଦେବତା ପୂଜକା ଆଶେ
ଆସି ମିଳଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପାଶେ,
ଦେଖି ଯୋଗିବରେ ଭାବଲେ ମନରେ,
ବନଦେବତା ମନଲୁ ଆମେ
ଏ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ।

୧୪

ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ନମି ପାଦରେ,
ଅଲ୍ପ ପାପୁଷାର ସହିତରେ,
ଦେଇ ଉପହାର ନମି ବାର ବାର
ଜଣାଇଲେ ବନସ୍ଥ ବାକ୍ୟରେ
ସେ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ।

୧୫

ଘନ ଦେବତା ମୋ ନିବେଦନ,
ପ୍ରଭୋ ! ବନଇ ତୁମ୍ଭ ଚରଣ,
ଦାସୀର ସାମାନ୍ୟ ପୂଜା ପାପୁଷାର
କୃପାକଟାକ୍ଷେ କର ଗ୍ରହଣ,
ହେ ଦେବତା ।

୧୬

ଯୋଗୀ ବୋଇଲେ, ଗୋ ସାଧ୍ୱି ! ସତ !
ଦେବ ନୁହେ ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ସତ;
ଉହ୍ନ ଅନାଦାରେ ତପସ୍ୟା ଏଠାରେ
କଲି ବହୁବର୍ଷ ସ୍ଥିରମତି,
ଗୋ କଲ୍ୟାଣି !

୧୭

କ୍ଷୁଧା-ଆକୁଳ ଅଟେ ମୋ ପ୍ରାଣ,
ନେଇ ଅନ୍ନଦେ ଏ ପାତ୍ରଖାନ,
କରେଁ ଆଶୀର୍ବାଦ, ପୂରୁ ଭୁମ୍ଭ ସାଧ,
ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ଶ୍ରୀ ଭଗବାନ
ଗୋ ସୁଶୀଳେ !

୧୮

ସତ୍ତା ସ୍ତନାତାଦର୍ତ୍ତ ଅନ୍ତରେ
ଯୋଗୀ ଲଉଲେ ବଳ ଦେହରେ,
ନକଟେ "ଗୋଚର" ଗ୍ରାମେ ଯୋଗିବର
ରକ୍ଷା କଲେକ ଏଥି ଅନ୍ତରେ
ସେ କାଳରେ ।

୧୯

ଜମେ ଯୋଗକ୍ଷମ ହେଲେ ସଉ,
ଦୁଃଖ କ ଜଗତ ଦୂର୍ଗଉ,
ଅଳ୍ପ ସ୍ତୁତ୍ରତେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଏକାନ୍ତେ
ସ୍ତନଃ ତପରେ ଦେଲେକ ମତ
ସେ କାଳରେ ।

୨୦

ସେହ୍ନ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷର ତଳେ
ପର୍ବେ ଯୋଗାସନ ସେଉଁ ସ୍ଥଳେ,
ସାତ ବାର ପ୍ରଣ କର ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ
ପ୍ରଣମିତ ସାତ ଥର ମୂଳେ
ସେ ତପସ୍ୱୀ ।

୨୧

ଘଣ୍ଟାଲଭ୍ଭ ଦୁଣଗ୍ରଣି ଅଣି
ଶୁଭ୍ର ଆସନ ପାଇଲେ ପୁଣି,
ପୁନଃ ଯୋଗସ୍ଥ ହେଲେକ, ସମସ୍ତ
କାର୍ଯ୍ୟ ତେଜି ସେହ୍ନ ସଦାଙ୍କଗ
ସେ ସମସ୍ତେ ।

୨୨

ପୂର୍ବମୁଖ ରଜୁକାସ୍ଥ ମନେ
ନତ ଅଂସଯୁଗ ଧଗ୍ଗନେ,
ଦସ୍ତୋପରେ ଦସ୍ତ ଅଙ୍କରେ ସ୍ଥାପିତ,
ବେନ କମଳ କାଞ୍ଚନାସନେ
ସେ ଯୋଗିର ।

୨୩

ଜଃ। ମୁକୁଃ ଶୋଭେ ମସ୍ତକେ,
ନେତ୍ର ମୁଦ୍ରିତ ନାସ୍ତି ଘଲକେ,
ଦେହ ଶାନ୍ତିବାସ ବାଘା ଅନ୍ନଯାସ
କଣ୍ଠେ ଶବଶରହୁତ ସ୍ରୋକେ
ସେ ଯୋଗିର ।

୨୪

ଦେହ ଅଚଳ ସ୍ଥାଣୁ ସମାନେ,
ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରର ସେହ୍ନ ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନେ,
ପ୍ରଣିଧାନ ବଳେ ଭପ ସ୍ଫୁତ ଘଳେ
ଲଭ କଲେ ଶୁଭ୍ର ସମାନେ
ସେ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ।

୨୫

ମନେ ସଙ୍କଳ୍ପ ହୋଇକ ସ୍ଥିର,
ଶୁଷ୍ଟ ନାଣ ବା ଦେଉ ଶସ୍ତୀର,
ସାଧତ ଇଙ୍ଗାଣ ଭଦେ ନଦେ ଜ୍ଞାନ
ଏହ୍ନ ଆସନେ ରହିବ ଚର
ମୁଁ ଏ ସ୍ଥାନେ ।

୬୬

ବୃକ୍ଷ ବଲ୍ଲନ ସ୍ଥିର କାନନ,
ସୁବ୍ଧ ପକ୍ଷିସଙ୍ଗୀତ, ପବନ,
ନୈରଞ୍ଜନାସ୍ରୋତ କାନନ ସମସ୍ତ
ସ୍ଥିର ଅଛୁ ବ ବଦ୍ଧବନ
ସେ କାଳରେ ।

୬୭

ପୂର୍ବାଭଳ ଚିରେ ସ୍ଥିର ସୂର୍ଯ୍ୟ,
ବଗଜଗତ ଶାନ୍ତ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ
ଅଜ୍ଞାତ ଆଶାରେ ଦୁଦେ ବାରେ ବାରେ
ବନ୍ଦା ବମୋହନ ଧ୍ରୁବ ଚୂର୍ଯ୍ୟ
ସେ କାଳରେ ।

୬୮

କାମ ପରିଚତ ଗତ ଚରେ,
ଅବଚଳତ ଚତ୍ତ ସ୍ୱସ୍ଥିରେ,
ନିସ୍ପ ନରମଳ ଦର୍ପଣ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
ଅବଲତା ତ ନାହିଁ ତହିଁରେ
ସେ ମନରେ ।

୬୯

ଚତ୍ତେ ଜ୍ଞାନଦୀପ ଉଭାସିତ,
ସ୍ୱଚ୍ଛ ଦର୍ପଣେ ତପନ ଦୀପ୍ତ,
ଚତ୍ତଦୃଶ୍ୟଚସ୍ୱ ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ
ବିସ୍ୱାକଳାପ ସେ ଅପ୍ରମିତ
ସେ ଦେହରେ ।

୭୦

ସବଗୁରୁ ବତର୍କ ପ୍ରଥମ
କଲେ ଧାନରେ ହୃଦସ୍ପଂମ,
ଜାଣିଲେ ତ ସତ୍ୟ ବ ଅବା ଅସତ୍ୟ
ତତ୍ତ୍ୱ ଲଭିଲେ ସେ ଜମେ ଜମେ
ସେ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ।

୫୧

ଆତ୍ମା ସମ୍ବନ୍ଧ ନତ୍ୟ ସହୁତ,
ଜଡ଼ ତେତନ ଉଭୟେ ନତ୍ୟ,
ସମ୍ବନ୍ଧଜ୍ଞାନ ଉର ଘନ୍ତ ଘନ,
ଯୋଗୀ ଚତ୍ତରେ ତଲେ ନଷ୍ଟିତ
ସେ ପ୍ରଥମେ ।

୫୨

ଯୋଗୀ ଚତ୍ତରେ ଚଣ୍ଡଲେ ଦୁଡ଼େ,
ପରବର୍ତ୍ତନ ସ୍ରୋତରେ ଜଡ଼େ
ଦୁଏ ରୂପାନ୍ତର ନତ୍ୟେ ନରନ୍ତର,
ତାଙ୍କ ଅସ୍ତୀତ ନର୍ଦ୍ଦିଲା ନଡ଼େ
ସେ କାଲରେ ।

୫୩

ସୁଖ ଦୁଃଖ ଯାହା ଜଗତରେ
ନାଶ ଯାଏ ଜଡ଼ ସହୁତରେ,
ସୁଖଦୁଃଖମାନ ମନେ ଯେବେ ସ୍ଥାନ
ଦେବ ନାହିଁ, ମୁକ୍ତି ପଦଜରେ
ତ ଲଗବ ।

୫୪

ମେଘବମୁକ୍ତ ତନ୍ଦ୍ର ସମାନେ
ଅତ୍ମା ସ୍ୱରୂପ ଦେଖିଲେ ଜ୍ଞାନେ,
ଦବସ ସମସ୍ତ ଦେଲ୍ଲ ଧାନେ ଗତ,
ଦୀର୍ଘକାଳ ପଲକ ସମାନେ
ସେ କାଲରେ ।

୫୫

ଦୂରଗଲ ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧକାର,
ତତ୍ତେ ଜ୍ଞାନାଲୋକ ଯେ ପ୍ରସାର,
ସେ ଜ୍ଞାନ ଅଲୋକେ ଦେଖିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ
ଖଣି ଗର୍ଭରେ ମଣି ପ୍ରକାର
ସେ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ।

୫୬

ପୂର୍ବ ଜନମେ ଥିଲେ ଯେପର,
ଗତ ଜନ୍ମିବାକୁ ବେଦ କର,
ସ୍ୱଗଉ, ଦୁର୍ଗଉ, ସ୍ୱମଉ, ଭ୍ରମଉ,
ନଞ୍ଚ ବର୍ପଣ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପରି
ସେ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ।

୫୭

ଧ୍ୟାନେ ଜାଣିଲେ ସେ ପୁନର୍ବାର
ଜନ୍ମ ପୂର୍ବଜନ୍ମ ସମାଚାର,
ନାହିଁ ତାଙ୍କ ନାମ, ଗୋତ୍ର ଜାତ ବର୍ଣ୍ଣ,
ଜ୍ଞାନବଶରେ ଜନ୍ମ ତାଙ୍କର
ସେ ପୂର୍ବରେ ।

୫୮

କାଳସ୍ରୋତରେ ଜନ୍ମ ମରଣ,
ଘଟୁଅଛୁ ନତ୍ୟ ଆବର୍ତ୍ତନ,
ଜନ୍ମି ଜୀବ ମରେ, ମରି ଦେହ ଧରେ
ଦୁଃଖ ସହିବାକୁ ଜୀବଗଣ
ଏ ଧରାରେ ।

୫୯

ଜୀବ ଜନ୍ମି ମରେ ବାରମ୍ବାର,
କରୁଛନ୍ତି ସଦା ହାହାକାର,
ଜ୍ଞଳିଲେ ମନରେ, ଏ ଦ ଜଗତରେ,
ନାହିଁ ମାର୍ଗ ଦ ଦେବା ଛାଡିବାର
ଏ ଜଗତେ ?

୬୦

ଜନ୍ମ ମରଣ ଏ ଆବର୍ତ୍ତନେ
କଥା ଭାସନ୍ତି ଏ ଜୀବଗଣେ ?
ଆରମ୍ଭିଲେ ଧ୍ୟାନ, ଜ୍ଞାନ ଚକ୍ଷୁ ଜ୍ଞାନ,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଘଟେ ଯେ କାରଣେ
ଏ ଜଗତେ ।

୫୧

ଜନ୍ମ ଅଟେ ଦୁଃଖର କାରଣ,
କର୍ମଫଳ ଯେ ଜନ୍ମକାରଣ,
ତେଣୁକାରୁ ଯେ ଜାତ କର୍ମଫଳବ୍ରାତ
ଦେହ ମାନସ ତେଣୁକା କାରଣ
ଏ ଦେହରେ ।

୫୨

ସୁଖଦୁଃଖା ଯେ ତେଣୁକାକାରଣ,
ତୃଷ୍ଣାହେରୁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଜ୍ଞାନ,
ଜନ୍ମାଏ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖଦୁଃଖଚୟ
ଅନୁଭବକୁ ଜଣ୍ଟଏ ଏ ଜାଣ
ଏ ଦେହରେ ।

୫୩

ବୃକ୍ଷ କାରଣ ଅଟଇ ସାଜ,
ସାଜ କାରଣ ବୃକ୍ଷକୁ ହେଜ,
ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣରେ
ଜାତ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଟେ ସହଜ
ଏ ଫସାରେ ।

୫୪

ଜାତ ବୃକ୍ଷ ସାଜବଢ଼ଇରେ,
ଜାତ ସାଜ ସ୍ୱଭାବଚିହ୍ନାରେ,
ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ଚିହ୍ନା ନବନ୍ଧନ,
ସଜ୍ଜ କାର୍ଯ୍ୟ ଜଗତ ଫସାରେ
ଏ ଜଗତେ ।

୫୫

ଜୀବକର୍ତ୍ତାର ନୁହେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,
ତୁଣ୍ଡୁ ଜୀବଗଣ ନାନା କ୍ଲେଶ,
ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ କାରଣେ ଦେଖୁଁ ଜୀବଗଣେ
ଭୁଞ୍ଜୁଛନ୍ତି ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅଶେଷ
ଏ ଫସାରେ ।

୪୭

ପୃଥ୍ୱୀ ଅଛି ଯାହା ଜଗତରେ,
ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ ମନୋହରରେ,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଯୋଗ କରେ ଉପଭୋଗ
ସୂକ୍ଷ୍ମ ପରମାଣୁର ମାତରେ
ସେ ଦ୍ରବ୍ୟର ।

୪୭

ସବୁ ସଂସାର ଜ୍ଞାନର ମୂଳ,
ଭ୍ରମ ଜ୍ଞାନ ଅବଦ୍ୟାପଙ୍କୁଳ,
ରୂପ ରସ ସତ୍ୟ ନୁହେ ଜାଣ ତତ୍ତ୍ୱ,
ଚର୍ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମାନ ଅଲୁଲେ
ସେ ପଦାର୍ଥ ।

୪୮

ଏକ ଦେଖଇ ଯାହା ସୁନର,
ଆନ ମଣେ ତାହା ଅସୁନର,
ଅସତ୍ୟକୁ ସତ୍ୟ ମଣେ ଲୋକ ନତ୍ୟ,
ଭ୍ରାନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ ଏହା ଲୋକର
ଏ ଜଗତେ ।

୪୯

ମିଥ୍ୟା ଜ୍ଞାନରେ କେ କରେ ଦର୍ପ,
ଭ୍ରମେ ରଜ୍ଜୁକୁ କେ ମଣେ ସର୍ପ,
ଦୁଃଖକୁ ବା ସୁଖ ମଣେ କେହୁ ଲୋକ,
ଏହୁପରି କର ଜ୍ଞାନାଲୋକ
ତେ ମାନବ ।

୫୦

ମୂଢ଼େ ଦୋଇ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବଳାସୀ,
ଆତ୍ମକଣ୍ଠରେ ଲଗାନ୍ତୁ ଫାଶୀ,
ନ ବୁଝନ୍ତୁ କାରେ ଭୁଚ ବୁଦ୍ଧିସାରେ
ଭୁଞ୍ଜେ କଷ୍ଟ ଜୀବ ଅବଜାଣୀ
ଏ ସଂସାରେ ।

୫୧

ଆସୁ ପଦ୍ମପତ୍ର ବାରି ସମ,
ଜୀବ ଅନନ୍ତ ଅଟେ ଅସୀମ,
ଅନନ୍ତ ସେ ସୁଖ ତହିଁରୁ ବିମୁଖ
ହୋଇ ସୁଖ ଲୋଡ଼େ କ୍ଷୁଦ୍ରତମ
ଏ ଫସାରେ ।

୫୨

ଜୀବ କାମନାଗାରେ ଆବଦ୍ଧ,
ତତ୍ତ୍ୱମାର୍ଗ ଦର୍ଶନରେ ଅନ୍ଧ,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିଳାସ ହୁଏ ଯେବେ ନାଶ,
ମୁକ୍ତି ବିଷୟ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବନ୍ଧ
ଏ ଜୀବର ।

୫୩

ଅବଦ୍ୟାରୁ ଜାତ ଭ୍ରମ ଜ୍ଞାନ,
ଅହଂକାରରେ ହତ୍ତ ଜ୍ଞାନ,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ମନ ମୋହେ ହତଜ୍ଞାନ
ହୋଇ ଅର୍ଜିତ ଅଧର୍ମମାନ
ସେ ଅଜ୍ଞାନେ ।

୫୪

ମୋହ ଛେଦନ କରେ ଯେ ଲୋକ,
ରହେ ନାହିଁ ପାପର ସମ୍ପର୍କ,
ଜଗତ ଅନିତ୍ୟ ଜାଣି ଜ୍ଞାନବନ୍ତ
ଜନ୍ମ ମରଣୁ ମୁକ୍ତ ସେ ଲୋକ
ଏ ଫସାରେ ।

୫୫

ଶାକ୍ୟସିଂହଙ୍କ ହୃଦସ୍ଥେ ଜ୍ଞାନ
ଜାତ, ଯେପରି ମୁକ୍ତି ନିର୍ବାଣ
ଲଭିବେ ମାନବେ ଏହା ବିଶ୍ୱରବେ,
ଯୋଗ ଏତେକାଳ ସମାଧାନ
ସେ ଯୋଗିର ।

୫୬

ଛଅବର୍ଷ ତପସ୍ୟାର ଫଳ,
ଲାଭ କଲେକ ଜ୍ଞାନ ନର୍ମଳ,
ଏହି ଜ୍ଞାନ ଲୋଡ଼ି ରାଜ୍ୟ ସୁଖ ଛାଡ଼ି
ଥିଲେ, ମାନସ ଢେଲ୍ଲା ସଫଳ
ସେ ଯୋଗିର ।

୫୭

ଅଲୌକିକ ଚର୍ଯ୍ୟାର ଅଙ୍ଗତ
ତପସ୍ୟାରେ ସାର୍ଦ୍ଧକାଳ ଗତ,
ତେଜି ସୁଖରତ୍ନ କଲେ ଦେହକ୍ଷୟ,
କଲ୍ପତରୁ ହେଲ୍ଲ କୁସୁମିତ
ସେ ଯୋଗିର ।

୫୮

ଅନାହାର ଅନାବୃତଦେହୀ,
ଶୀତ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବର୍ଷା କଷ୍ଟ ସହି,
କଠୋର ସାଧନା କର ମହାଜନା
ଜ୍ଞାନ ଲଭିଲେକ ବନେ ରହି
ସେ ସନ୍ଯାସୀ ।

୫୯

ହୃଦେ ଚଞ୍ଚଳତା ଆଉ ନାହିଁ,
ଆଶା ତୃଷ୍ଣା ଅନୁରାଗ କାହିଁ,
ଅନ୍ଧକାର ଗର୍ତ୍ତ ହୃଦୟ ଅଗ୍ରତ,
ଏତେ ତପସ୍ୟା ତ ସେଥିପାଇଁ
ସେ ଯୋଗିର ।

୬୦

ଜ୍ଞାନାଲୋକରେ ହୃଦ ବଦଳ,
ହେଲ୍ଲ ପୂର୍ଣ୍ଣତଳ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ,
କେତେ ଜନ୍ମାନ୍ତରେ ତପସ୍ୟା କଠୋରେ
କଲେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ସମ୍ବଳ
ସେ ସନ୍ଯାସୀ ।

୬୧

ଜଦ୍ୟାଣର ମୂର୍ତ୍ତି ବୁଦ୍ଧି କାତ,
ବୁଦ୍ଧ ଅବତାରରୂପେ ଖ୍ୟାତ,
ସେ ଅଶବ୍ଦ ବୋଧ- ଭ୍ରମଟଳେ ଦିଛି
ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନର ବଳେ ଅସ୍ପୃତ୍
ସେ ସନ୍ଯାସୀ ।

୬୨

ମହାକାଲସ୍ରୋତେ ଜନ୍ମଣରେ
ସେ ପବିତ୍ର ନାମ ଜଗତରେ
ମହାଭବିଷ୍ୟତେ ଅଶୀମ ଅନନ୍ତେ
ପୂଜା କରିବେ ଯେ ନାସ୍ତିନରେ
ସେ ନାମକୁ ।

୬୩

ପୁଣ୍ୟ ପବିତ୍ରନାମ ଜଗତେ
ନର ନାସ୍ତିକ ଶ୍ରବଣପଥେ
ମହାସମୀରଣ କରିବ ବହନ,
ମୁକ୍ତି ଲଭିବେ ପ୍ରାଣୀ ସମସ୍ତେ
ଏ ଜଗତେ ।

୬୪

ନାମ ପ୍ରାଣ ବଣ ତତ୍ତ୍ୱରେ
ଶୂନ୍ୟ ବେଦ ଦିଲଲ ସ୍ୱର୍ଗରେ,
ଦିଳ ଦେବଗଣ ପୁଷ୍ପ ବର୍ଷଣ
କଲେ ସବେ ଆନନ୍ଦ ମନରେ
ସେ କାଳରେ ।

୬୫

ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣ ମୂର୍ତ୍ତି ପୁଲକରେ,
ଶୀର୍ଣ୍ଣଦେହ ବୁଦ୍ଧି ପଲକରେ
ମାନସ ସଫଳ ହୃଦସ୍ୱ ନର୍ମଳ
ନେତ୍ର ଜ୍ୱାତିତ ଆନନ୍ଦରେ
ସେ ଯୋଗିର ।

୬୭

ପୂର୍ବପର ଅଛନ୍ତି ଆସନେ,
ଯୋଗୀ ଶୃଙ୍ଗଲେ ଧୀରନିସ୍ପନେ,
ନବ ଧର୍ମଲୋକେ ଜଗତ ପୁଲକେ,
ଆନନ୍ଦର ଯେଉ ଝାଡଗଣେ
ସେ କାଳରେ ।

୬୭

ଜଣି ପ୍ରାଣତେ ଧୀର ପବନ
କହେ, ଯୋଗୀ ଡେଙ୍ଗଲେ ଆସନ,
ନିର୍ବାଣର ସୁଖେ ଜଗତର ଲୋକେ
ଯେଉ ଛନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ମଗନ
ସେ କାଳରେ ।

ସପ୍ତଦଶ ସର୍ଗ ।

ମଗଧର ଶ୍ମଶାନ ।

ଗୌତମ ମଗଧ ଦେଶରେ
ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତରେ
ବସିଅଛନ୍ତି ବେଣୁ ବନେ,
ଗୁଲୁରେ ଅମୃତ ଯେସନେ ।
ନିସ୍ତବ୍ଧରେ ଦୂତ ଜଣେ
ବନସ୍ଥେ ନମିଲ ତରଣେ ।
ସେ ଦୂତ ବାଲ୍ୟସହଚର;
କପିଲବସ୍ତୁ ଦେଶେ ଘର ।
ବୋଇଲ ଅତି ଗୋପ ଭାବ,
ହେ ମହାପ୍ରଭୁ ! ଭୁମ୍ଭ ଭାବ
ପେଷିଲେ ଦୂତ ଦେଶେ ଦେଶେ
ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଲୋଡିବା ଉଦ୍ଦେଶେ ।
ସକଳ ଗଲ୍ପ ଅକାରଣେ,
ବାହୁତ ନ ଅଇଲେ ଜଣେ ।
ସେ ଲୋକଗଣେ ନଗ୍ନଶାରେ
ବଗ୍ଗେ ଗଲେ ପ୍ରବ୍ରଜ୍ୟାରେ ।
ଶୈଶବ ବନ୍ଧୁ ଏହୁ ଦାସ,
ଭଗ୍ନେ ରେଖିଲ ଅତି ପାଶ ।
ହୃଦସ୍ଥ ପାଷାଣରେ ବାନ୍ଧ
ଅସିଛୁ ଧାଇଁ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ।
ବାଜୁଛୁ ଭୁମ୍ଭ ଧର୍ମ ରେଶ୍ମ,
ଦେଶେ ଦେଶାନ୍ତେ ଜଣ୍ଡି ଭେର
ଅଛନ୍ତି ଲୋକ ଶୁଣିବାକୁ,
ଏଥର ଅଇଲ ଏଠାକୁ ।
କପିଲବସ୍ତୁବାସିଗଣେ
ଜ ଦୋଷ କଲେ ବା ତରଣେ ?
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନବ-ଧର୍ମ-ସୁଧା
ପାନେ ଜ ନ ମେଣ୍ଟିବେ ଶୁଧା ?
ସକଳଦେଶବାସୀ ଲୋକ
ଲଭିଲେ ସେ ଧର୍ମ-ଅଲୋକ;

ଶାକ୍ୟ ରାଜ୍ୟ କି ଅନ୍ଧକାରେ
ରହିବ ? କୃପା କର ବାରେ ।
ଜ୍ୱଳନ୍ତୁ ପ୍ରେମ ! ଶାକ୍ୟ ରାଜ୍ୟେ,
ବରର ମାନବପ୍ରାଣେ
ନୂତନ-ଧର୍ମ-ସୁଧାବନ୍ୟ,
ଚମିରେ ହୃଦେ ଦେଉ ଇନ୍ଦୁ ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଜନକ ଜନନୀ,
ବହୁଳ ସୁନ୍ଦ, ଗୋପା ପତ୍ନୀ,
ଅଇନ୍ତୁ ବ୍ୟାକୁଳ ମନରେ
କପିଳବସ୍ତୁ ନାଥ ନରେ ।
ସଜାଙ୍କ ଦେହାନ୍ତ ସମୀପ—
ଜଉଛୁ ଜୀବନପ୍ରଦୀପ—
ଅନ୍ତ୍ୟକାଳରେ ସ୍ମରନ
ଦେଖିବେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବଦନ ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଧର୍ମାମୃତପାନ
କରିଣ ଲଭିବେ ନିର୍ବାଣ ।
ହେ ପ୍ରଭୁ ! କରୁଣାର ସିନ୍ଧୁ,
ବରର ତନ୍ଦୁ ଏକବନ୍ଧୁ,
ଜନକ ଜନନୀ ଆଜୁଲେ,
କାଞ୍ଚନପ୍ରତିମା ସତ୍ୟଲେ ।

* * * * *

ଶିଶିର ଜଗତ ଦସନ୍ତ,
ବମ୍ଭଳ ମାଳତୀ ଦଗନ୍ତ,
ଶିଶିର ଦମ୍ପେ ସଙ୍କୁଚତା—
ପ୍ରକୃତ ସଙ୍ଗୁତ ସବିତା ।
ପ୍ରକୃତ ଦେଖି ସତ୍ତରଙ୍ଗ
ସବିତା ଧରଣୀ ସଙ୍ଗ ।
ପବନେ, ପ୍ରାନ୍ତରେ, କାନନେ,
ପରତେ, ସାଗରେ, ଗଗନେ,
ସଜଳ, ସ୍ଥଳେ ଶୋଭାସ୍ପଣି
ଅନନ୍ତଧାରେ ଯାଏ ଲୀନି ।
ଦୃଶ ବକ୍ଷସ୍ଥ କମଳସ୍ପେ
ମଣ୍ଡିତ ଜମଲା ଅଳସ୍ପେ ।

ମଧୁର ଅନ୍ତଲ ମଲୟ
ଧରି ଘାବତ ସୁଧାମୟ;
ସେ ସୁଧା ପରଶେ ଭୁମ୍ବେ
ମଣ୍ଡିତ ସବ ଲତା ଦ୍ରୁମେ ।
ସ୍ଥଳକେ ଚନ୍ଦ୍ର ତାରାଗଣେ
ଶୋଷନ୍ତ ଗଗନ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ।
ପ୍ରକୃତ ଶିଶିର ବସୁରେ
ଗପଡେ ଜଳ ଅବ୍ୟନ୍ତରେ
କମଳ, କୁମୁଦ, କଲ୍ଲାରେ
ଲୁଚ୍ଛଇଥିଲେ ଫେଣ୍ଟକାରେ ।
ଜଳଜ ଦ୍ରବ୍ୟ ଲୋକମାନେ
ଯତ୍ନେ ରଖନ୍ତ ସାବଧାନେ ।
ବସନ୍ତ ଆଗମନ ଶୁଣି,
ଜଳ ଉପରେ ଦେଲେ ବୁଣି ।
ସମସ୍ତ ସାଧୁଲୋକ ଦସ୍ତେ
ଗଢ଼ିତ କରନ୍ତ ସମସ୍ତେ ।
କୋକଳା ବସନ୍ତର ଦୂତ,
ଦେଖି କମଳକନଦ୍ୟୁତ
ସଙ୍ଗୀତ ଲଦସ୍ତ ବସ୍ତାର
କଲ୍ଲ ବସନ୍ତ ସମାଗର ।
ବସନ୍ତେ ସ୍ଥଳଚର ଜନେ,
ସାଧକ ଦେବ ଦରଶନେ ।
ବସନ୍ତ ପବନ ସହତ
ନର୍ବାଣ ବଣେ ସଞ୍ଚାରତ ।
ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ସହତରେ
ଗୌତମ କପିଳ ନଗରେ
ପ୍ରସୁତ ହେଲେ ସିବାପାଇଁ ।
ଅଇନ୍ତ ଲୋକେ ପଛେ ଧାଇଁ,
ବହୁତ ଦେଶ ଜନପଦ
ହତର ନଦ୍ଧାଣ ସମ୍ବାଦ,
ନିଜରେ କପିଳ ନଗରେ;
ନଗର ପ୍ରାନ୍ତସ୍ଥ ବନରେ
ରହିଲେ ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ସହତ;
ସମ୍ବାଦ ହେଲା ପ୍ରଗ୍ରତ ।

ଗାଇବ ଅନନ୍ତ ବଦନେ,
ବୁଝିବ ଗୌରବ ବଖନେ,
ଉଷାପାଦେକ ଅନ୍ତ କରେ,
ଅନଳ ଅବୃତ ବସ୍ତୁରେ ।
ଜଃ। ବଷ୍ଟଃ ଶିରେ ଶୋଭେ,
ଶଙ୍ଖର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୌରବେ,
ବକାଶେ ଦୈବ କ୍ୟୋତନାଲେ,
ତପନ ମେଘ ଅନ୍ତରାଳେ ।
ଯେ ଯୁବରାଜ ସ୍ପର୍ଶ ଯାନେ
ରାଜନ୍ତ—ରତନ ବମାନେ,
ରହ ମୁକୁଃ ଅଲ୍ଲ ଶିରେ,
ବୃଷଣ କାଞ୍ଚନ ରୁଚରେ,
ଅହା ! ସେ ଉଦାସ୍ତ ବେଶରେ
ବସିଅଛନ୍ତି ଅରଣ୍ୟରେ,
ଧୂଳ କୁଣ୍ଠିତ ସ୍ପର୍ଶଗାତ୍ର,
ହସ୍ତେ ବସ୍ତ୍ରକେ ଉଷାପାତ୍ର,
ନଗରବାସୀ ନାସ୍ତ ନରେ
ବେଢିଲେ ଅତୁଳ ସନରେ,
ସକଳେ ନିସ୍ପନ୍ଦ ଶୋକେ,
କେ ଦେବ ଉଷା ସେ ଉମୁକେ ?
କଟିଲବସ୍ତୁ ହାହାକାର
ଘୁରଲ ବନନ ଚହାର ।
ନୃପତି ବ୍ୟାକୁଳ ହୃଦସ୍ତ,
ଦେଖିଲେ ଶୋକ ଅଗନସ୍ତ,
ରାଜ୍ଞୀ ଅଛନ୍ତି ମହିଦ୍ୱାରେ,
ଚରଣ ନ ଚଳଲ ବାରେ,
ହୃଦସ୍ପେ ନାହିଁ ଖନନ,
ପଲକବହ୍ନନ ନସ୍ପନ ।
ନସ୍ପନୁ ଅଶ୍ରୁଧାର ବହେ,
ଶୋକ ସନ୍ତାପେ ହୃଦ ଦହେ ।
ଦିଦ୍ଧାର୍ଥ ଧୀରେ ଅତି ଧୀରେ
ନିଜଲେ ଜନକ କଉରେ ।
ରାଜାଙ୍କ ହଜଗଲ୍ଭ ବୃଦ୍ଧି,
ବାଷ୍ପଗଦ୍ଗଦେ ଜଣ ରୁଦ୍ଧି,

ସମ୍ଭାଳ ହୋଇ ଆସଣାକୁ,
ବୋଇଲେ ଯାଇ ପୁଡ଼ଠାକୁ—
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ !—ସନ୍ୟାସି !—ଗୌତମ !—
ତୋ ଚିତା ଏଡ଼େ ଚ ଅଧମ !
ଗୋଟିଏ ସନ୍ଧ୍ୟାରିକୁ ଅନ୍ନ
ଦେବାକୁ ଏଡ଼େ ଅଗ୍ଗଜନ ?
କଯାଇଁ ଉଷା ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ
ମାଗୁଛୁ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ! ବାପା ରେ !
ବନସ୍ଥେ ବୋଇଲେ ଗୌତମ—
ଏ ବଶେ ଉଷାକୁ ଧର୍ମ,
ଯାଇବା ବଶଧର୍ମ ଖଣ୍ଡ,
ଏହାହୁଁ ସନାତନ ମାଣ୍ଡ ।
ବୋଇଲେ ଶୋକେ ନଇନାଥ—
କ କଥା ବୋଇଲୁ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ?
ମହାଗୌରବ ସୂର୍ଯ୍ୟବଶେ
ଜନ୍ମିଛୁ ସେହୁ ରାଜଅଂଶେ,
ଏ ବଶେ ବୋଲ କେ ରାଜନ
କରୁଛୁ ଉଷା ଆଚରଣ ?
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ପୁସ୍ତିର ହୃଦସ୍ପେ
ବୋଇଲେ ଜନକେ ବନସ୍ଥେ,
ହେ ଚିତ୍ତ ! ଯୁଦ୍ଧେ ଶାକ୍ୟବଶେ
ଜନ୍ମିଲେ ଆମ୍ଭେ ବୁଦ୍ଧ ଅଂଶେ,
ସେମାନେ ଉଷାକ୍ୟବସାସ୍ଥୀ
ଥିଲେ, ସେ ମାଣ୍ଡ ଅନୁଯାସ୍ଥୀ
ଦୁର୍ଲଭ ଦୈବୁକ ସମ୍ପତ୍ତି
ଲଭୁଛୁ ଆମ୍ଭେ ନରପତି !
ଅପାର ସାଧନା ବଳରେ
ସେ ଧନ ଲଭୁଛୁ ମୁଁ କରେ ।
କପିଳବସ୍ତୁ ଜନଗଣ
କରନ୍ତୁ ସେ ଧନ ଗ୍ରହଣ ।
ବୃଦ୍ଧା ଅଗ୍ରତେ ଅଉମାଡ଼ୁ
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ହସୁଁ ଉଷାପାଡ଼ୁ
ଧର ପବନ ନଳ କରେ
ସଧାରେ ଚଳଲେ କଅରେ ।

ଏ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ପ୍ରଳାବଙ୍ଗ
କାନ୍ଦଲେ ବଳଲରେ ଅତ୍ତ ।
ସଧୀରେ ପୁତ୍ର ପାଶେ ଯାଇ
ପଡଲେ ଚେତନା ହରାଇ ।
ଉଠ ମା ! ଉଠ ମା ! ସିନ୍ଧାର୍ଥ
ବୋଇଲେ, ଅହୁଲେ ନଡାନ୍ତ ।
ଜନଙ୍ଗ ମୁଖକୁ ଅନାଇ
ବସିଅଛନ୍ତି ପାଶେ ପାଇ,
ସ୍ୱପ୍ନ ସମାନ ଗଲ୍ଲ କଣା,
ଜନଙ୍ଗ ଲଭଲେ ଚେତନା ।
ବୋଇଲେ—କେ ମା ମା ଶବ୍ଦରେ
ଢାଳଲ ସୁଧା ମୋ କର୍ଣ୍ଣରେ ?
ହେ ନୃପ ! ବୋଲନ୍ତୁ ସଥାର୍ଥ—
ଏହୁ କ ମୋ ପ୍ରାଣ ସିନ୍ଧାର୍ଥ ?
ସିନ୍ଧାର୍ଥ ପର ଯାଏ କଣା,
ଅଥବା ଦେବତା ଛଳନା ?
ଅନେକ ସାତ ବର୍ଷ ଗତ,
ଯାଇଛୁ ଛଡ଼ ତଥାଗତ,
ବରଷେ ଯୁଗକ ସମାନ
ପର ମୁଁ କରେଁ ଅନୁମାନ,
ହୃଦସ୍ପେ ସାତ ବର୍ଷ କାଳ
କ୍ଲକ୍ଲୁଛୁ ଅଗ୍ନି ଅନ୍ତର୍ବାଣ,
ଦେଖି ମୋ କଷଣ ନଡାନ୍ତ,
ଆସିଛ କରିବାକୁ ଶାନ୍ତ ?
କେଉଁ ଦେବତା ଛଳ କର
ଅସିଛ ପୁତ୍ର ରୂପ ଧର ?
ଏହୁ ତ ମୋ ପୁତ୍ର ବଦନ,
ଏହୁ ତ ସିନ୍ଧାର୍ଥ ନସ୍ପନ,
ସିନ୍ଧାର୍ଥ ପର ବୋଲ କଥା,
ବୋଲନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ କେ ଦେବତା ?
ଦେହରେ ଅନ୍ତୁ ବୋଳ ଧୂଳ,
ତୁହ କ ମୋ ନେତ୍ରପିତୁଳ ?
କ'ସନ୍ତୁ ତୁଚ୍ଛ ପ୍ରାଣୀ-ଦୁଃଖ,
ମୋ ପ୍ରତ ହେଲୁ ରେ ବମୁଖ ?

ମୋ କଥା ଥିଲା କ ମନରେ ?
ଅସ ରେ ବାପ ଦେଖେଁ ଥରେ !
ବସ ରେ ପାଶେ ବାପଧନ;
ଶୀତଳ ହେଉ ମୋ ଜୀବନ ।
ଗୋପା ରେ ! ଗୋପା ରେ ! ମା-ଆ-ଆ!
ବଡ଼ ଚଡ଼ ଦେଖି ଯାଅ ।
ମୋ ବଧୂ ଯୌବନେ ଯୋଗିନୀ,
କାନେ ଲୁରଙ୍ଗା ବରହୁଣୀ ।
ପୁଡ଼ ମୋ ବନେ ଅନାଦ୍ରାରେ
ବୁନିଶଯ୍ୟାରେ ଉପଯ୍ୟାରେ
ବସିଛୁ ବଧୂ ପଉ ଧ୍ୟାନେ,
ବାଉଦେ ଗ୍ଭଙ୍ଗ ସମାନେ ।
ହେ ପ୍ରାଣନାଥ ମହାରାଜ !
ଅଇ ଗୃହରେ ତବ କାର୍ଯ୍ୟ !
ଏ ରାଜପୁରୀ କର ଧ୍ୱଂସ !
ଫୋପାଡ଼ ଦେଇନୁ ସର୍ବସ୍ୱ ।
କ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରମୋଦ ହୃଦ୍ୟାନେ ?
ସିହୁଁ କାନନେ ଅମ୍ଭେମାନେ ।
ହେ ନୃପ ଶୁଣ ନିବେଦନ,
ଇଟ୍ଟ ଗୃହରେ ମୋ ନନ୍ଦନ ।
ଫୋପାଡ଼ ଦଅ ଉଷାପାନ୍ଥ,
ଗୃହରେ ରହୁ ମୋ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ।
ପୁତ୍ରର ଏହ୍ନ ବେଶ ଅଇ
ଦେଖିବ ନାହିଁ ପ୍ରାଣ ଥାଉଁ ।
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ବସିଛନ୍ତି ସ୍ଥିରେ,
ପାଷାଣ ପ୍ରତିମା ସମ୍ଭାରେ ।
ବୋଇଲେ ରଜା ଶୁଦ୍ଧୋଦନ—
ଗୋ ଦେବ ! କାନ୍ଦ ଅକାରଣ ।
ଦେଖ ଏ ଭୁମ୍ବର ନନ୍ଦନ
ପ୍ରତ୍ୟେଖେ ନର-ନାରାୟଣ,
ଭୁଲାରେ ଗେରୁଆ ବସନ—
ସାମାନ୍ୟ ରାଜ-ଆଭରଣ ।
ଏ କଣ୍ଠା ବସ୍ତ୍ରର ପରି
ରାଜମୁକୁଟ ନୁହେ ପରି ।

ଏ ରକ୍ଷାପାତ୍ର ସମାନରେ
ଅଛି କି କୋଷ ଜଗତରେ ?
ସଞ୍ଚିତ ଅମୂଲ୍ୟ ରତନ,
ପାଇବ ଅଫୁରନ୍ତ ଜୀବନ ।
ଯେ ଜନ୍ୟ ପାଇଛୁ ଜୁମର,
ଅସୀମ ସ୍ଥିର ଅନନ୍ତର ।
ଏ ମହାଜନ୍ୟର ମହିମା
ଅତୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଅସୀମା ।
ଅକ୍ଷୟ ଧନ ବିତରଣ
କରିବ ରକ୍ଷା ପ୍ରାଣିଗଣ ।
କରୁଣା କର ରେ ଶିଷ୍ଟାର୍ଥ,
ଦେ ତୋ' ମାଡାକୁ ରକ୍ଷାପାତ୍ର ।
ଏ ବୃଦ୍ଧ ବୃଦ୍ଧା ପିତା ମାତା—
ହୁଅ ରେ ବାପ ପରିତ୍ରାତା ।
ଜରତ୍ପେ କାନ୍ଥ ମାସ୍ତାପାଣ
କରିଁ ଘୋରବନେ ବାସ ।
ପାଇବା ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଧର୍ମ,
ଅଶ୍ରମେ ନରଯଉ କର୍ମ ।
ବୋଇଲେ ଜନପ୍ପେ ଶିଷ୍ଟାର୍ଥ—
ହେ ପିତଃ ! ନଅ ରକ୍ଷାପାତ୍ର,
ନ ଯାଅ ବନେ ରହ ଗେହେ,
ଜୁମ୍ବର ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ ଦେହେ
କଠୋର ସନ୍ଧ୍ୟାସ ଦାହନ
ସହିବ ନାହିଁ ଗଲେ ବନ ।
ଅଶ୍ରମ ସଜଜିବାସନ,
ଜରତ୍ପେ ହେଇନ୍ତୁ ଶାସଣ ।
ସମସ୍ତ ଶିଷ୍ୟ ସ୍ୱଇବାସୀ,
ସ୍ୱଜାନୁଚର, ଦାସ, ଦାସୀ,
ବେଷ୍ଟିତ ହୁଣ୍ଟେ ସେ ସମସ୍ତେ
ଜନକ ଜନଗା ଜରତ୍ପେ ।
କାହାଣ୍ଡ ଗୋପା ? ମାଡ ଗୋପା
ଲୁଣ୍ଟିତା ଛନ୍ନା ଲତାରୂପା ।
ଶସ୍ୟନ ଗୃହେ ପୁଣ୍ୟଦଙ୍ଗା
ଧାନେ ଜମଗ୍ଗା ରହୁଛନ୍ତି ।

କୋଇଲ ଜଣେ ସଦଭଙ୍ଗ—
ଉଠନ୍ତୁ ଗଳଗଣ୍ଡେଶ୍ୱର !
ବହୁତ ବରଷ ଉତ୍ତରେ
ଅଇଲେ ପ୍ରଭୁ ଦେଖ ବାରେ ।
କରନ୍ତୁ ଚରଣ ଦର୍ଶନ,
ସାର୍ଥକ ଆପଣା ଜୀବନ ।
ଅରୂପ ବରଣ ପୁଚ୍ଛତ,
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହିମା ମଣ୍ଡିତ ।
କୋଇଲେ ଗୋପା, ନାହିଁ ସଞ୍ଜ,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦେ ଚତ୍ର ଋଷି
କରୁଛ ସୁଦୀର୍ଘ ତପସ୍ୟା,
ଲଭୁଛ ସକଳ ବରଷା,
ମୋହର ହୃଦସ୍ଥ ଦେବତା
ଅସି କୋଇନ୍ତୁ ମୋତେ କଥା ।
କହି ମୁଁ ଏ ପୂଜା ଆସନେ
ଧ୍ୟାନ କରୁଛ ମନେ ମନେ ।
ନୁହେ ତ ସାତ ବର୍ଷ—ସହ !
ଶାଉଣ ଯୁଗ ଗଲା ବହ ।
ସମାନେ ମୋତେ ଯାଏ ଜଣା,
କରୁଛ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦନା ।
କହି ମୁଁ ଏ ପୂଜା ଆସନେ
ଓଲଟି ଦେବ ସେ ଚରଣେ ।
ଶିଷ୍ୟଯୁଗଳ ସହତରେ
ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଗୋପାଙ୍କ ପାଶରେ
ମିଳଲେ, ପୂଷ୍ୟା ଭାଗ୍ୟ ପାଶେ
ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଚନ୍ଦ୍ରମା ହସାଏ ।
ସେ ଦେବରୂପ ଗୋପା ଦେଖି
କ୍ଷଣେକ ରହଲେ ନରେଖି ।
ସରଜି, ଧୀରେ, ଅତି ଧୀରେ,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପଦେ ଲଗ୍ନଶିରେ
ବେନ୍ନ ଚରଣେ ବେନ୍ନ ହାତ
ପାଖ୍ୟାଙ୍କେ କଲେ ପ୍ରଣିପାତ ।
ଦେଖିଲେ ବୁଦ୍ଧ, ଦୂଦ୍ଦ ଗୋପା
ନୁହେ—ଏ ମୂର୍ତ୍ତି ଅନ୍ୟରୂପା ।

ଦେହରେ ଗୈରିକ ବସନ,
ମସ୍ତକେ ଜଟା ବହୁଯତ୍ନ,
ଯୋଗିନୀ ବେଶେ ଇନ୍ଦୁ ବଦି,
ପ୍ରତ୍ୟୁଷେ ଯଥା ମ୍ଳାନ ଶଶୀ ।
ସୁନ୍ଦର ବଲାସବନ
ସନ୍ନ୍ୟାସଖେଡ଼ ଉପୋବନ,
ଜାଉବ ବୃଦ୍ଧଦେବ ସ୍ଥିର,
ନଖନ, ନଖଲ ଶଙ୍ଖାର ।
ଶିଷ୍ୟଯୁଗଳ ନଖନରେ
ଉଲ୍ଲ ବ ପ୍ରଭମା ରୂପରେ ।
ଶ୍ରପଦେ ଗୋପା ଇନ୍ଦୁ ପତ,
ପାଦପ ମୂଳେ ପୁଷ୍ପ ଝତ ।
ଅଷ୍ଟମ ବର୍ଷୀପ୍ ବାଳକ
ସ୍ଥିର ଉଦ୍ଦତ ମନାକୁଳ ।
ଦେଖିଲେ ଗୋପା, ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ
ସେମନ୍ତ ଅନ୍ତଃପୁରେ ଆସି
କଲେକ ହୃଦପ୍ଦ୍ମ ପ୍ରବେଶ,
ନଶାନ୍ଧକାରେ ଲୁମ୍ବୁଦେଶ ।
ଉନ୍ନିର ଅଞ୍ଚଳ ମନ୍ଦରେ,
ତପନ ପ୍ରବେଶିଲେ ଧୀରେ ।
ଯେ ଚତ୍ର ହୃଦପ୍ଦ୍ମେ ଅଙ୍କିତ,
ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ୱରୂପେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ।
ହୃଦପ୍ଦ୍ମ-ପଦ୍ମାସନେ ମୂର୍ତ୍ତି
ସ୍ତମ୍ଭିତ, ମନେ କଲେ ସୁଉ;
ଭାବିଲେ ଗୋପା ପୁଣି ମନେ,
ଏ ମୂର୍ତ୍ତି ଛଦ୍ମବ କେସନେ,
ଏ ମୂର୍ତ୍ତି ନର ନାରସ୍ପର୍ଶ,
କେମନ୍ତେ ଦନ୍ଧବ ଚରଣ ?
ଏ ଦେବ ଜଗତର ପତ,
ଭୁଚ୍ଛ ଅବଳା ଜନମତ,
ମୋ ସ୍ୱାମୀ ବୋଲବ କେସନେ ?
ଅବା ମୋ କର ପରଶନେ
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣ ଦୂଷିତ
ହେଲ୍ଲ ବ ? ଭାବନା ଶଙ୍କିତ ।

ଗନ୍ଧୁଳ ସୁନାର ପ୍ରଭମା,
ନ ବୁଝେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହିମା,
କମଳକୋଇକ ବଦନେ
ଗୁହାଁଛ ଉବଚ ନସ୍ତନେ ।
ଶୁଦ୍ର ଦେହଃ ମାତା ପାଶେ,
କାଖନେ ଘାରକ ବଜାଶେ ।
ପଢିତା ଚୁତମୂଳେ ଲତା,
ସଦ୍ୟ ପ୍ରଫୁଟ ପୁଷ୍ପ ଯଥା ।
ଗୋପା ପ୍ରଭୁକ୍ ଧର ଅଙ୍କେ
ଚୁମ୍ବନ କଲେକ ମସ୍ତକେ ।
ଜଳ ବୈରକ ବଷ୍ଟ ଚଉ
ପୁଣି ମସ୍ତକେ ଧୀର ଧୀର
ମଣ୍ଡାଇ ଦେଲେ ଚୂଡା ଏକ,
ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେକ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ।
ଦେଖିଲେ ସେ ଶୁଦ୍ର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ
କୈଲାସୁ ଶରଜନ୍ମା ଅସି—
ଧର ସେ ପ୍ରଭୁକ୍ ଗଳ୍ପଦେ
ଶୁଆଇ ଦେଲେ ପିତୃପଦେ ।
କୋଇଲେ ପ୍ରଭୁ — ରେ ନଜନ !
ମାଗି ନେ ତୋ ପୈତୃକ ଧନ ।
ପୁଚ୍ଛିଲା ଆଲୁଲେ ଲୁମର,
ମାତା ଗୋ ! କଏ ମୋ ପିଅର ?
ମୋର ଜନକ ଥିଲେ କାହିଁ ?
ତାଙ୍କୁ ତ କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ !
କୋଇଲେ ଗୋପା, ରେ ବୁମର !
ଏହ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ତୋ ପିଅର ।
ଭକ୍ତିରେ ଚରଣ ବନ୍ଦନ
କର ଏହାଙ୍କୁ ଦରଶନ ।
ଅନନ୍ତ ଅମୃତ ସଞ୍ଚରି
ତୋ ପିତା ପାଶେ ରହିଛନ୍ତି ।
ଜଗତବାସୀ ଲୋକଗଣ
ଲଭୁ ଅଛନ୍ତି ସେହ ଧନ ।
ଅବଶ୍ୟ ଅମ୍ଭେ ଜୋଜଜନ
ଲଭୁଛୁଁ ସେ ଅକ୍ଷୟ ଧନ ।

କରୁଣାମୂର୍ତ୍ତି ଗୋପା ଦେଖି,
ବସିଲେ ସ୍ୱାମିପଦ ପେଦ୍ଧି ।
ଉତ୍ତଳ ବସିଇନ୍ଦ୍ର କୋଳେ
ଚିତ୍ତବଦନ ଗୃହଁ ଡୋଳେ ।
ବୋଇଲା କରୁଣ ନନନ,
ଦେଉନ୍ତୁ ବାବା ଚିତ୍ତଧନ ।
ବସ୍ତ୍ର ଦଇବ ପୁତ୍ର ହିରେ
ଗୌତମ କୋଇଲେ ସଧୀରେ,
ପାଇବ ଧର୍ମ ରେ ନନନ !
ଦେବ ସପତଗୋଟ୍ଟ ଧନ ।
ସାରପୁତ୍ର ସେ ଅଙ୍କମାନ୍ତ
ଗୋପା ଗତ୍ତଲେ ଉଷାପାତ୍ର
ଦଅନ୍ତେ, ସକଳ ନସ୍ତନେ
ସ୍ତବ୍ଧଶ କଲେ ବେନଜନେ ।
ପ୍ରଜାବତୀଙ୍କ ପୁତ୍ର ନନ,
କାଳ ତାହାର ମହାନନ,
ଦବସ ଦବାହ ତାଙ୍କର,
ଦୋଇଛ ସଜ ବେଶ କର ।
ଦେଖି ଗେ ଏ ସବ ସନ୍ଦେଶ,
ଘୋଷାତ ଦେଲା କର ବେଶ ।
ଧାଇଁଣ ଉତ୍ତର୍ତ୍ତ ସମାନ
ଗୈରକ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ,
ଉଷାପାତ୍ରେକ ଧର କରେ
ବୋଇଲା ଗୋପାଙ୍କ ପାଖରେ—
ଗୋ ଦେବ ! ତୁମ୍ଭ ନନ ଭାଇ
କୃତାର୍ଥି ଜାତ୍ତଧନ ପାଇ
ଦେଉ । ତାହାର ଅଧିକାଂଶ
କରନ୍ତୁ ଧର୍ମରେ ଉକାଶ ।
ଧୀରେ ବୋମଲେ ବୁଦ୍ଧଦେବ
ବୋଇଲେ, ନନ ତାହ ଦେବ ।
ମାଡ଼ି ତୁ କର ଏହ ପଣ,
ପିତା ଜନମ ବେନଜନ
ଯାବତ ଅଇନ୍ତୁ ଫାବତ,
ଶ୍ୱର ତୁ ପାଶେ ଉପସ୍ତିତ ।

ବୃଦ୍ଧ ଜନକ ବୃଦ୍ଧା ମାତା,
ସେବର ପାଶେ ଥାଇ ଭ୍ରାତା ।
ସେବିବା ଜନକ ଚରଣ
ପୁତ୍ରର ଧର୍ମ ସନାତନ ।
ଜ୍ଞାନୀ ଧର୍ମରେ ପଣ୍ଡିତ
ଦେବାର ଏ ଅଗ୍ରେ ଜ୍ଞାତ ।
ବୋଇଲେ ନନ୍ଦ, ଦସ୍ତାନସ୍ତ !
ନ ହୁଅ କଠିନହୃଦସ୍ତ !
ଜୀବରେ ଦୟା ଭବ ଧର୍ମ,
ନନ୍ଦ ଜଡାନ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ରତମ,
ଆଜନ୍ମୁ ତୁମ୍ଭେହୁଁ ନନ୍ଦର
ସର୍ବସ୍ୱ, ଜନଗ, ପିଅର ।
ତେ ଦେବ ନର-ନାଗସ୍ପର୍ଶ !
ପଶିଲ ଶ୍ରୀପଦେ ଶରଣ ।
ବହୁତ ଛନ୍ଦ ଗୁହେ ଲୋଡେ,
ସେଇବେ ଜନମ ଜନକେ ।
ସର୍ବଦା ନନ୍ଦ ଥିବ ପାଶେ,
ପ୍ରଭୁ ଚରଣ ସେବା ଆଶେ ।
ଗୋପାଳ ଗୃହଁ ଧର୍ମଗୁର୍ଯ୍ୟ
ବୋଇଲେ, ଦେବ ! ତୁମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟ—
ଜନମ ଜନକ ପତ୍ନୀରେ
ଖଣ୍ଡ ରହିବ ନରନ୍ତରେ ।
ତପସ୍ୟା ସ୍ଥାନ ତୁମ୍ଭ ଗୃହ,
ଦେବେ ଶ୍ରାମଣ ଲୋକବ୍ୟୁହ ।
ଗୋପା ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶରେ
ରହିଲେ ଆପଣା ଗୃହରେ ।
କେବଳ ବୋଇଲେ ଗୁହ୍ୟକେ,
ପ୍ରଣାନ୍ତଚରେ ଅନାଇଲେ —
ଯାଅ ରେ ବାପ ପ୍ରାଣାଧିକ !
ଜ ଆଉ ବୋଲିବ ଅଧିକ ।
ଧିର ପିତାଙ୍କ ପନ୍ଥାରରେ,
ପୁଣ୍ୟରୁ ପୁଣ୍ୟ ଅନୁସରେ,
ତାହାଙ୍କ ଆଦେଶ ମେଣ୍ଟନ
କରିରୁ ନାହିଁ କଦାଚନ !

ତୋ ପିତା ଦେବ ନାରାୟଣ,
ଶିଶୁ ଦେବତା ତୁ ନନ୍ଦନ ।
ମୋ ନାସ୍ତ୍ରଜନ୍ମ ସଫଳ,
ଲଭଲ ତପସ୍ୟାର ଫଳ ।
ଚଳଲେ ବୁଦ୍ଧ ସ୍ଥାନାନ୍ତରେ,
ନନ୍ଦ ସ୍ତବ୍ଧୁଳ ପଶ୍ଚାତରେ—
ପୁଣ୍ୟ ପଶ୍ଚାତେ ଶାନ୍ତ, ସୁଖ,
ବ୍ୟାସ ପଶ୍ଚାତେ ବେନ ଶୁକ ।
ନଗରବାସୀ ସେ ସମସ୍ତେ
ହୃଦ୍ପୋଳ ହୃଦ୍ଭାସ ହୃଦସ୍ପେ
ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଚରଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ
ନମିଲେ ଭକ୍ତି ବନସ୍ପତେ ।
ଯୁବକ ବୃଦ୍ଧ ଶତ ଶତ
ଶାକ୍ୟାଣ ଧର୍ମ ଅନୁଗତ,
ଚଳିଲେ ଦୂର ଦେଶରେ,
ବେଲା ଲଙ୍ଘିତ ତରଙ୍ଗରେ ।
ଗୋପାଙ୍କ ଭବନ ସମସ୍ତ
ମହାତୀର୍ଥରେ ପରିଣତ ।
କପିଲବସ୍ତୁରେ ରୋଦନ
ଉଠିଲା ବାରଦ ଗର୍ଜ୍ଜନ ।
ସକଳ ନେତ୍ରେ ବହେ ନୀର,
କେବଳ ଗୋପା ଇନ୍ଦୁ ସ୍ଥିର ।
କପିଲବସ୍ତୁରେ ତଥାଗତ
ବଶ୍ୟାସେ ଥୋକେ କାଳ ଗତ,
ପିତାଙ୍କ ଚରଣ ଦର୍ଶନ
କରୁ ସେ ଥାନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବତା ପିଅର,
ଏହାହୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ତାଙ୍କର ।
ଅହି ଅଙ୍ଗକ୍ଷ ନର ନାଗ,
ଭର୍ତ୍ତାଣ ନବ ବ୍ରତଧାଗ୍ର
ଦେଲେ ସେ ଦେଶବାସୀ ଜନ,
ଅଯଣେ ମଧ୍ୟ ଶୁକ୍ଲୋଦନ ।
କୌଶମ୍ବୀ ଦେଶେ ଅତଃପରେ
ଚଳଲେ ବୁଦ୍ଧ ସଶିଷ୍ୟରେ ।

ସେ ସ୍ଥାନେ କଲେକ ଶ୍ରବଣ
ଅନୁପମ ଶଯ୍ୟା ଶୁଦ୍ଧୋଦନ
ଲଭିବା ! ଅଇଲେ ବାନ୍ଧୁତ
ଶାକ୍ୟର ଶେଷ ରକ୍ତ ବୃତ
ପିତା ସମକ୍ଷେ ସେ ନପୁନେ
ଦେଖିଲେ ପୁଡ଼ ନାଗପୁଣେ ।
ଶାଣୁପୁଲକପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେହେ
ନପୁନି, ଅନଜାଶୁ, ବହେ ।
ଅନନ୍ତ ନିର୍ବାଣ ମାର୍ଗରେ
ଚଳଲେ ନୃପ ସଜ୍ଞାନରେ ।
ତିତା ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟିନି ସ୍ନାନ
କଲେକ ବୁଦ୍ଧ ସମାଧାନ ।
ଶାକ୍ୟ ବଂଶର ନାଗ୍ନଗଣେ
ମହର୍ଷି ଗୌତମ ଚରଣେ
ବୋଇଲେ କାନ୍ଦ, ଦସ୍ୟାମସ୍ୟ !
ଦେଉନୁ ଚରଣ ଆଶ୍ରସ୍ୟ ।
ଅନାଥା ରମଣୀମଣ୍ଡଳେ
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶାକ୍ୟ ଗୃହସ୍ଥଳେ ।
କପିଳବସ୍ତୁ ଅନାଶ୍ରସ୍ୟ
ହୋଇଛୁ ଲୋକଙ୍କ ଆଳସ୍ୟ ।
ବଧବା ନାସ୍ତି ଧର୍ମ୍ମ, ମାନ
ରକ୍ଷା କେ କରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ?
ଗୌତମ ଶୁଣି ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ
ଫୁଲଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସିନାସଘ ।
ଅପରେ ସନ୍ନ୍ୟାସିମା ଘାଡ଼ୀ,
ଗୋଟା ସେଥିରେ ଅଧଖ୍ୟାଡ଼ୀ ।
ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀଗଣେ ।
ରଖି ବଦାର ମହାବନେ
ଚଳିଲେ କୌଶମ୍ବୀ ପର୍ବତ
ସମାଧିମଗ୍ନ ତଥାଗତ ।
କପିଳବସ୍ତୁ ସ୍ୱର୍ଗ ଅଂଶ,
ହେଲା ଶ୍ମଶାନ ଶାକ୍ୟବଂଶ ।

(୬)

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ

କଲହଂସ କେଦାର ।

ସଂସାର ସୁଖେ ନୁହେ ଯେ ଅଗଲାଖି,
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଉପାସକ ସେହି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ,
ଜଗତେ ତାର ବଛ ନାହିଁ କାମନା,
କେବଳ ପରବ୍ରହ୍ମେ ନତ୍ୟ ଗ୍ରବନା ।

୨

ତାହାର କେହି ନାହିଁ ବଣ ସଂସାରେ,
ସର୍ବ ସମ୍ପତ୍ତି ସୁଖ ଭୁଚ୍ଛ ତାଠାରେ,
କ୍ଷୁଦ୍ରେ କ୍ଷୁଧିତ ନୁହେ ତାହାର ପ୍ରାଣ,
ବଣ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କରେ ଆପଣା ଜ୍ଞାନ ।

୩

ନାହିଁ କାମନା ବାସ ବବ୍ୟ ବ୍ରବନ,
ସୁଖରେ କରେ ପୃଥ୍ୱୀ ମଧ୍ୟେ ଭ୍ରମଣ,
ବଶେଷ ନାହିଁ ତାର ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ,
ଜ୍ଞାତି, କୁଟୁମ୍ବ, ବନ୍ଧୁ, ସବ ସମାନବ ।

୪

ତାହାର ନାହିଁ ଧର୍ମ୍ମ ଅଧର୍ମ୍ମ ଜ୍ଞାନ,
ସମ୍ପଦ ବପଦକୁ ମଣେ ସମାନ,
ତା ପ୍ରତି ଯାତା ବଛ ତୁଚ୍ଛ ଘଟଣା,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦତ୍ତ ବୋଲି କରେ କଲ୍ପଣା ।

୫

ନ ଲୋଡ଼େ ସେହ ମୃତ୍ୟୁ ଅବା ଜୀବନ,
କେବଳ ବଭୁ ଆଜ୍ଞା କରେ ପାଳନ,
ଉଦର ଭରଣରେ ନାହିଁ ଗ୍ରବନା,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶରୁ ଜରେ କାମନା ।

୬

ସେ ଜାଣେ ତା ଜନକ ଜଗତପତି,
ନସ୍ତତ ରଖେ ତାଙ୍କ ଚରଣେ ମତି,
ଯା ଅନ୍ନଦାତା ବଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେଶ୍ୱର,
ଚନ୍ତା ଜ ତାର ପୋଷିବାକୁ ଉଦର ।

୭

ବାସ କରୁ ବସ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡମଧ୍ୟ,
କଥା କରିବ ତବେ କାହାକୁ ଉସ୍ତ ?
ବଶେଷେ ବୁଝିଅଛୁ ଆପଣା ଜ୍ଞାନେ,
ତା ବରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସକଳ ସ୍ଥାନେ ।

୮

ଜଗତେ ସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜ ତାଠାରେ,
ସିଂହିଛୁ ମନ ପ୍ରାଣ ପ୍ରଭୁସେବାରେ,
ହୃଦପ୍ଦ୍ମେ ବୁଝିଅଛୁ ତତ୍ତ୍ୱ ସଥାର୍ଥ,
ବସ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ସାର ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ ।

୯

ସରତେ ସଇଲ ତ ଅଛୁ ସଞ୍ଚତ,
କେ କଇ ପାରେ ତାହୁ ତହୁଁ ବଞ୍ଚତ ?
ଶୀତଳ ଅନ୍ତଳ ଯେ ତାହା ସକାଶେ,
ଦଅନ୍ତୁ ଜ୍ୟୋତି ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆକାଶେ ।

୧୦

ଅନନ୍ତ କୋଟି ପ୍ରାଣୀ ଲଭନ୍ତୁ ଅନ୍ନ,
ରକ୍ଷା କ ନ ପାଇବ ତାହା ଜୀବନ ?
କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ପଶୁ ପକ୍ଷିଏ ଭକ୍ଷ,
କାହିଁକ ରହିଅଛୁ କେ ଉପବାସ ?

୧୧

ଶସ୍ତର ରକ୍ଷାପାଇଁ ନାହିଁ ସଦନ,
ଯା ପାଏ ଆନନ୍ଦରେ କରେ ଭୋଜନ,
ଆପଣା ମନ ମଧ୍ୟେ କରଛ ସ୍ଥିର,
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦତ୍ତ ଅଟେ ଏହି ଶସ୍ତର ।

୧୨

ନ ଜାଣେ ଷଣସ୍ଥାସ୍ଥୀ ପ୍ରାଣ ମାଧୁଷ୍ଟ,
ବସ ପ୍ରେମରେ ଅଛୁ ତା ପ୍ରାଣ ପୁର ।
ବନ୍ଧୁ ବଚ୍ଛେଦ କଷ୍ଟ ଯେ ତ ନ ଜାଣେ,
ମଣେ ହୃଦପ୍ଦ୍ମବନ୍ଧୁ ଯେ ଭଗବାନେ ।

(୫)

କବି ଏବଂ ଚିତ୍ରକର

ଚନ୍ଦ୍ରଭେଳ

କବି ଚିତ୍ରକର ଦୁଇଟି ଭାଇ,
ନାନା ଚିତ୍ର ଆଣି ଦେବେ ଦେଖାଇ ।
କେ ବଡ଼ କେ ସାନ ନାହିଁ ଜଣା,
ମାତ୍ର ଦୁହିଙ୍କର ଅଟ୍ଟ କଳ୍ପନା ।

କେତେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖି ଜଗତେ,
କବି ବଡ଼ ବୋଲି ଦୁଏ ପରତେ ।
ଜଣେ ହାତରେ ରହିଛି ତୁଳି,
ଆଉ ଜନ ହାତେ ଲେଖିବା କାଳି ।

ଦେଖାଏ ଯେ ଜଣେ ବାହାର ଛବି,
ଅନ୍ୟ ଗୁଣ୍ୟ ଚିତ୍ର ଦେଖାଏ କବି ।
ଜଗତରେ ଯେବେ ନ ଥାନ୍ତେ କବି,
ପାଅନ୍ତେ କି ଲୋକ ଭୂଇ ପଦବୀ ?

ଅଭ ଗାରଜାଉ ପଣ୍ଡର ବଂଶ,
ବର୍ତ୍ତମାନ ସାର ଅଟେ ସର୍ବସ୍ୱ,
ମାନବେ ଜାଣନ୍ତୁ ଭୂତ ଘଟନା,
ଏହା ତ କେବଳ କବି କଳ୍ପନା ।

କେତେ ମହାପୁରୁ କେତେ ଧାର୍ମିକ,
କେତେ ମହାଜନ ଖ୍ୟାତ ବଶୀତ,
ଲିପି ଯାଇଛନ୍ତି କାଳସ୍ରୋତରେ,
ମାତ୍ର ଦେଖୁଅଛି କବି ଚିତ୍ରରେ ।

ସାବତ୍ରୀ ଆଦର୍ଶ ସତୀ ଚରିତ,
ଏହା ତ କେବଳ କବି ସଙ୍ଗୀତ ।
ଅପୂର୍ବ ଶ୍ରୀରାମ ସୀତା କାହାଣୀ,
କାଳ୍ମୀକି ପ୍ରସାଦେ ପାରୁଛି ଜାଣି ।
କୁରୁ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ଘଟଣା,
ଜଗତେ ଯା ସଙ୍ଗେ ନାହିଁ ତୁଳନା,

ବହୁ କାଳ ଗତ ହୋଇଛୁ ଯାଇ,
ଘୁଚ ଅନ୍ଧକାର ଦେଲ ଘୋଡ଼ାଇ,
ବୃଷ ଦ୍ୱୈପାୟନ ଲେଖିଗା ଥିଲ
ଦେଖାଉ ଅଛନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପରି ।

ପ୍ରକୃତିର କେତେ ସୁନର ଦୃଶ୍ୟ,
ଜଗତ ଅସ୍ପୀସ୍ପ କେତେ ମାନବ,
ଗାଇଛନ୍ତ ନିଜି ପଞ୍ଚଭୂତରେ,
ଦେଖୁଅଛୁ ଚକ୍ଷୁ— କରଙ୍କ ଦରେ ।

କବି ଚରିତର ଏ ବେନି ଜନ
ଦଅନ୍ତୁ ଜଗତ ହୁତେ ଜୀବନ ।
କବି ଚରିତର ମାନବେ ତୋଷି
ପଦଷା ଲଭନ୍ତୁ ଜଗତେ ଋଷି ।

(୪)

ରାଜା ଓ ଫକୀର

ରାଗ – ମଙ୍ଗଳ

ଥିଲା ଗୋଟେ ବଡ଼ ରାଜ୍ୟ ତା ନାମ ଶଙ୍ଖର,
ସେ ଦେଶର ରାଜା ନାମ ଅସ୍ତାରମ ସର ।

ରାଜାଙ୍କର ଥିଲା ମନ୍ତ୍ରୀ ତାହା ନାମ ଜ୍ଞାନ,
ହବେକ ନାମରେ ଜଣେ ଥିଲା ଦରୁଅନ ।

ଧର୍ମ୍ମ ଧନ ରାଜା ରଖିଥିଲେ ଘନ୍ତାଘରେ,
ହବେକ ପ୍ରହର ଜଗିଥାଏ ଶଉନ୍ତରେ ।

ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନାମେ ଥିଲା ରାଜାଙ୍କର ପାଖଲୋକ,
ତାହାର ଖଣ୍ଡେ ଥିଲା ଶଙ୍ଖରରଛକ ।

ରାଜାଙ୍କ ଦୁଇଟା ରାଣୀ ସୁମତ ଲୁମତ,
କରଣ୍ଡ ସୌଭୁଣୀ ଦୁହେଁ କଳ ନତ ନତ ।

ରାଜା ବଗ୍ଗ ତ ନତ ନତ ଶୁଣି କଳ
ସମ୍ଭାଳ ନ ପାର ଦନେ ଦନେ ଦୁଏ ଚଳ ।

ସୁମତ ରାଣୀକୁ ଦନେ ଦନେ ଭଲ ପାଏ,
ଲୁମତ ନଅରେ ଦନେ ଦନେ ଶୋଇଥାଏ ।

ସୁମତ ମହଣା ଧନ ରଖ ଘନ୍ତାଘରେ,
ଲୁମତର ମତ ସୁଖେ ରହ ଅମୋଦରେ ।

ସୁମତ ବୋଲଇ କର ରାଜ୍ୟେ ସ୍ୱଭୁର,
ଲୁମତ ବାସନା ସୁଖେ ଅହାଲ ବହାର ।

ଲୁମତ ରାଣୀଙ୍କ ଦନେ ଭର୍ଜନରେ ପାଇ
ରାଜାକୁ ମଣାଇ ନେଲ ଘରେ ଘୁସଲାଇ ।

ଛତବେଲ ନାହିଁ ସେହୁ ସୁମତ ପାଶକୁ,
ଅପଣା ଅସ୍ତ୍ରରେ ରଖିଥାଏ ରାଜନକୁ ।

ରାଜା ଶୁଣିଥାଏ ସେହୁ ଲୁମତ ମହଣା,
ରାଜ୍ୟ କଥା କହେ ତଲେ ନାହିଁ ବୁଝାମଣା ।

ହୁମଡ ଗଣୀଝା ଥିଲା ବୁଦ୍ଧ କଳନ୍ଦ୍ରୀ,
କଳ କଉ ଦେଲ ମଲ୍ଲୀ ଚଝୁଆଳେ ଚଡ ।
କେତେ ଦନୁ ଲୁଚ ରହଥିଲେ ଥୋକେ ଗ୍ୟେର
ଲୁଟିବର ନେବାପାଇଁ ବ୍ରଜା ଗନ୍ଧାଘର ।
ମଲ୍ଲୀ ଚଝୁଅଳ ଦୁହେଁ ନାଦାଣ୍ଡ ବ୍ରଜଂରେ,
ବେଳ ଉଣ୍ଡି ବାଦାଉଲେ ସେହୁ ସବଂ ଗ୍ୟେରେ ।
କାମ କ୍ରୋଧ ଲୋଭ ଆଦ ଛଅଝା ଭସ୍ତର
ବଳେ ଘଡ଼ ଲୁଟି ନେଲେ ବ୍ରଜା ଗନ୍ଧାଘର ।
ଅବା ଅବା ଶବ୍ଦଗଲ ବ୍ରଜବୁ ଶଙ୍କର,
ଗନ୍ଧାଘରେ ଧନ ନାହୁଁ ବ୍ରଜା ତ ଫଙ୍କର ।

(*)

ଧ୍ରୁବ ବିଶ୍ୱାସ

ଏ ନିର୍ବୋଧ ଅବୋଧ ! ଭୁଲ ବସି ପ୍ରତାରଣ—
ସାଜାଇ ଦେଇଛୁ କାଳ ଶ୍ମଶାନ ଚତାରେ,
ଝୁର ଝୁର ଚାଟୁ କାଳ ଜଳୁଛୁ ତା ଚନ୍ଦାରେ !

ଦେଖୁଛୁ ତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ, ଲେଳ ପ୍ରତାରଣ ମରେ,
ତାହୁଁ କେବେ ଗତ ଲେଳ ଅପେ ନ ବାହୁଡ ?
ରୁହ ଜଂ। କରୁ ଚନ୍ଦା ଦୁଷ୍ଟମାର୍ଗ ଛାଡ ।

ପ୍ରଥମରେ ବନ୍ଧୁ ଜଣେ ଆସି ପାଶେ ଜଣେ ଜଣେ
ବୋଲୁଥିଲେ ଏ ଭୁମ୍ବଳ ବେଲ୍ଲର ଜପର,
ନ ଯାଗୋଇ ବଙ୍କ ଭୋଗ ତାହା ନାମ ମୁଖ ।

ଯାଇଛୁ ମୁଁ ନଦର୍ଶନ, ଭୁଲିବାକୁ ଜଲେ ମନ,
ଘାଣ୍ଟି ହୁଏ ମନ ପ୍ରାଣ ଅତଙ୍କେ ଅହଲେ,
ମନଃ। ସେମନ୍ତ ବୋଲ ମାନେ ନାହିଁ ଠିଲେ ।

ଭୁଲ ଯେ ନସ୍ପନତାତ୍ତ ବ୍ୟାପ୍ତ ମନପ୍ରାଣ ଘାତ୍ତ,
ଚଢ଼ିତ ରହୁଛୁ ଛସ୍ପା ହୃଦସ୍ପପଟରେ,
ମାରିବ କ ରହୁ ଚନ୍ଦା ବନା ନହିଲ୍ଲରେ ।

ବ୍ୟର୍ଥ କ ଭାବନା ମୋର ? ଦୋଇ କ ଯାଇଛୁ ପର ?
ନାହିଁ— ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଯାହା ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧନ,
କେ କରିବ ନବାରଣ ପୁନଃ ମିଳନ ।

ଚତାଟିରେ ଚାସ୍ପା ପର ସରୁ ନ ଯାଇଛୁ ସର,
କେ ବୋଲେ ନର୍ବୋଧ ପରକାଳେ ସେ ତ ନାହିଁ ?
ମିଳନର ପାଇଁ ବୃଥା ଅଛୁ ବାଟ ଗାହିଁ ।

ବଣ ଅଣୁ ପରମାଣୁ ଅବନାଶ୍ୟ ଧ୍ରୁବ ଜାଣୁ,
ଚାଲଚଳେ ଦୋଇଥାନ୍ତୁ ରୂପାନ୍ତରଧାସ୍ତ,
ପରବର୍ତ୍ତି ମାତ୍ର, ନାହିଁ ବନାଶ କାହାରି ।

ଜଡ଼ ଘନ, ପ୍ରାଣ ଘନ, ଦେଖୁଛ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜଡ,
ପର୍ଯ୍ୟାସ୍ତରେ ଜଗତରେ ଘଟେ ରୂପାନ୍ତର,
ପରଣାମେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଧର୍ମେ ମେଳ ପରାସ୍ତର ।

ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତି ଜ୍ଞାନ ଜୀବନର ଧର୍ମ ଜାଣ,
ନ ଦିଶି ପାରୁଛ ତହୁ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରମାଣ,
ଜଡ଼ ଚେତନର ଭାବ ଘନ ଘନ ଜାଣ ।

ଅମୃତ ସନ୍ତାନ ସେ ତ, ସର୍ବଗୁଣେ ସମ୍ଭବେତ,
ଦେବାକୁ ତ ପାରେ କେବେ ତାହାର ଅଭାବ,
ବଳଜନଗାର ନୋଡ଼େ ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟର ଠାବ ?

ବର୍ବର ବଣୁଆ ଜାତ ମହାଜ୍ଞାନଗଣ ଜ୍ଞାତ
ଦେଖନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ପରକାଳେ ପରଜନେ,
ସ୍ୱଭାବେ ହୃଦସ୍ପୃ ଭାବ ହୁଏ ତ କାରଣେ ?

ନାହିଁ ପର ବଦ୍ୟମାନ, ଇହ ମାତ୍ର ସର୍ବ ଜାଣ,
ଜଗତର ସର୍ବ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଏଥ ଘୋଷ,
ଏବା ପ୍ରୟୋଜନ ସେହ୍ନ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ପଢ଼ି ।

ମିଥ୍ୟା ତୁଷ୍ଟା ମନ ଭାବ ସ୍ୱଭାବରେ ଅବଗର୍ବ,
ସେହିପର ପରକାଳ ଚିନ୍ତା ହୃଦେ ଜାଣ,
ଏହାହିଁ ସେ ପରକାଳ ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ।

ଧାବତ ଜଗତ ନିତ୍ୟ ଗୁଣଧାମ ବିପଶ୍ଚିତ,
ବଶ ପରିବର୍ତ୍ତଶୀଳ ବିଶ୍ୱର ନିୟମ,
ତଥା ଜାଣ ମାନବର ମରଣ ଜନମ ।

ଯାଇଛୁ ସେ ଚଳ ଆଗେ ନବଧର୍ମ ଅନୁରାଗେ,
ନିଷ୍ଠସ୍ପୃ ନିଜର ଯାଇ ମୁହଁ ତାହା ପାଶେ,
ରହିଛୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର ଏ ଦୃଢ଼ବିଶ୍ୱାସେ ।

(୬)

ଉତ୍କଳ କୃଷକ

ଦେଖିଛ କ ଭାଇ ! କେବେ ଉତ୍କଳ କୃଷକ ?
କଙ୍କାଳ କଙ୍କାଳସାର ଦେଖ ଏହ ଲୋକ ।

ମଳନ ବସନ ଖଣ୍ଡେ ଅଣ୍ଟୁ ଲୁଚୁ ନାହିଁ,
ଧନ କାହିଁ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ କଣେ ପିଲ୍ଲପାଇଁ ?

ଧୂଳରେ ଧୂସର ପିଲ୍ଲଗୁଡ଼ିକ ଉଲଙ୍ଗ,
କ କଥା ବୋଲିବ ଅବା ଘରଣୀ ପ୍ରସଙ୍ଗ !

ଅଧାରେ ଦେଇଛୁ ପିନ୍ଧା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡ ଅଣ୍ଟି,
କାନ୍ଦୁଅ ପାଣିରେ ବନଘାଳ ତୁଏ ଘାଣ୍ଟି ।

ଆଖୋଇ ପଡ଼ିଛୁ କାନ୍ଦୁଅରେ ବଲ୍ କାନ୍ଥ,
ପିଠିରୁ ରକତ ଶୋଷି ଖାଇ ମଶା ମାଛ ।

କ୍ଲେଷ୍ଟମାସ ମୁଣ୍ଡଫଟା ଖରା ତାଡ଼ାଯାଇଁ,
ମାଡ଼ ବସିଥାଏ ହୃଷ୍ଟ ବଳଦ ଅନାଇ ।

ବଳଦ ବଳକ ସାନ୍ଦା, ଜାଉ, ବନ୍ଧୁ, ଆଶା,
ସବୁବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥା ଭାଷା ।

ବାରମ୍ବାର ଆକାଶକୁ ଗୁହଁଥାଏ ଚଷା,
କେବଳ ତାହାର ଇନ୍ଦ୍ରଦେବତା ଭରସା ।

ଦେବତା କୃପାରେ ସେବେ କାଟେ ଗୁରୁଛେଲ୍ଲ,
ଜ ଦେବ ସେଥିରେ ପଇସାଏଁ ଘର ମେଲ୍ଲ ।

ଖଲାମୁଣ୍ଡେ ଆସି ଜଗି ବସିଥାଏ ସାନ୍ଥ,
ଘେନସାଏ ଅଧେ, ମୂଳ କଳନ୍ତର ଆହ୍ୱ ।

ପାଣ୍ଡପଣୁ ଅଣ୍ଡରେ ଯାଏ ଗୁଜରେ,
ବଲକା ମୁଠାକ ମାତ୍ର ପଶେ ଆସି ଘରେ ।

ଲୁଗାପଣ୍ଡା ତେଲ ଲୁଣ ଗଲ୍ଲ ଦୁଇପଣି,
ଫଗୁଣ ପାହାନ୍ତୁ ପଡ଼ଗଲ୍ଲ ଝଣାଝଣି ।

ଅହା ରେ ! କ ପାପ କରିଥିଲୁ ଜଣା ନାହିଁ,
ଚଷାଭୁଲେ ଜନ୍ମ ଦେଲ ବିଧାତା କଥାଇଁ ?

ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ବୋଟେ ବହୁ ନାହିଁ କଣା,
ସମାଜର ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟେ ବୋ ଗଣନା ।
ଜଗତର ଦେଉ ଅବ ଅପେ ଉପବାସୀ,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ବେଳେ କେହ ନ ପଗ୍ଭରେ ଆସି ।
ଗଳା ବୋଲ ମନ୍ତ୍ରୀ ବୋଲ ଅମଲ୍ଲ କରଣ,
ଯାହା କୃପାବଳେ ସମସ୍ତଙ୍କ ବଡ଼ପଣ !
ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଓଲଲ, ମହାଜନ, ଗ୍ରନ୍ଥକାର,
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦଏ ଏନ୍ତ କୃଷକ ଆହାର !
ଯାହା କୃପାବଳେ କର ଜୀବନ ଧାରଣ,
ଯାହା କୃପାବଳେ ସମସ୍ତଙ୍କ ବଡ଼ପଣ,
ଏକମାତ୍ର ପ୍ରାଣରକ୍ଷାକାଗ୍ଭ ଯେ ଲେଖର,
ଧିକ ! ଧିକ ! କର ତାକୁ ଏଡ଼େ ହତାଦର !
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାଖେ ଅନ୍ନ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବସ୍ତ୍ର !
ଆହା ରେ ସମାଜ ! କେଡ଼େ କଠିନ ହୃଦସ୍ତ୍ର !
ଅଳକାଳ ବାବୁମାନେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି,
ଦଶ ଜନେ କରଦେବେ ଦେଶର ଉନ୍ନତି !
କେହ ଗ୍ଭଲେ ଶିଳ୍ପକଥା, କେହ ବା ସ୍ୱଦେଶୀ,
ମାତୃଭାଷା ଉନ୍ନତିର କେହ ଗ୍ଭଲେ ବେଶି,
କୃଷକ ଅଭଲ୍ଲ କେହ ନ ଅନାଏ ବାରେ,
ଗ୍ଭତ କଣ ନିଜ୍ଜ ନାହିଁ ? ଚନ୍ତା ସେ କଥାରେ ?
କୃଷକ ତ କରୁ ନାହିଁ ବକ୍ତୃତା, ରଚନା ?
କେ କରବ ତାହା କଥା କପାଇଁ ଗ୍ଭବନା ?
ବାହାରେ ମଳନ ବେଶ ଅନ୍ତରେ ସରଳ,
ମୃଣ୍ଡାଳପୋଛ ଶସ୍ୟମୁଠାକ ସମ୍ବଳ ।
ଦୁଃଖେ ରମ୍ଭ ! ସୁଖେ ରମ୍ଭ ! ଯାଉଥିଲ ଭଲ,
ଏଣିକ ଚଷାର ଦଶା ପଡ଼ିଲଣି ବଳ !
ଜମି ପାଞ୍ଚମାଣ ଖାଉଥିଲ ଚଷି ମସି,
ଦିଲ୍ଲିପିଲ୍ଲି ମୁହଁ ଦେଖୁଥିଲ ଘରେ ବସି ।
ଖଜଣା ଗଣ୍ଡାକ ଜମିଦାରକୁ ବୁଝାଇ
ଖାଉଥିଲ ବଏ ଜମି ଜଅନ୍ତା ଛଡ଼ାଇ ?
ପାଞ୍ଚ ପୁରୁଷର ଜମିଖଣ୍ଡ ଥିଲ ପୁଞ୍ଜି,
ଡେଉଚ ବଲରେ ପଡୁଥିଲ ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜି !
ସରକାର ବାହାଦୁର କଲେ ଦୟା ଗ୍ଭର,
ପ୍ରଜାସ୍ୱତ୍ୱ ଆଇନଝା କରଦେଲେ ଜାର ।

କୃଷକର ବଢିଗଲା ଗୋଝାଏ ଖାଦକା,
ରେକେଷ୍ଟଙ୍ଗ ଅମିସରେ ଜମି ଦଶା ବକା ।
ସରୁଦନେ ଝାଣ ଝୁଣ ଘରେ ନାହିଁ ଘିଅ,
ଜମିଖଣ୍ଡ ବକବାକ୍ ବଢାଇବ୍ର ଦାଉ ।
ଗଲ୍ଲ ଅଙ୍କ ପୁଅବାହା ବଦଥିଲ ମାଣେ,
ବାପଶୁଦ୍ଧି ବେଳେ କେତେ ବଦଲ୍ଲ କେ ଜାଣେ ?
ବାଦ ଖଣ୍ଡକରେ ଦେଲ୍ଲ ଘିଅ ଝାଣ ଝୁଣ,
ମାଘ ଫଗୁଣରେ ଘରେ ନାହିଁ ଲେମ୍ବୁଲୁଣ !
ଘିଅରେ ଲଗାଇଦେଲ୍ଲ ଜମା ଦେଢ଼ମାଣ,
ଦଢ଼ା ଦଲକର ଦାଲ ଏଥିଁ ସବୁ ଜାଣ !
ବାହାରଲ୍ଲ ଘର ଖତ ଲଦିବାକୁ ମୂଲ,
ଜସ୍ ! ଜସ୍ ! ପ୍ରକାଶର ଦଉ ଦଉ ବୋଲ !

(୨)

ମିଷ୍ଟ କଥା

ଯେତେ ସୁଖକର ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଛି ଜଗତରେ,
କେହି ନୁହେଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମିଷ୍ଟ କଥା ସମାନରେ ।
ମୋ ହୃଦସ୍ଥ ନରନ୍ତର ସୁଖଶାନ୍ତିଶୂନ୍ୟ,
ଜ୍ଞାନଗାରମା ବା ଅର୍ଥେ ହେବ ନାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ଚନ୍ଦ୍ରମା-କରଣ ଅବା କୁସୁମ-ସୌରଭ,
ଲୋକରେ ସୁଖ୍ୟାତ, ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ଗୌରବ ।
ଏଥିରେ ତ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ନ ଲଭେ ଜୀବନ,
କେବଳ ମୁଁ ଲୋଡେଁ ମିଷ୍ଟ ସରଳ ବଚନ ।
ମିଷ୍ଟ କଥା ନୁହେଁ ଯହା ପାର୍ଥିବ ପଦାର୍ଥ,
ଦେବତାର ଉପଭୋଗ୍ୟ ଅମିଶ୍ର ସଥାର୍ଥ ।
ଶୁଣୁଛ ଲୋକଙ୍କ ମୁଖୁଁ କେତେ ମିଷ୍ଟ କଥା,
ନୁହେଁ ତ ସରଳ—ପ୍ରବଞ୍ଚନା କପଟତା ।
ସେଥିରେ ତ ହୁଏ ନାହିଁ ଜୀବନ ଶୀତଳ,
ପ୍ରାଣହନ୍ତାରକ ବ୍ୟାଧସଙ୍ଗୀତ କେବଳ ।
ଥିଲା ଯେବେ ମୋର ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ସମ୍ପତ୍ତି,
ଆସି ପାଶେ ଲୋକେ ମିଷ୍ଟ କଥା କହୁଇନ୍ତି ।
ସେହି ମିଷ୍ଟ କଥା ଶୁଣି ଯାଉଥିଲ ଭୁଲି,
ନ ବୁଝିଲି ବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନର ବୋଲ !
ମୁଁ ତ ଏବେ ସେହି ମିଷ୍ଟ କଥାର କଙ୍ଗାଳୀ,
ଥାଉ ମିଷ୍ଟ—ଲୋକେ କୁଆ ଦେଉଛନ୍ତି ଗାଳ ।
ସନ୍ତପ୍ତ, ଉତ୍କଣ୍ଠ, ଦଗ୍ଧ ହୃଦସ୍ଥ ଉତ୍କଳା,
କପଟ କଥାରେ ଲଭ ଯାରେ କ ଶାନ୍ତି ନା ?
ଦ୍ରୌପଦୀ ଉଦାସ ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା କାଳରେ
ମିଷ୍ଟ ବାକ୍ୟେ ତୁଷ୍ଟ କେହି ନ କଲ ତ ଥରେ ।
କର୍ଣ୍ଣରୂପେ, ଜ୍ଞାନରୂପେ ଅସି କେତେ ଜଣ
ସଜାଇ ରଙ୍ଗାଇ କେତେ ବୋଲନ୍ତୁ ବଚନ !
ସେଥିରେ କ ମାନେ ମନ ? କରଇ ଯନ୍ତ୍ରଣା
ବଢ଼େ, ମଣେ ଏ ତ କପଟତା ପ୍ରତାରଣା ।

କୋଇଲ କାକଲୀ ଜମ୍ବା ସୁକଣ୍ଠ ସଙ୍ଗୀତ
ଶୁଣି ତ ଶୀତଳ ହେଲ ନାହିଁ ଦଗ୍ଧଚିତ୍ତ ?
ପ୍ରଭୁତ ଜନ୍ଦ୍ରତ ହୃଦ ମଧ୍ୟେ ଦୁଃଖଗ୍ରନ୍ଥି
ଶୁଣି ସେ ସଙ୍ଗୀତ ତାନ ଉଠେ ଜ୍ୱଳି ଜ୍ୱଳି ।
ଯିବ କାହା ପାଶେ ଶୁଣିବାକୁ ନିଷ୍ପ କଥା ?
ଜଗତ ସେ ଧୂର୍ତ୍ତ ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଶଠତା !
ଯାହାପାଇଁ ଥିଲ ପ୍ରାଣ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ,
ତାହାଙ୍କ କେଲ୍ଲର ଦେଖେଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଅଦ୍ଭୁତ !
ହୃଦସ୍ଥ ନତ୍ତତ ସ୍ରଲେ ଯାକୁ ଜନ୍ମଧନ
ସଦ୍ୟ ରକ୍ତିଥିଲ କର ଜୀବର ଜୀବନ;
ସର୍ବସ୍ୱ ଦେଇଛ ତାକ ଯାହା ମଙ୍ଗଳରେ,
ଡାକଛ ପ୍ରତ୍ୟୁକୁ କେତେ ବସି ନର୍ଜନରେ;
ମୁଖ ଅର୍ଦ୍ଧଗ୍ରାସ କାଟି ଦେଇଛ ଖୁଆଇ,
ଅପଣା ପିନ୍ଧଲ୍ଲ ବାସ ଦେଇଛ ପିନ୍ଧାଇ;
ନମେଷ ବଚ୍ଛେଦ ହେଲେ ଲଭେଁ ମୁଁ ମରଣ,
ସ୍ୱର୍ଗ ଅନୁଭବେ ହେଲେ ସୁନଷ୍ଟ ନିଲନ;
ଯାହାପାଇଁ କରିଛୁ ମୁଁ ଅସାଧସାଧନା,
ବଦା ନଣି କରେଁ ଯାହା ଜ୍ୱଲଜଳାମନା;
ଧିକ ! ଧିକ ! ସେହ ମୋତେ କହେ କଟୁ କଥା,
ମୋ ଜୀବନେ ନାହିଁ ତାର ମାସ୍ୟା ବା ମମତା !
ବଥାତା ଗଢିଲେ ରକ୍ତ ମାଂସରେ ହୃଦସ୍ଥ,
ପାଷାଣରୁ ବଳ ଦେଖେଁ କଠିନ ନଷ୍ଟସ୍ଥ !
ଇନ୍ଦ୍ର ଲୋକ କେତେ ପଶୁ ପିଶାଚ ସମାନ,
ସ୍ୱାର୍ଥରେ ଦଅନ୍ତ ପରସ୍ପର ବଳଦାନ ।
ତେବେ କ ଜଗତ ସ୍ୱାର୍ଥପରତାରେ ଧୂର୍ତ୍ତ ?
ନାହିଁ କ ସଦାନ୍ତୁଭ ? ଦେବତ୍ୱବଶୂନ୍ୟ ?
ପିଶାଚତ୍ୱସ୍ୱଧର୍ମୀ ହେଲେ ସବ ନର,
ହୁଅନ୍ତା ସେ ଜଗତଃ ନରକ ଆକର !
ନାହିଁ ନାହିଁ, ଭ୍ରାନ୍ତ ମନ ! ଈଶ୍ୱରତ୍ୱଜ୍ୟରେ
ଅଛନ୍ତ ଦେବତା ନରନାକ୍ଷରୂପରେ ।
ନ ଥିଲେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଭାବ — ମାନବସମାଜ
ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା ଆଜ;
ଛଡ଼ ହୋଇଯାନ୍ତା ଲୋକସମାଜ-ବନ୍ଧନ,
ଅଘାନ୍ତ ଦୁର୍ବିଷା ଧୂର୍ତ୍ତ ହୁଅନ୍ତା ଅବନ୍ତ ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବତାରୂପା ଅଟନ୍ତି ଜନନୀ,
କେବଳ ତାହାଙ୍କ ମିଷ୍ଟବାକ୍ୟ ସୁଧା ସନି ।
ତାଙ୍କ ମିଷ୍ଟବାକ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଦେବାକୁ ତୁଳନା
ଜଗତେ ପଦାର୍ଥ ନାହିଁ କରେଁ ବିବେଚନା ।
କେ ଅଛ ଜଗତେ ଆଉ ଜନନୀ ସମାନେ
ନଶ୍ୱାର୍ଥେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସୁତପାଇଁ ପ୍ରାଣଦାନେ ?
ଅନ୍ଧୁର ଅଇନ୍ତି ସଦା ଦେଶ ଜଗତରେ,
କଦାଚିତ ବସୁନ୍ଧରା ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଘରେ ।
ନ ଥିଲେ ତପସ୍ୟା ଘୋର, ସେ ଦେଶ ଦର୍ଶନ
ପାଇବାର ଅସମ୍ଭବ ମାନବ ଜୀବନ ।
ବିପଦ ଯନ୍ତ୍ରଣା ବ୍ୟାଧି ସନ୍ତାପ କାଳରେ
ଚଳତେ ଆତଙ୍କେ ଉଚ୍ଚା ଥାଏ ସେ ପାଶରେ,
ସେ ପରଶମଣି ଗୁଣ ଜାଣେ ସେ ମାନବ,
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପୀଯୂଷ କରଅଛୁ ଅନୁଭବ ।

(୮)

ମୁଁ ହାଟବାହୁଡ଼ା !

ରାଗ—ଚନ୍ଦ୍ରକୌଶ

ଦେଖିଲ ସଖାରେ ବସିଛୁ ହାଣ୍ଟ,
କେଉଁଗହଳରେ ନ ମିଳେ ବାଣ୍ଟ ।
ଦୋକାନ ପସରା ଥାଉକ ଥାଉ
ବାଣ୍ଟ ଦୁଇ ପାଣ ବସିଛୁ ମାଉ ।
ବୁଲାଇବାପାଇଁ ଗଦକ ମନ
ହାଣ୍ଟୁଆଙ୍କ ଦେଖ କେଡ଼େ ସଜନ ।
ହାଣ୍ଟୁଆ ବାଣ୍ଟୁଆ ଅଛନ୍ତି ଧାଇଁ
ହାଟେ କଣା ବକା କରିବାପାଇଁ ।
ହାଣ୍ଟ କରିବାକୁ ବଳଲ ମନ,
ମାଉକ ନାହିଁ ତ ହାତରେ ଧନ ।
ବାହାରିଲ ହାଣ୍ଟ ଦେଖିବାପାଇଁ,
ଦୋକାନମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲ ଗୁହିଁ ।
ଘାଣ୍ଟ କରୁଛନ୍ତି ଦୋକାନମାନେ,
ଆସ ଗଦକ ମୋହ ଦୋକାନେ ।
ଅଳପ ଲାଭରେ ଛଡୁଛୁ ମାଲ,
ବଣ୍ଡାବଣ୍ଡି ନାହିଁ ଚଳ ଅସଲ ।
ବୁଲ ବୁଲ ହାଟେ ମୁଁ ଜମେ ଜମେ
ଗୋଟାଏ ଦୋକାନେ ଗଲ ପ୍ରଥମେ ।
ଏହ ଦୋକାନଟା ଭାଙ୍ଗି ଗଢ଼ଲ,
ଧାଇଁଛନ୍ତି ଲୋକ ଦଳକୁ ଦଳ ।
ହାତେ ବଶାକାଠି ଦୋକାଣୀ ଧଇ
ବସିଛନ୍ତି ଯମଜାଙ୍କ ପଇ ।
ଦୋକାନରେ ମାଲ ନ୍ୟାସ୍ତ ବସ୍ତର,
କଣେ ସେ କଥାଳ ଘାଣ୍ଟେ ଯାଦାର ।
ଦୋକାଣୀ କହୁତ ନ ଜଡ଼େ କଥା,
ବସିଛନ୍ତି ଯୋଉ ତଳକୁ ମଥା ।
ଘୋଡ଼ାଏ ଗଢ଼କ ଅଛନ୍ତି ଧାଇଁ
ଦୋକାନଙ୍କଠାକୁଁ ଗଡ଼ଦାଗାଇଁ ।

ଦୁଇ ଦଣ୍ଡିଦାର ଛଡ଼ା ଅଗରେ,
ଡକାପାଡ଼ୁଛନ୍ତି ଜୋର ଉଚ୍ଚରେ ।
ସଉଦା ଯେ ନେବ ରହିଣ ଭୁନ
ଦଣ୍ଡିଦାର କଥା ଯାଉଛୁ ଶୁଣି ।
ଦୋକାନୀ ପ୍ରଭୁ ତ ନଳ ବୁଦ୍ଧିରେ
ଦଉଲରେ ମାଲ ଲଅ ନଳୀରେ ।
ଚଉଦରେ ବସି କଲେ ପ୍ରଚାର,
ଏହି ନଅ ମାଲ ନ୍ୟାସ୍ୟ ବଜାର ।
ଜଣେ ଦେଇ ଶଏ ଟଙ୍କା କୋଝିପ
ଜଣିଲା ବଜାର ତତ୍ତ୍ୱ ତତ୍ତ୍ୱମିପ ।
ଜଣେ କରି ଘରଦ୍ୱାର ବଦଳ
ମାଲ କଣି ଘରେ ନେଲା ତତ୍କଳ ।
ଦଣ୍ଡିଦାର ଥାଏ ପଛରେ ଧାଇଁ
ଉକସିପ ଫିସ୍ ନେବାର ପାଇଁ ।

* * *

ଦେଖିଲ ଗୋଟାଏ ଗୁଳ ଦୋକାନ,
ଦୋକାନର ନାମ ଯେ ଅବଧାନ ।
ଦେଶୀ ସଡ଼ାମାଲ ବଦଳ ଯେଉଁ,
ପିଲାଏ ଜଣନ୍ତି ପଇସା ଦେଇ ।
ଦେଶୀ ମଲ୍ ନାହିଁ ତା ଗୁଣ କଛୁ,
ଦୋକାନୀ ବାପୁଡ଼ା ଯାଚ ଦେଉଛୁ ।
ସଉଦା ସହତ ଲାଭ ଦୋକାନୀ
ଦୁଇ ଗୁର ଦେତ ଦଅଇ ଟାଣି ।

* * *

ପାଶେ ଅଛୁ ଆଉ ଗୋଟେ ଦୋକାନ,
ପିନ୍ଧିଛୁ ଦୋକାନୀ କୋଟ ପେଣ୍ଟ୍‌ଲୁନ ।
ମାଷ୍ଟର ଘର ଯେ ଦୋକାନୀ ନାମ,
ଯାଠବକା ଅଟେ ତାହାର କାମ ।
ବଲ୍ତା ମାଲ ଯେ ବଦଳ ଯେଉଁ,
ଜଣୁଛନ୍ତି ପିଲା ପଇସା ଦେଇ ।
ଏହୁ ମାଲ ଦାମ ବହୁତ ଚଢ଼ା,
ଟଙ୍କା ଯେ ନଦେ ପୁରସ୍କାର ସଡ଼ା ।
ନଗଦା ନଗଦ ଦେଇ କହୁଚ
ଜଣୁଛନ୍ତି ପିଲା ଉଲୁଡ଼ା ପତ ।

ଦେଖିଲ ବୁଝିଲ, ଏହି ଦୋକାନ
କେବଳ ନୋହେଁ ଟିଲା ବଣ୍ଡାଣ ।
ସୁନ୍ଦର ଯାରଲା ଫଳ ବହୁତ
ଦୋକାନ ଉଉରେ ଅଛୁ ମଜୁତ ।
ବାଦ୍‌ରାଣ ଯୋପ ସେଷ୍ଟପିସ୍ପର,
ବାଡ଼ସାର୍ଥ ଲିଲଃନ ଦୋମର ।
ହୁଷଃସ୍ପା ଫିଲସଫି ବୋଃଟାନ,
ବଲ୍ଲଭୁ ଦୋଇଛୁ ଏ ଅମଦାନ ।
ଟିଲାଏ ଖାଅନ୍ତୁ ଏ ସବୁ ଫଳ,
ବାପ ଃକା ଗର୍ଣ୍ଣ ହବ କେବଳ ।
ଏସବୁ ଫଇଉ ଗୁଣ ଓଲଃା,
ହୁଏ ଦେହ ସବୁ, ବୁଦ୍ଧିଃା ମୋଃା ।
ମାଡ଼ିକ ଦଳମ ସେ କରି ଜାଣେ,
ଜଗତ ଜଣେ ସେ ଅପଣା ଜ୍ଞାନେ ।
ଅଳପ ଖାଇଲେ ଘଟେ ଜଞ୍ଜାଳ,
ବହୁତ ଖାଇଲେ ପିଟେ କପାଳ ।

* * *

ତାହା ପାଶେ ବହି ଗୋଟେ ଦୋକାନୀ,
ହାତରେ ଧରିଛୁ ସେ ନାସଦାନ ।
ଆଣ୍ଠୁ ଲୁଗ୍ଦା ପାନ ଲୁଗା ସେ ଦିଏ,
ପୁରୁଣା ଗାମୁଛ ପଡ଼ିଛୁ କାନ୍ଧେ ।
ଦେଖିଲ ଦୋକାନେ ମାଲ ସକଳ,
ନଦୀଉ ପୁରୁଣା ଶୁଖିଲା ଫଳ ।
ଶୁଖିଲା ନଡିଆ ଭଲ ବଏାସ,
ହୁପରଃା ବତା ଉତରେ ରସ ।
ମାଡ଼ିକ ଦୋକାନୀ କରିଛୁ ଫନ୍ଦ,
ସକାଡ ରଖିଛୁ ଶବଦ ସଙ୍ଗ.
ଚାଉଦାସ ଜବାବୁର ଗର୍ବଦର୍ଶ,
ତାହା ଗୋଦାମର ମାଲ ସର୍ବସ୍ୱ ।
ଘଃଉ ପଃହ ବେଦାନ୍ତ କହୁ
ଦେଖି ନ ପଣ୍ଟରେ ଗଣ୍ଡଖ କେହୁ ।
ଡୋର ଦେଇ ରଖିଅଛୁ ଗମ୍ଭୀରେ,
ପୋଇ ପଡ଼ଲାଣି ମୁଖାମାଃରେ ।

ଦେବାଗାଇଁ ସେହ୍ନ ଗୋଦାମ ଛାତ
ବୁଲଟାରେ ମାଲ ଦେଉଛୁ ଗତ ।
ପୁରୁଣା ମାଲରେ ଗରଥା ନାହିଁ,
ନଏ ଘେନ ପିବ ତାହା କପାଇଁ ?
ମାଡ଼ନ୍ତି ଦେଖିଣ ଫଳ ପାଇଲା,
ଘେନଗଲେ ଥୋକେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲା ।

* * *

ପଇସା ପାଇବେ କଣ୍ଟ ବରଷା
ଖବରକାଗଜ ଲେଖା ବେବସା
କର ବସିଛନ୍ତି କେତେ ଦୋକାନ,
ଦେଖିଲ ସେଗୁଡ଼ା ଭିର ଅଜାଗା ।
ଯାଚ ଯାଚ ମାଲ ଦଅନ୍ତି କାଳ,
ଟଙ୍କା ମାଗି ଯାଇ ଖାଅନ୍ତି ଗାଳ ।
ଏପର ଗଦକ ଥୋକେ ଅଛନ୍ତି,
ଅଗ ମୂଲ ଦେଇ ମାଲ ନଅନ୍ତି ।
ଆନ୍ଧର ଦେଖିଲ, ସବୁ କଥାରେ
ଭର ମରଥାନ୍ତି ଲୋକଙ୍କଠାରେ ।
ମାଡ଼ନ୍ତି ଯେ ବକେ ବଲ୍ଲଙ୍ଗ ମାଲ,
ଖାଇ ପିଇ ତାର ଫୁଲୁଛୁ ଗାଲ ।
ତାହୁ ଭର ଥାନ୍ତୁ ବହୁତ ଲୋକ,
କାଳେ ବୋଲଦେବ କଥାପଦକ ।
ଦେଖି ଲଟିଲଣି ଡାଟଙ୍କା ମୋଡେ,
ଦେଶୀ ବଲ୍ଲଙ୍ଗରେ ପ୍ରବେଦ ଏବେ ।

* * *

ଦୋକାନ ଦୁଆରେ କେତ୍ତ ରୂପସୀ
ଆପଣା ସତ୍ତ୍ୱଦା ବହୁଛୁ ବସି ।
ହସି ହସି ପ୍ରେମସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ
ଗଦ୍ଦକମାନଙ୍କୁ ନଏ ଭୁଲାଇ ।
ହୃତଘିତ ବ୍ୟାଧ ନଜା ଅଧର୍ମ
ମାଲ ବଇବାର ତାତାର କର୍ମ ।
ବାପ ଅରଜଲା ବତ୍ତ୍ୱ ଦେଇ
ବଣୁଛୁ ମେ ମାଲ ବେଣିଆ କେହୁ ।

* * *

ଦେଖିଲ ହାଟରେ କେତେ ମୋଟଆ,
କେହି ବସିଅଛି, କେହି ବା ଠିଆ ।
କେହି ଲୋକ ଯେବେ ଡାକଦ ଜଣେ,
ଦରଖାସ୍ତ ଧର ଧାଇଁବେ ପଣେ ।
ମୋଟଅଙ୍କ ନାମ ଅଟେ ଅମଲା,
ଘଡେ ଘଡେ ତାଙ୍କ ବଣ ଅମଲା ।

* * *

ଆଉ ଏକଉଳ ଇଣ୍ଡ ଦୋକାନୀ,
ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଅଟେ କରଣୀ ।
ମୁଣ୍ଡ ଗଣି ଲେଖୁଥାଆନ୍ତି ବହି,
ବେଳ କାହିଁ କଥା କହୁବେ ଦହି ?
ଯାହା ସେ ପାଆନ୍ତି ଅଲପ ମୂଲ,
ଘରଖରଚକୁ ନୁହଇ ତୁଲ ।
ପନର ଦନରେ ଥରଇ ଘାତ,
କରନ୍ତ ସକାଶେ ବଢ଼ାନ୍ତି ହାତ ।
ପାଆନ୍ତି ସେ କହୁ ଉପର ଦଣ୍ଡ—
ଦେଟ କରଣୀଙ୍କ ଦାନ୍ତନକଣ୍ଡ ।

* * *

କେତେଜଣ କରଇନ୍ତି ଜାବଦା,
ତାହାଙ୍କ ବେବସା ସେ କଥାବଦା ।
ପଇସା ଯାଇଲେ ବକନ୍ତି କଥା,
ବସ୍ତୁ କହୁ ନାହିଁ ସତ ବା ମିଥ୍ୟା ।
କାଖେ ଯାବଇନ୍ତି ଲଅ ନଜାର,
ଡାକବା ମାତ୍ରକେ ହେବେ ହାଜର।
ବଡ଼ ଦୁସିଆର ସେହି ଦୋକାନୀ,
ଅଳ୍ପ। ବପଇସା ନଅଇ ଖାଣି ।

* * *

ଦୋକାନ ସେଇଛି ଗୋଟାଏ ଲୋକ,
ସୁରେହଡ ସେହି ଧର୍ମପାଳକ ।
ଦହଚୂଡ଼ା ଗୁଳ କହୁ ଦକ୍ଷିଣା
ମୂଲ ଦେଲେ ହୁଏ ତା ମାଲ କଣା ।
ତା ଦୋକାନ ମାଲ ଯେବେ ନ ଅଣି,
ସରୁ ଅଟକବ ବାହା ସୁହାଣି ।

ଆସୁରି ତା ମାଲ ସେ ପିଣ୍ଡବଢ଼ା,
ପିଠୁଲ୍ଲେକପାଇଁ ବହୁତ ଲେଢ଼ା ।
ଦେଖିଲ ତା ପାଶେ ଦୋଇଣ ଠିଆ,
ଧନୁ ଧନୁ ହୁଏ ମାଲ ପଡ଼ିଆ ।

* * *

ଦେଖିଲ ବସିଛୁ ଗୋଟେ ଦୋକାନ,
ଅନୁମାନ କଲ ହେବ ସେ ଶ୍ରୀମନ୍ତ ।
ବୁଢ଼ାଣ୍ଟା ହେଇଛୁ ସେ ଥୁରୁ ଥୁରୁ,
ପଣ୍ଡିତ ଜାଣିଲ ତା ନାମ ଗୁରୁ ।
ଶାସ୍ତ୍ର କଥା ବକା ତାହାର କାମ,
ପୁଣି ସେ ବକଇ ଶ୍ରାଦ୍ଧର ନାମ ।
ମାଲ ଗ୍ରନ୍ତ ହଏ ଅଳ୍ପ ମୂଲରେ,
ଗହଳ ଅଇଥ ତାହା ପାଶରେ ।

* * *

ହାତେ ବୁଲ ବୁଲି ଜନ୍ମିଲ ଜ୍ଞାନ,
ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମେଲଇ ଗୋଟେ ଦୋକାନ ।
ଅରଜୁଅନ୍ତୁ ଲୋକେ ପଇସା,
ମୁଁ ମଧ୍ୟ ପାଇବ କଲି ଭରସା ।
ଝାଡ଼ପୋଛ ଦେଇ ଦୋକାନ ଗୃହ,
ଗୋଦାମେ ଭରଇ ସାହିତ୍ୟ ମାଲ ।
ବଲ୍ଗା ମାଲକୁ ନାହିଁ ତ ପୁଞ୍ଜି,
ଦେଶୀ ମାଲ ଦେଲି ଗୋଦାମେ ଗୁଞ୍ଜି ।
ଗ୍ରନ୍ଥାଖାନାଠାରୁ ଆଣିଲି କାଳ,
ଲାଭ ହେଲେ ଶୁଝି ଦେବ ମୁଁ ଭାଳ ।
କାଢ଼ିଆ ମାଲରେ ବହୁତ ଦୋଷ,
କଳନ୍ତର ବଢ଼ି ବୁଡ଼େ ସର୍ବସ୍ୱ ।
ଭୁଲାଇବାପାଇଁ ଗହଳ ମନ
ଟାଙ୍ଗି ଦେଲି କାନ୍ଥେ ସେ ବଜ୍ଞାପନ ।
ପାଟ କଲ ଦ୍ୱାରେ ଡାକଲି ବସି,
ଭଲ ମାଲ ଭାଇ ନଅ ହେ ଆସି ।
ଅଇଲେ ଗହଳ ଶୁଣି ମୋ ଡାକ,
ପଣ୍ଡିତଲେ ଭୁମ୍ଭେ କ ଫଳ ବକ ?
ବୋଇଲି ମୁଁ, ଅନୁବାଦ ସ୍ମରଣ,
ଥରୁ। ମିଠା ଫଳ ଏହାକୁ ଜାଣ ।

ବୋଇଲା ମୋ କଥା ଶୁଣି ଗର୍ଗଖ,
ବରଜିରେ କର ଅଇପ ତ୍ୟାଗ ।
ଏଗୁଡ଼ା ସବୁ ତ ପଙ୍କ ପୁରୁଣା,
ଏ ସବୁର ମୂଲ ନହାଇ ଭଣା ।
ଯେବେ ଦେବ ତୁମ୍ଭେ ବିନାମୂଲ୍ୟରେ,
କୃପା କରି ନେଇ ଯୁଗିବୁଁ ଅରେ ।
ଦେଖାଇଲି ତାକୁ ନେଇ ନଉଲ,
ବୋଇଲା ସେ କଥା ପ୍ରଚୁର ବେଲ ।
ପୁଣି ଦେଖାଇଲି ତାକୁ କବତା,
ବୋଇଲା ଏଗୁଡ଼ା ନହାଇ ଥିବା ।
ଗର୍ଗଖ ମୁଖରୁ ଏ କଥା ଶୁଣି
ନଶ୍ୱାସ ପକାଇ ଦେଲି ମୁଁ ଭୁନ ।
ଜଳିଲି ମୋହର ପଢ଼ିଲା ପାଠ,
ଅତ୍ର କରିବ ମୁଁ କଅଣ ହାଟ !
ବେଗ୍ୱର ଦେଖୁଛୁ ସେ ଲୋକଙ୍କର,
ଦେଶୀ କବିସରେ ନାହିଁ ଆଦର ।
କେତେ ଲୋକ ଟଙ୍କା ପଇସା ଦେଇ
ଯାଆନ୍ତି ବିଲାତ କବିତ ନେଇ ।
ଆଦୃତ ଶୁଣନ୍ତି ଗୋଟାଏ ମଜା,
ମାଲ କାଳ ନେଲେ ଯୋଡାଏ ରଜା ।
ଯେଉଁମାନେ ନେଲେ ମାଲ କାଢ଼ିଆ,
ଅବଶ୍ୟ ସେମାନେ ଜାଉ ଓଡ଼ିଆ ।
ଭୁନତାନ ଦୋଳ ଉହୁଲେ ଘରେ,
ଚଠିରେ ଉତ୍ତର ନ ଦେଲେ ଅରେ ।
ଏଡ଼େ ହାଟରେ ଦେଖିଲି ଜଣେ,
ଗର୍ଗଖ ବୋଲି ମୁଁ ଡାକିଲି ଗଣେ ।
ଜାଣିଲି ପଟ୍ଟା ମୁଁ ସେହ ଚଉଟ୍ଟ,
ଚଉନ୍ତି କେ କାଚ, କେଉଁଠା ହୀରା ।
ବାଛି ବାଛି ନେଲେ ଗୋଟାଏ ଫଳ,
ବହନ କଲ ମୁଁ ଏହା କେବଳ ।
ଲୋକେ ତ ଶୁଣନ୍ତୁ ଏହ କାରତା,
ଲାଭ ଲୋକସାନ ତହାଲ କଥା ।
ଖପାଖାନା ଭରେ ଲାଭ ନ ଲୋଡ
ମୂଲେ ମୂଲେ ଦେଲି ମାଲର ଖଣ୍ଡ ।

ବେଲେ ହେଉ ପଛେ ବହୁତ ରୁଷି,
ଛପାଖାନା ଏଣେ ଧରୁଛୁ ତୋଷ ।
ରୁଷି ସହୁ ମାଲ ବକଲେ ବଳେ,
ଏଥିରେ କ ଗ୍ରଇ ବଣିଜ ଚଳେ ?
ଦେଶୀ ସାହିତ୍ୟ ଯେ ବଣିଜ କଲା,
ଜାଣିଥିବ ସେହୁ ଲୋକଟା ମଲା ।
ଲାଭ କଥା ଗ୍ରଇ ଥାଉ ପଛରୁ,
ବୁଡ଼ାଇ ବସିବ ନଜ ମୂଳରୁ ।
ଗ୍ରାହକି ହାଟରେ ଥିବ ଜପାଇଁ ?
ଦେଲି ବେଳେ ଗୁଣ ଆଡ଼ରୁ ଗୁହଁ ।
ଗୋଟାଇ ଯସବ୍ତ କୋଣ୍ଢ ମୁଣ୍ଡାଇ
ଘରମୁହାଁ ହୋଇ ଗଲି ପଳାଇ ।
ଝାଡ଼ଝୁଡ଼ ମାଲ ରଖିଲି ଘରେ,
ପଚାରିବ ଜନେ କେହୁ ବା ଥରେ ।
ଏଣେ ତ ବୁଡ଼ଲା ସବୁ ଭରସା,
ଆହୁର କପାଳେ ଅଛୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।
କାଲି ଦୁଆରରୁ ଆସି ପ୍ରିଣ୍ଟର
କରିବ ବହୁତ ସେ ଦରବର ।
ତାହାଠାରୁ ମାଲ ଆଣିଛି କାଳ,
ନ ପାଇଲେ ଝଙ୍କା ଦେବ ସେ ଗାଳ ।
ଛପାଖାନା ଲୋକ ଜହାଜ ମଜ,
ପଇସା ସକାଶେ ଲଗାଣ୍ଟ ଦ୍ୱନ୍ଦ ।
ଲେଖିବ କବତା ଦେବୁ ଛପାଇ,
ପଇସା ଜପାଇଁ ନେବୁ ରେ ଗ୍ରଇ ?
ଜହାଜ ଭୁ ଯଦ ଛତରୁ ନାହିଁ,
ରହୁ ବସି ଦେବ, କଳ ଜପାଇଁ ?
ଲାଗିଛୁ ଫସାର ମଧ୍ୟରେ ହାଟ,
ମାଡ଼ିକ ମୋହର ଯତଲା ବାଟ ।
ନାହିଁ ଦେବେ ବଲ, ହେଲିଣି ବୁଢ଼ା,
ମୋହ ନାମ ଗ୍ରଇ, ହାଟବାଲୁଡ଼ା ।

(୯)

ଜଗତ ସୁଖମୟ

ମାୟାବାଦ ବୈଦାନ୍ତକେ କରନ୍ତ ପ୍ରଚାର,
କେବା ତବ କାନ୍ତା ସୁତ, ବନ୍ଧୁ ପରିବାର ।
ନାସ୍ତିକ ମତରେ କର୍ମ ଜଗତର ମୂଳ,
କର୍ମସୂତ୍ରେ ବଦ୍ଧ—କର୍ମେ ବ୍ୟସ୍ତ ନରକୁଳ ।
ମାନବର ଜନ୍ମ ଲଭ ଘୋର ବଡ଼ମ୍ବନା
ତହୁଁ ମୁକ୍ତିକାମୀ କରେ ବୈରାଗ୍ୟ ସାଧନା ।
ଅନନ୍ତ ନରକବାସ ବାଇବେଲ ଶାସ୍ତ୍ର;
ପାପିଷ୍ଠ ଆଦମଠାରୁ ଜନ୍ମ ଲଭ ମାତ୍ର,
ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାନବ ପାପୀ— ନ ଭଜିଲେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ—
ରହିତ ଈଶ୍ୱର ଦେବେ ଭୁମ୍ବ ପ୍ରଭ ରୁଷ୍ଟ ।
ଧାର୍ମିକ ବବେଚ୍ଚା ଦେଉ ସଜ୍ଜନ ଲୋକ—
ନ ଭଜିଲେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ, ଭୋଗ ଅନନ୍ତ ନରକ ।
ନୈସ୍ୱାସ୍ୱିକ ମତେ ସୁଖ ଜଗତରେ ନାହିଁ,
ଦୁଃଖର ଅଭାବ ସୁଖ ବୋଲ ସେଥିପାଇଁ ।
ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶ ଶାକ୍ୟସିଂହ ମହାବାଣୀ—
ଦୁଃଖାର୍ତ୍ତବେ ଭ୍ରମମାନ ଜଗତରେ ପ୍ରାଣୀ ।
ମହାରୀନେ ପ୍ରକାଶିତ କଂଫୁସୀସ୍ୱ ମତ—
ଦୁଃଖ ଯାତନାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଲ ଜଗତ ।
ତେବେ କୋଇ ଜଗତରେ କଷ୍ଟନିକେତନ ?
ଘଟଣାଜଡ଼ିତ ସବୁ ମାନବ ଜୀବନ ।
ଦସ୍ୟୁମୟ ପ୍ରେମମୟ ଜଗତର ପଥ—
ସୁଜଲେ କ ନର ଭାଗ୍ୟେ କେବଳ ଦୁର୍ଗତି ?
ନାହିଁ ନାହିଁ, ଅକୃତଜ୍ଞ ନ ହୁଅ ମାନବ,
ଜଗତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଖ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ।
ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ମହାବାକ୍ୟ ଥାଉ ମୋ ମସ୍ତକେ—
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖୁଁ ସୁଖ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତୁ ଲୋକେ ।
ଧାର୍ମିକ ବବେଚ୍ଚା ଲାଗି ସୁଖେ କାଟେ କାଳ,
ତାହାଠାରେ ଅଛ ଭୁଚ ଜଗତଜଞ୍ଜାଳ ।
କାଲ୍ୟେ ଜନନୀର ସ୍ନେହ, ଯୌବନେ ସଙ୍ଗିନୀ—
ସ୍ତ୍ରୀଉତ୍ସଙ୍ଗ ପ୍ରେମଧାର ଦ୍ରାବା ଓ ରଙ୍ଗିନୀ ।

ପୂଜ୍ୟପାଦ ପିତା ମାତା ଋଣ ପ୍ରଗଳଭ —
ସନ୍ତାନ ସକାଶେ ସ୍ନେହକରୁଣାବାରଧି ।
ଗୃହ ପରିବାରେ ସୁଖ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଗତରେ,
ନ ପାର ବି ଅନୁଭବ ଆତ୍ମଜୀବନରେ ?
ଆନନ୍ଦର ଧାତ୍ରୀ ବଡେ କାବ୍ୟ ଜଗତରେ—
କୁସୁମେ ସୌରଭ, କ୍ୟୋତ୍ସ ରହ ସଶାଙ୍କରେ ।
ଏ ସମସ୍ତ ସୁଖ ମୂଳେ ପ୍ରଭୁର ଗହୁତ
ରହୁଛୁ କାହାର କୃପା ଅଛ ବି ବଦତ ?
ଯେଉଁ ସୁଖ ଯେଉଁ ପ୍ରେମ ସାଗର କଣିକା
ଗ୍ରହଣେ ମାନବ କାଣ୍ଟେ ଜଗତେ କାହିକା —
ପ୍ରେମମୟ ସୁଧାମୟ ଯେ ଆନନ୍ଦସିନ୍ଧୁ,
ସାର୍ଥକ ଜୀବନ ତହୁଁ ଲଭ ମାତ୍ର ବନ୍ଧୁ,
ଆନନ୍ଦର ଉତ୍ସ ନତ୍ୟ ସତ୍ତୁଁ ପ୍ରବାହିତ,
ତନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ନ ରହିବ ସାଧନା ବାଞ୍ଛିତ ।
ଇଦ ପର କାଳେ ସୁଖୀ ସେହି ଭାଗ୍ୟବାନ,
ପବତ୍ର ମନରେ କରେ ବ୍ରହ୍ମପଦ ଧାନ ।

(୧୦)

ଭାଇ କଳି

ଜହ୍ନକେ ଜନମ ଜହ୍ନଲେ ମରଣ,
ଜହ୍ନଳ ଅଗରେ ଜୀବନ ଧାରଣ ।
ପର୍‌ପର ଜୀବ ଯୋଷିବୁଁ ବଯାଇଁ,
ମାତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସର୍ବେ ଜାଇ ଜାଇ ।
ଉନ୍ନାଉନ୍ନ ଭାବ ବହୁବାର ଜନ —
ମୋ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୁଦ୍ଧିରେ ସେ ତ ଅଜ୍ଞନ ।
କର ଯୋଡ଼ ଡାକୁ ବୋଲୁଅଛୁ, ଜାଇ !
ଏକରୁ ଅରେକ ଦ୍ୱନ ଜୁଲଯାଇ,
ଅଷ କରୁଁ ମାତୃଦେଶର ଜୁଦ୍ଧଉ,
ଫେଡୁ ଜନ୍ମଭୂମି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦୁର୍ଗଉ ।
ଯେତେ ଦନ ଜାଇ ନ ଦେବ ମିଳଉ,
ନ ମେଣ୍ଟିବ ଦେଶ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଜଣ୍ଟଉ ।
ହନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଜଇନ —
କେବଳ ଧର୍ମ୍ମରେ ଜିନା ଉନ୍ନାଉନ୍ନ ।
ଧର୍ମ୍ମ ଜାଣ ଜାଇ ପରକାଲଯାଇଁ,
ପୃଥ୍ୱୀର ସନ୍ତାନ ଏହା ଜୁଲ ନାହିଁ ।
ଯା ପୂଜ୍ୟପୁରୁଷ ଜଦେଶୀ ଜଷ୍ଟସ୍ୱ,
ନ ଜୁଲୁ ସେ ଲୋକ ଜୁହୁଲଡନସ୍ୱ ।
ଦେଉନ୍ତୁ ବଙ୍ଗାଳୀ ତେଲଙ୍ଗା ମାଗ୍ଟଃ —
ଭୁମ୍ଭ ଦେହ ଗଢ଼ା ଜୁହୁଲର ମାଂଃ ।
ଦୁଇ ଦନ ଯାଉଁ ନାହିଁ ତ ଏ ଦେଶେ,
ବଶ ଅନୁକ୍ରମେ ରହିବ ବଶେଷେ ।
ଦୁର୍ଜିକ୍ଷ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ପଡ଼ଲେ ଜୁହୁଲେ,
ମିଳମିଶି ଜାଇ ଜୁଣ୍ଡିବୁଁ ସକଳେ ।
ଜାଇ ଜାଇ ମଧ୍ୟେ ନ ଲଗାଅ ଜନ,
ପଉଚପ୍ଟ ବଅ ଜନଜୁ ଜୁହୁଲୀ ।
ସାବସନ ଜର୍ମ୍ମନ ଗ୍ରୀକ ଔଲନାଜ,
ଇଂଲଣ୍ଡର ବାସୀ ସମସ୍ତେ ଇଂଜନ ।

ଉତ୍କଳେ ଜନମି ବୋଲ ଅନ୍ୟ ଜାଉ,
ଦାମବଡ଼ା ଏଣା ଜନ୍ମସ୍ଥ ଅଖ୍ୟାଉ ।
ହିଂସା ଦ୍ୱେଷ ବହୁ ଦ୍ୱନ୍ଦ ପରସ୍ପର
କଲେ ନଷ୍ଟେ ହେବ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୁମ୍ବର ।
ଦେଉ ପଛେ ଭୁମ୍ଭେ ଶ୍ରଳ କଡ଼ ଜାଉ,
ଏବେ ତ ଉତ୍କଳଦେଶ ପ୍ରଥ ନାଉ ।
ଜନ୍ମଭୂମି ଆଉ ଜନମା ଏମାନେ
ଶାସ୍ତ୍ରରେ କଥିତ ସ୍ୱରଗ ସମାନେ ।
ଯେ ବୋଲେ ନଜଲୁ ସଦେଶୀସ୍ତ ଲୋକ —
ନଷ୍ଟେ ସେହୁ ଜନ୍ମଭୂମିର ଜନୁକ ।
ଆସ ଭାଇମାନେ, କରୁଛୁ କୁହାର,
ମିଳମିଶି କରୁଁ ଦେଶ ଉପକାର ।

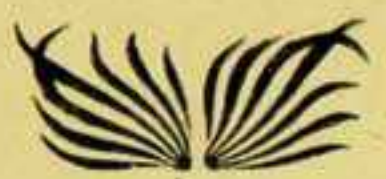

ଚନ୍ଦ୍ରୋପଳା

BY

Late Sir Sudhal Deo K. C. I. E.

(Born 1848, Died 1903)

ଚନ୍ଦ୍ରୋପଳା ଇତ୍ୟ ଗପ୍ପର ଜନ୍ମ
ସାହବା ଗାମ ପାଖରୁ,
ମନୋହର ଧାର୍ ବାହୁଡ ହେଇଛି
ଦଶୁଅନ୍ତି ଅତ ସରୁ ।
ପବ୍ବତ୍ତୁଦସ୍ତା ପୁଣ୍ୟାଶ୍ରମ ଦେଖି
ଚଲୁଥାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ,
ରଙ୍ଗାବନଗର ନିକଟରେ ଯାଇ
ନିଜଲ ସ୍ୱଚ୍ଛ ସଉରେ ।
ରଙ୍ଗାବଲୋଚନ ପ୍ରଭୁ ବଗ୍ଗଡ
ସ୍ୱନର ବୈଷ୍ଣବ ଇବ,
ଚରଣ ପଖାଳ କୃତାର୍ଥ କରୁଛ
ନଗ, ନଗର, ଅଂଞ୍ଚ ।
ଶୌକ୍ଷନାରସ୍ପର୍ଶ-ବଞ୍ଚୁ ପ୍ରଭୁର୍ଦ୍ଦି
ବାମ ତଟେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ତାହାଙ୍କ ନାମରେ ସ୍ୱବଖ୍ୟାତ ହୋଇ
ନଗର ଅତ ଶୋଭିତ ।
ବୈଷ୍ଣବ-ପ୍ରତମା-ଶ୍ରଅଙ୍ଗ ଧରିତେ
ପବ୍ବତ ପ୍ରବାହଗଳ,
ସାହାର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବଳେ ସ୍ନାନଶୀଳ-
ପାପ ହୋଇଯାଏ ମାଳ ।
ଗୋଧୂମ ତଣ୍ଡୁଳ ନାବ ନାବ କର
ଚନ୍ଦ୍ରୋପଳା ସେ ନଗରୁ
ଆଣି ଯୋଗାଉଛୁ ସହରମାନଙ୍କୁ
ଦୂରଂ ଦରୁଛ ଦେଶରୁ ।

ପ୍ରସାଦ ଜଳରେ ଶିବନଦୀ ଅଛି
ମିଳଅଛ ଏହିଠାରେ,
ନଳ ତରଙ୍ଗକୁ ମିଳାଇଛୁ ନେଇ
ଅବ୍ୟକ୍ତ ସୁହୃଦାକାରେ ।
ଉତ୍ତରରେ ଉତ୍ତାସଙ୍ଗ, ପଦ୍ମପୁରେ
ପଦ୍ମାସଙ୍ଗ, ଦେଶଙ୍କର
ତରଣୀକଳ—ମଧୁ ନାଃସ୍ୟନ୍ଦରେ
ପବନ ନଙ୍ଗ ଉଦର ।
ମାତୃସ୍ନେହ-ପରିପୂତା ଇବ ନଦୀ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ-କର ପ୍ରସାର
ଆଲଙ୍ଗନ ସୁଖେ ଜନଗ କୋଳରେ
ରହିଲା ନୋହିଲା ବାର ।
କନଗବସ୍ତ୍ରଳା ଇବ ବନୋଦଙ୍ଗ-
ବଘଗ୍ର ଗ୍ରାମ ବସଉ,
ଉଭପ୍ କଦାର ସ୍ୱାଦୁ ଜଲପାନେ
ଜୁଅଇ ଆମୋଦବଙ୍ଗ ।
ଚମୋସୂଳା-ଅସ୍ତି କଙ୍କାଳ ସ୍ୱରୂପେ
ରହିଅଛ ସ୍ମୃତି-ଲୁଦ,
ବଷମ ପ୍ରସ୍ତରେ ଗଢ଼ତ ହୋଇଛୁ
ନାବକଙ୍କ ନାଶି ମୁଦ ।
ପ୍ରପାତ ଉତ୍ପ୍ଲାବ, ସ୍ୱେଷଣ-କଲ୍ଲୋଳ
ଦେଖି କାନୁ ଯାଏ ଥର,
ଗଗଲ ମନାମି ତରଣୀ ଅଶନ୍ତ,
ଧୀରେ ଧୀରେ ଧର ଧର ।
ଦ୍ୟମଣି-ପ୍ରତମ-ପାଗ୍ର କାତ ହୁଏ
କୈବର୍ତ୍ତ ବନ୍ଧୁ କୌଶଳେ,
ସମଲଈ ସ୍ମର-ମଣ୍ଡନ-ବୃଷଭ-
କପୋଳ ଉପରେ ଝଲେ ।
ଉମ୍ପଳ,ଶୀତଳ, ପ୍ରବାହସ୍ପର୍ଦ୍ଧିଳ
ସ୍ପୃକତ ରକ୍ତକାସ୍ଥା,
ସମଲପୁରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ
ସମଲଈ ମହାମାସ୍ଥା ।
ଦେବୀ ଅରଧାରେ ଖ୍ୟାତ ହୋଇଅଛି
ସମଲପୁର ସହର,

ଧନୁ ଆକାରରେ ଗଢ଼ିଛି ପ୍ରମାଣେ
ନଗର ଅତି ସୁନ୍ଦର ।
ସଜ୍ଜଧମାଳାରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଛି
ରୁଚିର-ଘର-ସରଣୀ,
ମହା ଉତ୍ସବରେ ଧବଳ ଡୋରରେ
ହୋଇଅଛି ବ ବରଣୀ ?
ନିଜ ରୂପ ଚାହିଁ ନିଜେ ଯା ଦେଖୁଛି
ନଗର ହ୍ରଦ-ଦର୍ପଣେ,
ସ୍ୱୟମ୍ଭୁ ମୂରତି ବିଗ୍ରହିତ କରି
ଦେଖାଏ ସୁନ୍ଦରପଣେ ।
ସଜ୍ଜାବଳୀରେ ରମଣୀସୂଚନା
ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ କରେ ଖେଳା,
ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ବୁଡିତ ଢେଉ ପର ଦଶେ
ତରଙ୍ଗର ସବ୍ୟ ବେଳା !
ସ୍ୱାଗତମ୍ ଶାସନ-କରତାଙ୍କ ପତ୍ରେ
ନଗରରଙ୍ଗଣା ସଜ୍ଜା.
ଘଣ୍ଟୋରମ୍ବା ଘାଟ ନାମ ଦେଇଛନ୍ତି
ଘୋଷାନେ କରି ସ୍ତୁତ୍ତା ।
ବୈଦ୍ୟନାଥମିଶ୍ର-ଆଦି ଧନୀଗଣ
କଲେ ଏହାର ସାହାଯ୍ୟ,
ସୁଧାମୟୀ କୀର୍ତ୍ତି ରକ୍ଷିବାର ପିନା
ଧନାଧିକାରୀର କାର୍ଯ୍ୟ ।
ରାଜଘାଟ, ରାଜ-ବଂଶିକ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ-
ମାଳଣା ଯାଇଁ ରହିତ;
ଚୌଦାଣଉଳକ ଭୂପତିନକର
ଯହିଁରେ ସଦା ଶୋଭିତ ।
ଅଧୁନା ସେ ଘାଟ ଶ୍ମଶାନ ହୋଇଛି
ସେ ଜଳ ଏବେ ଗରଳ,
ଏହାର ଘଟନା କେ ଆନ କରିବ
ସାଗର ଢେଉଛି ସ୍ତବ୍ଧ ।
ସ୍ତବ୍ଧ କଲଶରେ ଶୋଭମାନ ବ୍ରହ୍ମ-
ସୂତ୍ର ସନ୍ଧର ବଦତ,
ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ରୂପ ଅରବିନ୍ଦନେତ୍ର
ତହିଁ ସଦା ବର୍ତ୍ତତ ।

ମନ୍ଦର ଦୂଆରୁ ନପାଗର୍ଦ୍ଦପାଏ
ଚୁନ ପାବନ୍ତ ଗଠିତ,
ଚଉପାସ୍ତଲା ମାର-ତରଙ୍ଗ କରରେ
ପରିଷ୍କୃତ ସୁରଞ୍ଜିତ ।
ଉଷାକାଳେ ସ୍ନାନଶୀଳା ନାସ୍ତ୍ୱତନେ
ଘର ଦୋଇଯାଏ ଘନ,
ଅମଳ ତରଙ୍ଗେ ଦଳ ଦୋହଁଥାଏ
ରମଣୀ-ଲାବଣ୍ୟ-ବନ ।
ମୁଖ୍ୟା ମଧ୍ୟା ବୃଦ୍ଧା ପ୍ରଭୃତ ଲଳନା
ଶ୍ରେଣୀ ଶ୍ରେଣୀ ମାଳ ମାଳ,
ଦକ୍ଷାଙ୍ଗିତରେ କଟ୍ଟ-ବସ୍ତ୍ର ଦୋଇ
ଯାଉଛନ୍ତି ବାମା କାଳ ।
ଉଦନ୍ୱତ୍ତ-ହ୍ରଦ ଦର୍ପଣେ ଦଶନ୍ତି
ଶତ ଶତ ନାସ୍ତ୍ୱଲ,
କନ୍ଦ ଉହ୍ୟାଇ ଯେଉଁ ଉପମାକୁ
ହ୍ରଦ ଘଉରେ ଯେ ଠୁଳ ।
ଚନ୍ଦ୍ର, ପଦ୍ମକଳି, ଖଞ୍ଜନ, ପାଟଳି
ପଲାଶ-କୁସୁମ ଦଳ,
ରମଣି-ଉପମା, ଉପମେୟ ନିଏ
ଦଶୁଥାଇ ଚଳସ୍ତଳ ।
ଅପଦ୍ମନଳ୍ପ ହରିଦ୍ରା-ଧୌତରେ
କର୍ଦ୍ଦ ହତ ମାରଜାଳ,
ପ୍ଲବନ, ମଜ୍ଜନେ ବାଇ ହୁଏ ନାହିଁ
ତରୁଣୀ, ତରଙ୍ଗମାଳ ।
ଚଳେ ଅଘନ ମଜ୍ଜାଇ ରଖନ୍ତି
ଦଶୁଥାଇ ମାତ୍ର ମୁଖ,
ତା ଦେଖି ମଧୁପ ପଙ୍କଜଜ୍ଞେଦରେ
ବେଢ଼ନ୍ତି ନୋହ୍ନ ବମୁଖ ।
କେଉଁ ଦୈବାଳ ମନେ କର ମୀନା-
ବଳୀ ଧାଅଁନ୍ତି ସତ୍ୱରେ;
ବରଞ୍ଚା ସହ୍ରତ ମଗ୍ନାଳ ଅପଇ
ବାହୁ ମୃଣାଳ ଧାନରେ ।
ତହ୍ନ ବାଟକାରୁ ଉପହାର ସ୍ପୃଷ୍ଟ
ତରଙ୍ଗ-କରରେ ଧର

ବ୍ରହ୍ମ ସମୀପେ ଅଙ୍ଗନଦୀ ଅଛି
ବେଷ୍ଟିଲ ସେବକ ପର ।
ଦକ୍ଷିଣ କୂଳରେ ରହଅଛ ସ୍ୱର୍ଗ-
ପୁର ସୁନ୍ଦର ନଗର,
ନାଦେସ୍ୱ, ଘାଣ୍ଟସ୍ୱ, ବଦ୍ଦାର ଅମ୍ବାଦେ
ପ୍ରମୋଦତ ସଙ୍ଗ ନର ।
ପୁର ଅନ୍ତେ ସ୍ୱଚ୍ଛ-ଜଳ ତେଲନଦ୍ୟ
ସପହ୍ରୀ ଭ୍ରବରେ ମିଶେ,
ରୋଷବରେ ଦେବ ଫୁଲ୍ଲାଇ ରହିଛ
ନ ଚଳଲ୍ଲ ପର ଦଶେ ।
ବଲଘ୍ନ ଦେଖି ଘନକାଲେ ନଳ
ପ୍ରବଳ ବେଗ ଭଙ୍ଗରେ
ଚଡ଼ୋଇଲା ରୁଦ୍ଧ ସ୍ୱପଭ ପାଣ୍ଡୁ
ଚଲଇ ଅତ ରଙ୍ଗରେ ।
ନ ବୁଝି କଳୁଷ-ଉଦଗ୍ର, ସର୍ଗେ
ଆଗ ହୋଇଥାଇ ଏବେ;
ସତେ ବ ପଛକି ପାଇ ପ୍ରିସ୍ୱବଙ୍ଗ
ଦେବ ସପହ୍ରୀ ମଧ୍ୟରେ ।
ଉଦାରହୃଦସ୍ୱା ଚଡ଼ୋଇଲା ନଳ
ସପହ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଧର
ସ୍ୱପଭ ଜଳଧି ପାଖକୁ ଯାଉଛ
ଦ୍ୱେଷଗ୍ରବ ପରହର ।
ମହତ ଲୋକର ଏହୁପର ସିନା
ମହତ ଅଟେ ବୋଲାଇ,
କ୍ଷୁଦ୍ର ହୋଇ କଣ୍ଠ ଶମତା ପାଇଲେ
ହୁଂସା ବଢେ ଘର ଘର ।
ତେଲନଦ୍ୟ ତୀରନବାସୀ ସୁବର୍ଣ୍ଣ-
ମେରୁ ଶିବରଙ୍ଗ ରୂପ,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁରବାସି-ମନୋରଥସିଦ୍ଧି
କରୁଛନ୍ତ ଅନୁରୂପ ।
ପ୍ରଭ ସପ୍ତାହରେ ରୂପଭ ମୁକୁଟ-
ମଣି ଅଲଭକାଲରେ
ଯାଦଙ୍ଗ-ପଭଙ୍କ ଯାଦ ଗର୍ବଜନା
ବଢ଼ଇଛ ସଥାକାଲରେ ।

ସମ୍ବଲପୁରର ଧର୍ମମଣ୍ଡି ମଧ୍ୟ-
କର ସାଏ, ନରସଉ,
ତାହାଙ୍କ ଅଂଶରୁ ଏଥାଉ ଦୋଇଅଛୁ
ସୃଷ୍ଟିପୁର ଶ୍ଳୋକପଂକ୍ତି ।
ଶଙ୍ଖୋପୂଲା କୂଳେ ସୁଖେ ବଢ଼ରନ୍ତୁ
ସ୍ୱଘାନ ସ୍ଥାନ ଲଇଥେ,
ଜଇକେଇ, ନାବକେଇ କର୍ ବନ
ଦରନ୍ତୁ ଅଉ ଦରଖେ ।
କାମେ ଗୋଟେ ଅଷ୍ଟ-ମଣ୍ଡିକ ବୁରେଞ୍ଜା
ଦଖେ ବୌଦ୍ଧ ଜନପଦ,
ଉଦସ୍ପ ଦଃଖୁ କଣଛୁ ନଗାଇ,
ଅଗାଇ ଗୋଲ୍ ଆଖିଦ ।
ଦର୍ଦ୍ଦ ଜଳଃ ଉଥଲେ ଗଦ୍ଦନ
ଅଉଗସ୍ପ ଅସ୍ପମାନ,
ଲାଲ୍ଲଲ ସରଣୀ ବଷମ ପ୍ରସ୍ତର-
ଗଣି ପରେ ବଦ୍ୟମାନ ।
କାହାର ମସ୍ତକ ଉପରେ କାହାର
ସ୍ଥଳତଳେ ପାଦତଳେ,
ପବନ, ଉତ୍ପାତ, ଝାଡ଼ାର, ଧାଡ଼ାର,
ଛଡ଼ାର ଘୁଡ଼ାରେ ଚଳେ ।
ଶୈଳାଗଢ଼ରରେ ପଡ଼ ଖୁମୁଅଛୁ
ଇତସ୍ତତେ ପସ୍ପଂ ଜା,
ନରୁଦ୍ଧ ପଦଙ୍କ ଦେବାରୁ ପ୍ରଖର-
ଦେଗା, ଦୈରବନାଦଗ ।
କାହିଁ ଘୁଘୁ, କାହିଁ ଧୁଧୁ, କାହିଁ ଝୁଝୁ,
କାହିଁ ବାଇ-ବାଦ ଧ୍ୱାନ,
ବୌଦ୍ଧବାସିମାନେ ସେପଇ ଗ୍ରବନ୍ତୁ
ଶୁଣନ୍ତୁ ତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ଞାନ ।
ନଳାକାଶ ସମ ନାଲ ତରଙ୍ଗରେ
ଘନାଳ ଛଣା ବସ୍ତ୍ରାଉ,
ସପ୍ତଲୋଣି ଜଣ୍ଡ ସପ୍ତ ନୋଶସାଏ
ଦୋଇଛୁ ଅତଲସ୍ପର୍ଶ ।
ଉଦସ୍ପ ଦଃଖୁ ଅଇଞ୍ଚନ କଣ୍ଠ
ଚଳୁଥଛୁ ଧୀରେ ଧୀରେ,

ଚଞ୍ଚଳାକ୍ଷି ତରୁ ବନସ୍ତ ମସ୍ତକେ
ବନ୍ଦୁଛନ୍ତି ସବଥରେ ।
ଚଲାଚଲ ସ୍ପର୍ଶି ଝଲଲ କୋଳରେ
ଖେଳୁଛନ୍ତି ଝଷ ଦଳ,
ଧୀବର ଧୀଷଣା ଧୂତ ଦେଉଅଛୁ
ଧରଦାଉ ନାହିଁ ବଳ ।
ସ୍ଥିରତର ଜଳେ ହଂସୀଗ-ପକ୍ଷଲ
ଏକତ୍ର ଦୋଇଲେ ରୁଣ୍ଡ,
ବଳସ୍ପନ ପେଡେ ଜଲତରଙ୍ଗଲ
ତହିଁ ଲୁଗ୍ଧଲେ ମୁଣ୍ଡ ।
ଏହ ଗଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ଠୁଳ ଦୋଇଛନ୍ତି
ମୀନାଲୀ ଦୋର ଜର୍ଜିସ୍ତ,
ନାବକନ୍ଦରସ୍ଥ ଭାବନ୍ତି ମନରେ
ଏହ କସ୍ତକାବରସ୍ଥ ।
ଚିତ୍ରୁଛେ ନଦୀ ମଣିବନ୍ଦ୍ରା ଗିରି-
ପାଦ ଧୋଇଲା ସତ୍ତରେ,
ଦୃଢ଼ତା ଫମର୍ଗେ ଘୁଲବତ ଦେଲା
ତରୁ ପଞ୍ଚବ ବ୍ୟାଜରେ ।
ପ୍ରଭବମ୍ ଇଳେ ଆଲଙ୍ଗନ କରେ
ବଲ୍ଲଲତା ହୃଦେ ବହ,
କଦମ୍ ବୃକ୍ଷମ ପୁଙ୍କ ଜଣାଉଛୁ
ଅନୁରାଗ ଚତ୍ତ ପହିଁ ।
ଗିରିବର ସଦା-ସୌଭାଗ୍ୟ ସମ୍ଭାରେ
କରୁଅଛୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା,
ପଲ୍ଲଶ-ସ୍ତବକ-ପାପେ କସ୍ତଉଛୁ
ବାତ ହାତେ ବନାପନା ।
ପଲ୍ଲଶ ଥାଳୀରେ ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛ ରଖି
ଦେଉଛୁ ଶାଖା ହସ୍ତରେ,
ଲୁତା ସୂତା ଗନ୍ଥା ପ୍ରସ୍ତନ ମାଳକା
ଝୁଲଏ ଉର ଉପରେ ।
ଗାଉଛନ୍ତି ସହିଁ ପଞ୍ଚମ ସ୍ୱରରେ
କୋକଳ ମଧୁପ ଆଳୀ,
ବୁଧର ଶିଖରେ ବାଜୁଛୁ ସ୍ପନ୍ଦରେ
ମସ୍ତୁର ଗଲ-କାଦାଳୀ ।

କେଶ ପୁଚ୍ଛ ଝେଟ ଶିଖରବଙ୍କରେ
ନାଚୁଅଛୁ ଫେର ଫେର,
ଗିର କନ୍ଦରରୁ ଉଛୁଳ ପଡୁଛୁ
ବୃଦ୍ଧ ବଦନ ବେଗ ।
ଉପଦାବପ୍ରାପ୍ତ ନାନା ଜାତ ଫଳ
ପ୍ରକାଶେ ଆଗଇ ଗ୍ରସି,
ପକ୍ୱ ଜମ୍ବୁଫଳ ନସ୍ଟନେ ବାହୁଙ୍କା
ଦେଖେ ପିବୁଶୋଗ୍ରଗ୍ରସି ।
କଣ୍ଠିଲ୍ଲେ ଗ୍ରାମରେ ଶୃଗାଲମାଧବ
ଦକ୍ଷଜରେ ବଗ୍ରଜତ,
ଖଣ୍ଡଯତନର ଧରଡ଼ୀଯାଲବ
ଧନ ଗୌରବେ ଫୁଲତ ।
ନଦୀଗର୍ଦ୍ଦୋଦ୍ଭିତ ଶୀତଳ ସମୀର
ମନେ ମନେ ଯାଉଅଛୁ,
ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ତୁଳସୀ ସୁରଭି ପ୍ରସାଦ
ଘରେ ଘରେ ଦେଉଅଛୁ ।
ବାମପାର୍ଶ୍ୱେ ଗିର ତଳେ ବସିଛନ୍ତି
ବଡ଼ାମ୍ବା-ଶଙ୍କଟହାରକା,
ଧନଦ ତୁଣ୍ଡସ୍ଥ ଉଗିରସ୍ଥା ଗଜେନ୍ଦ୍ର
ବଳସ୍ୱେ ଅବ ଚଣ୍ଡିକା ।
ଏହ ଉଗିରସ୍ଥା ତଳ୍ଲ ପୃଷ୍ଠେ ବସି
ଗ୍ରରତେ ଦେଲ ପ୍ରକାଶ,
ମୃଗନାଭିଏ ଧରବାରୁ ପିନା
ତହୁଁ ଗଲ୍ଲ ତା ବାସ ।
ସେ ତଳ୍ଲ ରଚକ ତୋ ଅଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନ
କରଛନ୍ତି ସ୍ତୋତ୍ରଗତ !
ସୁଧା ବାହୁନାର ତରଙ୍ଗ-ଜସ୍ପିଳା
ସାଦାଙ୍କର ସରସ୍ୱତ୍ତ ।
ନଦୀ ମଧ୍ୟେ, ତଟେ, ଦୈଳେ ଶିବନାଥ
ଗ୍ରମନାଥ ବୈଦ୍ୟନାଥ,
ତିବ୍ଦ୍ଦ ଷେତ୍ରରେ ବସ୍ତ୍ରକ ଅଛନ୍ତି
ଅନାଥମାନଙ୍କ ନାଥ ।
ଯମବଗ ତଟ-ଖୁଦ୍ରଗିର କୂଟେ
ରଣ ଚଣ୍ଡିକାଙ୍କ ବାସ,

ବାଙ୍କୀ ଦେଶବାସୀ ବରଦାନ କର
ସଙ୍କଟ କରନ୍ତୁ ନାଶ ।
ବାମେ ସ୍ୱପ୍ନେଶ୍ୱର ବଳେ କରଇନ୍ତୁ
ଅତାଗଡ଼ ଗିର ଶିରେ,
ଜଳୀପ୍ସ ଶୀକର ନେଇ ସମୀରଣ
ଅଭିଷେକ କରେ ଧୀରେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରର ଗାର ଅଶ୍ୱଦେବ
ସାଧକ ବୁଝାସ୍ୱା ଦେବ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣକେତଙ୍କା ନାମରେ କେତଙ୍କା-
ପ୍ରିସ୍ୱ ସେହୁ ମହାଦେବ ।
ଡ଼ମ୍ପଯତ୍ତ୍ୱନର ନଙ୍ଗା ଦକ୍ଷଜାର
ପଙ୍କୋଳମା ଗିରତଟେ
ମହାସମାରୋହେ ଚୈତ୍ର ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ-
ଦନେ ଉତ୍ସବ ପ୍ରକଟେ ।
ଦେଙ୍ଗା ଗ୍ରାମଚଣ୍ଡୀ ଦକ୍ଷଜାର ମଣ୍ଡି
ଦୋଇଇନ୍ତୁ ଦୌବାରକା,
ଦେଉଇନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଅନୁଗ୍ରହ ଫଳ
ଦେଉଅଛୁ ତହିଁ ବକା ।
ବାଙ୍କୀ ଶେଷସୀମା ଅଡଲେ ମହିମା
ପ୍ରକାଶି ଅମାଙ୍କୀ ନାମ,
ସବୁ ଦୁଃଖଗ୍ରଣି ଦେଉଇନ୍ତୁ ନାଶି
ନପାମଧେ କର ଧାମ ।
ବାମଭଟ୍ଟ ଅଙ୍କ-ଦୁର୍ଗେ ମହାଦେବ
ସର୍ପେଶ୍ୱର ବସ୍ୱାମସ୍ୱ,
ଦେଇ ଜ୍ଞାନାଞ୍ଜନ ଭକତ-ନସ୍ୱନ
କରୁଇନ୍ତୁ ସୁଖମସ୍ୱ ।
ନାରସ୍ୱଣୀ ଦେଙ୍ଗ ରହୁ ବାମଭଗେ
ଆମ୍ରକାନନବାସିନୀ,
ସାଧକମାନଙ୍କ ସୁଉପ୍ରିସ୍ୱା ଦୋଇ
ସବୁ ହୃଦ-ନାଶିନୀ ।
ମହାଜଳ ଜଳ-ଅଭିଷେକପ୍ରିସ୍ୱ
ବାମେ ମଙ୍ଗେଶ୍ୱରଦେବ,
ନତ୍ୟ ଅଭିଷେକ-କାରର କପାଇଁ
ଦୁଃଖ ବନାଶ ନ ହେବ ।

ନଦୀ ଉଦରରେ ଧବଳ-ଈଶର
ଗୁହାର-ଜନ-ପୂଜିତ,
କାଳା ବଳଦକୁ ଧଳା କରିବାକୁ
ଧବଳ ନାମ ଉଦିତ ।
ଦୂର ଗାରେ ଯେତେ ଦେବ ଦେବୀମାନେ
ରହିଛନ୍ତି ଆମୋଦରେ,
ଚତୁର୍ଦ୍ଦୂଲାର ପୁଣ୍ୟ ପବିତ୍ରତା
ପ୍ରକାଶୁ ଅଛି ଲୋକରେ ।
କଟକ ଛଟକ ଦେଖି ଅଟକିଲା
ଦ୍ୱୀପବଟୀର ସୁମନ,
କାଠଯୋଡ କାନ୍ଥ କସ୍ତୁରୀ ଲୁଚୁକେ
କରି ଅଛି ଆଲଙ୍ଗନ ।
ଉଚ୍ଚ ଅନୁଗ୍ଗଳେ ଅଦରେ ଧରିଛି
ପ୍ରବୁଦ୍ଧ-ସାଧୁସ୍ପର୍ଶ ।
କାହିଁ ବ୍ରାହ୍ମପଲ୍ଲୀ କାହିଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପଲ୍ଲୀ
କାହିଁ ଦରଦରି ଉଦ ।
ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ-ସଦନ-ଶୁଭ୍ର ଅଟ୍ଟାଳିକା-
ମଣ୍ଡିତ ଜାର-ବପଣୀ,
ବରବ ସମ୍ଭାରେ ନଗର ଦୋଳୁଛି
ଅମରାବତୀ-ବରଣୀ ।
କାଠଯୋଡ ଜରୁ ବଡ଼ାନାହି ଯାଏ
ଉପଲରେ ଗ୍ରେଧପଟ୍ଟା,
ତୋ ଅଙ୍ଗେ ଜାରଡ ରଖି ଯାଇଛନ୍ତି
ମର୍ଦ୍ଦଡକେଶସ୍ତ୍ର ଗୁଳା ।
ତୋ ଜାରବଦାସ୍ତ ଗ୍ରସ୍ତ କବଳର
ଚନ୍ତାଶୀଳ ଅବରତେ,
"ମହାନଦୀ ନାମ ରହିଲ ଶ୍ରୁତରେ"
ବୋଲି ଉଚ୍ଚାରି ତୋତେ ।
ତୋ ଦେହରୁ ଶୈତ୍ୟ ନେଇ ଚନ୍ଦ୍ରବାହୁ
ଜାରବାସିଙ୍କୁ ଦେଇଛ,
ତାହାଙ୍କ ସନ୍ତାପ ନେଇ ଅଦ୍ଧିଗର୍ଭେ
କାଢବ ଛଳେ ଥୋଇଛ ।
ହିଜ କରି ଜଳ ଶୋଷଇ ବଣିକେ
ବଳନ୍ତି ପ୍ରଜାବର୍ଗରେ,

ବଳା ହୋଇ ପଡିଅଛୁ ଚତ୍ରୋତ୍ପଳା
ଯୋବନ ସାଜ ମଧ୍ୟରେ ।
କଣ୍ଟକୁଁ ବାହାର ବହୁଶାଖା ହୋଇ
ଚଳଇ ଉଷାପଥରେ,
ଶାଇପୁର ଯାଇ ଭଗବତ୍ତା ପାଦେ
ଖଣ୍ଟଇ ଭକ୍ତି ବେଗରେ ।
ସରସ୍ୱତ ନାଦ ଶ୍ରବଣେ ପଡ଼ନ୍ତେ
ଗତ ହୋଇଲ ସ୍ତମ୍ଭିତ,
ଅବସର ପାଇଁ ବାଟ ଦେଖୁଅଛୁ
ମାନସ କର ଚକିତ ।
ମହାଗିରିଙ୍କ ସଦୃଶ୍ୟ ଅସଖ୍ୟ
କଲ୍ଲୋଳ-ବାହୁ ପ୍ରସାର
କୁଅର ଛଳରେ ପାଖେଇ ଆସଇ
ସେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତ୍ୱ ।
ତରଙ୍ଗେ ତରଙ୍ଗ ସ୍ୱଭଙ୍ଗରେ ରଙ୍ଗ
ଜୁମି ଜୁମି ମିଶାମିଶି,
ଜୁଇଟି ମିଳନ ଶୁଖର ଝାରଣ
ରହୁଅଛୁ ଦବା ଜଣି ।

ହରଆ ଚନ୍ଦ

BY

Govind Rath.

(Born 1848, Died 1918)

କହୁବା ଅଟ୍ଟ ଚଣ୍ଡୁର ଗଟ୍ଟ
ଶୁଣ ହେ ସକଳ ଭାଇ ।
ହରଆ ଚଣ୍ଡ ମାଉଲ ମତ
ବହିଲ ମନରେ ଧାଇ । ୧ ।

ନଶିର ପ୍ରାନ୍ତ ବସି ଏକାନ୍ତ
ହରଆ କରଇ ଧ୍ୟାନ ।
ଚ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ସହଜେ ଘଲେ
ମିଳବ ବହୁତ ଧନ । ୨ ।

ସକାଳୁ ଉଠି ଖଗ୍ଗ ପିଠି
ଦେଖାଇ ବହିଣ ପଥେ ।
ମାହାଳୁ ଦେଖେ ପାଖରୁ ଡାକେ
ପଗ୍ଗରେ କହ୍ନବ ମୋତେ । ୩ ।

ଏପର କଲେ ସହଜେ ଘଲେ
ମିଳବ ବହୁତ ଧନ ।
ହସିଲେ ଥୋକେ କହିଲେ ଲୋକେ
ପାଗଳ ହେଲ ଚ ମନ । ୪ ।

ଗୋଟିଏ ଲୋକ ଆସିଲ ପାଖ
କହିଦେଲ କାନେ କାନେ ।
କରୁଚୁ ଗ୍ଭଷ ଗୋଟିଏ ଘାସ
ନ ଥିବ ଏକା ଯେ ସ୍ଥାନେ । ୫ ।

ଖରତ ରୁଣା ଅଟଇ ସୁନା
ସେ ଯୋଗ ମିଳଇ ନାହିଁ ।
କହୁର ରୁଣା ଚଖାରୁ ଜଣା
ନ ହୁଅଇ କେବେ ବାହିଁ । ୬ ।

ହରଆ ଶୁଣି ଉଠିଲ ପୁଣି
ଘରଠାରେ ହେଲ ଯାଇ ।

ଆନନ୍ଦ ମନ ନିଇବ ଧନ
ପୁଅକୁ କହିଲା ଗୃହଁ । ୭ ।
ଆରେ ମୋ ଧନ ବଳାଅ ମନ
କରିବାକ ଗୃଷ ଯାଇ ।
ଆମ୍ଭର ଗୃତ ଖାଇବେ ଘାତ
କାହାକୁ ମାଗିବା ନାହିଁ । ୮ ।
ଗୃଷ ବତ୍ସର ବାପ ପୁଅର
ଉପଦେଶ କରିବା ଦେଲା ।
ଚରିବା ପାଇଁ ଦରଅ ଯାଇ
ଦଳ ସଜ କର ନେଲ୍ । ୯ ।
ସେ ବାପ ପୁଏ ନିଜଣ ଦୁହେଁ
ଖୋଜଲେ ଜଗାସ ଜମି ।
ସହଁବ ଗଲେ ତାହା ଦେଖିଲେ
ସବୁ ଅଝେ ଘାସ ଭୂମି । ୧୦ ।
ରକ୍ତ ବରଣ ଦେହେ ବାଳଣ
ବୋହୁଲା ଦେହରୁ ଝାଳ ।
ଲଉଲେ ପୀଡ଼ା ଢୋଇଲେ ଛଡ଼ା
ଖୋଜଲେ ତୃଷାରେ ଜଳ । ୧୧ ।
ନଦୀର ତୀରେ ନିଜଲେ ଧୀରେ
ଜଳ ପାନ କରିବାକୁ ।
ଦେଖିଣ ଖାଲ ନଦୀର ବାଲ
ଦରଅ କହେ ପୁତ୍ରକୁ । ୧୨ ।
ଦେଖ ରେ ଧନ କେମନ୍ତ ସ୍ଥାନ
ଗୋଟିଏ ନାହିଁ ରେ ଘାସ ।
ବୃଗ୍ୟର ଗୃହଁ ନିଇଲା ଯାଇ
କର ଦଅ ଓଡ଼େ ଗୃଷ । ୧୩ ।
ବାପର କଥା ଶୁଣିଣ ମଥା
ଦଲ୍ଲଇ କହଇ ପୁଅ ।
ବାବା ବାବା ବା ଠିକ ରେ ବାବା
ବହନ ଆଣିଣ ଥିଅ । ୧୪ ।
ଶୁଣ ସ୍ୱଜନେ ଏକାନ୍ତ ମନେ
ପୁଅ ବାଇ ଗୃଷ କଲା ।
ଦରଅ ତନ୍ତ୍ର ପରଲୁ ଚନ୍ତ୍ର
ବୁଡ଼ରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲା । ୧୫ ।

ଘରଣୀ ଗଇ ଦେଲା ବଢ଼ାଇ
ବହନ ଧାନରୁ କାଢ଼ି ।
ଦାଣ୍ଡରେ ବଇ ସୁନ୍ଦର କଇ
ଖରଡ଼ ଗୋ କେତେ ଗଡ଼ । ୧୬ ।

ଚତୁଷ୍ପ ନାସ୍ତ ଶ୍ରବଣ କର
ସେହୁପରୁ ସବୁ କଲ୍ପ ।
ଦଇଆ ଧାନ କର କହନ
ବାଲରେ ପ୍ରବେଶ ଦେଲ । ୧୭ ।

ଗୁଣିରଚନ ଦଶନନ୍ଦନ
ଆନନ୍ଦରେ ଧାନ ବୁଣି ।
ଦଲୁଆ ଗୀତ ଗାଇ ବୁଲତ
ମଇରେ ଚଢିଲେ ପୁଣି । ୧୮ ।

ପଣ୍ଡାଏ ମଇ ଚହଁରେ ଦେଇ
ଆନନ୍ଦ ମନରେ ବୁଦେଁ ।
ଜଳରେ ମିଳ ଛଡ଼ାଇ ଧୂଳ
ମିଳଲେ ଆସିଣ ଗୁଦେ । ୧୯ ।

ଜଲେ ଭୋଜନ ଭାଇପୁ ଜନ
ଦଇ ଖୁସି କଥା କହେ ।
ଖରଡ ବୁଣା ଅଝଟ ସୁନା
ସେ ଫଳ ସମ୍ଭାଳ ନୁହେ । ୨୦ ।

ଗୋବର ଜେନା କଣ୍ଟଛ ସିନା
କଇଟା ନାଲଆ ଧାନ ।
ଅମ୍ବର ଦେଖ ବଢ଼ିବ ରେକ
ଖାଇ ଧାନ ଘରମାନ । ୨୧ ।

ଖରଡ ବୁଣା ଶୁଖିଲା ସୁନା
ନାହିଁ ରେ ମନରେ ଧୋକା ।
ବାମ୍ଭୁଡ ଦୋଇ କାମ୍ଭୁଡ ଦୋଇ
ମରବ ଗୋବର କାକା । ୨୨ ।

ଦଇଆ ଅନ୍ନ ଅଶାରେ ବନ୍ଧ
କାଲ୍ପଲ୍ପ ଦରଖେ କେତେ ।
ସ୍ୱରଗପୁର ନୁହଇ ଦୂର
ଦଶର ଶ୍ରବନାମତେ । ୨୩ ।

ସେ କଥା ସାର୍ ବହୁବା ଆର୍
ଏଣିକ ସେ କଥା ଦେଲା ।
ଦ ଉନ ଦନ ଖଡଶ ପୁଣ
ଦଇ ବଲ ଦେଶି ଗଲା । ୬୫ ।

ଖରଡ଼ା ଧାନ ବୁଣା ଦେଖିଶ
ବାଇଥ ଚଢ଼ାଇ ଦଳ ।
ଖୁଣ୍ଟି ଖୁଣ୍ଟିଶ ଥଣ୍ଟେ ଧରିଶ
ଖାଇଛନ୍ତି କଳ କଳ । ୬୫ ।

ଥାନକ ଛଡ଼ ଆଣ୍ଠୁଠା ମାଡ଼
ବସନ୍ତି କରନ୍ତି ମଜା ।
ଚାଙ୍କର ବସ୍ତ୍ର କାହିଁକ ଜତ
ନୁଦନ୍ତି ଗଳାର ପ୍ରଜା । ୬୬ ।

ଦରଥ ଦେଶି ଦୋଇଲା ଦୁଃଖୀ
ଦୋ ଦୋ ଡାକ କେତେ କର ।
ବରସ ମନ ବଲ ଖଡଶ
ଘରକୁ ଅଇଲା ଫେର । ୬୭ ।

ପୁଅ ଆଗରେ ଦୁଃଖଦରରେ
କହିଲା ସକଳ କଥା ।
ପାଣ୍ଡଣ ବାଡ଼ ଧର ଦଉଡ଼
ପୁଅ ହୁଟେ ଝାର ଯଥା । ୬୮ ।

ବାପ ପୁଅର ବସ୍ତ୍ରର ସ୍ଥିର
ଦଉଡ଼ରେ ବାନ୍ଧ କର ।
ଗୋଷ୍ଠୀକୁ ଗୋଷ୍ଠୀ ଧରଣ ଚିଝା
ଚିଝ କର ଦେବା ମାର । ୬୯ ।

ବଲରେ ଯାଇ ପ୍ରବେଶ ଦୋଇ
ଚଢ଼ାଇକି ଗୋଡ଼ାଇଲେ ।
ଏ ପାଖେ ଗଲେ ସେ ପାଖେ ଗଲେ
କାହିଁ ଧର ନ ପାରଲେ । ୭୦ ।

ପୁରୁଣି ପ୍ରଭ ଲଭ ବହୁତ
ବାପକୁ ସମ୍ଭୋଧି କହେ ।
ଉପାସ୍ୟ ଅଟ ଧରବା ବାଟ
ବୁଦ୍ଧି ନ ଖଟଲେ ନୁହେ । ୭୧ ।

ହାଣ୍ଡରୁ ସିନ୍ଦା ବଣି ଆଣିବା
ପାରେଲ୍ଲ କଦଳ କନ୍ଦୁ ।
ଏହାଙ୍କୁ ଦେବା ଜଗି ବସିବା
ପଛ ଅଡ଼େ ଲୁଚ ଲୁଚ । ୫୬ ।

ଖାଇଲ୍ଲ ବେଳେ ଧରିବା ବଳେ
ବୁଅଡ଼େ ସିବେ ପଳାଇ ।
କଦଳୀ ରସ ବଡ଼ ସରସ
ଥଏ ଲାଗି ସିନ୍ଦ ଉହୁଁ । ୫୭ ।

ଏତେ ବଗୁର ଅଇଲେ ଫେର
ହାଣ୍ଡରୁ କଦଳୀ ବଣି ।
ଗୋପା ଇଡ଼ାଇ ବଲରେ ନେଇ
ପକାଇଲେ ଫେଣ୍ଡ ଫେଣ୍ଡ । ୫୮ ।

ଚଢାଇଗଣ୍ଡ ଆନନ୍ଦ ମନ
ଫରଫର ହୋଇ ଉଡ଼ ।
ଏଠାରେ ଖାଇ ସେଠାରେ ଖାଇ
ଯାଆନ୍ତୁ କେଉଁଠା ଗଣ୍ଡ । ୫୯ ।

ଦରଆ ଭଣ୍ଡୁ ଯାଉଛୁ ମଉ
ପୁଅଟ କଉରେ ଥାଏ ।
ଅଉ ସର୍ଦ୍ଦାରେ ପଦ ସଦ୍ଦାରେ
ଛପି ଛପି ପଛେ ଯାଏ । ୬୦ ।

ଚଢ଼ାଇ ପାଶ ଦେଲେ ପ୍ରବେଶ
ଚଢ଼େଇ ବୁଅର ପୂର୍ବୁ ।
ଦରଆ ଭଣ୍ଡୁ ବଳଲ ମଉ
ପିଲ୍ଲ ପୁଅ ହସେ ହୁର୍ବୁ । ୬୧ ।

ଏମନ୍ତ କର ବହୁତ ଫେର
ଚଢ଼ାଇ ଧରିବା କଥା ।
ନୁଢେ ସଫଳ ମନ ବଳଲ
ରମ୍ଭାଫଳ ଦେଲ୍ଲ ବୃଥା । ୬୨ ।

କ୍ୟଥିତ ମନେ ଅତି ସଦନେ
ଡୋଡ଼ାଣି ହଇଏ ସାର ।
ଭଲ୍ଲୁର ପାଶେ ବସି ହରଷେ
ସୁତା ବାଛେ କଣ୍ଡା ଧର । ୬୩ ।

ଏ ଅନ୍ତେ ଶୁଣ ସୁଜନ ଜନ
ଦେଲ ଦେଲ ଅବଧାନ ।
ଉଙ୍ଗା ବସନ ପିନ୍ଧ ତପନ
ଅସ୍ତଗିର କଲେ ସ୍ନାନ । ୫୦ ।

ଅଳପ ଖଣେ ଅପି ଗଗନେ
ଘୋଟିଲକ ମେଘମାଳ ।
ଦେଲ ବରଷା ମାଉଲ ରଘା
ସମ୍ବାଳ ନୁହଇ ଜଳ । ୫୧ ।

ଦରଆ ଲାବେ ଏଥର ତେବେ
କାବୁଅରେ ଲକ୍ଷି କଣ ।
ଚଢ଼ାଇ ଦଳ ଢୋଇ ବଳଲ
ଯିବେ ଜାବନରେ ମଣ । ୫୨ ।

ସେ ବନ ଗଲ ରାଉ ପାହୁଲା
ବାପ ପୁଏ ଉଠି କଣ୍ଡ ।
ଧାନ ବଇରେ ମିଳ ବେଗରେ
ବେଖିଲେକ ଫେର ଫେର । ୫୩ ।

ସବୁ ଶର୍ମିଲ ହଳଏ ଜଳ
ବଲର ଉପରେ ନାହିଁ ।
ଚଉାଇ ଯାଇ ଅଇଣ୍ଡ ଚହିଁ
ମାଛୁ ଗୋଠ ଗୋଠ ଦୋଇ । ୫୪ ।

ମଲଲ ପତ ଘାଇନ୍ତୁ ସତ
କଦଲୀ ଖରଡ଼ା ଧାନ ।
ସଦ୍ଭାବତରେ ଦେବେ ଚହିଁରେ
ମାଛୁ ବସି ଉଣ ଉଣ । ୫୫ ।

ଦରଆ ମତ ତା ବପଙ୍ଗତ
ଉଦ୍ଦଶ ପୁରୁଷ କହେ ।
ଚଢ଼ାଇ ଗଲେ ମାଛୁ ଅଇଲେ
ଏ ଦୁଃଖ ହୃଦସ୍ଥ ଦହେ । ୫୬ ।

ଧାନର ଗଜା ଖାଇଣ ମଜା
ମାରଣ୍ଡ ଅବସ୍ଥ ମନେ ।
ଏଡାଙ୍କ ଘାଇଁ ଉପାସ୍ଥ ଜାହିଁ
ଛତି ସିବେ ଏ କେସନେ । ୫୭ ।

ପୁଣ କହିଲା ଉପାସ୍ୟ ଭଲ
କରିବା ଗୁଦର ଫାଡ ।
ଏଥି ବହିଲେ ବାଜିବା ଭଲେ
ମାରିବା ମାଝରେ ଘୋଡ । ୪୮ ।

ପିତା ପୁତ୍ରର ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିର
ଏହି କଥା ପଡ଼ିଁ ଦେଲା ।
ଦରଥା ଯାଇ ଆନନ୍ଦ ହୋଇ
ଗୁଦର ଫକାଇ ଦେଲା । ୪୯ ।

କହିଲେ ଲୁଚ କେତେକ ମାଛ
ଅହିଲେ ଲୁଗାଲୁ ପଡ଼ିଁ ।
ପିତା ପୁତ୍ରରେ ଅଛ ସଧାରେ
ମିଳିଲେ ଅହିଣ ଚଡ଼ିଁ । ୫୦ ।

ଗୁଦର କାନ ଝେକନ୍ତେ ଝାଣି
ମାଛ ଉଡ଼ି ଗଲେ ଚଡ଼ିଁ ।
ଗଲରେ ଗଲ୍ଲ ଦର ଡ଼ାକଲ୍ଲ
ମାଛକି ଧରିବ କାହିଁ । ୫୧ ।

ଉପାସ୍ୟ ବ୍ୟର୍ଥ ଦେଲ୍ଲ ଅନର୍ଥ
ଉହିଲେ ବାଲରେ ବସି ।
କହା ଉପାସ୍ୟ ମଷିକାଚସ୍ୟ
ମାରିବା ସଢ଼ଳେ କଣି । ୫୨ ।

ସୁରୁଜି ପୁତ ଉହ ବଡ଼ତ
ଉଠି ଉଚ୍ଚେ କହେ ବାଣୀ ।
ଅଛୁ ରେ ବୋପା ଭାବନା କଣା
କାଶ୍ୟ ପଟ୍ଟେ କାଳ ଆଣି । ୫୩ ।

ଦେଖିବା ଥରେ ମାଛ ନ ମରେ
କେଡ଼େ ବାହାଦୁର ସେହୁ ।
ମୁଁ ତ କହୁଛି ନୁଢ଼େ ତୋ ବହି
ରହିବେ ଯେବେ ନ କେହୁ । ୫୪ ।

ସେଠାରୁ ଗଲେ ବୁଢ଼େ ମିଳଲେ
ସେ ଗଉକ ଘରେ ରହି ।
ସକାଳୁ ଉଠି ଅଇଲେ ଫିଟି
ଜାରଦେଶ ପାଇ ବହି । ୫୫ ।

ବାଉରେ କାଶ୍ୟ ଧର ପ୍ରଚଣ୍ଡ
ହୁଙ୍କାରେ ସେ ବଇସୁତ ।
ଭାବଇ ଦନ୍ତ ଦେଖି ସେ ଇନ୍ଦ
କାରଣ କ ହେବ ହତ । ୫୬ ।
ଶୁଣ ସୁଜନ ଦେଇଣ ମନ
ଏ ଅନ୍ତେ ଅପୂର୍ବ ରସ ।
ବନଉ କରେ ଧରବ ଥରେ
ମୁଖରେ ମୁଡୁକ ହସ । ୫୭ ।
ହରଅ ଭଣ୍ଡ ମାଉଛ ମତ
ବଲ ଶ୍ୱର ପାଖେ ବୁଲ ।
ଏଣି ତେଣିକ ତତ ମାଛୁକି
ଛଡ଼ା ହେଲ ଗୁଲ ଗୁଲ । ୫୮ ।
ହର ଶ୍ରୁତରେ ଅଉ ସଧାରେ
ବସିଲ ମାନ୍ଥ ଆସି ।
ପୁଅକୁ ଠାର କହିଲ ହର
ମାର କାଶ୍ୟ ଧର କଷି । ୫୯ ।
ପୂରିଲ କାଶ୍ୟ ହର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ
ଦେଖିଲେ ଚକ୍ଷୁହି ମେଲ ।
ଘଡଲେ ଶୋଇ ସ୍ୱନର ହୋଇ
ବାଇକୁଦ ଠେଲ ଠେଲ । ୬୦ ।
ଆରେ କ ହେଲ ବାପ ତ ମଲ
ଚଣ୍ଡୁପୁଅ କାନ୍ଦେ ଗୁହିଁ ।
କଳ ବଚନ ନକ୍ଷୋଧ ଜନ
ଏହ୍ନମତେ ଫଳ ଯାଇ । ୬୧ ।
ହେ ଶିଶୁଗଣ ଜନପ୍ତ ଘେନ
ଜ୍ଞାନମନ୍ତ ସବୁ ଧର ।
ହୃଦ କେଦାରେ ସ୍ଥିର ବଗ୍ଗରେ
ଗୃଷ ବାସମାନ କର । ୬୨ ।

CENTRAL LIBRARY

Section VIII.

POETS OF RECENT TIME.

Selections from the writings

OF

Nandakishor Bal B. A.

(୧)

ଗ୍ରାମ-ଚାଟଶାଳା

ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟେ ଗ୍ରାମ-ଗୃହଶାଳା,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଅବଧାନ ଜାଲା,
ବଲମ୍ବେ ଯେତ୍ତ ଅସିବ "ଶୂନ" ଖାଇ ପ୍ରାଣ ପିବ,
'ଏକ' 'ଦୁଇ' ମାଗି ଗଡ଼େ ଦୁଅନ୍ତ ବାହାର,
"ଗ୍ରଥ ନ ଶୁଖୁଣୁ ବଧ୍ୟ ଖାଇ ଅସିବାର" ।

ଗୁରୁଙ୍କର ବଦ୍ୟା ଅପ୍ରମିତ,
ଜାଣନ୍ତ ଯେ ଶ୍ଲୋକ ଘନ-ଗୀତ,
ମହାଳଗା-ଜମିଦାର୍ଗ — ହୁସାବରେ ଅଣ୍ଟ ଘାଉ,
ଲେଖା ଯୋଖା ଖଡ଼ପାଠେ ଅଟ ଧୁରନ୍ଧର,
'ଘୁର' 'ବଉରଅ' ଲେଖା ଅପୂର୍ବ ସୁନର ।

କମିଳରବରେ ଅଛୁ ଜ୍ଞାନ,
ଗ୍ରାମେ "ଗଣିବଦ୍ୟା"ରେ ପ୍ରଧାନ,
ଅପାର ତାଙ୍କ ମହମା, ନାହିଁ ଯେ ବଦ୍ୟାର ସୀମା,
ଏକାଧାରେ ସମାବଷ୍ଟ ଆଢା କେତେ ଗୁଣ,
ଅମୂଲ୍ୟ ଅଝଇ ଆହା ଅତୁଲ ନୈପୁଣ୍ୟ ।

ମନେ ପଡ଼େ ଶୈଶବର ଦନ,
(ଅଗାଧ ଗର୍ବରେ ସାହା ଜାନ),
ଯେବେ ମାତାଙ୍କୁ ଲଗଇ ଲେମ୍ବୁ ଅଗ୍ଭର ଗେରଇ
ଦେଇ ବେଶାସାଇଁ ଗଡ଼େ ଯାଇଥିଲେ ନାହିଁ,
ଏହନ ସୁଯୋଗ ବଏ ଗତ ଯାରେ ଜାନ ।

'ଠ'— ଘଡ଼େ ବସି କେତ୍ତ କୋଣେ,
'ଟିବ୍ବିରସ୍ତୁ' ଘଡ଼େ ଅନ୍ୟ ଜଣେ,
ଉଚ୍ଚୀ ହୁଏ ନାନା ପାଠ — ସଙ୍ଗେ ଅପ୍ରମିତ ଶାଠ,—
'ସଉରଘଲା' ପରିଣ ଅଲଘ ବରଷେ
ଶାଢ଼ୀ ଦେଇ 'ମାଡ଼ା' 'ବନା' ଘଡ଼େ ବେ ବରଷେ

ପଣବଆ-ସାଦା-ବଡ଼ା-ଘାହୁ,
ସୋଥ, ଓଡ଼ାଙ୍କ, ମେଲଙ୍କ ଗାଇ
ହରଗୁଣ, ଫେଡମେଣା, ଅଙ୍କଗୁଣା, ଧଉ ଦଣା
ସାଦା-କାଣି-ଦସ୍ତି-ଦାତ-ସମ-ବଷମାଦ—
ନଳ ପଚ୍ଛନ୍ତ ଥୋକେ ଛଡ଼ି କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ।

ଘଅଣ, ଲୁଣ୍ଟା, ଜସ୍ପ-ବଜସ୍ପ,
ମହାଜଙ୍ଗ-ହୁସାବନ୍ତପ୍ପ,
ଶେଷରେ ଅସଲ-ଦର୍ଦ୍ଦ, ପଡ଼ିଲେ ସା ଶେଷ ସର୍ଦ୍ଦ,
ଲାଲା ବଡ଼ପୁଅ ପୁଣି ଘୋଷେ କେଉଁ ଗୁଣ,
ମହାକୋଳାହଳେ କମ୍ପେ ଗ୍ରାମ, ବାଣ୍ଟ, ଘାଣ !

ଲେଖି ଅପତ୍ତ୍ୟେ ଭାଲପତ୍ର
କୋଳ ପୁଣି ଗଣ୍ଡ ଭାଗବତ
ନାନାବଧ ଗ୍ରନମାନ ଧଣ ଭୂତ ଭାକମାନ
ଗାଇଥାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥବନ୍ଧ ବସାଇ ସ୍ରଗୀତୀ,
ବୁଢ଼େ ବସି ଶୁଣନ୍ତ ତା ଗ୍ରାମସୀମନ୍ତନୀ ।

ପ୍ରଦୋଷେ କାଳକେ ଡୋକ ଦୁଇ
ଦୁଇପାଠ କରନ୍ତ ଅବୁଝ,
ନିଃଶେଷି ସବୁ ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ନ୍ତ ପୁଣି ଗଣିତ,
ଗୁରୁଙ୍କ ଭୋଜନାସନ କରଣ ବିଧାନ
ସଥାକାଳେ କରନ୍ତ ସେ ସ୍ୱଗୃହେ ଗମନ ।

ଦାଣ୍ଟ ଦନ 'ହାଣ୍ଟଗଣ୍ଡା' ନେଇ
ପ୍ରଣମନ୍ତ ଗୁରୁ ପାଶେ ଦେଇ,
ଉତ୍ସାହିଣ 'ବଡ଼ଗୁଣ୍ଟେ' ଯାଇଁ ଗଲ ଗୁରୁ ହାଣ୍ଟେ
'କ-କା-କେ-କୈ' ଦନନ୍ତ ସକଳ,
ସେ ଘୋର ଗର୍ଜନେ କମ୍ପେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡମଣ୍ଡଳ ।

କେହୁ ଯେବେ ବଡ଼ଗୁଣ୍ଟ କାମ
ନ କରଇ ବଧି ତାର ବାମ,
ଅସିଲେ ଗୁରୁ 'ଟିକିଅ' 'ଏକଗୋଡଅ-ଠିଆ'
'ମଡ଼ଅ-ଗାଙ୍ଗୁଚ' ଆଦ କେତେ କେତେ ଦଣ୍ଡ
ଦେଇଣ କରନ୍ତ ତାକୁ ମହାଲଣ୍ଡରଣ୍ଡ ।

ସେଇଁ ଦିନ ପଡ଼ଇ ଜମାଇ
ଶିଷ୍ୟଗଣ ଇନ୍ଦ୍ରମୁଖ ଯାଇ
ଛତ ଖଡ଼ ମେଖା ଧଇ ଗାଆନ୍ତି ସ୍ୱଗିଣୀ ଧଇ
ଭଞ୍ଜ-ପାନକୃଷ୍ଣ-କୃତ ଛନବଇମାନ,
ସେ ଗୀତ ଶ୍ରବଣେ ଆଦ୍ୟା ମୋହିତ ମୋ ପ୍ରାଣ ।

ସ୍ୱାଦ୍ରେ ପଡ଼େ ଗଣେଶଚତୁର୍ଥୀ,
ଧରନ୍ତି ବାଳକେ ମହାଷ୍ଟମୀ,
ଦେଇ ନାନା ଉପାଦାନ ସଜାଡ଼ି ଝୁଙ୍ଗଡ଼ାମାନ,
'ପେଡ଼ାଲୁଗା' ପିନ୍ଧି, ଶିରେ ପଗଣ ଜଜନ,
ଇଷ୍ଟଘୂକା ଅର୍ଥେ ହର୍ଷେ କରନ୍ତି ଗମନ ।

ପୁଣ୍ୟ-ଶ୍ରାପଞ୍ଚମୀ ମାଘମାସେ
ପୂଜନ୍ତି ସେ ଇଷ୍ଟ ଉପବାସେ,
ପେନ ଛତ ନାଗ୍ଲକେଳ ଦୋଇ ଛତ୍ରଭୋନ ମେଳ
ନାନାରଙ୍ଗେ ଗାଇ ଗୀତ ଫେର ଘରେ ଘରେ
ଅର୍ଜିନ୍ତି ଗନ୍ଧର୍ବେ ଅର୍ଥ ମହାହର୍ଷଭରେ ।

(୬)

ବର୍ଷା ଗୀତ

ମେଘ ବରଷଇ ଝରର ଝରର
କେଶୁର ଯାଇଲ ଗଳା,
କେଉଁ ଗଇଳରେ ରହିଲେ ରଜା ଗୋ
ତେଇଙ୍ଗୀ ବାଇଦ ବଜା ।
ମେଘ ବରଷଇ ଝରର ଝରର
ପୁଅରେ ବହଇ ପାଣି,
ପାଣିରେ ଡାକନ୍ତି କେଏଁ କଝର ଦୋ
ବେଙ୍ଗ ଓ ବେଙ୍ଗୁଳୀ ଗଣୀ ।
ନୂଆ ପାଣି ପାଇ ଦାଣ୍ଡେ ଦୁବଘାସ
ତରା ତରା ବଥଁଇଲ,
ନାଲ ଗୁଲୁ ଗୁଲୁ ପାଝଣାରୀ ପିଲ୍ଲ
ସାଧବଘରୁ ବହିଲ ।
ଅଳତା ସମାନ ଇବଡ ବନର
ଓଇପାଣି ପଡ଼େ ତଳେ,
ତଳ ପାଣି ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଗଲବେଳେ
ମୋତ ଫୁଲ ପର ଝଲେ ।
ପାଣିର ଫୁଟୁକା ଫୁଟ ଯାଏ ଉପି
ଖଣକେ କାହିଁ ଉଲ୍ଲାଏ,
'ସାଧବଘରଇ ବହୁ ବୁଡ ମଲ'
କୋଇ କାରଣ୍ଡ ପିଲ୍ଲାଏ ।
ନୂଆ ପାଣି ପାଇ ଫୁଟ ଉଠେ ଇବୁ
ଝୁଙ୍କା କାଇଅର ବଲେ,
ସକାଳୁ ଉଠିଣ ଗୁଙ୍ଗୁଡ଼ା ଧଇଣ
ପିଲ୍ଲଏ ଇବୁ ତୋଳଲେ ।

(୫)

ଡାମରା କାଣ୍ଡ

୧

ଡ଼ାମରୁ କାଉ୍ ରେ ଡ଼ାମରୁ କାଉ୍,
ଉଚ୍ଚ ପରବତେ ବୋବାଉ୍ ଥାଉ୍ ।
ଉଚ୍ଚ ପରବତ ଘୁଣ୍ଟଘୁଣ୍ଟିକା,
ତହିଁରେ ବସିଛୁ ଉନ୍ନମଙ୍ଗିକା ।
ଉନ ଉନ ପଣ ଅଠର ପଣ,
ଘିଅକୁ ଡ଼କାଇ କଉଡ ଗଣ ।
କଉଡ଼ୀ ଗଣାରେ ପାହୁଲ୍ଲ ଗଉ,
ଗ୍ୱେର ନେଇଗଲ୍ଲ କଳଲଯାଉ ।
ଖାଠିଏ ଝଙ୍କାର ବଲଦ ମଲ୍ଲ,
ଏକା କାଲୀ ଗାଈ ମଥାନ କଲ୍ଲ ।
ଅଞ୍ଚ ଗୋ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଧୋଇ ସିବା,
କାଇଞ୍ଚକାଳୁତ ଚୋଳ ଆଣିବ ।
କାଇଞ୍ଚକାଳୁତ ମୁଣ୍ଡରେ ପିତା,
ଇଅ ବୋହୂଙ୍କର ଇଅ ଦୁହିତା ।
ନଈଆ ବୋହୂ ସେ ଲବଙ୍ଗଲତା,
ସବାସାନ ବୋହୂ ଗଜମୁକୁତା ।
ଲବଙ୍ଗଲତାହୁ ଗଜମୁକୁତା
କହୁଲେ ଉତ୍ତରୀ କଦ୍ଦ ଗ୍ଲେ କଥା ।
ସୁଖ କହୁବ ଵ ଦୁଃଖ କହୁବ,
ଅଙ୍ଗେ ନଲ୍ଲାଇବା କଥା କହୁବ ।

୨

ସାଧବ ଘରର ଇଅଃ ସ୍ୱଅ,
ରଜାଘର ଖୁଲେ ଇଅଃ ଝୁଅ ।
ଇଅ ଜାଇସାକ ବୋଇତେ ଗଲେ,
ଦେଶ ବଦେଶରେ ବଣିଜ କଲେ ।
ଅଷ୍ଟଧାତୁ ନବରତ୍ନ କେତେ
ଜାହାଜେ ଦଇଲେ ଯାହାହୁ ଯେତେ ।

ମଈ ଦରଥରେ ଝଡ଼ ବହିଲା,
ଅଥଗାମଣ୍ଡପେ ବୋଇତ ଗଲା ।
ଅଥଗାମଣ୍ଡପେ ଅସୁର ସୁଅ,
କଳିଅଛୁ ଇଅ ରଜାର ଝିଅ ।
ଅସୁରକୁ ମାର ହୋଇଲେ ବାହା,
ଇଅ ବରୁଣୀ ଯେ ଇଅନ୍ତ ଜାଆ ।
ପରଣପଥର ମାଆ ଯେ ଦେଲେ,
ଇଅ ଝିଅପାକ ପଣତ୍ତେ ନେଲେ ।
ପଞ୍ଚରଙ୍ଗ ଘୋଡ଼ା ଇଅନ୍ତ ଗାର
ଗଜାଘରୁ ନେଲେ ଯୌତୁକ ଯାଇ ।
ଇଅ ବର କନ୍ୟା ଭଟିଣ ଗଲେ,
ଅପଣା ଘରକେ ମିଳଲେ ରଲେ ।
ଦୁବ ବରକୋଳୀ ବନାଣଥାଳୀ,
ବନାଇଲେ ସାତ ସଧବା ବାଳୀ ।
ଧନରତ୍ନ ଘେନ କଲେ ସେ ଘର,
ସରଗଲ୍ଲ ଏଠି କଥା ମୋଦର ।

(୫)

ହୋଓ ରେ ବାଇଆ ହୋଓ

(୧)

ବଲରେ ପାରଇ ଇଙ୍ଗିଣୀ ଧାନ ଗୋ
ହୋଓ ରେ ବାଇଆ ହୋ,
ଯେଉଁ ବଆରରେ ବହୁତ ଧାନ ଭୁ
ସେଇ ବଆରରେ ଶୋଓ ।
ଝୁଣ୍ଟୁ ଝୁଣ୍ଟୁ ପାଚ ବାସନା ଧାନ ଗୋ
ନାଇ ଗଲ୍ଲ ଗୁଲ୍ ବଶେ,
ଥାଳ ଗୁଳ ଦେଲେ ଗୋଟିଏ ପାଖରୁ
ଦୁଇଣ ଅସିବ ବ ସେ ?

(୨)

ଓହୁଆ ମାସରେ ମାଣ୍ଡିଆ ପାରଇ
ହୋଓ ରେ ବାଇଆ ହୋଓ,
ଯେଉଁ ବଆରରେ ଗଢ଼ଲ ମାଣ୍ଡିଆ
ସେଇ ବଆରରେ ଶୋଓ ।

(୩)

ମାଣ୍ଡିଆ ବାରରେ ଶଲଗ୍ ବାଡ଼ ଗୋ
ଝୋକେଇକୁଣ୍ଢେଇ ଫୁଲ,
ଝୋପଇ ଧରଣୀ କୃଷ୍ଣ ତୋଳବେ ଗୋ
ବଏ ଦେବ ତାର ମୂଲ ?
ଥର ଥର କର ତୋଳର କୃଷ୍ଣ ରେ
କଣ୍ଠା ପଶିସିବ ଜାଡେ,
ଲଖେ ଚମ୍ପା ଦେଇ କେତେ ଅଉରରେ
ଧନ ରେ ପାଇଛ ତୋତେ ।

(୪)

ବାଡ ଗୁରପାଖ କଣ୍ଟେଇ କୋଳ ଗୋ
କୃଷ୍ଣ ତୋଳ ସିବ କୋଳ,
କୋଳ ଖାଇଁ ଖାଇଁ ଶିଆଣ୍ଡ ଲଟାରେ
କୃଷ୍ଣ ଖେଳୁଥିବ ତୋଳ ।

ଶିଆଳି ବଣରେ ବାଇଆ ବସା ଗୋ
ଦୋଓ ରେ ବାଇଆ ଦୋଓ,
ସେଇଁ ଅଥରରେ ଗଢ଼ଇ ଧାନ ଭୁ
ସେଇ ଅଥରରେ ଶୋଓ ।

(୫)

ବାଇଆ ପୁଅର ଜଏ ଯାଉଛୁ ସେ
ବାଆ ଜଲେ ଦୋହଲୁଛୁ,
ଲମ୍ ଡାଳଗଛ ବାଉଁ ବରଡ଼ାରେ
ବସାରେ ବସିଛୁ ଲୁଚ ।
ଗଜା ବଉଦରୁ ଖର ପବନ ଗୋ
ଉଡ଼ାଇ ନଏ ବହନ,
ଦାଣ୍ଡ ଡାଇଗରେ ଦୋହଲ ଦୋହଲ
ବାସ୍ନା ଗ୍ଲବେ ଘନ ଘନ ।

(୬)

ଦୁଇ ବୁଢ ଖାଇ ବଚିଅଛୁ ନଇ
ଯାଇରେ ପାଚୁଛୁ ଧାନ,
ଯଇ ବାଢ଼ୁ ପକ୍ଷୀ ଅକାଶେ ଉଡ଼ନ୍ତୁ
ଶୁଭୁଥାଏ ତାଙ୍କ ଗାନ ।
ତା ଶୁଣି ପିଲାଏ ଗାଉଥାନ୍ତୁ ଗୀତ
ଦୋଓ ରେ ବାଇଆ ଦୋଓ,
ସେଇଁ ଅଥରରେ ବଢ଼ୁଛ ଧାନ ଭୁ
ସେଇ ଅଥରେ ଶୋଓ ।

(୫)

ଅତୃପ୍ତ-ପ୍ରେମ

ଏଠାକୁ ବସନ୍ତର ସେ ସୁନର—
ନର୍ଜ୍ଜିବ ଅଚେତନ ଚେତନ ନଈ ?
ଏଠାକୁ ବାର ମାସରେ ପ୍ରକୃତିରାଣୀ
ପ୍ରକାଶନ୍ତୁ ଅଶେଷ ଲବଣ୍ୟ ଠାଣି ?
ଏଯାଏଁ ଭୂଷା ସନ୍ଧ୍ୟା ମୋହନବେଶେ
ଦସନ୍ତୁ ଅସି ନଈ ଏ ବଶଦେଶେ ?
ସାଲ ଘନ-ଅନ୍ଧରେ ଚପଳାସର
ମଣ୍ଡଇ ଧରା ଏଠା ନାଶ୍ୱ ସୁନସ୍ୱା ?
ଏଯାଏଁ ସ୍ୱବେ "କୁହୁରୁହୁ" କୋକଳ,
କାହିଁକ ବହେ ମୃଦୁ ମଳସ୍ୱାନଳ ?
ଏଯାଏଁ କଅଁଳଇ ଦ୍ରୁମଲତିକା,
ଏଯାଏଁ ଚହଃଇ ପୁଷ୍ପକଳିକା ?
ସ୍ୱବେ ଏଯାଏଁ ବସି ବଡଙ୍ଗ ଡାଳେ,
ଏଠା ଗଗନଁ ଇନ୍ଦୁ ଅମୃତ ଢ଼ାଳେ ?
କାହିଁକ ବଶପ୍ରାଣ ବମୁଗ୍ଧ କର
ରମଣୀ-କଣ୍ଠଁ ଉଠେ ଭାନଲହସ୍ୱ ?
ଏ ସୁଖେ ମୋ ପ୍ରାଣର ତୃପ୍ତି ନାହିଁ,
ଅନ୍ତର ଲୋଡ଼େ ଯାହା ସେ ମୋର କାହିଁ ?
ଥିଲେହେଁ ବନ୍ଧୁ ତୋସ୍ୱ ନସା ସାଗରେ,
ସ୍ମୃତିକ-ଆଶା ସିନା ଘନଗାରରେ ।
ମେଣ୍ଟିବାର ନୁହଇ ମୋ ପ୍ରାଣ-ଆଶ,
ନୈରାଶ୍ୟସିନ୍ଧୁଜଳେ ଦେଇଛୁ ଝାସ ।
ନସ୍ପନ୍ଦ-ଗାରେ ଲିଖିଗଲ୍ଲ ମୋ ଆଶା,
ପ୍ରକାଶି ନ ପାରଇ ମୋ ଦୁଃଖ ଭୂଷା ।
ଛନ୍ନ ହୋଇଛୁ ମୂର୍ତ୍ତ ମୋ ସୁଖ-ଦ୍ରୁମ,
ପଡ଼ିଛୁ ବନ୍ଧୁ ଝଡ ପ୍ରୀତି-କୁସୁମ ।
ଗଲ୍ଲ କଥା ଭାବଲେ ଜ ଦେବ ଆଉ,
ବସ୍ତୁତ ଗରବେ ସେ ଭରେଇ ଯାଉ ।

ଉଜାଣି ସନ୍ତରଣ କାଳସ୍ରୋତର
କାହ୍ନିତ ଧନ ପାଇ ପାରେ କ ନର ?
ଦେଲ କାମନା ଯେବେ ହେ ଭଗବାନ,
ନୈଷ୍କର୍ମ୍ୟେ ଭଙ୍ଗି ଦେଲ କଥା ଏ ପ୍ରାଣ ?
ଯେ ଯାହା ଲୋଡ଼େ ଭବେ ନ ମିଳେ ତାହା,
ପ୍ରବଞ୍ଚେ ପ୍ରାଣ ଭାର ଆଶାର ମାୟା ।
ତୃଷାରେ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ହୁଏ ଅନ୍ତର,
ଆଶା-ମଦ୍ୟଚକାରେ ଭ୍ରମେ ନର ।
ଯାହାକୁ କରଥାଇଁ ପ୍ରାଣର ଧନ,
ଏତ ସେ ନଜ ପଥେ କରେ ଗମନ ।
ଜୀବନ-ବସନ୍ତରେ ପ୍ରେମର କଳି,
ଫୁଟି ଅକାଳେ ତଳେ ପଡ଼ଇ ଝଡ଼ି ।
ନୈରାଶ୍ୟେ ଭଗ୍ନ ହୁଏ ଆଶାସ୍ପୃ-ପ୍ରାଣ,
କୁହେ ସ୍ୱର୍ଗର ସୁଖଶାନ୍ତିର ସ୍ଥାନ ।
ତଥାପି ଭଙ୍ଗି ନ ଯା ଆରେ ଅନ୍ତର,
ମହାଶୂନ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ।

(୬)

ଶର୍ମିଷ୍ଠା ।

ଷଷ୍ଠ ସର୍ଗ

ବନେ ନରନାଥ ଗହନ କାନନେ
ମୃଗୟା ଉଦ୍ଦେଶେ ଗଲେ,
ପିପାସା-ଆତୁର ନୃପ ଖନନ
ପିଇଲେ ବବଲ୍ଲସ୍ଥଳେ ।
ଲାବଣ୍ୟର ହାଟ ବସିଛି ତହିଁରେ
ଘୁଞ୍ଚେ ଶୋଭାଫୁଲମାଳା,
ବନକ୍ରୀଡ଼ା ଅବା କରୁଛନ୍ତି ବନେ
ଶମ୍ଭାଗୋପ୍ତା ବନବାଳା ।
ଅଲପବୟସ୍ଥୀ ଅଲପତେ ହସି
ଗଲପ କରନ୍ତି ବସି,
ଛନ ଛନ ମନ ନବ ଯଉବନ—
ନବରସେ ଛନ୍ତି ରସି ।
ଧନ୍ୟ ରେ ଯୌବନ ଧନ୍ୟ ତୋ ଉନ୍ମାଦ
ଧନ୍ୟ ତୋ ମୋହ-ଆବେଶେ,
ଯାହା ଯୋଗୁଁ ହଣ ବଉସଇ ଜନ-
ନେତ୍ରେ ମଧୁମୟ ବେଶେ !
ଲଉକାଗଢ଼ଲେ ତରୁଶାଖାତଳେ
ବଗ୍ଗୋଡ଼ା ଉଚ ଶ୍ୟାମା
ନବଖୁଉବରେ ବଶଲ୍ଲ ଆଲାପେ
ଉଚ ସେ ନଖାନା ଗ୍ରମା ।
ଏକ ଅଙ୍କେ ଗୁରୁ ଶୁକ୍ରାଗର୍ବ୍ୟସୁତା,
ବେଳ ଚିତ୍ର ମଦଭଙ୍ଗ,
ଇତର ସଖୀଏ ମଧୁପାନରତା
ସୁଦୂର ବନେ ବରଇ ।
ଦୈତ୍ୟଗୁରୁ ଶୁକ୍ର- ସୁତା ଦେବଯାନ
ଧରିଛନ୍ତି ସଙ୍ଗ କଲ,

ଗୃହମୁଖ ଦଗେ ଅଶ୍ୱତ ସ୍ୱନର
ଲର ଛପ୍ପା ବଖାଦର ।
ଅନ୍ତରାଳେ ରହି ବଶମ୍ବ-ଆଲାପ
ଶୁଣିଲେ ଦସ୍ତିନାବ୍ରଣ,
ଶିରେ ଉଠେ ନୃପ— ହୃଦସ୍ପଶୋଣିତ,
କୋଷମୁଖ ଡାକ କାନ ।
ପ୍ରିସ୍ୱା-ସ୍ୱଧାବାଣୀ ଯିଉ ଯାଅନ୍ତୁ ସେ
ଭୋକ ସବ ଉନ୍ମ୍ୱରେ ?
ପ୍ରିସ୍ୱା-ତନୁ ଶୋଭ୍ ନେତ୍ର ମାତ୍ର ଦୋଇ
ଦେଖନ୍ତୁ ଅପଲକରେ ?
ପ୍ରଭାତ ସକଳ "ସଖି ଦେବଯାନ,
କହ ଏ ଗ୍ଲେଗନଦାନ,
ଅନୁଦନ ସହ ! ଶୁଖିଯାଉ କଥା
କହ ଭୋତେ ମୋହ ଗ୍ଲଣ ।
କହ ସଖି ! ଆଉ ନ ଲୁଗଅ ମୋତେ
କଥା ଭୋ ମଳନ ମୁଖ,
ଥିଲୁ ଟରବଣୀ ଚର ହରଷିତା
ଗ୍ଲେଗୁ ବ ମାରବ ଦୁଃଖ ?"
ସଖୀ ମଧୁବାଣୀ ଶୁଣି ଦେବଯାନୀ
କହେ ସ୍ତ୍ରାଜାତ ମୁଖେ,
"ଆଉ କେତେ କାଳ ବଷ ଯେଝେ ଉର
ରହିଥିବ ସଖି ! ଦୁଃଖେ ?
ନ କହୁ ଭୋ ଅଗେ କା ଅଗେ କହିବ
ଉ ଦୁଃଖର୍ବିମା ମୋର,
ପଗ୍ଲଣବେଦନା ଜଣା ହେବ ହେଲେ
କହିଲରୁ ଅଗେ ତୋର ।
ଯେଉଁ ଦନୁ ସହ ! ଅଜ୍ଞାତ ପଥିକ
ଛୁଇଁଲେ ଏ ମୋର ତନୁ,
ମନ୍ତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ଛୁଞ୍ଚକେ ଯେସନ
ସୁଖ ଗ୍ଲଲଗଲ୍ପ ମନୁ ।
ଅଶ୍ୱତ ବନ ମୁଁ ବଞ୍ଚିବ ନାହିଁ ଲୋ,
ଜରବେଗେ ମୃତ୍ୟୁପଥେ
ଯାଉଛି ଏ ପ୍ରାଣ ସଖି ! ଅନୁଦନ
ବରହ-ମାରବ-ଲଥେ ।

ବନ ପୋଡୁଗଲେ ଜାଣନ୍ତି ସକଳେ,
ଶାଇବରେ ପୋଡ଼େ ମନ,
ମନ ପୋଡୁଗଲେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦୁଃଖ
ଦଗଧ ବଣ୍ଟଇବାକୁ ।
ମନ ବିନା ସଙ୍ଗ ସୁଖର ବିଧାନ
ମନଟି ଦୁଃଖକାରଣ,
ମନେ ଯେବେ ନାହିଁ ସୁଖ ଏ ସଂସାରେ
ସବୁ ଦୁଃଖ ଅକାରଣ ।
ନାହିଁ ଯାହା ଦିଶେ ନାହିଁ ତା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ
ସୃଷ୍ଟି ମନ-ଅନୁଯାୟୀ,
ସାରା ସୃଷ୍ଟି ଶୂନ୍ୟ ଶୁଷ୍କ ମରୁ ସମ
ମନେ ଯେବେ ସୁଖ ନାହିଁ ।
ପ୍ରାଣପ୍ରିୟତମ ପାଶେ ଯେ ସୁଧାଂଶୁ
ଅମୃତ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଢାଳେ,
ସେ କୌମୁଦୀ ସୁଦ୍ଧା ଦୁଃଖ ହଳାହଳ
ପ୍ରଣୟି-ବିରହ-କାଳେ ।
ସୁଖେ ଯାହା ଯୋଗେ ସୁଖ ବଢ଼େ, ଦୁଃଖେ
ଦୁଃଖ ବଢ଼େ ତାହାପାଇଁ,
ଗରଜୁଁ ଅମୃତ ହଳାହଳୁଁ ସୁଧା
ନିଜେ ସ୍ୱର୍ଗ-ଅନୁଯାୟୀ ।
ନାହାନ୍ତି ଜନକ ମନ-କଥା ଜାଣି
ଜନକଙ୍କୁ ଯେ ବୁଝାନ୍ତେ,
ଅଜ୍ଞତା ମୁଁ ସତ୍ତ ! ଅତ ଜରମାଣି
ଗଲେ ମାତା ମୋ ଜନ୍ମାନ୍ତେ ।
କପଟ କହରୁ ପିତାଙ୍କୁ ଲେ ମୋର,
ଚରଦତ୍ତ ତାଙ୍କ ସୁତା
ଅଜ୍ଞାତ ପୁରୁଷେ ପରିଣ ଅଇପି
ଦେଲ୍ଲ ତାଙ୍କ ଅଜ୍ଞତା !
ପାଇବ ଯେବେ ସେ ପ୍ରିୟ ଦରଶନ
ପଦେ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପିବ,
ନୋହଲେ ଅନନ୍ତ ସଂସାର ବରଜ
ମୁନବ୍ରତ ଆଚରିବ ।
ଅବା ଏ ଜୀବନ— ତରୁ ବାଲସ୍ରୋତେ
ଖସି ପଡ ଯିବ ବୁଡ଼,

ପ୍ରାଣବଢ଼ଙ୍ଗମ ନମସ୍କିତ ଗଡ଼
ଚେଳକ ସିବ ଶୂନ୍ୟ ଭଉ ।"
ବହଉଣୀ ବାଣୀ ଶୁଣି ନୁମଣିଙ୍କ
ଦୁଲ୍ ଦୁଲ୍ ପଡ଼େ ଛଉ,
ଫଣସ୍ ଦୋଳାରେ ଦୋଳାସ୍ଥିତ ଖରେ
ଅଣାସ୍ୱୀ ଯୁବା ଯଯାତ ।
ପଚ୍ଛଲେ ମନକୁ କେଉଁ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ
ରାମାଙ୍ଗଦଙ୍କ ବାସନେ
ଅଉଷଲ୍ ? ନଳେ ନଳକୂ ବସାଣ୍ଡ
ଓଲ୍ଲାଣ୍ଡ ସଭଙ୍ଗମନେ ।
କହର ଉପଲା ବଧକା ମଲ୍ଲିକା
ପରହାସପସ୍ୱୀ ବାଲା,
ହସି ହସି ଯେତ୍ତ ଶୁଣି ସଖୀବାଣୀ
ଗ୍ରନ୍ଥୁଥିଲ ବନମାଳା ।
ପ୍ରିସ୍ୱଦ୍ମା ସଖୀ- ଭଷ୍ମ ସଙ୍କଟ
ଦେଖିଣ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନା,
ପ୍ରେମେ ଭା ବଢ଼ିବି ଆଶ୍ରେ କଲ୍ଲ ବ୍ୟାଳେ
ପ୍ରେମେ ଫଣସ୍ ପୂରନା ।
"କହୁକା କେମନ୍ତେ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ମିଥ୍ୟା
ଗୁରୁଙ୍କ ଆଗରେ ଯାଇଁ,
ଏ ସଂସାରେ କେହୁ ଅଜଯାଏ ସହୁ !
ବରଡେ ତ ମର ନାହିଁ ।
କେତେ ନର ନାସ୍ତ୍ର ମରୁଛନ୍ତୁ ଭବେ,
ଦେଖୁଅଛୁ ମୁହିଁ ନଈ,
ରୋଗ, ଜରା, ଜନ୍ମ— ଦଂଶନ, ଦୁର୍ଯୋଗ
ତା ହେଉ; ନୁହଇ ଭୀତ ।
କେବେ ଶୁଣି ନାହୁଁ ବରଡେ ପ୍ରଣସ୍ୱି—
ପ୍ରଣସ୍ୱିଙ୍କ-ଜନ୍ମତ୍ୟାଗ,
ଅନୁରୂପେ ସତ୍ତା ନ ମରନ୍ତୁ କେବେ,
ଦସ୍ମ ନୋହୁଁ ଦେହ ଆଗ ।
ରଭ ଦମସ୍ୱନ୍ତୀ ପାଣ୍ଡବ ପାଣ୍ଡବୀ
ଦୁଃଖେ ମଲେ କେତେ ଜଣ,
ପ୍ରେମ ଉନ୍ମତ୍ତତା ଯୌବନର ଗୁଣ,
ରକ୍ତ-ଅଙ୍ଗରାଗ-ପଣ ।

କାମ ପ୍ରେମ ଦୁହେଁ ପ୍ରୀତି-ଉନାଇନ୍ଦ
ଅନୁରାଗ ହୁଏ ଅଙ୍ଗେ,
ଦେଖି, ଦେଖି, ସଙ୍ଗ- ଲଳସା ଜନ୍ମଇ
ପ୍ରଣୟିର ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗେ ।
ଦର୍ଶନେ ଘାରଇ ଚକ୍ଷେଦେ ବହୁତ
ପ୍ରୀତି-ରହସ୍ୟ ମୁଁ ଜାଣେ,
ଚେଣ୍ଟି କାନ୍ଦା ମୁଖ ଦେଖି ହେଲେ ସୁଖ
ସ୍ନାନ ନ ହବଁ ତା ପ୍ରାଣେ ।
ଅଙ୍ଗରାଗ ସୁଖ ଅଛେଇ ଦନଇ,
ବଢ଼ଇ ଅଲଫକାଳେ,
ସମ୍ଭୋଗେ ବହୁଳା ଜନ୍ମେ କାଳକ୍ରମେ
ମୋହ ଭୁଞ୍ଜାଏ ଭାଲେ ।
ଦେଖିଅଛ ମୁହଁ କତ ହରଷରେ
ଚୋଇଥିଲୁ ସହ ! ବାଇ,
ଫକ୍କ କଲୁ ବୁ ପ୍ରାଣବସର୍ଜନ,
ଚର ବଇଧବ୍ୟଯାଇଁ ।
ଗଲ୍ପ କଥା ସହ ! ଗଲାଣି ଭୁଲାଇ,
ଜଗତର ଏ ବେପାର,
ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱାର୍ଥବଶ ବାସନାର ଦାସ,
ନୁହନ୍ତି କେହ କାହାର ।
ଶଙ୍କର ହବାହେ ଦ୍ୱିଜସ୍ୱ ହଦାତ
ମଣି କାଞ୍ଚନରେ ମିଶି,
ତୋର ଶୁଭ୍ରଯଶ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର
ଚହଟବ ଦଶି ଦଶି !
ଶୂନ୍ୟଯାଏ ଯାହା ନ ପଶୁରେ କେହ
ଏ ଜଗତ ହନଶର,
ଅବ୍ୟର୍ଥ ଔଷଧ ହସ୍ତୁ ସଞ୍ଜି ଲେ !
ଭବେ ସବୁ ହଖାଦର ।
ସଘାଉ ନୁପଉ ଅତବାର-ପଉ,
ନୃପଉଙ୍କ ପ୍ରୀତ କାହିଁ ?
ଜିଣିରେ ସନ୍ତୁରୁ ବୃଥା ହଉଁ। ସଞ୍ଜି !
ସପହୀ ଦେବାକୁ ବାଇ ?
ନ ଛାନ ନ ବାନ ପ୍ରିସ୍ୱ ସଜନ ଲେ !
ଇଦୁବେଶେ ମୁହଁ ଯିବ,

ଯଯାତି ନୃପତି ଚରଣ ଛାଣିଣ
ତୋଦ ଦୁଃଖ ନବେଦନ୍ତ ।
କହନ୍ତ, "ଭୁଣ୍ଡାଇ ପଶୀ ନଗ୍ନ ଉନ୍ନ
କୁସ୍ତି ଉଠାଇ ଗଜନ !
କରଣ ଗାନ୍ତବ୍ୟ ଧଧାନେ ଧବାହ
କଲ ଧଥା କରଜନ ?
ଘେନ ଅପ ଭାଇ ନୋହଲେ ମୁଁ ଅଜ
ଦସ୍ତିନା-ଅଧକରଣେ
ଅବେଦନ କର ଦଖାଇବ ଦଣ୍ଡ
ନଦାଧର୍ମସିଂହାସନେ ।
ନ ଶୁଣିଲେ ମୋର ଗୁହାସ୍ତ ଗଜନ
ଦେଶେ ଦେଶେ ମୁଁ ବୁଲବ,
ନାଙ୍ଗଦନ୍ତା ବୋଲ ଅଙ୍ଗୀନାଗସ୍ତ
ବଜାଇବ ଡବ ଡବ ।"
କହନ୍ତ ପଳଗ, "ସପ୍ତ ଦେବଯାନ !
ଦଷମ ପମପ୍ୟା ଦେଲ୍ଲ,
ଅଜ ପର ପଦ କନର୍ପ ଚଣ୍ଡାଳ
ଅମୃତେ ଗରଲ ଦେଲ୍ଲ ।
ଦପର ପହ୍ନ ଲୋ ! ବଦଲୁ ପରାଣ
ଏତେ ଗ୍ଣେ ଏ ପ୍ରକାରେ,
ଏଡ଼େ ପଥରହୁ ଛଉ ପଡାଇବା
ଦେଖା ନାହିଁ ଏ ପସାରେ ।
ଯଯାତି ଷଡ଼ିସ୍ୱ ରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣକନ୍ୟା
ଦଷମ ପମପ୍ୟା ଦେଲା,
ଦଷମ ଷେଡ଼ରେ ଦଷମଦିଷ୍ଟେ
ଫୁଲ୍ଶର ପେଷି ଦେଲା ।
ଅକାତ ଜଳହୁ ଗୋଡ଼ ବଢ଼ାଇଲୁ
ବୁଡ ସିନ୍ଧୁ ନ ଉଠିବୁ;
ଧୃଇବର୍ତ୍ତଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳରେ
କଲଙ୍କ କାଳ ଲେପିବୁ ?
ତୋର ପିତା ଗୁରୁ ଶୁକ୍ରାଗର୍ଯ୍ୟ, ଦେବ
ଦାନବେ ଯା ଅନୁଚର,
ଛତପତ ଦାନ— ଦେଶ ବୃଷପର୍ବା
ଅଟନ୍ତ ଶିଷ୍ୟ ତାଙ୍କର ।

ବୃତ ମୁଞ୍ଚୁଁ ଶୁଣା ଅଛୁ ନରେଶ୍ୱର
ଚରା ନ ଦେଇ ଯେ ଧୀର
କୂପୁଁ ଉଦ୍ଧାରଲେ ତୋତେ ସେ ଯଯାତ
ଦସ୍ତିନାଧିପତି ଶୂର ।
ବ୍ରାହ୍ମଣତନସ୍ପା ନ ଜାଣି ନ ଶୁଣି
ଖଟିପ୍ ପୁରୁଷେ ଅଦା
ବଳୁ ପଗ୍ଧଣ— ଯଥର୍ଥ ସଜନ !
ଧର୍ମଂଶ୍ୱରୁ ନରନାଦା ।
ଗରୁ ଶୁନାଗୁର୍ଯ୍ୟ ଶାଣ୍ଡଶେଷଦର୍ଣୀ
ଶଙ୍କର ବଦାତ୍ତମତେ
ଏତ ଭୁଲାଗ୍ଟର ନକୃଷ୍ଣ ବଦାତ୍ତ
ଦେବେ ତୋତେ ସେ କେମନ୍ତେ ।"
ସଖୀ ବାଣୀ ଶୁଣି ଖୁସ୍ତା ଦେବଯାଗ
କହେ ବଷଣ ବଦନେ,
"ଖତେ ଖାର ଦେଇ କଥା ପ୍ରାଣସହ !
ବନ୍ଧୁ ଏ ବଦ୍ଧମନେ !
ମନାଇଲ ଯେତେ ଅବୋଧ ମନକୁ
ମନା ତ ମାନଲ ନାହିଁ,
କଦ ସହୁ ! କେଉଁ ଗଜ୍ୟେ ପଲାଇବ,
ପ୍ରୀତ ବାଉ ନାହିଁ କାହିଁ ?
ଗଲ୍ଲ ଜାତ ମାନ ଗୁରୁ ଗଉରବ,
ପ୍ରୀତ କଲ୍ଲ ଏତେ ସର,
ଏଡ଼େ ବଡ଼ କୁଳେ ଜଳଙ୍କ ଲେପିଲ୍ !
ନ ଗଲ ଇଥା ମୁଁ ମର ?
ସମ ଜାତ କୁଳେ ସମ ଅବସ୍ଥାରେ
ପ୍ରୀତ ହିନା ସୁଶୋଭନ,
ମୋର ପ୍ରୀତ ସମ ଦଃଦଃଖା କଥା
ନ ଶ୍ରୁତ ଏ ତିଭୁବନ ।
କେଉଁ ଦୋଷେ ମୋତେ ଉଦାରୁଣ ଦଖ
ଠେଲିଲେ ପାପକମ୍ମାଲେ,
ବରତେ ବଦଗ୍ଧ ଦେଉଛ ଦୁଦସ୍ଟ
ମେଣ୍ଟିବ କ ତୃଷା କାଲେ ?
ମୁହୁର୍ତ୍ତକ ମଣେ କୋଟି ଯୁଗ ସର
ତ ତରବ ଯିବ କାହିଁ,

ରଖିବ କ ଏହ ପଗ୍ଣ ଭେଳବ,
କଣ୍ଠ ବୁଦ୍ଧି ବଶ୍ ନାହିଁ ।
କହ ପ୍ରାଣସଖି ! ସେ ସ୍ୱର୍ଗଲୋକରେ
ପ୍ରୀତ-ଦାର୍ ଅଛ କ ନା,
ପ୍ରାଣେଶ-ବଚ୍ଛେଦେ ହିବ ବରବ
ଅଶାନ୍ତ-ନରକ ଦିନା ।
ପୂବଜନ୍ମକର୍ମ— ଫଳେ କ ପଡଇ
ଘୋର ପାପ-ସିନ୍ଧୁ ଜଳେ,
ଉଠିବାକୁ ମୋର ମନ ବଳୁ ନାହିଁ
ବୁଡ ଯାଉଛୁ ଅତଳେ !
ପାପ ବୋଇ ଯାଦା କଦେ ଜାଉମାନ
ଲଗେ ମୋତେ ପୁଣ୍ୟଫଳ,
ତେଜ ପ୍ରେମ ସଖି ! ଅଶିବାକୁ ଶେଷ୍
ପଣ୍ଣେ ମୋ ନାହିଁ ବଳ ।
ମରବାକୁ ମୋର ଯିସ୍ ସଜନ ଲେ !
କେବେଁ ସତ ବଳୁ ନାହିଁ,
ମରେ ଅଶା-ଘ୍ରାନ, ମରବ ସେ ଦିଁ।
ପ୍ରେମେ ସେ ଦୋଇଛୁ ଦାର୍ ।
ଚଉଦଭୁବନ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରେ ପ୍ରେମ
ବଳୁ ଶୂନ୍ୟ ନ ଦଶଇ,
ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା ପରାଣରେ ଭଲ
ନ ପାରନ୍ତ କାହିଁ ରହ ।
ପ୍ରୀତ ନ ମାନଇ ଜାତ ସଜନ ଲୋ !
ପ୍ରୀତ ନ ଲେଉଟଇ ପଦ,
ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ବସ୍ତୁର ନ ରହେ
ପିଇଦେଲେ ପ୍ରୀତମଦ ।

* * *

(୭)

ସୀତାବନବାସ

ତୃତୀୟ ସର୍ଗ

ଶୁଭାନ୍ତ ସୁଖ

ରାଗ—ରାମକେଳି

ସଖୀ ସଙ୍ଗେ ସୀତା ଶୀତାଂଶୁ ମୁଖୀ ସାକେତପୁରେ
ବସି ବନବାସ-ବାରତା ବାଳୁନନ୍ତି ମଧୁରେ ।
ଯୋଡ କର ପରଶୁରକା ଆସି କହେ ବାରତା,
"ଜଳେ ଦେବେ ସ୍ମରେ ନରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରକୁଳଜରତା ।"
ଶୁଣି ଅଲୀକୁକ ରାଣୀଙ୍କ ପାଣୁ ହେଲେ ଅନ୍ତର,
ଘାନୁ ଭେଦେ ସଆ ପତ୍ରୀ- ସ୍ପରୁଁ ଭାରୁନକର ।
ପ୍ରଶାନ୍ତ ମୂରତ ଶ୍ରୀରାମ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ଶ୍ରୀମୁଖ
ରାଜୀବନସ୍ପନା କାନଙ୍କା ଗ୍ରହଁ ଲଭନ୍ତି ସ୍ପଙ୍କ;
ପ୍ରଶାନ୍ତ ସୁମାଲ ଅମ୍ବରେ ଶୋଭିବଙ୍କା ଧରଣୀ
ବକଚକୁସ୍ମ ଲୋଚନେ ନରେଖଇ କ ଧଙ୍କା ?
ଆସନ୍ତେ ପ୍ରାଣେଶ ପାଖକୁ ଉଠି ଆସ୍ପାସେ ସଙ୍କା
କୋକନଦ କରେ ନମ୍ରନ୍ତି କାନ୍ତେ ଦୋହଦବନ୍ତା ।
"ବସ, ବସ" ବୋଲି ଶ୍ରୀରାମ ଆସି କଲେ ବାରଣ,
ବରେଖିଲେ ସ୍ନିଗ୍ଧନସ୍ପନେ ପ୍ରିସ୍ପା-ପଦୁବଦନ ।
ଘାନୁକରେ ନବନଳଜା ଯେଉଁ ଉଠଇ ଦସି
କାନ୍ତଦରଶନେ ତେସନ ହେଲେ ରାମ-ପ୍ରେସ୍ପସୀ ।
କୁଶଳ-ପ୍ରଶନ ପଚ୍ଛରେ ବସି ଅଯୋଧ୍ୟା-ରାଜା
କଉତୁକ କଥା କହିଲେ ତୋଷି ପ୍ରେସ୍ପସୀ-ପ୍ରାଣ ।
ନବଘନ ପାଶେ ଯେସନ ଶୋଭେ ତୋରା ବାନିଜା,
ରାମ ପାଶେ ତେଭେ ଶୋରନ୍ତି ସୀତା ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ ।
ପ୍ରିସ୍ପାଙ୍କୁ ସେନେହେ ଶ୍ରୀରାମ ବୋଲ୍ଲନ୍ତି ବଚନ,
"କହ ଗୋ ପ୍ରେସ୍ପସି ! କ ଦ୍ରବ୍ୟେ ତବ ବଢୁଛି ମନ ?"
ଶୁଣି ତା ଜନକ-ତନୁଜା- ଗଣ୍ଡ ଲହୁ-ପାଟଳ,
ମଧୁ ଦରହାସେ ଜାନକୀ ଧିର ଯୋଡନ୍ତି ବଳ ।
କହନ୍ତି ଶ୍ରୀରାମ "ସୁନର ! ଏତେ ଲହୁ କଥାଇଁ,
" 'ନାହିଁ ନାହିଁ' ତର ଅନ୍ତତ ହସି ମୁହଁ ବଲଇ ।"

କୋଇନ୍ଦ୍ର ବୈଦେହୀ "ଜ୍ଞେ ପ୍ରଭୋ ! ନାହିଁ କାହିଁରେ ମନ,
"ତୁମ୍ଭ ଶରଣ ଗ୍ରହିଣ ଯାଉ ଏ ମୋ ଜୀବନ ।
"ତୁମ୍ଭ କୋଳେ ନୀଳନୟନ ରଖି ହେ ରଘୁନନ୍ଦନ,
"ତୁମ୍ଭ ମୁଖ ଦେଖି ହେ ସ୍ୱାମି, ଯାଉ ଏ ଦାସୀ-ପ୍ରାଣ ।"
ପୋଛି ପ୍ରେମ-ଅଶ୍ରୁ ଶୀଘ୍ର ବୋଲୁଛନ୍ତି ଆଦରେ,
"କଦ କଦ୍ଦ ପ୍ରିୟେ ! ଶରଧା ତବ କେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ।
"ଯେଡ଼େ ଦୁର୍ଜ୍ଜଦ ତା ହେଲେହେଁ ଆଣି ଦେବଇଁ ମୁହିଁ ।
"କଦ କଦ୍ଦ ଫେଡ ମୋ ଋଣ ଋରୁ-ତନ୍ତ୍ରାମୁହିଁ !"
କହନ୍ତି ଜନକତନୁଜା, "ନାଥ ! ହେଉଛ ମନ,
"ଋଷି-ତପୋବନ-ସୁଷମା କରନ୍ତେଇଁ ଦର୍ଶନ ।
"ବନବାସକାଳେ ଜ୍ଞେ ନାଥ ! ଦେଖିଥିଲଇଁ ଯାହା,
"ପୁଣି ଏଁା ମନ ହେଉଛି ଯାଇଁ ଦେଖନ୍ତେ ତାହା ।
"ମୁନିକନ୍ୟାମାନେ ତଙ୍କଜ- ତନ୍ତେ ବଢ଼ାଇ ସ୍ନାନ,
"କରନ୍ତି ଈଦାର-ଚଣ୍ଡୁଳ- ମଧୁ-ଅର୍ଘ୍ୟ ପ୍ରଦାନ;
"ଏକ-ହସ୍ତଁ ଆନ ଛଡ଼ାଇ କରୁଥାନ୍ତି ସ୍ନେହନ,
"ଦାସ୍ୟ-କର୍ତ୍ତୁକ ତାଙ୍କର ଦରଶନେ ମୋ ମନ ।
"ଗର୍ତ୍ତାଳସା ଏଣୀ ଅଦିଣ ଖାଇ ତଣ୍ଡୁଳ ବଲେ,
"କରନ୍ତି ସ୍ନେମନ୍ତ୍ର ଶୋଇଣ ତଙ୍କ-ବଙ୍କପିତଳେ ।
"ତରୁଣାଙ୍କେ ବହି ବହଙ୍ଗେ ଋରୁଥାନ୍ତି ସ୍ନେହରେ,
"ଉଡ ଆସି ବସି ଯାଥାନ୍ତି ମୁନି-ତନସ୍ଥା-କରେ ।
"ତପୋବନ ହରଃ-ସୌରଭେ ସଦା ସ୍ନ ପ୍ରମୋଦତ,
"ତରୁ-ଶିର ବେଦ ସମିଧ- ଧୂମ ହୁଏ ଉତ୍ଥିତ ।
"ପୁଣ୍ୟ ବେଦଗୀତେ ପରିତ ସଦା ସେ ତପୋବନ,
"ଫଳ-ପୁଷ୍ପ-ଭରେ ଆନତ ତରୁ ବ୍ରତଜ୍ଞଗଣ ।
"ତୁଲ ବନେ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗତେ କରନ୍ତି ତା ଦର୍ଶନ,
"ଜାନକୀକତାପୀଠରେ କର ଉପବେଶନ ।
"ବାସ ଅଳଙ୍କାର ବତର ମୁନି-ତନସ୍ଥାଗଣେ
"ଆଶୀର୍ଯ୍ୟଣି ଘେନ ଆସନ୍ତୁ ପୁଣି ତୁମ୍ଭ ଗହଣେ ।"
ପ୍ରିୟାବାଣୀ ଶୁଣି କହନ୍ତି ରଘୁପତି ବଚନ,
"ସତରେ ସ୍ତନର ! କରବ ତବ ବାଞ୍ଛା ପୂରଣ ।
"ଚଳ ନାହିଁ ମୋର ଅଦେସ୍ଥ. ଦେଇ ପାରେଁ ଜୀବନ,
"ତାଇ ପ୍ରାତେ ଯାଇଁ କରବ ତପୋବନ ଦର୍ଶନ ।"
ଏମନ୍ତ ସମସ୍ତେ ପ୍ରବେଶୁଁ ରତ୍ନ ନାମେ ଦୂତକ,
ଜନିବେଲ ଗୁପତ ମନ୍ତ୍ରଣା- ଗୁଢେ ରଘୁନାଥକ ।

Selections from the writings

OF

Gangadhar Meher.

(Born 1862, Died1924.)

(୧)

A Scene from the

ଇନ୍ଦୁମତୀ

(ଗଗ-ବଙ୍ଗଳାଙ୍କ)

ବଦର୍ଭ ନଗରେ ପୁରବାସିଗଣ
ଆଜ ଅତ ଉଲ୍ଲାସିତ,
ଆନନ୍ଦ-ସାଗର— ତରଙ୍ଗେ ନଗର
ଦେଉଅଛୁ ଉଦ୍‌ବେଳତ ।
ବଦର୍ଭାଧିପତି ଅନୁଜା ନମନ୍ତେ
କର'ଇନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱୟମ୍ବର,
ସମାଗତ ହୋଇ — ଅଇନ୍ଦ୍ର ଅନେକ
ଦେଶର ନୃପବର ।
ଚୌଦଟେ ଶୋଇଲ ଖଡ଼ାଟେଲ ପ୍ରାସ୍ତେ
ଭୁଙ୍ଗ ଶୁଭ୍ର ବସ୍ତ୍ରାବାସ,
ମାତଙ୍ଗ ବୃଂହତ ଅଶ୍ୱ ହ୍ରେଷାରବେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ'ଛୁ ଆକାଶ ।
ବଦ୍ଧ ବେଣୀସ୍ଥ ବଦ୍ଧ ବାଜଣା
ବାଜ ନାନାରଙ୍ଗ ସ୍ୱରେ
ଜନକୋଳାହଳ ସହତରେ ମିଶି
ଶ୍ରବଣରୁ ସ୍ତବ୍ଧ କରେ ।
ଯୁବତୀମାନଙ୍କ ଆନନଚନ୍ଦ୍ରଲେ
ପୂରଅଛୁ ବ୍ରଜପୁର,
ବରଷ ତହିଁରେ ଅବସର ବନା
ରହଅଛୁ ହୋଇ ଦୂର ।
ଢେମାଲୁ ସ୍ୱକେଶ କଉବା ନମନ୍ତେ
ତତ୍ପର ସକଳ ଅଳୀ,

କେ ଘୋରେ ଚନ୍ଦନ କେ ଘୋରେ କସ୍ତୁରୀ
କେ ଗନ୍ଧର ପୁଷ୍ପମାଳୀ ।
ଅଳଙ୍କାରପେଡ଼ୀ ଆଣି କେଉଁ ସଖୀ
ଯେତ ଥୋଇଅଛ ପାଶେ,
ବାଛୁ ବାଛୁ ଯୋଷା ଲଗି ହେବ ତୁଷା
ଯେ ଅବା ରୁଚିବ ଆସେ ।
ନାନା ରଙ୍ଗ ପାଟ— ଶାଢ଼ୀମାନ ଆଣି
ଦେଖାଇ'ଛ କେଉଁ ଆଳୀ,
ଯହିଁ ଅରୁଚ ହେବ ସେହି ଶାଢ଼ୀ
ଲଗି ହେବ ବୋଲି ବାଳୀ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକଙ୍କଣରେ ସାମଳ ଲୁନ୍ତୁଲ
ଗନ୍ଥି ଦେଇ'ଛ କେ ବେଣୀ,
କେ ସଖୀ ସମକ୍ଷେ ଠିଆ ହୋଇଅଛ
କନକ-ମୁକୁର ଘେନ ।
ଏଣେ ଗଳଘଣ୍ଟା ମନୋହର ବେଶେ
ହୋଇଲଣି ପୁସଜ୍ଜିତ,
ଆନେ କ ଜୁପାମା ? ଯା ଶୋଗ ଗହିଁଲେ
ସୁଧମ୍ନା ହେବ ଲଜ୍ଜିତ,
ଜଗେ ଜଗେ ହୋଇ ସଜ୍ଜାଗତ ହେଲେ
ଜମେ ସଙ୍କ ନରପଉ,
ସନ୍ଧ୍ୟାଦେଙ୍କା କୋଳେ ଜହିଁ ଆସିଲେ ତ
ଜ୍ୱଳିଲ ତାରକାପଂକ୍ତି ।
ବସିଲେ ତହିଁରେ ଅତ ମନୋହର
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ସିଂହାସନେ,
ଆଡମ୍ବିତେ ଅବା କମଳ ସକଳ
ପୁଟ୍ଟଗଲେ ପଦ୍ମବନେ ।
ତହିଁ ମଧ୍ୟେ ବଜେ କୋଶଳ ନୃପତି-
ସୁତ ଅନ ଯୁବରାଜ,
ପୁରବୃନ ସଙ୍ଗେ ମଣ୍ଡିତ ଅଗତ
ହେଲେ ତ ସେ ଦେବରାଜ ।
ଅବା ଅକଳଙ୍କିତ ସ୍ୱଚ୍ଛନୀର ପୁଣ୍ଡ-
ରୀମୁଦଗୋଉତ ସରେ
ବାଲାର୍କମଣ୍ଡଳ ପ୍ରଉଦମ୍ ଆସି
ପଡ଼ଗଲ୍ ତରତରେ ।

ସୃଷ୍ଟି କଲାକର ସମୁଦିତ ଦେଲେ
ତାମ୍ବୁଲ ଯଥା ମ୍ଳାନ,
ଅଳ ଅଗସ୍ତନେ ନୃପମାନଙ୍କର
ହ୍ରସ୍ୱ ହେଲା ଅଭିମାନ ।
କନ୍ୟା ଲାଭ ଆଶା ଦୂର ହୋଇଗଲା
ମାନସରୁ ତାହାଙ୍କର,
ଶରଦ ଆଗମ ଦରଶନେ ଯଥା
ଆକାଶରୁ ଜଳଧର ।
ଗଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟେ ବର୍ତ୍ତିଲା
ଏକାଳେ ଗର୍ଜନଦ୍ଧନି,
ଇନ୍ଦ୍ରଶରାସନ ତଳେ ବଳସିଲ
ବଦା ଗୁରୁ ସୌଦାମିନୀ ।
ଅଥବା ଭଭନ— ଖଣିଗର୍ଭେ ହେଲା
ସାପଣିଖା ପ୍ରକ୍ଷିତ,
ନବ ବିକସିତ କମଳକାନନେ
କମଳା ବା ବର୍ତ୍ତିତ ।
ଗଜସ୍ତତ ଭତ୍ତ— ଆହ୍ଲାଦଦାୟିନୀ
ବରମାଲ୍ୟ ଅଛ ଧର,
କୁମୁଦମାଳଙ୍କ ଶରଦ-କୌମୁଦୀ
ଶୋଭା-ଗର୍ବ ଅପହର ।
ଗୃହଁ ଅଦତ୍ତତେ ଅପୂର୍ବ ଲାବଣ୍ୟ-
ରୂପସୀ ରୂପସାଗରେ
ରୂପଲୋଭୀ ନୃପ— ହୃମାରଙ୍କ ମନ-
ମୀନେ ବୁଡଗଲେ ଖରେ ।

(୬)

A PASSAGE FROM THE

କୀଚକବଧ

ବସନ୍ତ ବନସ୍ଥ ବାରତା ପ୍ରଚରିଲା ଭୁବନେ,
ପାଦପ-ଅଙ୍ଗତ ପତର ପରଭୃତ ପଠନେ ।
ଗ୍ରହଗଣ କଣ୍ଠେ ପତଗ୍ର ଋତୁ ସମ୍ରାଟ-ଘୋଷା,
ଗମିଲେ ସରଳ ପଥରେ ଦେଇ ଦକ୍ଷିଣା ଆଶା ।
ହିମର ନାଶଇ ପଦ୍ମା ଘନ ରବିଙ୍କି ଗ୍ରାସେ,
ଏଣୁ ଋତୁ-ପତି ନାମରେ ରବି ରହିଲେ ତ୍ରାସେ ।
ଶୁଦ୍ଧ ବନ୍ୟ ହେଲା ପ୍ରସନ୍ନ ତହିଁ ଶୁଦ୍ଧ ସରବେ
ବଳସିଲେ ମଣ୍ଡି ବଗୁଦ ରମ୍ୟ ପ୍ରଭା-ବଦବେ ।
୧ପଉ-ଘାତଗତ-ଦୁଃଖରେ ଶୀଣ ଥିଲ ବାସର,
୨ଫୁଲ୍ଲଇଲା ମୁଦେ ଶଙ୍କର ମୁଖ କର ସୁନର ।
ହରଷିତ ବନ ବର୍ଦ୍ଧନ ଦେଖି କୋକ ଦମ୍ଭତ,
ଆନନ୍ଦ ନ ଧରଏ କାହାର ଗୃହିଁ ପ୍ରିୟ ସମ୍ପର୍କ ।
ଉନୁ ଯମାଳସ୍ଥ ଗଗନ ଦେଖି ପଦ୍ମା ସଙ୍ଗ
ବଷ୍ଟୁପଦ-ସ୍ତୁତ ଜଳରେ ଝାସି ଥିଲ ଝଷଉ ।
ତପ ଫଳେ ଏବେ ସୁନସ୍ଥ ନବ ଜନମ ଲଭ,
ଧ୍ରୁବ-ସନ୍ଧୁଖୀନ ପଉଙ୍କ ହେଲ ପ୍ରିୟ ବଷ୍ଟୁ ।
ବସନ୍ତ ଅଉଥି ପୀରଉ ଯାଇଁ ଅବଗା-ଗ୍ରଣୀ
ଯୋଗାଡ ରଖିଲ ଭଣ୍ଡାରେ ନାନା ପଦାର୍ଥ ଆଣି ।
ତରଭୁଜ ଅମ୍ର ପନସ ନାନା ଖାଦ୍ୟ ସମ୍ଭାର,
ଉପହାରପାଇଁ ଇନ୍ଦ୍ରଲ ଫୁଲ ମାଣିକ୍ୟ-ହାର ।
ପ୍ରମୋଦ ଭମନ୍ତେ କାନନ ସଜାଗଲ ସତନେ,
ମଧୁକ-ମୁକୁତା-ପୁଞ୍ଜରେ ଗୁରୁ-ଗାଲ-ରତନେ ।

ପରଭୃତ—କୋଇଲ । ଦକ୍ଷିଣା ଆଶା—ଦକ୍ଷିଣ ଦଗ । ଦକ୍ଷିଣା—ଉତ୍କୋଚବ୍ୟଞ୍ଜକ ।

୧ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣାନସ୍ଥନ ସମସ୍ତରେ ବନ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୁଏ । ୨ ବସନ୍ତରେ (ବନମୁଖ) ପ୍ରଭାତ ସୁନର ହୁଏ, ବନ ବଡ଼ ହୁଏ । ଯମାଳସ୍ଥ—ଦକ୍ଷିଣ ଦଗ । ବଷ୍ଟୁପଦ-ସ୍ତୁତଜଳ—ଶିଶିର । ତପ—ଗ୍ରୀଷ୍ମ । ଧ୍ରୁବସନ୍ଧୁଖୀନ—ଉତ୍ତରସ୍ଥଣ । ମଧୁକ—ମହୁଲ । ନବମାଳତୀ—ନଅଲୀ ।

ରହସ୍ୟମୟ-ନିଭୃତ-ତରଙ୍ଗ- ଦୋଳା ବରଜ ରଙ୍ଗେ
ବଜେ କଲେ ଧୀର ସମୀର ଗୁରୁ ବସନ୍ତ ସଙ୍ଗେ ।
ପୁଷ୍ପଡାମ୍ବା-ପୁଞ୍ଜ-ସୁରମ୍ୟ ସୁଗମସ୍ୱ ମାର୍ଗରେ
ଅସି ବହଇଲେ କୁସୁମ କୁଞ୍ଜେ ଅନୁରାଗରେ ।
ବକପିତ ନବମାଳତୀ- ଅର୍ଘ୍ୟ ଧଇ ସମ୍ମୁଖେ
ଚନ୍ଦ୍ରିକା ସୁନଙ୍ଗି ସ୍ୱାଗତ କଲା ଚକୋର ମୁଖେ ।
ଉତ୍ପଳ ବସନ ଭୂଷଣ ମନୋହର ବେଶରେ
ସକାଶ୍ର ସମୁଖୀ ସତ୍ୱର ମିଳଗଲା ପାଶରେ ।
ସୁଷମାର ଭଙ୍ଗିଭଙ୍ଗୀ ଅନୁପମ ସୁନ୍ଦର,
ପୁଷ୍ପମସ୍ୱ ବେଶେ ମିଳଲେ ଚହଁ କୁସୁମ-ଶର ।
ପାଞ୍ଚଜଣ ମିଶି ଆମୋଦେ ବଇଚଲେ ଭାଣ୍ଡବ,
ଭାଣ୍ଡବ ନୁହେ ତା ସରସ- ଫଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଖାଣ୍ଡବ ।
ସେ ଖାଣ୍ଡବ ଫଳ ଭୋଜନେ ହେଲା ଜଗତ ଲୁବ୍ଧ,
କେ ପାଇ ଅନନ୍ତେ ନାଚଲା କେବା ନ ପାଇ ଶୁବ୍ଧ ।
ସନ୍ତାପିତ ହେଲା ସନ୍ଧ୍ୟା ପିତୃପ୍ରସୂ ସୁନ୍ଦର,
ପଲ୍ଲବିତ ହେଲେ ଯାଦବେ, ଶୁଷ୍କ ନଦୀ ହ୍ରଦର ।
କଂଶୁକ-ରକତ-ବସ୍ତ୍ରଦ ବନକାନ୍ତ ବଢିଲା,
ଚନ୍ଦ୍ରିକାର ନବ ପ୍ରସୂତ ବର୍ତ୍ତବକ୍ଷ ସଜିଲା ।
ପ୍ରୀତ-ପାର୍ଶ୍ୱବାରେ ଗଡଲେ ପ୍ରାଣ-ଯୋତ ଯୋଗିଏ,
ମଦନ-ଅନଳ ତାପରେ ବଚଳତ ଯୋଗିଏ ।

ଚନ୍ଦ୍ରିକା—ଚନ୍ଦ୍ରକରଣ । ପିତୃପ୍ରସୂ—ସନ୍ଧ୍ୟା । ଯୋଗିଏ—ଷୀ ପୁରୁଷ ଏକତ୍ରିତ ଲୋକେ । ଯୋଗିଏ—ଯୋଗିମାନେ ।

(୫)

ବର୍ଷା ଚିତ୍ର

ନାଟ୍ୟକାର ପରି ଆସି ବରଷା ସମସ୍ତ
ଦେଖାଇଲା ଲେଖେ ନବ ନବ ଅଘଟନ୍ୟ;
କେତେବେଳେ ଏକ ଦର୍ଶ ଛୁଟି ନବଘନ
ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଢାଙ୍କିଦଏ ସମସ୍ତ ଗଗନ,
ଅନ୍ତରତ ହୋଇଯାଏ ସ୍ପଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ ଶବ୍ଦ,
ଶ୍ୟାମ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଛାୟାବୃତା ହୋଇଯାଏ ଧରା,
କସୁମଗ୍ଧ ରଣୀ ଅଙ୍ଗୁ ପୀତାମ୍ବର ଛାଡ଼ି
ପିନ୍ଧାଇ ଦଏ କ ନବତନ ଶ୍ୟାମ ଶାଢ଼ୀ ?
କେବେ ପ୍ରାଚୀ କାଳ ନବେ ସଦ୍ଭାମଣ୍ଡଳ,
ପ୍ରତଚୀ ମୂଳରେ କାଳ ଗାଇଦଏଲ,
ସେ ଜଲଦେ ଇନ୍ଦ୍ରଗୃଥ ମନୋହର ଦଣ୍ଡେ
ଦଗଙ୍ଗନା ଯୁଗ କେଶ ରହୁ ବୁଝା କ ସେ ?
ମସୁର ମସୂଣ୍ଣ ଏଣେ ଶିଖଣ୍ଡ ଶିଖରେ
ନାଚୁଥାନ୍ତି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱପୁଚ୍ଛେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଭରେ;
ଦଦଭଦଭଆ ଘାର ପୁରୁକା ଆଦାର
ଉଡ଼ ବସୁଥାଏ ତରୁତୁଡ଼େ କାରମ୍ବାର;
କଳ୍ପଲଘଡ଼ୀହିଁ ଥରେ ଥରେ ଗ୍ରତ ସ୍ପନ
ଉଡ଼ ବରୁଥାଏ କଳି ଛିଣ୍ଡିକା ଭକ୍ଷଣ,
ବଳିମେ ଶରଣି ଦେମରୁଚ ଉତ୍ତତର
ଛଲକାଉଥାଏ ତାଙ୍କ ଗରୁ କଳେବର,
କଦମ୍ବ ଲୁଝକ ଯଦୁ ଆଦ ନାନା ଫୁଲ
ନବ ସୌରଭରେ ହୁଏ ସ୍ପନର ଅତୁଳ,
ଇନ୍ଦ୍ରଗାଲମଣିରୁଚ ମଞ୍ଜୁ ଜମୁଫଳ
ତରୁଣ ଅରୁଣ କର ଖାଇତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ଶୁକଗଣ ମୁଖେ କର ସେ ଜମୁ ଆଦାର
ଡାଳେ ଡାଳେ କରୁଥାନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ବଦାର;
ମରତତ-ପତ୍ର ପଦୁଗ୍ଗଗ-ଫଳାନ୍ୱତ
କନ୍ଦଥାଦ-ତରୁ ରବ ବରଣେ ମାର୍ଦ୍ଦିତ,

ଚହଁ ବସି କାଚ କରୁଥାଏ କାଆ କାଆ,
ବୋଲୁଥାଏ ପଗ୍ଭ ବଧୂଘର "ବାବା ବାଆଁ" !
ଦେକାଇପ୍ଭ ଚୂଡ଼ ସ୍ପର୍ଶି କଲଣ ବୁଚର,
ହସ୍ତାଶ୍ର କୁସ୍ମଚପ୍ଭେ ଶୋଭଇ ବୃଶୀର;
ଦଗମୂଳେ କେବେ ଘାଲଘନ ଦଏ ଦେଖା,
ଶୀର୍ଷରେ ଶୋଭଇ ତାର ଶୁଭ୍ର ଅଭ୍ରରେଖା;
ଦଗୁଳ ପୃଷ୍ଠରେ ଗମ୍ୟ ରଳତ ଅମାଙ୍ଗ
ଭ୍ରମ ଉପୁଜାଏ ସେହ୍ନ ଦୃଶ୍ୟ ମନୋହାଣ,
ବଲାହକ ତଳେ ନବେ ବଳମାଳ ଭ୍ରତ
ଦଶେ ଯେଉଁ ଗଳ ଗଲେ ରଳତ ପାଗୁଡ଼ ।
କେତେବେଳେ ପ୍ରଭଞ୍ଜନତାଡ଼ିତ ଆସାର
ଅବଗାରେ ପଡ଼େ ଦୋଇ ଘନ ବାରଧାର,
କେବଳ ଦଶଇ ତତ୍ତ୍ୱଦଶ ଧାଗ୍ମସ୍ୱୀ,
ଜଳଧରମପ୍ଭ ବେ୍ୟାମ ଜଳମପ୍ଭ ମଗ୍ନ,
କୃଷଖେତ୍ରେ ବଦେ ଜଳ ଲସଁ କୃଷବନ୍ଧ;
ପବଁଭୁଁ ଝରଇ କଣ ଝର୍ଝର ନନାଦ,
ଗଜଶୁଣ୍ଡସମ ଧାଗ୍ ଅଟ୍ଟାଳରୁ ଝରେ,
ରୌପ୍ୟତାର ପଇ ଗହୁଁ ପଡ଼େ ଘରେ ଘରେ;
ସ୍ରୋତସ୍ୱିନୀ କଦେ ଖରେ ପ୍ଲାବ କେନକୂଳ
ଉତ୍ପାଟନ କଇ ତଟ ବଟପୀଙ୍କ ମୂଳ;
ନଦୀର ଗର୍ଜ୍ଜନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୃଷ୍ଟିର ଶବଦ ;
କଲରବ ଗ୍ରାସି କରେ ଅବଗ ସୁବଧ;
କେତେବେଳେ ବାୟୁବନ୍ଧୁ ଝପଇ ଝପଇ
ପତ୍ର ନନାଦତ କରେ ପାଦପ ପତ୍ତର;
କାସାରେ ନାଚନ୍ତି ମୀନଗଣ ନବଜଳେ,
ଗୁଡକ ଚାଡ଼ଇ ମୁଦେ ଶ୍ୟାମ ପନତଳେ;
ସୂଥ ସୂଥ ମଦମତ୍ତ ବନଗଜଗଣ
ଚାଡ଼ନ୍ତି ଗଜ୍ଜର ନାଦେ କନ୍ଦାର କାନନ;
କେତେବେଳେ ଝମ୍ପଥାଏ ବରଳ ଶୀକର,
କେତେବେଳେ ବୃଷ୍ଟିହୀନ ବାଦଲ ମାତର,
କେତେବେଳେ ପରତ୍ତ ଚଣ୍ଡାଂଶୁ କରଣ
ବୁଘୁଷ୍ଟେ ବୁଧର ଅଙ୍ଗେ କରେ ପଞ୍ଚରଣ,
ବୁଲଚା-ଭକ୍ଷଣ-ତୃପ୍ତ ସାର ଦଳ ଦଳ
ବରନ୍ତ ମଧୁର ରବେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନସ୍ଥଳ;

ଦାବାନଳ ତାପମୁକ୍ତ ମୃଗଯୂଥ କାହିଁ
ଆନନ୍ଦେ ବୁଲନ୍ତି ନବ ତୃଣାଙ୍କୁର ଖାଇ;
ମାଣିକ୍ୟମଣ୍ଡଳ କାହିଁ ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପଗଣ
ବାଲିଆ ଭୂମିରେ କରୁଥାନ୍ତି ସଞ୍ଚରଣ;
* ଇନ୍ଦ୍ରପୁରେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ରଚନ ତୋରଣ
ଭୂଙ୍ଗ ତରୁ ଶିରେ ରମ୍ୟ କନକ କରଣ,
କୋକନଦ ଝଟିଣ ଦେଇ ଦୋଇ ମନୋହର
କେବେ ଅବା ହସି ହସି ବୁଡ଼ନ୍ତି ଇଷ୍ଟର;
ମାଳ ମାଳ ପକ୍ଵତାଳ ବୃକ୍ଷରେ ସ୍ପନ୍ଦନ,
ମସ୍ତକେ ପଡ଼ିବ ବୋଲ ମାନବହୁ ଭୟ;
ଆସୁ ସ୍ମରଣ ନ କର ବୃକ୍ଷ ଗର୍ବ କାହିଁ
କନକବରଣ ଜଉଁଳି ବକସଇ;
କେବେ ଦୂରଦର୍ଶୁଁ ଉଠି ନୀରଦପଟଳ
ଘୋଷଇ ଭାରକାଘୁଣ୍ଡ ଗଗନମଣ୍ଡଳ,
ରତନମଣ୍ଡିତ ପୁରପ୍ରାସାଦର ବାଟ
ବୁଝ ହୁଏ ହତା ପତ ଯାଉଁଛ କବାଟ ?
ଗବାକ୍ଷ ପଥରେ ଜାଲୀ-ବାସ-ଆବରଣେ
ସୁରବାଳା ମୁଖ ଭ୍ରମ ଜନମାଇ ମନେ
ଏକ ଏକ ତେଜସ୍ୱର ତାର ଗଗନରେ
ନକ୍ଷତ୍ର ଦଶନ୍ତି କେବେ ଝରଲ ଘନରେ;
କେତେବେଳେ ଗାଲ ନରେ ଘୁଣ୍ଡି କଲାକର —
କୌମୁଦୀରେ ଧବଳତ ଈଷତ୍ତାରର;
ତରୁ, ବୃଶ, ଗୁଳ୍ମ, ଲତା, ପ୍ରାସାଦ, ଭୂଧର
ଘାରଦମଣ୍ଡିତ ପର ଦଶନ୍ତି ରୁଚର;
ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଅମିସ୍ର ସ୍ପଷ୍ଟ ଲୋକ ମୁଦମସ୍
ଦୋଇଯାଏ ପ୍ରବୁଦ୍ଧର ଉତ୍ସବ ସମସ୍;
ପ୍ରସାପ୍ତ ଔଷଧ୍ୟ ଘେନ ଦସଇ ବୁଧର;
ଘେନ ସ୍ୱାଚପରମ୍ପର ନାଚଇ ସାଗର;
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ସୁଥିକା ଘେନ ଦସଇ ଉଦ୍ୟାନ;
କାନନ ଦସଇ ଘେନ କନଫୁଲମାନ;
ସୁଗନ୍ଧ କୁସୁମ ରଜ ଧୀର ସମୀରଣ
ବହ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କରୁଥାଇ ବତରଣ;

---

* ଇନ୍ଦ୍ରପୁର — ପୂର୍ବଦଗ ।

ଅମୋଦତ ବନ, ନଗ, ପକ୍ଷିକା, ନଗଇ,
ଭ୍ରମୁଥାଣ୍ଡ ଫୁଲେ ଫୁଲେ ପ୍ରମତ୍ତ ଭ୍ରମର;
କେତେବେଳେ ଘନଘଟା କୌମୁଦୀ ଗ୍ରାସଇ,
କରଇ ଯେମନ୍ତ ଶୀର ପାନ କୃଷ୍ଣ ଅହ୍ନ ।
କ୍ୟୋତ୍ସାମସ୍ୱୀ ନଶା ବ୍ରହ୍ମ ଉଷାପର ସ୍ଥାନ,
ଜାବର ଶଙ୍କର ଯଥା ହେଲେ ଗତ ପ୍ରାଣ;
କେବେ ଘୋର ଅନ୍ଧକାରେ ଧରଣୀ ଗଗନ,
ନାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ ତାରା ନ ଦଶେ ଗଗନ,
ଯଦ୍ଦ୍ୟପି ଦୃଷ୍ଟିପଥେ ଇମିର କବାଟ,
ତମସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭେ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଉ ବଗଟ,
କେବଳ ଶବ୍ଦୋତ ଭମ-ସାଗର-ରତନ,
କ୍ୟୋଉରେ ଫୁଟାଇଥାଏ ମାନବ ନସ୍ତନ;
ବ୍ରାହ୍ମୀର କ୍ୟୋତ୍ସମ୍ପୀ ରେଖା ଥରେ ଥରେ
ତମକ ଅନ୍ତରେ ଲୁଚ୍ଚଯାଏ ତରତରେ;
ନଦ୍ରାଗତ ଜୀବଗଣ କଲରବ ନାହିଁ,
ରଜନୀ ଗର୍ଜ୍ଜନ ସ୍ରୋତ ଗୁଲେ ଝାଇଁ ଝାଇଁ;
କର୍କଟ, ଦର୍ଦ୍ଦୁର ଆଦ ଛଡ଼ୁଥାଣ୍ଡ ଉତ,
ଖଣେ ଖଣେ ହେଉଥାଏ ଘନ ଘଡ଼ଘଡ଼;
ହୃଦବନ ଦଗ୍ଧ ଯାର ଦୁଃଖ-ଦାବାନଳେ
ଇଷତ୍ ତାର ପ୍ରାଣ-ଭୁରଙ୍ଗ ବକଳେ;
ଘୃଣା କଉ ନଦ୍ରା ତାର ନକଟେ ନ ଯାଏ,
ନଣେ ଶ୍ୱେଷଣତା ରୋଗ ତାହାପାଇଁ ଥାଏ ।

(୫)

SELECTIONS FROM THE

ଉପଗ୍ଭନୀ

ଦ୍ୱିତୀୟ ସର୍ଗ

ରାଗ—ରାମକେଲୀ

ବାଲ୍ଭିଳ-ଅଶ୍ମ-ଗର୍ଜ୍ୟରେ
ଶାନ୍ତ ରଜଭ କରେ,
କୋଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପାଦପ-
ଦରୁ ସ୍ରବାସ୍ୱା କରେ ।
ଅକପଟେ ଡାହା ଦଅନ୍ତି
ସେହି ପାବପମାନେ,
ଅଘାତରେ ବଜ ଶଙ୍କର-
ମାନଦଣ୍ଡର ମାନେ ।
ପ୍ରକୃତ-ସମରେ ସେମାନେ
ପୁଣି ହୁଅନ୍ତି ସେନା
* ଆବରଣ କରି ଶସ୍ତ୍ରରେ
ଘନ-ପଲ୍ଲବ-ସେନା ।
କରି ବରଷାର ବ୍ୟାସ୍ୱାନେ
ଅଙ୍ଗ-ପୁଷ୍ଟି ସାଧନ,
ଅତପରି ଜଣି ଆଣନ୍ତି
ତାର ଅଲୋକ-ଧନ ।
ଶୀତ-ଆଗମଣୁ ଜଣିବା-
ପାଇଁ ରଜ୍ୟରୁ ଡାଣ
ଧୂଳିରୂପେ ପୁଣି ହୁଅନ୍ତି
କେତେ ଅନଳ-ବାଣ ।
ବଳତ ପ୍ରକୃତ ସମସ୍ୱ
ଜାଣି ସଜ୍ଞାଦେ କୋଷ,
ପାଦପଙ୍କ କରେ ସମର୍ପି
ଫଳ-ପ୍ରସୂନ-କୋଷ ।

---

* ସେନା—କବଚ ।

ଗର୍ବେ ଧର ତାଗ୍-ରଚନ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗଗନ-ବିଜୁ,
ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଗଣମା ଶୋଷଣ୍ଡ
ପ୍ରଭ ଶିଶିର-ବନ୍ଦୁ ।
ସାଗର ଗରବେ ପାଦପ-
ଆଲବାଲର ଜଳ
ଘୋଷି ରଖିଥିଲେ ଗରବେ
ସୁଧାଜଉମଣ୍ଡଳ ।
ଅକସ୍ମାତ ଜଣ ପ୍ରବେଶ
ସ୍ତମ୍ବଧୂ-ରୋଦନ
ଘନ ଘନ କଲ୍ପ କମ୍ପିତ
ଶାନ୍ତ-ଦେହ-ସଦନ ।
ଜରଜର ହୋଇ କରୁଣା-
ଜଡ଼ ଶାନ୍ତ ବଦନ
ଲେଉଳେ ରୋଦଣ ଲକ୍ଷରେ
ଶିବାପାଇଁ ବାଢ଼ନ ।
ମୁନ-ରୁମାଙ୍କାଏ ବାହାର
ଲାଗିଥିଲେ ସେ କ୍ଷଣେ
* ବାତ-ବ୍ୟସ୍ତ ନବ ବଝପି-
ବଶ୍ମୀ-ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣେ ।
ନବ ରବ ଏକ କଣ୍ଠରେ
ଡାକ ଶିବାରୁ ଲାଗି,
ମନ ନଯୋଜଲେ ତାହାକୁ
ଧର ଚଉଁବା ଲାଗି ।
ଧର ମନ ତାକୁ ଦେଖିଲା
ନୁହେ କପୋତ-ସ୍ୱନ,
ନୁହଇ କୋଇଲ-ଡାକଚ,
ନୁମା ସାଣା-ଜକ୍ରଣ ।
ନୁହେ ଶଙ୍ଖନାଦ, ନୁହଇ
ପୁଣି ମସୂର-କେକା,
ଲଳନା-କରୁଣ-ଜଶ୍ୱର
ସ୍ୱର-ନର୍ଝର ଏକା ।

---

* ଉଚ୍ଚପୂବେ ପ୍ରଖର ପବନ ପ୍ରବାହତ ହୋଇଥିବା ପୂବେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛୁ ।

ସେହି କୁମାରଙ୍କ ଦୁଃସ୍ୱ-
ରଥେ ବସି ଚଲିଲ
ଚଲାଇଲା ଶାଣ୍ଡ, ଛଡ଼ଲ
ଧୂକ-ବଲ୍ଗୁଲାଇଲ ।
ବେଦନ-ତରଙ୍ଗ ଦର୍ଶନେ
ଶାଣ୍ଡ ଚଳତ ଦେଲ,
ତଥାପି ସମୀପେ ସିବାକୁ
ଲବେ ନ କଲ ଦେଲା ।
କୁମାରଏ ଯାଇ ଅନଇ-
ଦୂରେ ଚଲେ ଦର୍ଶନ,
ଅଧିକ ନାଶ୍ୱଏ କରୁଛି
ଘୋର ଅଶ୍ରୁ-ବର୍ଷଣ ।
ଚଳତ ଚରେ ଦେ ପଚାରଲ,
"ଏ ତ ଵଡ଼ର କଥା,
ଏ ବନେ ଏବେ ମାନଙ୍କ
ଅସମ୍ଭବ ସର୍ବଥା !
ସ୍ୱର୍ଗ-ପୁରୁଁ କେଉଁ ଦେଙ୍କ ବ
ସଦ୍ୟ ଶାପର ଫଳେ
ସଦେହରେ ଖସି ପଡ଼ଛ
ଅସି ଅବନ୍ତଳେ ?
* ଭ୍ରମୁ ଭ୍ରମୁ ବା ଅଭ୍ରରେ
ଅଭ୍ରମାତଙ୍ଗ ଚତ
ପୁରନ୍ଦର-ପୁର-ଶୋଭନା
ପଡ଼ଅଛନ୍ତି ଗତ ?"
ବ ବା ପଚାରଲ, "ଜାତଙ୍କ
ଅବା ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ବ
ଲୋଚନ-କଞ୍ଜୋଳେ ଉସାହ-
ଇନ୍ଦ୍ର ବସ୍ତ୍ରମନ୍ତାବ ?
† କରକା ପଗପ୍ରେ କରୁଣା
ବବା ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଗତ
ପର ଦୁଃଖ-ତାପେ ଜନମଃ
ରବେ ସାଉଛ ଗଳ ?

---

* ଅଭ୍ର— ଆକାଶ । ଅଭ୍ରମାତଙ୍ଗ— ମେଘବତ ହସ୍ତୀ ।
† କରକା ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଲେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଦ୍ରବ ଯାଏ ।

ନ ଦେଲେ ଏ ଘନ-ବୃନ୍ଦଲା
ଘନ ସହିତ ଭାଗ୍ୟ
ଖସି ପଡିବାରୁ ଧରାରେ
ବହି ଯାଉଛି ଧାର୍ଯ୍ୟ ।
ଦୋଇଥାନ୍ତା ଯଦି ସ୍ୱେଦନ-
ଧୂନ ଚମତ୍କାରିଣୀ,
* ବୋଲନ୍ତୁ ଅମିତ୍ର ଜଳଦ
ସଙ୍ଗେ ଏ ଶତଦ୍ରୁତା ।
ଶିଶିର-ବର୍ଷିଣୀ ଚଉକା
ଦିବ-ସ୍ୱର-ମୁଖରା
କାହିଁ, କାହିଁ ହୈମୀ-ଗ୍ରହଣୀ
ଖର ନଦୀଘ ଖଗ୍ୟ ?
ପାଣା ଥାନ୍ତା ଯଦି ହସ୍ତରେ,
ବୋଲଥାନ୍ତୁ ତ୍ୱରନ୍ତ
କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ବସ୍ତ୍ର-ହରଣେ
ଅବା ଦୋଇ ଆରବ୍ଧ ।"
ତ୍ୱର ତ୍ୱର ମୁନସୁତାଏ
ଗଲେ ଜାନକୀ-ପାଶ,
ସାହସ ନ ଦେଇ ଦେବାକୁ
ଜନ୍ମୁ ତାଙ୍କୁ ଆଶ୍ୱାସ ।
ବରଷାର ମହାନଦୀର
ଗାଢ଼ ଅବଳ ଜଳ
ସ୍ୱଚ୍ଛ କରିବାକୁ ବରୁଣେ
ଦେବ ନର୍ମଲା ବଲ ?
ଇବ, ଅଙ୍ଗ, ତେଲ ସଙ୍ଗରେ
ସ୍ନେହ ନଦୀ ଯେସନ,
ରୁମାଙ୍କି ପାଇ ବଢିଲା
ସୀତା-ଶୋକ ତେସନ ।
ଏଡ଼ୁ ନ ପଶିବ ରୁମାଙ୍କ-
ମାନେ ରହିଲେ ବେଢି,
ପାଇ ନ ପାରିଲେ ସ୍ୱନେହ
ଦେଲା ପାଦକୁ ବେଡି ।

---

* ଶତଦ୍ରୁତା — ବଜୁଲୀ ।

ଇବ, ଅଙ୍ଗ, ତେଲ ଏହି ନଦୀମାନ ମହାନଦୀର ଉପନଦୀ ଅଟନ୍ତି ।

ହଳଲେ ଅନାଇ କେବଳ
ତାଙ୍କ ଶାନ୍ତ ଲୋଚନ
କଲ୍ପ ଶୁଷ୍କ-ହୃଦ-ବେଦନା-
ସ୍ୱତ-ଜଳ-ମୋଚନ ।
ଲୋଚକ-ସ୍ଥାନତା ଲୁମାଙ୍କ-
ବୃନ ମଧ୍ୟରେ ସଙ୍ଗ
ହଳଲ ପଗ୍ଲଣେ ହଲପି
ଶୋକ-ଜଳେ ଭ୍ରସନ୍ତ ।
* ଚକ୍ରବାତ-ଜାତ ପୃଷତ-
ସ୍ନାତ ପଦ୍ମାବନେ
ଚଲଗ୍ଲଜହଂସୀ କୂଜଇ
ତବା ଅରଚ୍ଛନେ ।
ସମ୍ମ ଏତ ସହୁ ନ ପାର
ଯାଇ ବାଲ୍ମୀକ ପାଣେ
ଜଣାଇଲା ଖେଦପୂରତ
କ୍ଲେଶତଲା ଭ୍ରଷେ ।
† "ଭ୍ରେ ତାତ ! ଏ ବନେ ନାସ୍ତ୍ରବ
ନବଗାତ-ପିରୁଲୀ—
ସମ୍ମ ବଣେ, ଅସି କାନ୍ଦୁଛ
ଯେଉଁ ହୋଇ ବାରୁଲୀ ।
ସମ୍ମୋଧନ କର ଥରହୁ
ଥର ତା ଘ୍ରିସ୍ମ କାନ୍ଦେ,
ପଉ-ଗୁଣ, ପଉ-ବାସ୍ତଲ୍ୟ
ଦୂରୁଅଛୁ ଏକାନ୍ତେ ।
ଭଲତ ଦଶୁଛୁ ଲଲ୍ଲଟେ
ତାର ସିନ୍ଦୂର-ବନ୍ଦ,
ମୁଖକମଳକୁ ଦୋଇଛୁ
ଯେଉଁ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଇନ୍ଦୁ !
କରଯୁଗଳରେ ଶୋଭୁଛୁ
ଗଡ଼ୁ ରତନ-ଚୂଡ଼ୀ,
ବଖାତ-ସାଗର-ପୂଜନେ
ଝଡ଼ିଅଛୁ ନ ବୁତ ।

---

* ପୃଷତ—ଚଳଚଣା । † ନବଗାତ—ଲଣ୍ଡୁଣ ।

୧ ଦରବଳିତ ଜଘନେ
ବସ୍ତ୍ରଟିକ ପଗ୍ରଏ
୨ ଶତଦଳ-ରୁଚି ରୁଚିର
ଚେଲେ ଯେ ଶୋଭା ପାଏ ।
ଉନ୍ନାଇ ଦେଉଛୁ ବାସରୁ
ତାର ନସ୍ୱନ-ବାଣ,
ଦେସା ବି ମାନସା ସହୁଜେ
ଦେଉ ନାହିଁ ତ ବାଣ ।"
ଶୁଣି ମୁନିବର ମଉନେ
ନିମୀଳତ ଲକ୍ଷଣେ
କାସ୍ୱ, ଶିର, ଗ୍ରୀବା ସଲଖି
ବସି ରହିଲେ ଷଣେ ।
ଉଠି ପୁଣି "ଗ୍ୱଲ ଦେଖିବା"
ବୋଲ ଦେଲେ ବାହାର,
ମୁନ ପଛେ ପଛେ ଗ୍ୱଲଲେ
ବହୁ ମୁନି-କୁମାର ।
କୌତୁହଳେ ଗଲେ ଯେ ଥିଲେ
ମଠେ ମୁନି-ନନ୍ଦନା,
ତାହ ଅନିଥିଲା ଯେ ସଖୀ
ଦୋଇ ତାର ସଙ୍ଗିନା ।
ଗ୍ୱଲଲେ ହରଣ ହରଣୀ
ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶାବକ,
ବୃଷ୍ଣି ବୃଷେ ଡେଇଁ ଚଳଲେ
ଟିଟ, ମସୂର, ବକ ।
ସମୀର-ସାଗରେ ଖେଳଲେ
ନଳ ଶଙ୍ଖର-ପୋତ
ନସ୍ୱନ-ରଞ୍ଜନ ଖଞ୍ଜନ,
ଶୁକ, ଶାରୀ, କପୋତ ।
* ଅନ୍ୟାନ ଜଲ ପାନ୍ତର
ଏବା ସାରବାହୁଙ୍କ,
* ଶୀତା-ଶୋଭ-ବିରାଜେଣୀକୁ
ଯେଉଁ ଘୋର ବାହୁଙ୍କ ।

---

୧ ବସ୍ତ୍ରଟିକ—ପଟୁର ସଜନକୋଷ । ୨ ରୁଚି - କାନ୍ତି । ରୁଚିର—ସୁନ୍ଦର ।
* ବାହୁଙ୍କ—ସେନା । * ବାହୁଙ୍କ—ନଦୀ ।

ମହାନାଦ ମହାନଦୀର
ମହାପ୍ରବାହ ଅଟି
* ଗୁମ୍ଫେଶ୍ୱର ଶିଲାସବୁକୁ
ଦେଲେ ପଶିରେ ଗାଣି;
ଝରେ ବି ଶିଲା ସକଳ
ସ୍ରୋତ ବନ୍ଧିବ କିଣା;
ବଘୁଣ୍ଟିତ ଶିରେ ପଡିବ
ଗଡ଼ଯଉଛି ବନା ।
ସେ ଦଶା ଭୋଗିବ ନାହିଁ ତ
ଶାନ୍ତ ଏ ଅରଣ୍ୟାନେ ?
ଲଗୁ, ଲଗିଛୁ ତ ପ୍ରମତ୍ତ
ହୋଇ ସ୍ୱ ଅରମାନେ ।
ବହୁଦୂରେ ଯାଇ ମିଳିଲେ
ମୁନ ଜାନଙ୍କ ପାଶେ;
ଅଇମାନେ ବେଢି ରହିଲେ
ତଳେ, ଡାଳେ, ଆକାଶେ ।
ଶ୍ୱେତ-ଶୁଭ୍ର-କେଶ ବହୁତ-
ବପ୍ର ପୌରୁଷ-ମୁରତ
ବାଲ୍ମୀକ ମହର୍ଷି ସମୀପେ
ଦେବଗଉଡ଼ୀ ସଙ୍ଗ
ବସିଲେ ଯେମନ୍ତ ଭୁଖାରୁ
ତନୁ ହୁମାଦ୍ରି-ତଳେ
ତପସ୍ୱିନୀ ଉମା ମହନେ
ରହିଛନ୍ତି ବସିଲେ !
ମୁନ ଅଗମନେ ଜାନଙ୍କ
ଶୋକ ତଳେ ନବର୍ତ୍ତ,
ହୃଦୟରେ ହେଲା ସ୍ପନ୍ଦିତ
ଚନ୍ତା-ଚକ୍ର-ଆବର୍ତ୍ତ ।
ବୋଇଲେ ମହର୍ଷି ସୀତାକୁ,
"ବତ୍ସେ, ପାଉଛି ଜାଣି,
ବରବ-ବପଦ ତୋହର
ବହୁଅଛ ଉଚ୍ଚାଣି ।

---

* ସମ୍ବଲପୁର ଜଲପ୍ରପାତ ମହାନଦୀର ଗୋଟିଏ ବପ୍ରଙ୍କର ବଶମ ସ୍ଥାନ ।

ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ ଗଇ ସଦନ
ଥାଏ ସାଗର-ଅଣେ;
ଲଙ୍ଘେ ଶିଳା-ଶୈଳ-ସକଟ,
ଯେବେ ବରୁଷେ ଅଣେ ।
ବାଉଧ-ସଙ୍ଗମେ ବସୁରେ
ସବୁ ବଗତ କ୍ଲେଶ,
ଜୁରସ୍ୱ ଜୀବନେ ନ ରହେ
ଆଉ ପ୍ରବେଦ ଲେଶ ।
ବଧ୍ୱବଶେ ଉଠି ମଧ୍ୟରେ
ଯେବେ ଭର୍ତ୍ତୁ ବେଦ
ବାଲସ୍ତୁପ ଦଏ ସଉତ
ଦିଜୁ ହୃଦସ୍ୱ ଛେଦ,
ସଉତ ମଉ ତ ନ ପାରେ
ତାର ଜୀବନ ଛାର,
* ହୃଦସ୍ୱ ପ୍ରସାଉ ରଖଇ
ଢୋଇ ହ୍ରଦ ଆକାର ।
ଅବଳ ସେହୁ ଦଶା ମା,
ଭବେ ସଞ୍ଚୁ ତୋର,
ଚନ୍ତାହୁ ଭୁ ବୃଥା ନ କର
ତତାସ୍ୱରୂପ ଘୋର ।
ଶୁଣୁର ତୋ ମୋର ସୁ ହୃଦ,
ସେହୁପର୍ ତୋ ପିତା;
ଅଙ୍ଗକୋଡେ ରହ ଅଣ୍ଡମେ
ମଣି ସଂସାର ଚିତା ।
ମୋ ଅଣ୍ଡମେ ତୋର ନ ଧ୍ୱବ
କଉଣସି ଭାବନା,
ଜନମିବ ଯେଉଁ ସନ୍ତାନ
ତାରପାଇଁ ଭାବ ନା ।"
ମୁନ-ବାଣୀ ଶୁଣି କାନଙ୍କ
ମୁନ-ଚରଣ-ତଳେ
ପଡ ଛଟି ପଣ୍ଡ ଘୋଚୁଲେ
ନଜ ବସନାଞ୍ଚଳେ ।

---

* ଚଲବାଙ୍ଗଗତା ନଦୀମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଏଠାର ବର୍ଣ୍ଣନ ।

"ସାରସ୍ୱତଜଗ ତୁଅ ମା"
ବୋଲି ଶୁର ଅଣିଷ
ଦେଇ ଆସାଦିଲେ ମଥୁରେ
ମୁନ-ମଣ୍ଡଳାଧୀଶ ।
ସ୍ୱନଷ୍ଟ ବୋଇଲେ, "ଅସ ମା,
ଅଜ୍ଞ ନ କର ମଠ;
ବ୍ରମାଣ୍ଡମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟରେ
ରହୁ ମଣ୍ଡ ମୋ ମଠ ।"
ବସ ବସ ଅଛୁ ଧଇ ଗୋ
ବେଗେ ବ୍ରମାଣ୍ଡମାନେ,
ବୋଲନ୍ତେ ମଦର୍ଷି, ଜନ୍ୟାଏ
ତାହା ବଲେ ସ୍ଥାନେ ।
ଝଣାଝଣି ଦୋଇ ସଙ୍ଗଳ
ଗୁରୁ ପେଝକାମାନ
ଧର ବେଚି ତାଙ୍କୁ ଖାଦରେ
ଜଗଇଲେ ପ୍ରସ୍ଥାନ ।
ପ୍ରଦାର ପ୍ରଦାର ଘାବୁଡା
ମୁନ ଦୁର୍ଗଡ-ଶିରେ
ରମ-ଦୁବ-ପ୍ରେମ-ସ୍ଥଇମା —
ଅଗେ ଗ୍ଲଇଲେ ଧୀରେ ।
୧ ଦଖାସ୍ତ-ବସନ ମଦର୍ଷି
ଦେଲେ ଅନୁରୂପମ,
୨ ପଛେ ବଇଦେହୀ ଦଶିଲେ
ଜାନୁ-ପାଖଡ-ସମ ।
୩ ବୃତଖଲ ସେହ ପାଖଡ
ଦୁଃଖ-ଅଣ୍ଡବ-ଅଣ୍ଡେ,
ଅନୁରୁ ଚହଁରେ ବଜ୍ରକୁ
ଖଲେ ଉଦ୍ଗଳ ବଣ୍ଡେ ।
ମଦାଯତ ମଦାସଙ୍ଗଳ
କଥାବାର୍ତ୍ତା ସତଳ
ଶୁଣୁଥିଲେ ବସି ବଡଗଣ —
ଦଲ ନ ଚର ଚଲ ।

---

୧ ଅନୁରୁ - ସୂର୍ଯ୍ୟଖାରଥି । ୨ ଦୀଖଡ — ଚରଣ । ୩ ଅଣ୍ଡ— ପାଣି ।

ଦେଖନ୍ତେ ତାହାଙ୍କ ଅଶ୍ରମ —
ଥରମୁଖେ ଗମନ,
ପ୍ରମୋଦରେ କଲେ ନିଷ୍ପନ
ଦୋଇ ପ୍ରପଞ୍ଚ-ମନ ।
ବାଜଗଲ ପର୍ ଶାନ୍ତିର
ଶଶ-ବଜପ୍ ଘୋଷ !
ନାଚ ନାଚ ମୃଗ-ଶାବକେ
କଲେ ପ୍ରକାଶ ତୋଷ ।
ନବ ଅଭିଥିଙ୍କ ମୁଖର୍
ମଣି ସ୍ନେହ-ସାଗର
ସବୁଣ୍ଡ ନସ୍ତନେ ଅନାଇ-
ଥାନ୍ତି ଥରର୍ ଥର ।
ନସ୍ତ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ରୂପେ ଚରନ୍ତି
ଶାନ୍ତି-ପୁରକୁ ବଜେ
ଅଶାନ୍ତି-ସାଗର-ଉତ୍ଥିତା
ସ୍ୱପ୍ନ-ରମଣୀ ନଜେ ।
* ଝେଟ ଚନ୍ଦ୍ରବତ ବରହ
ବେକ ପଛରେ ରହ
ଗଲଲେ ଉରସ୍ପ ପାର୍ଶ୍ୱରେ
ଶତ ଶତ ବରଷ୍ପ ।
ସୁହୁମାର ବର-ଶାବକେ
କରେ ଝେଟ କମଳ
ଠେଲ୍ ଠେଲ୍ ଦୋଇ ଗୁଲଲେ
ସଙ୍ଗେ ଦଳକୁ ଦଳ ।
ପାଦପେ ଫୁଲିଲ ପଲ୍ଲବ
ଶୋଇ ସ୍ପର୍ଶ-ସୁଖକେ,
ଧାତ ଧାତ ଶ୍ୱେତ ପତାକା
ଉଡ଼ି ଦୋଇଲେ ବକେ ।
ମଧୁରେ ଗାଇଲେ ଦୋଇଲ—
ନୂଳ ମଙ୍ଗଳ-ଗୀତ,
ଅଜ-ସ୍ୱନେ ଜସ୍ପ-ଶଙ୍ଖର
ଧ୍ୱନି ଢେଲ୍ ବ୍ୟାପ୍ତି ।

---

* ବର୍ହ—ମସ୍ତୁରପଖ ।

ବାଇମାର ଜଡ ବୃକ୍ଷରୁ
ଢୋଇ ମୁଚଡ-ମୁକ୍ତି
ଶୁଚ ସାଶ୍ୱଦଳ ମାର୍ଗରେ
କଲେ ପୁଷ୍ପ-ବୃଷ୍ଟି ।
ବନାଘନା-ଘାପ ଜଉଲ,
ଏଣେ ଗୋଧୂଳ-ଭାଗ୍ୟ,
ବତ୍ତଳେ ଗ୍ରଷ୍ଟ ଅଶ୍ରମେ
ଘ୍ରମ-ନସ୍ପନ-ଭାଗ୍ ।
ବାଲ୍ମୀକ ଜଦେଶେ ଉଃଜେ
ସବୁ ପେଙ୍ଗକା ଥୋଇ
କନ୍ୟା ଏକ ଦେଲ ସତୀଙ୍କ
ମୁଖ-ମଣ୍ଡଳ ଧୋଇ ।
କନ୍ୟା ଏକ ଜଳ-କଳସ
ଭାଙ୍ଗି ଭାଙ୍ଗି ଚରଣେ,
ତା ଦସ୍ତରୁ ନେଇ ସ୍ୱପଦ
ପ୍ରକ୍ଷାଳଲେ ଅପଣେ ।
ସତୀଙ୍କି ବସାଇ ସୁତାଏ
ମୃଦୁ ପଲ୍ଲବାସନେ
ଫଳ ମୂଳ ଅଣି ସମଶେ
ଦେଲ ପଣ୍ଡିବାସନେ ।
ଅନୁକମ୍ପା ନାମେ ବୃଦ୍ଧାଏ
କର ସତୀଙ୍କି କୋଳ
ଘୋଚ୍ଛ ଦେଲେ କର-କମଳେ
ତାଙ୍କ ଶ୍ରାନ୍ତ କପୋଳ ।
ମମତା-ପ୍ରପାତ-ସେନେହ-
ସ୍ୱଚ୍ଛ ଉତ୍ତଳ ଜଳ
ଘକାଇ ସତୀଙ୍କ ଘଗ୍ନଶ
ପ୍ରାବ କର ଶୀତଳ,
ମୁଖ ଗ୍ଲହଁ ଗ୍ଲହଁ ବୋଇଲେ
ଧୀର କୋମଳ ଭାଷେ,
"ମୋ ଭାଗ୍ୟରୁ ମାଥ ଅର୍ସିନ୍ଥ
ଅଜ ଭୁ ମୋର ପାଶେ ।
ସ୍ୱଜଗତଜେଷ୍ଠ ମାଥ ଭୁ
ହସ୍ତି-ପଜର ତୋଇ

ଚମ୍ପୁଣ୍ଡି କରି ଉଦ୍ଭବ
କଲୁ ପୁଣ୍ଡୀର ମୋର ।
ଦନଘାଡ କର ନ ଥିବୁ
ପର୍ କଛ ଅଦାର;
ସ୍ୱଅ କରୁଥିବ ଗରବେ
ଚଳ ଘାଦପ୍ରହାର ।
ଖାଅ ମା ! ଖାଅ ମା ! ମା-ଘରେ
ମୋର୍ ଏ ଅଛୁ ଲଳ,
ଗ୍ରହଁ ଇହୁଛନ୍ତ ତୋତେ ତୋ
ଏହୁ ସଖୀସମାଜ ।"
ବୋଲ୍ କଛୁ ଦେଇ ଧଗ୍ଇ
ଦେଲେ ନାରଙ୍ଗୀ-କଳ,
ଗୋଟ୍ଟ ଗୋଟ୍ଟ କର କର୍ପୂର —
କାନ୍ତ ପର୍ କଦଳୀ,
* ଖଜ ଘନ କର ଚୁଲକ
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ପନସ,
ସୁମଧୁର ପିଣ୍ଡ ଖର୍ଜ୍ଜୁର
ସଢକାର ସରସ ।
ବାରମ୍ବାର ବୋଲ ମଧୁରେ
"ଧୀରେ ଭୁଞ୍ଜ ମା ଭୁଞ୍ଜ",
କରେ ଦେଲେ ଭୃଙ୍ଗି କରକ —
ମଜ୍ଜି ପୁଞ୍ଜକୁ ପୁଞ୍ଜ ।
ଅବଶେଷେ "ଆଉ ଦଣ୍ଡେ
ଆଉ ଦଣ୍ଡେ" ବୋଲ,
ଭୁଞ୍ଜାଇଲେ ସେନ୍ତ ସଙ୍ଗକି
ଅଠ ଦଶୋଟ ବୋଲ ।
ମାତୃ-ସ୍ନେହ-ସୁଖ ନ ଥିଲେ
ବୁଝି ବାଲ୍ୟ-ଜୀବନେ,
ସେହୁ ସୁଖ ସଜ ବୁଝିଲେ
ଅଜ ବାଲ୍ମୀକି-ବନେ ।
ଅତମନ କର ଜାନକୀ
ଫଳ-ଭୋଜନ ଶେଷେ

---

* କଲତ—କେନ୍ଦୁ ।

* କାଷ୍ଠ ଆସନରେ ବସିଲେ
ତାପସୀଙ୍କ ଜଦେଶେ ।
† ତୁମାଙ୍କର ଦେଲ କୋରଙ୍ଗୀ
ଫଳ ଦେଖାଙ୍କ ଜରେ,
ମୁଖେ ପକାଇଲେ ସ୍ୱମୁଖୀ
ତାହା ଯେଜ ସାଦରେ ।
ଜନ୍ୟା ଏକ ଅଣି କୋମଳ
ଶୁଷ୍କ ଘାବାର ନାଇ
ଶଯ୍ୟା କରଦେଲ ଭହିଁରେ
ପାର ଦରଣ ଗଲ ।
ପଖୀ ଦୁଇ ତହିଁ ଉହୁଲେ
ବଇଦେହାଙ୍କ ପାଶେ,
ଅଭ୍ୟାନେ ହେଲେ ଅନ୍ତର
ଜଳ ଜଳ ଅବାସେ ।

---

* ସୀତା ସର୍ବତ୍ର ଥିବାରୁ ଜଳସ୍ଥାନ ଅବଶ୍ୟକ । † କୋରଙ୍ଗୀ — ଗୁଜରାତ ।

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

ଗୋପୀ ।

ମଙ୍ଗଳେ ଅଇଲା ଉଷା ବକତ-ଗୁଙ୍ଗାବ-ଦୃଶା
ଜାନଙ୍କା-ଦର୍ଶନ-ତୃଷା ହୃଦସ୍ପେ ବହୁ,
କରପଲ୍ଲବେ ମାଦାର— ମୁଭା ଧର ଉପହାର
ପଙ୍କଜ ବାସ-ବାଦାର-ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ରହୁ,
୧ କଳକଣ୍ଠ-କଣ୍ଠେ କହୁଲା,
"ଦରଶନ ଦଅ ସଉ, ଗଉ ପାହୁଲା" । ୧ ।

ଅରୁଣ କଷାପ୍ଟ ବାସ, ଲୁପ୍ତ ଜାଣ୍ଡ ବକାଶ,
ପ୍ରଶାନ୍ତ ରୂପ ବଶ୍ୱାସ ଦଅନ୍ତୁ ମନେ,
ଜେଉଁ ଯୋଗେଶ୍ୱର ଅସି ମଧୁର ଶ୍ରେଷ ଆଶ୍ୱାସ
ଡାକୁଛନ୍ତୁ ଦୁଃଖଗ୍ରହି-ଉପଶମନେ;
ଦେବାପାଇଁ ନବ ଜୀବନ,
ସ୍ୱର୍ଗ ବ ଓହ୍ଲାଇଛନ୍ତୁ ମର୍ତ୍ୟଭୁବନ । ୨ ।

ସମୀର ସଙ୍ଗୀତ ଗାଏ, ଭ୍ରମର ଙ୍ଗଣା ବଜାଏ,
ସୁରଭ ନର୍ତ୍ତନେ ଥାଏ ଉଷା ନଦେଶେ;
ଲୁମ୍ବାଝୁଅ ହୋଇ ଘଃ ଅରମ୍ବିନ୍ଦ ସୁବଘାଟ,
୬ କଳଙ୍ଗ ଅଇଲା ଘାଃ ମାଗଧ-ବେଶେ,
ଲଇବ ମଧୁରେ କହୁଲା,
"ଉଠ ସଉ ସୁନ୍ଦରୀଣି, ଗଉ ପାହୁଲା" । ୩ ।

ମୁନ୍ଦ-ମୁଖ-ବେଦ-ସ୍ପନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଲ୍ଲ ଶ୍ୟାମବନ,
ଉଠିଲା ବେଦ ଗଗନ ଉଚ୍ଚ ଓଁକାର,
୩ ବୈରୁଣ୍ଠେ ଦେଇ ଚୁପଉ ଅନନ୍ତ ଶ୍ରୁତର ଗଉ
ବହୁଲା ବ ପରସ୍ପରା ଙ୍ଗଣା ଝଙ୍କାର;
ବେଲ୍ଲଁ ବେଲ ବନ ଉଦ୍ଭଳ,
ମଣ୍ଡବଲେ ଯେଉଁ ବଉ ଅସିଲା ବଳ । ୪ ।

---

୧ କଳକଣ୍ଠ — କୋକଳ ।
୬ କଳଙ୍ଗ — କଳଭପାଢ଼ି ପକ୍ଷୀ । ମାଗଧ — ଘଃ । ୩ ବୈରୁଣ୍ଠ — ବଷ୍ଣୁ ।

ଏକାଳେ ବ୍ରହ୍ମଗୃହିଣୀ ଅନୁକମ୍ପା ତପସ୍ୱିନୀ
ଅତି ନିକଳଙ୍କଳା ପାଶେ ଗମ୍ଭୀରେ
ବୋଇଲେ, ଜଠ ବୈଦେହୀ, ଜ୍ୱଳା ସକୁମାରଦେହୀ
ଅହିଲ୍ୟ ଦର୍ଶନ ଦେଇ ତୋର ବଧିରେ;
ତମସା ବହୁଛ ଅନାଇ
କୋଳ କର ଥରେ ସୁଖ ଲଭିଯାଇଁ । ୫ ।

ଋ ପଦ୍ମ-ତୁଦ-ଶିଶିର— ବନ୍ଦୁରେ ଖର-ରଶ୍ମିର
ପ୍ରଭବ୍ୟ ପରି, ଷର ବ୍ରହ୍ମ ମୁଦ୍ରା
ଶୋକଜର୍ଜରିତ ଚତ୍ର— ଫଳକେ କର ଚର୍ଚ୍ଚିତ
ହେଲେ ଅସନ୍ତୁ ଉତ୍ଥିତ ଜାନକୀ ସତ୍ତା,
ନମି ଅନୁକମ୍ପା ପଦ୍ମରେ
ବନ୍ଦଲେ ଉଷାର ପଦ ସବନସ୍ପର୍ଶରେ । ୬ ।

ବୋଇଲେ ତାକୁ ପ୍ରଶଂସି, "ତୁମ୍ଭେ ଭମିର-ବଧ୍ୱଂସି-
ରବ ଅଗମନ-ଶଂଶୀ ତୁଅ ଫସାରେ,
ତୁମ୍ଭ କୋମଳ ତରଙ୍ଗ କରେ ଜ୍ୟୋତି ଆହରଣ
ତହିଁ ଯାଉଛ ଶରଣ ଦୃଢ଼ ଆଶାରେ;
ଶୁଭ୍ର ସତ୍ତରଭ ରହିକେ,
ଶୁଭ-ସଙ୍ଖାଦଳ ତୁଅ ରଘୁବଂଶିକେ" । ୭ ।

ଉଷ୍ଣ ତୁଦପ୍ରେ ଗଡ଼ି— ଶେଷରେ ଅଗ୍ନିମ-ଧାଶୀ
ତମସା ନର୍ମଲ-ଗାଢ଼ୀ ପବନ-ଧାତ୍ର
ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ତୁମ୍ଭୁମ ବହ୍ନ ସ୍ୱବାହିତ ଗାର ହିଂସ୍ର
ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦୀପ ଇତ ପ୍ରତ୍ୟୁଷ ଭାସ୍ୱ,
ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ ମୀନ-ନସ୍ପନେ
ଗୃହିଁଥିଲା ସୀତା-ସତ୍ତା-ଶୁଭ୍ରଗମନେ । ୮ ।

ଉଷ୍ଣକୁ ତାପସକନ୍ୟା — ଗଣଙ୍କ ଅଦର-ବନ୍ୟା—
ପ୍ଲାବନେ ଜଗତ-ଧନ୍ୟା ସଙ୍ଗ-ଉତନ
ବାତାର ଅବଗାହନେ ଅନୁକମ୍ପାଙ୍କ ଗହଣେ
ତମସା ଧାର ବହନେ କଲେ ଗମନ;
ସତ୍ତାଙ୍କି ତମସା ଅଙ୍କରେ
ଘେନ ସ୍ନେହେ ଅଲଙ୍ଗିଲା ତରଙ୍ଗ-କରେ । ୯ ।

ଋ ଖରରଶ୍ମି— ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

ଅମୃତ ମଧୁର ସ୍ୱରେ ବୁଝିଲ ପରିତୋଷରେ,
"ମାଆ ଗୋ, ମୋ ମାନସରେ ନ ଥିଲା ଆଶା,
କରିବ ଅଙ୍କେ ବିହାର ଗଜଲକ୍ଷ୍ମୀ-ହୃଦୟହାର
ସୀତା କର ପରିହାର ଭୋଗ-ପିପାସା;
ସ୍ୱୟମ୍ବରା ମୋତେ ସଭାରେ
ବୋଲିବେ ତୋ' ଯୋଗୁଁ ଏକା ପରିଷଂସାରେ । ୧୦ ।

ବନେ ବନେ ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ଗଣ୍ଡୁ-ହୃଦୁକେ ନ ଭ୍ରମି
ବନ୍ଧୁ ବାଧା ଅଭିଳଷି ସ୍ୱଚ୍ଛ ଜୀବନେ,
ଅନ୍ଧାର ଦୁଃଖ ନ ଗଣି ଆଲୋକ ସୁଖ ନ ମଣି
୧ ଗଲଛୁଁ ଦୂର ପରଣୀ ନତ ବଦନେ;
ଜନମ କରୁଛୁଁ ସଫଳ
୨ ତୋସ୍ଥ-ଦାନେ ତୋଷି ଗୁରୁବାନ୍ଦି-ସକଳ । ୧୧ ।

* ମନାଦଙ୍ଗ, ଗୋଦାବଙ୍ଗ ଯେ ସରୁଗୁଣେ ମୋ ସର
ତଥାପି ବର୍ଦ୍ଧନ କରିଛନ୍ତି ଗୌରବ
ଲଭ ତୋ ପଦରୁ ପଦ— ଭଉ ଅଷ୍ଟସ୍ୱ ସମ୍ପଦ
୪ ଦନ୍ତଷଦ-ପଦ-ପ୍ରଦ ଅଙ୍ଗ ସୌରଭ;
ତାହା ଥିଲା ମୋର ବାଞ୍ଛିତ,
ତଦଭାବେ ଦେଇଥିଲ ମନେ ଲାଞ୍ଛିତ । ୧୨ ।

କରିଥିଲ ଶୁର କର୍ମ ତୋଲି ଆଣିଦେଲ ଧର୍ମ
ସମସ୍ତେ ତୋତେ ମୋ ମର୍ମବାସନା ଜାଣି,
ପାଇଛୁଁ ଦୁର୍ଲଭ ଧନ କରିବ ତୃପ୍ତି ସାଧନ
ନତ କର ସମ୍ବୋଧନ ତୋଳହୁ ଆଣି;
ଅଙ୍ଗ ପରିମଳ ତୋହର
ହେବ ମୋର ଜୀବନର କଳୁଷ-ହର । ୧୩ ।

ମୋ ତୋଳ-ଲୋଳ ତପଳ ସାରସ ମଣ୍ଡଳଦଳ
* ତୋଳ ଯୁଗଳ ଯୁଗଳ ବଳ ପଙ୍କଜ
ତୋ ସ୍ତନ୍ୟମସ୍ୱ ଶଙ୍କର— ଖାଇନେ ଦୂତ ମୋ ଜୀବ—
ପାନେ ବହିଥିବେ ଚରଦନ ମୋ କଉ;
କଳନାଦ-ଛଳେ ତୋ ଯଶଃ
ଗାଇ ମୋ ଶ୍ରୁତ ତୋଷିଥିବେ ଅନନ୍ତ । ୧୪ ।

---

୧ ସରଣୀ—ପଥ । ୨ ତୋସ୍ଥ—ପାଣି । * ମନାଦଙ୍ଗ—ଚତୁରୁତ୍ତର ବିରନଦୀ । ୪ ଦନ୍ତଷଦ—ଦେବତା । * ତୋଳ—ତନ୍ତବାତ ।

ପଉତ୍ରତା-ଅଙ୍ଗେ ଲାଗି ପବିତ୍ର ହେବାର ଲାଗି
ବ୍ରତଘ୍ନ-ବାସ-ବିରାଗୀ ପ୍ରଭୁନମାନ
ଦୂରୁଁ ଦୂରୁଁ ହାସି ହାସି ଧାଇଁଥିବେ ଲସି ଲସି
ପ୍ରମୁଖିବେ ଅସି ଆସି ତୋ ସନ୍ନିଧାନ,
ସ୍ନାନ ସମୟେ ମୋ ପସ୍ପରେ
ଦସ୍ୟାମସ୍ପି ! ନ ପେଲରୁ ତାଙ୍କୁ ପସ୍ପରେ । ୧୫ ।

ମୋ କୂଳେ ଗୁଳ ଚରଣ କରିବୁ ମା ବିଚରଣ-
ବ୍ୟପଦେଶେ ବିଚରିଣ ଅମର କାନ୍ତ,
ତା ଲଘୁ ବନ ପାଦପ- ଗୁଳ ହୋଇ ଦପଦପ
ବହୁବେ ଅମର-ଦର୍ଥ ବହୁବେ ଶାନ୍ତ;
ପଲ୍ଲବେ ପାଟଳ ଶ୍ୟାମଳ
ରୁଚର ରୁଚ ରହୁବ ଚର ଜମ୍ପଳ ।" ୧୬ ।

* ସୀତା ବୋଇଲେ,"ପଗାର— ମଧୁର ଏ ସ୍ୱଚ୍ଛ ନୀର;
ନୀର ନୁହେଁ, ଜନନୀର ସ୍ତୀର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ;
ଗିରି-ସ୍ତନୁ ବିନିସୃତ ହୋଇ ଆସୁଛ ଅମୃତ-
ଧାରା ଘର ସୀତା ମୁତଜଲଘା ଲକ୍ଷେ;
ଓହୋ ତୁ ତ ମୋ ମା ଏ ଦେଶେ,
ମୋ ଦୁଃଖେ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ-ବକ୍ଷା ତନଘା-ବେଶେ । ୧୭ ।

ଛେଦ ରେଦଅଛୁ ପୃଷ୍ଠ ସେ ପାଖ ଦେଇଛୁ ଦୃଷ୍ଟି
ତଥାପି ସୁତାକୁ ତୁଷ୍ଟି କରିବାପାଇଁ
ମିଶାଇ ସ୍ନେହ-ଲୋଚନ ପ୍ରୀତି-ମଧୁର-ବଚନ-
ବନ୍ୟାସେ ସୃଷ୍ଟି ରଚନ କରୁ ଗୋଛାଇ;
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ମା ତୋ ହୃଦସ୍ପ,
ମୋ ଦୁଃଖ-ଅତପ ପାଇଁ ବାଲୁକାମସ୍ପି । ୧୮ ।

ରମ୍ୟ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟେ ସେ ସୀତା ଲୋକ-ଲୋଚନେ ଦୃଷିତା
ହୋଇ ଚର ନିର୍ବାସିତା ସେ ତୋର ମତେ
ନଳ ପଉତ୍ରତା ଧର୍ମ — ବଲେ ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ
ପବିତ୍ରକରଣେ ଷମ ହେବ ଜଗତେ;
ମାତା ବୁଝେ ସୁତା ବେଦନା,
ମାତା ନେତ୍ରେ ଦଗ୍ଧ-ମୁଖୀ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନା । ୧୯ ।

---

* ପଗାର—ନାଉଣିଆ ଜଳ ।

ତୋ ଗୀର ଚର ଅଶ୍ରୁସ୍ତ ଦେଲଣି ମୋର ନଷ୍ଟସ୍ତ,
ଭରସା ତୋ ଶାନ୍ତମସ୍ତ ପଦକମଲେ;
ଶୂନ୍ୟ ଯାର ଚତ୍ତଚର, ଜନମ କୋଳ ମାତର
ଚାର ଅଦର-ଆକର ମଧ୍ୟମଣ୍ଡଳେ;
ଜନମ ଯା ରହୁଗରଜ୍ଞା,
କାହିଁକ ସେ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଲୋଡବ ଅବା ।" ୨୦ ।

ସ୍ମଣୀତଳ ସ୍ମନର୍ମଳ ପବତ ତମସା-ଜଳ,
ତଥା ସ୍ମଗ୍ଧବ ସକଳ ମୁନସ୍ମତାଙ୍କ;
ସ୍ନେହେ ତମସା ଚଞ୍ଚଳ କର ପ୍ରତାବମ ଛଳ
ହେଇଗଲା ଅବଳ ସ୍ୱରୂପ ତାଙ୍କ;
ଅଲଙ୍ଗନେ ତାଙ୍କ ବସ୍ତହେ
ବସ୍ତହ ମିଶାଇ ଦେଲା ଶୀଘ୍ର ସାସ୍ତହେ । ୨୧ ।

* ସତତ ସୀତା ସକାଶ ଇହ ଗ୍ରହିବା ସକାଶ
ପାଇ ଶୁଭ ଅବକାଶ ଏହି ଉପାସ୍ୟେ,
ଦୋଇ ବନ୍ଧୁନେତ୍ରବତୀ ବନ୍ଧୁ ମୁଦ ବନ୍ଧୁ ମତ
ଲଭ କଲ ବୁଦ୍ଧିମତୀ ଅନେକ କାସ୍ୟେ;
ସମଧର୍ମ ସମଗୁଣରେ
ମିଶି ମନ ତୋଷ ଲଭେ ବନ୍ଧୁ ଗୁଣରେ । ୨୨ ।

ସମସ୍ତେ ଅବଗାହନ ବଢ଼ାଇ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ
କର ବାଲ୍ମୀକ ଚରଣ କଲେ ବନ୍ଦନା;
ଅଶିଷେ ମୁନ-ସ୍ମଙ୍ଗବ ବୋଇଲେ,"ଜ୍ଞାନ-ଭବବ-
ଅର୍ଚ୍ଚନେ ସ୍ମସିଦ୍ଧି ଲଭ କର ସାଧନା;"
ବଶେଷେ ସୀତାଙ୍କୁ ସାଦରେ
ବୋଇଲେ,"ବରସ୍ମୂ ତୁଅ ଅପ୍ରମାଦରେ । ୨୩ ।

ନନ୍ଦନ ! ତୁ ଏ ଆଶ୍ରମ- ସାଦପଙ୍କୁ ସ୍ନେହ ଶ୍ରମ
ପ୍ରସ୍ଥୋଗେ ନନନୋପମ କର ସତନ;
ସେଗ୍ଭବେ ତୋ ଅନୁଭବ ସ୍ମଗ୍ଭବେ ଦେବ ସମ୍ଭବ
ଭବେ କେମନ୍ତ ଦୁର୍ଲଭ ସୁଭ-ଭଚନ;
ଅନୁକମ୍ପା ଥିବେ ନସ୍ମତ
ସକଳ ଅଗ୍ଭର୍ବ ତୋର ମୋଚନେ ଭତ ।" ୨୪ ।"

---

* ସକାଶ—ନକଟ ଓ ନମିତ୍ତ ।

ମୁନୀନ୍ଦ୍ର ଆଦେଶ-ମତେ ଚତୁଃ ଚରଣେ ସମସ୍ତେ
କମଳ-କୋମଳ ହସ୍ତେ କଳସ ଧରି,
କନ୍ୟାମଣ୍ଡଳେ ଜନତ— ସ୍ତନ-କାନ୍ତି ଜକଜକ
ଝଟକି ମଧ୍ୟେ ଦରକ-ପ୍ରଭଙ୍କି ପରି;
ଉପବନ କଲେ ଗମନ,
ବଡ଼ାଇଲ ବନ ଶୋଭା ଯାଇ ସେ ଧନ । ୬୫ ।

ବନ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଦ୍ୱାରେ ସୀତା ଗଳନ୍ତେ ସେ ଉତ୍ଥପିତା
ମଉରେ ଦୋଇ ଛୁଟିତା ଲବ-କରଣେ,
୧ ଦାସ ପଲ୍ଲବ ଅଧରେ ମଞ୍ଜୁ ମୟୂକ ରବରେ
ମଣ୍ଡି ଲଦିଲ ଆଦରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶେ;
ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେଇ ରଙ୍ଗ ଶାଳୁଲୀ
ପାଦ୍ୟ ଦେଲ ଦୁବାଦଳ ହୁନ-ପଟ୍ଟଳୀ । ୬୬ ।

ସ୍ଥଳକମଳ ଆସନ- ଦେଇ, ପ୍ରଭସମ୍ଭାଷଣ
କଲ ଶାରକାଭ୍ୟଷଣ ଛଳେ ମଧୁରେ;
ଶରଦ ସରସୀ ଜଳ ଫୁଟାଇ ନବ କମଳ
ଅଚ୍ଛନେ ଯଥା କଲ-ହଂସବଧୂରେ;
ବୋଇଲ୍ଲ, "ପାହୁଲ୍ଲ ସଜଳ,
ତୋ ପଦ-ଅରୁଣେ ମୋର ଖେଦ-ରଜନୀ । ୬୭ ।

ତୋତେ ମୁଁ ରାଗ-ବଶତଃ ଲଘ ନରପୁଷ୍ପ ସତ-
କର ଅସୀମ ଦୁସତ ଅନୁଭବିଲେଁ,
ଚଉଚୁଣ୍ଡ-ଦୁଇଭ୍ୟକା ଦ୍ୱେଷ-ସେବତ ଦଣ୍ଡକା
ଯାବ୍ଦାବ-ପାର-ଲଙ୍କା-ଅଶୋକାରଣ୍ୟେ,
ଅଟେ ଥୋଇ ତୋତେ ଆଦର୍ଣ୍ଣ,
ଗଣିଲ ଗ୍ରୀଷ୍ମ-ପ୍ରତିମା ତଦ୍ଦ ବର୍ଷ । ୬୮ ।

୬ ଯେତେବେଳେ ପୁଷ୍ପକରେ ବାନ୍ତ ଗଲୁ ପୁଷ୍ପରେ
ଉଲ୍ଲା ଦୋଇ ପୁଷ୍ପକରେ ମୃଗନୟନେ,
ଉର୍ବ୍ବେ, ଗୁହଁ ବଷାଦରେ ତୋତେ ମସୃଣ ନାଦରେ
ଂ ଡାକୁ ଯେ ଥିଲ ସାଦରେ ଦୀର୍ଘ ଅପ୍ତନେ,
ସଖୀ କଥା ଦୁଇ ମନରେ
ଅତିକ୍ରି ଚ ସପ୍ତି, ଅଛ ଏତେଦନରେ । ୬୯ ।

---

୧ ମୟୂର—ମନ୍ତୁଳ । ୬ ପୁଷ୍ପକରେ—ପୁଷ୍ପକଉଅରେ ଓ ପୁଷ୍ପଜସ୍ତରେ । ପୁଷ୍ପର—ଅକାଶ । ଂ ଅପ୍ତନ—ମାର୍ଗ ।

ଦୀର୍ଘ ବରଷ ବଶେଷ ସହ ମୁଁ ନ ସହ ଶେଷ—
ଚଲ୍ଲାରେ ତାପସୀ ବେଶ କର୍ ଧାରଣ,
ତୋ ହୃଦସ୍ଥ ଆଦରଶେ ପ୍ରଭବମ୍ବି ସ୍ନେହରସେ
ମହାଇ ତୋତେ ହରଷେ କଇ ବରଣ;
ଧନ୍ୟବାଦ କର ଗ୍ରହଣ,
ଶବ୍ଦା ସବ କଲୁ ଯା ମୋ ବାଞ୍ଛା ପୂରଣ । ୫୦ ।

ଯାଇଥିଲେ ସାଧୁ ସଙ୍ଗ ସଭାବ ହର ଅରଙ୍ଗ
ରହେ, ସ୍ଥିର ନାଲ ରଙ୍ଗ ଯଥା ଗଗନେ;
ସାଧୁ ନିକ୍ଟେ ମନୋରଥ ଢଦାର ନ ହୁଏ ବ୍ୟର୍ଥ,
ତେଣୁ ମୁଁ ହେଇ ସମର୍ଥ ତୋର ଦର୍ଶନେ;
ଭାଗ୍ୟ ଥିଲେ ହୁଏ ଏ ଲବ,
ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଜଲ୍ଲ ସନ୍ତ, ମୋତେ ତୋ ଭବ ।" ୫୧ ।

ବନଶ୍ରୀ ମଧୁମୋଦନ ଗୀତାହୃଦସ୍ଥ ଗହନ
ବରଡ ଦାବ-ଦହନ ଶାନ୍ତ କରଣେ;
ନଗ୍ନନ ଛଦୀସ୍ଫମାନ ଘନପଟଳ ସମାନ
ମାନସେ ପ୍ରଜ୍ଞାସ୍ଫମାନ ହେଲ୍ଲ ସେ କ୍ଷଣେ;
ବୋଇଲେ ଜନକନନ୍ଦିନୀ,
"ଅଜ୍ଞାବନ ହେଇ ତୋର ଜାଗ୍-ବନ୍ଦିନୀ ।" ୫୨ ।

Selections from the writings
OF
Chintamany Mahanty.

(୧)

ବାଣୀପୂଜା

ଆବାହନ

ଗୀତି

ଆସ ବାଣି ସାଶାଯାଣି ଖିଲ-ବାଣୀ-ବଶ୍ୱରାଣୀ
କାବ୍ୟକଳାଠାରୁରାଣୀ କବିଜନଙ୍କ,
ତବ ଗାରୁକନାଯାଇଁ ଆଣାବୋଲା ନେବେ ଗୃହଁ-
ଅଇନ୍ଧ୍ର ବାସନ୍ତୀଲକ୍ଷ୍ମୀ ଫୁଲବରଣୀ,
ହର୍ଷେ ଉଲ୍ଲ ବନସୁନଙ୍କ,
ଗୁରୁ ଫୁଲ-ସିଂହାସନ ବଙ୍ଗରେ ଧର୍ । ୧ ।
ମଳୟ ମାରୁତ କରେ ଧର ପଲ୍ଲବ-ଗୁମରେ
ଅଚ୍ଛ ତବ ଅପେଖାରେ ଖଃଣୀ ଅଶେ,
ଫୁଙ୍କେ ଶୁର ଶଙ୍ଖ ଅଳ ମହାରୁବେ ଢଳ ଢଳ,
ଗାଏ ପିକ 'ଅଗମଗ' ଲୁଃ-ଅବାସେ,
ଫେଇ ଚୁତ ପଣ୍ଡସମୂହ
ଃକଅଚ୍ଛ ବେଃବାକୁ ସ୍ୱର୍ଗ ମୁହଃ । ୨ ।
ଆସ ଦେବେ, ଆସ ପ୍ରାଣେ, ଆସ ମା ଅନ୍ତରେ ଧାନେ,
ମଙ୍ଗଳ ଅକାଂଖା ହୃଦେ ଆଣ ସତ୍ୱର,
ଦଅ ସାଧନାରେ ବଳ ଉତ୍ସାହ ଶକ୍ତି ପ୍ରବଳ
କର ଆତ୍ମା ସୁନର୍ମଳ ସତ୍ୟ ସୁନର,
ପଦସେବା ଯୋଗ୍ୟତା ଭବ
ପ୍ରଦାନ ଗୋ ବେଦ, ଭଗ୍ୟେ ପୁଣ୍ୟ ହଉବ । ୩ ।
ଆଶୀର୍ବାଦ-ଜ୍ୟୋତିଜାଳେ ଧୂଅ ଉଜ୍ଜଳ କଯାଳେ;
ମହମା-ମସୁଖେ ଉଠୁ ହସି ଯେ ଖରେ,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମସୀ ଲେଖାଗାରେ ଲେଖିଦଅ ତାହା ଶିରେ
"ଜବ ଉତ୍କଳିକା" ବୋଲି ସଫଳାକ୍ଷରେ,
ଯେନ ତାର ଭକ୍ତି-ଆରତ
ଗଳ୍ପର ଗୋପନ ବ୍ୟଥା ହଉ ଜ୍ଞାତ । ୪ ।

(୬)

ଲଗାଣ ବର୍ଣ୍ଣ

ଅଣିଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅସଲେ ଅସଲେ
ବରଷି ଯାଉଛୁ ପାଣି,
ଆର୍ଦ୍ର କେଶବାସେ ଅନନ୍ତ ଉଦାସେ
ଯୋଗସ୍ଥା ପ୍ରକୃତ ଗଣି ।
ବେକ ବାସୁନାଏ (୧) ବସାଇଅଛନ୍ତି
ସାଡ଼ମ୍ବରେ ନଦ୍ଦବତ,
ଶୁକ୍ତି ମକମକ ଶୁଭୁଛ ସୁଦୂର-
ନିନାଦତ ଘଣାବତ ।
ଘଡ଼ଙ୍କେ ଇଖୁର ଘଡ଼ଙ୍କେ ଅଙ୍କାର
ଧରେ ନବ ରୂପ ଛବି,
ବଶ୍ୟ-ପରିବେଦରେ ଫୁଟି ଉଠୁଅଛୁ
ଧଳା ଯଜ୍ଞେ ଗାଇ ପଦ୍ୟ ।
ଦଣ୍ଡକେ ପ୍ରକୃତ ହସି ଉଠୁଅଛୁ,
ଦଣ୍ଡକେ ରୁଷୁ ଶ୍ୟାମୁହଁ,
ଥରେ ଥରେ ପୁଣି ଛାଡ଼ ଦେଉଅଛୁ,
ଅସମ୍ଭାଳେ କେନ୍ଦୁ ଲୁହ ।
କପାଇଁ ତାହାର ଏ କ୍ଷଣବସ୍ତୁର,
ଛବି ଏ ରହସ୍ୟ ଜାଣେ,
ହାସ୍ୟ ଗ୍ଲେଦନର ବ୍ୟେରଥ ସମର
ଲଗିଛୁ ତା ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ।
ଜାଉ ଜାଉ ତନୁ ମାଉନ୍ୟ ରଜୁଛୁ
ପରଳ ଘୋଷଲ ପ୍ରାଣ,
ଘନ ଘନ ବକ୍ଷ- ସ୍ପନନ ତାହାର
ମନ-ବନ ହୋଇଯାଏ ।
ତାହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଢାଳେ ଏହୁ ଅଶ୍ରୁ
ପ୍ରେମ ବା ଶୋକସମ୍ଭବ,
ଅଥବା ଏ ବେନ ମଧୁରୁ ତାହାର
ସ୍ୱର୍ଗର ଛଣା ଅମୃତ ।

---

(୧) ବାଦ୍ୟଭାର

ଶୋକାଶ୍ରୁ ବେଳେ ତ ବ୍ୟଥା-ଜଳଦୃଷ୍ଟି
ଦୋଇଥାନ୍ତା ଜ୍ୱାଳାମୟୀ,
ଶୀତଳ ସ୍ପର୍ଶଳ ପୁଣ୍ୟ ଶାନ୍ତିକର
ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ ଏଣୁ ନଷ୍ଟସ୍ୱ ।
ଅଶ୍ରୁରୂପେ ଝରେ ଅଣାଚାରଙ୍କର
ଅନନ୍ତ କରୁଣାଧାରା,
ଲବ ନୁହେଁ ଏହା, ଜୀବନ ପ୍ରବାହ
ଜାଅଇଛୁ ବହିସାରି ।
ଗଢ଼ୁଛୁ ଅଦୃଷ୍ଟ ଜୀବନନାଟିକା
ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ବାଲ୍ୟ ଯୌବନ,
ଏହା ଯୋଗୁଁ ହିନା ସୃଷ୍ଟିଦେଖ ଶୋକ
ଧରନ୍ତୁ ନବ୍ୟ ନୂତନ ।

(୩)

ଅଚିରା ପୁନେଇ

ଅଚିର ସ୍ପନେଇ ପ୍ରବେଶ
ଶୀତ ପଡ଼ଲ ଝଡ଼,
ଅଗ୍ନି ସ୍ତୂପ ଉତ ଖେପିଲେ
ଜନେ ବାର୍ତ୍ତାହୁ ବଳ ।
ବସ୍ତୁ ଜହ୍ନା ଗୁଳ ଗୁଣ୍ଡିଲା
ଶୀତେ ଶିଖା-ସଞ୍ଜଉ, (୧)
ବଦାପ୍ତ ଆଇତ ଅପିଲେ
ଶୀତେ ଜନପଙ୍କତ ।
ସାଧିଗଲା ଯେତେ ଖଉ ସେ
ଶୋଷ୍ତ-ସକ୍ତ ଧରର,
କରୁଛୁ ବସନ୍ତ ତାହାର
ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସତ୍କାର ।
ଅଙ୍ଗତ-ଗୌରବ-ଗୀତକା
ପୁଣ୍ୟକାର୍ତ୍ତିବୁଷିତ
ବପଞ୍ଚୀ ପଞ୍ଚମେ ଗାଉଛୁ
ପିକ ହୋଇ ମୋହତ ।
ମଧୁମସ୍ତ ମଧୁ ସମସ୍ତ
ଦୁଏ ମଧୁ ଜୋଇନା,
ଶୋଷ୍ତ ମଧୁ ଗ୍ରନ୍ଥେ ହୋଇଛୁ
ମଧୁ ଅଧା ସର୍ଜନା ।
ଅଥବା ନିଶିଛୁ ଦୁଷ୍ପରେ
ମଧୁ-ପୁଷ୍ପ ସମ୍ପଦ,
ମଧୁ ତମସ୍ୱିନୀ (୨) ମାଧୁସ୍ତ
ଜବା ଅନନ୍ତପ୍ରଦ ।
ପ୍ରତ୍ୟୁଷ ବାର୍ତ୍ତିକ ସୌତ୍ତଗ୍ୟ
ଏବେ ଅସିଛୁ ଫେର,
ରୂପ-ଦେବେ ଦେବେ ଲହ୍ନିତ
ତାହା ମାଧୁସ୍ତ ହେର ।

---

(୧) ଅଗ୍ନି । (୨) ରାତ୍ରି ।

ଅଟିଗ୍ ଜଉଣେ ଯେସନ
ଜଳ୍‌ଜଳ୍ଲ ଉଚ୍ଚଳ,
ଉଚ୍ଚୁକ୍ତ ତେସନ ଉଚ୍ଚତ—
ଦେଙ୍ଗ-ମୁଖ-କମଳ ।
ସ୍ଥୁଣ୍ଡ ମାନବ ଚେର୍ଦ୍ଦବ
ବାହୁଡବ ଅଙ୍ଗତ,
ବାନ୍ଦୁଡ଼େ ଯେସନ ଜସନ୍ତ
ଦେଲେ ଅଙ୍ଗତ ଶୀତ ।
ଦେଶୋଉଚ-ଯାଗେ ଅର୍ଦ୍ଦିବେ
ଭୁଜ ସ୍ୱାର୍ଥ ଆହୁତ,
ଦସିବ ଉଚ୍ଚଳ-ସ୍ତନଗ୍ର
ଲଗ ଚୁଦ ଜଜୁତ ।

(୪)

କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଚିହ୍ନିଛ କି ଆପଣାକୁ ଆପେ

(୧)

ମହାଗାର୍ଥ ମହାସ୍ୱର୍ଗ ଉହ୍ଲଳ ପ୍ରଦେଶ,
ବଦରଣ୍ଡ ସଦା ସହି ଦଲୀ ଦୁଖୀବେଶ,
ଜନ୍ମିଲେ ଯା ଅଙ୍କେ ଭୁମ୍ବ ବାପେ ଗୋସବାପେ,
ବଏ ତୁମ୍ଭେ ଚହିଛ କ ଆପଣାକୁ ଆପେ ।

(୨)

ପ୍ୟାଚନ୍ଦ ପୁଷ୍କିକର ଯାର ଜଲବାସୁ,
ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରେ ନତ୍ୟ ଜାବ ପରମାସୁ,
ଏକାଳେ ସେ ଅବନତ ଜାତ୍ର ବ୍ରହ୍ମଶାପେ,
ବଏ ତୁମ୍ଭେ ଚହିଛ କ ଆପଣାକୁ ଆପେ ।

(୩)

ନପଃ ଓଡଆ ପୁଦ୍ଦ ପୁରୁଷେ ତୁମ୍ବର,
ଅରୁମାଗ୍ଗ ହୁମାଲସ୍ୱ ଦୋଇ ଥରଦର
କମ୍ପି ଉଠୁଥିଲା ଦନେ ତାଡାଙ୍କ ପ୍ରତାପେ,
ବଏ ତୁମ୍ଭେ ଚହିଛ କ ଆପଣାକୁ ଆପେ ।

(୪)

ପୁଣ୍ୟପୂତ ଦେବସୂତ ସ୍ୱାଧୀନତାଧାତ୍ରୀ,
ଚର ରହୁପ୍ରସବଗ୍ଗ ରହୋଦ୍ଭଳଗାତ୍ରୀ,
ସଙ୍କୁଚତ ସେହ ଦେଶ ପ୍ରତବେଶିମୁଖେ,
ବଏ ତୁମ୍ଭେ ଚହିଛ କ ଆପଣାକୁ ଆପେ ।

(୫)

ଯେ ଦେଶର ସଯୋଗୀତ ଗୁଣା ଅତନମେ,
ଜଗତ ଯା ପଦମୂଳେ ନମେ ସସମ୍ଭ୍ରମେ,
ଜନ୍ମିଲ ସେ ଦେଶେ ତୁମ୍ଭେ ତାର କେଉଁ ପାପେ,
ବଏ ତୁମ୍ଭେ ଚହିଛ କ ଆପଣାକୁ ଆପେ ।

(୬)

ଜନ ଧର୍ମ୍ମ ବତରଣେ ସଦା ଯେ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ,
ଶାଣ୍ଡୀସ୍ୱ ଅଉଧା ଯାର ମର୍ଣ୍ଣଦାଇନ୍ନ,

ସନ୍ତାପିତ ଏବେ ଦାସ୍ୟ ଅଭ୍ୟବ-ସନ୍ତାପେ,
ଜଏ ଭୁମ୍ଭେ ଚଉଁଛ ଜ ଆପଣାକୁ ଆପେ ।

(୭)

ସ୍ତନକର୍ଷ ଉତ୍ତୁଳୀସ୍ଥ ସାର ଜଗେ ଜଗେ
ନ କରନ୍ତ ରସ୍ଥ ରଙ୍ଗେ ଅଥବା ମରଙ୍ଗେ,
ନ ମାର ଅର ଯା ଖଣ୍ଡା ଫେରେ ନାହିଁ ଘାଏ,
ଜଏ ଭୁମ୍ଭେ ଚଉଁଛ ଜ ଆପଣାକୁ ଆପେ ।

(୮)

ସାରଭ୍ୱର ଜରଭୁଷା ଯେଉଁ ସାରମାନେ,
ନ ଥିଲ ଅସାଧ ଶବ ଯାଙ୍କ ଅଧ୍ୟାନେ,
ତାଙ୍କର ବଞ୍ଚନ ସବ୍ ଅଲସ୍ୟ ଅଳାପେ,
ଜଏ ଭୁମ୍ଭେ ଚଉଁଛ ଜ ଆପଣାକୁ ଆପେ ।

(୯)

ଥିଲେ ଦେଶଦାସ ଭୁମ୍ଭ ପିତାମହଗଣ,
ମାଙ୍ଗ ଭୁମ୍ଭେ ମୋଚ-ସଦେ ଉନ୍ମତ୍ତଲଚସ୍ୱନ,
କହ ତାଙ୍କ ସମକଚ ଭୁମ୍ଭେ କେଉଁ ମାପେ,
ଜଏ ଭୁମ୍ଭେ ଚଉଁଛ ଜ ଆପଣାକୁ ଆପେ ।

(୧୦)

ତାହାଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ-ପାସ୍ତ୍ର ଆଉତ୍ତ୍ରନସ୍ୱନ
କରୁଥିଲ ଶତ୍ରୁଜିଣ୍ଡ ଜୀବନ ଶୋଷଣ,
ମାଡଅଛ ଭୁମ୍ଭେ ଦାସ୍ୟ ବଫଳ ପ୍ରଳାପେ,
ଜଏ ଭୁମ୍ଭେ ଚଉଁଛ ଜ ଆପଣାକୁ ଆପେ ।

(୧୧)

ମୁଁ ଜଏ, ପାସୋଇ ସବ୍ ମୁଁହରେ କେବଳ,
କର୍ମ୍ମ ଭେଜ କପାଳକୁ କରଇ ସମ୍ବଳ,
ଚଉଁ ନାହିଁ ଛ ଛ ଜଜ ପଣଗୋସ୍ୱାପେ,
କରୁପେ ଚଟିବ ବଳ ଆଣାକୁ ଆପେ !

(୧୨)

ନବଡ଼ ସନ୍ଧ୍ୟାକୁ ଭ୍ରମେ ମଣୁଅଛ ଉଷା,
ଅନୁଚର ପର ଭୁଷା ପର ବେଶଭୁଷା,
ମଣୁଅଛ ଦାସ୍ୟଗ୍ରେଲ ବ୍ୟାକୁଳ ବଳାପେ,
କେମନ୍ତେ ଚଉଁବ ଦାସ୍ୟ ଆପଣାକୁ ଆପେ !

A selection from the poem "Naraj"

BY

Mrutyunjaya Rath

(Born 1882, Died 1924)

'ବୌଦ୍ଧ ଗାନ୍ଧି ଗଜ—ମଣ୍ଡିତ ନଗ୍ନଜ'
ସତେ କ ଏ ନେତ୍ରେ ବର୍ତ୍ତଇବ ଆଜ ?
ରେଖାଇଲ ଆଦ୍ୟେ ଏହ ଅଗାବନ୍ଧ
ସନ୍ଧ୍ୟାଞ୍ଜନବନ୍ଧ କାଠଯୋଡ଼ୀ-ବନ୍ଧ ।
କାଲଘ୍ନ ସ୍ପର୍ଶ— ଚରଣେ ଛୁଇତ
ଜଳାଶସ୍ୟନ ଦଶେ ଗେତଗୀତ ।
ଶବଳିତ ଶସ୍ୟ। ଢେଳ ପଶ୍ଚିମାସ୍ୟେ
ପଶ୍ଚିମାଶାପଥ ଧରୁ ଦୃଶ୍ଚି-ଆଗେ
ପ୍ରାଚୀର ଅକାରେ ଦୂରୁ ଶୈଳରେଖା
ଗଲ କ୍ୟୋମତଳେ ଠିଲେ ଦେଲ ଦେଖା ।
ଏକେ ଏକେ ପାଶେ ଦେଲେ ସ୍ତବ୍ୟକତ
କେ ଗଲ ଦୂରତ ମିଶ୍ର ଆରବତ ।
ଦଈଶେ ପାଟଳ ନେତଳ ମୁଣ୍ଡିଥ
ଗ୍ଧଲୁକା ଚୁଡ଼ଙ୍ଗ ପାଶେ ପାଶେ ଠିଆ ।
ଉତ୍ତରେ ବଧାର—ସୁର ଟାଙ୍ଗି ଦଶେ
ଖେଡ଼ ସୀମାପ୍ରାନ୍ତ—ସେଉ ସତେ କ ସେ ?
ମଧ୍ୟେ ବର୍ତ୍ତଳଇ ଦିନୂରବରଣୀ
ଚଟ୍ଟିକାଗାମିନୀ ଟେଉକ ସରଣୀ ।
ଚଳେ ଚଳେ ଯାଇ ଏହ ଟାଙ୍ଗି ଅନ୍ତେ
ପ୍ରଗତୀ ପ୍ରଣସ୍ୱୀ— ପ୍ରସ୍ଥାଣେ ଚଲନ୍ତେ
ଦଈଲ ଅଦୂରେ ନଗ୍ନଜ ମୁହାଣ
ଉହୁଳେ ପ୍ରସ୍ଥାଗ- ନାମେ ଯାର ଟାଣ ।
କାଠଯୋଡ଼ୀ ସହିଁ ଲଭଛୁ ଜନମ
ଦେନ ସଙ୍ଗ ତହିଁ ଜବା ମନୋରମ !
ତାରେ ବର୍ତ୍ତଳତ ମହା-ଗ୍ଧସ୍ଥାବଟ,
ଉହୁଳେ ଏହ କ ଦେବ ଶ୍ୟାମବଟ ?
ଘଣ ଡାଳପତ୍ରେ ଥିବାରୁ ସ୍ପସ୍ଥ
ରୁଦ୍ଧ ନ ପାରଇ ଥାତପ ଗା ମହ ।

ଦନମାନ ଏଥି ପାଖାଣ ବନ୍ଧାଣୀ
ଯାପନ୍ତି ଅତପ କଷଣ ନ ଜାଣି ।
ଗ୍ରୀଷ୍ମେ ଥୋକେ ତାପ ଦେଖିଲେ ଅନନ୍ତ
ଅଶନ୍ତି ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଯା ଶୀତଳ ବନ୍ତ ।
ସେହ ବଃମୂର୍ତ୍ତି ନଇଁଡେ ଯାନ୍ତେ
ପଡିଲେ ନଗ୍ନ—ଯାଡ଼ୀ ନେଡ଼ପ୍ରାନ୍ତେ ।
କେ କେତେ କରମେ ଯାଉଛନ୍ତି ମାତ
ଅମନେ ବନ୍ଧୁ ଛ—ପଥେ ବାଜ୍ଜ ଧାତ ।
କେଉଁ ଝୋକାଇ କାଖେ କାଖୁଆଇ
ଶବର ପୁଇଙ୍କୀ ଗମନ୍ତି ଧୂଆଁଇ ।
କଃଳାଳ ହଃଡାରେ ଝେପି ଝିପ୍ରେ ପାଦ
ଲଖ୍ୟସ୍ଥାନେ ଯାନ୍ତି ନ ଗଣି ପ୍ରମାଦ ।
ପୁଣଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଫେରବେ ଭବନେ
ନଜ ପଣ୍ୟ ଘେନ ଅଶାପୂର୍ଣ୍ଣମନେ ।
ବାନ୍ଧୁଡ଼ନ୍ତି କେହ ଖଡ ଶିଳା ଶିରେ
ପାର୍ଶ୍ୱ-ପଙ୍ଖୀ ପ୍ରୋଢ଼ା ଯୁବତୀଏ ଧୀରେ ।
ଦଶନ୍ତି ଏ ଖଙ୍କା ଗ୍ରୀବା ଫଡୋଚରେ
ମ୍ଳାନ ଗଣ୍ଡଯୁଗେ ସ୍ୱେଦଧାର ଝରେ ।
ବଖାଦ ବ୍ରାହ୍ମଣା—ନିଶ୍ଚିତ କରଣେ
ଅଳିତ ବଦନ, ଭାଙ୍ଗ ଅଯଘନେ
ହମଯାତେ ମ୍ଳାନ କମଳ ପତ୍ରଏ
ଖଣ୍ଡିତ ମୃଣାଳ—ଗଲେ ଶୋଭୁଯାଏ ।
ବକ୍ଷରତ ଉର ବଳଉତ ବାଘୋ
ନୁଢ଼େ ହୃଦ ମନ୍ଦୀ – ବୁତ ଲମ୍ବାଡାସେ ।
ସ୍ଥିର ଭଙ୍ଗି ବେନ ଚଖୁ ନାସାମୂନେ
ଗମନ୍ତି ମନ୍ତ୍ରରେ ଆହା କ ମଉନେ ?
ଭାରବନ୍ତି ଶିଳ ବସାଇ ମସ୍ତକେ
ଆସୁଛନ୍ତି ଥୋକେ ଖଣିରୁ ବାହକେ ।
ଭାଙ୍ଗ ବନା ଅଙ୍ଗ ସେ ଶିଲାବ୍ରାହ୍ମଣ *
ବାହୁବାହୁ କଏ ଦେବ ବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ?
ହୃଦର ଯନ୍ତ୍ରଣା କରେ କଦର୍ଥନା
ସେଥିପାଇଁ ତାର ନ ଥାଏ ଶୋଚନା ।

---

* ବ୍ରାହ୍ମଣ—କୋହ ।

ନାହିଁ ସାଧ କେଶେ ଗୁରୁବାର ମୁଖ
ସଦାନ୍ତ ସନ୍ମୁଖେ ତପନ-ସମୁଖ ।
ବେନ କଣ୍ଠମୂଳେ ସ୍ୱେଦଜଳଧାର
ବହୁଯାଏ ଶୈଳ - ଗର୍ତ୍ତ ଝର୍ଝର ।
ଖଣିଗର୍ତ୍ତେ କେତେ ଶିଳାଶିଳ୍ପୀ ଛଡ଼ି
କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ଶିଳା ଜଳପି ଜଳପି ।
ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ପଗ୍ଭ ଗରଜ ଶାବଳ
ପ୍ରବଳ ଝଙ୍କାରେ ଝାଲଇ ପଥର ।
ଯନ୍ତ୍ର ପେନ୍ନ ଥୋକେ ଗଢ଼ନ୍ତି କର୍ବ୍ବଙ୍କ
ଶିଳ ଶିଳପଟା ଖମ୍ ଖୁଣ୍ଟି ଚକ ।
ଛପ୍ପାପ୍ରଦ କଣ୍ଠ ପନସ ରସାଳ—
ଆଦ ଦ୍ରୁମ ପାଶେ ଶୋଭେ ସେଉଁ ମାଳ,
ନଦୀପାର ହୋଇ ଦୂର ଶଗଡ଼ଆ
ଛପ୍ପାତଳେ ଯାଇ ହୋଇ ଖଣେ ଠିଆ,
ଚଲନ୍ତି ଅଦୂର ସ୍ତୁଲେ କେ ଉପେକ୍ଷି,
କେହ ବା ଲଗନ୍ତି ପାକେ ବେଳ ଦେଖି ।
ସେ ମାଳ ଦକ୍ଷିଣେ ନଦୀ ପୂବପାରେ
ନଗ୍ନଜ ଅରଣ୍ୟ ଠିଆ ନଜ ଘରେ ।
କଦାକାର କୁଜ ପୁଞ୍ଜ ପୁଞ୍ଜ ଅଙ୍ଗେ,
ବାଉର ଝଡରେ ଉହୁଁ ଛ ଅରଙ୍ଗେ
କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି କନ୍ଧା ଏଣେତେଣେ ବୁଲି,
କରେ ଲଗ୍ନ ଗାସ୍ତ କନ୍ଦୁର ସବୁର ।
ବନଯାକ କନ୍ଧା କାନ୍ଥ ସେଉଁ ଜନେ
ପରବନ ପ୍ରାତେ ଚଲନ୍ତି ସଗଣେ ।
ଚଲସ୍ତନ୍ତ ରେଖା ପଗ୍ଭପ୍ରେ ସେ ଦଳ
କାଠପୋଡ଼ୀ ଗର୍ତ୍ତେ ବସେ ଅନ୍ଧକଳ ।
ନାହିଁ ତାଙ୍କ ଶୁଧା ତୃଷା ପଥଖେଦ,
ଏ ବୌଦ୍ଧ ଅରଣ୍ୟେ ମଣନ୍ତି ଅବେଦ ।
ଅତଳ ମୂରତ ପଡ଼ନ୍ତେ ନସ୍ପନେ
ତା କର୍ଦ୍ଦିତ ରୂପ ଛପିଲ ତକ୍ଷଣେ ।

A selection from the writings

OF

Nilakanth Das M. A.

ରାମଚଣ୍ଡୀଠାରେ ରାତି

୧

କ କରୁଲ ଆଜ ରଜନୀ ? ବହେ ଝଞ୍ଝା ପବନ ।
ତଗ୍ନ ନ ଦଶଇ ଗଗନେ, ଶୁଭେ ଘନ ଗର୍ଜ୍ଜନ ।
ମୁଷଳ-ଧାରରେ ଝଞ୍ଝକା ବଏ କଣ୍ଠ କେବେ ।
ଶୋଇ ପଡ଼ଛ ତ କାଥା ଦେ ଜାଣୁ ନ ଥିବ ଲବେ ।
ଆଜ ସେ ବୁଆଁର ପୁନ୍ନଅଁ କେତେ ସଞ୍ଚ-ସରଧା,
ମାଆ ଘରୁଣୀଙ୍କ ଆଦର, ନବ-ବସନ-ପିନ୍ଧା,
ମନେ ପଡୁ ନାହିଁ କାହ୍ନୁ ଦେ ଲଗି ଯାଇଛୁ ନଦ;
ମାଆ ଘରୁଣୀଏ ଘରନେ ଘଇଥିବେ ବଖାଦ ।
ଲୁଗାରେ ବଲଦ ଲଗାଇ ଗଣ୍ଡିଥିବେ ଜନକା ।
ଠିଆପଣା ଖାଇ ନ ଥିବ ପୁଖେ ଆଜ ଘରିକା ।
ପବନ-ଝଙ୍କାରେ ଶୁଣୁ ସେ ଥିବେ ଡ଼ାକ ଭୁମ୍ବଇ,
ପଲକେ ପଲକେ ଚମକ ଦେଉଥିବେ କାତର,
ଫାଙ୍ଗ ଯାଉଥିବ ଜାହାଜ ତାଙ୍କ ହୃଦ-ସାଗରେ,
ନଗ୍ନଶାରେ ଆଶା-ଚମକେ ଥିବେ ସେହୁ ଜାଗରେ ।
ଜନନୀର ଗୁରୁ ବେଦନା, ଘରିଣୀର ବଖାଦ,
ସ୍ମରଇ ସଘନେ ଚମକ ଉଲ୍ଲସିବଟ ନଦ ।
ଶୁଅ ଶୁଅ ଧନ, ଆଗମେ ଶୋଇଥାଅରେ ଶିଶୁ
ପଥଶ୍ରମ କରି ଆସିଛ, ଶ୍ରମେ ବଶ୍ରମ ମିଶୁ ।

୨

ବନ୍ଧୁ ବାଲବନ୍ଧୁ ଡ଼େରଁ ଦେ ଆଜ ଅସିଛ ଗଲ ।
ସଇବତ-ନଦୀ-ଗରବେ ପଶି ଦୋଇଛ ପାର ।
ଉତ୍ତଗ-ଲୁଣ୍ଠଳ-ଚଞ୍ଚଳ ଉତ୍ତ ଆସାଢ଼-ଗରେ
ବହୁତ୍ର ସୋହାଗେ ରେଖିଛ କେତେ ବାଙ୍କେ ଥାନ୍ତରେ ।

ବାଟ ଭୁଲ କେତେ ଅନ୍ଧାରେ ସହ ବରଷାଧାର,
ନବ ଗୁଡ଼ୁକଙ୍କ ଲଉଡା ମାଡ ଶୁଣୁଛ ପଶ୍ ?
କାଞ୍ଚେ ଭର ବହୁ ଏସବୁ ପଥେ ସହ ଜରତେ,
ଭୁରୁହଲେ ସୁଣି ଶାମୁକା ସାଉଁଛୁ ଦେ କେତେ ।
ନୂଆ ଜାବୁଡ଼ଏ ଅନ୍ଧାରେ ଦେଖି ନଈ-ମୁଦାଣେ
ନାଚ ଉଠିଅଛୁ ବ ଭାବ ବହୁ ଶିଶୁ ପରାଣେ ।
ସେ ଭାବ ମୋଦର କାହିଁ ଦେ, କାହିଁ ବୁଝିବ ମୁହିଁ ?
ଶିଶୁ ମେଲେ ସିନା ବୁଲୁଛୁ କାଳ ଯାଉଛୁ ବହୁ !
ସ୍ମରଲେ ପଦ-ବେଦନା ଭର ନ ଦଶେ ମୋତେ;
ଜୁରଟିଏ ନେବ ଭାବଲେ ଯାଦ ନ ପଡ଼େ ହାତେ ।
ଜରଥିକ ସେ ତ ଶାମୁକା, କାହିଁ ରୁଚ ମୋଦର ?
ବ ଅଛୁ ତହିଁରେ, ବଯାଉଁ ବେଳା କଲ ଦେ ଭୁର ?
ବୁଝାଇ ଦେବ ବ କାଇକେ, ଅରେ ଶୁଣିବ ମୁହିଁ ?
ଶିଖାଉଛ ନଉ; ଶିଖିବ ଆଉ ପରାଣ ଦେଇ ।
ପ୍ରସାଣ-ବରତେ ଉଠିବ ଶିଶୁ-ହୃଦସ୍ ନାଚ,
ସ୍ମରଣ ଝୁଣ୍ଟଇ, ଅସିଛୁ ମୁହିଁ ବେଳା ମୁରୁଛୁ ।

*

ରବ ରହ ବାଆ ବଟାସି, ରହ ବରଷା ଧାର;
ବୃଥାଁର ପୁନଅଁ ଦେଉ ରେ ଅଳ୍ପ ରଜନୀସାର ।
ଉଠିଅସୁ ଗାଳ ଲହଙ୍ଗା ରେଦ ତାରକାବ୍ରଜ;
ଜଣାମଣି ଶୋଭୁ ଗଗନେ ମଣ୍ଡା-ମୁରୁର ମାଳ;
ସଉଗୁ ରଜତ ବରଣ ଖେଚଯାଉ ବୁଢଲେ;
ସରସ-ବାଲୁକା-ବତାନ ବସୁ ଜୋଛନା-ଖେଳେ ।
ଘାବପ-ପତର-ଗବଲେ ଉଳ-ଚଣ୍ଡୁଳ-ଛଇ ।
ଦୂର ଉତ୍ତବାଳ-ଶୀମନ୍ତ, ବଗ୍ନ ମନ୍ଦର ବହିଁ,
ପୁନଅଁ-କୁଥର-ଘୁଲକେ ବଗ୍ନ ଚଞ୍ଚମାମୁଖ;
ମୃଦୁଳ-ଲହଙ୍ଗ-ଭଙ୍ଗୋଲେ ଗୁରୁ-ଗୁନ-ମସୃଣ,
ବହୁଚତ-ନଘା-ଭୁରସେ ନଉ-ବମଳ-ରୁଚ,
ବନ୍ଧୁଚୂଲେ ଶିଶୁ ଦେଖିବେ; ହୃଦ ଉଠିବ ନାଚ ।

୬୪—ବାଲୁଘାଟରେ, ବଶେଷରେ ସମୁଦ୍ରକୂଳ ବାଲୁରେ, ଗୁଡୁକଙ୍କ ବୋଲି ଏକ ପ୍ରକାର ଟାଣ ଘାସ ପ୍ରଚୁର ହୁଏ । ତାହା ବାଲି ଉପରେ ଲତାପରି ମାଡ଼େ ଏବଂ ଶୁଖିଲା ବେଳେ ପାଦରେ ଜଳଘାଏ । ଏ ଘାସଟି ନୃଅଗଡା ସବୁ ବଡ଼ ମୁନର୍ଥ ।

ମୁହଁ ଦେଖେ ଶିଶୁ ଥଲଇଁ, ମନେ ପଡୁଛ ମୋର;
ବସି ଶିଶୁମେଳେ ଦେଖନ୍ତୁ ଏ ଭବର ରୁଚର !

୪

ଅସ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ କ ବତାସି, ମେଘ ଯାଆନ୍ତୁ ଗଲ;
ପୁନର୍ଅ-ବତାରେ ବୁଲନ୍ତେ ଶିଶୁ ଏଥି ବାତାର;
ଗୁନଗୁଧଲ ବତାନେ, ହିଜଇଲ ପ୍ରାନ୍ତରେ
ଶିଶୁ ସଙ୍ଗେ ବହି ପ୍ରବାନ୍ତୁ ଗଉ ମୁଁ ଉକାଗରେ ।
କଲକଳେ ନଦୀ ଚରଣ ଚୁମି ଯାଆନ୍ତୁ। ବହୁ;
ଅର୍ଦ୍ଧ ନଦୀବେଶେ ରହନ୍ତୁ ସୁଖେ ଅଦର ମଜ୍ଜି;
ମରବେ ଶଁଚିଚ-ମସୂକ୍ଷେ ବଉଖନ୍ତୁ। ଶିଶିର;
ପିବତା ପଖାଳ ଭନ୍ତାନ୍ତୁ। ମୋର ସୁପ୍ତ ଶଙ୍କର ।
ସ୍ୱପନେ ଶୁଣନ୍ତୁ ସଗୀତ, ଦୂରୁ ବୋମ ବମାନେ
ଥର ଥର ହୋଇ ଯାଆନ୍ତୁ। ମୃଦୁ-ଙ୍ଗଚ-ସ୍ପନନେ,
କଲତାନେ କେତେ ବାଳକେ କଉଡୁକ ଅତର
ସେ ଗୀତେ ମିଶାଇ ଦଅନ୍ତେ ପ୍ରାଣ-ମଧୁ-ଲବଙ୍ଗ ।
ସମୀର ହଲ୍ଲୋକେ ସାଗର କୂଳେ ଉଠନ୍ତୁ। ଫୁଲ,
ମୃଦୁରଙ୍ଗେ ବେଣୀ ହୁଣନେ ଅସ୍ତଥାଆନ୍ତୁ। ମାଡ଼;
ଲବଣି ପୋବାରେ ଉଗାର ଧୀର-କୁଞ୍ଚକ-ଗାରେ
ଫେନ-ସୀମା କଣ୍ଠ ଦଅନ୍ତୁ। ବେଳା ଚଞ୍ଚଳ-ଧାରେ ।
ତରଙ୍ଗ-ଉରସେ ତରଣୀ ଖେଳୁଥାଆନ୍ତୁ। ଦୂରି;
ଗୀତ ଗାଇ ସୁଖେ ନାବକ ଯାଉଥାଅନ୍ତୁ। ଭସି

୫

କାହିଁକ ଘରକୁ ବତାସି, ଆଜ ନୁହେ ମୋ ଦନ,
ହୁମାର-ଉତ୍ସବ-ଜାଗରେ ନଶି ଦଶୁ ପ୍ରସର ।
ନବସ୍ୱ-ଗଜନା ବକାଶୁ ଶୁଭ୍ର ଶାରଦ ହାସେ,
ଲୁବ୍ଧକ ସାଚରେ ରଚତ ବଶ୍ୱ ଉଠୁ ଅକାଶେ ।
ଖେଳନ୍ତୁ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବାଳକେ ଲେଳ ହୁରଙ୍ଗପର ।
ଝଣେ ସ୍ୱଣି ଦେଖି ଅସନ୍ତୁ ବଶ୍ୱ କୋଣାର୍କଶିଖ ।
ଦୁର୍ଦିନ-ତ୍ରୁଟୀ-କଣ୍ଟକ-ଭୁସେ ଜାଣି କାରତ
ଦେଖିଛନ୍ତୁ କେତେ ଅବେଗେ, ବହୁ ପ୍ରାଣେ ଆରତ ।

୭୫—ଲୁବ୍ଧକ—ପ୍ରସାତାର୍ଦ୍ଧ । ପଞ୍ଚ ସ୍ୱନକଂଶ ନକ୍ଷତ୍ରର ଏତା ଯୋଗତାର୍ଦ୍ଧ, ଦକ୍ଷିଣ ଦଗରୁ ଦେଖାଯାଏ । ଅକାଶରେ ଏପର ଅନ୍ୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାର୍ଦ୍ଧ ନାହିଁ । ହୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦନ ରତ ପ୍ରାସ୍ତ ଦୁଇପ୍ରହରଠାରେ ଏ ତାର୍ଦ୍ଧ ଉଦତ ହୁଏ ।

ଅଦ୍ଭୁତ ଗଗନେ ଖୋଦିତ-ଶିଳ୍ପ-ବକଳ-ରୁଚି,
ଗଠନ-ଗୌରୁଗ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗଚ୍ଛୁ କେତେ ଲବଣ-ଖଚି;
ବକାଲେକ ତହିଁ ବକାଶେ ରୁଷ ବକଃ ଛବ;
ବଭଙ୍ଗ ଦେଖାଇ ମନକେ, ଶିଳ୍ପେ ନାଚଇ ରବ;
ଦଶେ ନାରଖାର ସୁଗ୍ରଣ କାର୍ତ୍ତି କଙ୍କାଳ-ସାର;
ଘନଘଣ୍ଟା-ଅର୍ଦ୍ଧ-ତାମ୍ରସେ ପୁଣି ବକଃ ଘୋର !
ଦେଖି ଶିଶୁ ଯେଉ ଅଛନ୍ତି ପ୍ରାଣଫକୋଡେ ଆଜି ।
ପାଶ୍ଚସାର ମେଘ, କୋଇନା ପୁଣି ଉଠୁ ବଜ୍ରକ ।
କାଳ-ଦନ୍ତ-ଘାତ-ବଦଗ୍ଧ-ପ୍ରହ ମୋଦନ-କଳା
ସଉସ-ସିତାଂଶୁ-ପରଶେ କରୁ କାବନ୍ତ ଲଲା ।

୭

ମନେ ପଡ଼ୁଛ ମୋ' ସେ ଦିନ, ଯେବେ ବାକ୍ତତଦେବେ
କୋଣାର୍କ-ଅବେଗେ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ ଦଶୋର-ମୁଦେ,
ବଲବ୍ଲଙ୍କ ଛତ ପ୍ରାନ୍ତରେ ପଶି କୋଣାର୍କ ଦେଖି,
ଚମତ ପୁଲକେ ଗ୍ରହିଲି. ହୃଦେ ରହିଛୁ ଲଖି ।
ବାରୁଣୀ-ତାମସ-ଅରୁଣ-ରୂପେ ପ୍ରାଚୀ-ଲଲଟେ
ଧୂଷର-ଉଜଳ-ମନ୍ଦର ଦଶେ ସାଗର-ତଟେ ।
ଫେନ-ତାରବତ-ଗଳମା କେଦ ଉଠିଲା ଛବ ।
ପଚ୍ଛଥିଲି, "ଏ ତ କୋଣାର୍କ, ଉତ୍ତୁଙ୍ଗରଉ-ରବ ?"
ଲଘୁ ସେ ବଶୋର ରଥେ ଫିକଉଲ ପ୍ରାନ୍ତରେ
ତୁରଙ୍ଗ ବଦବେ ପଡିଲ ବନ୍ୟ ବନ୍ୟ ପ୍ରସାରେ ।
ଶାବକ-ଚନ୍ଦଣେ ଘଲାଏ ପଥେ ତୁରଙ୍ଗବାଲା;
ଗ୍ରୀବାଭଙ୍ଗେ ଦୂରେ ଦେଖାଏ ଲଘୁ ଚଉଳ ଲଲା ।
ଦେଖି ନ ଦେଖିଲ ସେ ଛବ; ଗଦ ପୁଣିଲା ହସି;
ଉଲେ ରଚତ-ପ୍ରାବନେ ଗଲା ଫିକା ଲୁଣି ।
ଉଠି ପତ କେତେ ଅବାଟେ ଦମ୍ଭ ଶଇଳ ରେଦ,
ଅଦୂରେ ମନ୍ଦର-ଚତ୍ୱରେ ତହିଁ ଦେଖିଲ ସାପ :
ପୃଥୁ ବାକାବର, ପର୍ଯ୍ୟାଣେ ଭୁଙ୍ଗ ବପ୍ପଃ କାର ।

୮୫—୧୧୮—ଗ୍ରନ୍ଥକାର ପ୍ରଥମେ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଯେତେବେଳେ କୋଣାର୍କ ଦେଖିଥିଲେ, ସେହି କାଳର କଥା ଏଠାରେ କହୁଛନ୍ତି ।

୧୦୪　ସାପ = ଅସାଧାରଣ ।

୧୦୫— ପୃଥୁ = ପୃଥୁଳ, ମୋଟା । ପର୍ଯ୍ୟାଣ = ପଲାଣ, ଘୋଡ଼ା ଉପରେ ବସିବାର ଆସନ, ଜିନ୍ । ବପ୍ପଃ = ଦୃଢ଼ାଙ୍ଗ, ମାଂସଳ ।

ଦେଖି ଶିଶୁ ପ୍ରାଣେ ଜ ଦେଲ ? ଷଣେ ରହିଲ ସ୍ଥିର ।
ଶିଳ୍ପ-ବିରଚନ ଜାଣଇ; ଗଲ ଜରୁସି ପାଶେ ।
ଦେଖିଲ ଜୋଛନା ଲାବଣ୍ୟେ ଜବା ମୁଉ ହସେ !
ବାରଂବାର ଚ୍ରମେ ଦେଖିଲ ପୁଣି ନିରେଖି ଛବି;
ବାରଂବାର ଚତ୍ତେ ଚମକ, ଗଲ ପୁଲକେ ଦ୍ରବ । ୧୧୦
ଗ୍ରହିଲ ମନ୍ଦିର ଲଲାଟେ; ଚୁଲ ଦେଖିଲ କେତେ :
ସୁଗୀ ଶିଳ୍ପ, କାରୁ-ଖୋଦନ, ଭୁଙ୍ଗ ମୁଉ ଯେତେ ।
ଚୁହନ-ମସୃଣ-ଉପାଶେ ସବୁ ଦଶିଲ ତୋଷ୍ଣ ।
ଜାଣ୍ଡି ଜଳଜ୍ଜିତ ପଥର, ସବୁ ଲଜ୍ଜାଜନ୍ତ ।
ଜୋଛନାର ଶ୍ରଇ ଦଶିଲ ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ମନ୍ଦିରେ । ୧୧୫
କାଲର ବିଜୟ ଲୁଚିଲ ସ୍ତମ୍ଭ ଜୋଛନାଟୁରେ ।
ସ୍ପର୍ଶ ଚୋଣାର୍କ ଦେଖିଲ କେଉଁ ଜାଦନ୍ତ ପରି;
ସୁଧାଂଶୁ-ବିରଣେ ସତେ ଜ ପଡ଼ି ଅମୃତ ଝଡ଼ି !
ଦବା-ଅନ୍ଧାସେ ଶିଶୁଏ କାଳ-ଉଚ୍ଚୁର-ଲେଖା
ଦେଖିଇନ୍ତି; ରଦ୍ଦ ଝଡ଼କା, ଘୁଞ୍ଚି ଯିବୁ ଚନ୍ଦ୍ରିକା । ୧୨୦

୧୧୫—ଚୁହନ ମସୃଣ = ଚନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ ।

An unpublished poem

OF

Paribrajaka Kishorimohan Das.

ଧର୍ମ୍ମମତବାଦ

ନବ ନବ ମତ ଜନ୍ମି ଶତ ଶତ
କରୁଛ ଧର୍ମ୍ମ-ପ୍ଲାବତ;
ନରହତ୍ୟା କେତେ ଯୁଦ୍ଧାଦ ଜଗତେ
ହୋଇଛୁ ଏଥିଁ ଘଟତ ।
ଚିତାପନଳିରି ଜରଇ ସ୍ମରଣ,
ଯଦି ଏ ଧର୍ମ୍ମ ବିଧାନ;
କହ, ଜ ଜମିର୍ ଦୁଃଖରେ ପୀଡିତ
ଧାର୍ମିକ ହନୁ-ସନ୍ତାନ ।
ସହୁଛ ସଦଇ, ଧର୍ମ୍ମ-ରକ୍ଷା କହୁ
ଦୁଃସହ ଦୁଃଖ ପର୍ବ୍ବତେ,
ଦେହ-ଦାହ ସଙ୍ଗ ସତ ମୃତ ପଛ
କର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଶ୍ମଶାନେ ।
ଅନାହାରେ ରହ ଜୃଙ୍ଗ-ତପ କରେ
କଠୋର ବ୍ରତ ପାଳଇ,
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱବାହୁ ହୋଇ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ
ଜାଇଁ ବା କେତେ ଭ୍ରମଇ ।
ଦୁଇଇ ଅଦରେ ବିରହ ରୂପରେ
ଜଶଜୁ କର କଳ୍ପନା,
ମୃଣ୍ମୟ ଧାତବ ଦାରୁ ଅବସ୍ଥବ
ସ୍ୱଗୃହେ କର ସ୍ଥାପନା ।
ଜର ଜର ଘମ, କାଳୀ ଦୁର୍ଗାନାମ
କରେ ଜପ ଜରନ୍ତର,
ଗାବ ଅବେଗରୁ ଜଦଇ ନେଶରୁ
କେତେ ବା ଲୋତକ ଝର ।
ସମ୍ଭବେ ଜ ତାର, ଧାର୍ମିକ ଯେ ଜନ,
ଦୁଃଖ କ୍ଲେଶ ମନସ୍ତାପ,
କହ ହେ ପଣ୍ଡିତ ! ଏ ଜ ଜଭ୍ୟନ
ଧର୍ମ୍ମରୁ ନେବେ ଜ ପାପ ?

କେତେ କେତେ ଜନ,— ଈଶ୍ୱର ସୃଜନ
ଈଶ୍ୱର କରେ ସଂହାର;
ଈଶ ଅବତାର ଦୁଷ୍ଟଦଳ ସଂହାର
ଧର୍ମ୍ମର କରେ ପ୍ରଚାର ।
ଅନାଦ, ଅନନ୍ତ, ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ,
କରୁଣାର ପ୍ରସ୍ରବଣ,
ନିତ୍ୟ, ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ ଭଗବାନ
ନାହିଁ କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ।
ସର୍ବଦର୍ଶୀ ଅଟେ, ବ୍ୟାପିଛି ସକଳ,
ସୁଖ ଶାନ୍ତିର ବିଧାନ,
ନ୍ୟାସ୍ୟ-ଦଣ୍ଡ ଧରି ପାପ-ପୁଣ୍ୟ-ଫଳ
କରଇ ସଦା ବିଧାନ ।
ସର୍ବେ ଭାର ସ୍ୱତ, ନାହିଁ ଅସ୍ୱ ପର,
ସର୍ବେ ସମ ଅଧିକାର,
ବିପଦରେ ଜୀବ ଡାକିଲେ କରେ ଉଦ୍ଧାର ।
ପୂଜାରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ ଈଶମନ,
କରଇ ଦୟା ପ୍ରକାଶ,
ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ହରି ଶୋକ ତାପ ହରି
ପୂର୍ତ୍ତି କରେ ଅଭିଳାଷ ।
ଅଦୃଶ୍ୟ ତାଉଛି, ଅଙ୍କୁର ରଖିଛି
ଦ୍ୱିଜ-ଗଜ-ମୃଗ-ପ୍ରାଣେ,
କସ୍ତିର କା କେତେ ତାର ଗୁଣ ସେତେ,
ସତ ନିଜ ସେହ ଜାଣେ ।
ଏହି ଜଗତର କିପରି ହେ ଈଶ,
କରିଛ ସୃଷ୍ଟି ସାଧନ ?
ଏଥିର ଉପାଦାନ କିସ
କିପାଇଁ କଲୁ ସୃଜନ ?
ଜଣନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ,— ହୁମ୍‌କାର ଛାଇ
ଗଢ଼ଇ ସଙ୍ଗ ମାତ୍ରରେ,
ଭୁଲ ଅଦ୍ୱିତୀୟ, ଅନ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ,
ସୃଜିଲୁ ବସି କାହିଁରେ ?
ଯଦି ଏ ଈଶ୍ୱର ଉପାଦାନ ଦିବ
ଅବକାଶ ଦିଅ ଦୂର,

ଉପାଦାନ ହେରୁ ଅଣୁ ପରମାଣୁ,
ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ନୋହୁ ବୁହ ।
ଯଦି ମେ ଈଶ୍ୱର କାରଣ ଉତ୍ପତ୍ତି
ଜୀବ-ବ୍ରହ୍ମେ ଭେଦ କାହିଁ ?
ସୂକ୍ଷ୍ମ-ମାତ୍ର ଭେଦ ନାମ-ରୂପ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ,
ଅନ୍ୟ କିଛି ଭେଦ ନାହିଁ ।
ଯଦି ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ଅଟେ ନାରାୟଣ,
ଜୀବ ବ୍ରହ୍ମ ନୋହେ ଭିନ୍ନ,
ଅନନ୍ତର ଅଂଶ ଅଳ୍ପର ବଚନ,
ଅଂଶ ଘେନ ପରମାଣୁ ।
ପରମାଣୁ ଯାହା, ତାହା ଧ୍ୱଂସଗତ,
ନୋହେ ଅବ୍ୟୟ, ଶାଶ୍ୱତ;
ସୀମାବଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧି ଜଳର ସତତ
ଈଶ କାଣିବ କେମନ୍ତ ?
"ସୃଷ୍ଟିରୂପେ ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱୟଂ ପରିଣତ",
କହେ କେତେ ଅବଗୁଣ୍ଠି,
ଜଡ଼ରେ ଚୈତନ୍ୟ ଏପରି ସମ୍ଭବି,
ବ୍ରହ୍ମ ପକ୍ଷ ଅବକାଶ ।
ଜୀବରୂପ ଯଦି ହେଲା ଜଗତୀର,
ରୋଗେ ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ, ଦ୍ୱନ୍ଦ,
ଏଥିରେ ଏପରି କରୁ ସମ୍ଭବି,
କହୁରୁ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ?
ଦୁଃଖରୁ ଲଭଣୀ ଇଚ୍ଛିତ ହୋଇଣ
ନ ହୁଏ ପୁଣି ମିଳତ,
ତତ୍ରୂପ ଈଶ୍ୱରୁ ଜଗତ ଜନ୍ମିଣ
ଯଦି ଅନ୍ତ ଲଭେ ସ୍ଥିତ,
ଅନାଦ ଅନାଦ ସମ୍ଭୋଗରେ ଶେଷ
"ଶୂନ୍ୟ" କେବଳ ରହଇ,
ପରିଣାମ-ଜ୍ଞାନ ଅଜ୍ଞର, ଅଶେଷ,
ସମ୍ଭବ କେଉଁ ହୁଅଇ ?
କଥେ ବନ୍ଧୁ ଜନ,— ଇଚ୍ଛାରୁ ଈଶ୍ୱର
ହୋଇ ସୃଷ୍ଟି-ସ୍ଥିତି-ଲୟ,
ଅଜ୍ଞତାରୁ ଇଚ୍ଛା ଜନ୍ମଇ ଜୀବର,
ଏହା ପୁଣ୍ଡୀକନମସ୍ୟ ।

ଅସ୍ତ-ବ୍ୟସ୍ତ ଦେବ, କେଉଁ ପ୍ରଯୋଜନ
ହଟେ ମୁଣ୍ଡିରେ ତାର ?
ଦେଇ ଦୁଃଖ ଜୀବେ, ପ୍ରଶଂସା-ଲାଞ୍ଜନ-
ଦେବା ଇଚ୍ଛାଲୁ ଖଟ୍ଟାର !
ଖେଳାଯାଇଁ ଯଦ କରଛ ଈଶ୍ୱର
ଏହ ବଶର ସୃଜନ,
କାହା ଦରଦ ନ ଏ ସୃଷ୍ଟିରୁ ଜୀବର
ନ ହେଉଁ ବାହୁଡ଼ା ମରଣ ?
ଦେଖି ସ୍ୱତ ସୃଷ୍ଟ ପିତା-ମାତା-ସ୍ୱଜ
ପାରେ କେ କର ବର୍ଜିନ ?
ସ୍ୱତ ଯେବେ ମରେ ଦତାଶତ୍ରୁଦରେ
କରନ୍ତି କେତେ କ୍ରନ୍ଦନ ।
ଅନ୍ଧ, ପଙ୍ଗୁ, କ୍ଲୀବ, ମୂକ, ଖୁଆଡ଼ୁର
କେତେ କେତେ କଷ୍ଟ ରୋଗ,
ଜନ୍ମରୁ ଦରଦ୍ର ଦୁଃଖରେ ବଧୂର
ସତେ କେତେ ତାପ ରୋଗ ।
ଦଅ ଅନୁଭବ କରୁ ତ ମାଧବ !
ଜୀବର ଏହ କଷଣ ?
ଖେଳରେ ସତେ ତୋଇଛ ଭାବୁକ,
କରବ କାହା ଶ୍ରବଣ ।
ଅଳର, ଅମର, ଜାଣିବୁ ଏପରି
ଜନ୍ମ-ଦୁଃଖ, ମୃତ୍ୟୁ-ଭସ୍ମ;
କରୁ ଯାହା ଦାନ, ନେଉ ତାହା ଫେରି,
ଏହ ତ ଖେଳ-ଆଳସ୍ୟ ?
ମୃତ ଶିଶୁ କୋଳେ ମାତାଶୋକରୋଳେ
ମାଗେ ଯଶା ସ୍ୱତ-ପ୍ରାଣ,
ସେ କରୁଣ ସ୍ୱର ଶୁଣି କେରେ କର
ଦୟା ଭୁମ୍ଭେ ଭଗବାନ ?
ଜର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ପିତା ଜୀବନ-ସମ୍ବଳ-
ସୁତର ଶବକୁ ଧର,
ଘୋଟର ବେଗରେ ତୋଇଣ ବହଳ
ଡାକେ "ବାଟରୁ ରଖ ଦୂର !"
ଶ୍ରୀ ଚଳେ ଏଥାଇ ବକ୍ଷସ ଅଦ୍ଭୁତ
ରଖିଲୁ ଦେବତାଣକୁ;

ଏବେ କ ବଧିର ନ ଶୁଣୁ ଦୁଃଖର
ଘୋର ଆଉର ଡାକକୁ ?
ଆହତା ବହଗୀ- ସମ ଚିତପଟ
ଅଙ୍ଗଗୀ ବାଲ-ବଧବା,
କମ୍ପା ଦସ୍ୟାମସ୍ତ ଦସ୍ୟା ଉ ପ୍ରକଟ
କରୁ ନାହିଁ ଦାରେ ଅଦା ?
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ-ମାଗରେ ଦେଶ ସରଖାର,
ନ ଜାଣୁ କ ଦସ୍ୟା-ଘିନ୍ ?
ଘରେ ଘରେ ସଙ୍ଗେ ଜରେ ହାହାକାର,
ନ ପାଏ ଦସ୍ୟାର ଚିନ୍ ।
ଚିତାପେ ଭାଯିତ ଦୋଇ ଜାବଗଣ
ଜାନେ କହୁ ଚାହୁ ଚାହୁ;
ଶୁଣ ଦବ୍ୟକର୍ଣ୍ଣେ ଜାବର ଚନନ,
ବସେ ପୁଣି କେହୁ ନାହିଁ ।
ଅଇ କ ହେ ହର ! ବହୁତ ଦୂରରେ,
ନ ଶୁଭେ ଜନ-ଚନନ,
କମ୍ପା ଦସ୍ୟା-ଜ୍ଞାନ ଜାବର ଦୁଃଖରେ,
ଏଣୁ ବଧିର ଆପଣ ।
କମ୍ପା ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଅଟୁ ଦସ୍ୟାବାନ,
ଶକତ ନାହିଁ ତୋହର;
ଏଣୁ ପ୍ରଜାକାର ନ କରୁ ବଧାନ,
ବୃଥା ରୋଦନ ଜାବର ।
ବୃଥା ଦାନବନ୍ଧୁ ନାମ ଅଛୁ ଧର,
ଜାଣିଲ ଜୁହ ବର୍ଦ୍ଦସ୍ତ;
ବୃଥା ଜାବ-ଅଣା ତୋର ସେବା କର
ଲଘବ ପଦ ଅବସ୍ତ ।
ଯଦ କଦୁ ଛଣ ସୁଖ-ପ୍ରେମମସ୍ତ
ବଧାଇଁ ଜାବ ଦୁଃଖିତ ?
ନଷ୍ଟୁର, ପାମର ଯେ ସ୍ରଷ୍ଟା ନଷ୍ଟସ୍ତ,
ଏ ବଶ ସାଦା ରଚତ ।

A selection from the writings

OF

Raja Sacchidananda Tribhubana Deo

Late Ruling Chief of Bamra.

(Born 1873, Died 1916)

ବୈଦିକ ପ୍ରକୃତି

ଦୁଗ୍ଧ-ଫେନ-ଗୌର ଧ୍ରୁବ ଦେବାବୃତ ନର,
ପ୍ରଲମ୍ବ, ବୃଦ୍ଧତ, ଗ୍ରନ୍ଥୀକର ବେକ ଛଣି,
ଦୋଳଇ ପୃଷ୍ଠରେ ବୃଷ ଅଲୁଟତ କେଶ;
ଅଯତ୍ନ ସୀମନ୍ତ ସୋଗେ ଦ୍ୱିଫାଳ ଚଉର,
ଧର୍ମ-ଦାଣ୍ଡ ଛଡା ହେୟ ଘଉ ଅବର୍ତ୍ତିବେ ?
ଅସ୍ପୃତ ଲୋଚନ ବେନ୍ଦ ଅଭଣ୍ଡ ଦୃଢ଼ତ,
ବଙ୍କଳଇ ଶାର୍ଙ୍ଗ ଧନୁ ଭ୍ରୂଲତା-ଯୁଗଳ,
ବେନ୍ଦ ଦିଶ୍ରଣରେ, ମଧ୍ୟେ ଈଷତ ଅନତ
ଶାରଙ୍ଗପାଣିର ପାଣି କବଳଘାଇଁବ ?
ମୁହୁର୍ମୁହୁ ସର୍ଜ୍ଜାଇ ଲଲାର ତାଣ୍ଡବ,
ଦେଖି ପ୍ରକୃତର ଦ୍ୟୁତମଗ୍ନ ଶୋତ୍ରବଣି;
ଅଗ୍ନିଧାତ୍ର ସମ ଯାର ନାସିକା-ସ୍ପଷମା,
ଅକୁଟତ ଶୃଙ୍ଗଯୁଗ ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ଅଙ୍ଗସ୍ପୃ,
କୁସ୍ମିତ ଯଉବନ ଡୋଳେ ପରଶେ
ଲଳତ ଅସ୍ୟ-କମଳ ଦେବାବୃତ ଇଷା,
ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହତ ଗ୍ରବ ବତ୍ସଇ ଢେଳେ,
ଅନ୍ତରସ୍ଥା-ନଦର୍ଶନ ଯେଣ୍ଡ ବଲ୍ଲାମୁକ ।
ଉଗାରେ ଇଚ୍ଛିମା-ଇଷା ଅଧରେଷ୍ଠ ବେନ୍ଦ,
ସତେ ବ ଯେ ସରସ୍ୱତୀ, ଯବା ବାଳ୍ମ-ଜାଳେ
ତାମରସ-ଦଳେ ଦୁଗ୍ଧ ଫିଆଇଁ ଅବରେ,
ବର୍ତ୍ତି-ବାଇବ ତହିଁ ନବ୍ୟ ସଘର୍ଷଣେ
ଗ୍ୱେର କରଅଛ ଏହ ସ୍ପଷମା-ମାଧୁଗ୍ୟ ?
ଶାଲପ୍ରାଂଶୁ ବପ୍ର, ଭୁଜ ଆଜାନୁଲମ୍ବିତ,
ନାହିଁ ତହିଁ କ୍ୟାଘାତର ବ୍ରଣ-କଣ ଗ୍ରନ୍ଥ,
ସବ୍ୟେତରେ ଉର୍ଜ୍ଜସ୍ୱଳ ଗ୍ରସ୍ୱର ହଠାର,

ଷଡ଼ଧର୍ମ୍ମ ଦେହ ପରିଗ୍ରହେ ବ ବୁଭଲେ ?
ବ ଶ୍ରର ଉପମା ଚହଁ, ଉର୍ଗବ ମୁଖାନ୍ତ
ବଳଗୀଷା ମୂଲମନ୍ତ୍ର ଯାର ଧର୍ମ୍ମନାଇ,
ଛଇଁ ନାହିଁ ଏ ସ୍ୱବାର ତନୁକୁ ଅମର୍ତ୍ତ ।
ଅସ୍ତ୍ରରକ୍ଷା, ପରସେବା, ଯାର ନତ୍ୟବ୍ରତ,
ଶାଶତ ସତ୍ୟର ଯେଉଁ ଚିତ୍ତ ପ୍ରସୂନ,
ସେହ ମାତ୍ର କୁସୁମିତ ହୃଦସ୍ଥ-କେଦାରେ;
ଉନ୍ନତ ବଶାଳ ବକ୍ଷ ରଜତାଦ୍ରି ଜଣି,
ଦୃଢ଼ ମାଂସପେଶୀ ବନ୍ଧେ ଲକ୍ଷତ ବନ୍ଧୁର,
ନାହିଁ ଉପଯୁକ୍ତ ନବଗୁଣ ସନ୍ଧବେଶେ ।
କୈଶୋର-ଲବଣ୍ୟ-ସାଚ-ଚୁଚତ ବସ୍ତବ,
ଅନଙ୍ଗ-ବାଞ୍ଛିତ ଏହ ପୁରୁଷପୁଙ୍ଗବ ।
ଚର୍ମ ଉତ୍ତ୍ୱଙ୍ଗସ୍ଥେ ଯୁବା, ରଚାଞ୍ଜନଧାଙ୍ଗା
ଶୂଲପାଣି ମହେଶଙ୍କ ସ୍ୱଷମା ବରଇ;
ଗୌରୀ ସମ ସଦା ପାର୍ଶ୍ୱେ ଅନୁରା ଯୁବତୀ
ଚନ୍ଦ୍ରାଂଶୁ ତପନ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଦେବୀ ଯଥା,
ସଙ୍ଗେ ସଦ୍ଭକ୍ତି ଚାଙ୍କ ପଉନ୍ତ ବରଣେ
ବନ୍ଧନସ୍ଥେ ନଳ ଅସ୍ଥା ହୃଦସ୍ଥେ ଯୁବାର ।
ନଗ୍ନତ ସ୍ୱରୂପେ ବାନ୍ଧୁ ଯୁବା-ଗଳଦେଶେ
ଲମ୍ବାଇ ସଜଳନେତ୍ରେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖେ ବାଳା,
ନୈସର୍ଗିକ ଳାଳାକ୍ଷେତ୍ର ସ୍ୱମେରୁ ପ୍ରାନ୍ତରେ
ନସର୍ଗ-ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଉତ୍ତମସ୍ଥ ଚତୁପଃ
ବୁଝିବାକୁ ନରେଖଇ ଯୁବା-ମୁଖ ପ୍ରତ ।
ଚରମ ଦୋଳଇ ବେଶୀ ନାଭବେଦ ସମ
ଅନୁପମ ଶୋଭା ବହୁ ଅଞ୍ଜନ କଜ୍ଜଳ,
ପୀନୋନ୍ନତ ବକ୍ଷୋଜର ଅବରେ ଜାରବେ୍ର ।
କୃତ୍ତବାସ ଉତ୍ତ୍ୱଙ୍ଗସ୍ଥ ଗାତ୍ର ଅବରଣ,
ସତ୍ତ୍ୱ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ବୈମକାନ୍ତକୁଲେଶ୍ୱର
ବ ଅବା ସେ ଶୈବାଳର ଅବରଣ ତଳେ ?
ସ୍ଥିର ବଦ୍ୟୁତ୍ତା ସଦ ନବାତ ପ୍ରଦେଶେ
ଧାତୁଶସ୍ଥେ ବସ୍ତ୍ରାସର ଅଳର ଦ୍ୟୁତିର,
ତେବେ ଅବା ସର ଦେବ ସେହ ଦବ୍ୟଜ୍ୟୋତ,
ଲବଣ୍ୟବନ୍ତାର ଳଳା-ଲଳତ ଲବଣ୍ୟେ ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅମସ୍ତ ଅବା ଦେହ ପରିଗ୍ରହ

ସଞ୍ଚାରିଣୀ ଦୀପଶିଖା ପ୍ରାସ୍ଥେ ସମୁଦ୍ଭାସେ,
ଯୁବା ସଦ୍ଦଗ୍ଧରିଣୀ ସେ ଯୁବାମନୋଦ୍ଭଗ୍ନ ।
ବସ୍ତୁତଃ ଯାଦସପତି-ସ୍ପନ୍ଦାଳ-ବକ୍ଷରେ
ଚନ୍ଦ୍ରବାଳ ଯାର ସୀମା ଦୃଷ୍ଟି ଅପସର୍ ।
ବମ୍ବିତ ଚନ୍ଦ୍ରାଂଶୁ ସମ ଦୀପି ଅନୁପକ୍ଷ,
ଉଦୀଚୀ-ଅଚ୍ଚର-ଦ୍ୟୁତ-ଚପଳା-ସୁନଗ
ମୁରଦର-କଷ୍ଟହାର-କୌସ୍ତୁଭ ସମାନ,
ଚଞ୍ଚଳ ହିଲ୍ଲୋଳେ ଯହୁଁ ବଦଳ ସୁଷମା;
ଦେହର ସେହ୍ନ ଅନୁପାର ଲୋଳ-ଜଳଢେଉ,
ମୁଖ୍ୟନେତ୍ରେ ଉତ୍ତା ସତ୍ତା ଭାଷା ପଡ଼-ପାଶେ,
ଭଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗେ ମିଶି ଯହୁଁ ଶବଦ ଗୌରବ
ସ୍ତବଧ କରଇ ଦେଲେ ମାନବ ଜୀବନ;
ପ୍ରଶାନ୍ତ, ମହତ ଭାବ—ଅନନ୍ତ ଶାଶତ,
ଅଦରକ ସେଣୁ ସେହ୍ନ ଭାବୁକ ମାନସେ ।
ପ୍ରତ୍ନମସ୍ପୀ ଉଷାଦେଙ୍କ ପାଟଳବରଣା,
ପୌରନଦୀ ଦ୍ୱାରେ ଉତ୍ତା ଅର୍ଘମା ଅଗ୍ରତେ,
ପୃଥ୍ୱୀର ଆବଷର୍ତ୍ତୀ ଦେଙ୍କ ଧନବଙ୍ଗ
ଲୋକ ଦଶାନ୍ତର ଅଭ୍ୟୁଦସ୍ପର ପଗ୍ଧସ୍ପେ,
ଦୀର୍ଘ ଧ୍ୟାନ୍ତବନାଣିଙ୍କ ଦ୍ୟୁଲୋକ-ଦୁହୁତା,
ବବେକ ବକାଶ ସଥା ଅଜ୍ଞାନ-ଅନ୍ଧାର—
ଲୁପ୍ତ କରି ପ୍ରକାଶଇ ଜ୍ଞାନଘଣ୍ଟା ଇଣା;
ଜଳ ବୁଦ୍‌ବୁଦଇ ଦ୍ୟୁତ ଧରି ରୁଷାବଳ,
ସୀମାଟତ ଦେଶେ, ପକ୍ଷ ପଲ୍ଲଣ୍ଡ ସମାନେ,
ମସ୍ତକ ଉପରି ଧ୍ରୁବ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ କରି
କେବେ ସବ୍ୟେ ସବ୍ୟେତରେ ବନୋଷ୍ଟ ସଦୃଶେ
ଦୁଲୁଛନ୍ତି ସପ୍ତର୍ଷିଙ୍କି ଅସ୍ପନ ଭଳରେ ।
ଜ୍ୟୋତିଃପୁର ଛଳେ ନବ ଦମ୍ପତ-ମସ୍ତକେ
ଢାଳୁଛନ୍ତି ଅଶିଃ ଚଡ଼ ଶିଖଣ୍ଡୀମଣ୍ଡଳ ।
ଦୁମକୁଣ୍ଟ ଶୈଳ ଦେହେ ଉଷା-ଅରୁଣିମା
ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ ରଜୋଧର୍ମ ମିଶ୍ରଣ ପଗ୍ଧସ୍ପେ
ଦେଖି ଯୁବା ପ୍ରେମ ଇଚ୍ଛି ଚଞ୍ଚଳା ରୂପସୀ,
ଅନୁରୂପେ ମିଶାଇବ ଆପଣା ଦେହକୁ,
ଯୁବକ ସାଜୁଛି ଦେହେ ରଜୋମୂର୍ତ୍ତିମତ୍ତ ।
ଧନପତ ଦଶେ ଏଣେ ଉଷା-ସଦ୍ଭବସ୍ପ

ସ୍ଥିରଜ୍ୟୋତି ସୌଦାମିନୀ ଗଗନ ଉଦ୍‌ଭାସି,
ମଣ୍ଡିବ ପ୍ରବେଶୀ ଅବା ସାଙ୍ଗରୌମ ଟିରେ ?
ଅଂଶୁମାନ-ସମ୍ଭବଣ୍ଡି-କଇବବ ଘେନ ।
ଏହ ବ ସେ ଦୁଇ ଯାହା ଆଦ ସୃଷ୍ଟିକାଳେ
ଚଇଣଭ୍ରି ସ୍ୱରୂପେ ଷ୍ଟ୍ରଥିଲା ସଦେଶଙ୍କ ।
ମାଦେଏଙ୍କୀ ତେଳ ଏହା, ନାହିଁ ଫଣସ୍ପ;
ନୋହଲେ ବ ମିତ୍ର, ବରୁଣକୁ ଏକାଧାରେ
ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଦେଖାନ୍ତା ? ଯାହା ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟଇସ୍ପିତ
ଦୂର ପ୍ରାନ୍ତେ କାମଲୁର ବଙ୍ଗିସ୍ତ ପଗ୍‌ସ୍ପେ
ଇନ୍ଦ୍ରଳ ଶୋବେ, ନବୃତ ଶାଦୁଳ ପ୍ରଦେଶେ;
ଗୋପ୍ତ ପଦଚେଣ୍ଡ୍‌ଜ ଯୋଗେ ପଵଚ୍ଚିତ
ଇନ୍ଦ୍ରଳ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ଦୀପ୍ତ ଇଳତ ପ୍ରମନ୍ତ୍ର
ଏସ୍‌ବି ଦିଖୋଷ୍ଟ୍‌ଳେ, ବର୍ଷୀସ୍ଥାନ ମେଳେ
ସୁର୍ଯ୍ୟୋଢ଼ ସଭାରେ ରତା ମେଧାବଗ୍ଧ ସଙ୍ଗ;
ଦେଖି ଏହ ଗୁରୁଦାସ୍ୟ ପ୍ରକୃତ-ଦେଖର,
ପୁଚ୍ଛନ୍ତ କୌତୁକେ ସଙ୍ଗ ଯୁବକବରକୁ :—
"ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର !
ଏହ ବ ସତ୍ୟର ସେହ୍ନ ବଗ୍ଧଃ ମୂରତ,
ବାଲ୍ୟକାଳେ ଗଲ୍ପଛଳେ ବର୍ଷୀସ୍ଥାନ ମୁଖେ,
ଶୁମା ଆବର୍ତ୍ତ୍ୱ କଥା କଣ୍ଡି-ଉସାସ୍ପନ,
ଶୁଣା ଥିଲା ଯାହା, ଦେବ ! ବହ କୃପା କର ।"
କଦ୍ଧତ ଦେଲା ବପ୍ତ, କଦମ୍ କେଶର
ଜଳଦାଗମେ ଶୀକର-ବାର୍ତ୍ତ ଯୋଗେ ଯଥା
ଉତ୍ତରଲା, "(ଦେବ !) ବହୁବର୍ଷେ ଦୂର ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟେ
ଏହ ଆର୍ଯ୍ୟବଂଶ ଯେବେ ପ୍ରକୃତ-ବନ୍ଧୁବେ
ତ୍ୟଜବେ ଆର୍ଜବ-ଆର୍ଯ୍ୟ-ଅଭିଷ୍ଟ ସ୍ଥଳବ
ତେବେ ଦୂର ବଣଧର ମଧରେ ଏ ବାଣୀ
ଦେବ ଅଲେଚତ,ଯାହା ଏବେ ଅଗୋଚର ।"
ଏତେ କହ ଧୀରେ ଗାରବଲା ସରସ୍ୱତୀ ।
କଲ୍ପନାଖ୍ୟ ଦର ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ପ୍ରସାଦେ
ଲଭିଥିଲା ଶୈଶବରେ ଏ ଯୁବା ବରେଣ୍ୟ,
ଏଣୁ ଜ୍ଞାନ-ଚକ୍ଷୁ ଯୋଗେ ଦୂର ଭବିଷ୍ୟତ
ବଣଧର ସବ ପକ୍ଷିଣ ଚତୁଷ୍ପଥ
ନଘ୍ଟିଲା, ହୃମଭୂଃ ମାର୍ଜିତ-ରଜତ—

ପର୍ବ ପଙ୍ଖୀରୁତ ସାନୁମାନ ହୁମାଳୟ
ଉଦତୀ ପ୍ରାଚୀର ପରସ୍ପେ ଜ୍ୱରତ ଦୁର୍ଗର ।
ଜ୍ୱରତହୁ ଦିବବରୁ ଓଲ୍ଲାଇବା ପାଇଁ
ଜ୍ୱଳିକୃତ ପ୍ରଣୀଘାର ବହଇ ବ ଶିରେ ?
ଜ୍ୱରତରୁ ତମ ଅବସ୍ଥାନପାଇଁ ଅବା
ପର୍ବତୀ-ଦଗୁଧୂ ମେଲେ ମହା ଜ୍ୟୋତର୍ମ୍ମୟୀ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବଙ୍ଗଃମଣି ଘଣିତ ହୁନ୍ତଲେ
କାବ୍ୟତର୍ ଖଣ୍ଡି, ଉଷା ପାଃଲବରଣୀ।
ପ୍ରଷା ପାର୍ଜନା ବଶ୍ୟ ସାଧେ କ ଅନ୍ତତେ ?
ସରଲାଣି ମେରୁକଶେ ପୁଷ୍ପଙ୍କା ଅଃନ
ବଃସ୍ପୃଷ୍ଟି ଶୂନ୍ୟ-ବର୍ତ୍ତୁ ଅପୂନ ଖେଃରେ
ଦେଶାନ୍ତରୁ ସନ୍ଧ୍ୟାଗ୍ରଗ ହୋଇ ଉତ୍ସେହତ
ଉଷାରୂପେ ପୁଃଲାଣି ପୌରନଗ୍ରମୁଖେ;
ସୁନଗ୍ଧ-ଲଲ୍ଲମ-ଗଣ୍ଡ-ଲାଳ-ପାଃଲମା
ରାଗେ ରଞ୍ଜିଲାଣି ଏବେ ଅସ୍ୟ ଦଇତର;
କର୍ଣ୍ଣ ବଚ୍ଛୁରତ ଯେବେ ପ୍ରଚୀରୀ ଗଗନ
ଦେଖି ଦେଖି ବନମଣି ସିବେ ଅସ୍ତ୍ରାଉଲେ
ବଉସିବେ ତେବେ ଦୀପ୍ର ଜାବ ସ୍ତବମଣି
ଲଲ୍ଲଃକା ପ୍ରାପ୍ତେ ପୁଣି ବାରୁଣୀ ଲଲ୍ଲଃଟେ;
ଅନ୍ତଃଷ୍ଟ ମୁକ୍ତା ଲଲନ୍ତିକା ପ୍ରନଙ୍ଗସ୍ତ
ଉରଲମଣି ସଦୃଶେ ଯହିଁ ଜୈବାତୃକ
ଲୁଭାତନ୍ତ୍ର-ବତାନ-ବର୍ତ୍ତୁଳ ସମ ଦ୍ୟୁତ
ଧର ରୁମିଲେଣି ଏବେ ରଇମାଚଲରୁ ।
ଗୌରମଣି ଧୂମଧାର ପ୍ରାସ୍ପେ କାଦମ୍ବିନୀ
ଚକ୍ରବାଲ ବ୍ୟାପି ବଳ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ସୀମାକୁ
ପ୍ରୟତ କର୍ମେ ସଞ୍ଜୀବୁଛ ଯୋଜବ ଏକତେ
ଦିବବ ଗମ୍ଭୁଜାକୃତ ଖିଲାନ ସହତେ;
ପୁଳକ ଏ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ, ଯହିଁ ବଉବସ୍ତ
ସୂତ୍ରଧାରରୂପେ ଉଲ୍ଲ ହୋଇ ଦ୍ୱାରଦେଶେ
ଅରନସ୍ତ ସଞ୍ଜାଦବେ ପ୍ରକୃତ ମେଲରେ;
ଯେଉଁ ମଞ୍ଚେ ନଟୀରୂପେ ସତୀ ସତ୍ତେକଗା
ଏକ ଦୁଇ କ୍ରମ ଗଣନାରେ ଦଶଗତ
କରଥୁଲ୍ଲ ସମ୍ଭ୍ରିକା ସକ୍ରୋତ ଅତୀତେ
ପଉପ୍ରାଣୀ ପଦ-କର ସହୁଗୁହଲରେ

ଗଣିବାରେ ପ୍ରସାରିତ କରିଲଣି ପୁଣି
ଏକ ପରେ ଏକ ତାର ସହସ୍ର ଦଳର
ଦେଖି ପ୍ରାଚୀମୂଳେ, ଦଶ-ମୁହୂର୍ତ୍ତ-ମଣ୍ଡନ-
ରହାଙ୍କୁର ସହସ୍ରଘାତିତ ଦବ୍ୟରୁଚି;
ଛପ୍ପା ଦେଖି ବରହୁତ ବିଶ୍ୱବନ୍ଦ୍ୟସ୍ୱ—
ଦେର ସେହୁ ସୌମ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେବ ବକର୍ତ୍ତନ
ଗର୍ଭକନା ରୂପେ ଦେଖି ପୂର୍ଯ୍ୟ କାନ୍ତମଣି
ବୁମିପୃଷ୍ଠେ ଜଳଲେଣି ଉଗାର ଜ୍ୱଳନ
ପ୍ରାଚୀ ଫୁଟି, ଦଶିଲେଣି ଦେବ ବରେ୍ଚନ
ସୁରେନ୍ଦ୍ର-ବିନ୍ଧୁର ଶିର-ସିନ୍ଦୁର-ଅରୁଣ
ସତେ ଅବା ବିଶ୍ୱକର୍ମା-ଶାଣଲାଢ଼ ଦସ୍ତ,
ବକର୍ତ୍ତନ ନାମ ଖ୍ୟାତ ଯା ଯୋଗୁଁ ଜଗତେ ।
ବହୁଥିଲା ଏ କାଳରେ ମଳୟ ପବନ,
ଦମ୍ଭୁଥିଲେ ପୁଷ୍ପବ୍ରଜ ବନ୍ଧପିନ୍ଧୁରେ,
ବନ୍ଧୁ ଶାଖାଗରୁ ଗଙ୍ଗଶିଉଳି ସୁମନ
ଅପ ଥପ ପଡୁଥିଲା ଭୁଷାର ସହତେ ।
ସୁବଳ ସୁନରେ ନତ ବଣ୍ଟଗ୍ଧନରସ୍ୱ
ତରୁଦେହେ ବସ୍ତ୍ରର ଅଙ୍କାଙ୍କିତା ପର
ନଶାର ଭୁଷାରଶୋର ନବ ବଶଲସ୍ୱ-
ମୌକ୍ତିକଗୁଞ୍ଜିତ ଗୁରୁ କସ୍ତିକାର ଘେନ୍ଧ,
ବକ୍ତିରରେ ନତ ଅଳ ବବସ୍ୱାନ-ପଦେ ।
ଦେଖି ଏହି ବୈଚିତ୍ରକ ବରବଶମ୍ଭାର,
ସ୍ପଷ୍ଟୋହ୍ନ ଛଳେ ଦେଖି ବନେ ଛଉଅନା,
କମ୍ପଜତ ହୋଇଲଣି ପ୍ରଶସ୍ୱ ବକାରେ,
ପ୍ରଗ୍ରତ ଭୁଷାଗ୍ଧଳ ପରଶ ମାତ୍ରକେ ।
ବୃକ୍ଷ ଗୁଳେ ବସି ପିକ ସଙ୍ଗୀତ-ଲହଙ୍ଗ
ଢାଳୁଅଛି, ସୁସ୍ୱରେ ବଶ୍ୱବମୋହନ
ଲୁହ୍ନ୍ତ-ମଙ୍ଗଳ-ବେଶ୍ର ଭ୍ରମରଗୁଞ୍ଜନ
ବହୁ ଅଶୁଅଛୁ ଦୂରୁଁ ପକ୍ଷୀ-ମଣ୍ଡନ
ଲୁପ୍ତ କେଦାରେ ଭଳ ଭଳ ଗନ୍ଧବହ ।
ସ୍ରାଣୁ ଟିରେ ବର୍ହ ତୋଳ ବର୍ହୀ ସମାଦରେ
ପ୍ରିୟା ଅଗେ ନାଚୁଅଛୁ ବେଗେ ଫେର ଫେର;
ଗାଳମଣିଜଣା ପିଚ୍ଛ, ପ୍ରଗ୍ରତ ବରଣ,
ଉଡୁଅଛୁ ବଣ୍ଡୌଳୁଳେ ଶିବବମଣ୍ଡନ

ବାସବବାଞ୍ଛିତ ଇନ୍ଦ୍ର-କୋଦଣ୍ଡ ସମାନେ ।
ପୂଜା ବନାପନାପାଇଁ ଉଷାର ଅଗ୍ରତେ
ପଦ୍ମଗ-କୁଙ୍କୁମେ ଲପ୍ତ କର କଲେବର,
ମଞ୍ଜିକା-କୋରକ ଶଙ୍ଖ ବଜାଏ ମଧୁପ ।
ଏ ଉତ୍ସବେ ଗୌର୍ଯ୍ୟଡିକ ସଙ୍ଖ୍ୟାଦବାପାଇଁ
ଗାଡୁ ଉଠି ଗାଡୋଦ୍ଭବା ସରସ୍ୱତ୍ତ କୂଳେ
ମତ୍ତ କଲରବେ, ନଜ ପ୍ରିୟାର ସଙ୍ଗତେ ।
ଉଇଁଲେଣି ବଲ୍ଲବସ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରବାଳ ବେନ୍ଦ
ସୌଡାମଣି ପାଇକାତ ଅବତଂସରୂପୀ;
ହରଣ୍ମୟ ରଥେ ଲ୍ୱନୁ ଅନୁରୁ ସହତେ
ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅମୃତଧାର କରନ୍ତି ବର୍ଷଣ ।
ଗର୍ବିକ ଉତ୍ସବତା ଦୋତା ଘୋତା ଅଶ୍ୱରସୂ
ସରସ୍ୱତ୍ତ-କୂଳେ ମହା ଅଶ୍ୱର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ,
ଅରଣୀ ମନ୍ଥନେ ସାଉଦୋଡୁଲୁ ଆହାନ,
ସଙ୍ଖ୍ୟାଦଣ୍ଡ ସଙ୍କ, ବଧୂ-ବନ୍ଧୁତ ସମ୍ମାନେ ।
କେ ଏ ଯୁଜ୍ଞାନଯୋଗୀ ସବତା ଉଦ୍ଦେଶି
ଚିଷ୍ଟୁର ଗାସ୍ପୁରୀ ଛନ୍ଦେ, ସୋମରସେ ମତ୍ତ,
ପୁଲକତ ତାନେ ମହା ପୁଲକ ଅନ୍ତରେ
ଗାଏ ମହାଗୀତ, ଧାସ୍ପି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଈଶ୍ୱର ।
କେମନ୍ତେ ଏ ମହାଗ୍ରବ ଋଷି-ହୃଦାକାଶେ
ଧ୍ରୁବ ଜ୍ୟୋତିରୂପେ ଫୁଟ୍ଟ ମୋହଲ୍ଲ ଅନ୍ତର;
ଦୂରଦର୍ଶେ ଜ୍ଞାନ-ରବି ହୃଦପଦ୍ମ ଦେଇ
ପୁଲକଲ୍ଲ; ସତେ ଅବଗ୍ରତେ ମରୁପ୍ରାନ୍ତେ
ହୃଦଲ୍ଲ ଅମୃତେ ଅବା ବାଇଦ-ଯଷ୍ଟଳ ?
ଆରମ୍ଭ କରଲ୍ଲ ଯୁବା ସେହ୍ନ ମହାଗୀତ;
ଗୀତଗ୍ରଗେ ମୁଗ୍ଧା ହୋଇ ସେ ମୁଗ୍ଧା ରୂପସୀ
ବସନ୍ତପ୍ରେମେ ମତ୍ତ ହୋଇ ଆଲଙ୍ଗି ପ୍ରିୟକୁ,
ଚୁମ୍ବିଲ୍ଲ ସତ୍ତଗେ ଚକ୍ଷୁ-ବକ୍ତ୍ର-ଯୁବାଧର ।
ପ୍ରତିଦାନେ ପ୍ରେମମଣି ଲଭି ଇଚ୍ଛାବତ୍ତା,
ପ୍ରକୃତ ପୁରୁଷ ରୂପେ ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ମିଳନେ
ବସନ୍ତତ-ବ୍ରତ-ବଧୂ ସାଧିଲେ ଦମ୍ପତ୍ତ ।

Two Poems

BY

Sri Chandrachudamoni Raja Harichandan Jagadeb,

Raja of Surangi.

ଗଳ

ଖ୍ୟାତ ପାଞ୍ଚଭୂତେ ସୃଷ୍ଟି ସକଳ ମଧ୍ୟରେ,
ଖଳକୁ ଦେଖିଲେ ବଧ କେ ଜାଣି ତାହିଁରେ ।
ଯେଉଁ ଦିନ ନ ଗାଏ ସେ ପଇଦୋଷ-ଗୀତା,
ସେ ଦିନ ଅମୃତ ଖାଦ୍ୟ ଲାଗେ ତାର୍ ପିତା ।
ଉଡ଼ଗାଏ ସର୍ପ ବଷ ପଦ ଗଦ ବଳେ,
ଖଳର ଔଷଧ ମାତ୍ର ନାହିଁ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ଡଳେ ।
ବନ୍ୟ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ ହୁଏ ସ୍ନେହେ ବଶୀଭୂତ,
ଖଳର ପ୍ରକୃତ ଜନ୍ତୁ ଅଭୁତ ଅଦ୍ଭୁତ ।
ଦୁଗ୍ଧ ପାନ କଲେ ସେହ୍ନ ଉଗାରେ ଗରଳ,
ଜ୍ଞାନପୁଚ୍ଛ ପ୍ରାପ୍ତ କେବେ ନ ହୁଏ ସରଳ ।
କ ରସରେ ରସାଣିଛ ବଧ ତା ରସନା,
କାଂସ୍ୟେ(୧) ଧାନୁଅ ଲଙ୍କା ନୁହେ ତ ଭୁଲନା ।
ଖଳ ଗୁଣ ଅନୁଭବ ରଙ୍ଗରୁଲ-ଉତ୍ସବ
ସୁଭଦ୍ରାପରିଣୟ କାବ୍ୟେ (୨) ଗାଇଛନ୍ତି ଜବ—

---

(୧) କଣ୍ଟାରେ ।
(୨) ସୁଭଦ୍ରାପରିଣୟ କାବ୍ୟ ।

ଦାରିଦ୍ର୍ୟ

୧

ରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ନାହିଁ କେହ ତୋ ପର ବଗାଣ୍ଡ,
ତୋହ ଲଗି ପିନା ନରେ ବୋଲନ୍ତୁ ଉଖାଣ୍ଡ,
ଆଜ ସେ ମୁହଁଧାଣ୍ଡ,
ହୁଏ କାଲ ଆହା ସେହୁ ହୃଟୀଗଧକାଣ୍ଡ ।

୨

ସବୁଡ଼ ତୁ ପରତତ ଯଥା ମୃତ୍ୟୁଦୂତ,
ଅସାଚତ ରଙ୍କ ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନେ ପ୍ରସୂତ,
ପର ଅନ୍ନ ପର ବାସ
ଘଣ୍ଟାଉ ମାନବ ଜୀବ୍ୟେ କର ବୁଦ୍ଧି ନାଶ ।

୩

ଆହା କେଡ଼େ କେଡ଼େ ଲାଜ ମାଗ ତୋର ବଶେ
ହଗଇ ସମ୍ଭାନ କାଳ ଶେଷନ୍ତୁ ବରଷେ,
ଅନ୍ଧୁ ତୁ ଧଗା ଅଟ୍ଟଇ,
ଦମ୍ଭୁକ ସଙ୍ଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିର ମୁଖ୍ୟ ପକ୍ଷପାଟ୍ଟ ।

୪

ବସ୍ତଳ ସମ୍ଭରିରେ ସେ ଗୁଦ ଅଳ ଦୃଣ୍ଡ,
କାଲ ତୋ ଅଗମେ ହୁଏ ତା ଶୀଘ୍ରନ ଭୂଣ୍ଡ,
ବଡ଼ ଘାନ ଜ୍ୱର ଭବେ
ସବଦା ରହିବ ହୁଏ ତୋହର ସମ୍ଭବେ ।

୫

ତୋହର ରଜତ୍ୱ ସହିଁ ହୁଏ ବସ୍ତ୍ରାବତ,
ଧନକ ଶବଦ ଭବ୍ଦୁଁ ହୁଏ ନବାସିତ,
ତୋର ଅଧକାର ଯୋଗେ
ବହ୍ମସ୍ୱ ଲୋକ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ରୋଗେ ନାନା ରୋଗେ ।

୬

କୋବଦ କଳ୍ପନା ଶକ୍ତି ତୋ ଶକ୍ତି ଜଳଜ୍ଞ
ପରସ୍ପର ମୋହ ସଦା ରହେ ଅପ୍ରକଟ,
ଶିଷ୍ଟ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ
ତୋହ ଅଧିକାରେ ରହେ ଗତ ଆଜ୍ଞା ପାଳ ।

୭

ଦୁଙ୍କାର ବୁଭୁକ୍ଷାନଳେ କର ବ୍ୟଗ୍ରବ୍ୟସ୍ତ
କଗାର ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କୁ ଇତରଦ୍ୱାରସ୍ତ,
ଘଣା ଲଗି ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ
ଭ୍ରମାର ତୁ ଅହା ତାଙ୍କ ଚର ହାହାକାରେ ।

୮

କାଣ୍ଡି ଛତ୍ର ବଷ୍ଟ ରେକ ଦଳ ଏ ଉଦସ୍ତ
ଅଟନ୍ତୁ ତୋ ଶାସନର ପ୍ରଧାନ ଆଶସ୍ତ,
ସେଉଁ ଧଳା ତୋତେ ଡର
ନ ଚଳଲ ହେଲ ତ ସେ ତୋର ପ୍ରଜା ସର !

୯

ଅଜ୍ଞାତରେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ଧଳା ରୋଗୀ ପାଶେ
ଜଗିଥାଉ ଅବସର ପାଇବାର ଆଶେ,
ଜଗତ୍ୟ ଦୋଷେ ସେ ସଦାସ୍ତ
ପାଇବା ମାତ୍ରକେ ଦର ନେଉ ହାସ୍ତ ହାସ୍ତ !

୧୦

ତୋହ ଆବର୍ତ୍ତ ମାତ୍ରେ ଲହୁ। ଅରମାନ
ପୁଣି ଶିଖା ପାଖା ଆଦ ହୁଏ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ,
ଏଥିଁ। ତୋ ଏ ବୁମୁରତ,
ଦୁଷ୍ଟ ହେଲ କେ ଜାଣିବ ଅନ୍ତ କା ଶକତ ।

A selection from the writings

OF

Kuntalakumari Sabat L. M. P.

ତାରା ପ୍ରତି

ଦୂର ଗଗନରେ ଜୁଡ଼ ଜୁଡ଼ ଗ୍ରହଁ
ଦସ୍ମ ଭୁହ କ୍ଷୁଦ୍ର ତାର୍ଯ୍ୟ,
କ୍ଷଣକେ ହୃଦସ୍ପେ ପରଣି ମୋହର
କେତେ ଚନ୍ତା ଅଣୁ ପର୍ଯ୍ୟ ।

କେଉଁ ଦୂର ଦେଶେ ଅଛୁ ତୁ ତାରକା,
ଜାବ ସାଇ କଥା ଉପ୍ଲଜଇ ଦକା,
ଚନ୍ତା, ଜ୍ଞାନ ତହଁ ହୁଏ ମୋର ଅକା,
କ୍ଷଣକେ ହୃଦସ୍ପେ ପଶଇ ଛନକା,
ସତେ କେଡ଼େ ତୁଚ୍ଛ ନର ଅଦ୍ମିକା,
ତୁଚ୍ଛ ଦର୍ପ ମାତ୍ର ତା ଉପକାବକା ।

ଅନନ୍ତ ବସ୍ତୁତ ନାଲାକାଶ ତଳେ
ଦସ୍ମ ଭୁହ କ୍ଷୁଦ୍ର ତାର୍ଯ୍ୟ,
ସାନ୍ତ ମୁଁ ମାନବ କହେ ମୋ ପର୍ଯ୍ୟଣେ
ଅନନ୍ତ ଜାବନା-ଧାର୍ଯ୍ୟ ।

ନରବ ନଶୀଥେ ନଭସ୍ତଳ ଗ୍ରହଁ
କୋଟି କୋଟି ତାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷଣକେ ଦେଖଇଁ,
ଗାରବା ଆକାଶ ଗାରବ ଧରଣୀ
ନମ୍ମାରେ ପ୍ରକୃତେ ସତ୍ୟ ଦବ୍ୟବାଣୀ,
ଗାରବତା ବେଦ ଅହି ମୋ ପର୍ଯ୍ୟଣେ
ପଶେ ସେହ ସ୍ୱର ବାଜେ ଘନେ ଘନେ ।

କହୁଯାଏ କାନେ କେତେ କେତେ କଥା,
ସତେ ମୁଁ ମାନବ ଛର,
ଅସିଅଛୁ କାଟ୍ଟଁ ସିବ ମୁଁ କେଣିବ
କେଉଁ ଦେଶେ ମୋର ଘର ।

କାହିଁ ମୋ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ବୁଦ୍ବୁଦ ସମାନ,
କଣେ ଫୁଟ୍ଲ କଣେ ସାରା ହୁଏ ଜ୍ଞାନ,
କ୍ଷଣକେ ଦ୍ୱଇ ସଜ ଫୁଲ୍ ପର
ଫେର୍ ମୋର ରୂପ ଫେର୍ ମୋର ଶିଷ୍ଟ,
ପରକ୍ଷଣେ କାହିଁ ଯିବ ମୁଁ ଭୁବେଇ,
ପାରୁ ବ ତାକୁ, ପାରୁ ବ କହି ?

କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ବର୍ଷା ବୁଲୁଅଛ ରବେ,
ଜାଣିବାର ଇଚ୍ଛା କେତେ,
କେତେ ଶାନ୍ତ ଘରି କେତେ ତରୁ ଲୋତ
ରୁହି ନ ରୁହିଲ ସତେ ।

କାହିଁ ମୁଁ ମାନବ ଆସି ଏ ବଦେଶେ
ଦୁଇଦିନ ପରେ ଫେରଯିବ ଶେଷେ,
ଆସିଲି ମୁଁ କାହୁଁ, ଯିବ ମୁଁ କେଣିକ ?
କହ ତାକୁ, ମୁହିଁ ପାରିବ ଜାଣି ବ ?
ଜଣାଇ ପାରୁ ବ ନରେ ଦେଶବାସୀ,
କାହିଁ ମୋର ଘର କାହିଁ ମୁଁ ପ୍ରବାସୀ ?

ଅସିଅଛୁ କେଉଁ ଦୂର ଗ୍ରହଜରୁ
କହୁରୁ ବ ମୁତ୍ର ତାକୁ,
ମୁତ୍ର ତୋର ହାସ୍ୟ ଗଗନର ପ୍ରାନ୍ତେ
କେତେ କଥା କହେ ପକ୍ଷ !

କହ ସତେ ମୋର ଅଛୁ କଣେ ମିତ୍ର,
ଅଦୃଶ୍ୟ ଅନନ୍ତ ପ୍ରେମରେ ବଚ୍ଚିତ୍ର,
ନମିଷେ ନମିଷେ ଯା ପରଶ ପ୍ରାଣେ
ନବ ନବ ଆଶା ପ୍ରେମ ଲହ୍ରି ଅଙ୍ଗେ,
କରେ ଆକର୍ଷଣ ଗୋପନେ ଗୋପନେ,
ଦେଖେଁ ମୁଁ ଅଦୃଶ୍ୟ ମୁରଲି ସ୍ୱପନେ,

ଲଳତ ସଙ୍ଗୀତ ତାନେ
ମରମେ ପରଶି ଗାଏ କେତେ ଗୀତ
କାଳଯାଏ ସତେ କାନେ ।

ପାରେ ନାହିଁ ରୁହି ସେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଭାଷା,
ତଥାପି ପ୍ରାଣରେ ଥାଉକ ପିପାସା

ଘେନ ମରୁପଥେ ଧାଏଁ ମୁଢ଼ ପାନ୍ଥ,
ମରୀଚିକା ଦେଖି ଖଣେ ଖଣେ ଭ୍ରାନ୍ତ,
କଥା ସେ ଭୁଲାଏ କଥା ସେ ଘଲାଏ,
ସେହ ଜାଣେ କଥା ଦଖାଏ କନାଏ,

ଖଣେ ଦେଇ ଡୁବେ ଦେଖା,
ଲୁଚାଏ କେଉଁ ଅଦୃଶ୍ୟ ଆକାଶେ
ଡୁବେ ରଖି ଯଦରେଖା ।

ଅନୁଘର ଧାଇଁଯାଏ ପଦତଳ,
ଖୋଜ ବୃଥାରୁ ହଏ କ୍ଲାନ୍ତ ଖୀଣ,
ରୋପନେ ଆସି ସେ ସ୍ନେହ-କରୁଣରେ
ଦରନାଏ ଶାନ୍ତ, ପ୍ରେମ ଭକ୍ତି ଦର୍ଶେ
ଉଛୁଳେ ମୋଦର ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପରାଣ,
କଥାଇଁ କା ତାର ଏ ପ୍ରେମରଆଣ

ମୋହ ସଙ୍ଗେ, କଦ ତାତ୍ତ,
ଅଛୁ କ ତାହାର ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ,
କଦ ଆଜ କଦ ଭଗ୍ନ ।

ସବୁ ଘରଣର ଦେବ ମୋ ସମ୍ବଳ,
ଶୁଖିବ ମୋଦର ନୟନର ଜଳ,
ପାଇବ ଯଦ ମୁଁ ଦେଖା ଶରରଣ,
ଜାବନେ ମରଣ କରିବ ବରଣ,
ମରି ମୁଁ ଜାବ ଶରକର୍ମ ଲଗି
ତା ଶାପଦେ ସଙ୍ଗ ଚନ୍ତା ଦୁଃଖ ତ୍ୟାଗି,
ଥରେ ଥରେ କଥା ଦେଖା ଦଏ ସେହ,
ଭୁଲେଇ ଯାଏ ସେ ଖଣେ,
କେତେ କାନେ ମୁହଁ ତାହାର ଯତ୍ନରେ
ଶୁଣି କ ସେହ ନ ଶୁଣେ ।

ସତ କଦ ତାତ୍ତ, ଏତେ ସେ ନିଷ୍ଠୁର,
ଶରରଣ ଭକ୍ତ କରିବ ସେ ଦୂର,
କରୁଣାବତ୍ସଳ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ମହାନ୍ତ ମହାଜନ,
ଆଜ ସେହ ନତ୍ୟ ସତ୍ୟ ପ୍ରମାଣସ୍ୱ
ଦେବେ ଯଦତଳେ ଅଦ୍ୟସ୍ୱ ଆଶସ୍ୱ,

ପଦଗୁଡ଼ା ଲାଗି ନାହିଁ
ବନ୍ଧନ ଏ ମରୁ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଦୂରନ୍ତ,
ଗତି ନାହିଁ ତାହା ବନ୍ଦୀ ।

କୌମୁଦୀଧୌତ ଗାରବ ଆକାଶ
ଧରଛ ଅଙ୍ଗେ ଜ ଧବଳ-ଶ୍ୱେତ-ବାସ,
ପୁଣ୍ୟ ଶା ସ୍ତବଗା ପେପ୍ରିଜା ସମା
ଗମ୍ଭୀରେ ଉଚ୍ଚାର ଶାନ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ଖମା
ତାଳେ ପ୍ରତ ପ୍ରାଣେ ଶାନ୍ତରସଧାର,
ହସି ହସି ତାହା ଦେଖୁଛ ଜ ତାର,

ମୋର କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣେ ଆଜ
ପରଶୁଛ ସେହ ଶାନ୍ତସୁଧାରସ
ମର୍ମ୍ମଗୀତା ଉଠେ ବାଜ ।

କେତେ କେତେ କଥା ଜାଗେ ମୋର ମନେ
ଦେଖି କ୍ଷୁଦ୍ର ରୂପ ସୁଦୂର ଗଗନେ,
କେତେ ଉଚ୍ଚେ ତୁହ ଅଛ କ୍ଷୁଦ୍ର ତାର,
କ୍ଷୁଦ୍ର ନୋହୁ ତୁହ କେଡ଼େ ବଡ଼ ପର,
କ୍ଷୁଦ୍ର ମୁହଁ ତେଣୁ ଦଶେ ମୋ ନୟନେ
କ୍ଷୁଦ୍ର ରୂପ ତୋର, ତୁବେ ତେଣୁ ମନେ,

କ୍ଷୁଦ୍ର ମୋ ଧରଣୀଠାରୁ,
ଜଳ ଜଳ ତୋର ମଣିଝ ପରାଏ
ରୂପଝ ଉଲୁଝେ ଗରୁ ।

ଦୃଷ୍ଟି ହେନା ତୁହ ଦୂର ନକ୍ଷତ୍ରଲେ,
ଦେଖୁଛୁ ସବୁ ଯା ଘଟେ ତାଳେ କାଳେ,
କ୍ଷୁଦ୍ର ତୋର ତନୁ ଦଶେ ମୋ ନୟନେ,
ଜାଣୁ ତୁ ସାହା ମୁଁ ନ ଜାଣଇ କ୍ଷଣେ,
ଜାଣୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ତାରା ଭବ-ଇତିହାସ,
ନର ସୁଖ ଦୁଃଖ ବ୍ୟସନ ବିଲାସ,

ଦେଖୁଛୁ ତୁ ଧରାତଳେ,
ନ୍ୟାୟ ଅନ୍ୟାୟର ଜୟ ପରାଜୟ
ନ ଜାଣେ ସା ଦୂରବଳେ ।

କାଣ୍ଡ ଭାଗ ଭୁହ କେମନ୍ତେ ଜଗତ
ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା, ନ ଜାଣେ ଯା ଭତ୍ତ
କ୍ଷୁଦ୍ର ମୋର ବୁଦ୍ଧି, ଜ୍ଞଳେ ମୋର ଧଗ୍
ବଡ଼ ସବୁଠାରୁ, ନାହିଁ ତାର ପଗ୍,
କୋଟି କୋଟି ଧଗ୍ ଅଛନ୍ତି ଯା ସମ
ଦେଖୁ ଭୁ, ନ ଜାଣେ ଯାହା ମୁଁ ଅଜ୍ଞାନ,

ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ବକ୍ଷ
ବ୍ୟାପିତ କରି ଅଛନ୍ତି ଅଦୃଶ୍ୟ
ଗଣ ତାଗ୍ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ।

ଜାଂ। ସୃଷ୍ଟି ଏତେ, ଜ୍ଞାନେ କସି ମନେ,
କେମନ୍ତେ ଚିତ୍ତିତ ଏ ଅନନ୍ତ ଶୂନ୍ୟ,
ଏତେ ବଡ଼ ବ୍ୟୋମ କେଡ଼େ କ୍ଷୁଦ୍ର ସ୍ଥାନ
ଅଟେ ମାତ୍ର ମୋର, ଜାଣେ ତ ଅଜ୍ଞାନ,
ବୃଥା ମୁଁ ସ୍ୱପନ ଦେଖୁଅଛି କେତେ,
କେଡ଼େ କ୍ଷୁଦ୍ର ମୁଣ୍ଡ ସମସ୍ତ ଜଗତେ,

ଜ୍ଞାନରେ ଶୂନ୍ୟ ଭା ମୋର,
ଅବେଗେ ନସ୍ପର୍ଶି ବହୁଯାଏ ଗାର
ଜାଗେ ହୃଦେ ଚନ୍ତା ଘୋର ।

ସତେ ତ ଭାରକା, ଜାଣୁ ମୋର ଭତ୍ତ,
କେଉଁ ଦେଶେ ହୁଏ ଥିଲା ମୋ ଅସ୍ତିତ୍ୱ,
ଅଥବା କେବଳ ଧୂଳ ମାତ୍ର ଜୀବ
ଅଣୁ ପରମାଣୁ ସଯୋଗେ ଜ୍ଞାତ,
ସତେ ତ ନଶ୍ୱର ଏ ବପୁ ଜ୍ଞାତ,
ଯେତେ ଜ୍ଞାନେ ମନେ ନ ହୁଏ ପ୍ରଗତ.

କହ ମୋତେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଭାଗ୍,
ଅଣୁକଣା ମାତ୍ର ନୁହେ ଏ ଜଗତ
ଅନନ୍ତ ପ୍ରେମରେ ବଗ୍ନ ।

ଜାଣୁ ଭୁ ତ ତାଗ୍ ଧଗ୍ ବବରଣ,
ବଞ୍ଚିଲ ଜଗତ ଦେଖେ ତୋ ନସ୍ପନ,
ଦେଖିଅଛ ଭୁହ ଉତ୍ଥାନ ପତନ
ମାନବକୁଳର, ଦେଖୁ ଅନୁକ୍ଷଣ

କେତେ ବ୍ରହ୍ମ ଜପ୍ତ କଲେ କେତେ ଶୂର,
କେତେ ସ୍ୱଜ୍ୟ ନାଶି କେତେ କଲ ଜୁର,
ପଶୁ ପ୍ରାପ୍ତେ ବଧ ମନବପଣ୍ଡ
କେତେ ରକ୍ତପାତ କଲେ ଅକାରଣ,

ଦେଖିଛୁ ନଷ୍ଟଲେ ଥାଇ
କେତେ ଅତ୍ୟାଚାର ଜର୍ଦ୍ଦୋଷପୀଡ଼ନ
ଇତିହାସେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ନାହିଁ ।

ଦେଖୁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ନବ ଅହଙ୍କାର,
ଶିର ଟେକେ ଉଚ୍ଚେ ଜରେ ସେ ଚହ୍ଲାର
ପର ଗୁଣ ଦ୍ୱେଷି, ଅସ୍ପୃଶ୍ୟସଂସାରେ,
ଦଳ ପଦତଳେ ଦୁବଲେ ସଘାରେ
ବୋଲ୍ଲଏ ମତତ, ଅନ୍ୟାସ୍ପୃ ଶାସନ
ଶୁଣିଅଛୁ କେତେ ପୃଷ୍ଠେ ସ୍ପେଦନ,

ଅନ୍ୟାସ୍ପୃର ଜ୍ୱରେ ମତ୍ତ
କେତେ ଗ୍ରରକ୍ଷାର ଦୋଇଛୁ ଦେଖୁଛୁ,
ମୁଖେ ସା ନୋହୁବ କହୁ ।

ଦେଖିଅଛୁ ପୁଣି କେତେ ସାର ଗୁଣୀ,
କେତେ ମହାରଥୀ କେତେ ଋଷି ମୁନି,
ଶୁଣିଅଛୁ ସ୍ନେହ ଶାନ୍ତ ଆଶ୍ରମରେ
ରାମାସ୍ପୃଶ ଗାଥା ବାଲ୍ମୀକ ମୁଖରେ,
ଦେଖିଅଛୁ ଗୁହ ଅନ୍ୟାସ୍ପୃ ଆଦ୍ରବ
ଯାଣ୍ଡବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଲେ ଯା କୌରବ,

ଶୁଣିଛୁ ପୁରାଣ ଗାଥା
ବେଦ ବେଦାନ୍ତର ଓଁକାରନର୍ଦ୍ଦୋଷ
ଅନନ୍ତ ନବାଣ କଥା ।

ନରଞ୍ଜନା କୂଳେ ମହାଦ୍ରୁମ ମୂଳେ
ଶାକ୍ୟସିଂହେ ଗୁହ ଦେଖିଛୁ ନଷ୍ଟଳେ,
ସପ୍ତବରଷର କଠୋର ତପସ୍ୟା
ଫେଡ଼ିବାକୁ ନରଦୁଃଖର ସମସ୍ୟା,
"ଅହିଂସା ପରମ ଧର୍ମ" ଏ ଜଗତେ
ପ୍ରଚାରତ ସେହୁ କଲେ ଲୋକହିତେ,

ଦେଖିଛ ସେ ଧର୍ମପ୍ରାଣ
ଅଶୋକ ନୃପତି— ଜୀବନଚରିତ୍ର
ଥିଲେ ଯେହୁ ଦସ୍ୟାବାନ ।

ଦେଖିଅଛ ପୁଣି ଶର ସିକନ୍ଦର
ସମସ୍ତ ଜଗତ କରି ଅଧିକାର
ଏକଛତ୍ର ମହାସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନେ
କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ନୋହି ମରି ବକ୍ଷଯାନେ
କହି ଯାଇଥିଲେ, "ମୁକ୍ତ ରଖି କର
ଦେଖାଇବ ବୃଥା ନର ଅହଙ୍କାର,
ଯାଉଛୁ ମୁଁ ଶୂନ୍ୟ କରେ,
କେହ କରୁ ସଙ୍ଗେ ଯେବ ତ ନ ଯାଏ,
ଅଲୀକ ମହ ପସାରେ ।"

ଦେଖିଅଛ ପୁଣି ଘୋର ମରୁଦେଶେ
ଋଷି ମହାମ୍ମଦ ବହୁଳ ଅଦେଶେ
ପ୍ରଚାରିଲେ ଦୃଶ୍ୟ ଧର୍ମ ଇସଲାମ
ଦୂର କରି ଘୋର ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜାତମଃ,
ସମସ୍ତ ଆରବ ମରୁମୁଗ୍ଧ ସମ
ଶୁଣିଥିଲେ ଯାର ବାକ୍ୟ ଅନୁପମ,
ଦେଖିଅଛ କ୍ଷୁଦ୍ର ତାତ୍ତ
ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ମହାପ୍ରେମ-ଧର୍ମ
ପ୍ରଚାରେ ପରିଚ ଧରା ।

ଦେଖିଅଛ ପୁଣି ଶତ ନରପତି
ରଖି ଯାଇଛନ୍ତି ଜଗେ ଯେ କୀରତି,
ଅଳଘାଏ ଶୋଭେ ଯେ ତାଜମହଲ,
ଅଳଘାଏ ବ୍ରଜେ ରମ୍ୟ ଜଲାଶୟ,
ଅଳଘାଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଉଚ୍ଚଳ ବକ୍ଷରେ
ପୁଙ୍କ ଶିଳ୍ପ-ଶୋଭା ଦେଖାଇ ଗର୍ବରେ
ବ୍ରଜଇ ମନ୍ଦର ଶତ,
କାହିଁ ଅମ୍ଭେ ଯାନ ଉଚ୍ଚଳୀଏ ଅଳ
ଭୁଜ, ବଳଘାନ, ନତ !

ଶୁଣିଅଛୁ ପୁଣି ଶତ ପୁଣ୍ୟଗାଥା,
ଅପୂର୍ବ ମାନବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର କଥା,

ଦେଖିଅଛ ସେହ ଜ୍ୱଳନ୍ତା ନାବରେ
ପ୍ରାଣବିସର୍ଜନ କଲ୍ଲ ଅଦାତରେ
ତେଜସ୍ୱୀ ତରୁଣ ସେ ବାସାବଏଙ୍କା
ଚିତ୍ତାବେଶେ ତେଜ କାବନର ଶଙ୍କା,

ନେପୋଲ୍ୟନ ମହାଙ୍କର
ଅଭୁତ ଉଦ୍ଦତ ଦେଖିଅଛ, ସରୁ
କର ପାରେ ସ୍ୱଧୀ ଧୀର ।

ଉଆଟର୍ଲୁର ସେ ସମର କ୍ଷେତ୍ରଣ,
ଦେଖିଛ କେମନ୍ତେ ଷଣକେ ପତନ,
ବିଶ୍ୱାସଘାତକ, ଯା ପାପର ନାହିଁ
ପାପୃଷ୍ଟି ଉବେ, ଦେଖିଲୁ ତୁ ଗ୍ରହିଁ,
କୃଷ୍ଟ ସ୍ୱଜନତ ସରୁ ପାରେ କର
କଲାରୁ ଧଲା ସେ ପଙ୍କର ବସ୍ତ୍ରର,

ଦେଖିଅଛ ତାଙ୍କ ପୁଣି,
ସ୍ୱାଧୀନତା ଲଗି କଲେ ପ୍ରାଣପଣ
ପ୍ରାଙ୍କଲ୍ଲିନ ସର ଗୁଣୀ ।

ଦେଖିଅଛ କେତେ ଗହନ କାନନେ
ଭ୍ରମିଛନ୍ତି ନର ଧର୍ମଜ୍ୟୋତ ଦାନେ,
ସୁନ୍ଦର ଅଫ୍ରିକା ସୁରୋପ ସୁନ୍ଦର
ଅସମ ସାହସେ ଲଙ୍ଘି ପାରିବାର
ଲଙ୍ଘି ଜୀବନ ନଶ୍ୱର କୁଟୀରରେ
ଜାଳିଛନ୍ତି ଧର୍ମଦୀପ କେତେ ନରେ,

ଦେଖିଅଛ ପୁଣି ଗ୍ରହିଁ,
ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧ. ।ର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବକାଶ
କଲଙ୍କିତ କଲ୍ଲ ମସ୍ତ୍ର ।

କ୍ଷେତ୍ରଣ ଦାସତ୍ୱ ପ୍ରଥା ସୃଜ ସୁଖେ
ଲଗାଇଲେ କେତେ କାଳ ଧର୍ମମୁଖେ,
କେତେ ଅତ୍ୟାଚାର କେତେ ଆର୍ତ୍ତସ୍ୱର
ପହଞ୍ଚ ନାହିଁ କ ସେ ଚିଦବପୁର,
ଖଡ଼ର ଚର୍ମ ଅସି ଧରିଚଳେ
ଦୂର କଲେ ତାହା ଦସ୍ୟା ବୁଦ୍ଧିବଳେ,

ଦେଖିଅଛୁ ସତେ ତାଗ,
ପୁଣ୍ୟମୟୀ କେତେ ରମଣୀର କାର୍ତ୍ତି
ସୀତା, ଦୁର୍ଗାବତୀ, ମୀରା ।

ପୁଣ୍ୟବତୀ ଦେବୀ ରାଣୀ ଅହଲ୍ୟାବାଈ,
ଅହଲ୍ୟା, ମୁରେନ୍ଦ୍ର ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ଦୟା
ଅକାତରେ କେତେ ଦୟାଧର୍ମ୍ମ ବହି
ପାଦପଦ୍ମ ସ୍ପର୍ଶେ ପୁଣ୍ୟ କଲେ ମହା;
ଦେଖିଅଛୁ ସତେ ଧନ୍ୟ ଅଳଙ୍କାର
ରମଣୀ ଚରିତ ସୁଷମାର ସାର,

ଶୁଣିଅଛୁ ଭୁହ ତାଗ,
କେତେ କବିଙ୍କର ମଧୁସ୍ରାଣୀ ତାନ
ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ପ୍ରେମଧାଗ ।

ସାରଲା, ଉପେନ୍ଦ୍ର, କାଳିଦାସ ଆଦି,
ଦୋମର, ଦାନ୍ତେଙ୍କ, ଭବଭୂତି, ସାଦି,
ବାଇରେନ, ଗେଲ୍ଟ, ମୂର, ଟେନିସନ୍,
ଗାଇଥିଲେ ଯେଉଁ ଗାଥା ମିଲଟନ୍,
ଶୁଣିଅଛୁ ସତ ହୃଦସ୍ପୃ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ,
ଶତରଣ ତଳେ ସଙ୍ଗୀତବଲାସ,
ଦେଖିଅଛୁ ପୁଣି ଭୁହ
ସ୍ପର୍ଶମଣି ସମର ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନାରେ
ନାରଖାର କଲ୍ପ ମହା ।

ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନର ଅଜସ୍ର କୌଶଳ,
ଜଳେ, ସ୍ଥଳେ, ନଭେ ଉତ୍ତରର ବଳ,
ବନା ତାରେ ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରେରଇ ପଲକେ,
ସୃଷ୍ଟି ବପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ଘଣ୍ଟାଏ ଖଣକେ,
ବାଷ୍ପୀୟ ତରଣୀ, ବାଷ୍ପୀୟ ଶକଟ
ନର ବୁଦ୍ଧି ଜ୍ଞାନ କରଇ ପ୍ରକଟ,
ବହୁର ଅମର ଗୁଜ୍ୟ
କଳ୍ପନାର ବଳ ଜରେ ପରାଜିତ
ନର ସାହା ସାଧେ କାର୍ଯ୍ୟେ ।

ପଶୁର ଦେବହ ଗଜେ ନରଠାରେ,
ଅମର ହୁଏ ସେ ନଜ କରମରେ,

ସମସ୍ତ ଶାସନ କରି ପାରେ ନଇ,
ସର୍ବନାଶ କରି କରେ ଅହଙ୍କାର,
ଅହଂତ୍ୱର ଡେଙ୍କ ହୋଇ ନମ୍ରତର
କରି ପାରେ ନର ଜୀବନ ମନ୍ଦତ,

ଉଦାର କମଳ ସ୍ପର୍ଶେ
ବାନ୍ଧି ପାରେ ବଶ ନିଜ ହୃଦୟରେ,
ମନ୍ଦତ ଜୀବନ କରେ ।

ହେଉ ଭାଗ୍ୟ ମୋର ସେହି ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ,
କରିବ ଯେପରେ ଏ ଜୀବନ ଦାନ
ବିଶ୍ୱସେବା ଲଗି ହେଲେହେଁ ମୁଁ ପ୍ରାଣ,
ନୁହେ ମାତ୍ର ବିଭୁ ଆଶିଷରେ ପ୍ରାଣ,
ନ ଜାଣେ ସଦୟା ତାହିଁ ମୋର ବାସ,
ଅଛି ମାତ୍ର ପ୍ରଭୁ ପଦତଳେ ବିଶ୍ୱାସ,

ଧରି ରଖିଅଛି ତାହା
ଅନ୍ଧକାର ଭବ- ବିଷମ ମନ୍ଥନେ
ସେ ଆଲୋକେ ଦଶେ ଗ୍ରହା ।

ନୋହଲେ ତ ମୁହିଁ ହେବ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ,
ଶୂନ୍ୟମୟ ମୋର ହେବ ସବୁଥର,
ବ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରାର୍ଥନା ଜାଗେ ତ ପରଣେ,
କିଛି ଲଭ ନାହିଁ ନର ଅଜାରଣେ,
ମନ୍ଦତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଛି ତା ଜୀବନେ,
ହେବ ତଉପର ଯେଉଁ ତା ସାଧନେ,

ଭାଇଟନ ପଦ ମାତ୍ର
ଜ୍ଞାନପାତ୍ରବାର ବେଳାଭୂମି ପରେ
ଉପଳେ ଭରଇ ପାତ୍ର ।

ସାରା ଜଗତର ଯେତେ ଜ୍ଞାନରଶ୍ମି
ଶୁଦ୍ଧ ମୋ ହୃଦୟେ ପାରେ ତ ବିକାଶି,
ପାରେ ଛାନ୍ତ କରି ହୃଦୟ ବିକାଶ
ପ୍ରଭୁପଦେ ରଖି ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ,
ଏଣ ପ୍ରଭମୂର୍ତ୍ତି ମାନବ ଅନ୍ତରେ
ଗଢ଼ି, ଜଣାଇବ ଯେପରି ପରାରେ,

ଆସ ପ୍ରାଣେ ନବଶକ୍ତି
ଅଦୃଶ୍ୟ ଚରଣେ ଲସ୍ଫ ରଶ୍ମି ନଉ
ଉଛୁଳୁ ମୋ ପ୍ରାଣେ ଉଲ୍ଲି ।

କହ କହ ଭାଗ୍ୟ, ଆସିଛୁ କ ଉବେ
ଦୁଇଦନ ପାଇଁ କାନ୍ଦିବ ଗରବେ,
ହୃଦବେଗ ତପ୍ତ ଶ୍ୱାସେ ଆସୁ ମୋର
କ୍ଷପ୍ତ କର ମୁହଁ ଢେଳିବ ଫଖାର,
ଆଉ କଛୁ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ କ ମୋପାଇଁ,
ମହତ୍ତ୍ୱ ଦେବତ୍ତ୍ୱ ଦେଖି ଯିବ ଧାଇଁ,

ତେବେ କଥା ଏବେ ପ୍ରେମ
ହୃଦସ୍ପେ ଉଛୁଳେ ଅବେଗେ ଗୋପନେ
ବୃଥା ଯଦ ପରିଣାମ ।

ବୃଥା ଯଦି ମୋର ହୃଦସ୍ପ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ,
ବୃଥା ଯଦି ମୋର ଈଶ୍ୱରବଶ୍ୟାସ,
ଏଡ଼େବଡ଼ ବିଶ୍ୱ ବୃଥାରେ ବୃଥାରେ
କବ କଲ୍ପ ସୃଷ୍ଟି କହୁଚୁ କ ବାରେ,
ଧୂଳରେ ଯଦତ ହୁଏ ତନୁ ଲୀନ,
ବରଂଚତ ଅବ ଆତ୍ମା ଚରଦନ,

ଉଚ୍ଚ କମଳର ପର,
ଈଶ-ସ୍ପର୍ଶ୍ୟ-ପ୍ରେମ- କରେ ଆତ୍ମା-ପଦ୍ମ
ଲଭବ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଶିଖ ।

କହ ଭାଗ୍ୟ, ଯଦ ଏହ ଜ୍ଞାନ ମୋଇ
ଭ୍ରାନ୍ତ ବୋଲ କେହ କହେ ସ୍ପର୍ଧାକର,
ବୃଥା ଉନ୍ମାଦନା କହେ ସେବେ କେହ,
ନାହିଁ ଭଲେ ଲଜ୍ଜା, ଖୋଭ, ଦୁଃଖ ଭହିଁ,
ଜପର ପ୍ରାଣରେ କରବ ଧାରଣ
ଅନନ୍ତ ଶୂନ୍ୟତା ଜଡ଼ର ପ୍ରମାଣ,

ଦେବ ଶେଷେ ଜଡ଼ଭତ,
ତାଠାରୁ ବରଞ୍ଚ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ
ଧାଇଁ ଅବ ଅବରତ ।

ଜାଣେ ଦେବ ମୋର ନମ୍ରତ ପରାନ,
ଲଭ ଦୁଃଖ କରୁ କରିବ ସହନ,
ଉଠି ପଡ଼ ମୁହିଁ ଧାଇଁବ ଏକାଗ୍ରେ,
ପର୍ବତ ସମାନ ବଜ୍ର ଆସୁ ଅଗ୍ରେ,
ଅବହେଳ ତାହା, ଦଳ ପଦତଳେ
ଧାଇଁଯିବ ପ୍ରଭୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତକଲେ,
ସମର୍ପି ହୃଦୟ ମନ
ଯାବପଦ୍ମ ତଳେ ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସେ
ଦେଇ ଭୁଜ ଅବଲମ୍ବନ ।

ହେଉ ବିଶ୍ୱସେବା ମୋ ଜୀବନ ବ୍ରତ,
ଅସ୍ତ ବାଧା, ଅସୁ ଦୁଃଖ ଶତ ଶତ,
ନ ହୁଏ ଯେଉଁ ମୁଁ କ୍ଷଣେକ ବିଚଳିତ,
ହେଉ କର୍ମ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ବଢ଼ୁପଦେ ଆଶ,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମହତ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଉନ୍ନତ
କର ତାତ୍ତ, ଏକ ଜୀବନେ ନହତ,
ମୋ ଜୀବନ ନୌକାଜାଣେ
ଭାସୁଥନ୍ତୁ ସଦା ଜଡ଼ ଅଶାକ୍ୟୋଇଃ,
ମାଗୁଣି ମୋ ବରପାଶେ ।

Selections from the writings

OF

Maharaja Sir Biramitrodaya Singha Deb K. C. I. E.

The Ruling Chief of Sonpur.

ଋତୁସଂହାର

ଶରତ୍

ଉଦଇ ଶରତ ଆଜ ନବବଧୂ ପରି ସାଜ,
ପକ୍ୱପ୍ରାସ୍ତ ଧାନ୍ୟଗୁଚ୍ଛ କୃଶ-ଅଙ୍ଗେ ଦୁଲନା ।
କାଶସ୍ପୃଷ୍ଟ ବାହୁ-ଦୁଲ୍ୟ, ବଦନ କମଳ ପୁଞ୍ଜ,
ନୂପୁର-ବାଜଣା କଲ୍ପ ହଂସରୁତେ ଲଳନା ।୧।
ଧର୍ ଜାଶ-ଜହ୍ନୁଶଣା, ରଙ୍ଗଣ ଶଶି-ଶୋଭନା,
ଶୋରେ ସରଃ କୁମୁଦରେ, ନଦୀ ହଂସକୁଳରେ ।
ବନାନ୍ତ କୁସୁମାନ୍ୱିତ, ସପ୍ତଚ୍ଛଦ ସୁଶୋଭତ,
ଧବଳତ କୁସବନ ମାଳତୀର ଫୁଲରେ ।୨।
ବାପୁରେ ଶତଧା ଘନ ଲଘୁ ମେଘ ଅତି ଖିନ୍ନ,
ରଜତ, ମୃଣାଳ ଅବା ଶଙ୍ଖସମ ଦିଶିଲା,
ଯେତେ ସେ ଗ୍ରୀଷ୍ମର ଶୁଷ୍କ ଦୋହଲାଇ ଏବେ ଅଙ୍ଗ
ଅତି ଧୀର ବ୍ୟଜନରେ ଗଳ-ଅଙ୍ଗ ତୋଷିଲା ।୩।
ଶଶିମୁଖୀ ନଶା-କାଳା ଦିଶୁ ତାରକାର ମାଳା
ମେଘର ଅବଗୁଣ୍ଠନ କର ଏବେ ମୋଚନ ।
ନଈକା ଦୁକୂଳ-ସର ଅଙ୍ଗରେ ଲମ୍ବିତ କର,
ବରୁଅଛୁ ବାଳା ଯେତେ ଲଘୁ ରୂପ ମୋହନ ।୪।
ତରଙ୍ଗ-ତରଙ୍ଗପରେ କାରଣ୍ଡବ କ୍ରୀଡ଼ା କରେ
କାଦମ୍ବ-ସାରସକୁଳ କୂଳଭୂମି ଲଘୁଲ ।
ପଦ୍ମରେଣୁ-ଗନ୍ଧାକୁଳା ହଂସନାଦରେ ବହ୍ଲା,
ମୋହଣ ତରଙ୍ଗ ଏବେ ଜନମନ ମୋହୁଛି ।୫।
କର ମୃଦୁ ତରଙ୍ଗିତ ଶାଳ ଶ୍ରେଣୁ ଅଗଣିତ,
ଜମ୍ବୁବକ-ପୁଷ୍ପଶାଖା ଦୋହଲାଇ ସତତ ।
ପଦ୍ମବନରେ ବଉଶ, ଫୁଲକୁ ଚଞ୍ଚଳ କରି,
ଅଳଳ ଅକୁଳ କଲା ଯୁବତୀର ପ୍ରମତ୍ତ ।୬।

(୨)

ବୈଶଲୀଳା

ବୀଚ୍ଛାନ୍ତ ଧରଣୀକୁ କର ପ୍ରମୁଦିତ,
ରମଣୀସ୍ଥ ଚନ୍ଦ୍ରଦେବ ଏବେ ସମୁଦିତ ॥
ମିଳନ ସ୍ୱର୍ଗମର୍ତ୍ତ୍ୟର ହେବାରୁ ବହୁତ,
ଓ୍ରୋଃକର ଅଗନସ୍ଥ ପେଉଛେ ଅଗାତ ॥
ଦର୍ଶକସ୍ଥ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଶ୍ୟାମଳ ପ୍ରାନ୍ତର
ଯବନିକାପଟେ ଟାଗ ଚଢ଼ିଚ ସନ୍ଦର ॥
ଦେଲ୍ଲ ଅଗନସ୍ଥ ଅଟ ପ୍ରସବ-ଅନ୍ତରେ,
ବନଦେଳ ଗାଉଛନ୍ତି ଗୀତ ଟିକସ୍ୱରେ ॥
କନକ-କରଣ-ପାପ୍ତ ରଙ୍ଗ-ମଞ୍ଚପରେ,
ବିଲମ୍ବିଲା ନଃଶୀସମା ସ୍ୱପ୍ନମା ସଞ୍ଚରେ ॥
ବିଧୁର ମଧୁର କର ପରଶି ଧରଣୀ
ରସମିଲ୍ଲା ପ୍ରୀତଯୁକ୍ତା ହରଣ୍ୟବରଣୀ ।
ଚିତ୍ରପୁଲକରେ ନେତ୍ର ଅର୍ଦ୍ଧ-ନମୀଳତ,
ତରୁଣୀ-ଜୀବନ ହେଲ ପ୍ରେମ ଲଭ ପ୍ରୀତ ॥

(୫)

ସନ୍ଧ୍ୟା

ପାଟଳ-ଗଗରେ ରଞ୍ଜିତା ସନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ନିଗ୍ଧ ଅନନେ,
ଶଙ୍ଖଙ୍କର ଅରୁଦ୍ଗତ ଗେ ବ୍ରହ୍ମ ଦେଲ୍ଲ କାନନେ ।
ଯୁବତ୍ତ ଗେ ସ୍ୱଗ୍ଧନାକ୍ଷ କରବାକୁ ପୂଜନ,
ମଧୁ-ନାଦେ ଥତ ବଦଗ କରେ ସୁତ-କୂଜନ ।
ସେଦ ଗେ ଦେଙ୍କଙ୍କ ଚରଣ ବାସୁ ସୁମନ-ଅଦ୍ଭ
ଦେଲ୍ଲ ଅକଲଙ୍କ-ଶଙ୍କର, ଶୀତ ସୁଗନ୍ଧ ଅଦ୍ଭ ।
କୁରଙ୍ଗ-କୁରଙ୍ଗୀ ନାଚଲେ ଉତ୍ସବ-ଅବସରେ,
ତରୁ-ତଳାମ୍ବୁତ କୋମଳ ତୃଣ-ଦୂରଙ୍ଗ'ପରେ ।
ସରସୀ-ସଲଲ ଦ୍ୱାସ୍ତର ଗୋରେ କାନନ-ଙ୍ଗରେ,
ଦେଙ୍କଙ୍କ ଦର୍ପଣ ଅମଲ ଦ୍ୱାର୍-ଖଚତ କରେ !
ଦେଖି ମୁଖ ସରେ ସ୍ପନ୍ଦଗ୍ଧ ଢଳାନାଥେ ଚନ୍ଦଲ୍ଲ,
କୃଷ୍ଣ ଚୁନ୍ତଳରେ ତାରକା-ହାର ଗୁନ୍ଥି ଦିଲ୍ଲା ।
କମ୍ପିତ ଅଞ୍ଚଳ ଉଡଲ୍ଲା ଛପ୍ପା ତୃପ୍ତ ଅମ୍ବରେ,
ମୁଚନ୍ଦନ ସେହ୍ନ ସୁଷମା ଦେଖେ ମୁଗ୍ଧ-ଅନ୍ତରେ ।
ଦେଲ୍ଲ ସନ୍ଧ୍ୟା ଦେଙ୍କା-ପ୍ରତମା ବଶପଟ୍ଟେ ଅଙ୍କିତ,
ଗୀତ ଦେଲ୍ଲ ମର-ଜଗତେ ସୁଚମନ୍ଦ-ସଙ୍ଗୀତ ।

(୪)

ଚିତ୍ରୋତ୍ପଲା

ମୃତ-ଝଟିଳ-ଗଣ୍ଡୁ-ବାହିନୀ ଉତ୍ପଳ-ବଦନେ ଅଶ୍ରୁଦାହିନୀ
ବନ୍ଦେ ଚତ୍ରୋତ୍ପଳା ଅମଳା,
ପାନ୍ତର, ବନ, ଶୈଳ, ନଗଗ୍ରା ଶୈତ୍ୟ-ମୁଖରେ ନଜ୍ଜତ କରି,
ଘାଡ଼ଅଛୁ ଧାତ୍ର ପ୍ରବଳା ।
ପ୍ରଗ-କାଳେ ଘେନ ସେନାଙ୍ଗ-ଫଦ୍ଦଭ ଯେବେ ଶରବର ଗୃଦ୍ଦମାନ*-ଯଭ
ଅସିଥିଲେ ଦେଶ ଜପ୍ତରେ,
ଦେଖି ରମଣୀମ୍ବା ଚଞ୍ଚଳ, ଭ୍ରତ କରଥିଲେ ପଥ-ଶାନ୍ତ ବଦ୍ରତ
ଏହ ପୁଣୀତଳ ପତ୍ତରେ ।
ଗୃଦ୍ଦମାନ*-ଭୁଲ-ଖାଇ-କାହାଣୀ ସେ ଦନୁ ଗାଉଛୁ ପ୍ରବାହଙ୍ଗ-ବାଣୀ
କର କଳ-ସ୍ୱରେ ଧ୍ୱନତ,
ଶବଣରେ ପଶି ଗୀତ-ଇତହାସ କରୁଅଛୁ ତେବ୍ ଆନନ-ବକାଶ,
ଭଟ୍ଟି ବକ୍ଷରେ ଶୋଣିତ ।
ଅନାର୍ଯ୍ୟରେ ଦେଶ ଥିଲ ପରପ୍ଲୁତ ଦେଲ ଆର୍ଯ୍ୟ-ଧର୍ମ-କର୍ମରେ ସେ ପୂତ,
ପୂଜ୍ୟା ହେଲେ ଦେଶେ ଗ୍ରାରଜ୍ଜ,
ସେଥିପାଇଁ ଦିନା ନଦ୍ୟା ଚତ୍ରୋତ୍ପଲା ସ୍ୱର୍ଗଗତ-ଖାଇ-ତର୍ପଣେ ଅମଳା
ଧାତ୍ରରେ କରୁଛୁ ଆରତ ।
ସେହ ପୁଣ୍ୟ କଥା ଚତ୍ରୋତ୍ପଳା ନଦ୍ୟା ତଳ-ପ୍ରବାହରେ ଗାଉ ନରବଧ୍ୟ,
ଦେଉ ନଦୀ-ଗାଥା ପ୍ରବଳା
ସ୍ୱପ୍ନଦନ-ଗୃଦ୍ଦମାନ*-ବଶ-ଜାତ କବଙ୍କ ଏ ଗୀତ କର ଜଗନ୍ନାଥ,
ନଦ୍ୟା-ଧାତ୍ର ପର ଅମଳା ।

---

* ଚୌହାନ-ବଶର ଫସ୍ତ୍ରତ ନାମ ଗୃଦ୍ଦମାନ ।

(*)

ସତ୍ୟମ୍

ସ୍ନେହ, ଦୟା, ସୌଖ୍ୟ ଯାହା ହୃଦୟରେ ଜାତ,
ନୁହନ୍ତି କ ସ୍ରଷ୍ଟା ତାର ଦେବ ଜଗନ୍ନାଥ ?
ବଧାତାଙ୍କ ଦାନ ଯେବା କହେ ସତ୍ୟ ନୁହେ,
ଧର୍ମ୍ମତଃ ତେଣିକ ଆଉ, ସେ ସେ ପାପ-ଗୃହେ
ଅହୁତ ହୋଇଣ କରେ ଭ୍ରାନ୍ତ-ଆରାଧନା;
ଭର୍ତ୍ତୃ-ଜ୍ଞାନ-ଅନ୍ୱେଷଣେ ହେଲ ବାଝ-ବଣା ।
ନୁହେ ତ ଅଲୀକ କମ୍ବା ମିଥ୍ୟା ମାୟାମସ୍ତ
ରଚନ୍ତି ଯା ଚରାଚରରୂପ ଦେବ ଦୟାମସ୍ତ ।
ଆତ୍ମା ନଭ୍ୟ ଅବନାଶୀ; ହେଉ ଦେହ-ନାଶ,
ପ୍ରୀତ, ଧର୍ମ୍ମ ଅମୃତଲୋକରେ କରେ ବାସ ।
ସୁଉ ସଚ୍ଚିଦାରୂପ ଦେବଙ୍କର ଶ୍ରୀଚରଣ,
ବଶ-ସେବା-ବ୍ରତ ଆମ୍ଭେ କରିବୁଁ ଗ୍ରହଣ ।
ସ୍ନେହ-ସୌଖ୍ୟ ପୁଷ୍ପସମ ହୋଇ ବିକଶିତ,
ନର-ସେବା-ବାଟେ ହେବ ଦେବପଦେ ଗତ ।

Printed by V. Kar. The Utkal Sahitya Press, Cuttack.